Cristian Troncotă

România şi frontal secret
1859 – 1945

Editura Elion
2007

„Istoria nu este o însuşire seacă de date, ci un izvor de îndrumări, o carte de învățătură pentru prezent, un mijloc de ridicare a conştiinței naționale… Datoria istoricului este de a lămuri pe ascultători asupra problemelor zilnice, asupra întrebărilor ce se prezintă înaintea fiecăruia, pentru că istoria este viața omenească, problemele de odinioară sunt problemele de acum, în altă formă, cu alți oameni…”.

(Nicolae Iorga)

ARGUMENT

Pentru recuperarea tradiției, în activitatea de informații şi siguranță națională, esențial nu este doar efortul de cercetare şi reconstituire cât mai corectă a adevărului istoric. Mai este nevoie ca şi analiza să fie corectă, iar oamenii cărora li se adresează un asemenea demers analitic să aibă pregătirea necesară şi să dovedească solicitudine şi bună credință.

Pe de altă parte ar mai trebui precizat că reconstituirea istorică nu se poate realiza doar prin acribie şi spirit ştiințific, mai ales pentru evenimentele de pe frontul secret foarte apropiate de anii pe care-i trăim. Ideal ar fi să cunoaştem istoria, sau cel puțin să o putem analiza până la ziua pe care o trăim, folosind aceleaşi metode de cercetare şi fără să schimbăm parametrii de evaluare. Dar acest lucru este extrem de greu, dacă nu chiar imposibil, de realizat. Arhivistica îşi are legile ei, iar „înaltele rațiuni de stat" în domeniul păstrării secretelor guvernării nu permit istoricilor accesul necesar la toate fondurile de documente. Cu ajutorul surselor deschise, reconstituirea istorică poate ajunge la zi, dar mult văduvită în ceea ce priveşte explicarea resorturilor intime ale diverselor evenimente. Documentele întocmite de cancelariile ministeriale ori departamentale sunt şi de regulă rămân pentru mai mult timp secrete. Or, tocmai astfel de documente sunt pentru istoriografie şi cele mai credibile în dezvăluirea cauzelor care au determinat luarea unei decizii importante. Sursele deschise nu ne pot oferi acest lucru, ci doar păreri, comentarii, puncte de vedere şi acestea suspectate sau serios contaminate uneori de obscure interese politice, economice, militare etc. La fel şi cărțile „albe" sau „negre" despre o asemenea tematică, ceea ce nu înseamnă că nu pot fi folosite ca izvoare istorice, dar numai în condițiile unei preluări critice. Şi toate acestea pentru că influența, propaganda, contrapropaganda şi dezinformarea fac parte din complicatul angrenaj de metode ale activității serviciilor secrete.

Chiar şi în situația cercetării unor epoci mai îndepărtate, pentru care accesul la documentele de primă mână este permis istoriografiei, există totuşi o serie de alte dificultăți ce cu greu pot fi depăşite, cum ar fi: gama foarte variată şi volumul mare de documente, numeroasele depozite naționale şi străine de arhivă în care se păstrează, instrumentele arhivistice de lucru (cataloagele de evidență) care nu întotdeauna şi oriunde sunt adecvate cercetării moderne. La toate acestea mai trebuie adăugată şi

multitudinea de izvoare memorialistice, bogăția de lucrări şi studii de specialitate ce cu greu mai pot fi cuprinse.

Pentru limpezirea unor tenebre ale frontului secret, cu reală relevanță pentru prezent şi perspectivă, poate fi suficientă şi o reconstituire parțială a unei teme istorice, dar în condițiile în care este făcută cu bună credință şi obiectivitate. Alexandr Soljenițîn spunea cu atâta înțelepciune: „Este suficient să guşti o picătură pentru a simți gustul oceanului". Picătura pe care o dă istoria serviciilor secrete şi a artei informațiilor la români poate fi necesară ca punct de meditație pentru cei interesați. Şi în acest caz, percepția poate fi corectă, iar cele ce nu convin unora, prin duritatea şi tragismul dezvăluirilor — dar ancorate strict pe o solidă documentare — pot deveni cu timpul o bază de reflecție.

De la cristalizarea primelor structuri instituționalizate şi până în prezent, în funcție şi de etapele istorice parcurse de societatea românească, s-au succedat mai multe generații de ofițeri de informații, fiecare cu experiența, realizările şi limitele ei în arta informațiilor, adică în inteligența şi imaginația creatoare dovedite în conceperea structurilor, în îmbinarea metodelor, mijloacelor şi procedeelor pentru obținerea şi valorificarea informațiilor necesare sistemului național de apărare şi securitate. Prezenta lucrare acoperă doar perioada 1920-1944. Este una dintre cele mai interesante perioade din istoria serviciilor secrete româneşti. Ea ne dezvăluie problematica de ansamblu a securității naționale şi rolul pe care instituțiile de *intelligence* s-au străduit să-l joace în interesul apărării şi promovării valorilor şi intereselor româneşti.

Prin cercetarea materialului bibliografic (documente edite şi inedite, lucrări memorialistice, studii şi sinteze de specialitate) — în măsura în care am avut accesibilitate — am avut în atenție: evoluția structurilor şi principalele lor atribuții; cadrul legislativ şi tehnico-metodologic; mentalitățile şi sistemul de pregătire; factorii de risc ori sursele de insecuritate ce au dominat situația operativă; mijloacele, metodele şi tehnicile specifice activității de informații; circuitul fluxurilor informaționale de la surse la beneficiari şi practicile informării operative curente; modul în care au fost valorificate informațiile. Acest din urmă aspect creează şi cele mai mari probleme cercetării, întrucât nu întotdeauna documentele declasificate ne ajută să evaluăm reacțiile factorilor de comandă, sub aspect politic, diplomatic, social-economic, militar etc., mai ales în fața unor evenimente istorice importante. În funcție de reacțiile beneficiarilor ne-a interesat, atât cât a fost posibil, să fixăm rolul şi locul serviciilor de informații în ansamblul structurilor instituționale ale statului. Atunci când am beneficiat de o documentație certă, am încercat şi o analiză comparată

între serviciile româneşti şi instituţiile similare din alte state, în urma cărora se pot desprinde concluzii interesante. Toată această problematică, legată de serviciile secrete de informaţii şi siguranţă naţională, nu poate fi ruptă de contextul istoric, fapt pentru care s-a impus o raportare a situaţiei din România la principalele evenimente pe plan internaţional, mai ales asupra celor din ţările vecine cu care România se află în relaţii de alianţă sau într-o conjunctură politico-militară de adversitate.

Fiecare generaţie de ofiţeri de informaţii a avut în frunte personalităţi care şi-au pus puternic amprenta asupra artei informaţiilor, din reuşitele şi nereuşitele lor în context istoric s-a conturat şi esenţa sau atributul generaţiei respective. Se poate vorbi astfel despre o tradiţie a artei informaţiilor în România? Rândurile ce urmează încearcă să dea un posibil răspuns acestei întrebări.

Ceea ce ar trebui cunoscut din capul locului, pentru că istoria serviciilor secrete şi a artei informaţiilor îl dezvăluie şi îl face de necontestat, este că mimetismul, care în sens pozitiv e specific domeniului, dar cultivat în paralel cu vedetismul, cu infatuarea, cu aerele de falsă superioritate, cu aroganţa atotştiutorilor, cu orgoliile nemăsurate, uneori cu dorinţa primitivă de răzbunare sau de a se plăti polițe, cu invidia şi tutela măruntă, deopotrivă cu naţionalismul exclusivist şi excentric, creează împreună sau separat viruşii unei boli ce poate duce instituţia şi sistemul la dezastru. În schimb, onestitatea, echilibrul, cumpătarea, modestia, dorinţa manifestă de adevăr, tăria de caracter, curajul asumării responsabilităţii şi nu în ultimul rând păstrarea cu sfinţenie a secretului profesional pot constitui piatra de temelie a unui edificiu ce se construieşte în prezent şi pentru viitorul unui sistem democratic.

Un serviciu de informaţii cu atribuţii în domeniul apărării securităţii naţional-statale îşi câştigă cu greutate şi în focul confruntărilor reale de-a lungul mai multor generaţii de ofiţeri profesionişti, un bun prestigiu, adică încrederea oamenilor pe care îi apără, loialitatea altor structuri naţionale ori străine cu care cooperează curent şi în momente de tensiune în relaţiile internaţionale sau pe probleme de interes intern şi/sau global. Fără încrederea şi susţinerea din partea acestora, gestionarea crizelor, indiferent de dimensiunea lor sau a factorilor de risc care le generează, rămâne doar o amăgitoare iluzie.

La fel de neproductivă, uneori chiar profund nocivă, se poate dovedi şi ruptura totală de tradiţie. A o lua mereu de la capăt, bâjbâind pe un teren gol sau căutând să se copieze în exclusivitate modele străine fără să se ţină seama de specificul naţional ori să se conserve în forme travestite aceste modele — deşi istoria a demonstrat că nu sunt corespunzătoare —, înseamnă

a face un joc periculos şi total contrar intereselor de apărare şi securitate naţional-statală. Or, la ora actuală, nimeni nu-şi poate permite să rateze şansa de a se aşeza pe un teren solid şi de a-şi exploata propria tradiţie. Transformările nu se pot produce brusc, ci în timp, totul e să existe o strategie pe termen scurt, mediu şi lung realizabilă şi îndeplinită cu răbdare, responsabilitate şi tenacitate, în etape rezonabile şi pas cu pas.

Prezenta lucrare se adresează în special tinerilor universitari, indiferent de forma de pregătire (licenţă, masterat, doctorat) ce studiază tematici legate de istoria instituţiilor de securitate, şi deopotrivă publicului larg iubitor de istorie. Cititorul va găsi în paginile acestei lucrări şi câteva mesaje ce vizează persoanele predilecte domeniului artei informaţiilor, cu precădere tinerii din rândul cărora se vor forma noile generaţii de profesionişti. Sub acest aspect se conturează speranţa îndreptăţită că viitorii ofiţeri de informaţii vor înţelege mai bine, în urma demersului istoric, ceea ce este esenţial pentru ei, şi anume datoria de a lua de la fiecare generaţie trecută tot ce a fost mai bun pentru a forma o nouă generaţie pe care să o ridice deasupra celorlalte. Dar să fie convinşi că dacă se vor încumeta să-şi asume conştienţi povara acestor grele misiuni, nu vor scăpa de judecata necruţătoare a istoriei. Mesaje importante vor găsi şi cei asupra cărora se răsfrânge actul de protecţie şi securitate, indiferent de profesie, orientare politică, situaţie socială, stare materială ori grad de cultură, pentru că fără sprijunul lor material şi informativ activitatea în domeniu este practic de neconceput.

Adresându-se unui astfel de auditoriu, demersul analitic a fost despovărat de aparatul critic, iar la notele de subsol s-a apelat mai rar, doar pentru situaţiile în care explicaţiile erau de absolută utilitate în înţelegerea unor noţiuni sau evenimente istorice. De asemenea, notele bibliografice, care însoţesc fiecare subdiviziune, au avut în vedere fondurile arhivistice, izvoarele edite şi inedite, instrumentele de lucru folosite, lucrările şi studiile parcurse, la care s-a adăugat contribuţia istoriografică a autorului. Prin urmare, bibliografia nu este altceva decât lista completă a surselor citate ori la care se face referire în text.

Cele trei părţi ale lucrării constituie sinteze parţiale — contopite într-o sinteză generală —, produse ale unor cercetări speciale realizate de-a lungul mai multor ani de studiu, ce formulează, pe lângă certitudini, puncte de vedere pe care noi cercetări şi progresul firesc al istoriografiei le poate confirma, completa, nuanţa sau chiar corecta.

Desigur că, pentru a putea să-ţi chiverniseşti tradiţia aşa cum trebuie, eşti obligat ca mai întâi de toate să o cunoşti, dacă nu în mod exhaustiv, cel puţin în părţile esenţiale. *Fără o astfel de cunoaştere nu se poate evita*

repetarea greşelilor, care, în domeniul informaţiilor, nouă românilor, ne-a adus de-a lungul timpului mari prejudicii. Iată şi cel mai serios avertisment al prezentului demers istoric.

*

Inițiativa, perseverența şi eforturile în elaborarea prezentei ediții le datorez studenților şi cursanților mei, indiferent de forma de pregătire universitară (licență, masterat, doctorat). Cu toții s-au dovedit avizi de cunoaştere şi dornici de instruire într-un domeniu care nu este la îndemâna oricui. Dar mai ales pentru că au dovedit interes, răbdare şi multă înțelegere în audierea prelegerilor pe parcursul cărora am avut ocazia să-mi expun ideile şi interpretările. M-am simțit astfel obligat să le actualizez pernament. De aici şi necesitatea unei noi ediții. Lor le dedic această lucrare şi îi asigur că le rămân îndatorat.

*

Prezenta ediție oferă cititorului un text revizuit şi mult îmbunătățit al celor trei segmente de cercetare ştiințifică, care au cunoscut pentru prima dată lumina tiparului în 1999 sub titlul *Istoria serviciilor secrete de la Cuza la Ceauşescu.* Partea a IV-a, *Torționarii*, nu a fost înserată în conținutul acestei ediții întrucât a fost republicată separat, în ediție critică, tot la Editura Elion, dar în 2006. De asemenea, cercetarea a fost completată cu evoluția structurilor de informații şi securitate ale regimului comunist din România, perioada 1965-1989. Aşa a apărut lucrarea *Duplicitarii*, publicată în primă ediție la Editura Elion, în 2004. Am reuşit să finaşizez astfel un proiect elaborat cu mai bine de zece ani în urmă referitor la Istoria serviciilor secrete româneşti, de la fondarea primelor structuri în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza şi până la prăbuşirea regimului comunist în România, în 1989.

Având în vedere că pe lângă toate aceste lucrări, Editura Elion a publicat şi republicat sub forma unor ediții înbunătățite şi revizuite cele două lucrări monografice despre Mihail Moruzov şi Eugen Cristescu, se poate spune cu îndreptățire că autorul se poate mândri cu faptul că a reuşit să publice pe parcursul a patru ani, la aceeaşi editură, cele mai reprezentative lucrări dedicate istoriei serviciilor de informații româneşti. Acest lucru nu s-ar fi putut întâmpla fără concursul neprecupețit al distinsei doame Virginia Carianopol, dircetorul editor, căreia îi mulțumesc, încă o dată şi pe această cale pentru stăruințele şi competențele domniei sale.

Partea I

Cercetaşii

De la Cuza la primul război mondial

„Un serviciu de informații
nu se improvizează”.

(Mihail Moruzov)

FRONTUL SECRET ÎN PERIOADA PREMERGĂTORE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

În contextul declanşării unor evenimente politico-diplomatice şi militare pe plan internaţional, ce aveau să schimbe configuraţia raportului de forţe între Marile Puteri, dar şi destinul unor state mici şi mijlocii surprinse instantaneu, România s-a aflat, nu o dată, nepregătită, inclusiv în domeniul serviciilor secrete de informaţii. Referirea la acest aspect are în vedere rolul şi locul pe care îl ocupă, sau ar trebui să-l ocupe, serviciile secrete de informaţii în structura instituţiilor statului.

De regulă, serviciile secrete de informaţii sunt instituţii create cu rol şi misiuni preventive, adică de a fi cu un pas înaintea diplomaţiei sau acelor organizaţii ori persoane ce intenţionează să declanşeze furtuni — crize social-politice, economice, conflicte interetnice, religioase etc. — sau zăngănitul de arme. Experienţa istorică demonstrează că au fost şi situaţii când serviciile secrete de informaţii, manevrate cu dibăcie de cercurile politice ale puterii, s-au implicat în declanşarea unor evenimente, care, la rândul lor, au dus la aprinderea conflictelor militare. Atât primul cât şi al doilea război mondial constituie exemple, poate cele mai elocvente în acest sens. Generic însă, serviciile secrete de informaţii ar trebui să dea alarma la timp în sensul de a oferi un flux informaţional oportun, atotcuprinzător şi veridic despre intenţiile potenţialilor inamici sau aliaţi, pe care să se poată fundamenta din timp, de către factorii de decizie din stat, o strategie în acord cu interesele şi aspiraţiile naţional-statale. În sens contrar, adică măsurile adoptate după declanşarea evenimentelor nu pot fi decât conjuncturale, dacă nu chiar pripite, sub imboldul unor stări emoţionale, ceea ce ar putea duce, în condiţiile unei situaţii limită, la ştirbirea gravă a intereselor statale pe o lungă perioadă de timp.

Istoria demonstrează că, prin metodele şi mijloacele specifice pe care le folosesc, mai mult sau mai puţin permisibile de sistemul juridic, dar mai totdeauna îngăduite de aşa-zisele „raţiuni de stat”, serviciile secrete de informaţii pot contribui atât la declanşarea cât şi la prevenirea unor evenimente cu rezonanţă istorică, totul depinzând, în ultimă instanţă, de profesionalismul operatorilor şi de interesele factorilor de decizie în subordinea cărora se află. Totul a fost, este şi va fi posibil pentru că prin

pârghiile puterii, factorii de decizie ai statului exercită un control şi o conducere nemijlocită asupra serviciilor secrete de informații, sau cel puțin teoretic ar trebui s-o facă.

Pentru România, astfel de evenimente au fost războiul din 1877-1878 şi declanşarea primului război mondial, care au surprins autoritățile militare şi clasa politică românească. Cum se explică lipsa totală de responsabilitate a ofițerilor români stat-majorişti în obținerea de informații despre dispozitivul otoman de la Plevna, ceea ce a costat viața a peste 2 000 de ostaşi? Cum altfel ne-am putea explica ruşinoasa înfrângere a armatei române la Turtucaia doar la zece zile de la intrarea României în primul război mondial, ca să nu mai vorbim de retragerea guvernului, a Casei Regale şi armatei române, la sfârşitul lunii noiembrie 1916, în Moldova, abandonându-se Oltenia, Muntenia şi Dobrogea la dispoziția şi cheremul ocupanților străini?
Este la fel de adevărat că sfârşitul primului război mondial a adus poporului român realizarea „visului de veacuri", adică Marea Unire. Numai că „miracolul românesc" s-a realizat, de data aceasta, într-o situație internațională favorabilă, care, la drept vorbind, era greu de anticipat, atunci când în primăvara anului 1918, România definitivase tratatul înjositor cu Germania. Tratatul, încheiat pe o perioadă de 90 de ani şi care, dacă ar fi fost aplicat nu ar fi avut altă consecință decât secătuirea economică a țării şi ştirbirea gravă a independenței şi suveranității național-statale, a fost ratificat de Parlamentul român dar nepromulgat de rege. Cu merite incontestabile, Ferdinand I, „Regele întregitor", a tergiversat parafarea tratatului în speranța producerii unui miracol, care nu a întârziat să apară, în sensul capitulării Germaniei şi astfel, cu doar 24 de ore înaintea semnării armistițiului de la Rothondes, între Germania şi Puterile Antantei, la 11 noiembrie 1918, România — care fusese prevenită prin canalele diplomatice secrete despre un asemenea deznodământ — a declarat nul şi neavenit tratatul ei cu Reichul Wilhelmian, a purces la o nouă mobilizare a armatei, ceea ce a făcut ca practic, la sfârşitul războiului, să se afle în tabăra marilor învingători, iar în conjunctura creată de prăbuşirea imperiilor țarist, austro-ungar şi german, România să-şi poată realiza unitatea național-statală şi apoi chiar s-o poată apăra cu arma în mână, printr-o campanie victorioasă împotriva Ungariei guvernate din martie 1919 de regimul comunist al lui Bela Kun.

Fără îndoială că realizarea acestui deziderat național poate fi atribuit stării de spirit a majorității românilor total conectați aspirațiilor seculare de unitate național-statală, aspect sesizat şi recunoscut chiar şi de inamicii de atunci. Generalul Maximilian (Max) Ronge, şeful Serviciului de informații şi contrainformații austro-ungar, avea să mărturisească faptul că în acele împrejurări grele pentru poporul român (primăvara şi vara anului 1918),

românii reprezentau „un inamic mai periculos decât la începutul războiului” şi că „iridenta română nu era, în nici un caz, o mişcare chemată la viaţă în mod artificial”.

Cu toate acestea nu poate fi evitat un răspuns la întrebarea: cum s-a ajuns ca situaţia României să depindă atât de mult, în momentele decisive, de jocul de interese al Marilor Puteri, iar trecerea de la extaz la agonie şi apoi invers să fie greu, dacă nu imposibil, de premeditat?

Vom încerca, în cele ce urmează, doar să schiţăm un răspuns posibil printr-un demers istoric ce-şi propune să reconstituie, pe baza unor documente edite, dar şi inedite, situaţia acelor instituţii, care ar fi trebuit să informeze din timp, adică serviciile secrete de informaţii, la începutul primei conflagraţii mondiale. Ne vom referi în părţile esenţiale la: instituţionalizarea primelor servicii de informaţii în alte state şi în România, cauzele izbucnirii războiului şi implicarea serviciilor şi diplomaţiilor secrete, tratatele şi angajamentele secrete la care România a fost parte, evoluţia comunităţii informative româneşti, principalele activităţi desfăşurate, metodele şi mijloacele folosite pentru procurarea informaţiilor şi în baza cărora se pot formula concluzii privind arta informaţiilor.

Structurile informative ale Marilor Puteri

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul celui următor s-au format două alianţe politico-militare ce aveau să se confrunte în primul război mondial: Puterile Centrale (Germania şi Austro-Ungaria) şi Antanta (Anglia, Franţa şi Rusia). La aceste coaliţii au aderat ulterior declanşării războiului şi alte mari puteri: Italia şi Japonia în 1915, apoi SUA în 1917 de partea Antantei şi Imperiul otoman în octombrie 1915 de partea Puterilor Centrale.

Publicistul american Richard Rowen, un bun cunoscător al istoriei spionajului, sublinia în lucrarea sa *Însemnări despre serviciul secret*, publicată la Londra în 1938, că primul război mondial a surprins toate ţările Europei. „Toate serviciile de spionaj militar din Europa — consemna Rowen — se socoteau perfect pregătite pentru evenimentele de orice natură şi de orice proporţii. Multe din aceste servicii au arătat că ele într-adevăr sunt pregătite pentru tot, cu excepţia evenimentului provocat prin însăşi activitatea lor: războiul mondial. Această descoperire neaşteptată şi mai mult decât delicată a făcut ca toate puterile beligerante să se trezească complet dezarmate în domeniul spionajului”. În anii primului război mondial au fost puse la dispoziţia serviciilor de spionaj resurse uriaşe, inclusiv inovaţiile tehnice. De asemenea, a fost mobilizat potenţialul intelectual din

universităţi, în special de la catedrele de matematici. În linii mari, raportul de forţe între serviciile de spionaj corespundea raportului general de forţe dintre coaliţiile aflate în luptă. Către sfârşitul războiului, când s-a profilat înfrângerea Germaniei, a ieşit în evidenţă şi superioritatea serviciilor de informaţii şi contrainformaţii ale principalelor state din coaliţia Antantei.

Pentru a facilita comparaţia cu instituţiile similare din România, şi a putea explica multe din problemele cu care s-au confruntat factorii de comandă ai armatei române, alături de clasa politică, este necesar un fugitiv excurs istoric asupra situaţiei principalelor servicii secrete ale Marilor Puteri care s-au înfruntat în prima mare conflagraţie mondială.

În **Germania** primele structuri informative instituţionalizate datează de la mijlocul veacului al XIX-lea, ele fiind create ca instrumente menite a juca un rol important în procesul de unificare şi centralizare naţional-statală[1]. Astfel, în 1854, regele Prusiei, Frederich-Wilhelm, l-a însărcinat pe Wilhelm Stiber - un saxon născut la 3 mai 1818 în Marsenburg, de profesie avocat, agent secret în Secţia a IV-a a Poliţiei judiciare din Berlin şi editor al „Revistei Poliţiei" -, să organizeze un serviciu de spionaj împotriva Franţei. Un an mai târziu, Parlamentul prusian a alocat o sumă importantă pentru finanţarea activităţii de spionaj.

În 1864, „Cancelarul de fier", Otto von Bismarck, l-a angajat pe acelaşi Stiber să organizeze un serviciu de spionaj contra Austriei, iar după lupta de la Sadowa (din 1866, dintre Prusia şi Austria), un serviciu similar pentru spaţiul de interes francez.

Până la acea dată, Stiber se remarcase în câteva acţiuni speciale, ceea ce explică alegerea sa de către regele Prusiei. Astfel, în 1850, ministrul de Interne al Prusiei, von Mantenffel, îl trimisese pe Stiber la Londra într-o misiune secretă. Trebuiau obţinute date şi informaţii cât mai amănunţite despre acţiunile iniţiate de grupul subversiv format din emigranţi germani, în frunte cu Karl Marx. Stiber, prin viclenie şi tertipuri, a reuşit să obţină lista cu numele membrilor „Ligii Secrete a Comuniştilor din Prusia". Acelaşi Stiber avea să joace un rol cheie în montarea procesului comuniştilor din Koln, un „monstruos spectacol", cum a fost interpretat de autorul „Capitalului". Datorită remarcabilelor sale state de serviciu, Stiber a fost numit şef al Diviziei de Securitate din cadrul Prefecturii de poliţie berlineze. Începând din 1862, el ar fi dejucat mai multe proiecte de atentate împotriva noului cancelar la Prusiei, Otto von Bismarck.

[1] Unificarea Germaniei (1864-1871) s-a realizat în jurul Prusiei şi a dinastiei de Hohenzollern, printr-o politică „de fier şi foc", adică războaie cu Danemarca, Austria şi Franţa. În ianuarie 1871, regele Prusiei s-a încoronat sub numele de Wilhelm al II-lea, ca împărat (Kaiser) al Germaniei (al II-lea Reich).

Aşa s-a născut *Zentral Nachrichtenbüro* (Biroul Central de Informaţii) instalat la Ministerul Afacerilor Externe şi implantat în special la Viena, Londra şi Paris.

Invidios pe realizările lui Stiber, şeful Statului Major prusian, generalul Helmuth von Molke, a pus bazele unui serviciu militar de informaţii, creând, la 11 februarie 1867, *Nachrichtenbüro* a cărui conducere i-a încredinţat-o maiorului von Brandt. Dar nici Stiber nu a rămas pasiv, a restructurat serviciul pe care-l conducea, încadrându-l cu două sute de agenţi activi. După războiul franco-prusian şi realizarea unificării germane (1870-1871), evenimente la care serviciile de informaţii prusiene şi-au adus o importantă contribuţie, Stiber a mai rămas câţiva ani în fruntea poliţiei berlineze, înainte de a muri, în 1882.

Concomitent cu edifidicarea celor patru piloni ai puterii germane, care la sfârşitul secolului al XIX-lea devine prima în Europa, şi avem în vedere eficacitatea industrială, diplomaţia performantă, armata modernă şi potenţialul maritim supradimensionat, în cel de al II-lea Reich s-au dezvoltat cele patru categorii de servicii de informaţii specializate.

În industrie, marie grupuri, precum Krupp-von Bohlen, şi-au organizat structuri informative pentru spionajul economic.

Ministerul Afacerilor Externe din Wilhelmstrasse şi-a creat o structură proprie de informaţii, condusă de baronul Max von Oppenheim, savant orientalist şi iniţiator al politicii germane faţă de lumea arabo-musulmană.

La Statul Major, *Nachrichtenbüro* (Biroul de Informaţii) a fost înlocuit cu *Nachrictendienst* (Serviciul de Informaţii) cu efective şi dotări suplimentare. În mod curent, acest serviciu era numit *III-b*, întrucât depindea de Înaltul Cartier General III al armatei germane. În 1913, şeful acestui serviciu a devenit colonelul Walter Nicolai, iar principalele misiuni încredinţate au fost: investigarea informaţiilor de înalt nivel, verificarea informaţiilor pentru confirmare, sintetizarea şi difuzarea informaţiilor. Întreaga activitate se baza pe principiile contraspionajului „ofensiv” – infiltrarea serviciilor de informaţii adverse pentru a le cunoaşte proiectele şi personalul – şi a contraspionajului „defensiv” – căutarea, descoperirea şi neutralizarea agenţilor adverşi infiltraţi în ţară. Prin organigramă, *III-b* funcţiona cu patru divizii principale: divizia 1 (Rusia), divizia 3 (Franţa, Marea Britanie), divizia 9 (Italia) şi divizia 10 (Austria).

Marina de război germană, care a cunoscut o expansiune fulgerătoare sub comanda amiralului Arfred von Tirpitz, şi-a creat la rândul ei o structură informativă. În 1900, această structură dispunea de 6 ofiţeri care asigurau la Berlin obţinerea de informţii cu specific naval. Trei ani mai târziu, amiralitatea a plasat ofiţeri de informaţii (*nachrichtenoffiziere*) în fiecare din

porturile britanice şi franceze mai importante. Spionii se interesau în special de bazele de submarine de la Canalul Mânecii. De altfel, în august 1914, Statul Major al Marinei germane a fost informat cel mai bine despre intenția britanicilor de a intra în război, prin ataşatul naval german de la Londra.

La începutul secolului XX, serviciile de informații germane erau deja considerate, pe bună dreptate, „fără egal în Europa".

Imediat după proclamarea **Imperiului Austro-Ungar**, în 1867, în cadrul noilor suprastructuri statale, s-a înființat *Evidenzbüro des Kaiserliche und Königliche Generalstabes* (Serviciul de informații al Statului Major General Imperial şi Regal), cu două secții (de informații şi contrainformații), după model german, condus de un ofițer superior în grad de colonel. Principala lui misiune era de a studia în amănunt, pe baza datelor şi informațiilor culese prin orice procedee, armatele străine, îndeosebi cele ale statelor pe care guvernul imperial de la Viena le considera ca potențiale inamice.

La începutul secolului XX, Serviciul Secret imperial a fost condus de baronul Giesl von Gieslingen. Secția de informații (*Kundeschaftestelle*) a fost condusă, până în 1905, de maiorul Alfred Redl. În prejma izbucnirii primului război mondial, Serviciul Secret imperial a fost zguduit de un act de trădare la cel ma înalt nivel. Grație unor investigații foarte amănunțite, căpitanul Maximilian (Max) Ronge, intrat în serviciu în 1907, a reuşit să dezvăluie că predecesorul său la şefia Secției de informații, Alfred Redl, activase încă din 1902 în slijba Rusiei țariste. În schimbul unor imense sume de bani, Alfred Redl furnizase ruşilor datele cele mai complete asupra: planurilor strategice ale Austro-Ungariei, dotării cu armament, agenților trimişi de Viena în Rusia. „Vânduți" de propriul lor şef, cei mai mulți dintre agenții austro-ungari care spionau în Rusia au fost executați de autoritățile țariste fără cruțare.

Pentru profesionalismul de care a dat dovadă în demascarea lui Alfred Redl, Max Ronge a fost avansat la gradul de colonel, ulterior la cel de general, încredințându-i-se pe durata primului război mondial conducerea Serviciului Secret Imperial. Trădarea lui Redl a contribuit considerabil la slăbirea puterii armate a Austro-Ungariei față de cea a Rusiei. În 1913, imediat după descoperirea trădării lui Alfred Redl, a intrat în vigoare un nou „Regulament al serviciului de informații militar în timp de pace".

În preajma declanşării primului război mondial, *Evidenzbüro* s-a extins pentru a putea repara pagubele provocate de activitatea trădătoare a lui Redl. Au fost create şase secții de informații ale armatei. În martie 1914, Max Ronge a creat şi o nouă şcoală pentru formarea agenților operatori în

relația cu Rusia, iar două luni mai târziu a reorganizat *Evidenzbüro,* dezvoltând considerabil contraspionajul.

Situația **Italiei** este mult asemănătoare cu a României. Încheindu-şi procesul de unificare național-statală, sub forma unui regat condus de dinastia de Sovoia, Italia a intrat în 1888 în alianța Puterilor Centrale, alături de Germania şi Austro-Ungaria, dar la declanşarea primului război mondial a rămas în neutralitate, iar în mai 1915 a intrat în război de partea Antantei. În Italia, armata terestră fusese dotată încă din 1863 şi 1866 cu un birou de spionaj (*Ufficio „1"*), reconstituit în 1900 şi dublat în timpul primului război mondial (1916) cu *Servizio Informazioni del Comando Suprema*.

În **Anglia** se înființaseră structuri însărcinate cu activitatea de informații şi contrainformații în cadrul departamentelor militare, astfel: *Millitary Intelligence Service* (1873), pe lângă *War Service* (Ministerul de Război), condus de Sir John Ardagh şi *Naval Intelligence Service* (1887), pe lângă *Amirality* (Amiralitate), condus de amiralul Beaumont. Comisia pentru apărarea Imperiului britanic a înființat în anul 1901 o mică unitate (*Millitary Intelligence 5*, cunoscută şi sub numele de *Millitary Office 5*), sub comanda căpitanului Veron Kell, menită să culeagă informații despre spionajul german pe teritoriul britanic. Kell a găsit dovezi că ofițerii germani, veniți în vacanță pe teritoriul britanic, culegeau informații de interes militar. Sesizând pericolul ofensivei spionajului german, britanicii nu s-au lăsat dominați. În 1909, Amiralitatea a înființat *Millitary Intelligence 6*, sub comanda căpitanului de marină Sir Manfred Cumming, pentru activitatea de spionaj militar. Britanicii s-au dovedit grijulii şi în ceea ce priveşte protecția secretelor. Legea secretelor oficiale din 1911 relevă că primul ministru, ministrul de Război şi alți membri ai guvernului de la Londra luaseră în serios politica ofensivă a Kaiserului. După cum s-au derulat evenimentele, această lege s-a dovedit eficientă împotriva spionilor care acționau pe teritoriul britanic. Cu toate acestea, potrivit opiniei lui Oleg Gordievsky şi Cristopher Andrew, serviciul de spionaj militar britanic s-a remarcat până la începutul războiului doar „ca o agenție obscură cu minimă eficiență". Abia pe timpul primului război mondial s-a extins considerabil, cu un plus de profesionalizare, astfel că în 1918 reuşea să controleze o rețea de peste 400 de agenți care raportau cu regularitate şi precizie despre mişcările de trupe germane.

O situație asemănătoare întâlnim şi în **Franța**. Biroul 2 (*Deuxiéme Bureau*) a luat ființă la 12 martie 1874 pe lângă Statul Major al armatei franceze. În vara anului 1914, francezii nu dispuneau însă de prea multe date despre evenimentele care au dus la declanşarea conflagrației. Abia în timpul războiului, sub comanda colonelului Gambet şi a căpitanului Ladoux,

Deuxiéme Bureau a excelat pe toate fronturile bătăliei secrete, fapt pentru care în perioada următoare s-au organizat, după modelul francez, în multe state, birouri de informaţii pentru misiuni ofensive (spionaj) şi defensive (contrainformaţii şi contraspionaj).

Alături de Anglia şi Franţa, **Rusia** a fost o putere de bază a coaliţiei Antantei, până în 1917, când s-a produs lovitura de stat bolşevică (aşa-numita revoluţie socialistă din octombrie) cu sprijinul substanţial, din punct de vedere material, al spionajului german. În secolul al XIX-lea însă Rusia ţaristă se deosebea esenţial de celelalte state europene, în special prin prezenţa „omnipotenţei poliţii politice", de care depindea supravieţuirea ţarismului. Pentru a-i putea supraveghea şi contracara mai eficient pe revoluţionarii şi anarhiştii ruşi s-a produs, în 1880, o restructurare a poliţiei politice, luând fiinţă Departamentul Poliţiei de Stat, în cadrul căruia a funcţionat, începând cu 1881, un Departament Special cu reţele de agenţi în regiuni, numite *Obronnaie Otelenic*, care se ocupa de criminalitatea politică. De la această dată, sistemul de poliţie politică a început să fie denumit, pe scurt, *Ohrana*. Întrucât emigraţia revoluţionarilor ruşi — răspândiţi în întreaga Europă unde unelteau la abolirea ţarismului — atinsese cifra de aproximativ 5 000, a luat fiinţă, în 1882, o structură specială pentru străinătate, numită Agenţia pentru Străinătate a Ohranei (*Zagranicinaia Agentura*) cu sediul la Paris. În 1884, această agenţie a devenit complet operaţională sub conducerea lui Piotr Rakovski, „cel mai influent ofiţer de informaţii externe din toată istoria Rusiei ţariste". La fel ca şi Ohrana internă, Agenţia pentru Străinătate a folosit „supravegherea" cu detectivi deghizaţi, cât şi „penetraţia", prin spioni versaţi, dintre care unii fuseseră recrutaţi chiar din rândurile revoluţionarilor veritabili. Activitatea Agenţiei s-a bucurat nu numai de sprijinul poliţiei franceze, ci şi a majorităţii poliţiilor europene, şi aceasta pentru a ţine sub control activitatea revoluţionarilor şi anarhiştilor ruşi, foarte periculoasă, datorită recurgerii la asasinate politice. De la Paris, grupuri de agenţi ai Ohranei asigurau supravegherea emigraţiei ruseşti în Marea Britanie, Germania, Italia, Elveţia, Belgia şi Ţările Scandinave. Datorită protestelor deputaţilor socialişti şi radicali din Parlamentul francez, în 1913, Agenţia pentru Străinătate a Ohranei a fost desfiinţată formal. În realitate, s-a transformat într-o agenţie particulară de detectivi, numită Bint-Samboin, condusă de Henri Bint. Activitatea acesteia a devenit mult mai discretă şi mai bine acoperită decât în trecut, ajungându-se practic, în 1914, ca guvernul francez să nu mai poată a se informa cu exactitate asupra uneltirilor periculoase ale agenţilor ruşi. Sub noua acoperire, agenţia nu s-a limitat doar la colectarea de informaţii, ci a recurs la „măsuri active" menite a influenţa guvernele străine şi opinia

publică, precum şi la „acţiuni speciale”, implicând diferite forme de violenţă. Agenţia s-a dovedit foarte penetrantă. De exemplu, dintre cei cinci membri ai comitetului din Sankt Petersburg al Partidului bolşevic nu mai puţin de patru erau agenţi ai Ohranei. Deşi sistemul ţarist rus de informaţii secrete era confuz şi slab coordonat, el a stabilit o serie de precedente importante pentru perioada sovietică de după 1917.

În **SUA**, războiul civil (1861-1865) între Nordul unionist şi Sudul scizionist a evidenţiat rolul important al activităţii de informaţii şi contrainformaţii în asigurarea victoriei finale de partea armatei nordiste. Lucrările de specialitate fac referire la iniţiativa lui Allan Pinkerton, care, în 1861, cu sprijinul lui Abraham Lincoln, a fondat la Washington *United States Secret Service*. Doi ani mai târziu, deci în plin război civil, a luat fiinţă, din iniţiativa nordiştilor, Biroul de Informaţii Secrete Militare (*Military Intelligence Biro*), care, ulterior, a devenit prima agenţie secretă profesionistă americană. Acest birou a fost secondat, din 1882, de *Office of Naval Intelligence*, creat la Departamentul Marinei (Navy Department), iar din 1885 de *Military Intelligence Division*, subordonat Ministerului de Război (War Department). Cele două structuri au fost reorganizate în 1908 de către Statul Major General, într-un birou de informaţii şi contrainformaţii, numit „G 2” (*Governmentmen*). Avându-se în vedere concurenţa dintre aceste structuri informative şi lipsa unui compartiment de centralizare şi analiză a informaţiilor, istoricul Cristopher Andrew a ajuns la concluzia că SUA au reprezentat în realitate „ţara cea mai puţin pregătită pentru război”.

Japonia, la rândul ei, o mare putere imperială a Extremului Orient, se consolidase considerabil în urma reformelor de modernizare, începute în 1868 prin aşa-numita „revoluţie Meiji”. Activitatea de spionaj şi poliţie secretă se bucura în Japonia de o tradiţie încă din evul mediu şi cunoscuse dimensiuni inimaginabile pentru ţările Europei. La două decenii după revoluţia Meiji, Imperiul nipon se afla în momentul creării unei industrii proprii, pe baze moderne, după modelul ţărilor înaintate din Europa. Activitatea de informaţii a fost imediat conectată la acest obiectiv. Pentru a-şi moderniza structurile de informaţii, japonezii au trimis o delegaţie specială în Germania. Cu încuviinţarea Kaiserului, Stiber a pus la dispoziţia japonezilor instructori militari din armata prusiană, acoperiţi de glorie în războiul cu Franţa (1870-1871), dar şi agenţi cu experienţă în activitatea de spionaj. Prin urmare, avem de-a face cu o suprapunere a experienţei tehnicilor şi tenacităţii germane peste fanatismul tradiţional japonez, adică supunerea oarbă şi hotărârea de a-şi da viaţa pentru „divinul Mikado” (împărat). Ce putea ieşi dintr-o asemenea combinaţie nu ne rămâne decât să ne imaginăm, întrucât prea multe lucruri concrete despre eficienţa

spionajului nipon nu avem, şi aceasta pentru că japonezii au un cult pentru intimitate şi păstrarea cu sfinţenie a secretelor. Ceea ce găsim consemnat în istoriografie este că japonezii, la fel ca europenii şi americanii, şi-au creat structuri informative şi contrainformative militare în cadrul marinei şi a trupelor de uscat. Un astfel de serviciu, subordonat Ministerului de Război, s-a numit *Kempei Tai*. O trăsătură interesantă, a activităţii de informaţii nipone, o constituie faptul că aceasta nu era apanajul doar a organelor de stat, ci şi o îndeletnicire a „societăţilor patriotice" particulare. Un rol însemnat în epocă l-a jucat *Asociaţia Oceanului negru*, creată la sfârşitul deceniului nouă. Agenţii acestei asociaţii, sub înfăţişarea unor negustori de mărunţişuri, frizeri, meşteşugari sau servitori, erau infiltraţi în China de nord, în Coreea, în Manciuria şi mai cu seamă în regiunile ocupate de Rusia (fortăreaţa Port Arthur), în satele şi oraşele unde se construiau fortificaţii ori unde erau încartiruite unităţi militare. Istoricii Richard Deacon şi Jean-Pierre Alen au acordat spaţii largi în lucrările lor pentru a evidenţia rolul important jucat de spionajul nipon în obţinerea victoriei în războiul ruso-japonez din 1904.

Ca o concluzie, se poate spune că cel puţin Anglia, Franţa, Rusia şi SUA, deşi dispuneau de servicii secrete militare organizate din timp, la începutul războiului mondial au dovedit totuşi că sunt depăşite în ceea ce priveşte eficienta acestor instituţii, adică obţinerea unor informaţii cu valoare strategică despre intenţiile potenţialilor adversari. Acest aspect a fost recunoscut cu obiectivitate de către preşedintele SUA, Woodrow Wilson, într-o alocuţiune publică, rostită după război: „Fiecare ţară din Europa avea un serviciu secret pentru că toate voiau să fie pregătite când Germania avea să atace, iar singura diferenţă dintre Serviciul Secret al Germaniei şi celelalte era că Serviciul german afla mai multe lucruri decât ele! Germania a atacat celelalte naţiuni ce nu ştiau despre acest lucru şi nici nu erau pregătite pentru aşa ceva".

Primele structuri informative româneşti

În România, ca şi în cazul tuturor Marilor Puteri care s-au înfruntat în prima mare conflagraţie mondială, serviciile secrete îşi aveau originea la sfârşitul secolului trecut ori în primele decenii ale veacului XX. Apariţia primei structuri informative instituţionalizate cu caracter militar s-a înscris în amplul proces de organizare a armatei române moderne, ca o necesitate impusă de apărarea şi consolidarea statului naţional român realizat prin Unirea Principatelor.

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza (la 5 ianuarie 1859 ca domn al Moldovei şi la 24 ianuarie ca domn al Țării Româneşti) a reprezentat o soluție ingenioasă oferită de clasa politică românească din cele două principate, în care generația revoluționarilor paşoptişti a avut preponderență, în sensul că a satisfăcut atât aspirațiile de unitate național statală ale românilor cât şi prevederile Tratatului de la Paris din 1856. Alegerea aceluiaşi domnitor în Moldova şi în Țara Românească nu a reprezentat însă Unirea propriu-zisă. Pentru aceasta era nevoie de un ansamblu de măsuri şi reforme în administrație, justiție, apărare națională şi ordine publică, economie, cultură etc. Până la sfârşitul domniei sale, Alexandru Ioan Cuza a reuşit cu tact, răbdare şi inteligență să realizeze vastul program de reforme, aşa încât, pe bună dreptate, el rămâne în istoria românilor ca „domnul Unirii".

Opera reformatoare desfăşurată în direcția unificării şi modernizării instituțiilor național statale româneşti a avut loc într-o conjunctură internă şi internațională, dacă nu ostilă, cel puțin nefavorabilă.

Pe plan intern lupta politică între unionişti şi antiunionişti din perioada dinainte de ianuarie 1859 a căpătat alte valențe şi coordonate, continuând a se manifesta în ciocnirea de interese dintre partida liberală şi partida conservatoare, miza fiind sensul şi esența reformelor. Pe plan extern se manifestau ostil cauzei unirii o serie de medii politico-diplomatice, în special cele din imperiile vecine: Otoman, Țarist şi Habsburgic. Mai mult, Unirea nu a fost recunoscută la început decât pe timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, după care, Țările Române, conform Statutului Dezvoltător al Conferinței de Pace de la Paris, trebuia să revină la situația dinainte: cu doi domni, două capitale, două parlamente, două armate, etc. În astfel de circumstanțe s-a creat „monstroasa coaliție", o alianță tactică între vârfurile liberale şi cele conservatoare care au uneltit la îndepărtarea domitorului Cuza şi aducerea în secret a unui domn străin, dintr-o veche familie regală. Practic, lovitura de stat din 10 februarie 1866 – abdicarea forțată a lui Cuza şi înlocuirea sa cu Carol de Hohenzollern – a însemnat un al doilea moment în care clasa politică românească din Principatele Unite a găsit o soluție inteligentă, prin care Europa a fost pusă în fața faptului împlinit. Noul domnitor provenea dintr-o veche familie regală din Prusia şi, datorită acestui prestigiu, el nu mai putea fi contestat.

Prin urmare, prima fază a procesului de unificare național statală în societatea românească s-a realizat prin cele trei coordonate fundamentale: dubla alegere a lui Cuza, vasta operă reformatoare în sens de unificare şi modernizare instituțională şi înlocuirea rapidă a lui Cuza cu un prinț străin care să-i poată consolida şi continua opera. În vastul program reformator

inițiat de Cuza se înscrie şi instituționalizarea primelor structuri de informații, pe care domnitorul şi-a fundamentat o serie de acte decizionale de mare importanță.

Încă din primele luni de domnie, Cuza a luat măsuri pentru implicarea întregului aparat de stat în culegerea informațiilor necesare actului decizional pentru realizarea deplinei unificări a țării. Un rol deosebit a revenit în acest sens Ministerelor de Interne, de Război, de Justiție şi Afacerilor Străine. Aceste ministere au acționat în cooperare şi sub directa coordonare a domnitorului pentru neutralizarea cercurilor ostile din interior şi exterior.

Ministerul de Interne, îndrituit cu menținerea ordinii publice, a desfăşurat activitate informativă prin personalul specializat, iar informațiile de interes pentru siguranța satului se raportau prefecților de poliție, primului ministru şi apoi domnitorului. Activitatea informativă în teritoriu (județe) a fost mult îngreunată, întrucât la început structurile statale nu reuşiseră să-şi creeze o poliție secretă care să desfăşoare o activitate specifică cu ajutorul agenturii, iar pentru obținerea informațiilor prefecții din județe erau nevoiți să plătească sume mari din fonduri proprii. Ulterior, poliției i-au fost puse la dispoziție „fonduri secrete" pe care le putea utiliza în procurarea de informații şi recompensarea propriilor agenți.

Ministerul Justiției avea la rândul lui un rol important în obținerea informațiilor privind menținerea stării de legalitate şi motivațiile actelor infracționale. Parchetele şi tribunalele judecătoreşti care obțineau informații cu ocazia percheziților sau din anchetarea celor arestați pentru diferite infracțiuni, întocmeau sinteze şi buletine de informații pe care le înaintau primului ministru şi domnitorului.

În paralel, Al.I. Cuza a utilizat şi sistemul informării personale prin observare directă, la fața locului, a stării de spirit şi mai ales a respectării legilor şi a corectitudinii cu care funcționarii statului îşi exercitau atribuțiile de serviciu.

Prin intermediul *Ministerului Afacerilor Străine* s-au creat primele structuri care desfăşurau în paralel cu misiunile diplomatice, activități informative peste hotare. Prin agenții misionari şi funcționarii diplomatici se reuşea obținerea unui flux informațional de utilitate pentru domnitor în normalizarea relațiilor cu vecinii, dar şi în cunoaşterea a ceea ce era de modernitate şi utilitate în evoluția instituțiilor europene, economie, politicilor externe promovate de Marile Puteri şi, nu în cele din urmă, a domeniului militar sub toate aspectele sale (starategie, tactică, tehnică, dotare şi aprovizionare). Au fost implicați oameni politici de încredere ai

domnitorului şi înalţi funcţionari de stat trimişi în misiuni speciale de informare, precum D. Brătianu, I. Ghica, V. Mălinescu, V. Alecsandri.

Ministerul de Război, devenit garant al apărării integrităţii statului român, a primit atribuţii şi pe linia asigurării ordinii interne şi a restabilirii ordinii în caz de tulburări.

Un moment important îl constituie data de 12 noiembrie 1859, când domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin Înaltul ordin de zi nr. 83, a înfiinţat Statul Major General al armatei, în componenţa căruia a apărut ca element de structură Secţia a II-a, primul serviciu de informaţii al armatei române, condus de sublocotenentul Gheorghe Slăniceanu, ajutat de sublocotenentul Ştefan Fălcoianu. Principalele atribuţii fixate prin actul normativ au fost: întocmirea lucrărilor statistice, culegerea şi centralizarea datelor şi informaţiilor ce interesau operaţiile tactice şi strategice, precum şi cunoaşterea itinerariilor militare.

Totuşi, activitatea acestei structuri a fost redusă, simţindu-se nevoia unui serviciu mai cuprinzător şi cu o problematică mai largă, dar tangentă cu nevoile armatei. S-au pus bazele activităţii de informaţii militare peste hotare, prin ofiţerii trimişi la studii în străinătate, în special în Franţa, pe câmpurile de luptă din Europa sau chiar în America. O atenţie deosebită s-a acordat informaţiilor obţinute de trupele de grăniceri, mai ales pe linia Dunării, unde începuseră incidente între autorităţile române şi cele otomane, mai ales între marinarii turci şi cei români.

Secţia a II-a şi-a desfăşurat activitatea până în anul 1865, când Statul Major General a fost desfiinţat, atribuţiile sale administrative fiind trecute la Direcţia I din Ministerul de Război. Ofiţerii au fost repartizaţi la corpurile de trupă şi la cele patru divizii teritoriale existente atunci, constituindu-se într-un „corp de stat-major” cu ofiţerii dispersaţi pe teritoriu.

Aparatul informativ şi contrainformativ special condus de Cezar Librecht

I se reproşa domnitorului Alexandru Ioan Cuza de către adversarii politici – şi din păcate acest reproş era în parte fundamentat – că se înconjurase de o „camarilă”, adică de o clică ce izbutise să-i câştige încrederea. Folosindu-se de aripa protectuare a domnitorului, „camarila” făcea trafic de influenţă şi se îmbogăţea, ceea ce a dus la dezamăgirea oamenilor de bună credinţă.

În fruntea acestei „camarile” se găsea Cezar Librecht, directorul general al Poştelor şi Telegrafului, de origine belgian. Inteligent, abil şi curtean, Libreht a ştiut să se facă util domnitorului, ajungând să aibă o reală putere. El fusese avansat de Cuza de la soldat la sublocotenent, fiind detaşat cu acest

grad la Statul Major. O dată cu avansarea sa la gradul de maior, Libreht a fost numit în funcţia de adjunct domnesc. Influenţa câştigată de belgian a fost datorată în primul rând rapidităţii cu care îl informa pe domnitor, graţie reţelei telegrafice şi a relaţiilor personale. Prin reţeaua de subalterni şi prin legăturile sale personale, Libreht furniza domnitorului informaţii despre prefecţi, şefii de instituţii, miniştrii şi chiar despre primul ministru.

Există numeroase documente din arhiva personală a lui Cuza care s-au păstrat şi care demonstrează că Libreht nu se limita la a informa, ci, deseori, formula aprecieri ori sugera soluţii. Alteori intervenea în favoarea unor cunoscuţi, în schimbul unor comisioane, ceea ce însemna trafic de influenţă. Aşa se explică şi averea considerabilă pe care a reuşit să o dobândească în câţiva ani. O avere acumulată nu din salariu de funcţionar public, ci din câştiguri ilicit obţinute, folosind trecerea pe care o avea pe lângă şeful statului şi relaţiile sale cu miniştrii.

Sesizând că se bucură de apreciere, oamenii politici din jurul lui Cuza au început să-l trateze pe Libreht cu mai multă atenţie şi în mod prevenitor. Cei din opoziţie ajunseseră însă să-l deteste. Nu este de mirare deci, că unul din cele dintâi acte, după abdicarea lui Cuza, a fost destituirea, urmată de arestarea şi trimiterea în judecată a lui Libreht, precum şi sechestrarea averii sale. Actele ce ni s-au păstrat ne arată că acest fruntaş al „camarilei" s-a amestecat şi în viaţa politică, în alegerile municipale ori chiar în numirile de primari.

În afară de Libreht, socotit pe drept cuvânt „vârf" sau „tip reprezentativ", opinia publică mai includea în „camarilă" alte rude ale lui Cuza, printre care Docan şi Cazarini, apoi pe locotenent-colonelul Pisoţchi, pe şeful cabinetului domnesc, Baligot de Bayne, pe prefectul Poliţiei Capitalei şi bunul camarad al lui Libreht în afaceri oculte, Nicolae Bibescu, pe fostul ministru de finanţe şi vechi prieten al lui Cuza, Al. Cantacuzino, în sfârşit, pe agentul României la Paris, Iancu Alecsandri. Acestora li se reproşa că utilizează situaţiile lor sau rudenia cu domnitorul spre a face afaceri şi a se îmbogăţi. Trebuie să recunoaştem că această goană după îmbogăţire nu era caracteristică numai „camarilei" lui Cuza, ea cuprinzându-i pe mulţi, mari şi mici din cei care reprezentau autoritatea de stat şi exercitau puterea.

Este incontestabil că sub toate raporturile, „camarila" şi în primul rând vârful ei, Libreht, i-a făcut mult rău lui Cuza. Ea a format unul din temeiurile cele mai de efect ale propagandei adversarilor, adversari care aveau tot interesul să-o dezvăluie pentru a o compromite în faţa opiniei publice. Casa sompuoasă a lui Libreht stătea ca o permanentă sfidare în ochii mulţimii bucureştene, ca un „memento" al traficului de influenţă şi al afacerilor veroase. Dar această „camarilă" a iritat nu numai pe civili, ci deopotrivă şi

pe militari, contribuind la coagularea „monstroasei coaliții” şi deci la precipitarea deznodământului, respectiv înlocuirea lui Cuza.

Am subliniat aceste aspecte întrucât se atestă că încă de la începuturile statului român modern avem de-a face cu un fenomen care, din nefericire, se va repeta aproape obsedant în instoria serviciilor secrete româneşti şi anume, faptul că pe lângă structurile informative instituționalizate au funcționat şi acele rețele paralele ale „camarilelor” de la Curte. Dadorită intereselor personale ori de grup, prezența acestora a făcut ca cel puțin două principii fundamentale ale activității de informații să fie puse sub semnul întrebării: echidistanța politică şi legalitatea. Că aşa au stat lucrurile şi nu altfel ne vom convinge din aspectele principale ale următorului caz.

Asasinarea primului ministru Barbu Catargiu

În 1862, Alexandru Ioan Cuza, domnul Unirii, îndemna — fără efecte practice însă — pe colonelul Nicolae Bibescu, prefectul Poliției Capitalei, să se intereseze de organizarea unei „cancelarii de renseignementare”. Existența unei asemenea structuri informative cu atribuții de investigare secretă a cazurilor cu relevanță în domeniul apărării siguranței naționale, ori pentru protejarea şi promovarea intereselor de stat, era de absolută necesitate, avînd în vedere jocul deosebit de periculos al confruntărilor dintre conservatori şi liberali, ce domina scena politică românească din acea vreme.

Un tragic eveniment, ce poartă pecetea acestor acerbe confruntări politice, s-a petrecut la 8 iunie 1862, când primul munistru conservator, Barbu Catargiu, a căzut victimă unui odios atentat terorist. Asasinatul prorpiu-zis se produsese între orele 5-6 seara, când trăsura deschisă în care se afla primul ministru, însoțit de colonelul Nicolae Bibescu, trecea pe sub clopotnița Mitropoliei. Au fost trase două focuri de armă. Un glonte l-a lovit pe Barbu Catargiu în cap, omorându-l pe loc, celălalt a trecut pe la urechea lui Bibescu, care de-abia după vreo sută de paşi a reuşit să oprească trăsura cu caii speriați. A fost suficient timp pentru ca atentatorul să dispară în viile de pe dealul Mitropoliei.

Interesant e că Barbu Catargiu se dovedise conştient că prin demersurile sale politice şi fermitatea cu care le susținea se expunea unui mare pericol[2]. Chiar cu o jumătate de oră înainte de a fi asasinat, el rostise în

[2] Este vorba despre un proiect de lege rurală, prezentat în Parlament, care nu se deosebea în esență de un alt proiect conservator ce fusese respins anterior de domnitor, prin care țăranii erau deposedați de pământurile pe care le munciseră de veacuri. Faptul acesta a făcut ca împotriva lui să se ridice întreaga opoziție liberală care dorea o rezolvare în interesul țărănimii a problemei agrare.

Parlament o frază rămasă memorabilă: „Voi prefera moartea mai înainte de a călca sau de a lăsa să se calce vreuna din instituțiile țării”. Numai că o astfel de voință politică avea nevoie, pentru a se impune, de acele „instrumente”, adică servicii de „reseignementare” – cum le denumea, după moda franceză, domnitorul Alexandru Ioan Cuza -, care să apere instituțiile țării şi integritatea înaltelor personalități din conducerea statului. Din nefericire, la vremea respectivă, astfel de „instrumente” lipseau cu desăvârşire. Mai mult, cercetările începute de organele în drept pentru descoperirea autorului sau autorilor asasinatului au fost întrerupte brusc la scurtă vreme şi *„din ordin”*. Singura certitudine a fost că asasinarea lui Barbu Catargiu nu fusese opera unui individ izolat, eventual a unui dezecilibrat psihic, ci urmarea unui complot bine organizat şi cu implicarea unor înalte autorități din stat. Suspiciunile au planat chiar asupra colonelului Nicolae Bibescu, prefectul Poliției – poreclit, tocmai pe acest considerent, „Bibescu Pistol” -, precum şi asupra unui anume Gheorghe Bogati. Acesta din urmă, ardelean de origine, fost ofițer de carieră, se pare că „nu avea frică de nimeni”. Documentele vremii sugerează că Bogati era în realitate un agent dublu, cu vechi ştate pe frontul secret. El îndeplinise mai multe misiuni secrete atât în beneficiul conducătorilor partidelor revoluționare din țările supuse dominației imperiilor Habsburgic şi Otoman, cât şi în sprijinul guvernelor acestor două imperii. În 1862, Bogati se găsea în Bucureşti, frecventând un mediu mizer şi imoral, care îl putea determina la crimă. Pentru vinovăția lui pleda faptul că, imediat după atentat, starea sa materială se îmbunătățise substanțial, devenind chiar un om bogat, precum şi faptul că ulterior părăsise țara, nesimțindu-se probabil în siguranță. Mai târziu, într-o scrisoare către Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza a încercat să explice cauzele asasinatului, pe care l-a dezaprobat categoric: „ura şi fanatismul politic au înarmat brațul celui ce a lovit pe domnul Catargiu”.

Din experiența războiului de independență

O interesantă experiență în activitatea de informații militare s-a acumulat în perioada 1877-1878 în timpul războiului dintre Rusia țaristă şi Imperiul otoman. După cum se ştie, la acest război a participat şi armata română, din august 1877, pentru a-şi consolida statutul de țară independentă, fapt pentru care în istoria românilor evenimentul mai este cunoscut sub numele de Războiul de Independență. Documentele atestă că în cadrul preocupărilor pentru înzestrare şi mai buna organizare militară, la 17 martie 1877 a luat ființă Depozitul General de Război, în cadrul căruia s-a constituit Secția a II-a cu misiuni de informare şi cercetare. Despre felul în care urma

să se desfăşoare activitatea informativă, colonelul Gheorghe Slăniceanu a trimis la 6 iulie 1877, marilor unităţi, o Instrucţiune în care menţiona că: „Informaţiile se culeg în primul rând de la prizonieri, dezertori, spioni şi alte surse. Având în vedere însemnătatea ce o au informaţiunile exacte asupra mişcării şi situaţia inamicului, se prescriu mai la vale mijloacele cele mai obişnuite întrebuinţate pentru a dobândi asemenea ştiri, precum şi un sumar de chestiunile principale ce se adresează prizonierilor, dezertorilor şi locuitorilor". Instrucţiunile prevedeau că se mai puteau obţine informaţii prin interceptarea scrisorilor şi telefoanelor sau controlarea acestora din urmă prin aşezarea unui parapet telegrafic pe parcursul liniilor telefonice inamice, adică „preluarea, prin interceptarea acestor fire, a convorbirilor purtate". Se atrăgea atenţia asupra pericolului dezinformării prin preluarea „fără judecată" a oricărei informaţii, precizându-se că: „Atunci când sunt unele îndoieli este bine ca informaţia să nu fie luată în seamă. Dezertorii spun întotdeauna mai mult decât ştiu, numai pentru a se pune bine cu noii stăpâni; printre ei pot fi şi agenţi special folosiţi în scopul de a furniza informaţii false".

La 14 august 1877, Secţia a II-a a fost inclusă în organica Marelui Cartier General, iar o parte din efectivele secţiei au fost trimise să lucreze direct cu trupele operative. Cu toate acestea, Secţia a II-a nu a corespuns pe deplin cerinţelor de informare ale comandamentului armatei române. Au lipsit specialiştii şi mai ales experienţa necesară în asemenea activităţi. Despre rolul informaţiilor în cursul operaţiilor militare, la care au luat parte trupele române în războiul din 1877, întâlnim câteva aspecte interesante în Memoriile generalului Alexandru Cernat: „Pentru ziua de 30 august, onomastica Împăratului Rusiei [Alexandru al II-lea — n.n.] s-au decis a se da asalt Plevnei de toate trupele din înconjurare. În ajunul acestei zile au fugit din Plevna un individ grec care s-au prins la avanposturile noastre şi care m-au asigurat că Osman Paşa se aştepta a fi atacat a doua zi, ştiind că este aniversarea Împăratului şi au luat toate măsurile de apărare în consecinţă. Imediat m-am dus la Poradin, unde se afla Cartierul Prinţului Carol [domnitorul României — *n.n.*] şi acolo am găsit şi pe Marele Duce Nicolae, cărora le-am pus în cunoştinţă cele ce mi se comunicase de spionul grec şi la propunerea ce le-am făcut, de a se amâna atacul pentru altă zi, când putem surprinde pe Ostman Paşa. Marele Duce mi-au răspuns că a doua zi trebuie a se face atacul, fiind aniversarea Împăratului tuturor Rusiilor şi că toată armata imperială ori va pieri ori va lua Plevna". Deci, generalul Cernat a încercat să valorifice cu inteligenţă informaţia obţinută, dar n-a fost luat în seamă. Ca urmare, în ziua de 30 august 1877, ora 11, trupele imperiale ruse comandate de generalul Skobelev au început lupta, căzând în capcanele

otomanilor. Ruşii au pierdut în câteva ore 18 000 de oameni morţi şi răniţi. Dar şi acţiunea armatei române a fost respinsă, înregistrându-se 2 200 de oameni morţi şi răniţi. Insuccesul nu s-a datorat numai trufiei comandamentului rus, ci şi slabei cunoaşteri a dispozitivului inamic. Alexandru Candiano-Popescu, comandantul Batalionului 2 vânători, care a lăsat în Valea Plângerii de la Griviţa, în ziua atacului, 90 de morţi, îl acuza pe generalul Gheorghe Anghelescu de lipsă totală de iniţiativă în organizarea recunoaşterilor speciale şi critica atitudinea condamnabilă a maiorului Lahovary, care motivase că recunoaşterea terenului din faţa redutelor de la Griviţa nu a putut fi executată din cauza unor greutăţi obiective. Într-adevăr, recunoaşterile făcute superficial cu două zile înainte de atac stabiliseră că exista o singură redută Griviţa. Când ostaşii români s-au apropiat, au constatat cu stupoare că erau două redute, bine plasate într-un dispozitiv cu o largă vedere, ce permitea focul încrucişat. De aici şi consecinţele dezastruoase. Într-o lucrare publicată în 1923, generalul Candiano-Popescu conchidea, pe baza învăţămintelor primului atac de la Griviţa: „În război, însă, nu se întreprinde numai ce este lesne. Ofiţerul de stat-major este dator să facă recunoaşterea unei poziţii, oricât ar fi de înconjurată de primejdii". Chiar şi ziariştii străini au remarcat imediat neglijenţele condamnabile ale ofiţerilor români stat-majorişti în procurarea informaţiilor despre inamic. Aşa de exemplu, Marchizul del Valle de Toje, corespondentul ziarului madrilen „Imparcial", îşi informa cititorii, pe un ton foarte dur, despre greşeala maiorului Lahovary şi a altor ofiţeri români, despre care scria că „trebuiau condamnaţi la moarte", doarece „aceste acte izolate de laşitate au produs o adâncă indignare în piepturile bunilor patrioţi". La rândul lui, Mihai Dumitrescu, care fusese rănit în luptele pentru cucerirea redutei 1 de la Griviţa, referindu-se la dezastrul produs ca urmare a lipsei de informaţii, se adresa, în 1893, noii generaţii de ofiţeri de stat-major cu rugămintea ca atunci „când fac recunoaşteri, să nu le facă pripit, ci cu multă băgare de seamă, atât în timp de pace şi mai cu osebire în vreme de război, când o recunoaştere poate costa atâtea vieţi omeneşti".

Ostaşii români au învăţat repede din această tragică experienţă, fapt pentru care şi-au supravegheat foarte atent adversarul. Tot generalul Alexandru Cernat povesteşte că trupele noastre din Divizia a 4-a au observat că grosul oştirii otomane începuse să iasă din redută, pe la orele 16, probabil pentru a se aproviziona cu hrană şi muniţie. Simţind momentul de slăbiciune, generalul a ordonat atacul, pentru a realiza surprinderea. Ostaşii români au ocupat astfel reduta Griviţa 1 fără prea multă rezistenţă, capturând şi un steag de luptă. „În zadar a doua zi şi mai târziu s-au încercat turcii a o

relua căci întotdeauna au fost respinşi” — îşi încheia generalul Cernat povestirea despre Plevna.

Extrem de interesant este şi faptul că nu numai corpul ofițeresc de comandă al armatei române a conştientizat, în urma acestui război, rolul important al informațiilor despre inamic. De exemplu, marele pictor Nicolae Grigorescu, cel care a însoțit armata română pe toată durata campaniei, ne-a lăsat o serie de picturi, desene, crochiuri - prea bine cunoscute - ce înfăşişează eroismul ostaşilor români. Printre acestea se remarcă şi tabloul intitulat „Spionul”, de fapt un portret ce dezvăluie o figură enigmatică, surprinsă pe un fundal întunecat, cu o privire pătrunzătoare ce impresionează şi atenționează parcă mustrător pe cei ce nu-l iau în seamă ori îi desconsideră „meşteşugul”.

În anii care au urmat Războiului de Independență, s-a pus cu tot mai multă acuitate problema înființării unui serviciu de informații care să corespundă necesităților armatei, precum şi pregătirea cadrelor care să îndeplinească astfel de misiuni atât în timp de pace cât şi în vreme de război. S-au elaborat numeroase proiecte de organizare, stabilindu-se şi mijloacele necesare pentru activitatea de informații. Colonelul Ipătescu, comandantul Regimentului 17 Mehedinți, a publicat, în 1881, o lucrare intitulată „Serviciul de siguranță în campanie”, unde, pe baza experienței războiului din 1877-1878, prezintă câteva procedee de recunoaştere a terenului şi de obținere a informațiilor despre inamic. El propunea constituirea unor patrule specializate, în care să intre de la doi oameni până la o companie sau un escadron, în funcție de necesități. Pentru recunoaştere, era necesar „un secret”, adică o parolă sau un semn convențional. Printr-o cercetare minuțios planificată, patrulele puteau intra în posesia unor informații importante despre dispozitivul, tăria forțelor, garda şi ariergarda inamicului. Colonelul Ipătescu mai enumera şi sursele, care în opinia lui puteau furniza informații prețioase, fără a-i neglija nici pe copii.

Reînființarea Secției a 2-a Informații

Experiența războiului din 1877-1878 reliefase din plin necesitatea funcționării permanente a unui organism superior de concepție şi comandă, menit să asigure adaptarea structurilor militare la noile condiții de dezvoltare create de obținerea independenței naționale şi de numeroasele modificări survenite în raporturile de forțe pe arena internațională.

La 29 noiembrie 1882, prin Înalt Decret Regal, cu nr. 2945, Statul Major General a devenit organul permanent de conducere a armatei, având

în compunere trei secții: Secția I (personal, mobilizare, operații), Secția a II-a (*informații*) şi Secția a III-a (comunicații şi transporturi).

Legea asupra serviciului de stat major, promulgată în 1883, prin Înaltul Decret Regal cu nr. 809 şi *Regulamentul serviciului de stat major*, elaborat cu un an mai târziu, au stabilit în detaliu atribuțiile noului organism şi componentele sale. Coform Regulamentului, Secția a II-a avea următoarele atribuții: reglementarea şi pregătirea diferitelor servicii auxiliare ale armatei şi corpurilor de armată în campanie, precum şi serviciilor de căi ferate, poştă, telegraf, informații; studiul forțelor militare ale diferitelor state străine şi observarea continuă a afacerilor lor militare; istoricul campaniilor şi marilor operațiuni ale armatei; studiul şi experimentarea chestiunilor ştiințifice care prezintă un oarecare interes pentru armată.

În 1886 Ministerul de Război a elaborat „*Instrucțiuni provizorii*" privind înființarea pe lângă fiecare comandament a unor „servicii de exploatare, recunoaşteri şi informațiuni secrete". Capitolul I al Instrucțiunilor stabilea că „în război este de cea mai mare importanță a se avea ştiință despre poziționile, mişcările şi intențiile inamicului şi de a împiedica, ca el să descopere pe ale noastre". Unui astfel de serviciu i se încredința misiunea „să spioneze orice mişcare şi să informeze pe comandant, să procure şi să dea informații asupra mişcărilor adversarului".

O dată cu înființarea Şcolii Superioare de Război, în 1889 s-a introdus şi un curs de specialitate, care la capitolul VI prezenta „Serviciul informațiunilor". Interesante sunt argumentațiile acestui curs, care fixau rolul informațiilor în conducerea războiului. „Serviciul informațiunilor — se menționa în cursul sus-citat — are ca scop a procura comandantului superior ştirile relative la inamic şi teren, de care are trebuință pentru conducerea operațiunilor […]. Rareori comandantul poate dobândi ştiri exacte şi complete asupra poziționii, forțelor şi proiectelor inamicului. În general, neputând afla nimic cert, el conta a descoperi o parte din adevăr, a ridica un colț al vălului care ascunde situația. Luminat asupra unui punct precis, comandantul va putea adeseori deduce restul, ori cel puțin va putea obține probabilități suficiente pentru a lua o hotărâre. Lipsit de ştiri, comandantul este paralizat. *Serviciul informațiunilor are prin urmare un rol capital în conducerea războiului* [subl. n.]. Cei mai mari generali au afirmat importanța acestui serviciu prin îngrijirea ce au adus organizării şi funcționării lui. Importanța însă a crescut proporțional cu mărimea efectivelor. Cu armatele mici de altădată era cu neputință a modifica dispozițiile sale potrivit cu circumstanțele noi. Astăzi, dacă nu primeşte ştiri în momentul oportun, comandantul poate fi redus la neputință, din cauza greutății de a mişca armate de un efectiv mare". Cursul stăruia în continuare

asupra unor aspecte precum: necesitatea, organizarea şi principalele mijloace de informaţii. Deosebit de semnificative pentru a se aprecia spiritul epocii erau mijloacele de informaţii principale recomandate cursanţilor şi anume: 1) hărţile şi documentele adunate din timp de pace; 2) documentele găsite sau luate de la inamic; 3) interogarea locuitorilor, prizonierilor şi dezertorilor; 4) spionajul (în sensul recurgerii de către M.St.M. la serviciul agenţilor rezidenţi în rândurile inamicului, în vremuri de pace ori de război; 5) informaţii procurate de cavalerie; 6) recunoaşterile prin ataşaţi militari; 7) recunoaşterile topografice etc.

Dacă din punct de vedere teoretic se poate susţine că exista o încadrare în spiritul epocii, practic însă organizarea unui serviciu secret de informaţii cu caracter militar în România, care să corespundă nevoilor armatei, întâmpina şi în continuare mari greutăţi.

Înfiinţarea organelor de siguranţă

În primul deceniu al secolului XX se înregistrează primele eforturi de organizare a unor structuri informative şi contrainformative în domeniul politic intern. Clasa politică din România a realizat că în epoca modernă siguranţa generală a satului nu era numai o necesitate de racordare la moda europeană, ci avea să devină prin ea însăşi o problemă fundamentală, deci de grabnică şi serioasă luare în consideraţie şi soluţionare.

După cum mărturisea Eugen Cristescu, fost şef al Siguraţei (1927-1934) şi apoi al Serviciului Special de Informaţii (1940-1944): „până în anul 1905 statul român poseda pe teritoriul Vechiului Regat oficii de poliţie în oraşe, complet dependente de fluctuaţiile politice”. Exista şi practica, deloc productivă pentru astfel de instituţii, ca numirea funcţionarilor publici să se facă o dată cu guvernele, fapt pentru care „nu se poate vorbi de o operă de continuitate în acest răstimp de vreme”. Memorialistul citat, observa stfel o broblemă de maximă actualitate. Organele de poliţie sunt organe de stat îndrituite cu apărarea ordinii publice şi siguranţa cetăţenilor. Prin urmare, astfel de instituţii nu trebuie să se amentece în jocurile politice. Practica numirii şefilor din structurile poliţieneşti în funcţie de venirea la putere a unui partid sau altul, nu făcea altceva decât să creeze impresia în rândul poliţiştilor că activitatea lor va fi apreciată doar în funcţie de orientările partidului de guvernământ. Indirect, Eugen Cristescu pledează pentru o poliţie profesionistă, cu funcţionari care să beneficieze de şansa continuităţii în funcţie, fără nici o implicare în jocurile politice de culise. Poliţia trebuie să apere deci ordinea socială şi nu interesele de partid.

Prin legea din 17 martie 1905 s-a creat un *Serviciu al Poliției Generale a Statului* în Direcția Administrației Generale din Ministerul de Interne, care avea în obiectiv supravegherea curentelor subversive şi examinarea stării de spirit a populației. Acest serviciu centraliza rapoartele informative ale polițiștilor din țară şi le prezenta ministrului de Interne spre rezolvare. Polițiile de la oraşe erau subordonate prefecților de județ. La Prefectura Poliției Capitalei exista un *Birou de informații* care se ocupa de problemele specifice poliției judiciare.

În afara acestora mai existau şi polițiile de frontieră care culegeau date şi informații, prin folosirea surselor ocazionale, despre călătorii străini veniți în România. Nu exista încă o agentură secretă, bine conspirată.

Aşa se poate explica faptul că răscoalele țărăneşti din 1907 au surprins factorii de conducere ai statului român. Neputându-se stabili geneza acestor evenimente s-a simțit nevoia creării unor structuri specializate care să dispună de „antene răspândite pe tot teritoriul țării şi care să îndeplinească atât misiunea contrainformativă cât şi pe cea informativă, peste frontiere". Acestea au fost în esență cauzele care au condus la înființarea, în anul 1908, a *Direcției Siguranței Generale a Statului* din Ministerul de Interne. Noua instituție avea ca principale atribuții „să conducă activitatea polițienească, administrativă şi judiciară pe întreg teritoriul țării".

Un atentat „misterios"

La aproape un an după crearea lor, organele de siguranță au fost implicate, din nefericire, într-un periculos joc politic. Este vorba de atentatul asupra primului ministru liberal, Ionel Brătianu. Câteva spicuiri din presa vremii şi rezultatele unor cercetări oferite de istoriografie sunt relevante în acest sens.

În ziua de 8 decembrie 1909, la orele 18, Ionel Brătianuu, însoțit de doi senatori, a părăsit sala de şedințe a Senatului şi s-a îndreptat, pe jos, spre locuința sa de lângă Şcoala de Război. După ce s-a despărțit de cei doi senatori, în dreptul străzii Gloriei, i-a ieşit în cale un individ care a tras asupra lui trei focuri de revolver. Rănit, Brătianu a ajuns la domiciliul său. Deşi a încercat să fugă, atentatorul a fost ajuns şi arestat de agenți de poliție, lângă Palatul Regal de la Cotroceni.

În buletinul medical dat publicității, la scurt timp, se menționa că primul ministru fusese atins de două gloanțe, care provocaseră plăgi în regiunea omoplatului stâng şi în partea posterioară a toracelui drept. Ambele răni au fost lipsite de orice gravitate, aspect confirmat şi de repeziciunea cu

care Ionel Brătian s-a vindecat. La numai două săptămâni de la atentat, el a participat la dezbaterile din Cameră.

La anchetă s-a stabilit că atentatorul, Gheorghe Jelea Stoenescu, era de profesie lăcătuş, meserie pe care la acea dată nu o mai practica, întrucât fusese concediat de la Atelierele C.F.R. conducerea Consiliului General a Sindicatelor din România a confirmat că atentatorul fusese cu câțiva ani în urmă membru al Sindicatelor Ceferiştilor. Cu toate acestea, fosta apartenență a lui Jelea Stoenescu la mişcarea sindicală a servit drept pretext guvernului liberal, prezidat de Ionel Brătianu, pentru a porni o campanie împotriva socialiştilor-sindicalişti, pe care i-a acuzat ca fiind autori morali şi chiar complici ai atentatorului. În replică, N.D.Cocea, militant al mişcării socialiste, a declarat într-un interviu: „Am ajuns să trăim într-o atmosferă nenorocită de spionare şi de denunțare sistematică… Se întâmplă un conflict între poliție şi muncitori! Totdeauna sindicaliştii ies vinovați".

Esențial e faptul că la 10 zile după atentat, Parlamentul a votat în procedură de urgență *Legea contra sindicatelor, asociațiilor profesionale, a funcționarilor statului, județelor, comunelor şi stabilimentelor publice*, numită şi „Legea Orleanu", care îngrădea mult drepturile şi libertățile mişcării sindicale.

Atentatorul, Gheorghe Jelea Stoenescu a fost condamnat de Curtea cu Juraţi la 20 de ani muncă silnică. La 14 iunie 1910, Secția a II-a a Curții de Casație a respins recursul, sentința rămânând definitivă.

Încă mult timp după pronunțarea sentinței, atentatul a frământat cercurile largi ale opiniei publice. Oamenii se întrebau cu îndreptățire dacă atentatorul acționase de unul singur sau fusese numai o simplă unealtă politică, avându-se în vedere rapiditatea cu care guvernul acționase prin elaborarea unei legi care îngrădea drepturile şi libertățile mişcării sindicale.

Cel care a provocat dezbaterea publică a fost Constantin Mille, principalul avocat al apărării în procesul intentat lui Gheorghe Jelea Stoenescu. La 24 iunie 1910, Mille semna un articol publicat în presă, unde menționa că atentatul asupra lui Ionel Brătianu „a fost pus la cale de către Poliția de siguranță şi de către anarhiştii din solda ei".

În opinia publică persista nedumerirea că, fără o cercetare juridică, guvernul a considerat atentatul ca o acțiune subversivă a mişcării sindicale. Adevărul nu a putut fi ascuns multă vreme. Adolf Reichman-Bruner, agent al Siguranței, a recunoscut mai târziu că fusese unul dintre principalii organizatori ai atentatului. De altfel, numele acestuia şi al altor agenți ai Siguranței fuseseră pronunțate de mai multe ori în cadrul procesului, dar aşa cum menționa ziarul „Ordinea", din 14 mai 1910, de fiecare dată procurorul

general D.A.Oprescu „a cerut tăcerea”, ceea ce presupunea că „avea de ascuns anumite fapte”.

După atentaT, agentul de siguranță Reichman a dispărut din țară în împrejurări misterioase. La proces, sora lui, citată în calitate de martoră, a declarat că fratele ei fusese silit să plece din țară, dar că nu ştie cine l-ar fi constrâns la aceasta. Câteva luni mai târziu, Reichman, aflat la Paris, a mărturisit unor prieteni că el organizase atentatul, oferind şi alte detalii interesante, care spulberau misterul.

Câțiva agenți de siguranță, printre care şi Reichman, îl urmăriseră pe Ionel Brătianu, într-un automobil, pentru a-l ajuta la nevoie pe atentator. În planurile conspiratorilor Siguranței, Gheorghe Jelea Stoenescu jucase un rol important. Conform instrucțiunilor primite, el trebuia să tragă câteva focuri de armă pe lângă corpul primului ministru şi apoi să dispară. Numai că Jelea suferea însă de o boală nervoasă, amănunt scăpat, se pare, din atenția celor care au planificat atentatul. Întâlnindu-se față în față cu primul ministru, Jelea s-a emoționat, fapt pentru care nu a mai respectat indicațiile primite, şi astfel, în loc să tragă pe lângă „țintă”, a tras direct, rănindu-l uşor pe Ionel Brătianu. După aceea, în loc să se îndrepte spre maşina care-l aştepta, Jelea Stoenescu a fugit în altă direcție, fiind probabil speriat că planul simulării unei tentative de atentat se trasformase într-un atentat adevărat. Agenții Siguranței l-au arestat imediat. De altfel, şi organizatorii atentatului au avut stabilită arestarea, tocmai pentru a putea prezenta atentatul ca finnd „opera mişcării sindicale”. Spre acest considerent se orientaseră spre Jelea Stoenescu, fost membru al Sindicatului ceferiştilor.

În timpul cercetărilor şi la proces, Jelea Stoenescu a adoptat „tactica tăcerii totale” – aşa cum fusese instruit -, sperând că organizatorii îl vor ajuta să scape de pedeapsă în fața justiției.

Abia în 1912, într-o declarație făcută la Ocnele Sibiului, une îşi ispăşea condamnarea, Jelea Stoenescu ar fi mărturisit: „Da, eu sunt nenorocitul care, din păcate, am făcut această greşeală îndemnat de alții”.

Inițiative deşarte în proiectarea unor structuri informative eficiente

Încă din timpul celui de-al doilea război balcanic, din 1913, se făcuseră simțite multe lipsuri, în special în domeniul efectivelor potențial combatante, precum şi al pregătirii şi dotării cu tehnică militară. I.G. Duca menționa în lucrarea sa memorialistică faptul că „lipsurile se dovediseră a fi fost atât de serioase încât dacă am fi fost siliți să dăm în Bulgaria adevărate

lupte, şi dacă acest război nu s-ar fi redus la o plimbare triumfală, am fi avut surprize dureroase".

Situaţia nu era mai bună nici în domeniul serviciilor secrete de informaţii. După cum rezultă din studiile şi rapoartele întocmite de ofiţeri ai Marelui Stat Major al Armatei Române, încă de dinainte de declanşarea războiului, lipsurile şi efectele lor erau conştientizate. Astfel, într-un referat din 23 august 1911 se sublinia: „Servicul de informaţii de la Statul Major General al Armatei nu a avut şi nu are nici astăzi o organizare care să corespundă în adevăr misiunii sale, nu poate obţine informaţii cu caracter mai confidenţial asupra organizării militare a vecinilor, nici mai ales să recunoască şi să ţină în supraveghere persoanele ce se ocupă în ţara noastră cu spionajul, aşa ca să putem lua la nevoie, măsurile impuse de împrejurări. Din această cauză suntem inferiori vecinilor noştri, căci pe când aceştia cheltuiesc sume foarte mari şi au sevicii de informaţii complet organizate prin care ne pot cunoaşte cu de-amănuntul, noi nu putem face aproape nimic. Cauza principală a fost şi este încă lipsa de mijloace băneşti care să permită organizarea serviciului cum trebuie". Un alt document, din 5 octombrie 1911, sublinia că „la noi neexistând o lege a contraspionajului în timp de pace, mulţi pentru bani pot oferi serviciile lor, fără să se expună la un pericol prea mare".

Cererile ofiţerilor stat-majorişti nu au rămas fără ecou. Clasa politică s-a dovedit receptivă până la un punct şi a căutat să remedieze aceste lipsuri, dar tot prin improvizaţii. Bunăoară în iarna anului 1912-1913, Parlamentul României — după cum mărturisea Titu Maiorescu — votase suma de 270 milioane lei pentru pregătirea grabnică a armatei dar, probabil că intervalul fiind foarte scurt, investiţiile destinate Ministerului Apărării Naţionale nu şi-au putut dovedi imediat eficienţa. Deci, situaţia era cunoscută de către clasa politică, iar măsurile luate nu puteau depăşi circumstanţele şi caracterul de improvizaţie. În aceeaşi perioadă s-au alocat din fondul Ministerului Apărării Naţionale sume importante pentru organizarea unui serviciu de informaţii, numai că din rapoartele aceloraşi ofiţeri stat-majorişti, rezultă că au fost „cheltuite pentru alte nevoi". Fără să riscăm o explicaţie tranşantă ne vine greu să nu facem o asociere între această deturnare a sumelor alocate serviciului de informaţii al armatei şi sinuciderea generalului A. Zotu, şeful Marelui Stat Major din acel timp, şi a maiorului Ionescu atunci când au aflat că primul ministru Ionel Brătianu intrase în posesia listei cu persoanele care „lucraseră" în folosul germanilor.

„Până la războiul balcanic din 1913 armata noastră n-a dispus de un serviciu de informaţii popriu-zis", spunea Mihail Moruzov într-un raport întocmit după război. Abia în acel an, când armata română a intrat în

Bulgaria s-a izbit de lipsa unui asemenea serviciu şi atunci s-au luat primele măsuri pentru organizarea acestuia. Mihail Moruzov mai menționa că după războaiele balcanice s-a pus problema creării unui organism bine structurat, el fiind însărcinat cu această problemă. „Dar abia a luat serviciul ființă, abia s-au început primele recutări şi formări de elemente, că Secția a II-a din Marele Stat Major şi-a schimbat opinia, preluând asupră-şi şi latura tehnică a Serviciului Secret".

Implicarea serviciilor secrete în atentatul de la Sarajevo şi impactul asupra României

Pretextul izbucnirii primului război mondial l-a constituit, după cum se ştie, atentatul de la Sarajevo, din 28 iunie 1914, când arhiducele Franz Ferdinand de Habsburg — moştenitorul tronului Austro-Ungariei — şi soția sa Sofia au fost victimele unui asasinat. Scopul prezenței lor în Bosnia era de a asista la manevrele de vară ale armatei austro-ungare. Interesant este însă substratul acestui asasinat precum şi acțiunile oculte ale celor care au dirijat din umbră.

Pe arhiducele Franz Ferdinand nu-l agreau cercurile conducătoare din Austro-Ungaria. Clasa politică ungară îl duşmănea din cauza planurilor federaliste prin care urmărea să atragă România de bună voie în Imperiul Habsburgic cu motivația că era „singura cale de a ajunge la unitate națională". Dar pe moştenitorul tronului Austro-Ungariei nu-l agreau nici membrii casei de Habsburg din cauza căsătoriei sale morganatice. Francmasoneria[3] din Austro-Ungaria şi din sfera imperiului îl socotea un bigot catolic. Slavii de sud, îndeosebi sârbii, îl duşmăneau şi ei, considerându-l potrivnic unirii lor într-un stat independent; principele principele moştenitor urmărind să creeze un stat iugoslav sub hegemonia Casei de Habsburg.

În acest context de concentrare a unor interese şi forțe ostile s-a produs atentatul executat de studenții bosniaci Gavrilo Princip din Grabov şi Nedjelko Cabrinovici din Trebinje. Cei doi atentatori făceau parte din organizația teroristă secretă „Mâna Neagră", mai cunoscută şi sub denumirea de „Unire sau Moarte".

[3] Dicționarele şi lucrările erudite definesc Francmasoneria ca „*organzație a oamenilor morali, drepți şi toleranți"*. Astfel de oameni (masoni) ar fi jucat un rol important în evoluția istorică, nu neapărat ca inițiați, ci mai alea prin prisma conduitei lor umane obişnuite. Prima organizație francmasonică înființată imediat după proclamarea Imperiului Austro-Ungar a fost loja „Humanitas", fondată în 1869 la Viena. Din informațiile susținute documentar, se pare că Frantz Ferdinand fusese condamnat la moarte, încă din 1912, de către un tribunal secret al Francmasoneriei din Imperiu.

Serviciile secrete de contraspionaj austriece au reuşit să descopere destul de repede că asasinarea arhiducelui fusese pusă la cale de cercurile oculte de la Belgrad, de o asociaţie iredentistă pansârbească. Din această cauză „Viena cerea deci satisfacţie, iar ameninţările ei luau formă netăgăduit de gravă. Berlinul susţinea atitudinea Ballplatz-ului, iar la Petersburg se ridicau glasuri în favoarea Serbiei. Vădit, situaţia internaţională se încurca” — spunea I.G. Duca. Ulterior, după izbucnirea războiului s-a aflat de implicarea serviciilor secrete în acest atentat. Din documentele vremii, şi avem în vedere scrisoarea confidenţială trimisă de primul ministru sârb, Pašici, şefului Marelui Stat Major — Voievodul Putnik —, atentatul din 28 iunie 1914 ar fi fost inspirat de colonelul Dragutin Dimitrievici, şeful biroului de informaţii din Marele Stat Major al armatei sârbe. Acesta ar fi fost chiar organizatorul grupării teroriste „Mâna Neagră”, purta numele conspirativ „Apis” şi întreţinea strânse relaţii cu studenţii revoluţionari bosniaci. După cum avea să declare la procesul care i s-a intentat trei ani mai târziu, în 1917, colonelul Dimitrievici a presupus de la bun început că moartea violentă a lui Franz Ferdinand va avea urmări politice foarte grave, dar nici prin cap nu i-a trecut posibilitatea declanşării unui război mondial. Din alte documente rezultă că şeful Serviciului de informaţii al Serbiei a avut înainte de atentat o întrevedere secretă cu Viktor Alexeevici Artamanov, ataşatul militar al Rusiei la Belgrad, care i-ar fi dat acordul tacit asupra atentatului. Artamanov, promovând politica guvernului său, a avut în vedere că Rusia era în acel moment interesată în crearea unei Iugoslavii Mari, independentă, ceea ce ar fi putut să diminueze hegemonia Austro-Ungariei în Peninsula Balcanică. Prin urmare, dispariţia arhiducelui Franz Ferdinand însemna pentru Rusia eliminarea „arhitectului” politicii federaliste a Balcanilor sub hegemonia austro-ungară.

Autorităţile de la Bucureşti au recepţionat diferit semnificaţia atentatului de la Sarajevo. Chiar şi la vârful Partidului Liberal, aflat la guvernare, opiniile erau împărţite. Ionel Brătianu, care îl întâlnise pe arhiduce în iulie 1909 la Sinaia, se pare că fusese sedus de declaraţiile pe care le auzise în privinţa românilor din Transilvania. Franz Ferdinand îi promisese cu acea ocazie că după ce se va urca pe tron va reduce mult influenţa ungurilor. Drama de la Sarajevo i-a năruit primului ministru român toate speranţele şi proiectele. În schimb I.G. Duca, devenit la 4 ianuarie 1914 ministru la Instrucţia Publică şi Culte în guvernul liberal, era de părere că „de la viaţa arhiducelui românii n-ar fi câştigat nimic, prin moartea lui se putea câştiga totul”. În acest context, I.G. Duca, unul din marii bărbaţi de stat ai României interbelice, şi-a exprimat opinia conform căreia „unitatea naţională a românilor a pornit de la gloanţele ucigaşului din Sarajevo”.

Probabil că nu întâmplător, I.G. Duca mai nota în Memoriile sale că „trei state sunt vinovate în aceeaşi măsură de izbucnirea războiului mondial: Germania, Austria şi Rusia". Într-adevăr, statele europene, în special Germania şi Franța, s-au înarmat în deceniul premergător primului război mondial, folosind toate tehnicile militare pe care le oferea ştiința modernă. Mai ales Germania, gândindu-se la repeziciunea mişcărilor pentru a-l surprinde pe inamic, era dispusă să utilizeze ultimele invenții tehnice. Toți oamenii de ştiință, ca şi întreaga populație, erau subordonați obiectivelor urmărite de statele-majore: ruperea frontului, uzura inamicului, diversiunea, sabotajul, şantajul diplomatic, spionajul — deci principiile lui Machiavelli —, pentru scoaterea inamicului din luptă.

Germania îşi încheiase pregătirile militare cu mult înainte de atentatul de la Sarajevo. Armata imperială nu aştepta în vara anului 1914 decât ordinul de atac. Germania era superioară în ceea ce priveşte pregătirea militară, atât față de Rusia cât şi față de Franța şi Anglia. Generalul Ludwig von Molke, şeful Marelui Stat Major al armatei germane, chiar declarase în fața Kaiserului, Wilhelm al II-lea, că „planul de mobilizare era terminat încă din 31 martie 1914". Acelaşi general german i-a spus, în luna mai 1914, omologului său austriac, aflat în vizită la Berlin — Conrad von Hertzerdorf — că „orice amânare va vea ca efect diminuarea şanselor noastre de succes. La 1 iunie, von Molke a mai făcut o declarație în fața baronului H. von Eckhamstein: „ Suntem gata şi cu cât mai curând, cu atât mai bine pentru noi". Pe toată durata primăverii anului 1914 Germania şi-a încurajat aliata sa Austro-Ungaria să procedeze identic, adică să se grăbească să-şi finalizeze pregătirile militare. Colonelul Walter Nicolai, ofițer de stat-major care a condus Biroul de informații al armatei imperiale, a dezvăluit în lucrarea sa memorialistică un aspect interesant: „Războiul era considerat ca o chestiune pur militară şi de aceea el a fost pregătit şi discutat la direcțiunea serviciului secret militar".

Serbia, stat independent, era în acel moment secătuită economic şi militar datorită participării la războaiele balcanice (1912-1913). Pentru a profita de această situație, Austro-Ungaria a adresat un ultimatum Serbiei, în condiții imposibil de acceptat. Serbia a acceptat 9 din cele 10 condiții, mai puțin cea referitoare la suportarea cheltuielilor unei ocupații militare Austro-Ungare, ceea ce ar fi dus la ştirbirea suveranității statale, dar guvernul imperial de la Viena nu s-a declarat mulțumit, astfel că la 28 iulie 1914 i-a declarat război Serbiei. Dându-şi seama de inevitabilitatea războiului, Rusia a decretat mobilizarea generală. De aceea, Germania a declarat război Rusiei şi Franței. La 5 august, Anglia a declarat război Germaniei. Astfel, Marile Puteri europene, aflate într-o acerbă concurență pentru piețele de desfacere şi

reîmpărțirea sferelor de influență, coalizate în blocuri militare — Antanta şi Puterile Centrale —, au declanşat primul război mondial.

După cum se poate constata, prima mare conflagrație mondială a avut la origine cauze obiective (lupta pentru reîmpărțirea sferelor de influență între Marile Puteri, aspect demonstrat de întreaga evoluție a relațiilor internaționale la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului următor), dar şi de cauze subiective (asasinatul de la Sarajevo) în care au fost implicate serviciile de informații, organizațiile oculte şi diplomația secretă. Acesta din urmă este un adevăr incontestabil explicat tranşant de I.G. Duca în felul următor: „Putem crede oare că sârbii, a doua zi după încheierea războiului balcanic, ar fi cutezat să provoace Austria dacă n-ar fi fost îndemnați şi dacă nu s-ar fi ştiut susținuți? Să punem în legătură atitudinea semeață a sârbilor cu declarațiile țarului Nicolae al II-lea şi ale lui Sazonov la Constanța şi vom vedea ce limpede va apărea toată urzeala conspirației. Trebuie recunoscut că la Petersburg, sau mai bine zis la Ambasada rusească din Paris, s-a lucrat mai bine, s-a mascat jocul mai cu dibăcie decât la Viena şi la Berlin…”[4]. Prin urmare, din rațiuni de stat şi ordine superioare, serviciile secrete ale Marilor Puteri interesate n-au făcut altceva decât să producă scânteia ce a aprins focul războiului, urgie pregătită cu mult timp în urmă.

Fără a intra în amănunte, să amintim că prima mare conflagrație mondială a fost, în faza sa inițială, un război caracterizat de cinci conflicte geopolitice: între Anglia şi Germania pentru supremația maritimă, între Franța şi Germania pentru hegemonie în Europa Centra-Occidentală, între Italia şi Austria pentru Adriacăca şi Balcanii de Nord, între Austria şi Rusia pentru Peninsul Balcanică, între Rusia şi Turcia pentru strâmtorile de acces în Marea Mediterană.

Se deschidea astfel în istoria contemporană nu numai un şir de războaie — ceea ce i-a făcut pe unii istorici să denumească secolul XX ca un secol al violențelor, al războaielor şi al masacrelor —, ci şi o adevărată „epocă de aur” a spionajului şi contraspionajului ce avea să demonstreze că

[4] În vara anului 1914, țarul Rusiei, Nicolae al II-lea, însoțit de o numeroasă suită, printre care şi ministrul său de externe Sazonov, a făcut o vizită regelui Carol I al României, la Constanța. Cu acea ocazie, Sazonov i-a declarat lui Brătianu că dacă Austria se va atinge de Serbia, Rusia va lua apărarea sârbilor, oricare ar fi consecințele. Prestigiul Rusiei nu putea îngădui ca monarhia Habsburgilor să se atingă de slavii din Orient. Brătianu a declarat mai târziu că a comunicat imediat această importantă informație cancelariilor din Berlin şi Viena. El a considerat gestul său ca o „datorie față de aliați”, dar şi ca o „acțiune în sprijinul păci”. Deci Germania şi Austro-Ungaria fuseseră prevenite de pericolul la care se expuneau în eventualitatea menținerii politicii antisârbeşti. Dar se pare că hotărârile marilor cancelarii erau deja luate şi irevocabile. Prin urmare, declarația celor mai autorizate persoane de la Petersburg nu poate fi interpretată decât ca un semnal trimis prin români că Rusia considera jocurile deja făcute. Se aştepta doar semnalul trimis de începere a masacrului ce urma să hotărască care pe care.

superioritatea militară pe câmpul de luptă nu era suficientă pentru obținerea deciziei finale. Mai era nevoie şi de o superioritate pe frontul secret, în acțiunile de spionaj, contraspionaj, diversiune, influență, propagandă, contrapropagandă etc., adică în acele domenii în care sunt antrenate de regulă serviciile şi organizațiile secrete de informații.

Tratatele secrete şi interesele României

Din antichitate şi până în zorii evului modern, istoria serviciilor secrete de informații se confundă, dacă nu cumva este identică, cu diplomația secretă. Iată de ce o scurtă referire la tratatele secrete ce au implicat interesele României nu este deloc întâmplătoare. Explicitate în contextul istoric în care s-au produs, ele pot facilita înțelegerea mai în detaliu a unor interese şi rațiuni de stat, precum şi receptivitatea factorilor decizionali, deopotrivă cu simțămintele şi aspirațiile naționale față de marile evenimente din viața politico-diplomatică şi militară a continentului european. Totodată, se pot înțelege, pe o bază mai solid ancorată istoric, obiectivele fixate pentru serviciile secrete de informații româneşti în momentul instituționalizării lor şi diferențierii de diplomația secretă. Pentru România un astfel de moment l-a constituit începutul primului război mondial. Ca la orice început s-au înregistrat greutăți, unele obiective iar altele strict subiective. Dar toate la un loc au făcut ca diplomația secretă să rămână încă preponderentă, mai activă chiar, şi eficientă în comparație cu primele structuri informative instituționalizate şi care în România abia se cristalizau. Ulterior, diferența s-a estompat simțitor, ajungând în cele din urmă acolo unde se aflau şi alte servicii cu mai vachi state de funcționare, adică cu un pas înaintea diplomației.

Prin aşezarea ei geografică la confluența de interese a marilor puteri europene, România ocupa o poziție geopolitică şi geostrategică deloc de invidiat, fapt pentru care nu putea rămâne în afara unui război continental. Bogăția în grâne şi petrol făcea ca într-o conflagrație regională sau mondială, teritoriul României să constituie un punct de atracție pentru beligeranți. Dacă la toate acestea adăugăm şi faptul că după al doilea război balcanic din 1913, prestigiul României „era la apogeu”, ne explicăm motivul pentru care „cele mai mari puteri căutau prietenia micului Regat dunărean”.

Din octombrie 1883, România făcea parte din alianța Puterilor Centrale, alături de Germania, Italia şi Austro-Ungaria. Conform tratatului de alianță, părțile contractante se obligaseră să-şi acorde sprijin reciproc numai în cazul unui atac neprovocat din partea unei terțe puteri din regiunile limitrofe. Tratatul nu permitea României o politică externă în direcția

desăvârşirii unității național-statale, a eliberării teritoriilor locuite preponderent de românii din Transilvania şi Bucovina. Pentru a nu irita opinia publică românească, clauzele tratatului au fost menținute strict secret. Au fost cunoscute doar de regele Carol I şi de câțiva politicieni care onoraseră funcția de Preşedinte al Consiliului de Miniştri, sau ministeriatul Afacerilor Externe, atunci când se pusese problema reînnoirii alianței cu Puterile Centrale. Mai trebuie spus că la acea vreme, Tratatul cu Puterile Centrale fusese necesar României din cauza insecurității pe care o cauza statului român politica expansionistă a țarismului în Balcani.

În noiembrie 1913, în vreme ce Titu Maiorescu prezida un guvern conservator, se reînnoise tratatul cu Tripla Alianță (Puterile Centrale). Reînnoirea se făcuse fără nici o condiție, iar de românii din Ardeal nici nu fusese vorba. Îndemnat de Take Ionescu, acelaşi Titu Maiorescu încheiase o alianță defensivă cu Serbia şi o alta ofensivă cu Grecia, ambele privitoare la problemele balcanice, fapt ce l-a determinat pe Ionel Brătianu, devenit prim-ministru, la 4 ianuarie 1914, să declare atât în fața regelui Carol I cât şi a contelui Waldburg — însărcinatul cu afaceri la Bucureşti —, că el şi partidul său „nu ar putea să execute Tratatul cu Tripla Alianță în caz de război”.

Izbucnirea războiului în vara anului 1914 a găsit România nepregătită din punct de vedere militar şi diplomatic, fapt pentru care consiliul de coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, a hotărât rămânerea țării în neutralitate, motivul invocat — atât atitudinea Italiei ce-şi declarase şi ea neutralitatea şi că Austro-Ungaria, aliata României, nu era în postura de atacat, ci de atacator al Serbiei — a justificat pe deplin decizia guvernului de la Bucureşti, decizie anticipată şi anunțată regelui de Ionel Brătianu încă de la începutul anului.

Hotărârea de neutralitate a fost caracterizată „ca o politică a instinctului național”, adică o atitudine activă, cu arma la picior şi fără să excludă posibilitatea cooperării cu puterile beligerante care ar fi recunoscut drepturile României asupra teritoriilor din monarhia austro-ungară locuite preponderent de populația românească. „România va aştepta cu arma la picior spre a intra în război acolo şi atunci când va socoti necesar şi potrivit cu interesele sale”— se exprima I. G. Duca cu multă diplomație. Sub impactul a numeroşi factori interni şi externi, neutralitatea României s-a prelungit vreme de doi ani. Ea nu a însemnat decât un răgaz necesar pregătirii țării, armatei şi populației, o etapă de considerabile eforturi diplomatice secrete pentru obținerea recunoaşterii oficiale a drepturilor României.

La 10 octombrie 1914, regele Carol I a încetat din viață, iar în februarie 1916 a murit şi soția sa, regina Elisabeta (Carmen Silva, după

pseudonimul său literar). A urmat la tron Ferdinand I, care încă de la început s-a situat pe o poziție net antantofilă, fiind influențat în acest sens de soția sa, regina Maria, descendentă din dinastia de Winsdor, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii şi vară primară cu țarul Rusiei, Nicolae al II-lea[5].

Cele două coaliții militare se întreceau în străduințele lor de a atrage România spre cooperare, fiecare de partea sa, lucru pe deplin explicabil deoarece, potrivit opiniei împăratului Wilhelm al II-lea, „cheia reuşitei războiului împotriva Rusiei este în mâna României". S-a produs o emulație între Austro-Ungaria şi Rusia pentru atragerea României în una din cele două coaliții. Austro-Ungaria promitea României autonomia Transilvaniei. Viena şi mai ales Berlinul, cu toată opoziția Budapestei, au avansat guvernului de la Bucureşti propuneri de recunoaştere a drepturilor asupra Bucovinei, îmbunătățirea situației românilor transilvăneni şi revenirea Basarabiei la statul român. Rusia la rândul ei promitea că „noi nu le dăm numai autonomie, dar le propunem chiar şi anexarea Transilvaniei".

La 23 septembrie 1914 s-a încheiat convenția secretă cu Italia, semnată de primul ministru Ionel Brătianu şi baronul Fasciotti, reprezentantul diplomatic al Italiei la Bucureşti, prin care cele două țări se obligau la o atitudine comună, prin consultări reciproce cu privire la măsurile impuse de situații şi să nu părăsească neutralitatea fără să se înştiințeze una pe alta cu opt zile înainte.

Emulația dintre cele două coaliții pentru a sili România să intre în război l-a determinat pe Ionel Brătianu să încheie, la 1 octombrie 1914, a doua convenție militară secretă de data aceasta cu Rusia. Prin convenție, Rusia se obliga să se împotrivească oricărei atingeri a status-quo-ului teritorial al României, îi recunoştea acesteia dreptul de a-şi uni teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria, situația Bucovinei urmând să fie rezolvată pe baza principiului naționalităților locuitoare în această provincie.

Situația României s-a agravat o dată cu intrarea în război a Imperiului otoman (octombrie 1914) şi a Bulgariei (octombrie 1915) de partea Puterilor Centrale. În perioada august 1915-august 1916, diplomația românească s-a dovedit activă, purtând tratative secrete cu Antanta la Bucureşti, Paris, Londra şi Petersburg, dar întreținând în acelaşi timp, tot în secret, legături şi cu Puterile Centrale, ele fiind influențate de desfăşurarea operațiilor militare. Oricum, diplomația românească, condusă cu abilitate de energicul Ionel Brătianu — primul ministru ce deținea în acelaşi timp şi portofoliul Ministerului Afacerilor Externe — şi-a menținut neclintită poziția în ciuda promisiunilor sau presiunilor din partea ambelor tabere, în sensul că

[5] Regina Maria a României a fost fiica ducelui Alfred de Edinburg al Angliei şi a marii ducese Maria a Rusiei.

„România nu va intra în război dacă realizarea idealului național nu îi este garantată”.

La inițiativa Italiei, în ziua de 6 februarie 1915, a fost semnat un pact de asistență mutuală, valabil pentru 4 luni, care stipula că cele două state (România şi Italia) să acționeze solidar pentru apărarea lor comună în cazul unei agresiuni neprovocate din partea Austro-Ungariei. Italia nu a respectat aceste înțelegeri şi după ce a semnat la Londra Tratatul secret de alianță cu Antanta (26 aprilie 1915) a intrat în război o lună mai târziu. Gestul diplomației italiene l-a nemulțumit pe Ionel Brătianu, care atunci când i s-au făcut noi propuneri de cooperare militară a refuzat.

În perioada 4 iunie-13 august 1916 s-a desfăşurat cu succes aşa-numita „ofensivă Brusilov”. Puterile Antantei au intensificat în acest interval presiunile diplomatice pentru a obliga România să intre în război. La 3 iulie 1916, ataşatul militar rus la Bucureşti, colonelul A.Tatarinov, a înmânat lui Brătianu o notă în care se cerea intrarea României în război de partea Antantei. Erau enumerate condițiile favorabile unei asemenea intervenții, subliniindu-se, în partea finală, aproape pe un ton ultimativ: „Intrarea în linie a României în acest moment va avea o valoare proporțională în dezvoltarea generală a efortului puterilor aliate, ceea ce nu se va putea spune în cazul în care decizia ei va fi amânată pentru o dată nedeterminată. Circumstanțele impun României să se alăture acum ori niciodată.”

În cele din urmă inevitabilul s-a produs. Primul ministru, Ionel Brătianu, a trebuit să facă pasul cel mare, împins de această dublă presiune, din interior şi din exterior. La 14 august 1916 s-a încheiat Tratatul secret de alianță (sub forma unei convenții politice şi militare) între România, Rusia, Franța, Anglia şi Italia, prin care Antanta garanta integritatea României pe toată întinderea teritoriilor sale de atunci. România se obliga, în schimb, să declare război Austro-Ungariei şi să înceteze orice legături cu dușmanii Antantei. Această coaliție politico-militară recunoştea României dreptul de unire a teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria. Aliații se obligau să nu încheie pace decât în unire şi în acelaşi timp, iar prin tratatul de pace, teritoriile respective să fie recunoscute României. De asemenea, României i se garantau aceleaşi drepturi ca şi Puterilor Antantei la preliminariile şi tratativele de pace. Antanta se obliga să păstreze secretul Tratatului până la încheierea păcii generale.

Dar ceea ce n-au ştiut în acel moment nici diplomația românească şi nici serviciile de informații, care după cum vom vedea în continuare abia se înfiripau, a fost că la 11 august 1916, deci cu trei zile înainte de semnarea Tratatului cu Antanta, se încheiase un acord secret ruso-francez. Prin acest acord Franța şi Rusia se angajau în secret ca, în spatele României, să se

înțeleagă asupra deciziilor pe care la vor lua la conferința păcii (neadmiterea statului român la viitoarele negocieri de pace cu titlul egal al principalelor puteri ale Antantei, întinderea teritorială ce va fi atribuită României şi alte măsuri) care de fapt anulau esența angajamentelor şi a spiritului tratatului ce s-a semnat la 14 august 1916. De alfel, intențiile ascunse ale Rusiei se conturează tot mai străveziu. Petersburgul nu aştepta decât intrarea armatei române în război. Mizând pe faptul că nu-şi încheiase pregătirile şi dotarea cu armament, Rusia se aştepta ca armata română să fie uşor înfrântă în Transilvania ceea ce ar fi creat o excelentă ocazie pentru trupele țariste să înainteze până la linia Carpaților Orientali. Se putea controla întregul teritoriu al Moldovei şi se obținea o linie tare de apărare pe Frontul de Răsărit.

Prin urmare, diplomația secretă a făcut ca România să încheie tratate care în esență se anulau reciproc, iar condițiile angajării în operațiile militare, suveranitatea şi integritatea național-statală să fie puse într-un grav pericol. Şi toate acestea pentru că a lipsit acea instituție cu rol de prevenire, adică serviciul secret, care să fie cu un pas înaintea diplomației. Iată deci la ce mare pericol, pentru integritatea şi suveranitatea României, s-au expus factorii de decizie politică şi militară în lipsa unor informații cu valoare strategică. Este de fapt marea deficiență cu care s-au confruntat, într-un fel sau altul, mai toate serviciile de informații militare înainte de începerea primului război mondial.

Patriotismul nu a exclus slăbiciunile şi vulnerabilitățile

Serviciile de informații româneşti, în special cele cu caracter militar au dovedit în perioada 1914-1916 mari carențe în privința măsurilor de protecție contrainformativă. Bogata literatură instoriografică dedicată participării armatei române la primul război mondial a acordat spații largi evidențierii stării de spirit profund patriotice a majorității românilor. Numai că, după cum au evoluat evenimentele, istoria a demonstrat că patriotismul nu a fost suficient pentru a ne asigura decizia într-o campanie ce-şi propunea ca obiectiv strategic realizarea unității național-statale. Dimpotrivă, susținem în baza atestărilor documentare că, în momentul acela, avântul patriotic a fost anulat în cea mai mare parte de vulnerabilitățile în plan contrainformativ, atât ale armatei, cât şi în general, ale societății româneşti. Afirmația face referire la scurgerea secretelor de stat şi militare sau de a căror divulgare s-au făcut vinovați chiar unii dintre cei care, prin însăşi natura profesiei, erau obligați să vegheze cu sfințenie la apărarea şi

protejarea lor. Corupția, neglijențele stupide, traficul de influență din „înalta societate”, uşurința condamnabilă cu care au fost tratate problemele importante pentru interesul național şi, nu în ultimul rând, „pălăvrăgeala” au produs adevărate ravagii în societatea românească.

Parlamentul României a elaborat, în ianuarie 1913, Legea spionajului în timp de pace, promulgată imediat de regele Carol I, care stabilea ca infracțiuni transmiterea sub orice formă a informațiilor despre apărarea țării. Ca sancțiuni se prevedeau închisoarea corecțională de la 1 la 5 ani sau amendă de la 500 la 5 000 lei. Probabil că asemenea sancțiuni aveau menirea de a descuraja doar pe cei nevoiaşi din nefericire mulți la număr, dar prea puțin sau deloc în legătură cu datele secrete. În schimb, pentru ceilalți, adică păturile sociale mai înstărite, din rândul cărora se alegeau demnitarii şi funcționarii publici, infinit mai puțin numeroşi, dar care aveau acces la secrete, blândețea sancțiunilor reprezenta o tentație.

Imediat după declanşarea primului război mondial, starea de spirit generalizată, aproape la scara întregii națiuni române, se manifesta net în favoarea orientării spre Antantă şi intrarea României în război pentru eliberarea fraților din Transilvania. Convingător în acest sens este raportul străbătut de neliniște al lui Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti, trimis ministrului de externe din Viena în care se afirma că îndemnul românilor „vrem să mergem în Transilvania“ era la ordinea zilei. La București avuseseră loc manifestații de stradă în care se strigase „Vrem Ardealul“. Încă de la jumătatea lunii iulie 1914, regele României, examinând situația, ajunsese la concluzia, în baza datelor şi informațiilor de care dispunea, că „starea opiniei publice şi a armatei este antiaustriacă“.

La începutul operațiilor militare, pe principalele teatre de război, starea de spirit a populației româneşti, ostilă intereselor Puterilor Centrale, a fost descrisă de generalul von Falkenhayen, comandantul Armatei a 9-a germane, în felul următor: „Atitudinea României față de Puterile Centrale a fost nelămurită încă din prima zi a războiului mondial; ea a devenit chiar suspectă după moartea bătrânului rege Carol I. La orice eşec suferit de Austro-Ungaria, situația se înrăutățea până la ostilitate, chiar nedeghizată, pentru a deveni apoi, din nou, aproape ostilă, de îndată ce se obțineau succese împotriva Rusiei“. La rândul lui, generalul Max Ronge, şeful serviciului de spionaj şi contraspionaj austro-ungar, între anii 1914-1918, arăta că: „România, al doilea aliat îndoielnic, începe deodată să-şi procure în taină hărțile Transilvaniei, în timp ce o audiență a maiorului Randa (ataşatul militar austro-ungar la Bucureşti) la regele României arăta, cu totul pe neaşteptate, că această țară manifestă o simpatie vădită față de Serbia“.

Starea de spirit era întreținută de oamenii politici cu vederi antantofile şi o serie de renumiți cărturari care, cu ocazia unor întâlniri politice sau în presă nu scăpau prilejul de a rosti cuvinte şi slove patriotice, rămase memorabile. Un singur exemplu este edificator. La 15 martie 1915 avusese loc la Iaşi o impresionantă întrunire politică în care se afirmase „voința întregului neam românesc de a se uni cu orice preț şi fără întârziere". Se luaseră la întrecere marii retori ai românilor din acel timp: Nicolae Filipescu, Octavian Goga şi Nicolae Iorga. La întrebarea ce este Regatul Român fără Ardeal, Nicolae Filipescu — mai inspirat ca niciodată — a răspuns: „O absurditate geografică, o fâşie de pământ frântă în semicerc". Într-o asemenea situație, România nu putea fi o țară de viitor, iar pentru a-şi îndeplini rolul european îi trebuia bastionul dominant, „cetatea naturală a Ardealului", „acropola românismului", „inima românismului". În numele Ardealului, care îşi chema frații salvatori de la moarte, a luat cuvântul şi Octavian Goga, pronunțându-se tranşant: „Ori treceți acum Munții ca să-i scăpați, ori să se ridice munții până la cer pentru a nu li se mai auzi durerile".

Va trebui să recunoaştem însă — din poziția istoricului ce are privilegiul cunoaşterii epilogului — că naționalismul exagerat şi exaltarea spiritelor patriotice au fost insuficiente pentru a face poporul român să intre cu reale şanse de izbândă în conflictul celor mari. În societatea românească predominau stările negative, unele dintre ele cu urmări dintre cele mai grave. Se manifesta de pildă, o neglijență condamnabilă în păstrarea secretelor, clevetirea şi tendințele spre lăudăroşenie din partea unora cu funcții în aparatul de stat, alții chiar din oştire, care din dorința de a-şi da importanță cu ceea ce ştiau, favorizau scurgerea secretelor, iar corupția, traficul de influență, fuga după câştiguri cât mai grase cu minimum de efort erau fenomene la ordinea zilei. Presiunea psihologică a evenimentelor, care se derulau rapid, a făcut ca societatea românească să-şi etaleze din plin vulnerabilitățile, aspect ce nu putea scăpa neobservat, dar şi exploatat în consecință de serviciile de spionaj străine.

Amănunte interesante în acest sens aflăm din relatările unui fost agent străin neutralizat de autoritățile româneşti abia în 1920. Spionul fusese căpitan maghiar, originar din Sibiu, şi activase în serviciul de informații austro-ungar pe toată perioada primului război mondial. Din relatările sale, cuprinse într-un voluminos dosar păstrat în arhivă, rezultă că în activitatea sa informativă s-a bazat foarte mult pe „uzanța corupției şi neglijențele condamnabile" întâlnite printre români. El a mărturisit cu lux de amănunte cum reuşise să pătrundă în țară fără acte şi cum s-a deplasat nestingherit grație „întrebuințării banului". Din experiența acumulată, fostul spion trăgea

concluzia că în România „se poate corupe cu uşurinţă oricine, începând de la grănicerul de santinelă şi terminând la cel mai înalt funcţionar al ţării”. De asemenea, mărturisea că pentru îndeplinirea misiunilor informative a fost ajutat „într-o largă măsură de elementul evreiesc, extrem de corupt şi laş care se găsea atunci foarte bine plasat mai ales în cercurile comerciale ale ţării”. Cu ajutorul „banului şi al evreului”, el reuşise să înjghebeze în Capitală un aşa-zis cerc de încredere bucureştean, care îi servea cele mai secrete şi sigure informaţii. Acest cerc era format din „oameni politici, domni şi doamne din înalta societate şi din oameni de afaceri foarte pricepuţi”. La început, cercul de încredere bucureştean, în realitate reţeaua de informatori pe care reuşise s-o recruteze, funcţionase numai pentru Puterile Centrale, apoi, graţie banului, cercul a început să facă şi oficiul de dublu spionaj, servind şi interesele Antantei care, înţelegând sistemul a recurs şi ea la aceleaşi mijloace, începând să concureze foarte serios interesele germano-austro-ungare. Despre uşurinţa şi neglijenţa românească în păstrarea şi apărarea secretelor, fostul spion al Centralilor comenta următoarele: „Discuţii asupra chestiunilor cu caracter secret se iscau în tramvaie, trenuri, localuri publice, pe stradă, în familie şi în faţa oricui. Se strigau în gura mare, peste tot locul […] informaţii la adresa armatei, armamentului, dotării etc. şi spionii care mişunau peste tot nu aveau nevoie să facă altceva decât să adune aceste informaţii, să le coordoneze şi apoi să constate cu stupefacţie că toate acestea sunt absolut exacte şi complete”.

Au fost şi situaţii când agenţii serviciilor de informaţii străine au intrat în posesia unor informaţii de cea mai mare importanţă pentru sistemul de apărare al României fără să depună prea mari eforturi. Următorul pasaj relatat de fostul spion al Centralilor este cât se poate de relevant: „Călătoream, cu vreo două săptămâni înainte de intrarea în război a României, spre Iaşi, într-un compartiment de clasa I în care se găseau un general şi mai mulţi ofiţeri români şi, văzându-mă că sunt englez şi că nu ştiu româneşte, generalul şi ofiţerii au început să discute despre pregătirea României şi intenţiile pe care le avea Marele Stat Major în caz de război. Generalul, pentru a fi explicit, a desenat pe harta aflată în peretele compartimentului zona de concentrare şi direcţia de înaintare a unor armate până în regiunea unde două dintre aceste armate se vor întâlni, şi apoi, împreună, vor înainta până la Budapesta. Evident, am continuat călătoria până ce ofiţerii au coborât din tren şi apoi am smuls harta din perete, încântat că am căpătat fără să vreau o aşa preţioasă informaţie”.

Un alt agent care a activat pe teritoriul României în perioada primului război mondial, dar pentru a servi interesele germane, Hans Fusch, declara în cadrul unui proces: „Eu sunt german de origine, deci inamic al României,

şi, în această calitate, nici nu-mi trecea prin gând să fac atâta rău țării; au fost mulți, foarte mulți care au lucrat contra intereselor României (…). Ei erau adevărații trădători (…). Au obținut şi avantaje materiale".

Dacă e să dăm crezare acestor informații, şi la drept vorbind, e greu să ne reținem tentația de a o face, atunci înseamnă că lista cu cei 200 de agenți din rândul românilor, printre care oameni politici, ziarişti, comercianți, industriaşi folosiți de spionajul german — după cum atestă documentele secrete interceptate, la 16 august 1916, de către organele siguranței româneşti din mapa diplomatică a ambasadorului Germaniei la Bucureşti —, nu mai trebuie să mire pe nimeni.

Față de aceste atestări, mai putem aduce în discuție încă un document. Este vorba despre raportul întocmit şi predat pe data de 10 ianuarie 1919, la Sibiu, Secției a II-a a M.St.M. de către un ofițer român transilvănean, care fusese încorporat în armata austro-ungară în timpul primului război mondial. Documentul, intitulat „Despre unele constatări făcute în decursul serviciului meu la Marele Cartier General (*Armeeoberkommando*) în timpul din 15 ianuarie 1918 până la 21 octombrie 1918", atestă că ofițerul lucrase în cadrul serviciului de informații austro-ungar, unde a avut posibilitatea să constate multe dintre vulnerabilitățile, în plan contrainformativ, ale armatei române. Ofițerul român preciza în raportul său: „Codul militar al armatei române se afla în două exemplare, unul fotografiat înainte de război, altul capturat după retragerea trupelor române de la Târgu Jiu, în toamna anului 1916". Mai mult, Comandamentul austro-ungar deținea o copie a Convenției Militare încheiate de România cu Antanta, în august 1916, privitoare la condițiile intrării țării şi a armatei române în campanie alături de acestea şi împotriva Puterilor Centrale. Rezultă de aici, fără sarcasm, că afirmațiile lui Eugen Cristescu şi Constantin Argetoianu, privind buna păstrare a secretului intrării armatei române în război, în august 1916, sunt veridice doar în ceea ce-i priveşte pe oamenii bine informați din România, nu şi pe austro-ungari.

Au fost şi situații când cetățeni români, ce ocupau importante funcții administrative, au dat dovadă de un înalt patriotism, raportând imediat organelor de poliție presiunile ori tentațiile la care au fost supuşi pentru a fi racolați în rețelele de spionaj străine cu activitate pe teritoriul României. Elocvent este cazul ce-l are ca protagonist pe un anume Rotlender, şeful postului de telegrafie fără fir din Constanța. Acesta fusese convocat în data de 30 martie 1915, de Xenophon Theyneznick, funcționar la societatea Göez & Companie Constanța, pentru o întâlnire la hotelul Metropol din București. La întâlnire a fost prezent şi un anume von Berg, cetățean german, care a încercat să-l recruteze pe Rotlender pentru agentura spionajului german. După o banală discuție introductivă, Berg a atacat fondul problemei,

arătându-i lui Rotlender un dicționar cu patru fețe şi instrucțiunile de folosire a diferitelor combinații de litere. În realitate era un foarte simplu şi util instrument de codificare a sistemului de comunicare impersonală ce urma să fie stabilit între cei doi. Von Berg i-a mai oferit apoi interlocutorului său o sumă de 500 lei – ceea ce representa de cinci ori mai mult față de suma cheltuită pentru deplasarea la Constanța -, i-a promis o leafă fixă de aproximativ 400 lei lunar, precum şi premii speciale. Şi toate aceste oferte doar pentru situația în care Rotlender ar fi acceptat să-i transmită informații de la locul său de muncă. Legătura între ei trebuia să rămână secretă, Rotlander urmând să semneze notele informative cifrate cu indicaivul „284". Pentru a-şi convinge partenerul, von Berg i-a mărturisit că până la acea dată reuşise să recruteze deja 380 de persoane din rândul cetățenilor români. Din nefericire pentru emisarul german, imediat după terminarea întîlnirii de la hotelul Metropol, Rotlender s-a dus la Iancu Panaitescu, directorul Siguranşei Generale, unde l-a întâlnit şi pe Constantin Duca, şeful Siguranței din Constanța, cărora le-a povestit totul.

Poate că înțelegem acum mult mai bine ceea ce l-a determinat pe Nicolae Iorga să publice, la 14 iunie 1915, articolul intitulat „Cum ne luptăm cu spionii". Textul a fost reluat în volumul I al lucrării marelui savant, *Războiul nostru în note-zilnice*, şi merită a fi reprodus. Iată textul:

„Un călduros manifest datorat unor oameni politici cunoscuți denunță opiniei publice opera spionilor. O cunoaştem. Ei se pot vedea oriunde şi oricând. *Doar nu suntem o țară unde se poate jena cineva!* Spionul, ca şi orice alt profesionist, lucrează cu totul liber. Lucrează liber şi fățiş. Tot aşa de fățiş, ca oricine în România, dintre noi, românii, are de îndeplinit şi cea mai delicată operă în folosul patriei. Fățiş ca tratativele, fățiş ca — Doamne, iartă-mă! — conspirațiile. Desigur, prezența spionilor e o primejdie pentru țară când vin să cumpere pe cineva, iar când au cumpărat pe atâția. Aici e durerea. Şi aici vedem şi leacul. Pentru spionii care vreau să afle să tăcem. Pentru spionii care vreau să cumpere, Doamne, să-i refuzăm! Atunci, neavând nici o ocupație aici se vor duce aiurea. Astfel, dacă gonim pe ăştia vin alții. Fiindcă, din nenorocire, îi cheamă pe aceia care nu se pot goni!"

Iată deci, că fără o instruire specială şi probabil fără prea multe cunoştințe tehnice în domeniu, Nicolae Iorga formula esența activității de spionaj şi contraspionaj: spionul, interesat să ştie şi să cumpere totul, nu trebuie alungat ci supravegheat cu atenție, iar atunci când este cazul refuzat cu şiretenie. Pentru aceasta populația ar trebui să fie bine instruită în păstrarea secretelor şi să fie vigilentă în fața oricăror tentații. *A tăcea şi a refuza ofertele spionilor înseamnă, în concepția lui Iorga, gesturi de adevărat patriotism la îndemâna fiecărui membru al cetății.*

Va trebui să recunoaştem că ne aflăm parcă în faţa unui adevărat strigăt de durere peste timp, izvorât din mintea limpede a marelui cărturar aplecat cu urechea la nevoile şi durerile neamului său, dar conştient de slăbiciunile şi vulnerabilităţile propriului popor, ce ne pot fi oricând fatale dacă nu se cunosc şi nu se acţionează pentru a tăia de la rădăcină această cangrenă, adică uşurinţa cu care tratăm problemele importante, ca să nu mai vorbim despre divulgarea cu seninătate şi chiar cu inconştienţă a chestiunilor secrete.

ACTIVITATEA INFORMATIVĂ A PUTERILOR CENTRALE PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN PERIOADA NEUTRALITĂȚII (august 1914 - august 1916)

Atât înainte, cât mai ales după izbucnirea primului război mondial, spionajul german şi austo-ungar au acționat intens şi diversificat, punând în aplicare un întreg sistem de diversiune, propagandă şi influență împotriva Rusiei, Franței, Angliei, Statelor Unite ale Americii şi a țărilor sud-estului Europei, între care şi România. S-a realizat, totodată, şi o colaborare informativă secretă între serviciile specializate germano-austro-ungare şi cele ale statelor asociate lor (Imperiul otoman şi Bulgaria).

Datorită stării de spirit ostilă dar şi vulnerabilităților uşor sesizabile pentru profesioniştii domeniului, Germania, Austro-Ungaria şi apoi Bulgaria — intrată în alianța centrală la 14 octombrie 1915 — şi-au dirijat serviciile de informații spre România. După cum sublinia un raport întocmit de un ofițer român de la Statul Major General, bazat pe un bogat material documentar, „Germania, care nu era tocmai sigură de pactul secret de alianță încheiat cu regele Carol I [în 1883 — *n.n.*] şi cum întrevedea cu mult înainte războiul european, a căutat să-şi asigure din timp informații, mai ales asupra potențialului nostru, pentru a calcula cât mai exact necesarul ce ar putea stoarce din țara noastră, fie pe cale de alianță, fie pe calea armelor. Pentru aceasta ei au organizat în țara noastră un vast serviciu de spionaj, mai ales economic, pe care-l conduceau chiar din cabinetul ministrului plenipotențiar".

Influențarea opiniei publice prin mass-media

Serviciul de informații german a acționat intens, prin intermediul publicațiilr, şi în primul rând a presei, pentru a crea un curent de opinie favorabil Puterilor Centrale. Germanii şi-au instalat la Bucureşti o Agenție de presă, care, pentru a fi credibilă şi operativă, au numit-o „româno-germană". Structurată pe mai multe secții, această agenție a jucat un rol activ, în sensul de „cal troian", în presa românească. „Colaborările" şi „sponsorizările" substanțiale au asigurat prosperitatea redactorilor care conduceau publicațiile „Seara", „Moldova", „Dreptatea", „Libertatea",

„Ziua”, „Țara”, „Curierul”, „Trăznetul” etc. Agenția alimenta cu ştiri redactorii corupți, sau uşor coruptibili, din presa românească, înlesnind difuzarea intereselor politice germane şi austro-ungare, practic, pe întreg teritoriul României. Aceste publicații erau mai întâi tipărite în zeci de mii de exemplare, pentru ca apoi să fie cumpărare spre a fi difuzate prin intermediul agenților în centrele importante din Transilvania. Germanii înțeleseseră că acest străvechi teritoriu românesc reprezenta, la momentul acela, un obiectiv fundamental al politicii unioniste româneşti. Prin crearea unor curente de opinie antiunioniste pe teritoriul Transilvaniei, germanii încercau să îndrepte atenția opiniei publice spre o altă problemă teritorială, la fel de sensibilă, pentru spiritul unionist românesc, şi anume Basarabia, aflată din 1812 în componența Rusiei țariste. Logica lor era simlă. Spiritul unionist fiind dominant în politica guvernelor de la Bucureşti, Centralilor nu le rămânea altceva de făcut decât să acționeze spre a determina opinia publică să exercite presiuni asupra politicienilor pentru a crea micului Regat al României o situație de adversitate față de Rusia, şi prin urmare față de Antantă. În acest fel sperau să readucă treptat România alături de interesele aliaților din 1883. Iată şi motivul pentru care serviciile de informații ale Puterilor Centrale au pus un accent cu totul deosebit pe influențarea opiniei publice româneşti.

O „Instrucțiune” emisă de serviciile de spionaj germane, pentru rezidenții din România, contura cu claritate care erau sarcinile trasate presei româneşti sponsorizată de cercurile financiare de la Berlin şi Viena: „schimbarea sentimentelor ostile „nouă”[adică Germaniei şi Austro-Ungariei – *n.n.*]; influențarea guvernului român şi a partidelor prin toate mijloacele, pentru ca regimul să devină amical Puterilor Centrale”.

Un alt document – este vorba despre Raportul întocmit de şeful rezidenturii spionajului german din România trimis Centralei de la Berlin – ne dezvăluie şi cum au acționat agenții de influență: „La rubrica «La situation» din ziarul «L’Inndependence Roumain», se redactează acum ştiri favorabile Puterilor Centrale. Articolul de fond este redactat de trei ori pe săptămână chiar în biroul meu şi de multe ori, după teme date de Legația Germană sau Austro-Ungară. La alte ziare i-am atras de partea mea pe redactorii din oraşele de graniță. După aceea, am reuşit să cooptez oameni chiar din birourile redacțiilor ziarelor centrale…”.

La rândul ei, rubrica „Telegrame” din ziarul „Universul” fusese aservită intereselor Puterilor Centrale. Insistența agenților germani şi sumele de bani oferite cu destulă generozitate au făcut ca până la urmă întregul ziar să redacteze articole prin care se mediatiza cauza Centralilor. Multe din aceste articole ajunseseră să fie redactate aproape în exclusivitate în biroul

de publicitate ce-l avea ca director pe Iosif Hennenvogel. Acesta sublinia cu emfază, într-un document trimis la Berlin: „Am reuşit să angajez şi generali care să publice articole strategice favorabile Puterilor Centrale (…) contra unor sume de bani (…)".

Din alte documente de acest gen, interceptate de organele de siguranță româneşti, aspect asupra căruia von reveni într-un alt capitol, rezulta că ziarul „Universul" încasase sume de 300 000, 60 000 şi 400 000 de lei. Redacția ziarului „Epoca" fusese şi ea penetrată de agenți de influență germani, iar ziarul „Seara" fusese cumpărat deghizat, prin interpuşi, tot de către agenți ai serviciului de spionaj german, cu suma de 430 000 de lei. Într-o situație asemănătoare se afla şi ziarul „Minerva", pentru care germanii plătiseră suma de 3 300 000 de lei.

Dar Iosif Hennenvogel, adevăratul creier al agenturii de influență germană de pe teritoriul României, nu s-a limitat doar la atât. Prin aceleaşi procedee de corupție şi-a întins treptat tentaculele şi spre Parlamentul României. Acest aspect rezultă dintr-un alt document informativ trimis la Centrală, din care semnificativ este următorul pasaj: „Cu concursul agenților din presă, am reuşit interpelarea în Parlament a guvernului şi crearea unei comisii de anchetă care să cerceteze unele abuzuri, în jurul cărora s-a făcut mare vâlvă, favorabilă Puterilor Centrale". Câți bani au fost necesari pentru o astfel de diversiune, nu e greu de imaginat, regretabil e însă faptul că s-a petrecut în Parlamentul român şi cu concursul implicit al unor politicieni pe post de marionete.

Am insistat asupra acestor aspecte întrucât ne aflăm în fața unui procedeu clasic în materie de artă a informațiilor. El se întâlneşte nu numai în practica serviciilor germane, ci şi a altor instituții similare, precum cele franceze, britanice, ruseşti (sovietice) etc.

Folosirea agenților secreți

Colonelul Walter Nicolai, şeful Biroului de informații şi contrainformații al armatei imperiale, a organizat atât în România cât şi în țările limitrofe ei centre de culegere, sinteză şi evaluare a informațiilor. În interior, funcționau centre camuflate sub forma unor reprezentanțe economice sau bancare. Una dintre ele era reprezentanța pentru România a societății „Auskunftei W.Schimalpflung c.m.B.h." din Leipzig, condusă de un anume Adler. Acest birou de informații comerciale era în realitate o oficină dirijată spre informații cu caracter militar. Alte oficine erau şcolile germane din Bucureşti, din strada Luterană, apreciate de oamenii politici ai vremii drept „focare ale spionajului german".

În 1914, aşa-numitele „posturi fixe”, adică agenţi externi remuneraţi de Serviciul secret german, se ridicau la circa 16 000 în întreaga zonă de interes geopolitic şi geostrategic pentru Reich-ul Wilhelmian. Agenţii îşi desfăşurau activitatea pe lângă garnizoane sau posturi militare cu misiunea de a supraveghea permanent trupa, echipamentul militar aflat în dotarea acesteia şi topografia regiunii. Pentru acoperire se deschideau tutungerii, bodegi sau băcănii la care se aprovizionau efectivele militare spionate. Exista în practica spionajului german o reglementare, conform căreia, pentru a fi angajat în calitate de agent, candidatul trebuia să deschidă o firmă în ţara unde se afla, să câştige încrederea cercului de persoane în care trăia, iar dacă afacerea eşua i se asigurau mijloace de subzistenţă. Întreţinuţi permanent cu bani, majoritatea candidaţilor reuşeau în afaceri, devenind astfel surse de primă importanţă. Pentru evitarea suspiciunilor, „posturile fixe” nu erau controlate şi dirijate de pe teritoriul german, ci din Belgia şi Elveţia (Bruxelles, Lausanne, Geneva). În acest sens a fost organizat un corp de „inspectori ambulanţi”. Inspectorii, care de regulă erau femei, călătoreau în calitate de reprezentanţi ai firmelor comerciale germane şi controlau „posturile fixe” la intervale de timp regulate, preluând informaţiile şi dând agenţilor instrucţiunile necesare.

Interesant în acest sens este un raport întocmit de şeful Poliţiei Predeal, care consemna printre altele: „Femeile străine în majoritate erau frunoase şi bine făcute; unele intrau ca artiste, altele ca bone, ori ca profesoare la diferite şcoli şi pe care urmărindu-le se stabilea că erau agente de spionaj în contra noastră, ceea ce am stabilit. Am găsit asupra lor rapoarte ale ofiţerilor din ţară, pe care le transmiteau în străinătate. Cazuri de acestea erau foarte multe”.

Biroul de spionaj şi contraspionaj al armatei imperiale germane (Nachrichtendiensten) dispunea de o vastă cartotecă („cartea neagră”), ce cuprindea zeci de mii de nume ale unor locuitori din alte state, care puteau fi recrutaţi ca agenţi de informaţii şi/sau de influenţă. Fiecare persoană avea în cartoteca germană câte o fişă, în care se consemnau, printre altele, următoarele date: numele şi prenumele; părinţii; averea; situaţia în serviciu; situaţia familială; convingerile politice; confesiunea religioasă; trăsăturile de caracter şi viciile ascunse etc. Astfel de date foloseau pentru studiu în vederea stabilirii metodei de recrutare (prin constrângere, corupţie, convingeri politico-religioase).

Interesante sunt şi aprecierile făcute de un ofiţer român stat-majorist în legătură cu atitudinea Serviciului de informaţii austro-ungar pe teritoriul României, la începutul războiului: „Tot ceea ce ştiau [austro-ungarii — n.n.] la început erau numai generalităţi, şi acestea date de Germania”.

Documentul din care am citat explica şi cauza acestei lacune de ordin informativ a dublei monarhii față de România, în felul următor: „Pe de o parte, trufia maghiră, care desconsidera umila populație valahă de la Est şi Sud de Carpați, iar pe de altă parte alința secretă pe care o făcuse regele Carol I cu Puterile Centrale au făcut ca Serviciul secret austro-ungar să nu se ocupe prea asiduu de țara noastră. Ei considerau ca suficiente în această privință simplele informații pe care le primeau prin delegații şi atașații militari”.

Un referat, întocmit la 20 ianuarie 1914 de Biroul II al Marelui Stat Major al armatei române, ne dezvăluie şi ce ştiau românii în legătură cu modul de organizare şi activitatea Serviciului de informații austriac. El era condus de un colonel şi structurat în 9 grupe, dintre care 7 aveau misiunea de a studia armatele străine. Celelalte două aveau misiuni speciale. Una se ocupa de „studiul cetăților şi locurilor întărite din țările vecine” Austro-Ungariei, iar alta, numită şi „Grupa specială”, culegea informații cu valoare strategică. Fiecare grupă era împărțită în subdivizii, cu un personal ofițeresc şi civil destul de numeros, care se ocupa de „culegerea, clasarea şi verificarea informațiilor”.

Ofițerii Biroului II al Marelui Stat Major român nu cunoşteau la acea dată sumele alocate pentru activitatea Serviciului de informații austriac, dar, „judecând după numărul mare de ofițeri şi personal civil, ce se găsesc prin toate țările în serviciul statului-major austriac, se poate deduce că se cheltuiesc sume însemnate”.

Serviciul de informații austriac a folosit ca model pentru structurile similare bulgare. Acestea din urmă erau destul de active pe teritoriul României, fapt dovedit de documentele informative româneşti, astfel: „Bulgaria întreține în țările vecine un număr destul de mare de agenți permanenți, ficşi sau mobili, care sunt în majoritate ofițeri activi sau de rezervă, care trăiesc în țara unde voiesc a căpăta informații, îndeletnicindu-se cu diferite ocupații. În localitățile unde sunt consulate bulgare, agenții permanenți sunt împărțiți la aceste consulate ca funcționari. Ei sunt recunoscuți acolo ca atare, însă, de fapt, fac serviciul de informații militare”. Pentru activitatea de spionaj desfăşurată în țările vecine, Serviciului de informații bulgar, îi era alocată în 1914 suma de 50 000 leva, la care se mai adăugau şi alte sume trecute ca „fonduri secrete”.

Treptat, Germania, Austro-Ungaria şi Bulgaria au trimis în România o adevărată armată de agenți, cei mai mulți dintre aceştia intrând în țară pe căi legale sub acoperire de negustori, oameni de afaceri etc. Misiunea lor principală era de a intra în legătură cu o serie de personalități ale vieții

politice, economico-financiare, militare şi culturale româneşti, precum şi cu anturajul Palatului Regal.

La finele anului 1915, Marele Cartier General austro-ungar a înfiinţat o Secţie de spionaj specială pentru România, organizată la început pe două birouri: Biroul pentru centralizarea informaţiilor; Biroul pentru studii şi exploatarea informaţiilor. Acestea se bazau atât pe activitatea desfăşurată de rezidenţii informatori, recrutaţi dintre oamenii de afaceri stabiliţi în România, cât şi pe activitatea informatorilor speciali.

În activitatea informativă împotriva României au mai fost angrenate şi centrele de spionaj din Viena, Budapesta, Sofia şi Innsbruck. Demn de reţinut este şi faptul că aceste centre erau dotate cu aparatură tehnică din cea mai modernă la acea vreme, aparate de radio recepţie, de interceptare a convorbirilor telefonice, de cifre şi decriptoare etc. O atenţie deosebită a fost acordată interceptării şi decodificării telegramelor diplomatice româneşti, care erau transmise de guvern. Eugen Cristescu — viitorul şef al Siguranţei şi apoi al SSI-ului — spunea că, prin această activitate informativă, Puterile Centrale urmăreau să realizeze trei mari obiective politico-strategige: să ţină România strâns legată în cadrul alianţelor şi s-o oblige să intervină la momentul oportun în favoarea lor; să supravegheze activitatea şi legăturile franco-engleze pe teritoriul român; să menţină aservirea economiei româneşti în folosul lor, având nevoie în special de petrol şi cereale.

Întreaga activitate informativă a Puterilor Centrale împotriva statului român era dirijată prin legaţiile acestor state din Bucureşti, conduse de contele Ottokar Czernin (Austro-Ungaria) şi baronul Hilmar von dem Bussche-Haddenhausen (Germania). La graniţele de atunci ale României, generalul Max Ronge a organizat cu multă abilitate centre de informaţii la Timişoara, Sibiu, Braşov şi Cernăuţi cu scopul de a-şi supraveghea atent vecinul în privinţa pregătirilor politico-diplomatice şi militare româneşti.

Acţiuni diversionist-teroriste

Pentru a contura şi mai bine metodele şi mijloacele folosite de serviciile secrete ale Puterilor Centrale împotriva României, trebuie amintit şi un alt aspect. Sub directa conducere a lui von dem Bussche, secondat de câţiva membri ai Legaţiei germane din Bucureşti, au fost pregătite atât unele acţiuni terorist-diversioniste, cât şi folosirea armei bacteriologice în cazul extrem, în care situaţia ar fi impus acest lucru. Astfel, la 5 octombrie 1916, în urma unor descinderi la Legaţia germană şi în alte locuri din apropiere, efectuate de Prefectura Poliţiei Capitalei — imediat după retragerea personalului, ca urmare a ieşirii României din neutralitate —, s-au descoperit

în grădina acesteia 50 de cutii de metal care conţineau explozibil şi fiole cu microbul morvei (răpciuga). Cantitatea de exploziv dintr-o cutie era suficientă spre a arunca în aer un pod de fier sau un edificiu mare.

În ceea ce priveşte arma bacteriologică, aceasta constituia un pericol real, întrucât în toamna anului 1915, serviciile speciale germane şi austro-ungare o folosiseră în Italia prin răspândirea microbilor de tifos exantematic. O acţiune asemănătoare a fost iniţiată şi pe teritoriul României. Astfe, la 17 septembrie 1916, aviaţia germană a lansat asupra unor localităţi din sudul Romîniei mici pachete ce conţineau bomboane infestate cu diferiţi microbi. În urma analizelor făcute de profesorii Ion Cantacuzino şi Victor Babeş s-a constatat că bomboanele germane conţineau microbin. Pierderile destul de mici înregistrate în rândul populaţiei româneşti s-au datorat acţiunilor ferme ale autorităţilor centrale şi locale de stat, care, folosind eficient mijloacele de comunicare către populaţie, au reuşit în scurt timp să convingă cetăţenii din zonele contaminate să stea la distanţă de obiectele oferite „cu atâta generozitate" de aviaţia germană, să anunţe imediat organele de poliţie şi să coopereze îndeaproape cu acestea pentru limitarea şi îndepărtarea pericolului.

Există şi atestări documentare de necontestat ce evidenţiază faptul că serviciile speciale de la Viena şi Budapesta au recurs la ceea ce numim în arta informaţiilor „jocul operativ", înscenând o acţiune de spionaj spre a dovedi că românii transilvăneni sunt trădători şi, ca urmare, măsurile represive se justificau. Astfel, în 1915, serviciile de spionaj ale armatei austro-ungare au angajat pe Rafael Mendel din Porumbacul de Jos (azi, judeţul Sibiu). În vara aceluiaşi an, Mendel s-a prezentat la învăţătorul român David Pop din Hărmani sub numele fals de Stoica şi sub acoperirea de sergent în armata română, propunându-i să dea informaţii despre operaţiile militare austro-ungare de-a lungul graniţei cu România, pe care apoi să le trimită Marelui Stat Major al armatei române. Căzând în cursă, David Pop a intrat în legătură cu câţiva preoţi, învăţători şi alţi intelectuali români, fără să ştie unii de alţii, care i-au pus la dispoziţie o serie de date privind dislocările de trupe, construcţii de tranşee şi chiar hărţi strategice. Toate informaţiile au fost date falsului sergent Stoica şi unui pretins locotenent în armata română (pe numele adevărat S. Thalmeyer), care în realitate era detectiv în serviciul de spionaj austro-ungar. Informaţiile nu au fost furnizate Marelui Stat Major al armatei române, aşa cum credeau cei care le obţinuseră, ci au fost trimise direct Tribunalului Militar al Corpului I al Armatei imperiale din Cluj. Cei implicaţi în această „afacere de spionaj" au fost arestaţi în zilele de 22-24 octombrie 1915, fiind acuzaţi de „trădare de patrie" şi „spionaj" în favoarea României. Prin sentinţa pronunţată la 6

decembrie 1916, toți cei nouă inculpați au fost condamnați la moarte prin spânzurătoare. Totuşi execuția nu a avut loc, după trei ani de detenție, cei nouă patrioți români au fost puşi în libertate, ceea ce dovedeşte că prin această acțiune s-a urmărit intimidarea factorilor politici de la Bucureşti.

Dar exemplul cel mai edificator, ce atestă recurgerea din partea Puterilor Centrale la acțiuni terorist-diversioniste, în scopul exercitării unei presiuni asupra autorităților româneşti, îl constituie cazul grupului Ion Baboş, Toth Ilies şi Jakob Offenberger. După cum a rezultat din ancheta celor trei, în toamna anului 1915, serviciile speciale germane colaboraseră foarte strâns cu cele austro-ungare în organizarea unui atentat prin care se urmărea lichidarea unor fruntaşi ai vieții politice româneşti, printre care Emil Costinescu, Take Ionescu şi Nicolae Filipescu. Atentatul a vizat atât un scop economic cât şi unul politic: ministrul român de Finanțe, Emil Costinescu, trebuia eliminat pentru că pretinsese ca plata unei cantități de 50 de mii de tone de cereale să se facă în aur de către consorțiul beneficiar germano-austro-ungar. Prin eliminarea liderului coservator Nicolae Filipescu, dar şi a lui Take Ionescu — notorii agitatori unionişti —, se urmărea demoralizarea Partidului Conservator, organizație politică în care Puterile Centrale îşi puneau speranțe, văzând-o ca pe o alternativă ipotetică la o guvernare viitoare a României. Atentatele, planificate să se producă la jumătatea lunii decembrie 1915, au eşuat în primul rând datorită unei întâmplări, şi mai puțin abilității organelor de informații şi siguranță româneşti.

Spionajul Centralilor a aflat intențiile guvernului român

Obiectivul principal al serviciilor de spionaj ale Puterilor Centrale era de a cunoaşte intențiile României, privind intrarea în război, fapt pentru care în lunile iulie-august 1916 şi-au intensificat şi diversificat procedeele informative. Generalul Erich von Falkenhayn explică acest aspect în felul următor: „Trebuia să ne pregătim în vederea trecerii României de partea inamicului", pentru că „ nu se vedea de fapt nici siguranța că România va interveni de fapt în luptă şi nici momentul intervenției".

După afirmațiile generalului Max Ronge, serviciul pe care-l conducea a anunțat din timp intrarea României în război contra Puterilor Centrale. Căpitanul A. Czibur, şeful serviciului de spionaj ofensiv contra României, a organizat la începutul anului 1916 un centru de spionaj la Bucureşti şi subcentre la Iaşi şi Galați, iar în nord a trimis ofițeri cu rol de agenți observatori. Prin intermediul acestora, spionajul Centralilor a obținut informații care sugerau apropiata intrare în război a României, respectiv „importul de materiale de război, dislocarea trupelor la frontieră şi efortul de

a ridica forța armatei prin recrutări severe, revizuiri, organizarea celui de-al patrulea batalion de infanterie, înființarea batalioanelor de miliție, precum şi formarea artileriei de câmp”.

La 20 mai, spionii austro-ungari au aflat că generalul Alexandru Averescu se exprimase într-un cerc restrâns – după citirea unui raport al ataşatului militar român din Petersburg -, că „Rusia pregăteşte o mare ofensivă” şi „muscalii se vor răzbuna pentru faptul că Puterile Imperiale îi socoteau incapabili de o astfel de acțiune”.

La sfârşitul lunii iunie 1916, spionajul austro-ungar cunoştea deja efectivele militare deținute de România: 288 batalioane, 88 escadroane şi 255 baterii de artilerie, precum şi dispunerea lor. Tot atunci s-a aflat că din 2 august 1916 concediile de adihnă ale militarilor fuseseră suspendate, iar concentrările generale aveau ca scop un atac prin surprindere în Transilvania. Acest din urmă aspect fusese confirmat, la 17 iulie, de un ofițer român aflat în solda spionajului Centralilor, care a şi precizat că atacul urma să se declanşeze la jumătatea lunii august.

Pregătirile făcute de trupele Coaliției Puterilor Centrale s-au concretizat la sfârşitul lunii iulie 1916, în urma întâlnirii de la Pless la care au luat parte generalul Erich von Falkenhayn (Şeful Marelui Cartier General german), omologul său austro-ungar, generalul Conrad von Hetzendorf, şi locotenent-colonelul Gancev (reprezentantul Marelui Cartier General bulgar). Cei trei au stabilit planul unei acțiuni comune în ipoteza deschiderii ostilităților din partea României. La 23 iulie 1916, şeful Marelui Cartier General turc, Edver Paşa, a semnat şi el această convenție. Max Ronge relatează în memoriile sale că după consfătuirea de la Pless „s-au dat sarcini ataşatului militar austro-ungar din Sofia ca, în înțelegere cu comandantul Makensen, căruia îi revenea un rol important în viitoarea campanie, şi cu Statul Major General bulgar să organizeze un serviciu de spionaj militar unitar contra României. În Transilvania, conducerea superioară a revenit Centrului de Informații principal Kronstadt [Braşov — n.n.]”. Acelaşi memorialist mai preciza că: „Pe la mijlocul lunii august, Comandamentul suprem al armatei austro-ungare a ordonat regruparea Armatei I, sub comanda generalului de infanterie Arthur Arz von Stranssenburg, care era destinată pentru apărarea fortificațiilor de campanie retrase mult în interiorul Transilvaniei. Căpitanul de stat-major Joseph Wild a organizat pentru această armată, încă de la începutul lunii august 1916, un centru de informații la Cluj”.

În ziua de 2 august 1916 a avut loc la Viena o consfătuire pe marginea unei telegrame trimise de ataşatul militar imperial la Bucureşti, ce făcea referire la o întâlnire între ambasadorul Czernin şi primul ministru român,

Ion I.C.Brătianu. Cu acea ocazie, premierul român declarase că „el nu se gândeşte să iasă din neutralitate”. Interesant că, locotenentul feldmareşal Mezger, informat din timp de Max Ronge, a notat în dreptul numelui lui Brătianu: „escroc”. Prin urmare, înaltele oficialităţi militare de la Viena, care analizau informaţiile primite de la agenţii spionajului austro-ungar, au putut constata „bizantinismul” diplomaţiei Bucureştiului.

În lucrarea sa memorialostică, generalul Max Ronge se considera iniţiatorul interceptărilor emisiunilor transmise de români „prin eter”. Decriptarea radiogramelor româneşti a fost iniţial „o muncă penibilă”. La 14 septembrie 1916, spionajul austro-ungar „interceptase ordinul precis pentru contraatacul Armatei [române] de Dobrogea, întărită cu trupe din Transilvania. Două zile mai târziu, Centrul de spionaj austro-ungar din România comunica Armatei 1 austro-ungare din Cluj „primele telegrame decriptate privind armatele române din Transilvania”.

Comandamentul Centralilor a sesizat concentrarea forţelor principale române spre Transilvania şi că pentru acoperirea spatelui, spre Bulgaria, armata română va lăsa în Dobrogea şi pe Dunăre forţe destul de slabe. Evaluările făcute de Comandamentul Centralilor se bazau pe fluxul informaţional obţinut prin agenturile din România şi pe rezidenţele informative din apropierea graniţelor statului român. Planul de cooperare al coaliţiei Puterilor Centrale prevedea invadarea Dobrogei de către armata condusă de Mackensen, surprinderea punctelor întărite ale armatei române de la Turtucaia şi Silistra şi pătrunderea până la cea mai îngustă porţiune dintre Marea Neagră şi Dunăre. Operaţiile pe frontul transilvan aveau un caracter secundar, ele vizând ca obiectiv rezistenţa pe poziţii întărite. Acest plan de campanie estima că armata română va dezlănţui ofensiva în Transilvania, concentrând la trecătorile din Carpaţi forţele principale, lăsând forţele secundare la frontiera lor sudică, ceea ce corespundea, în esenţă realităţii. Estimările făcute de Înaltul Comandament al Centralilor au fost facilitate şi de toate acele vulnerabilităţi în plan contrainformativ, pe care le-am menţionat la locul potrivit.

STRUCTURA ŞI ACTIVITATEA SERVICIILOR DE INFORMAŢII ROMÂNEŞTI (1914 – 1916)

Cercetarea documentelor de arhivă dar şi a lucrărilor deja publicate ne dezvăluie că au existat totuşi câteva structuri informative şi contrainformative, ceea ce ne îndreptățește să vorbim despre o comunitate informativă românească în formare. În perioada adoptării politicii de neutralitate a statului român, 1914-1916, comunitatea informativă, aşa cum rezultă din stadiul actual al cercetărilor, era formată din: reprezentanțele diplomatice, structurile specializate din Ministerul de Interne şi Jandarmerie, Biroul Mixt, Biroul 5 din Secția a II-a a Marelui Stat Major, Serviciul Supravegherii Ştirilor de la Poşta Centrală şi Biroul de cercetări şi informațiuni de pe lângă Ministerul Justiției.

Reprezentanțele diplomatice

Diplomația secretă era încă la modă în epocă, fapt pentru care îndreptățește plasarea legațiilor şi a reprezentanțelor diplomatice în fruntea comunității informative, deşi o lege organică — care să stipuleze acest aspect — nu exista în România. Profesioniştii domeniului susțin că „diplomația şi serviciul secret se împletesc în modul cel mai strâns; ele curg uneori pe albia aceluiaşi departament."

În preajma declanşării războiului, agenții români, de la legațiile din capitalele în care erau acreditați, îi informau zilnic direct pe reprezentanții guvernului român, aflați la Sinaia, despre mersul evenimentelor. Elocvente în acest sens sunt mărturiile lui I.G. Duca: „De dimineață până seara stăteam la Castelul Peleş în camera rezervată acolo primului ministru. Împreună cu mulți colegi, de obicei Victor Antonescu, Constantin Angelescu şi Sebastian Radovici aşteptam ştirile. Zeci de telegrame soseau la fiecare moment de la agenți, de la legațiile noastre de pretutindeni. Bietul Constantin Brătianu amețise cifrând şi descifrând. Ionel Brătianu venea şi ieşea. Stătea ceasuri întregi jos, cu regele Carol, apoi se urca sus la noi, era frământat cum cred că nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Treceau prin alternative de speranță şi descurajare". Reprezentanțele diplomatice reuşeau uneori să culeagă, să obțină şi să transmită la Bucureşti informații valoroase despre intențiile şi acțiunile îndreptate împotriva intereselor României. De exemplu, Consulul general român din Budapesta a raportat la Bucureşti, în ziua de 5 ianuarie 1915, despre unele mişcări de trupe austro-ungare în Transilvania şi asupra posibilității unui atac prin surprindere împotriva României, datorită politicii

externe a acesteia. Se poate urmări documentar şi cum a fost valorificată această informaţie. Se pare că factorul de decizie de la Bucureşti a reacţionat prompt cu mijloace diplomatice. La 5 februarie 1915 România a încheiat cu Italia un acord pe o durată de 4 luni, prin care cele două părţi se angajau să se ajute reciproc în cazul unei agresiuni neprovocate din partea Austro-Ungariei. Este o dovadă că factorii decizionali ai statului român erau receptivi la informaţiile ce vizau apărarea naţională, numai că reacţia diplomaţiei româneşti a fost de conjunctură, fiind lipsită practic de eficienţă, întrucât Italia, în cazul de faţă, aşa cum am văzut, a încălcat repede acordul înainte de expirarea lui.

Oamenii politici de frunte ai ţării, care în trecutele guvernări îndepliniseră misiuni diplomatice sau se aflaseră chiar în funcţia supremă a diplomaţiei româneşti, continuau să întreţină legăturile create, procedând la primirea unor date şi informaţii de strictă confidenţialitate ce interesau autorităţile statului. Îndeosebi şefii celor două partide politice, liberal şi conservator, reprezentau „eminenţele cenuşii“ ale diplomaţiei secrete. Ionel Brătianu fusese iniţiat în tainele diplomaţiei secrete de tatăl său, Ion C. Brătianu, prin intermediul căruia aflase de existenţa Tratatului secret din 1883 între România şi Puterile Centrale. Acelaşi Ionel Brătianu, în vreme ce deţinuse interimatul la Ministerul Afacerilor Externe, în 1902, se implicase alături de alţi agenţi ai diplomaţiei secrete româneşti într-un ingenios joc operativ, de mare fineţe, prin care s-a reuşit recuperarea de la Budapesta a unor documente de o deosebită importanţă pentru apărarea ţării. Este vorba despre planurile fortului militar Jilava, care fuseseră sustrase şi vândute de chiar autorul lor, arhitectul Szoke Ferencz.

Imediat după preluarea prerogativelor de preşedinte al Consiliului de Miniştri, în ianuarie 1914, Ionel Brătianu primea direct telegramele confidenţiale şi se consulta cu regele asupra măsurilor ce trebuiau luate. În perioada neutralităţii, a campaniilor armatei române, dar şi a tratativelor de pace de la Paris, Ionel Brătianu s-a aflat mai tot timpul în spatele multor acţiuni ale diplomaţiei secrete, aşa că nu vom mai insista asupra lor.

La rândul lui, fruntaşul conservator Alexandru Marghiloman dispunea de posibilităţi informative chiar în anturajul diplomatic al Austro-Ungariei acreditat în capitala României şi nu numai. De exemplu, la 23 noiembrie 1915, Marghiloman a avut o convorbire cu Czernin, din care a rezultat că ungurii nu agreau eventualitatea participării României la război pe motiv că „o Românie tare nu le-ar surâde deloc“ şi dacă interveneau prea târziu, ei urmau „să se opună la înălţarea noastră“. La plecare, ministrul Austro-Ungariei nu a omis să-şi atenţioneze interlocutorul asupra faptului că trebuia să uite ce i-a spus, întrucât nu-i vorbise ministrul ci numai Czernin.

Trafic de informații confidențiale se făcea şi din partea miniştrilor Antantei acreditați la Bucureşti sau de către agenții lor diplomatici care informau autoritățile româneşti despre problemele de interes reciproc. Astfel, în iunie 1916, miniştrii Franței şi Rusiei au încredințat guvernul român că ei „căpătaseră convingerea că partea română comunică domnilor von dem Busche şi Czernin, atât telegramele cifrate ale guvernelor lor ce soseau în ultimul timp, cât şi telegramele guvernului român către Franța". Infomațiile erau corecte, dar neexistând un serviciu de contraspionaj specializat nu s-a reuşit depistarea vinovaților. Abia mai târziu s-a constatat că scurgerile de informații se făceau chiar de către directorul Poştelor şi Telecomunicațiilor, Victor Verza.

Pentru a nu se crea suspiciuni inutile în rândul potențialilor inamici s-au întreprins şi „acțiuni speciale" din partea diplomației secrete de la Bucureşti, atât de bine acoperite încât seamănă cu ceea ce teoreticienii de azi în domeniul „intelligence"-ului numesc „dezinformare" sau inducerea în eroare a adversarului potențial şi a vânătorilor de indiscreții. Bunăoară, generalul german Erich von Falkenhayn menționa în lucrarea sa memorialistică: „S-a întâmplat ceea ce era de aşteptat. România a îndeplinit convenția [economică — n.n.], deocamdată, în mod ireproşabil. Drept urmare s-a realizat din nou chiar o destindere politică, care ne îndreptățeşte să nutrim speranțe în viitor, cu privire la atitudinea României". Un alt exemplu este organizarea sărbătoririi cu fast puțin obişnuit, la 5 august 1916, a zilei de naştere a împăratului Franz Iosif, ca peste nouă zile să i se declare oficial război. Tot la acest capitol ne reții atenția eforturile primului ministru român, Ionel Brătianu, de a menține tratativele cu reprezentanții diplomatici ai Antantei într-un cadru strict secret, ceea ce nu se putea concretiza decât printr-un joc abil, aspect sesizat, de altfel, şi de martorii oculari ai vremii. I.I.C. Brătianu „îi asigura în surdină", pe fiecare în parte. Lui Take Ionescu şi Nicolae Filipescu (francofili) le şoptea „intrăm"; lui Alexandru Marghiloman (filogerman) îi zâmbea cu replica: „n-aveți grijă, stăm neutrii"; ministrului Germaniei îi declara că „e cu Germania", iar celui francez îi şoptea „aşteptăm momentul potrivit".

Chiar şi Raymond Poincaré, preşedintele Franței, exasperat de „bizantinismul" premierului, s-a exprimat, cu o uşoară ironie că „domnul Brătianu priveşte către cele patru puncte cardinale şi îi pare rău că nu sunt decât patru". Declarațiile, gestica şi starea de spirit a lui Brătianu erau greu de înțeles, chiar şi pentru cei mai apropiați colaboratori ai lui. I.G. Duca mărturiseşte că „supărarea lui [I. Brătianu — n.n.] era prefăcută şi cine ştie ce combinații urmărea el atunci sau ce impresie voia să dea. În aceste privițe, Brătianu avea subtilități infinite [subl.n.] şi rămâne şi azi insondabil…"

Structurile informative ale Ministerului de Interne

O nouă reorganizare a structurilor informative de siguranță s-a produs în baza Legii pentru organizarea Ministerului de Interne din 20 iunie 1913. Ca structuri informative s-au creat Siguranța Generală a Statului şi Jandarmeria rurală.

Siguranța Generală a Statului era condusă de comisarul Iancu Panaitescu şi integrată Direcțiunii Poliției şi Siguranței Generale. A fost principalul organ secret pentru culegerea şi valorificarea informațiilor cu relevanță pentru apărarea siguranței statului. Această structură informativă a avut în compunere două compartimente: Serviciul Secretariatului (organ central care aduna şi sintetiza fluxul informațional) şi Brigăzile speciale de siguranță (mai numite şi Servicii speciale de siguranță), ca organisme teritoriale cu atribuții informative şi de contraspionaj.

În punctele strategice ale țării au fost create sub-brigăzi speciale, ca de exemplu la Cernavodă pentru supravegherea podului de cale ferată sau la Porțile de Fier pentru controlul navigației, în Câmpina pentru siguranța schelelor petrolifere din Valea Prahovei etc.

La acea dată, se pare că organele de poliție şi siguranță româneşti se bucurau de un anumit prestigiu internațional. Dovada o constituie faptul că România a trimis o delegație condusă de Romulus Voinescu, inspectorul general al Poliției Române, la primul Congres Internațional de Poliție Judiciară, ținut la Monaco, între 14-18 aprilie 1914. La acest congres Romulus Voinescu a avut o intervenție interesantă despre o serie de probleme din domeniul criminalisticii. În unanimitate, participanții la congres au hotărât organizarea, în 1916, a celui de-al doilea congres la Bucureşti. Datorită izbucnirii războiului mondial în vara anului 1914, al doilea congres internațional de criminalistică a fost amânat după terminarea luptelor şi încheierea păcii.

Pentru îndeplinirea misiunilor încredințate, structurile informative din siguranță cooperau cu formațiunile de poliție din oraşe, gări, porturi şi punctele de frontieră, precum şi cu cele ale Jandarmeriei.

Serviciile de siguranță au inițiat acțiuni ofensive care au vizat interceptarea documentelor secrete ale serviciilor de spionaj străine. Eugen Crisrescu menționa în lucrarea sa memorialistică faptul că „Siguranța Generală a devalizat o serie de curieri diplomatici ai statelor din Europa Centrală, ceea ce a adus un important material informativ, politic şi militar”.

Într-adevăr, în aprilie 1914, Mihail Moruzov, agent al Siguranței, a reuşit să sustragă valiza diplomatică a contelui Czernin, ambasadorul

Austro-Ungariei la Bucureşti, care pleca la Viena spre a duce guvernului său ultimile informații asupra atitudinilor şi intenţiilor României. El poseda o valiză cu acte diplomatice şi bagajele personale. Călătorea cu un accelerat Bucureşti-Ploieşti-Braşov-Budapesta, ocupând un compartiment complet de clasa I, la vagonul de dormit. Iată cum povesteşte Radu Dinulescu, fost şef al Secției a II-a Informații de la Marele Stat Major, temerara acțiune a lui Moruzov:

„Între Ploieşti şi Predeal, ministrul [Czernin –*n.n*.] a încuiat cuşeta şi s-a dus la vagonul restaurant să ia masa. La înapoiere, deşi a găsit cabina încuiată, toate bagajele, inclusiv valiza diplomatică, dispăruseră. Fereastra era deschisă. A tras semnalul de alarmă, oprind trenul în plină cale. De la prima cercetare, s-a dedus că hoțul a intrat pe uşe – oricine putea să-şi procure o asemenea cheie ! -, a aruncat geamantanele pe fereastră, apoi a ieşit, a încuiat uşa şi s-a dus liniştit la locul său. Ulterior, la prima stație, s-a dat jos şi a dispărut, fapt lipsit de importanță, căci, oricum, ar fi fost imposibil de verificat, deoarece nu reținuse nimic la el, ci aruncase totul pe geam unor complici, care urmăriseră trenul cu o maşină. Echipa a examinat lucrurile zvârlite şi n-a păstrat decât valiza diplomatică. Restul a fost găsit de către organele de cercetare.

După o primă anchetă efectuată pe loc, trenul şi-a reluat cursa. Aşadar, contele Czernin, după ce a depus o reclamație în mâinile reprezentanților CFR-ului şi alta la Poliția din Predeal, şi-a continuat călătoria. Guvernul de la Viena a prezntat un protest guvernului român, dar incidentul a rămas fără urmări, deoarece era vorba de un «furt obişnuit», iar o parte din bagajele sustrase, grație unor cercetări «temeinice» fuseseră găsite şi restituite păgubaşului.

Acest succes a lui Moruzov a fost adus la cunoştinşa unor foruri înalte, care l-au răsplătit printr-o primă pe măsură şi printr-o exagerată admirație pentru iscusința pe care împrejurările i-au îngăduit s-o dovedească. Dar aşa era el norocos !”.

Printre documentele secrete mai importante, fotocopiate cu această ocazie, se află şi cifrul diplomatic al Ministerului Afacerilor Externe al Austro-Ungariei, fapt ce a dat posibilitatea structurilor contrainformative româneşti să descifreze întreaga corespondență a lui Czernin cu Viena. S-a reuşit astfel dejucarea unor acțiuni politico-diplomatice ale Austro-Ungariei împotriva României şi s-a ajuns treptat pe urmele agenturii serviciului de spionaj coordonat de Centrala de la Viena pe teritoriul românesc. După retragerea armatei şi autorităților române în Moldova, în urma unei percheziții făcute la locuința lui Ion Brătianu, Max Ronge i-a prezentat lui Ottokar Czernin trei dintre fotografiile găsite în podul casei primului

ministru român, dovedind în mod netăgăduit că românii avuseseră posibilitatea de a descifra corespondența ambasadei austro-ungare încă din toamna anului 1914.

Soarta lui Czernin a fost într-un fel asemănătoare cu cea a omologului său german în materie de informații, von dem Bussche, şi aceasta datorită unei acțiuni de interceptare, plănuită şi realizată de structurile siguranței româneşti. La 16 august 1916, în momentul când se pregătea să părăsească Bucureştiul, baronului german i-a dispărut, „în mod misterios“ din automobil, dosarul cu documentele cele mai confidențiale şi care prezentau o importanță deosebită pentru serviciul de spionaj german. Acest dosar, care a fost imediat înaintat regelui Ferdinand I şi primului ministru Ionel Brătianu, cuprindea numeroase documente secrete şi lista pe 200 de pagini cu agentura serviciului de spionaj german din România. Trădătorii însă s-au sinucis. Generalul A. Zotu, şeful Marelui Stat Major al armatei române, şi maiorul Ionescu s-au sinucis când au aflat că lista cu numele informatorilor serviciului de spionaj, care acționau în România, a încăput pe mâna siguranței române.

Jandarmeria rurală era formată din unități de jandarmi cu competență pe raza satelor şi comunelor. Pe lângă paza şi apărarea unor unități economice, asigurarea căilor de comunicații, formațiunile de jandarmi aveau pentru mediul rural şi misiuni de supraveghere a persoanelor suspecte. În Capitală fuseseră organizate posturi de jandarmi speciale pentru paza fabricilor de armament şi a celor ce furnizau materiale pentru armată. În martie 1916 s-au înființat posturi de jandarmi, formate din rezerviști, pentru paza şi supravegherea trecătorilor din Munții Carpați şi din zona în care erau concentrate unitățile armatei de acoperire.

Unități speciale de jandarmi participau şi la îndeplinirea unor misiuni de gardă şi securitate, prilejuite de sosirea în România a unor conducători de state. Spre exemplificare, la 14 iunie 1914, în timpul vizitei făcute la Constanța de țarul Rusiei, Nicolae al II-lea, au fost concentrați în acest oraş peste 500 de jandarmi.

La Inspectoratul General al Jandarmeriei funcționa un birou de analiză şi sinteză a informațiilor obținute din teritoriu. Buletinele, notele, rapoartele şi dările de seamă întocmite erau trimise, în funcție de conținut, preşedintelui Consiliului de Miniştri, Ministerului de Interne, Ministerului Afacerilor Externe, Marelui Stat Major sau altor ministere de resort.

Serviciul de informații al armatei

Structura informativă a Ministerului Apărării Naționale este atestată, atât în lucrările memorialistice cât şi în documentele de arhivă. În confesiunile sale, Eugen Cristescu ne oferă următoarele detalii în legătură cu Serviciul de Informații al Armatei Române: „Marele Stat Major, prin Secțiunea a II-a, activa şi el în domeniul informativ. Pe lângă statele-majore ale marilor unități militare funcționa câte un birou II, care făcea contrainformații în armată şi contraspionaj în teritoriu. Prin ofițeri special pregătiți şi agenți de frontieră se infiltrau în țările vecine elemente informative pentru adunarea materialului ce-i era necesar, în special în Ardeal, unde aceştia aveau legături cu patrioții români din acea provincie. La Şcoala de Război se predau cursuri speciale pentru pregătirea ofițerilor în acest domeniu“.

Afirmațiile lui Eugen Cristescu sunt confirmate de documentele de arhivă. Astfel, Biroul 5 din Secția a II-a a Marelui Stat Major este atestat documentar de „Proiectul de organizare“ întocmit probabil în primăvara anului 1916. Biroul era condus de un ofițer superior, în grad de locotenent-colonel şi de un ajutor, în grad de maior. Era format din două diviziuni. Diviziunea I (Studiul armatelor străine), compusă din 4 subdiviziuni: A (Austro-Ungaria); R (Rusia); G.F. (Germania, Franța, Italia şi Elveția); B (Peninsula Balcanică — Bulgaria, Serbia, Grecia, Turcia şi Albania). Diviziunea a II-a (Serviciul Informațiilor), condusă de subşeful Biroului 5, era compusă din trei subdiviziuni: Subdiviziunea I (Serviciul interior sau contraspionaj), condusă de un civil, iar principala ei misiune era de a „împiedica organizațiile de spionaj străine să acționeze pe teritoriul românesc“, „la nevoie să le intoxice cu ştiri false“; Subdiviziunea a II-a (Serviciul exterior), formată din agenți permanenți şi ficşi, cu reşedința în oraşele Odessa, Chişinău, Ungheni-Ruşi, Sofia, Şumla, Timişoara, Sibiu, Cernăuți, Belgrad, Braşov şi Rusciuk. Agenții erau recrutați dintre români, pe baza sentimentelor de naționalitate şi puteau să-şi creeze la rândul lor agenți, ceea ce înseamnă că jucau rolul de rezidenți, iar informațiile trebuiau comunicate direct la centru; Subdiviziunea a III-a (Serviciul mobil) avea în componență agenți mobili sau de legătură şi curieri de control. Agenții mobili făceau legătura cu agenții ficşi, aducând informații sau transmițând ordine. Aceştia trebuiau să cunoască foarte bine limba şi obiceiurile locuitorilor din țara în care erau trimişi în misiune. Curierii de control erau ofițeri din statul-major care se deplasau pentru a lua corespondența de la ataşații militari şi a le transmite instrucțiuni. De asemenea, pe timpul misiunii trebuiau să culeagă informații prin observare directă, în urma cărora întocmeau un raport (memoriu). Astfel de misiuni erau încredințate cel puțin o dată pe lună.

Au fost şi situaţii când agenţii ficşi, plasaţi în zonele de frontieră, trimiteau ştiri care ajungeau imediat la guvernul român, în special cele referitoare la producerea unor incidente şi în urma cărora trebuiau luate măsuri. Despre aceste aspecte ne-a lăsat preţioase mărturii I.G. Duca: „De la graniţa Bulgariei, din Cadrilater, veneau ştiri ciudate. Bandele bulgăreşti atacau posturile noastre de grăniceri. Zilnic erau morţi şi răniţi. Guvernul din Sofia, luat la socoteală, făcea într-o zi cele mai categorice protestaţiuni de amiciţie, făgăduia că va lua măsuri, a doua zi, însă, ne pomeneam cu o incursiune şi mai îndrăzneaţă, cu atacuri şi mai violente. N-am putut desluşi nici până azi ce era în dosul acestor provocări; bande de comitagii, încurajate pe sub mână de guvernul lui Ferdinand de Coburg? Dar atunci cum se face că în cele mai multe din aceste atacuri figurau chiar soldaţi gradaţi bulgari în activitate? Nu era mai degrabă un fel de avertisment pe care austriecii voiau să ni-l dea în ajunul războiului ca să ne intimideze? Ei ştiau cât de ostilă le era opinia publică, mai ales după vizita de la Constanţa şi îşi închipuiau poate că, asmuţind pe bulgari, ne vor face să ne temem de pericolul la care ne-am expune dacă nu stăm credincioşi alături de ei“. Parcurgând cu atenţie acest pasaj ne putem întreba cu îndreptăţire de ce guvernul român nu a protestat la Viena? Răspunsul nu poate fi altul decât că nu dispunea de date şi informaţii certe prin care să demonstreze că Austro-Ungaria se afla în spatele acestor acţiuni provocatoare cu rol de avertisment şi intimidare pentru România. Şi nu avea pentru că serviciile de informaţii ale Marelui Stat Major erau chiar în stadiul „de proiect“. Practic, autorităţile statului român nu dispuneau de acea categorie de agenţi infiltraţi din timp şi bine acoperiţi în structurile de putere sau mediile de interes din capitalele în care se planificau strategii pe seama României.

S-au întreprins însă şi câteva acţiuni informative care se pot integra în categoria aşa-zisului „spionaj mărunt“, ce pot fi reconstituite pe baza studiului unor documente memorialistice.

La începutul lunii octombrie 1915, locotenentul Ilie Şteflea a fost trimis în misiune specială la Predeal şi Braşov din ordinul colonelului Radu Rosetti de la Marele Stat Major. „Aveam misiunea — spune Şteflea — de a observa din tren dacă se găsesc trupe austro-ungare de-a lungul căii ferate sau prin văile laterale, dispozitivul de pază la cele două tuneluri, dintre Cioplea, precum şi culegerea de informaţii la Braşov asupra unităţilor din garnizoană, a armamentului ce-l au, moralului acestor trupe“. Dar misiunea locotenentului Şteflea nu viza doar culegerea de informaţii asupra potenţialului inamic, ci şi verificarea unor date primite de la un dezertor ceangău şi anume, dacă tunelurile de cale ferată dintre Timiş şi Braşov fuseseră minate de trupele de geniu austriece. În acelaşi timp, trebuia să mai

verifice dacă „dispozitivul de declanşare a exploziei s-ar găsi într-o gheretă ocupată de finanții[6] unguri în imediata apropiere a frontierei“. După terminarea misiunii, locotenentul Ilie Şteflea a întocmit un raport către Secția de informații a Marelui Stat Major.

Confesiunile ofițerului român sunt suficiente pentru a desprinde concluzia că Marele Stat Major al armatei române era interesat, în perioada imediat premergătoare intrării în război, de cunoaşterea cât mai exactă a dispozitivului de luptă al viitorului inamic şi că, pentru fundamentarea unui plan de campanie cât mai realist, avea nevoie de informații în detaliu. Pentru a obține informațiile necesare a trimis în misiuni speciale peste frontieră ofițeri tineri, bine acoperiți ca identitate şi cu acțiuni legendare. Locotenentul Ilie Şteflea a circulat cu un paşaport pe numele „Ştefănescu Alexandru“, prezența sa la Predeal fiind justificată prin căutarea sănătății, iar călătoria la Braşov realizându-se sub legenda că „merge la cumpărături“. Demn de reținut este că tânărul ofițer român nu a mers în necunoscut. A fost sprijinit în misiunea sa de o rețea secretă de agenți formată din intelectuali şi ofițeri de origine română din armata austro-ungară pe care a contactat-o la Braşov. Reuşita misiunii demonstrează că fusese bine pregătită, ceea ce a redus riscurile.

Alte atestări documentare evidențiază că în primele zile ale izbucnirii războiului, acțiunile cu caracter informativ, organizate în Transilvania de structurile specializate româneşti, au folosit agentura secretă. Agenții fuseseră recrutați din rândul numeroşilor români transilvăneni care îşi manifestaseră sentimentele naționale. Ei au pus la dispoziția structurilor informative româneşti, înfruntând mari riscuri, toată priceperea pentru culegerea de date şi informații necesare planului de campanie în ipoteza intrării României în război contra Austro-Ungariei. Semnificativă în această privință este scrisoarea adresată la 7 iulie 1915 de Matei C. Cosma ministrului de Război român, prin care îi cerea să fie repartizat la Comandamentul trupelor române când acestea vor pătrunde în Transilvania „prin locurile cunoscute“ şi pe care „le indicase“.

Cu ajutorul unor astfel de colaboratori patrioți s-au creat câteva centre informative în Transilvania, Banat şi Bucovina. Misiunea acestora era de a supraveghea pregătirile militare ale Puterilor Centrale şi de cunoaştere, în cele mai mici detalii, a teatrului de operațiuni în care urmau să acționeze unitățile militare româneşti. Astfel de centre informative au funcționat la Braşov, Sibiu, Cluj, Timişoara, Suceava şi în alte oraşe din Transilvania şi Bucovina.

[6] Finanții formau un corp înarmat subordonat administrației financiare, având misiunea să descopere şi să împiedice contrabanda, precum şi contravențiile la Legea financiară din Austro-Ungaria.

Valoroase informații, cu caracter militar despre pregătirile de luptă ale Puterilor Centrale, au cules şi transmis comandamentelor armatei române colaboratorii Centrului Braşov, condus de Spiridon Boite. Activitatea informativă a acestui centru a fost sprijinită de 200 de colaboratori.

Activitatea centrului informativ din Bucovina a fost coordonată de profesorul Aurel Moldovan, care, pentru serviciile aduse statului român, a primit aprobarea de a se stabili în România. În activitatea de culegere şi transmitere a informațiilor despre pregătirile austro-ungare a fost sprijinit de frații săi, Dumitru, Iosif şi Rudolf, precum şi de numeroşi intelectuali.

Informații despre pregătirile militare ale trupelor Puterilor Centrale din Banat au fost obținute şi transmise comandamentelor armatei române de o fată în vârstă de 19 ani, Maria Bălan, care a acționat sub indicativul „B9" şi despre care ziarul francez „Paris Soir", din octombrie 1936, îşi informa cititorii că fusese „regina spionajului", „o Mata-Hari a Ungariei", precum şi o „celebră spioană", care „a adus imense servicii României".

Un alt tânăr patriot român, Vasile Branca, înrolat într-o unitate austro-ungară, fiind trimis în misiune să organizeze distrugerea unor vase ce transportau pe Dunăre armament şi muniții din Rusia şi Serbia, s-a predat autorităților militare româneşti şi a denunțat scopul acțiunii întreprise de serviciile speciale austro-ungare. În vara anului 1915 Serviciul de Informații al Marelui Stat Major al armatei române întocmise liste cu potențialii colaboratori şi persoanele de încredere din Transilvania şi Bucovina care urmau să fie activați pentru a sprijini cu informații, ori să conducă unitățile militare româneşti după trecerea Carpaților. Concomitent s-a organizat şi o supraveghere a pregătirilor militare germano-bulgare de la sud de Dunăre. Infiltrat în zona Varna-Şumla, Razgrad şi Rusciuc, spre a documenta pregătirile militare cu caracter ofensiv împotriva României, comisarul de siguranță Constantin Duca, din Brigada de siguranță Constanța, a cules şi comunicat informații certe privind intenția trupelor germano-bulgare, comandate de generalul August von Mackensen, de a deschide un al doilea front împotriva armatei române în cazul în care ea va pătrunde în Transilvania. În nota informativă nr. 192 din 22 martie 1916, comisarul Duca transmitea informații despre „reala situație şi dispozitivul trupelor inamice ce se desfăşurau apropiat timpului intrării noastre în acțiune". Informațiile erau valoroase, fapt pentru care s-au accentuat măsurile de supraveghere a mişcărilor de trupe din sudul Dunării. Aşa s-a ajuns la obținerea unor informații din care rezultă că în cursul lunii iulie 1916 se constituise în Bulgaria armata de intervenție contra României, compusă din patru divizii bulgare, divizii turceşti şi câteva unități germane. Reacția primului ministru român, Ion I. C. Brătianu, a fost promptă. La 15/18 august

i-a comunicat lui Ottokar Czernin că guvernul român este nevoit să ia contramăsuri „față de colosalele transporturi de trupe ale bulgarilor“ la granița cu România.

După declararea stării de război cu Austro-Ungaria (14/27 august), unitățile militare române, trecând Carpații, au fost sprijinite de patrioții transilvăneni cu informații despre trupele austro-ungare sau au fost conduse în diverse localități de către călăuzele şi persoanele de încredere din rândurile populației române. Chiar Max Ronge recunoaşte că „serviciul de spionaj românesc a găsit în sânul populației din Transilvania, supraîncălzită de agitațiile naționaliste, multe simpatii… Această stare de spirit a fost exploatată în 1916, când românii, dând peste cap slabele noastre trupe de acoperire, au progresat de-a lungul Transilvaniei În perioada aceea au găsit o sumedenie de oameni care-i informau asupra mişcării trupelor noastre în mijlocul regiunii noastre. Pe de altă parte şi un număr oarecare de preoți, institutori şi avocați transilvăneni s-au dat de partea năvălitorului [trupele române — n.n.], sfătuind soldații să încalce jurământul şi să dezerteze”.

Alte structuri informative

Biroul Mixt a fost, se pare, o altă structură informativă care a activat în perioada neutralității, atestat documentar doar de un raport întocmit de Mihail Moruzov. Era format din ofițeri ai Marelui Stat Major al armatei române şi agenți ai Siguranței Generale, redus ca număr, mijloace logistice şi susținere materială. O astfel de structură poate fi interpretată şi ca o formă de cooperare între Ministerul Apărării Naționale şi Ministerul de Interne în materie de informații ce priveau strict domeniul sistemului național de apărare şi siguranță națională. Mihail Moruzov susține, în raportul la care am făcut referire, că rezultatul colaborării în cadrul Biroului Mixt „a fost nul“.

Serviciul Supravegherii Ştirilor a fost un alt organism mai bine structurat, format din personalul de la Palatul Poştei Centrale care depusese jurământul pentru păstrarea secretului. Misiunile încredințate acestui serviciu au fost: de a intercepta şi distruge la timp orice ştire despre armata română de operații care putea ajunge la inamic; de a intercepta ştirile privind inamicul potențial ce puteau interesa autoritățile româneşti din punct de vedere politic şi militar; de a informa opinia publică cu ceea ce considera necesar, cu condiția de a nu divulga secrete militare. Această structură strict specializată luase ființă prin Instrucțiunile din 5 ianuarie 1915 şi era organizată pe două secții: Secția poştală şi telegrafică (cu trei componente — poşta cu străinătatea, corespondența telegrafică cu străinătatea şi

corespondența telefonică); Secția presei (care avea în compunere două compartimente — comunicate şi relații cu corespondenții presei din țară şi cu ziarele).

Imediat după înființarea Serviciului Supravegherii Ştirilor, la propunerea şefului de Stat Major General al Armatei, general de divizie Vasile Zottu – şi cu aprobarea preşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru de Război, Ion I.C.Brătianu -, au intrat în vigoare „*Instrucțiunile relative la controlul corespondenței private din zona armatei de operațiuni şi de etape spre interiorul țării*". Conform acestor „Instrucțiuni", corespondența privată a militarilor, indiferent de grad, trebuia făcută doar pe cărți poştale militare. O astfel de corespondență era supusă cenzurii militare, de către comandanții de companie, escadron, baterie, serviciu sau formațiuni de etape, pe propria lor răspundere şi era transportată în saci speciali. „Instrucțiunile" interziceau militarilor să scrie prin corespondența privată date despre „chestiuni în legătură cu armata, ca mişcări de trupe, localități ocupate, aprecieri de situație etc". De asemenea, nu se putea întrebuința corespondența cifrată şi nici cernelurile specilale ori simpatice. Orice încălcare a acestor prevederi avea ca rezultat „punerea în urmărire a trimițătorului şi a destinatarului". Corespondența ce nu putea fi trimisă mai departe, la destinatar, trebuia distrusă prin ardere, iar în cazuri suspecte urma să fie trimisă Serviciului de Siguranță spre anchetare.

Având în vedere organizarea şi misiunile încredințate se poate spune că Serviciul Supravegherii Ştirilor a fost o structură specializată cu rol de culegere de informații, dar şi de protecție contrainformativă, prin cenzură. Informațiile obținute erau sintetizate, evaluate şi difuzate regelui, primului ministru, ministrului de Război, ministrului de Externe şi şefului Marelui Stat Major. Din nefericire, nici această structură informativă, relativ bine concepută şi organizată nu a avut eficiența scontată, având în vedere că directorul Poştelor şi Telecomunicațiilor, Victor Verza — datorită propriilor convingeri politice „germanofile" —, a procedat la sustragerea unor prețioase informații confidențiale pe care le transmitea agenților germani şi austro-ungari.

Biroul de cercetări şi informațiuni de pe lângă Ministerul Justiției este un alt organism atestat documentar, ce poate fi integrat comunității informative. Era condus de un anume magistrat cu delegație, M. Haralamb, om de temut pentru cei care l-au cunoscut. În sfera de competență a acestui birou intrau cazurile mai deosebite, inclusiv cele de trădare şi spionaj. După finalizarea cercetărilor, se întocmea un referat cu propuneri pentru Ministerul Justiției. De regulă, cazurile erau trimise spre judecată Curților Marțiale de pe lângă raza lor de competență. Au fost şi situații când biroul a

sugerat Ministerului Justiției să propună Consiliului de Miniştri instituirea unei comisii de cercetare cu sarcina de a analiza cazul, întrucât fuseseră implicați înalți funcționari de stat, ziariști şi persoane de vază ai vieții publice româneşti. Lucrarea a rămas nefinalizată — este vorba despre celebrul dosar Gunther —, ceea ce înseamnă că am avut o clasă politică solitară şi conştientă în susținerea idelului național, dar mai puțin interesată în promovarea legalității cu orice risc.

În România exista la acea dată un cadru juridic care, dacă ar fi fost aplicat cu sfințenie nimeni n-ar mai fi vorbit astăzi despre „minuni“ şi „miracole“ în istoria contemporană a României. Exista amintita Lege a contraspionajului în timp de pace, care stabilea ca infracțiune transmiterea sub orice formă a informațiilor despre apărarea țării. De asemenea, Codul Justiției Militare prevedea, la art. 198, infracțiunea de înaltă trădare prin trecere în slujba inamicului, în caz de război, care se pedepsea cu condamnarea la moarte. Şi în alte țări europene, la acea dată, spionajul şi trădarea erau sancționate cu închisoare pe viață sau chiar cu moartea şi confiscarea parțială a averii. Şi au fost situații când justiția din țările tradițional democratice europene s-a pronunțat, mai ales, în vremuri de război necruțător față de spioni şi trădători. Cazul celebrei Mata Hari este unul dintre ele. În România însă personalitățile civile ale vieții juridice, despre care Biroul de cercetări şi informațiuni de pe lângă Ministerul Justiției obținuse probe indubitabile, privind trădarea sau implicarea lor într-o serie de afaceri oneroase contra intereselor statului român, n-au răspuns în fața Justiției. Au fost pronunțate sentințe de condamnare la moarte doar asupra unor ofițeri, locotenent-colonelul Constantin Crăiniceanu şi colonelul Alexandru Sturdza. Cazul acestora din urmă dezvăluie unele bâlbâieli ale organelor de justiție militară, inclusiv ale Serviciului de Informații.

Bunăoară, sentința de condamnare la moarte a colonelului Sturdza s-a pronunțat în contumacie şi nu a putut fi executată întrucât inculpatul se afla deja în tabăra inamică. Situația a fost diferită în cazul locotenent-colonelului Constantin Crăiniceanu. Acesta era unicul fiu al generalului Grigore Crăiniceanu — un ofițer cu o ținută morală de excepție —, fapt pentru care în prima fază Curtea Marțială a Armatei a II-a a pronunțat doar o condamnare la 15 ani muncă silnică şi degradare militară, în vreme ce un ostaş, complicele ofițerului la trădare, a fost condamnat la moarte. Datorită presei, „mascarada de proces“ a ajuns la cunoştința opiniei publice. Sub presiunea acesteia, a intervenit generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei a II-a, care, pentru a salva onoarea militară, l-a chemat pe generalul Grigore Crăiniceanu spre a găsi împreună o soluție. Cutremurător este răspunsul dat de generalul Grigore Crăiniceanu în fața actului de trădare al

fiului său: „Între patrie şi familie nu ezit să-mi fac datoria faţă de patrie“. În cele din urmă, locotenent-colonelul Constantin Crăiniceanu a fost rejudecat şi condamnat la moarte, sentinţa fiind executată.

Să mai consemnăm că în acel timp, România nu dispunea în cadrul guvernului sau al comunităţii informative de un serviciu de centralizare, analiză, evaluare şi valorificare a informaţiilor de interes pentru apărarea şi promovarea intereselor naţional-statale. Aceste activităţi, atât de specializate şi tehniciste dar de mare importanţă, intrau de regulă în atribuţiile serviciilor sau comunităţii informative. Pe atunci ele erau lăsate în responsabilitatea membrilor guvernului, care la rândul lor se consultau cu primul ministru şi cu regele, sau difuzau informaţiile în stare brută, în cel mai bun caz, însoţite uneori de opinii personale.

Deci lipsa de măsuri eficiente în materie de contracarare a surselor de insecuritate şi multe din vulnerabilităţile societăţii româneşti din acea perioadă explică în mare măsură reacţiile factorilor de decizie ai statului român sub imperiul stărilor emoţionale.

Viforul năprasnic al primului război mondial şi apoi intrarea armatei în campanie găsiseră România cu ferestrele deschise la unul din cele mai importante edificii a suprastructurii statale: serviciile secrete de informaţii.

Măsuri tardive de adaptare a structurilor informative la situaţia de război

Intrarea României în război alături de puterile Antantei, începând cu data de 14/27 august 1916, marchează în acelaşi timp începutul unei noi etape în activitatea structurilor informative româneşti cu caracter militar. Documentele nu mai amintesc de Biroul Mixt, ceea ce ne face să credem că s-a renunţat la această formă organizatorică. Trecerea ţării de la starea de pace la starea de război implica şi adaptarea structural-organizatorică a serviciilor de informaţii militare la noua situaţie. Prin Înaltul Decret cu nr. 2784 din 27 august 1916, privind reorganizarea Marelui Stat Major (în partea operativă – Marele Cartier General – şi partea sedentară – Marele Stat Major), s-a produs şi o reorganizare a Serviciului de informaţii militare. La Marele Cartier General a funcţionat Biroul 2 Informaţii, ca structură specializată în culegerea de informaţii pentru Secţia I operaţii, iar la Marele Stat Major (partea sedentară) a fost organizat „Biroul 5 Informaţii“, însărcinat cu supravegherea ştirilor, adică cu măsuri contrainformative. Eugen Cristescu menţiona în Memoriile sale că „după începerea războiului, în constituirea Marelui Cartier General a intrat o puternică Brigadă Specială

de Siguranță pentru acțiune informativă şi apărarea spatelui comandamentelor militare“.

În legătură cu eforturile în plan organizatoric, trebuie amintite şi cele făcute de Misiunea militară franceză condusă de generalul Berthelot. În componența acestei misiuni au existat: un stat-major, două birouri de informații, un serviciu telegrafic, un serviciu radiotelegrafic şi un număr de avioane şi aerostații de cercetare, care-şi puteau aduce un aport important în domeniul informațiilor. Numit consilier militar al regelui Ferdinand, comandantul nominal al armatei române, Berthelot, instalat la Periş, avea să participe în fiecare dimineață la prezentarea rapoartelor informative asupra operațiilor, luând cuvântul şi expunându-şi cu claritate ideile. Documentele sale înaintate Marelui Cartier General evidențiază ideea apărării cu orice mijloace a integrității teritoriului, a independenței româneşti. Vizitele sale pe front, contactul cu comandanții şi cu ostaşii români i-au arătat situația reală şi nevoile rezistenței româneşti.

De asemenea, o dată cu intrarea în campanie a armatei române, s-au întărit reprezentanțele diplomatice militare din capitalele Puterilor Antantei precum şi la statele-majore ale armatelor şi marilor unități operative. Acestea aveau rol de misiuni militare pe lângă comandamentele militare şi statele-majore naționale ale Aliaților sau altor țări, ca de exemplu: Comandamentul Militar Rus (STAVKA), Marele Cartier General Francez, Marele Cartier General Englez, Marele Cartier General Italian, Comandamentul Aliat de la Salonic etc. Şefii acestor misiuni militare țineau legătura între Marele Cartier General al armatei române şi organele similare străine, având drept misiune procurarea de armament şi tehnică de luptă, precum şi obținerea de informații utile.

Desigur că este greu de apreciat oportunitatea recurgerii la această reorganizare o dată cu declararea campaniei, având în vedere că dacă se intenționa o eficientizare a activității serviciilor de informații, ea trebuia făcută încă din timp de pace. Experiența istorică în domeniu — şi probabil că tocmai acest lucru a lipsit strategilor români —, demonstrează că orice restructurare de fond în domeniul informațiilor nu aduce de la sine şi rezultatele dorite, acestea se obțin în timp, după un anumit rulaj. Probabil că la acest aspect făcea referire Moruzov atunci când menționa că: „În loc să creeze elementele proprii în această materie a informațiilor, s-a recurs la elemente de ocazie, fără nici un fel de pregătire şi experiență în domeniu, şi în momentul când am intrat în războiul din 1916, acest Serviciu s-a dovedit inexistent. Mulți au fost nevoiți să tragă consecințele, îndeosebi generalul Nicoleanu, care îşi asumase răspunderea în ce priveşte agentura. După primele operațiuni, s-a recurs la adoptarea proiectului conceput în 1913.“

Criticile lui Moruzov par îndreptățite, ele fiind întărite şi de alți teoreticieni. În studiul întocmit de ofițeri români stat-majorişti se menționa: „Din moment ce prin declararea războiului contactul între armatele adverse a fost luat, refugiații de la care Marele Stat Major obținea informații asupra Transilvaniei, ce ne interesa în primul rând, nu au mai putut trece frontul, aşa că Serviciul Informațiilor s-a găsit deodată în întuneric, tocmai în timpul când el trebuia să producă mai mult şi când armatele ce înaintau destul de timid în Transilvania aveau nevoie în primul rând de o orientare."

Datorită acestei situații ne putem explica de ce în toamna anului 1916 organele de informații şi contrainformații româneşti au fost copleşite practic nu numai de virulența acțiunilor informative, dar mai ales de varietatea metodelor şi mijloacelor întrebuințate de instituțiile specializate ale Puterilor Centrale. Un tablou realist a ceea ce s-a întâmplat pe frontul secret din România în toamna anului 1916 aparține generalului Ion Atanasiu. Bazat pe studiul unui important material documentar, dar şi pe propria experientă căpătată în timpul războiului, generalul Atanasiu a întocmit în 1933 un studiu pentru ofițerii stat-majorişti, intitulat „*Războul secret (spionajul)*", din care reproducem următorul pasaj mai consistent:

„Dar în războiul din urmă, teritoriul țării a fost împândărat de spioni sub fel de fel de forme. Ca să fim şi mai precişi, la Galați, deci, înapoia imediată a frontului nostru, a funcționat la un hotel din acel oraş o şcoală germană de spionaj; iar pe linia Marilor Cartiere şi mai cu seamă la Bacău, ca şi la Iaşi, pe la hotelurile din piața Cuza-Vodă, funcționau netulburate de nimeni agenții de spionaj ca şi centre informative şi de plecare spre inamic a tot ce se raporta la conducerea operațiunilor, la frecările dintre aliații ruşi şi francezi, la starea morală a cercurilor politice şi a populației. Iaşul devenise centrul sciatic a întregii noastre vieți. La fel au funcționat nesupărate, prin localitățile de refacere a trupelor noatre, ca şi în centrele unde funcționau unitățile ruseşti care aduceau la disperare necăjita noastră populație, focarele germane de destrămare a acestor unități, formațiuni în care nimeni din partea noastră nu avea dreptul să se amestece.

Ştirile se transmiteau aşa de uşor inamicului prin destul de variate şi proprii mijloace: prin intermediul dezertorilor ruşi şi evrei, prin aşa numiții «rătăciți», care cutreerau în voie frontul sub cuvânt că îşi caută corpurile, a celor trimişi izolat pe front ca să meargă la unitățile lor, a pseudo-ruşilor etc, etc, de care oamenii noştri nu se ocupau, fie că nu aveau timp, fie că nu-şi închipuiau că şi înapoia lor stăpânea tot inamicul; nici comandamentele noastre de sectoare nu se interesau pentru motive asemănătoare sau din lipsa de experiență în materie de spionaj. De asemenea, numeroşi internați au putut fugi din centrele de internare rău supravegheate, şi mai rău păzite.

Toate aceste elemente, după ce îşi depuneau rapoartele, se reîntorceau iar la post, în rândurile noastre, de data aceasta sub forma de «scăpați din captivitate», foşti «prizonieri evadați», scăpați de la moarte, ruşi fugiți de la inamic care au fost capturați de germani «pe alte fronturi», etc, etc.

Cât rău a adus această stare de inconştiență şi delăsare din partea tuturora care au permis libertatea exercitării spionajului, o dovedeşte marile pagube morale şi materiale ce am suferit, dealtfel cum au suferit mai mult sau mai puțin şi celelalte state, care nu au putut reduce de tot folosirea spionajului în armatele şi țările lor. Nu am adăugat la aceste pagube şi miile de vieți sacrificate lipsei de organizare a acestui însemnat mijloc de ocrotire a pierderilor inutile, care este spionajul".

Rolul informațiilor în operația de la Flămânda şi în bătălia pentru apărarea Bucureştiului

Cu toate neajunsurile, s-au înregistrat şi unele acțiuni pozitive pe care orice analiză obiectivă asupra rolului informațiilor despre inamic în fundamentarea ordinelor operative trebuie să le evidențieze. Pregătirile pentru operațiunile de pe frontul dunărean şi Dobrogea, între 3 şi 17 septembrie 1916, constituie un exemplu edificator. Este bine cunoscut faptul că numai după 10 zile de la declanşarea campaniei armatei române, prin căderea capului de pod de la Turtucaia, Marele Cartier General a fost pus în fața unei înfrângeri neprevăzute. În opinia generalului Alexandru Averescu „situația strategică nu fusese atinsă de pierderea Turtucaiei. Era însă necesar a restabili starea morală a trupelor şi populației." Aceasta a fost şi rațiunea pentru care, în şedința Consiliului de Război din 2 septembrie 1912 — de la Periş —, la care a luat parte şi primul ministru Ion I.C. Brătianu, s-a hotărât, la propunerea lui Alexandru Averescu, executarea operației de la Flămânda. Se sconta pe „o acțiune energică şi bogată în rezultate prin care să se recâştige întreg teritoriul pierdut, făcând pe inamic să sufere o înfrângere cel puțin tot atât de dureroasă ca cea suferită de noi la Turtucaia." Obiectivul strategic viza împingerea spre sud a armatei germane din Dobrogea, comandată de generalul August von Mackensen, şi realizarea contactului cu trupele aliate de la Salonic. „Prin acest contact — spunea Averescu — întreaga situație în eşicherul balcanic s-ar fi schimbat radical, cu repercusiuni serioase asupra întregului teatru de război". Concepția operație avea la bază o amplă manevră dublu învăluitoare, executată de Grupul de Armate-Sud, format din două puternice armate situate la distanțe acceptabile pentru realizarea ei în timp util. Armata din Dobrogea (ruso-română), care era în strâns contact cu forțele inamice, urma să atace pe întregul front în

față, iar Armata a III-a română, trecând prin surprindere Dunărea, la Flămânda, trebuia să-i cadă inamicului (armatele germano-bulgare) în spate. Reuşita acestei manevre se baza şi pe forțarea unui fluviu mare ca Dunărea, acțiune care, în opinia comandantului Niculescu Rizea, reprezenta în arta militară din acel timp „o operație grea“. Deşi nu şi-a atins scopul, întrucât prin Ordinul Marelui Cartier General, forțele necesare executării acestei manevre au fost dislocate pe frontul din Transilvania — după numai trei zile de la declanşarea ei — totuşi referitor la domeniul informațiilor şi contrainformațiilor militare ne rețin atenția câteva aspecte importante.

În primul rând, pregătirile — care au constat în construirea unei şosele de peste 7 km lungime, în adunarea materialului pentru construirea podului şi trecerea pe ambarcațiuni, în dislocarea a cinci divizii de infanterie şi una de cavalerie ş.a. — s-au făcut în cel mai „strict secret“. Aceasta înseamnă că deşi nu a existat o structură contrainformativă care să sprijine prin acțiuni de inducere în eroare a inamicului şi acoperirea deplasării trupelor, secretul operațiunii a fost păstrat datorită respectării ordinelor operative. Prin urmare, disciplina militară, în sensul aplicării stricte a spiritului, exigențelor şi literelor regulamentelor, poate suplini lipsa măsurilor de protecție contrainformativă.

De asemenea, pentru stabilirea locului de construire a podului în vederea forțării Dunării, o comisie formată din Artur Văitoianu, colonelul Vernescu, colonelul Limburg şi maiorul Şova a recurs la recunoaşterea şi cercetarea terenului, „completând observațiile ce se puteau face din depărtare cu informațiile culese de la locuitori“. În lipsa unei structuri informative în adâncimea frontului inamic, pregătită din timp, Comandamentul Frontului de Sud a recurs şi la alte metode de culegere a datelor şi informațiilor necesare fundamentării planului de operații, şi anume schimbul de informații cu structurile similare ale aliaților anglo-francezi. În acest sens, generalul Alexandru Averescu preciza că: „Până la constituirea Grupului de Sud, informațiile directe asupra inamicului lăsau mult de dorit. Comandamentul frontului a recurs de aceea la informațiile directe şi anume la identificările făcute de trupele aliate pe frontul Salonic. Pe această cale s-au putut completa informațiile de pe front şi stabili că inamicul dispunea în Dobrogea de 73 batalioane.“

O altă metodă de culegere a informațiilor a constituit-o chestionarea prizonierilor. Datele obținute aveau o valoare importantă, întrucât în ordinul de operații dat de Comandamentul Armatei de Dobrogea (generalul rus Zaioncikovsky), la 18 septembrie 1916, se menționa, încă de la început, că „prizonierii şi fugarii povestesc că inamicul se pregăteşte cu energie pentru a lua ofensiva”.

Demn de reținut este şi faptul că pentru documentarea informativă în vederea operației de la Flămânda, Comandamentul român a folosit, pentru prima oară în campanie, culegerea de informații cu ajutorul aviației. Această metodă nici nu era trecută în cursul care se preda la Şcoala Superioară de Război, ceea ce dovedeşte capacitatea de adaptare rapidă la configurația frontului şi o gândire flexibilă din partea Comandamentului român. „Întrebuințarea de căpetenie a aviației noastre — spune Al. Averescu —, din cauza slăbiciunii ei numerice şi tehnice, rămânea serviciul de recunoaştere. În afară de trupele inamice identificate pe frontul Dobrogei şi pe frontul Salonic, era nevoie de a şti ce forțe se găseau în apropierea punctului de trecere [la Flămânda – n.n.], precum şi disponibilul din spatele frontului, care ar fi putut să fie întrebuințat pentru a stânjeni în timp util operațiunile noastre de trecere în faza critică.“ După 8 zboruri de recunoaştere efectuate de cele 12 avioane, de care a dispus Grupul de Armate-Sud, s-a putut constata că pe o rază de 300 de km nu se semnala nici o mişcare serioasă de trupe inamice. De aici Comandamentul român a tras concluzia că, „mulțumită rezultatului obținut prin recunoaşterile făcute, până în ajunul începerii operațiunilor, nici o contramăsură nu fusese luată de inamic şi deci el ignora cu desăvârşire ceea ce se petrecea la Flămânda“. Se realizaseră astfel, „în măsură maximă“, condițiile surprinderii strategice, şi aceasta datorită păstrării deplinei conspirativități a planificării şi a pregătirii operației. Nu este un aspect minor, ci unul foarte important, întrucât nu trebuie omis că unitățile române aveau în față armata germană, care dispunea de un serviciu de informații militar dintre cele mai performante la acea dată. Germanii practicau spionajul total, pe întreg frontul, folosind ca mijloace şi metode de culegere a informațiilor posturile fixe de observare, aeroplanele şi dirijabilele, plus rețeaua de agenți infiltrați în mediile diplomatice şi militare de interes. De altfel, generalul Averescu a precizat la un moment dat că avusese ocazia să lucreze, înainte de război, „cu Serviciul de informații german“ şi ştia „cât era de bine informat“. Cea mai bună dovadă este că germanii au aflat despre operația de forțare a Dunării, declanşând cu furie bombardamentele, abia în după-amiaza de 18 septembrie, deci după ce podul de vase fusese desfăşurat, iar infanteria Diviziei a 10-a (general Văitoianu) reuşise să treacă pe malul bulgăresc pentru a întări capul de pod.

Prin relevarea acestor aspecte, se poate constata că manevra de la Flămânda, deşi este considerată ca o nereuşită în planul operațiilor militare, poate fi apreciată în arta militară nu numai prin ingeniozitatea şi prin îndrăzneala concepției, ci, deopotrivă, prin experiența acumulată în

domeniul metodelor şi al mijloacelor folosite în culegerea informațiilor despre inamic şi zonele de operații.

Treptat, Serviciul de informații începe să-şi intre în atribuții. Unele reuşite, este adevărat destul de modeste, sunt menționate şi în documentul întocmit de analiştii M.St.M.: „Către sfârşitul primei luni de campanie, încep unele înbunătățiri în activitatea de informații, se ține la curent ordinea de bătaie a inamicului. Înainte de căderea Bucureştiului exista o ameliorare evidentă în activitatea de informații. Se aflau lucruri foarte interesante prin schimb de informații cu Comandamentul militar francez şi STAVKA (Marele Cartier General rus). S-au obținut o serie de succese de ordin informativ… Postul T.F.F. al generalului Falkenhayn a fost reperat pe Valea Jiului. Concomitent, un aviator englez a reperat numeroase coloane mărşăluind de la sud de Dunăre, pe direcția Şiştov-Plevna. Marele Cartier General român, fiind sesizat, a trimis recunoaşteri în lungul Dunării, identificându-se trenuri numeroase şi campamente în zona Şiştov. Serviciul de informații, de la Marele Cartier General, a prezentat următoarea concluzie: „Se vor relua operațiunile de la Jiu. Inamicul intenționează să treacă Dunărea pe la Şiştov. De această concluzie nu s-a ținut seama prea mult. Lipsea încrederea [subl.n.]. Din nenorocire evenimentele au dat dreptate Serviciului de informații…“ Am citat în extenso din acest document întrucât el evidențiază că pe frontul informațiilor, mai ales în perioada de campanie, succesele alternează din plin cu insuccesele, iar credibilitatea se câştigă greu şi se păstrează, după cum vom vedea imediat, şi mai greu.

Deficiențe în activitatea de informații şi contrainformații în campania din 1916 sunt relevate de bătălia de pe Neajlov şi Argeş de la sfârşitul lunii noiembrie şi începutul lunii decembrie, aşa-numita bătălie pentru apărarea Bucureştiului. Planul bătăliei, care a constat în clasica „manevră pe direcții interioare“, a fost conceput rapid şi destul de ingenios de generalul Constantin Prezan. S-a încercat o ultimă sforțare pentru a rezista în fața inamicului care dispunea de trei armate (Krafft, Kuhne şi Kosch), şi nu două cum greşit luase în calcul Comandamentul român. Valoarea forțelor inamicului era de 12 divizii de infanterie, 4 divizii de cavalerie germane cărora li se adăugau diviziile 1 şi 12 bulgare, sub comanda mareşalului Mackensen. Inamicul ocupa un dispozitiv, sub forma unui arc de cerc, a cărui stângă era la Curtea de Argeş, centrul la Slatina şi dreapta la Giurgiu. Forțele române se reuniseră în „Grupul de Armate-Sud“, căruia i-au fost puse la dispoziție toate rezervele care erau în refacere. Acțiunea comporta mari riscuri pentru trupele române angajate, bazându-se pe secretul desăvârşit al manevrei, la fel ca şi în operația de la Flămânda. Lovitura principală trebuia executată prin surprindere de către un grup operativ de

manevră, în spațiul dintre cele două armate inamice, înainte ca ele să-şi fi putut opera manevra, urmând ca apoi să le atace pe rând. Victoria trebuia obținută înainte ca inamicul să realizeze sensul manevrei.

Trei dintre cele patru cauze stabilite ulterior, care au dus la insuccesul bătăliei, țin de resortul activității de informații şi contrainformații: 1) necunoaşterea în momentul planificării şi al angajării bătăliei că inamicul dispunea de trei grupuri de armate, nu de două; 2) capturarea planului român de operații (căpitanii Epure şi Barcan, care transportau corespondența şi ordinele operative, au ajuns dezorientați în mijlocul trupelor inamice) din care generalul Falkenhayn a reuşit să afle secretul manevrei începute de armata română; 3) refuzul trupelor ruse de a se asocia la acțiunile ofensive în momentul hotărâtor al luptelor.

Existența unei structuri informative în adâncimea liniilor frontului, mai ales că ele se aflau pe teritoriul român, putea contribui fără prea mari eforturi la cunoaşterea reală a forțelor inamice. De asemenea, aplicarea unor măsuri contrainformative de protecție a transporturilor corespondenței secrete ar fi redus simțitor posibilitățile producerii „condamnabilei neglijențe“ a celor doi ofițeri români. Pentru situații neprevăzute şi cu totul de excepție, cei care transportă documentele secrete sunt instruiți să acționeze rapid pentru distrugerea lor. Cazul celor doi ofițeri români a fost mediatizat, ajungând de notorietate, articole fiind scrise chiar şi în presa din SUA, ceea ce a contribuit nu numai la deteriorarea imaginii armatei române, ci chiar la prejudicierea gravă a credibilității autorităților statului în fața aliaților Antantei. În legătură cu atitudinea pasivă a trupelor ruse se poate aprecia că în arta operativă schimbul de informații cu structurile similare ale aliaților devine eficient numai în condițiile în care este însoțit de măsuri calificate pentru verificarea loialității partenerului de coaliție.

NOI INSTRUCȚIUNI ORGANIZATORICE,

COOPERAREA CU STRUCTURILE SPECIALIZATE ALE ALIAȚILOR ŞI APORTUL INFORMATIV AL MIŞCĂRII DE REZISTENȚĂ (1917 – 1919)

După retragerea în Moldova a armatei române, a unei părți din populație, a Parlamentului şi a majorității clasei politice, inclusiv a Casei Regale, în paralel cu măsurile de reorganizare a armatei, s-au întreprins şi acțiuni de consolidare în scopul eficientizării randamentului în domeniul informațiilor şi contrainformațiilor. Documentul prin care s-a purces la o astfel de acțiune purta titlul de „Instrucțiuni asupra organizării şi funcționării serviciului de informații“, intrat în vigoare la 20 februarie/4 martie 1917, o dată cu semnarea lui de către generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General. La elaborarea acestui document, o contribuție importantă a avut-o generalul Nicolae Condeescu. Ca noutăți, „Instrucțiunile“ schițau doctrina activității de informații militare, precizau rolul şi locul misiunilor informative, stabileau organizarea Biroului de informații de la Marele Cartier General. Alte precizări ale instrucțiunilor se refereau la: modul de desfăşurare a activității informative şi a manipulării informațiilor; atribuțiile personalului îndrituit cu misiuni informative; stabilirea cu mai multă exactitate a misiunilor aviației de recunoaştere şi a modului de executare a cercetării aeriene; coordonarea activității agenților secreți.

Un rol important în reorganizarea şi reorientarea Serviciului de informații militare l-a avut şi misiunea franceză. Pe lângă şeful Biroului 2 informații din Marele Cartier General a fost numit un consilier în persoana locotenent-colonelului Odone.

De asemenea, după retragerea în Moldova, Direcția Poliției şi Siguranței Generale a trecut la înființarea unor brigăzi speciale în oraşele Roman, Bârlad, Tecuci, Piatra-Neamț, Vaslui. În birourile de siguranță centrale din Iaşi lucrau 73 de agenți care se ocupau cu munca informativă. Această activitate era dificilă întrucât se bănuia, ulterior s-a confirmat, că numărul suspecților ajunsese deja foarte mare.

Serviciul de informații şi contrainformații româno-rus

O dată cu reorganizarea armatei române retrase din Moldova, s-a procedat şi la reorientarea activităţii de cercetare şi informare militară, în adâncime, asupra inamicului. În acest scop s-au constituit observatoare de infanterie şi artilerie pe linia frontului cu misiunea de a ţine sub o severă şi permanentă supraveghere trupele inamicului.

Cu sprijinul unor ofiţeri francezi de informaţii, s-a organizat, în vara anului 1917, spionajul aerian în teritoriul ocupat „pentru culegerea de informaţii secrete privind dispozitivul trupelor Puterilor Centrale şi agentura serviciilor de spionaj".

Prin dotarea armatei române cu avioane şi aerostate moderne, cercetarea aeriană şi recunoaşterile aviaţiei române asupra trupelor inamice, precum şi observarea din baloane a poziţiilor inamicului în timpul desfăşurării unor bătălii, s-au procurat continuu Comandamentului militar român informaţii de valoare privind mişcările inamicului, pentru corectarea tirului artileriei. S-a acordat, de asemenea, mai multă atenţie asigurării transmiterii informaţiilor prin radio şi telefon, introducându-se noi cifruri şi coduri.

Agenţii români lansaţi în spatele frontului inamic cu ajutorul aviaţiei „se bucurau de un sprijin activ din partea populaţiei din teritoriul ocupat, mai ales din partea persoanelor care în trecut avuseseră legături cu organele de poliţie şi siguranţă româneşti".

La 22 aprilie/5 mai-29 aprilie/12 mai 1917, ca urmare a schimbării regimului politic din Rusia (prin revoluţia democratică din februarie), premierul român I.I.C. Brătianu, însoţit de generalul Constantin Prezan au efectuat o călătorie la Petrograd, unde au purtat convorbiri cu noile autorităţi în privinţa continuării colaborării militare între cele două state. S-au pus de acord şi o serie de detalii privind conturarea cooperării în domeniul informativ pentru asigurarea ordinii interne pe front şi în spatele frontului armatelor româno-ruse. În acest scop a fost desemnat un delegat al Siguranţei Generale române pe lângă Marele Cartier General al armatei ruse din Moldova, în persoana inspectorului general de poliţie Romulus Voinescu, iar numeroşi comisari de poliţie au fost ataşaţi pe lângă marile unităţi militare ruse.

Pentru prevenirea pătrunderii serviciilor secrete ale inamicului în jurul unităţilor militare româneşti şi ruseşti s-a constituit Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus care, pe lângă realizarea cooperării pe linie informativă cu trupele ruse, a desfăşurat o vastă activitate contrainformativă şi de poliţie militară în zona frontului din Moldova. Serviciul de informaţii şi contrainformaţii româno-rus a avut la început sediul în oraşul Roman, iar şeful său, Romulus Voinescu, a fost ajutat de subinspectorul de poliţie I.

Vameşu şi de comisarii de poliție I. I. Georgescu şi Theodor Culitza. Acesta din urmă a întocmit o interesantă lucrare, intitulată Poliția de informații şi contrainformații, care a cunoscut lumina tiparului în 1938 şi prin intermediul căreia cunoaştem astăzi principalele realizări ale activității acestei structuri informative. În cadrul serviciului de contrainformații româno-rus funcționa Biroul de contrainformații rus, care dispunea de o sută de cadre şi era condus de generalul de jandarmi Leontovici, ajutat de locotenent-colonelul Bondarenco.

La baza activității Serviciului de informații şi contrainformații româno-rus a stat „Regulamentul Serviciului de Contrainformațiuni Român, în colaborare cu Serviciul de Contrainformațiuni Rus“, emis de Marele Cartier General al armatei române. În articolul 1, acest regulament prevedea necesitatea colaborării dintre organele de contrainfirmații române şi cele ruse, atât în vederea contracarării acțiunilor de spionaj ale inamicului, cât şi pentru descoperirea oricăror infracțiuni săvârşite împotriva celor două armate. Evident era vorba despre acele infracțiuni prevăzute în legislația internațională privind regulile de purtare a războiului.

Cadrele Serviciului româno-rus au fost dotate cu instrucțiuni privind restricțiile de circulație ce trebuiau respectate de către persoanele care se deplasau pe şosele, căi ferate, ape sau în zona operațiunilor militare. Ordinele primite se refereau la modul de supraveghere a străinilor aflați în Moldova, în special pe cei eliberați din lagărele de internare. Serviciul a fost încadrat cu ofițeri, comisari şi agenți de siguranță ce aveau asupra lor legitimații speciale, scrise în limbile română şi rusă, semnate de Romulus Voinescu şi pe care erau aplicate fotografiile titularilor.

Articolul 3 din Regulament stabilea ca funcționarii administrației şi poliției româneşti să dea tot concursul cadrelor acestui birou, după ce ei se legitimau, pentru îndeplinirea atribuțiilor profesionale. Deşi în articolul 3 se prevedea că dacă în termen de 24 de ore persoanei reținute nu i se stabilea vinovăția, ea trebuia eliberată imediat, potrivit articolului 5 al Regulamentului, o persoană putea fi reținută provizoriu şi la expirarea termenului prevăzut în caz că Biroul de contrainformații rus cerea o asemenea măsură, în vederea aducerii de noi dovezi. Prelungirea reținerii se făcea însă numai cu aprobarea Marelui Cartier General Român, ce o dădea doar când solicitarea era bine motivată. Datele despre suspecți erau comunicate de Marele Cartier General român şi Ministerului de Interne în vederea supravegherii lor pe mai departe sau luării altor măsuri.

Prin articolul 6, Regulamentul stabilea că supuşii români, care trăiau continuu într-o anumită localitate şi erau bănuiți că desfăşoară acțiuni de spionaj sau alte fapte contra intereselor armatei, urmau să fie strămutați într-

o altă localitate desemnată de Ministerul de Interne, însă nu altfel, ci „numai după verificarea informațiilor date asupra lor de către agenții poliției române“.

Articolul 9, ultimul al Regulamentului, prevedea că pentru realizarea unei observări cât mai întinse asupra populației, din cauza numărului mic de agenți speciali de poliție, era necesară stabilirea unor posturi speciale fixe la punctele de legătură ale drumurilor; aceste posturi primeau însemn ca verificarea trecerii dintr-un punct populat într-altul trebuie să se facă numai cu permise speciale.

Serviciul de informații şi contrainformații româno-rus a inițiat şi realizat câteva acțiuni care în arta informațiilor sunt trecute în categoria metodelor speciale de dezinformare. Au fost folosiți, cu precădere, tinerii din teritoriul ocupat, recrutați şi instruiți de serviciile speciale germane pentru a culege informații din Moldova despre pregătirile militare ale trupelor române. În majoritate, aceştia, o dată trecuți peste linia frontului, se predau organelor de poliție militare române. După o minoră anchetă informativă, aceşti tineri erau reinstruiți de Serviciul de contrainformații româno-rus şi retrimişi în teritoriul ocupat de inamic cu date şi informații false despre dispozitivele româneşti. Referindu-se la aceste operații de dezinformare a inamicului, Theodor Culitza făcea următoarea apreciere: „Acest sistem nou de spionaj a dat de multe ori rezultate satisfăcătoare pentru noi… prin faptul că inamicul era indus în eroare de informațiile trimise în mod eronat, în carnetele acestor tineri, asupra situației trupelor noastre“.

Serviciile de informații ale Puterilor Centrale au fost dirijate spre acțiuni cu caracter destabilizator şi diversionist. Acestea încep să răspândească ştiri false pe front şi în spatele frontului româno-rus ca provenind de la români şi a crea derută în rândurile populației civile. Printr-o cercetare atentă, Serviciul de contrainformații româno-rus, în colaborare cu comandamentele militare ale armatei române şi organele de siguranță, a contracarat acțiunea de propagandă şi dezinformare a Puterilor Centrale. S-a stabilit că manifestele adresate ostaşilor români, de a lăsa armele jos şi de a nu mai trage în „frații lor“, proveneau de la birourile de spionaj ale inamicului.

Serviciul de informații şi contrainformații româno-rus a reuşit să dejoace şi o serie de acțiuni cu caracter diversionist inițiate de serviciile de spionaj ale Puterilor Centrale, cum ar fi răspândirea de manifeste prin care ostaşii români erau îndrumați să dezerteze, sau pentru a produce inflație, au fost paraşutate în Moldova pachete cu bani româneşti falşi. Prin eforturile cadrelor acestui serviciu au fost urmărite peste 2 500 de persoane suspecte

de activitate de spionaj în favoarea inamicului şi au fost arestaţi unii dintre cei mai activi agenţi ai acestuia.

În paralel cu măsurile organizatorice s-au întreprins şi acţiuni concrete de către forurile de conducere politică şi militară româneşti pentru susţinerea intereselor naţionale în afara graniţelor. Întrucât la 13/26 martie 1917 Cancelarul Germaniei, Th. von Bethmann-Hollweg şi ministrul de externe al monarhiei habsburgice, Ottokar Czernin, semnaseră la Viena o înţelegere care prevedea încorporarea de către Austro-Ungaria a teritoriului României în cazul victoriei Puterilor Centrale, autorităţile româneşti au reacţionat prompt. La 5/18 aprilie 1917, Marele Cartier General al armatei române a trimis în misiune specială la Washington, pe Vasile Stoica, ofiţer de rezervă. Obiectivul misiunii era de a face cunoscută opiniei publice americane şi guvernului SUA poziţia politică şi militară a României şi pentru a demonstra legitimitatea revendicărilor statului român asupra Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei. Lui V. Stoica i s-a alăturat, cu aceeaşi misiune, Vasile Lucaciu — preşedintele Ligii Culturale — şi Ion Moţa, preot din Orăştie refugiat în 1915 la Bucureşti, editor al ziarului „Libertatea“.

Rezultate notabile au fost obţinute şi în domeniul contraspionajului. În primăvara anului 1917 structurile contrainformative militare în cooperare cu organele de siguranţă şi jandarmerie rurală au reuşit să identifice o serie de persoane din Moldova suspecte că desfăşoară activitate informativă în beneficiul Puterilor Centrale. Asupra acestora s-au întocmit tabele care cuprindeau o serie de date de identitate şi despre activitatea suspectă. Printre persoanele reţinute şi trimise în faţa Curţii Marţiale din Iaşi — ca urmare a aplicării acestei metodologii —, s-a numărat şi faimosul agent al spionajului german din perioada neutralităţii, Hennenvogel Iosef.

Aportul informativ al mişcării de rezistenţă în teritoriul vremelnic ocupat

Demnă de reţinut este şi activitatea informativă şi de rezistenţă desfăşurată în teritoriul ocupat de armatele germane şi austro-ungare. Activitatea în acest spaţiu viza şi anihilarea acţiunii represive a poliţiei militare germane.

Cu riscul vieţii, numeroşi cetăţeni, îndeosebi tineri şi copii, au refuzat să furnizeze informaţii inamicului, să-i călăuzească trupele sau să-i servească ca interpreţi. Documentele atestă că în comuna Vălari de lângă Târgu Jiu au fost executaţi de către poliţia militară germană patru ţărani, pe motiv că refuzaseră să le servească drept călăuze. La fel, în oraşul Corabia,

cinci băieți din comuna Dăbuleni au fost executați de către trupele germane pentru că „furnizaseră informații rezistenței românești".

Față de amploarea mișcării de rezistență a populației din teritoriul ocupat şi de sprijinul acordat de aceasta structurilor informative româneşti din Moldova, în culegerea de informații secrete, poliția militară germană a fost nevoită să recunoască faptul că „existau legături între teritoriul din afara frontului inamic" [românesc — n.n.] şi îşi exprimau îngrijorarea față de „îndrăzneala spionilor români rămaşi în teritoriul ocupat".

Pregătirea contraofensivei armatei române, în vara anului 1917, pentru respingerea atacurilor trupelor germano-austro-ungare, care vizau cucerirea Moldovei şi desființarea statului român, a necesitat informații sigure şi precise despre forțele militare ale inamicului. Pentru procurarea unor astfel de informații, identificarea pozițiilor ocupate de unitățile militare inamice, urmărirea mişcărilor şi descifrarea planurilor de luptă, cunoaşterea stării de spirit a populației civile din teritoriul cotropit şi susținerea mişcării de rezistență a acesteia, s-au organizat de către structurile informative româneşti centre şi puncte informative în spatele frontului trupelor germane şi austro-ungare.

Pe frontul din sud al armatelor I şi a II-a române, s-au cules, transmis şi primit regulat informații cu valoare operativă asupra dispozitivului trupelor germane şi despre Comandamentul General al Puterilor Centrale de la Focşani, prin agenți trimişi în frontul inamic prin punctul Doaga, de către şeful Serviciului de siguranță din Focşani, Guță Iacob, care rămăsese în teritoriul ocupat. Informațiile erau culese cu sprijinul unor patrioți din teritoriul ocupat şi transmise în Moldova printr-un loc secret — folosit drept căsuță poştală —, greu accesibil. Alte documente de arhivă atestă că s-au folosit şi porumbei călători pentru transmiterea de informații codificate din teritoriul ocupat spre comandamentele armatei române din Moldova. Agenții centrului informativ din Focşani au înregistrat aproape zilnic mişcările armatei germane, comandate de Mackensen, în vederea ofensivei din vara anului 1917. Aceste informații au servit Marelui Cartier General al armatei române în organizarea contraofensivei de la Mărăşeşti.

La Brăila, comisarul de poliție Alexandru Popovici, şeful poliției postului, rămas în teritoriul ocupat, a antrenat tineretul şcolar în acțiunea de culegere a informațiilor despre inamic şi în urmărirea mişcărilor şi pregătirilor de luptă ce se făceau de către trupele Puterilor Centrale în zona Bărăganului, pentru identificarea sistemului de apărare şi locul de amplasare a depozitelor militare. Transmiterea zilnică a informațiilor secrete în Moldova se făcea prin sticle aruncate pe Dunăre. Informațiile, notate codificat pe o bucată de hârtie, erau introduse împreună cu altele în sticle

închise ermetic, care erau apoi culese de cadre ale unităților militare la Galați. Descoperiți de către inamic, 10 locuitori, împreună cu comisarul Popovici, au fost împuşcați pe motiv de „spionaj“ în favoarea serviciilor informative româneşti.

Printre eroii mişcării de rezistență s-a numărat şi țăranul Vasile Chilian, care, din proprie inițiativă a organizat un grup cu sarcini informative, în regiunea Vrancea. Inteligent şi abil, Vasile Chilian a reuşit să penetreze cercurile ofițerilor germani, făcându-le diferite servicii pentru a le căpăta încrederea şi a putea astfel să culeagă informații ce interesau comandamentele armatei române. Ingenioasă a fost inițiativa sa de a-şi acoperi şi conspira activitatea. Cu aprobarea Comandamentului german, el a construit o moară pe malul râului Putna, chiar în marginea frontului român. „Moara lui Chilian“ avea pentru mişcarea de rezistență funcții multiple: servea drept ascunziş pentru prizonierii români evadați din lagărele germane, organiza trecerea acestora în Moldova şi transmitea informațiile despre dispozitivul şi dotarea trupelor inamice comandamentelor româneşti. Grupul de rezistență condus de Vasile Chilian număra 28 de cetățeni români din satul Tichiriş, plugari, învățători, preoți, proprietari şi personalul medical de la spitalul din Vidra. Alții au sprijinit grupul lui Chilian „fie ca gazde pentru prizonierii români, fie ca iscoade trimise pentru a spiona mişcările trupelor inamice sau a servi drept călăuze pentru românii care doreau să treacă linia frontului în Moldova“. Interesant pentru activitatea informativă desfăşurată de grupul lui Chilian este că „fără să fi fost înzestrat cu mijloace tehnice sau instrucțiuni perfecționate, fără să se fi cunoscut, în majoritate unul pe altul, fără să fi cunoscut conducătorii lor, a contribuit fiecare în măsura posibilităților lor pentru atingerea unicului scop — a servi patria oricând şi oricum“.

Grupul de rezistență condus de Vasile Chilian a procurat şi transmis comandamentelor trupelor române din Moldova informații de o deosebită valoare despre dispozitivul trupelor Puterilor Centrale concentrate în zona Vrancei şi a ajutat sute de prizonieri români să treacă în sudul Moldovei.

Pentru a nu trezi suspiciuni din partea serviciilor de contrainformații ori ale organelor de poliție militară a trupelor inamice, Vasile Chilian — deşi nu fusese instruit şi nu urmase nici o şcoală de profil — a recurs la câteva inițiative pentru culegerea de informații secrete, deosebit de ingenioase dar bine acoperite, ceea ce stârneşte şi astăzi admirația chiar şi în rândul profesioniştilor. Intrând în birourile ofițerilor germani, care lucrau cu documente secrete, a evitat tentația de a le sustrage sau să-şi manifeste curiozitatea față de ele. A căpătat astfel încrederea germanilor. Vasile Chilian s-a mulțumit doar cu ceea ce vedea şi auzea. S-a străduit să

memoreze cât mai mult, iar când ajungea acasă, într-un loc sigur, reproducea în scris sub formă de note şi rapoarte informative sau schiţe şi hărţi. În ascuns, a reuşit, la un moment dat, să pătrundă la Comandamentul german, unde a copiat hărţile germane expuse pe pereţi, cu situaţia la zi a poziţiilor germane, planurile de operaţii germane în vederea ofensivei ce se pregătea pentru vara anului 1917, precum şi obiectivele pe care inamicii le descoperiseră la români. Informaţiile şi schiţa cu dislocarea trupelor germane au fost duse în Moldova de un prizonier român — sublocotenentul N. Melosu —, fiind predate Diviziei a 14-a române. Aceste informaţii au fost deosebit de valoroase, ele contribuind într-o măsură importantă la întocmirea planului de operaţii al armatei române pentru memorabilele bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

Mai sunt şi alte aspecte ale activităţii grupului de rezistenţă condus de Vasile Chilian, sau a celor care se aflau în legătura acestui grup. Aşa de exemplu, s-a reuşit interceptarea convorbirilor telefonice ale ofiţerilor germani de către Alexandru Macovei din Volos, care pentru acest fapt a fost deportat în Ungaria şi condamnat la moarte, dar a scăpat, evadând din lagăr. De asemenea, strămutarea (transferarea) personalului medical românesc din Vidra la spitalul militar de campanie german a oferit posibilitatea celor care erau în legătura grupului de rezistenţă să cunoască starea de spirit a trupelor germane ori să procure produse farmaceutice pentru prizonierii români.

Grupul de rezistenţă condus de Vasile Chilian a fost descoperit în urma eşuării unor prizonieri români de a trece râul Putna şi de a duce în Moldova informaţii secrete. În momentul arestării lui Vasile Chilian, soţia sa, Clementina, care îi ştia toate planurile, în faţa patrulei care îl percheziţiona, a scos din haina soţului ei documentele secrete compromiţătoare şi le-a aruncat în foc, pentru a nu cădea în mâinile inamicului. Cei arestaţi au fost trimişi imediat la poliţia militară germană din Focşani, unde, înfruntând umilinţele şi tortura, s-au comportat cu demnitate şi curaj, nefăcând destăinuiri importante. Între 18-24 august 1917, patrioţii români au fost aduşi în faţa organelor poliţiei militare de război a germanilor, care i-au condamnat la pedepse dintre cele mai grele. Cinci membri ai grupului, în frunte cu Vasile Chilian, au fost condamnaţi la moarte, iar restul au primit închisoare de la doi la 20 de ani. Menţinându-şi dârzenia şi curajul, în închisoare, Vasile Chilian s-a confesat în faţa camarazilor săi că „nu-i pare rău, că moare… că se simte mândru după ce a auzit din gura nemţilor, că din cauza lui [armatele germane — n.n. au pierdut la Mărăşeşti — n.n.] o mulţime de oameni“. În zorii zilei de 30 august 1917, pe poligonul din Focşani, cei cinci patrioţi români — Vasile Chilian, serg. V. Gălăţeanu, Dumitrache Pantazică, Toma Ion Cotea,

Ştefanache Secăluş — au fost executaţi de trupele germane. Vasile Chilian a refuzat să fie legat la ochi şi a cerut plutonului de execuţie „să fie împuşcat în faţă, sub cuvânt că moare pentru patrie“. În testamentul făcut în grabă, pe coperta Bibliei preotului care l-a spovedit, Vasile Chilian a scris: „Mor pentru ţara mea“.

Aceste jertfe nu au fost zadarnice, întreaga activitate informativă şi de rezistenţă desfăşurată în teritoriul ocupat de trupele inamice s-a dovedit benefică. Germanii au afirmat că pierderile mari suferite de ei în lupta de la Mărăşeşti s-au datorat „în mare parte spionajului românesc“.

De la armistiţiu la operaţiile de apărare a Marii Uniri (1918-1919)

Ultimele trei luni ale anului 1918 marchează o etapă distinctă în evoluţia războiului de întregire naţională a României. După impresionantele izbânzi militare de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz asupra armatelor Quadruplei Alianţe — cu repercusiuni benefice asupra situaţiei operative de ansamblu a Antantei —, ţara, guvernul Brătianu şi armata au fost confruntate cu o nouă şi deosebit de gravă criză ce a pus sub semnul întrebării nu numai continuarea rezistenţei, dar însuşi viitorul statului român independent. Factorul determinant al acesteia nu era însă presiunea exercitată aproape concentric de forţele inamice, ci „defecţiunea totală“ a puternicului aliat din Răsărit, consecinţă directă a preluării puterii în Rusia, la 26 octombrie/7 noiembrie 1917, de către Partidul bolşevic. Intenţia declarată a noilor autorităţi de la Petrograd de a încheia grabnic pacea cu Puterile Centrale primea curând o confirmare: semnarea armistiţiului de la Brest-Litovsk (20 noiembrie/ 3 decembrie 1917).

În atari împrejurări, în care întregi unităţi militare ale ruşilor îşi părăseau poziţiile, lăsând spaţii largi de pe frontul român neapărate, la discreţia adversarilor, când dezordinile provocate de aceste trupe, transformate pe alocuri în adevărate bande jefuitoare, ameninţau stabilitatea politică şi administrativă, viaţa şi avutul greu încercaţilor locuitori ai Moldovei, iar legăturile cu aliaţii occidentali şi cu sursele de aprovizionare din lungul stepei ruse erau practic desfiinţate, România a fost nevoită să-şi reformuleze strategia, să aleagă propria cale de urmat, şi încă într-un termen scurt.

Situaţia complexă şi periculoasă creată ca urmare a ieşirii din luptă a Rusiei, ameninţând cu izolarea completă a României şi implicit cu eliminarea de către inamic a singurului, încă, element de rezistenţă sigură de pe întregul front răsăritean — după aprecierea generalului francez F. Foch

—, adică armata română a condus la adoptarea unei poziții mult mai energice de către aliații occidentali. Atât Parisul, cât şi Londra s-au grăbit să transmită încurajări guvernului Brătianu, însoțite de asigurări la cel mai înalt nivel privind continuarea „susținerii materiale şi financiare a efortului militar din Moldova".

Promisiuni, deşi departe de cele aşteptate, veneau şi de peste Ocean, din partea SUA, noua putere asociată Antantei: „Doresc să asigur pe Majestatea Voastră că Statele Unite — arăta în mesajul său preşedintele Woodrow Wilson — vom sprijini România şi după război, cât ne va sta în putință şi că, în orice negocieri finale de pace, vom depune eforturi susținute pentru ca integritatea României, ca națiune liberă şi independentă, să fie în mod adecvat salvgardată".

Toate aceste declarații şi încurajări au rămas însă simple cuvinte, datorită absenței suportului efectiv material-financiar şi mai ales militar, în condițiile izolării complete a României. Înaltul Comandament şi guvernul român aveau să realizeze exact criza acelui moment istoric, analizele efectuate în perioada respectivă — cu maximă responsabilitate şi luând în calcul toate elementele ecuației ce se cerea rezolvată — conducând, în final, la adoptarea unicei soluții raționale: suspendarea ostilităților militare cu Puterile Centrale şi încercarea de prelungire a acesteia cât mai mult posibil, în speranța intervenirii unor noi factori, mai favorabili. La 26 noiembrie/9 decembrie 1917 România a semnat la Focşani alături de reprezentanții Puterilor Centrale armistițiul de încetare a focului.

După ce la Brest-Litovsk s-au încheiat păcile separate dintre Republica Ucraina şi Austro-Ungaria (27 ianuarie/9 februarie1918) şi respectiv dintre Rusia sovietică şi Imperiul german (18 februarie/3 martie 1918), cu toate eforturile sale de a-şi prelungi rezistența, amenințată acum şi de forțele bolşevice în Basarabia, România — complet izolată politic şi militar —, având în continuare doar promisiuni din partea Antantei, a fost nevoită să cedeze. Preliminariile păcii au fost semnate le Buftea, în 5 martie 1918, negocierile purtate, sub amenințarea cuceririi militare a Quadruplei, de către noul guvern condus de liderul conservator Alexandru Marghiloman, aveau să conducă la primirea Tratatului de pace de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918), apreciat ca o ultimă soluție care să garanteze totuşi existența statului român şi a dinastiei sale. Pe lângă aservirea economică şi financiară a țării şi reducerea drastică a efectivelor forțelor armate, România era constrânsă să accepte rectificarea frontierei muntoase cu Austro-Ungaria, o importantă fâşie din teritoriul său de la Vârciorava (pe Dunăre) până în Bucovina — circa 5 600 km2, cu aproape 130 000 locuitori, fiind anexată de dubla monarhie; Dobrogea, până la brațul Sfântul Gheorghe era divizată:

partea de nord de linia ferată, Cernavodă (inclusiv aceasta), era rezervată unui condominium al Puterilor Centrale, în timp ce partea de sud, inclusiv Cadrilaterul, era cedată Bulgariei. În total, i se răpeau României peste 26 000 km2 şi 800 000 de locuitori, iar Dunărea era trecută practic sub controlul strict economic şi militar al Puterilor Centrale. O convenţie secretă obliga guvernul Marghilaman să ia toate măsurile necesare împotriva oricărei mişcări naţionale de eliberare, urmând să dea în judecată pe toţi oamenii politici care jucaseră un rol hotărâtor în realizarea alianţei României cu Antanta şi cu intrarea în război împotriva Puterilor Centrale. În numele guvernelor lor, miniştrii Franţei, Marii Britanii, Italiei şi Statelor Unite au ţinut să comunice la Bucureşti, la 1/14 mai 1918, că „încă de acum ei consideră ca nule şi neavenite toate clauzele acelei păci, care sunt contrare principiilor a căror violare a constrâns Antanta de a lua armele".

Votată — o lună mai târziu —, de un Parlament „ales" sub regimul ocupaţiei străine, dar nesancţionată de regele Ferdinand I, pacea separată impusă va crea numeroase obstacole în afirmarea obiectivelor naţionale, în momentul în care România va relua armele alăturându-se, pentru a doua oară, Antantei, în toamna aceluiaşi an.

Pentru România, războiul nu avea să se încheie o dată cu armistiţiul între Antantă şi Puterile Centrale, semnat pe Frontul de Vest, la Rethondes, în ziua de 11 noiembrie 1918. Lupta de eliberare şi întregire a statului român, de consolidare a edificiului încununat la 1 Decembrie 1918 prin voinţa politică şi sacrificiile întregii naţiuni a continuat mai bine de un an în împrejurări externe extrem de complexe, dominate de conflicte de interese dintre Marile Puteri în opera de reconstrucţie a noii ordini geopolitice şi teritoriale mondiale.

La 18 ianuarie 1919, atunci când în capitala Franţei, la Paris, s-au deschis lucrările Conferinţei de Pace menite a statua noua arhitectură a relaţiilor internaţionale, România se înfăţişa omenirii ca un stat, de fapt şi de drept, naţional şi unitar, independent şi suveran. Dar frontierele sale nu erau definitivate şi recunoscute prin documente oficiale cu valabilitate juridică internaţională. O parte din teritoriul naţional se afla încă sub diverse ocupaţii străine, iar agresiuni ale puterilor inamice — Ungaria şi Rusia sovietică — erau în curs de pregătire, atât la frontiera de nord-vest, cât şi la cea de nord-est. În noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919, Republica Ungară a Sfaturilor a declarat războiul împotriva României, conflictul armat prelungindu-se, cu o scurtă perioadă de armistiţiu, până în august acelaşi an, când, după un nou atac al forţelor bolşevice ungare (20 iulie) armata română a îngenunchiat adversarul, ocupându-i Capitala. Referindu-se la aceste evenimente, Nicolae Titulescu, într-o epistolă transmisă la 31 ianuarie 1926 cunoscutului profesor

universitar G. de Lapradelle, ţinea să-i reamintească: „În faimoasa şedinţă a Consiliului Suprem din 11 iulie 1919, Puterile Aliate şi Asociate au cerut naţiunilor vecine cu Ungaria o intervenţie militară pentru a extirpa bolşevismul care domnea atunci la Budapesta. Ele s-au declarat toate, în principiu, de acord cu măsurile cerute de Consiliul Suprem, pe care mareşalul Foch le-a precizat […]. Dar dacă toată lumea a fost de acord asupra principiului, unii au cerut, pentru a interveni, ca să li se garanteze frontierele, alţii au considerat că momentul nu era propice. Ceea ce l-a făcut pe domnul Clemenceau să spună că România îşi oferă diviziile, dar nu ne cere nimic“.

Mobilul real al acţiunii militare româneşti a fost astfel sintetizat de Constantin Diamandy, înaltul comisar al guvernului român în timpul ocupaţiei Budapestei: „Armata română nu a trecut Tisa în scopul de a ocupa sau cuceri teritorii, ci constrânsă şi în legitimă apărare în urma atacului trupelor ungare ale lui Bella Kun“.

Considerată drept „una din cele mai strălucite pagini din istoria neamului românesc“, lupta pentru apărarea României Mari, în cadrul căreia campania armatei române din 1919 a reprezentat un moment hotărâtor, avea să însemne şi încheierea războiului de întregire naţională. Tratatele de pace de la Paris din 1919-1920 au consemnat o realitate istorică evidentă: existenţa noilor frontiere naţionale ale României. La acea dată statul român se înfăţişa ca un important factor politic şi militar în sud-estul şi centrul Europei, jucând un rol activ în echilibrul de forţe stabilit pe continent.

Serviciul de informaţii şi siguranţă al Deltei

O altă experienţă importantă în domeniul informaţiilor cu caracter militar o constituie organizarea unui aşa-numit „Serviciu de informaţii al Deltei“, despre care aminteşte Mihail Moruzov într-un raport înaintat M. St. M. în 1934 şi se confirmă prin câteva documente publicate. În realitate nu putea fi vorba de un serviciu de informaţii aparte, ci de o „structură informativă secretă“ care lucra tot sub ordinele Marelui Cartier Generalral al armatei române. Singura deosebire consta în aceea că era mai bine acoperit, deci cu posibilităţi de risc mai mici, faţă de reţelele de rezistenţă care în marea lor majoritate se organizează spontan, din dorinţa sinceră de a contribui la sprijinirea cauzei naţionale. Ne întemeiem această afirmaţie pe faptul că Mihail Moruzov refuzase practic să-şi asume răspunderea reorganizării şi conducerii Serviciului de informaţii al armatei pe motiv că „un asemenea aparat nu se poate improviza“. În schimb a acceptat „să înjghebeze“ un aparat tehnic pe frontul dobrogean şi ţărmul Mării Negre, cu

sediul la Ismail-Sulina. Din punctul de vedere al efectivului era puțin numeros, câțiva agenți experimentați — pe care Moruzov nu i-a destăinuit niciodată —, dar care aveau de partea lor pescari lipoveni din Deltă, şi alți locuitori ce cunoşteau rețelele de traficanți sau aveau posibilități mai simple de infiltrare. Principala misiune a acestei structuri informative secrete era de a penetra în rețelele inamicilor în scop de contracarare a acțiunilor de spionaj desfăşurate împotriva armatei române. A acționat în zona Deltei Dunării întrucât aceasta constituia un punct strategic important folosit pentru traficul de informații şi trecerea clandestină a agenților secreți dintr-o parte şi alta a frontului.

Printre acțiunile mai deosebite, raportul lui Moruzov enumeră organizarea mai multor incursiuni peste liniile de apărare ale frontului inamic, în urma cărora au fost distruse punctele întărite de la Murighiol şi Beştepe. Dar cea mai spectaculoasă realizare o constituie capturarea colonelului german Friederich von Mayer ce conducea „aparatul informativ german pe frontul dobrogean şi țărmul Mării Negre". Ofițerul german a fost adus „nevătămat" în liniile româneşti, fiind exploatat informativ. Acțiunea i-a adus lui Moruzov — care a conceput-o — şi agenților săi, care au realizat-o, nu numai medalia „Virtutea Militară", ci şi o anume celebritate. Aşa se explică, în 1939, când colonelul Ionescu-Micandru a luat legătura cu un ofițer al Abwher-ului, i s-a precizat că Serviciul de informații al armatei germane are în arhivă documente ce atestă acțiunile întreprinse de Moruzov care se bucură de aprecieri în opinia specialiştilor germani pentru inteligența şi curajul său, dar mai ales pentru faptul că s-a purtat cavalereşte cu Friederich von Mayer, căruia practic „îi salvase viața". E greu de spus dacă, nu cumva, afirmația purta şi o nuanță ironică, întrucât se ştie că în situația unor astfel de căderi, un ofițer de talia lui Friederich von Mayer trebuia să se sinucidă pentru a nu fi exploatat ca bază de date. Nu există altă alternativă, pentru că armata din care provine îl declară trădător şi ca urmare îl condamnă la moarte. Oricum, reținem că Mihail Moruzov a intrat încă de acum în vizorul serviciilor de spionaj germane.

Tot din raportul întocmit în 1934, aflăm şi cifre de bilanț al activității contrainformative a „Serviciului de informații al Deltei". Până la sfârşitul războiului, s-a reuşit capturarea a 156 de spioni dintr-un total de 178 câți fuseseră trimişi în liniile de apărare ale armatei române de Serviciul de informații al armatei germane. Acelaşi document mai menționează că „inamicul n-a reuşit să distrugă nici un depozit de muniții, de aprovizionare, nici case, cum s-au petrecut lucrurile în zona celorlalte fronturi", tocmai datorită vigilenței agenților lui Moruzov.

Dar activitatea structurii informative din Deltă şi-a făcut simţită prezenţa în beneficiul intereselor româneşti şi după armistiţiu (5/18 martie 1918) şi încheierea păcii de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918) între România şi Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia). Prin tratatul de pace, oficial trebuia să se pună capăt oricărei activităţi informative împotriva foştilor inamici. Prin Ordinul ministrului de Război din 31 martie/12 aprilie 1918, fuseseră desfiinţate ataşaturile militare pe lângă comandamentele Puterilor Antantei, ceea ce dădea o serioasă lovitură activităţii informative. Fiind o structură informativă bine conspirată, rămasă în activitate, Serviciul de informaţii al Deltei, merită de data aceasta să fie considerat ca un serviciu secret de sine stătător (structură de rezistenţă).

Executând un ordin al Marelui Cartier General al armatei române, Serviciul de informaţii al Deltei a putut împiedica un acord între Armata Roşie şi armatele Puterilor Centrale de pe frontul dobrogean. Acţiunea a fost riscantă, dar de excepţională valoare strategică, întrucât realizarea acordului ar fi îngreunat şi mai mult situaţia României. Despre modalităţile concrete în care s-au petrecut faptele, raportul întocmit de Mihail Moruzov aduce amănunte interesante. Împreună cu câţiva agenţi experimentaţi, profitând şi de împrejurările confuze din rândurile armatei ruse, s-a reuşit infiltrarea în compunerea delegaţiei Armatei Roşii. „Prin aceasta — se spune în raport — s-a adus un real serviciu Armatelor Aliate de pe frontul Salonicului, la care se referea acordul ce urma să se încheie, deoarece Comandamentul Statelor Centrale stabilise înţelegerea cu delegaţia Armatei Roşii, ca aceasta din urmă să trimită delegaţi pe frontul Salonicului, unde se aflau două divizii ruseşti, care se învoiseră deja cu Comandamentul Statelor Centrale să se predea în întregime, dar aşteptau numai sosirea delegaţiilor Armatei Roşii“. Prin tot felul de tergiversări înscenate de Moruzov şi agenţii săi, înainte de sosirea delegaţilor de la Moscova „s-a putut telegrafia Marelui Cartier General Român prin amiralul Coandă […] anunţând la rândul său Marele Cartier Aliat, cele două divizii au fost retrase la timp şi lovitura pusă la cale de Comandamentul Armatelor Centrale, prin defecţiunea ce se organizase, a putut fi dejucată în timp util“.

Alte fapte din activitatea Serviciului de informaţii al Deltei, ce merită atenţie, sunt cele desfăşurate în perioada reluării Basarabiei şi unirii ei la teritoriul românesc. După cum atestă documentul din 1934, „acest Serviciu a adus un aport însemnat acţiunii armatei noastre prin aceea că s-au putut salva ofiţeri, trupe şi demnitari căzuţi în mâinile bolşevicilor“, şi că „s-au putut dejuca toate acţiunile armatei bolşevice şi acapara toate depozitele ruseşti“. Moruzov personal — din ordinul Marelui Cartier General al armatei române —, prin diverse combinaţii, a reuşit să devină comandantul unor

contingente ale Armatei Roşii, care ulterior au fost dizolvate. Prin alte combinaţii, făcute din proprie iniţiativă, şeful Serviciului de informaţii al Deltei a izbutit să aranjeze cumpărarea cu două milioane lei „a câtorva contratorpiloare, canoniere, un atelier naval, o serie de vedete, şlepuri cu muniţii şi alte vase, care formau flota rusă de pe Dunăre şi Marea Neagră, în punctele Chilia, Vâlcov şi Sulina“. Dar, dezlănţuirea neprevăzută a luptelor a zădărnicit acest aranjament, care desigur ar fi adus beneficii importante în domeniul înzestrării armatei române. De aici rezultă cu claritate necesitatea coordonării perfecte a planurilor de comandament cu acţiunile informative în adâncime, prin ţinerea legăturii permanente în ambele sensuri. Probabil că lipsa unor mijloace tehnice de comunicare rapidă, pentru a asigura transmiterea ordinelor şi primirea rapoartelor în timp operativ, dar care să garanteze şi perfecta conspirativitate sau acoperire a acţiunilor, a zădărnicit întreprinderea lui Moruzov, de altfel, destul de temerară în concepţia ei.

Prin acţiunile diversioniste concepute şi realizate contra armatelor bolşevice, Moruzov a intrat şi în vizorul temutei CEKA, organul de securitate al revoluţiei sovietice, condusă de Felix Dzerjinski.

Noi reorganizări (1918)

Oricum, se poate constata că Serviciul de informaţii al armatei române, pe ansamblul său, atât prin structurile oficiale, cât şi prin cele secrete, a urmat o evoluţie determinată de mersul evenimentelor politico-militare interne şi internaţionale şi, implicit de situaţia armatei române, în funcţie de necesităţile planurilor de campanie sau ordinelor operative. Cele două structuri informative (oficiale şi secrete) s-au completat reciproc. Aşa ne explicăm faptul că s-au obţinut rezultate importante prin structurile secrete, atât în timpul armistiţiului şi păcii, cât şi în campania contra Ungariei comuniste, într-o perioadă când Serviciul de informaţii oficial suferea modificări şi reorganizări la intervale scurte încât este greu să credem că-şi putea intra rapid în atribuţii. De exemplu, la 12 iunie 1918, prin Ordinul de zi nr.191, semnat de generalul Constantin Cristescu — şeful Marelui Stat Major —, se reorganiza Secţia a IV-a informaţii, care adapta activitatea în domeniu pentru situaţia de pace.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, intervenind a doua mobilizare a armatei române s-a trecut la organizarea pentru campanie. Cu această ocazie s-a creat Secţia a II-a (cu un birou de informaţii şi altul de contrainformaţii) pentru „Armata de operaţiuni“ — subordonat Marelui Cartier General, Secţia a IV-a informaţii — la „Partea sedentară“, subordonat Marelui Stat Major. În sfârşit, la 18 aprilie 1918 prin Înaltul Decret regal cu nr. 1979, prin

care se aprobau modificările şi completările la Legea de organizare a Ministerului de Război, s-a procedat la o nouă reorganizare a Serviciilor de informaţii, cu o structură mult mai complexă. A fost creată Secţia a V-a informaţii şi contrainformaţii, pusă sub comanda colonelului Constantin Bălcescu. Ea a fost inclusă în Diviziunea a II-a a Marelui Stat Major şi era organizată pe două birouri.

Biroul 1 informaţii care dispunea de 4 sub-birouri: Studiul armatelor din Balcani; Studiul armatelor din Vest; Studiul armatelor din Est plus Germania şi Austria; Redactarea şi tipărirea buletinelor de informaţii periodice, broşuri cu studii făcute asupra armatelor străine şi lunară pregătitoare, privind cursurile de informaţii;

Biroul 2 contrainformaţii era structurat doar pe două sub-birouri: Culegerea şi adunarea prin agenţi a informaţiilor secrete din ţările străine şi Serviciul columbofil; Serviciul de contrainformaţii, contraspionaj, propagandă şi cenzură.

Au fost numiţi din nou ataşaţi militari în capitalele Puterilor Aliate (Roma, Paris, Londra, Washington, Praga, Varşovia şi Belgrad), numai că de astă dată se subordonau Biroului 1 din Secţia a 5-a. Această structură organizatorică oficială a jucat mai degrabă rolul tehnic, adică primirea, stocarea, prelucrarea şi valorificarea informaţiilor ce veneau în flux continuu la Marele Stat Major de la structurile informative secrete.

Pentru a face faţă situaţiei deosebit de complexe cu care s-a confruntat guvernul român, dar mai ales armata, Marele Stat Major a fost reorganizat, la 18 aprilie 1919, conform Decretului Lege nr. 1579/1919, care aducea modificări Regulamentului de organizare a Ministerului de Război şi Marelui Stat Major. În scopul unei mai bune cooperări a activităţii, copartimentele din structura Statului Major au fost grupate în două diviziuni, subordonate subşefilor Statului Major General. *Secţia a 5-a Informaţii şi Contrainformaţii* (fusese renomerotată) se subordona Diviziunii a II-a şi se confrunta cu o diversitate de probleme generate de necesitatea supravegherii informative a teritoriilor revenite la patria mamă, de situaţia militară de la frontiera de est (Basarabia şi Bucovina), de revenirea în ţară a foştilor prizonieri atât din est cât şi din vest, radicalizaţi de ideile bolşevismului, de menţinerea sub arme a unor contingente o perioadă mult prea îndelungată.

Organizarea pe două birouri nu putea să acopere toate problemele specifice acelei perioade, astfel că au fost înfiinţate două noi birouri: Biroul 3 Propagandă şi Biroul 4 Cifru.

Secţia Militară Secretă din Transilvania şi rolul informaţiilor în campania pentru apărarea României Mari

Documentele atestă existența unei alte structuri informative, numită Secția Militară Secretă (S.M.S.) care şi-a desfăşurat activitatea în Transilvania în perioada noiembrie 1918-noiembrie 1919. Acest serviciu de informații, unic în felul lui şi foarte apropiat de cerințele moderne ale timpului, avea 31 de membri interni şi 46 externi, fiind organizat pe patru secții: o secție de spionaj şi informații politice (condusă de medicul Carol I.Sotel), o secție militară (condusă de colonelul Emilian Savu), o secție de propagandă (al cărei şef era inginerul Gheorghe Chelemen) şi o secție muncitorească (condusă de preotul militar dr. Iuliu Florian).

Realizările concrete ale Serviciului Militar Secret au fost descrise de Aurel Gociman, într-o lucrare intitulată România şi revizionismul maghiar, apărută în 1934, în care a publicat şi 13 documente (rapoarte). Prin conținutul lor rapoartele atestă din plin veridicitatea următoarelor afirmații: „Membrii acestei organizații [S.M.S. — n.n.] au dat dovadă de un curaj şi o disciplină extraordinară, şi de numele lor sunt legate multe acte de eroism românesc, înainte şi după intrarea armatei române [în Ardeal — n.n.]. Amintim câteva: au demontat 16 tunuri ungureşti din Cetățuia Clujului cu care secuii vroiau să iasă în întâmpinarea armatelor române; la Dej au demontat 6 tunuri; au cutreierat tranşeele secuieşti făcând rapoarte şi spionaj; au adus documente secrete din Budapesta; au reuşit să pună mâna pe arhivele profesorului Apathi; au scăpat pe mulți români condamnați la moarte în Ungaria; pentru Conferința de pace au furnizat acte de mare preț pentru interesele româneşti; au prins spioni unguri; au confiscat multe milioane de coroane transmise din Budapesta ungurilor din Ardeal; au înființat gărzi naționale la sate şi consilii; au construit linii telegrafice secrete, prinzând ordinele ce s-au dat din Ungaria sfaturilor şi gărzilor ungureşti din Ardeal etc. La rugămintea Comandamentului trupelor române din Transilvania, această organizație [S.M.S. — n.n.] a funcționat până la data de 1 noiembrie 1919, servind cu acelaşi eroism cauza românească.

Nu am întâlnit, în faza actuală a cercetărilor, şi alte documente care să facă referiri la Serviciul Militar Secret din Transilvania, dar rămâne cert că pe timpul campaniei din Ungaria [1919 — n.n.] în domeniul informațiilor şi contrainformațiilor s-a lucrat bine şi cu rezultate benefice. Acest aspect a fost subliniat şi de ofițerii care au întocmit studiul din 1 aprilie 1921: „S-a obținut mult prin schimb de informații şi mai ales printr-un întreg serviciu de spionaj care fusese aşezat în spatele inamicului. Serviciul de informații a semnalat pe lângă Planul de campanie ungar şi orele exacte ale atacului şi începerii bombardamentelor de artilerie, semnalări întru totul verificate de desfăşurarea evenimentelor“.

Alte detalii interesante legate de activitatea Serviciului de informații al armatei, în campania contra Ungariei din vara anului 1919, ni le destăinuie generalul G.D. Mărdărescu. Mai întâi de toate ne reține atenția felul de acțiune al structurilor informative ale armatei ungare prin care îşi procurau date şi informații despre armata română. „Informațiile cele mai bune — spune G.D. Mărdărescu — le căpătau ungurii prin Comitetul Central Comunist din Viena, apoi de la diferiți negustori care călătoreau din România în Ungaria, prin aeroplane şi în fine, de la prizonieri. Prin aceste mijloace, ungurii erau informați că în întreaga Transilvanie sunt 5 divizii.“ Acelaşi autor, ne mai spune că pentru menținerea moralului trupei, comandanții unguri ascundeau adevărata realitate despre potențialul armatei române, „ei spuneau oamenilor, că celelalte divizii româneşti sunt în Vechiul Regat şi în Dobrogea, unde e gata să izbucnească revoluția, precum şi în Basarabia, unde se aşteaptă intrarea ruşilor.“ Pentru încurajarea secuilor, li se spunea că „în secuime [teritoriile Trei-Scaune, Ciuc, Odorhei — n.n.] sunt lupte între români şi secui“.

Propaganda comunistă în realitate dezinforma propriile lor trupe, mergea până acolo încât „prizonierii români erau forțați a da declarații false, în sensul că numai siliți de preoți şi învățători vin la mobilizare“. Aceste declarații false erau apoi „tipărite în culoare roşie vizibilă şi sfâşiate, pentru a fi citite de trupă“. Generalul G.D. Mardărescu preciza că măsurile luate de comandantul armatei roşii ungare în vederea acțiunilor ofensive contra armatei române „au fost aflate la timp, prin diferite mijloace ale Serviciului de Informații“. Ca metode şi mijloace s-au folosit interceptarea radiogramelor armatei ungare, „interogarea prizonierilor şi diferiților particulari“, precum şi studiul documentelor găsite asupra dezertorilor şi prizonierilor. Din coroborarea acestor date şi informații, structurile informative ale armatei române au reuşit să stabilească efectivul total al armatei roşii maghiare, în ajunul ofensivei, care se ridica la aproximativ „160-175 batalioane, cu un efectiv de 80 000-90 000 arme şi 127 companii mitraliere cu 964 piese“, precum şi faptul că „atacul contra armatei române urma să se producă în noaptea de 19-20 iulie 1919“. Ce a urmat se ştie. Armata română a ajuns până în capitala Ungariei (4 august 1919).

Se cuvine menționată în acest cadru şi activitatea desfăşurată în anii 1918-1919 individual de ofițeri ai Secției a 2-a, în calitate de ofițeri de legătură pe lângă cartierele armatelor aliate din Balcani şi Ungaria, care, prin relații personale, solidă instrucție şi desăvârşit patriotism au reuşit să furnizeze în timp util informații valoroase despre soarta țării, conducerii militare şi politice, să clarifice percepția eronată de către aliați a unor decizii militare şi politice luate de autoritățile române.

Toate acestea constituie dovezi indubitabile asupra rolului important pe care structurile informative ale armatei române l-au avut în fundamentarea ordinelor operative şi planurilor de campanie. Se poate conchide, aşadar, că asemenea celorlalte ţări, la începutul secolului al XX-lea, în România, gândirea militară a conştientizat rolul important al Serviciului de informaţii în cunoaşterea inamicului şi în buna desfăşurare a operaţiilor militare. Dar lipsa fondurilor băneşti sau deturnarea lor spre alte întrebuinţări au făcut imposibilă organizarea unui serviciu eficient de informaţii al armatei, astfel că declanşarea războiului în luna august 1914 şi, ulterior, intrarea armatei române în campanie au găsit organismul militar şi societatea civilă nepregătite în acest domeniu. Graţie unei gândiri flexibile, total ancorată la cerinţele frontului şi la interesele naţionale, ofiţerii români stat-majorişti au făcut eforturi pentru crearea unor structuri informative adecvate şi au apelat la mijloace şi metode imperioase pentru culegerea informaţiilor necesare comandamentelor. Succesele şi insuccesele, de altfel inerente unui asemenea domeniu, s-au înscris pe orbita firească a evoluţiei unor astfel de instituţii, ceea ce s-a dovedit benefic în timpul celei mai importante campanii militare, aceea din anul 1919, pentru apărarea României Mari.

Bibliografie

Arhive şi biblioteci: *Arhiva Ministerului Apărării Naţionale* — Statul Major General, fond Microfilme, rolele P II 1530, 1513; *Arhiva Serviciului Român de Informaţii*, fond documentar, dosarele nr. 8097, 2659; *Arhiva Naţională Istorică Centrală*, fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosarele nr. 592/1915; 171/1917. *Biblioteca Ministerului Apărării Naţionale*, fondurile documentare, colecţiile de periodice; *Biblioteca Academiei Române*, colecţia de periodice.

Documente: *Documente privind Istoria României. Războiul pentru independenţă,* vol. 1, Editura Academiei, Bucureşti, 1954; *Istoria Statului Major General, 1859-1947*, Bucureşti, Editura Militară, 1994. *Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz. Documente militare*, Editura Militară, Bucureşti, 1977; *O şcoală de împuternicire - Cercetaşii. Organizarea şi starea actuală a cercetării în România,* Bucureşti, 1916; *Documents diplomatiques ruses, 1914-1915*, Paris, 1928; *Cartea roşie austro-ungară. Documente diplomatice privitoare la relaţiile dintre Austro-Ungaria şi România 22 iulie-27 august 1916,* Bucureşti, 1917, doc. nr. 12.

Jurnale, amintiri, memorii, mărturii (edite): ARGETONIANU, CONSTANTIN, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, Bucureşti, Humanitas, 1991. AVERESCU, ALEXANDRU, Mareşal, *Notiţe zilnice din război 1915-1918*, Ediţia a III-a, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, f. a.; idem, *Operaţiile de la Flămânda*, Editura Cultura Naţională, f. a. BACALBAŞA, CONSTANTIN*, Capitala sub ocupaţia duşmanului. 1916-1918*, Editura Ancora, 1921. BOLOCAN, NICOLAE, *Cei zece martiri executaţi la Turnu Severin*, Timişoara, 1921. CANCICOV, VASILE, TH., *Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic 13 august 1916-31 decembrie 1918,* vol. 1, Bucureşti, 1921. CRISTESCU, EUGEN*, Organizarea şi activitatea Serviciului Special de Informaţii*, în lucrarea lui Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu — asul serviciilor secrete româneşti — studii, memorii, documente*, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1995. CUTITZA, THEODOR, *Poliţia de informaţiuni şi contrainformaţiuni*, Bucureşti, 1938. DECUSEARĂ, D. E., *Românii sub ocupaţia duşmană*, fasciculul I, *Organizarea şi activitatea poliţiei militare*,

Bucureşti, 1920. DINULESCU, RADU, *Jur să spun adevărul. Pagini de memorii,*(manuscris în posesia autorului). DUCA, I. G., *Memorii*, vol. I, *Neutralitatea, partea I (1914-1915)*, Bucureşti, Editura Expres, 1992. FALKENHAYN, ERICH VON, *Campania Armatei a 9-a împotriva românilor şi ruşilor 1916-1917*, Bucureşti, 1937. FILIPESCU, NICOLAE, *Pentru România Mare, Cuvântări din război 1914-1916*, Bucureşti, 1925. GOGA, OCTAVIAN, *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o ţară neutră*, Bucureşti, 1915. IORGA, NICOLAE, *Războiul nostru în notiţe zilnice, 1914-1916*, Craiova, Editura Ramuri. MAIORESCU, TITU*, România, războaiele balcanice şi Cadrilaterul*, volum editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995. MARGHILOMAN, ALEXANDRU, Note Politice 1897-1924, vol. I, Bucureşti, 1927. MĂRDĂRESCU, G. D., Generalul, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei 1918-1920*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1921. RONGE, MAXIMILIAN (MAX), *Spionaj şi contraspionaj. Spionaj militar şi industrial*, Bucureşti, 1955. STOICA, VASILE, *În America pentru cauza românească,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1936. ŞTEFLEA, ILIE, *1915: Misiune specială la Braşov*, în „Magazin istoric“, s.n., ianuarie 1991, p. 14-15.

Periodice: „Ordinea“, iulie 1930; „Dimineaţa“, noiembrie 1937; „Mişcarea“, martie 1917; „Monitorul oficial“, ianuarie-februarie 1913; „Adevărul”, 18 septembrie 1916.

Bibliografii, cronologii, enciclopedii, dicţionare. BOUD, JACQUES, *Encyclopdie du renseignement des services secrets*, Paris, Ed. Lavanzelle, 1997. DOBRESCU, EMILIAN, *Mapamond francmasonic*, Bucureşti, Editura Nemira, 1997. *Istoria lumii în date*, coordonator, acad. Andrei Oţetea, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1972. *Istoria României în date, coordonare Dinu C. Giurescu,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003. NEAGOE, STELIAN, *Istoria guvernelor României de la începuturi — 1859 până în zilele noastre — 1995*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995. *Politica Externă a României. Dicţionar cronologic*, coordonatori: Ion Calafeteanu, CRISTIAN POPIŞTEANU, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986. SCORPAN, COSTIN, *Istoria României. Enciclopedie*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997.

Lucrări de sinteză. ALEM JEAN-PIERRE*, L'espionnage. Histoires. Methodes*, Paris, Lavauzelle, 1987. ANDREW, CHRISTOPHER, *CIA şi Casa Albă. Serviciul Secret şi preşedinţia americană de la George Washington la George Bush*, Bucureşti, Editura All, 1998; idem, *His Majestys Secret Service. The Making of the Britsh Intelligence Community*, New-York, Viking, 1986. ANDREW, CHRISTOPHER; GORDIEVSKI, OLEG, *K.G.B. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura All, 1994. ATANASIU, ION I., general, *Războiul secret (spionajul),* Bucureşti, 1933. BODUNESCU, ION; RUSU-ŞIRIANU ION, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, vol. I, Bucureşti, 1975. BOROVICKA, V. P., *Atentate care urmau să schimbe lumea*, Editura politică, Bucureşti, 1978. BRESTOIU, HORIA; BOBOCESCU, VASILE, *Momente din activitatea organelor de ordine, informaţii şi contrainformaţii româneşti în perioada 1878-1918*, Bucureşti, 1979. BUNYAN, TONY, *History and Practice of Political Polices in Great Britain*, London, Quartelet Books Limited, 1977. BUZATU, GH.*, Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995; idem, *Războiul mondial al spionilor, 1938-1939*, Iaşi, Editura BAI, 1991. CĂZAN, GHEORGHE NICOLAE; RĂDULESCU-ZONER, ŞERBAN, *România şi Tripla Alianţă 1878-1914*, Bucureşti, 1979. CIACHIR, NICOLAE, *Marile Puteri şi România 1856-1947*, Editura Albatros, Bucureşti, 1996. CHIRIŢESCU, CONSTANTIN, *Istoria războiului pentru integrarea României, 1916-1919*, ediţia a II-a, f. a., 3 vol. DAŞCOVICI, N., *Interesele şi drepturile României,* Iaşi, 1936. DAVID, MIHAI, D., *Consideraţiuni geopolitice asupra statului român*, Tipografia „Alexandru Jerek", Iaşi, 1939. DEACON, RICHARD*, A History of the British Secret Service*, London, F. Muller, 1969; idem, *Kempei Tai, A History of the Japanese Secret Service*, New-York, Toronto, Beaufort Books, 1982. DE LUTTIS, GIUSEPE, *Storia dei servizi segreti in Italia*, Roma, Editori Riuniti, 1984. *Direcţia de Informaţii Militare între ficţiune şi adevăr*, Bucureşti, 1994. FALIGOT, ROGER; KAUFFER, RÉMI, *Istoria mondială a serviciilor secrete,* Bucureşti, Nemira, 2000. GIURESCU, CONSTANTIN, C., *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1966. GOCIMAN, AUREL, dr.*, România şi revizionismul maghiar,* Ediţia a II-a, Bucureşti, 1934. IORDACHE, ANASTASIE; IOASA, MIRCEA; OPREA, ION M.; OPRESCU, PAUL, *România în primul război mondial*, Bucureşti, 1979. *Istoria militară a poporului român*, vol. IV-V, Editura Militară, Bucureşti, 1986–1987. LAUNAY, JACQUES DE, *Istoria secretă. Mari controverse ale contemporaneităţii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970. LOYD, MARK, *The Guinness Book of Espionage*, London Guinness

Publishing, 1944. MÂNTULESCU, DIMITRIE, dr., *Poliţie politică şi poliţie de siguranţă de stat*, Bucureşti, 1937. NESTOVICI, EMA, *România şi Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Bucureşti, 1979. NEAGU, C.; MARINESCU, D.; GEORGESCU, R., *Fapte din umbră*, Bucureşti, vol. I, 1977. NUȚU, CONSTANTIN, *România în anii neutralității (1914-1916*), Bucureşti, 1972. PASCU, ŞTEFAN, *Făurirea statului naţional unitar român 1918*, Editura Academiei R.S.R., 2 vol., Bucureşti, 1983. PĂCURARIU, MIRCEA, pr. dr., *Politica statului major faţă de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Sibiu, 1986. PLATON, GHEORGHE, *Istoria modernă a României*, Bucureşti, 1985. POPA, IONEL, *Eroismul poliţistului român. Executarea Comisarului Alexandru Popovici din Brăila în anul 1917*, Brăila, 1937. POPA, MIRCEA N., *Primul război mondial*, Bucureşti, 1979. POPOVICI, ION*, Organizarea armatei române, vol. 1, Schiţă istorică de la 1830-1877*, Roman, 1902. POTEMKIN, V. P., *Istoria diplomaţiei*, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, vol. III, 1948. PREDA, DUMITRU; ALEXANDRESCU, VASILE; PRODAN, COSTICĂ, *Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994. PREDA, DUMITRU; MOGHIOR, NECULAI; VELDER, TIBERIU, *Berthlot şi România*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997. ROMANO, SERGIO, *50 de ani de istorie universală,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999. *România în Primul Război Mondial*, vol. I, Bucureşti, Editura Militară, 1987. ROWEN, R., *Însemnări despre serviciul secret*, Bucureşti, 1952. ŞEICARU, PAMFIL, *România în Marele Război*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1994. ŞTEFĂNESCU, PAUL, *Istoria serviciilor secrete româneşti*, Bucureşti, 1994. THEODORESCU, I. (col. r.); HRISTESCU, GHEORGHE, (cpt.), *Misterele spionajului. Spioni şi spioane celebre. Metode şi mijloace folosite în spionaj şi acţiuni terorist-diversioniste*, Editura Cartea Românească, Craiova, 1932. TOMA, I., *Ministerul Internelor (Istoric. Organizare actuală. Drept comparat. Reorganizare)*, Bucureşti, 1942. TURCU, N., *Manual poliţienesc*, Bucureşti, 1935. ZAMFIR, ZORIN; BONCU, JEAN, *Primul război mondial*, Bucureşti, 1995. WEST, NIGEL, *MI 6 British Secret Intelligence Service Operations, 1909-1945*, London, Panther, 1985.

Studii. BARA, TRAIAN; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *România în războiul de eliberare şi reîntregire naţională. Frontul Secret*, în „Lupta întregului popor“, nr. 3, (17), 1988, p. 27. BRESTOIU, HORIA; BOBOCESCU, VASILE, *Aspecte privind rolul informaţiei în victoria armatei române în vara anului 1917*, în „Revista Arhivelor“, an IV, nr. 1/1978, p. 57-66.

CIOBANU, NICOLAE, col. dr., *Manevra de la Flămânda între ceea ce a fost şi ceea ce ar fi putut să fie*, în „Revista de Istorie Militară“, nr. 4/1991, p. 10-12. COSMA, NEAGU, general de divizie (r), *România, raiul spionilor,* în „România Mare”, 25 februarie 2000, p.11. DAVID, AUREL, *Un episod puțin cunoscut din istoria serviciilor secrete româneşti: „Reformarea lui Cezar Librecht“*, în „Istoriografia în tranziție“, Bucureşti, Editura I. N. I., 1996, p. 82-90. GOŞU, ARMAND, *Decembrie 1915. În culisele unui atentat eşuat*, în „Magazin istoric“, nr. 8/1991, p. 16-21. NICOLESCU, LENUȚA, *Secția a 2-a Informații a Marelui Stat Major*, în „Document. Arhivele militare se prezintă”, PANCIU, CONSTANTIN; PETREANU, NICOLAE, *Pretext pentru o lege antimuncitorească. Atentatul împotriva lui I.I.C. Brătianu*, în „Magazin istoric”, nr. 3 (34), martie 1969, p. 53-56. RIESEN, ARNOLD, *Alfred Redl un superspion la începutul secolului*, în „Magazin istoric”, s.n., august 1967, p. 26-29. STAN, CONSTANTIN I., *Partizanii din Curbura Carpaților*, în „Magazin istoric”, s.n., august 1998, p. 43-44. STAN, VALERIU, *Enigma unui atentat: moartea lui Barbu Catargiu*, în „Magazin istoric”, nr. 2 (35), februarie 1979, p.46-51. TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Activitatea informativă a Puterilor Centrale contra României şi vulnerabilitățile societății româneşti în perioada neutralității (septembrie 1914-august 1916)*, în „Istoriografia în tranziție“, Bucureşti, Editura I.N.I., 1996, p. 91-102. Idem, *Momente din istoria serviciilor de informații militare din România la începutul secolului al XX-lea*, în „Gândirea Militară Românească“, s.n., (I), nr. 3, 1998, anul IX, p. 152-161, (II), nr. 4, 1998, p. 124-130. Idem, *Nu suntem o țară unde se poate jena cineva*, în „Dosarele istoriei“, nr. 7/23, 1998, p. 18-21. Idem, *Serviciile de informații româneşti la începutul primului război mondial*, în „Studii socioumane“, nr. 3, 1998. Idem, *Atentatul de la Sarajevo şi România,* în „Dosarele istoriei“, an IV, nr.6(34), 1999, p.7-8. TRONCOTĂ, CRISTIAN; STAN, CONSTANTIN, *Pe frontul secret din România în anii 1917-1918*, în „Studii şi cercetări socioumane“, nr. 4/1999, p.145-155.

Partea a II-a

Fataliştii

Perioada intrbelică 1920 – 1939

„Cea dintâi primejdie pentru un stat mic şi slab este Marea Putere cea mai apropiată geografic.“

(Mareşal Alexandru Averescu)

SITUAȚIA ROMÂNIEI DUPĂ MAREA UNIRE

În anul 1918 România şi-a înfăptuit unitatea naţional-statală, întregindu-se atât la răsărit cât şi la apus în hotarele naţiunii prin unirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu patria mamă. Marea Unire a însemnat realizarea celui mai scump ideal al poporului român, „un adevărat miracol în istorie".

România Mare a fost de fapt opera oamenilor României vechi; ei au fost aceia care au ştiut folosi împrejurările internaţionale prielnice pentru a-şi reîntregi ţara. Fără aceşti abili oameni politici ai României vechi, cea nouă nu ar fi fost posibilă.

Noua Românie se deosebea fundamental de cea existentă înainte de 1914. Crescuse în primul rând ca întindere, ajungând de la 137 000 km2 la 295 049 km2, ceea ce o situa pe locul zece în Europa.O modificare spectaculoasă s-a produs în *situaţia demografică*. Vechea unitate etnică a fost înlocuită cu o situaţie nouă, în care alături de români coexistau acum, într-un procent însemnat, şi alte naţionalităţi. Conform statisticii din 1930, România Mare avea o populaţie de 18 057 028 locuitori, din care 71, 9% români, 7, 9% unguri, 4, 4% germani, 3, 2% ruteni şi ucraineni, 4% evrei, 2, 3% ruşi, 2% bulgari, 1, 5% ţigani etc. Până în anul 1939, populaţia ţării a crescut cu aproape două milioane de locuitori, creştere ce s-a datorat aproape în întregime sporului natural.

După 1919, România şi-a pierdut caracterul de ţară de imigraţie, numărul celor care plecau definitiv depăşindu-l acum — spre deosebire de veacul al XIX-lea — pe cel al celor care veneau să se stabilească. Legea din 1925 a confirmat libertatea emigrării şi imigrării, socotindu-le un drept firesc; până în anul 1938 s-au stabilit în România un număr de 28 580 străini şi 11 709 români din afara graniţelor statului românesc. Cei care au plecat erau în special maghiari, evrei, germani, ruşi, membri deci ai naţionalităţilor alipite României prin tratatele de pace şi care nu doreau să trăiască sub noua cârmuire.

Dar România Mare nu a însemnat doar graniţe lărgite, provincii reunificate şi o nouă configuraţie demografică; a însemnat şi un nou sistem social şi politic; a însemnat trecerea de la liberalismul nedemocratic la democraţia liberală; şi din acest punct de vedere, intern, România Mare a fost opera unor oameni politici formaţi în veacul al XIX- lea, în Regat Brătienii şi susţinătorii lor, în Transilvania vechii memorandişti, Maniu, cu toţii spirite europene, democrate, care au impus de sus reforme radicale de natură a moderniza din temelii structurile economice, sociale şi politice ale noului stat.

Din punct de vedere *economic*, statisticile vremii arată că, între 1920 şi 1940, România ocupa locul al patrulea în Europa la suprafeţe cultivate şi

locul cinci în lume la producția agricolă totală. Ultimii ani ai perioadei interbelice au reprezentat, pentru agricultura românească, ani de progres datorită interesului deosebit al Germaniei în cumpărarea şi stocarea de produse agricole româneşti în vederea războiului.

Industria a cunoscut progrese importante, atingând cote maxime în 1938, aceasta în ciuda nivelului scăzut de la care se pornise în 1918. România se afla pe primele locuri în Europa şi în lume în ce priveşte producția petroliferă. Potrivit statisticilor vremii, România deținea 2,2% din producția mondială de țiței, fiind al doilea producător din Europa şi al şaselea din lume, după SUA, URSS, Venezuela, Iran-Bahrein şi Indiile Olandeze. În 1936, anul de vârf, se extrăgeau 8,7 milioane tone țiței. Cantitățile extrase au scăzut însă, stabilindu-se în 1939 la 6, 2 milioane tone. România şi-a dobândit în Europa, în perioada interbelică, locul unei puteri mijlocii însemnate.

În *viața politică* au început să se manifeste curente şi ideologii care vizau „ruperea cu trecutul“ şi edificarea unei noi societăți întemeiate pe o largă democrație şi pe satisfacerea deziderateloor maselor de cetățeni. În acest context, au fost legiferate şi înfăptuite reforma electorală, prin introducerea votului universal, şi reforma agrară (1921), printr-o largă expropriere a pământului moşieresc şi împărțirea lui la țărani.Aceste reforme au tulburat, cum era şi firesc, echilibrul social; pe temeiul votului universal s-a ridicat multă pleavă politică, de dreapta ca şi de stânga, la sate, la oraşe şi până pe treptele Palatului regal. Din nefericire pentru țară, generația ctitorilor a dispărut neaşteptat de repede, iar cei câțiva rămaşi au fost repede depăşiți de valul noilor veniți şi de cursul evenimentelor. Noua generație politică, cea născută din reforme, cea de după 1930, nu mai semăna cu generația bătrânilor: corupția, violența, arivismul au înlocuit civilitatea vechii elite politice. Fenomenul era desigur european, dar această generalitate nu-l face mai atractiv. Ca urmare, oamenii noi, care nu ar fi putut apărea fără liberalizarea vieții politice de la începutul anilor ’20 şi care ar fi trebuit să consolideze România Mare, în fapt au distrus-o, cu mult înainte de dezmembrarea ei de către puterile totalitare şi sateliții lor. La 10 februarie 1938, prin instaurarea dictaturii regale, vechile visuri ale lui Ferdinand şi ale Brătienilor, democratismul fundamental al lui Iuliu Maniu erau evident moarte.Sistemul partidelor politice a cunoscut modificări esențiale. O primă urmare a reformelor după război şi a creării României Mari a fost pulverizarea vieții politice, fragmentarea spectrului politic până atunci stabil şi dominat de numai două partide politice, cel conservator şi cel liberal. Partidul Conservator a intrat într-un proces de destrămare şi a părăsit scena politică românească. Au apărut noi organizații politice, cu o largă bază de

masă, din rândul cărora s-a remarcat Liga Poporului, Partidul Național Țărănesc (1926). Au luat ființă partide ale minorităților naționale (Partidul German, Partidul Maghiar, Partidul Evreiesc etc.). Partidul Național Liberal şi-a consolidat pozițiile şi a dominat autoritar până în 1937 scena politică a României.

Statul român a evoluat pe o cale democratică, adaptându-şi structurile la noile realități naționale de după Marea Unire. În martie 1923 a fost adoptată Constituția României, care acorda largi drepturi şi libertăți tuturor cetățenilor, stabilea mecanismul de conducere a statului român întemeiat pe separarea puterilor executivă, legislativă şi judecătorească. Dintre legile adoptate se remarcă cea administrativă (1925) şi cea electorală (1926), care au avut un rol important în consolidarea statului național român.

Pentru a realiza un sistem de apărare viabil şi a-şi asigura suveranitatea şi integritatea național-statală, diplomația românească a conceput un sistem de tratate cu țările vecine şi/sau aflate în zona geopolitică a României, țări care la rândul lor manifestau în general interese de securitate comune. Aşa s-a încheiat, în 1921, Mica Înțelegere, de fapt un sistem de tratate politico-economice şi militare bilaterale între România, Cehoslovacia, Iugoslavia şi Polonia. În februarie 1934, România a semnat, alături de Iugoslavia, Grecia şi Turcia, Pactul Înțelegerii Balcanice. Menit să consolideze pacea în Balcani — zonă geopolitică numită şi „butoiul cu pulbere“ sau „pântecele moale“ al Europei —, acordul prevedea obligația fiecărei țări de a nu întreprinde nimic fără a se fi consultat cu ceilalți membri ai Pactului Balcanic. „Securitatea, înțelegerea, asociația, integrarea, iată cele patru coloane ale templului pe care l-am ridicat astăzi păcii“, avea să spună marele diplomat român Nicolae Titulescu, cel care îşi adusese o contribuție deosebită la conceperea şi realizarea întregului sistem de securitate a statului român şi a zonei balcanice. Din păcate, strădaniile sale într-o Europă dominată de conciliatorism şi militarism, în care dreptul forței s-a impus în fața forței dreptului, nu au fost durabile. Dar nu numai factorul extern a fost determinant, ci şi cel intern. Diplomația eminentă a lui Nicolae Titulescu nu a fost în măsură să asigure securitatea României, în lipsa unor forțe proprii de apărare bine organizate şi pregătite, capabile să opună o rezistență dârză celor care râvneau să smulgă părți din teritoriul național. Templul păcii şi securității pe care l-a visat Nicolae Titulescu s-a dovedit în cele din urmă doar un castel de nisip, iar România s-a trezit la începutul celui de-al doilea război mondial izolată, fără un sistem de alianțe capabil să-i asigure integritatea şi suveranitatea național-statală. Politica de echilibru, urmărită de guvernele dictaturii regale, s-a transformat în vara anului 1940 într-una de

cedări teritoriale fără luptă, ceea ce a dus la prăbuşirea graniţelor României Mari.

Oamenii politici români aflaţi în posturi de conducere, precum şi o serie de ziarişti de la marile cotidiene, s-au întrecut în afirmaţii liniştitoare privind eficacitatea sistemelor de fortificaţii militare defensive, construite la graniţele de vest şi est ale ţării. De exemplu, centura de fortificaţii de pe frontiera dinspre Tisa, ce avea menirea să apere securitatea ţării împotriva unei agresiuni din afară, respectiv un eventual atac germano-maghiar, a fost denumită în mod exagerat „un Maginot“ sau un „Sigfried“ româneşti. La fel şi fortificaţiile de pe linia Nistrului, despre care Carol al II-lea a declarat că reprezintă un „sistem de beton şi foc inexpugnabil“; s-a mai afirmat, în presa interbelică din România, că „ar fi un act de demenţă încercarea de a se trece peste fortificaţiile româneşti“. Aşa cum au evoluat evenimentele, istoria a dovedit că nu a fost nevoie de demenţă pentru a face inutile atât linia Maginot, cât şi fortificaţiile româneşti de la graniţele de vest şi de est, ci doar de un plus de inteligenţă în diplomaţie şi în arta militară. Iar declaraţiile regelui Carol al II-lea, făcute la începutul anului 1940, despre apărarea fiecărei brazde de pământ românesc, s-au dovedit mostre de retorică iresponsabilă.

Prin agresiunea sovietică (ultimatumul din 26-27 iunie 1940), România a pierdut în favoarea URSS Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa; la 30 august 1940, în urma arbitrajului (dictatului) de la Viena s-a cedat nord-estul Transilvaniei Ungariei, iar în urma tratativelor de la Craiova (16 august-7 septembrie 1940), judeţele din sudul Dobrogei, Durostor şi Caliacra, au fost cedate Bulgariei.

Un bilanţ tragic, ce pune întrebări inevitabile. Ce au făcut factorii de decizie politico-militară pe parcursul celor două decenii pentru apărarea României Mari, şi ce rol au încredinţat instituţiilor specializate, inclusiv serviciilor secrete de informaţii, în ansamblul măsurilor de prevenire şi siguranţă naţională? Oare, demersul istoric asupra tradiţiei în arta informaţiilor la români, în această perioadă, ne poate dezvălui şi aspecte preponderent pozitive de care să ţină seama profesioniştii de azi şi de mâine în domeniul informaţiilor? Cu alte cuvinte, cunoscând istoria adevărată şi sinceră, fără omisiuni şi cosmetizări ideologice, putem să facem ca greşelile trecutului să nu se mai repete? Iată doar câteva aspecte esenţiale asupra cărora vom stărui în continuare, cu speranţa că strădaniile noastre nu vor rămâne inutile pentru cei interesaţi să ia aminte.

FACTORI DE RISC EXTERNI

Pentru a se înțelege rolul, evoluția structurilor organizatorice şi principalele preocupări ale serviciilor secrete de informații în societatea românească interbelică, de absolută utilitate, este parcurgerea, fie şi succintă a marilor probleme — factorii de risc externi şi vulnerabilitățile interne sau după o altă terminologie, sursele de instabilitate şi insecuritate —, care au pus la grea încercare oamenii politici aflați în funcții de decizie politico-diplomatică şi militară din România.

Dintre factorii de risc externi, trebuie menționați, în primul rând, revizionismul şi militarismul agresiv, politici promovate de regimurile totalitariste instaurate în Europa: bolşevismul ieşit victorios în Rusia ca urmare a revoluției din octombrie 1917, horthysmul ales la putere în Ungaria în martie 1921, fascismul italian (care luase cu asalt Cetatea Eternă în octombrie 1922). La acestea se adaugă puciul militarist din Bulgaria (8/9 iunie 1923). Toate la un loc, demonstrau că ideologiile totalitariste, atât de dreapta, cât şi de stânga, erau în plină ascensiune, ceea ce reprezenta un grav pericol pentru statele democratice tradiționale, printre care şi România, care se învecina chiar cu trei dintre statele totalitariste (Ungaria, URSS şi Bulgaria).

Revizionismul şi spionajul sovietic

Internaționalismul comunist promovat prin revizionismul şi spionajul sovietic se numără printre factorii de risc cei mai periculoşi care în vara anului 1940 au dus la amputarea teritorială şi la ştirbirea gravă a suveranității şi independenței național-statale. Faptul că Rusia sovietică a rupt relațiile diplomatice cu România, în ianuarie 1918, nu recunoştea legitimitatea unirii Basarabiei, refuza restituirea tezaurului românesc trimis spre păstrare la Moscova în toamna anului 1916, recurgea la repetate provocări pe granița Nistrului etc. au generat o atmosferă tensionată între cele două țări.

Pentru regimul sovietic, România era un segment din „cordonul sanitar“, instituit de „statele burgheze“, segment ce trebuia sfărâmat. De aici teza lansată de Comintern despre „caracterul multinațional al statului român“ şi cea a autodeterminării până la despărțirea de stat a „popoarelor“ din România („moldovenii“ din Basarabia, maghiarii din Transilvania, bulgarii din Dobrogea). Uniunea Sovietică şi Cominternul urmăreau dezagregarea României, acțiunile lor îmbrăcând forme variate, de la propagandă până la posibila intervenție armată (ultimul plan de intervenție militară datează din 1924).

Ideologia bolşevică nu se limita la graniţele Rusiei. Cu ajutorul Cominternului, înfiinţat la Moscova în martie 1919 — şi conceput ca un partid unic mondial, dar care era în realitate o secţie internaţională a Partidului Comunist Bolşevic —, s-a încercat iniţierea de revoluţii peste tot unde era vreo posibilitate, ba uneori chiar şi acolo unde nu exista. Acest aspect este relevat de documentele provenite din arhivele secrete ale fostei URSS şi puse recent în circuitul cercetării. De exemplu, în iulie 1920, Lenin i-a telegrafiat lui Stalin, la Harkov: „Situaţia din Comintern este excepţională. Zinoviev, Buharin şi cu mine credem că ar trebui să încurajăm revoluţia din Italia chiar acum. După părerea mea, ar fi bine să sovietizăm în acest timp Ungaria, poate chiar şi Cehoslovacia şi România". Într-adevăr, documentele atestă că au fost trimişi emisari spre est şi spre vest şi, din ordinul lui Lenin, Comisariatul pentru finanţe a pus la dispoziţie milioane de ruble de aur „pentru nevoile revoluţiei mondiale".

Moscova nu a ezitat astfel să folosească „exportul de revoluţie" de care s-a dezis — în mod oficial — în întreaga perioadă comunistă. Războiul sovieto-polon (1920-1921) a fost nu numai un conflict militar, ci şi o încercare de a purta flacăra revoluţiei din Polonia — se credea că proletariatul din această ţară va fraterniza cu Armata Roşie —, pentru ca apoi din Polonia să treacă în Germania. „Drumul incendiului mondial trecea peste cadavrul Poloniei", proclama, la 2 iulie 1920, viitorul mareşal sovietic Tuhacevski. Pentru Lenin şi pentru Comintern, Polonia era, în primul rând, poarta Germaniei şi scânteia poloneză ce trebuia să aprindă focul revoluţiei comuniste în patria lui Karl Marx. Războiul sovieto-polon a fost, aşadar, o formă a exportului de revoluţie. Şi de această dată, aşteptările Moscovei au fost înşelate. Proletariatul polon a reacţionat sub imperiul rusofobiei, nu al solidarităţii internaţionaliste. Printr-un adevărat miracol de energie şi vitejie, polonezii au respins Armata Roşie ajunsă la periferiile Varşoviei.

În România agenţii sovietici cu misiuni de influenţă, propagandă şi diversiune şi-au făcut simţită prezenţa încă din toamna anului 1920. În coordonarea şi desfăşurarea activităţilor de spionaj împotriva României, serviciile de informaţii de la Moscova s-au folosit în mod deosebit de comuniştii proveniţi din ţara noastră.

Obligaţia pe care Partidul Comunist din România şi-a luat-o de a urma întru totul hotărârile şi orientările Internaţionalei a III-a (Cominternul) a creat îngrijorare în rândul cercurilor conducătoare şi a opiniei publice româneşti. În decembrie 1923, Federaţia Comunistă Balcanică a stabilit ca P.C.R. să adopte lozinca autodeterminării până la despărţirea de statul român a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei şi Dobrogei, ceea ce însemna un apel la destrămarea statului naţional unitar român făurit în 1918.

Comuniştii sovietici au trecut şi la acţiuni de destabilizare a statului român şi a altor state, folosind spionajul, atentatele teroriste şi chiar intervenţia armată. Astfel, la 8 decembrie 1920 s-a petrecut un eveniment care a zguduit întreaga opinie publică românească. Este vorba despre „atentatul de la Senat“, acţiune teroristă pusă la cale şi realizată de evreul comunist Max Goldstein, agent cekist, care s-a soldat cu trei victime: episcopul Radu al Oradei, Dimitrie Grecianu — ministrul Lucrărilor publice şi ad-interim la Justiţie — şi senatorul Spirescu.

Între 23-25 octombrie 1923 s-a desfăşurat insurecţia marinarilor din Hamburg, acţiune minuţios pregătită de emisarul Cominternului K. Radek. Eşecul acestei insurecţii nu i-a descurajat pe partizanii de la Kremlin, adepţi ai teoriei privind aprinderea revoluţiilor bolşevice în ţările europene. S-a produs însă o schimbare de tactică; nu mai erau vizate statele industriale, ci ţările mai mici şi mijlocii din apropierea URSS şi anume Bulgaria, România, Letonia.

La începutul anului 1924, strategii „revoluţiei comuniste mondiale” de la Kremlin au elaborat „Planul Kolarov” (după numele unui conducător bulgar din Comintern), care prevedea dezmembrarea României în cinci zone, prin acţiunile unor grupări paramilitare, înfiltrate din URSS. Acestea aveau la conducere câte o ”troikă” Cominternistă, desemnată de Moscova. „Planul Koralov” avea în vedere inclusiv intervenţia Armatei Roşii. Primele acţiuni aveau să fie puse în aplicare în toamna aceluiaşi an. Astfel, în septembrie 1924 a avut loc aşa-zisa „revoluţie“ din Basarabia, în realitate un atac terorist, în localitatea Tatar-Bunar, organizat de serviciile speciale sovietice prin intermediul reţelelor comuniste din Basarabia. În planurile strategice agresive ale sovieticilor, „revoluţia“ de la Tatar-Bunar trebuia să pregătească terenul pentru intervenţia Armatei Roşii în Bulgaria. Dar prin intervenţia energică a autorităţilor româneşti, care au ordonat desfăşurarea unor puternice forţe militare în sudul Basarabiei, planurile agresive sovietice nu s-au realizat. La fel s-a întâmplat şi în Estonia, când la 1 decembrie 1924, comuniştii susţinuţi de agenţi ai Cominternului au încercat fără succes să preia puterea la Tallinn.

În 1926 spionajul sovietic a reuşit să sustragă, în original, planul de mobilizare a armatei române. Se relevă astfel interesul Rusiei sovietice, exprimat încă din 1921 de Stalin, ca URSS să sprijine revoluţiile în ţările limitrofe prin amestec direct, folosindu-se atât acţiunile subversive cât şi cele militare. În aceasta consta de altfel esenţa concepţiei sovietice privind crearea brâului de securitate, strategie ce s-a aflat la temelia politicii externe a Kremlinului în perioada interbelică şi în timpul celui de-al doilea război mondial. Pe bună dreptate, istoricul american Keith Hitchins aprecia că

„românii au căpătat astfel o teamă aproape irațională față de URSS“. Pentru români, Uniunea Sovietică „era inamicul ereditar, totdeauna prezent, totdeauna reprezentând o amenințare pentru existența țării“.

Revizionismul ucrainean

Revizionismul ucrainean a jucat un rol minor, mai mult ca factor de presiune şi intimidare. Pentru statul român problema ucainenilor s-a născut o dată cu anul 1918. Mişcarea naționalistă ucraineană a început să se facă simțită după 1919, când mase compacte s-au refugiat peste Nistru din cauza războiului civil din Rusia. Până la desființarea statului ucrainean independent, în 1921, acesta a căutat să aibă relații bune cu România. Elocvent în acest sens este referatul diplomatic adresat guvernului român, la 26 iulie 1919, care menționa printre altele: „Guvernul ucrainean declară că nu doreşte a discuta chestiunea frontierei actuale între cele două state, considerând Nistrul ca frontieră definitivă între ele şi dorind să stabilească pe această frontieră relațiunile cele mai bune de vecinătate“.

După dispariția statului ucrainean, concomitent cu dezvoltarea problemei ucrainene în România, au luat naştere, în centrele mari ale Europei (Viena, Paris, Praga, Varşovia, Berlin) şi ale SUA, organizații culturale, economice şi chiar politice naționaliste ucrainene.

În România, cea mai veche şi mai puternică organizație a emigranților ucraineni era cea a petliuriştilor, membri ai asociației numită „Republica Națională Ucraineană“. Aceasta avea un centru principal la Varşovia şi altul secundar la Paris, iar programul său politic viza desprinderea Ucrainei de Uniunea Sovietică şi crearea unui stat independent sub formă de republică. Baza operațiunii o constituia Polonia, iar revizionismul era declarat exclusiv contra URSS. Tot pe teritoriul României mai activa şi „Comitetul Ucrainean de Asistență“, care avea 3 000 de membri şi filiale în întreaga țară. Din această fracțiune a emigranților mai făceau parte şi alte asociații, ca de exemplu: „Uniunea Foştilor Luptători Ucraineni“. Deşi, în mod formal, nu aveau revendicări teritoriale decât asupra URSS, totuşi, prin diferite organizații culturale ucrainene, întrețineau legături şi colaborau cu mişcările revizioniste care vizau şi alte state.

Potrivit unei sinteze informative a SSI, din 3 ianuarie 1939, cel mai numeros grup ucrainean făcea parte din URSS, aproximativ 30 milioane. În Polonia ei reprezentau 6 milioane, fiind cea mai importantă minoritate etnică din acea țară, iar în Cehoslovacia trăiau 500 000 de ucraineni. Se poate afirma astfel că, o particularitate a revizionismului ucrainean o constituie faptul că nu a fost susținut de un stat național independent, cum era cazul

revizionismului bulgar şi/sau maghiar. Lipsiți de un sprijin ideologic şi logistic din partea unui stat național, naționaliştii ucraineni au îmbrățişat şi promovat ideea aplicării integrale a principiului naționalităților, fiind favorizați de o distribuire în mase relativ compacte, în mediul rural, în Bucovina şi Basarabia. Dacă sovieticii şi-au formulat precis pretențiile asupra Basarabiei, ucrainenii au revendicat în general numai regiunile în care populația ucraineană era majoritară. Pentru România, atât revizionismul ucrainean, cât şi cel sovietic prezentau o notă comună, aceea a pericolului slav.

Pentru o mai bună înțelegere a problemei ucrainene din România, a obiectivelor naționaliste, mişcarea revizionistă trebuie încadrată în contextul mai larg est-european, care în intervalul 1938-1940 a cunoscut mutații importante, mai ales sub influența celor două mari puteri cu interese în zonă, URSS şi Germania. În vreme ce guvernul de la Kremlin țintea formarea unui stat ucrainean în granițele URSS, demnitarii de la Berlin vizau crearea unui stat independent ucrainean. Pactul Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939, care a stabilit împărțirea zonelor de influență între Rusia sovietică şi Germania național-socialistă a creat şi mai mare derută în rândurile populației ucrainene. Documentele vremii atestă că „cedarea Bucovinei de Nord către URSS [la 26/27 iunie 1940 — n.n.] a surprins şi deprimat populația ucraineană“, ceea ce evidențiază esența revizionismului ucrainean, care era îndreptat în primul rând contra URSS.

Militarismul german şi revizionismul maghiar

Militarismul german şi revizionismul maghiar au fost factori care au exercitat o puternică presiune asupra statului român cu consecințe la fel de grave ca şi în cazul revizionismul sovietic. Coordonatele definitorii ale politicii Berlinului şi Budapestei — respectiv contestarea vehementă, apoi încălcarea grosolană a prevederilor Tratatului de la Versailles, în paralel cu promovarea unui revizionism strident şi inadecvat ce contrasta cu cele mai elementare norme de conduită diplomatică — constituiau fără dubii factorii de risc agravanți pentru suveranitatea, integritatea şi securitatea statului român ce se prefigurau dinspre granița de vest a României Mari.

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX- lea, România, mai mult ca toate celelalte țări din sud-estul Europei, a constituit unul din obiectivele primordiale urmărite cu perseverență de cercurile politico-diplomatice şi militare de la Berlin. Principalul motiv care fundamenta un asfel de obiectiv îl constituia faptul că acapararea sau extinderea influenței asupra spațiului carpato-danubian şi balto-pontic, inclusiv cu gurile Dunării, permiteau

Berlinului în mare măsură lărgirea pozițiilor strategice care leagă Peninsula Balcanică de spațiile geografice ale Europei Centrale, celei de Nord şi celei de Est, valorificarea resurselor sale umane şi economice (în special petrol şi cereale). România a reprezentat o deosebită atracție pentru strategii de la Berlin şi după instaurarea regimului național-socialist, în ianuarie 1933, aşa cum contura doctrina geopolitică reliefată de Hitler în Mein Kampf. Aceeaşi importanță se atribuia, în cercurile conducătoare din capitala celui de-al treilea Reich vecinătății României cu URSS, şi faptului că dominația teritoriului român oferea un excelent cap de pod pentru extinderea zonei de influență asupra Peninsulei Balcanice.

La rândul ei, Ungaria — țară care, în formula politică a monarhiei bicefale (Austro-Ungaria), suferise, luptase până la capăt şi pierduse alături de Germania în primul război mondial — a sesizat corect interesul celui de-al treilea Reich în zonă, şi, în consecință, şi-a stabilit obiectivele strategice în concordanță cu viziunile geopolitice ale Berlinului. Imediat după 4 iulie 1920, Ungaria a acționat constant, pe toate căile, pentru anularea Tratatului de la Versailles şi încorporarea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului la statul ungar, precum şi a teritoriilor din Slovacia, Iugoslavia şi Ucraina subcarpatică, în scopul reconstituirii „Ungariei Mari". Întregul ansamblu de principii şi metode de acțiune folosite pentru revizuirea cu orice preț a frontierelor a avut la bază o strategie bine conturată generată de „doctrina hungarismului".

Politica revizionistă maghiară s-a sprijinit în permanență nu numai pe acțiuni propagandistice ci şi pe o vastă rețea de organizații paramilitare cu caracter terorist-diversionist şi de spionaj. Înființate de guvernanții unguri în anii interbelici, majoritatea acestora au fost îndreptate împotriva României.
În acțiunile sale revizioniste, Ungaria a folosit o seamă de preoți, ziarişti, oameni de cultură, precum şi diverse asociații, societăți, fundații maghiare din România. Interesant este că în cadrul acestor acțiuni au fost atraşi şi preoți de origine germană, care-şi făceau slujba în limba maghiară, precum şi un număr însemnat de evrei din Transilania.

Prin virulența acțiunilor întreprinse şi folosind din plin sprijinul serviciilor secrete — cu întreaga gamă de metode şi mijloace specifice —, militarismul german, alături de revizionismul sovietic şi cel maghiar, a creat comunității informative româneşti în perioada interbelică cele mai mari probleme, dar i-a oferit în acelaşi timp posibilitatea ca printr-o mobilizare maximă şi o dirijare inspirată a surselor de penetrare să releveze rolul important al informației în cunoaşterea, sub toate aspectele, a potențialului inamic.

Dar atunci când contextul internațional a adus România într-o situație dificilă, pierderile teritoriale au fost acolo unde autoritatea statului român a fost cel mai mult contestată.

Revizionismul bulgar

Revizionismul bulgar a fost primul fenomen de acest gen cu care s-a confruntat statul român, el reprezentând un factor de risc pentru siguranța națională a României încă din anul 1878. În timp, revizionismul bulgar a cunoscut o evoluție sinuoasă, cu momente de vârf în timpul războaielor balcanice (1912-1913) şi al primului război mondial (1914-1918), pentru ca, în preajma celei de-a doua conflagrații mondiale, el să devină din ce în ce mai bine organizat. Revizionismul bulgar a avut ca principal rol contestarea legitimității autorităților româneşti în Dobrogea.

În perioada interbelică au acționat pe teritoriul României mai multe organizații naționaliste cu scopuri politice revizioniste: Organizația Internă Revoluționară Dobrogeană (VDRO) de dreapta; Organizația Revoluționară Dobrogeană (DRO) de orientare comunistă, finanțată de URSS; Organizația Oteț Paisie, cu rol de propagandă, finanțată de guvernul de la Sofia şi prezentă la Bucureşti sub acoperirea unor organizații culturale; Organizația Hristianski Bratislavo (Frăția creştină), prezentă la Bucureşti în 1937, iar peste doi ani şi-a instalat biroul la Legația bulgară din Capitală.

Demnitarii de la Sofia au avut un rol deosebit în organizarea şi finanțarea acestor organizații, totul înscriindu-se în politica generală a Bulgariei care revendica teritorii față de toți vecinii săi. Un important mijloc al revizionismului bulgar a fost cel reprezentat de Legația bulgară din România. Prin aceasta erau transmise şefilor comunității bulgare instrucțiunile de la Sofia, erau acordate o parte din subvenții şi erau organizate activitățile de propagandă.

Revizionismul bulgar a recurs şi la folosirea acțiunilor teroriste, cele mai periculoase dovedindu-se atacurile bandelor de comitagii. În Bulgaria, aceste bande erau numite *detaşamente volante*. Documente româneşti din Arhivele militare atestă că doar în județul Durostor, în lunile iunie-noiembrie 1922, comitagii au efectuat 96 de atacuri. Acțiunile acestora s-au bazat pe sprijinul acordat cu hrană, îmbrăcăminte şi adăpost şi mai ales pe informațiile transmise de familiile etnicilor bulgari, care locuiau în sudul Dobrogei, referitoare la trupele române şi măsurile de pază luate de autorități. După cum informa ziarul „Dobrogea jună”, din 13 septembrie 1923, cu o zi înainte începuse şi primul proces în care au fost implicați 72 de comitagii acuzați de a „fi întins peste aproape întreaga Dobroge […] o organizație cu sediul

central la Sofia, cu scopul de a alipi către Bulgaria provincia noastră". Zece dintre cei inculpați au fost condamnați la muncă silnică pe viață.

Deosebit de interesant este conținutul unui raport al Direcției Generale a Poliției, din 18 iulie 1939, care precizează că numai în județul Durostor, de altfel cel mai afectat de terorismul comitagiilor bulgari, au căzut la datorie 64 de oameni din rândurile soldaților, jamdarmilor, dar mai ales a pădurarilor.

Atacuri s-au înregistrat chiar şi în luna august 1940 când se desfăşurau tratativele româno-bulgare de la Craiova, fiind atacate două autobuze şi mai multe posturi de jandarmi, soldate cu morți şi răniți. Nu au lipsit nici atentatele cu bombe. La 30 iulie 1940 s-a produs o explozie la casa unui preot român, eveniment care s-a soldat cu rănirea unei persoane, cu panică şi sporirea sentimentului de spaimă în rândul locuitorilor din apropiere. Un eveniment asemănător s-a produs la 12 august în gara Călăraşi, atentatul comis de elemente din detaşamentele volante ale revizioniştilor bulgari soldându-se cu pagube materiale.

Un raport diplomatic, din 22 august 1940, menționa referitor la terorismul comitagiilor: „Repetatele incursiuni şi atacuri banditeşti comise în Cadrilater în ultimile două săptămâni îndreptățește afirmația vehiculată că ecestea se execută după un plan bine stabilit, ca o anexă la acțiunea diplomatică în curs pentru soluționarea problemei revendicărilor față de țara noastră". După semnarea Tratatului de la Craiova, la 7 septembrie 1940, atacurile comitagiilor şi acțiunile lor teroriste au încetat.

Demn de reținut este şi faptul că Dobrogea, care avea o populație de 811 332 de locuitori — dintre care 44, 2% români, 22, 8% bulgari şi 18,5% turci —, a fost o zonă de interes strategic şi pentru URSS, ea organizându-şi aici propriile rețele de spionaj şi diversiune, care uneori concurau mişcările subversive ce aveau ca țintă alipirea acestei regiuni la Bulgaria.

Autoritățile românești au reuşit să țină sub control revizionismul bulgar prin aplicarea unor căsuri variate care au vizat prevenire şi contracararea acțiunilor teroriste ale comitagiilor, printre care: organizarea de „caraule de noapte şi garda cetățenească" constituite din locuitori turci şi români în satele din apropierea frontierei cu Bulgaria; introducerea stării de asediu (1919-1922); aplicarea unor legi speciale în județele Durostor şi Caliacra; dislocarea în zonă a unui batalion de 1200 de jandarmi; defrişarea unei porțiuni de pădure, până la 1200 m în zona de frontieră şi până la 200 m de o parte şi de alta a drumurilor, pentru o mai bună supraveghere; constituirea de posturi fixe de jandarmi rurali pe frontieră şi în apropierea pichetelor de grăniceri, pentru a-i sprijini la nevoie; colonizarea în zonele respective,

începând cu 1925 şi până în 1940, a unor familii de aromâni din Peninsula Balcanică, deprinse „cu vecinătatea deseori agrsivă”. Cu toate acestea, sub presiunea evenimentelor internaționale, s-a ajuns la cedările teritoriale din vara anului 1940.

VULNERABILITĂȚI INTERNE

Majoritatea istoricilor apreciază că marile probleme cu care s-a confruntat societatea românească interbelică, generatoare de vulnerabilități, stări conflictuale şi insecuritate, au fost: organizarea politică pe criterii etnice a minorităților, antisemitismul, extremismul politic, carențele regimului democratic, contrastele social-economice, conflictul dintre generații, existența structurilor informative paralele cu cele oficiale ale statului, şi nu în ultimul rând, compromiterea monarhiei în fața opiniei publice.

Organizarea politică pe criterii etnice a minorităților

O sursă permanentă de tensiune, mai ales atunci când a fost manipulată prin acțiuni diversioniste din exterior s-a dovedit organizarea politică pe criterii etnice a minorităților. Mai trebuie spus însă că minoritățile naționale s-au situat pe poziții diferite față de statul român.

Minoritatea maghiară a adoptat la început (în anii 1918-1920) o atitudine de „rezistență pasivă“, iar după Tratatul de la Trianon a început să se organizeze pentru a se opune statului român, a cărui existență o recunoştea doar ca situație de fapt. Maghiarii din România nu s-au putut adapta la condiția de minoritate națională, după ce secole de-a rândul s-au obişnuit cu situația de națiune dominantă.

În decembrie 1922 s-au pus bazele Partdului Maghiar din România, a cărui conducere a fost asigurată de vechea aristocrație maghiară care se sprijinea pe instituții bancare solide, pe o rețea de cooperative, pe biserică şi pe numeroase asociații culturale. Acest partid pretindea că reprezintă întreaga minoritate maghiară din România, deşi unii reprezentanți aveau o orientare politică diferită, activând în Partidul Cominist din România şi în Partidul Social-Democrat. În statutul adoptat de Congresul din octombrie 1928 se preciza: „Membru al Partidului Maghiar devine în mod automat orice cetățean român de naționalitate maghiară sau care se consideră maghiar şi care a împlinit 20 de ani”.

Din documentele serviciilor de informații şi siguranță românești rezultî că Partidul Maghiar se afla în strânsă legătură cu guvernul de la Budapesta, din partea căruia primea instrucțiuni. Activitatea politică era axată pe apărarea intereselor comunității maghiare, pe care căuta să o țină într-o stare de izolare față de societatea românească. Partidul Maghiar cerea ca statul român să nu se amestece în viața şcolilor cu predare în limba maghiară, să nu impună aplicarea programelor de învățământ şi folosirea manualelor aprobate de Ministerul Instrucțiunii Publice, dar pretindea ca statul român să

finalizeze aceste şcoli, să asigure plata învăţătorilor şi profesorilor, repararea localurilor etc. Înfiinţarea de şcoli româneşti în zonele cu populaţie maghiară era considerată ca „un atentat împotriva maghiarimii”, ca o acţiune de „schimbare a mediului cultural tradiţional, prin implantarea unor structuri străine”. Mai mult, Partidul Maghiar revendica dreptul la „autoguvernare” în judeţele în care ungurii alcătuiau majoritatea populaţiei.

O altă categorie de revendicări se referea la reforma agrară, Partidul Maghiar considerînd că aceasta a urmărit să lovească în proprietarii maghiari. A acordat asistenţă juridică celor expropiaţi, care au intentat procese statului român, mulţi dintre ei reuşind să-şi păstreze importante suprafeţe de teren arabil care se adăugau la cele îngăduite. În realitate, cele mai mari moşii din România, după 1921, au aparţinut unor baroni şi conţi maghiari.

Cu toate acestea, Partidul Maghiar a adoptat tactica de a trimite memorii la Societatea Naţiunilor, prin care denunţa „persecuţiile” la care era supusă minoritatea maghiară din România.

Minoritatea germană s-a acomodat uşor la condiţiile noi intervenite după 1 decembrie 1918; dispunea de o bogată experienţă istorică în calitate de minoritate naţională şi ducea o viaţă comunitară intensă. În septembrie 1921 s-a constituit Uniunea Germanilor din România. În viaţa politică Uniunea era reprezentată de Partidul German care adoptase tactica colaborării cu partidul de guvernământ, pe considerentul că astfel putea obţine mai lesne satisfacerea revendicărilor specifice. Ele vizau, în principal, domeniul învăţământului şi cel al bisericii, pentru care se cerea nu numai deplina libertate de funcţionare, dar şi o finanţare mai substanţială din partea statului român.

Liderii Partidului German au fost supuşi unei puternice presiuni venite din partea Partidului Maghiar, care, sub motivul „comunităţii de soartă”, insista pentru o acţiune comună pe plan intern şi internaţional împotriva statului român, pe care-l acuza că nu respectă tratatul minorităţilor. Partidul German nu a răspuns decât arareori acestor solicitări, întrucât etnicii germani din România păstrau încă vie în memorie politica discriminatorie la care fusese supusă în vremea administraţiei maghiare din Transilvania.

Din 1932, conducerea Partidului German a fost confruntată cu presiunea curentului de extremă dreapa. Ascensiunea Partidului Naţional-Socialist în Germania a avut un puternic ecou în rândul minorităţii germane din afara Reichului, inclusiv din Romăna. Oficialităţile de la Berlin susţineau că germanii din străinătate sunt cetăţeni cu două patrii: ai Germaniei şi ai ţării în care locuiesc. Ernest W. Bohle, şeful suprem al germanilor din afara Reichului, a căutat să-şi subordoneze liderii organizaşiilor minorităţii

germane din Europa. În acest spirit au fost trimişi în diverse state – inclusiv în România – propagandişti de profesie, elevi şi studenți, au fost răspândite ziare şi reviste național-socialiste.

În septembrie 1932, Fritz Fabricius a creat la Sibiu organizația Mişcarea de Întrajutorare a Germanilor din România (*Selbst hilfe*), cu orientare național-socialistă. Fabricius era un om foarte activ, întreținea o legătură permanentă cu Legația Germaniei din București, făcea dese vizite în Reich, avea discuții cu fruntaşii politici din Berlin. În mai 1933, la puțin timp după venirea la putere a lui Adolf Hitler în Germania, Fabricius a creat Partidul Național-Socialist al Germanilor din România. Membrii acestui partid răspândeau broşuri şi ziare provenite din Reich, țineau conferințe, purtau uniforme având ca semn distinctiv zvastica, intonau cântece naziste, au înființat tabere de muncă vrecventate de sute de tineri germani. Pentru a nu fi dizolvat pe baza Jurnalului Consiliului de Miniştri, din 9 decembrie 1933, Partidul Național-Socialist al Germanilor din România şi-a schimbat numele în Mişcarea de Reînnoire Națională a Germanilor din România. Manevra nu a putut înşela guvernul român, care, la 7 iulie 1934, a decis interzicerea taberelor de muncă şi desființarea acestei organizații pe motiv că desfăşura activități „interzise de legile în vigoare". Cu toate acestea, ideile național-socialiste se răspândiseră deja în rândurile minorității germane din România, şi nu numai.

Evreii – cea de a treia minoritate din punct de vedere numeric – se găseau după 1918 într-o sotuație complexă, întrucât aparțineau unor culturi diferite: cei din vechiul Regat - celei românești, cei din Transilvania – culturii maghiare, cei din Bucovina – culturii germane (austriece), iar cei din Basarabia – culturii ruseşti.

La sfârşitul primului război mondial şi în anii imediat următori, un număr mare de evrei — după unele cifre de ordinul zecilor de mii — au părăsit Rusia, Polonia (Galiția) şi Ungaria, unde erau supuşi la persecuții şi s-au stabilit în România, cu deosebire în Moldova şi Basarabia. Ei se adăugau evreilor deja existenți în aceste teritorii. Oraşe mari ca Iaşi, Dorohoi, Botoşani, Chişinău şi Cernăuți ajunseseră să aibă peste 50% evrei. Potrivit unor date statistice, în 1923, în Basarabia numărul întreprinzătorilor industriali din mediul urban era de 36 români, 202 evrei. În Transilvania, în anul 1925, numărul industriaşilor români era de 1 242, iar cel al minorităților naționale (din rândul cărora se detaşau maghiarii) era de 8 714, ceea ce însemna un raport de 12,7% față de 87,28% în favoarea minorităților.

Situația din universități, adică acolo unde s-a format mişcarea tineretului național-creştin, este şi mai grăitoare. La Universitatea din Cernăuți: Facultatea de filosofie: 174 români şi 574 evrei; Facultatea de drept: 237

români şi 506 evrei. La Universitatea din Iaşi: Facultatea de medicină: 546 români şi 831 evrei; Facultatea de farmacie: 97 români şi 299 evrei etc.
Minoritatea evreiască nu şi-a organizat la început un partid propriu, adoptând tactica de a acționa, prin diverşi lideri, din interiorul tuturor partidelor româneşti în scopul de a influența adoptarea deciziilor şi a liniei politice a statului român.

În 1923 s-a constituit Uniunea Evreilor Români ce îngloba evreii din vechiul Regat şi organizațiile locale din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, iar în funcția de preşedinte a fost ales dr. Wilhelm (Willy) Filderman. Statutul adoptat în 1929 stabilea că Uniunea Evreilor Români milita pentru „apărarea drepturilor individuale şi colective ale populației evreieşti din România izvorâte din Constituția şi legile țării, precum şi din tratatele internaționale".

În 1924 s-a creat Uniunea Sionistă din România, care se ocupa de adunarea unor sume de bani pentru cumpărarea de pământ în Palestina şi de pregătirea evreilor de a emigra, mai ales prin ănvățarea unor meserii practice şi rentabile.

În mai 1931 a luat ființă Partidul Evreiesc, condus de Theodor Fischer şi Adolf Stern, care a militat pentru apărarea drepturilor şi libertăților prevăzute în Constituție, colaborarea cu națiunea română. Acest partid şi-a exprimat încrederea în democrație şi a militat pentru excluderea din viața politică a curentelor extremiste.

Potrivit unui referat întocmit în 1939, de Secția de Studii şi Informații din cadrul Ministerului pentru Minorități, până în februarie 1938 se înregistrase un număr de 139 823 evrei „a căror existență pe teritoriul României nu-şi putea afla nici o explicație în afară de aceea că s-au introdus prin fraudă".

Antisemitismul

Antisemitismul a fost un alt factor de risc în sensul că a tulburat nu o dată liniştea şi echilibrul vieții social-economice, politice şi culturale româneşti. Se cuvine să amintim faptul că antisemitismul nu a fost un fenomen specific societății româneşti, ci unul cu caracter general european.

După cum se ştie, naționalismul — speranța umaniştilor secolului al XVIII-lea — s-a transformat în veacul următor în filosofia rasismului. Astfel, sentimentul antievreiesc din evul mediu s-a preschimbat în naționalism-antisemit rasist. Max I. Dimont apreciază că antisemitismul este o problemă psihologică, fiind definit ca ceva irațional, ilogic şi care izvorăşte din forțe ale subconştientului. Antisemitismul a fost îndreptat împotriva „rasei iudaice" şi n-are nimic de-a face cu evreul luat ca individ,

cu greşelile sale sau cu virtuţile sale. Antisemitismul îi caută în mod deliberat pe evrei, şi numai pe evrei, drept ţintă, excluzându-i pe toţi ceilalţi care ar putea fi „acuzaţi“ în egală măsură pentru vinele, oricare ar fi acestea, ce i se pot aduce evreului. Antisemitismul nu a căutat o soluţie, nu a oferit o „mântuire“ pentru evreu, şi nu a oferit o alternativă pentru faptul de a fi evreu. În esenţă, se poate spune că antisemitismul urmăreşte ideea de evreitate, iar nu pe evreul individual. La sfârşitul secolului al XIX-lea naţionalismul a fost manipulat în aşa fel încât să devină rasism, pentru a da o filosofie a superiorităţii clientelei politice, care era formată din uriaşa masă a societăţii moderne, mai numită şi „clasa gulerelor albe uzate“, întrucât nu crea bunuri ci oferea servicii. La începutul secolului al XX-lea, antisemitismul devenise deja un mod de viaţă politică în Europa, iar Germania a fost centrul manufacturier al doctrinelor antisemite.

Ar mai trebui precizat că revoluţia bolşevică a avut un ecou deosebit în rândurile diasporei evreieşti, în special a populaţiei sărace. Principalii ideologi şi lideri ai revoluţiei bolşevice din Rusia (Lenin, Troţki, Buharin etc.) au fost de origine evrei. O bună parte a diasporei evreieşti, în special populaţia bogată, a rămas însă credincioasă liberalismului şi democraţiei. Deşi, împărţiţi în două tabere radical opuse, ambele urmăreau acelaşi obiectiv: stăpânirea lumii. “Acuzaţiile unilaterale, generalizatoare, aduse evreilor în totalitatea lor sunt prin urmare nedrepte – opina pe bună dreptate publicistul Emanuel Bădescu. Faptul că uneori evreii social-demcraţi sau liberali i-au susţinut pe cei bolşevici se explică prin legăturile de rudenie ori pe linie masonică. În orice caz, implicarea lor politică la vârf a condus la crearea nazismului, stalinismului, cuzismului şi chiar a Mişcării Legionare”[7].

Spre deosebire de unele state din Europa centrală şi occidentală, în România, antisemitismul nu se întemeia pe concepţii rasiale, nu viza distrugerea fizică a evreilor, ci apărarea românilor faţă de expansiunea economică a evreilor. Discursuri antisemite se ţineau chiar şi la catedrele universitare, în faţa studenţilor, cazul cel mai elocvent îl constituie profesorul A.C. Cuza, profesor de economie politică la Universitatea din Iaşi. Acesta a dezlănţuit şi în parlament interminabile discuţii despre aplicarea principiului „numerus clausus“, adică proporţia studenţilor de rit mozaic din institutele de învăţământ superior să fie identic cu proporţia minorităţii evreieşti în societatea românească. Corneliu Zelea Codreanu, Căpitanul Mişcării legionare, fost student şi adept al profesorului A. C. Cuza, declara în Parlamentul României la 21 decembrie 1931: „Pentru mine este clar şi precis: inteligentă sau neinteligentă, parazitară sau neparazitară, morală sau imorală, această populaţie [evreiască — n.n.] este o populaţie

[7] Emanuel Bădescu, *Terorismul în România,* în “Lumea”, nr. 2 (130) 2004, p.40.

duşmană aici pe pământul țării, şi eu înțeleg să lupt împotriva ei prin toate mijloacele pe care mi le pune la dispoziție mintea, legea şi dreptul meu românesc“. Numai că declarațiile nu au concordat cu faptele. Câteva zeci de mii de conaționali evrei au căzut victime în timpul tragicelor evenimente din timpul rebeliunii legionare (21-23 ianuarie 1941), a pogromului de la Iaşi (26-30 iunie 1941) şi Odessa (20-24 octombrie 1941). Totuşi, în contextul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, când antisemitismul luase proporții în Europa şi la noi, autoritățile româneşti au dat dovadă de toleranță, permițând evreilor emigrarea, din şi spre România, cu prioritate celor care doreau să se stabilească în Eretz-Israel (Palestina). Din 1939, principalele baze de plecare a navelor cu emigranți evrei — chiar şi clandestini — din Europa deveniseră porturile Constanța şi Sulina.

Extremismul politic

Un alt factor de risc l-a constituit acțiunile antiromâneşti ale Partidului Comunist din România. Din punct de vedere numeric, rândurile comuniştilor au fost în scădere, de la circa 2 000 în 1922, la 1 500 în 1931 şi sub 1 000 la începutul celui de-al doilea război mondial. PCR s-a identificat fidel cu interesele sovietice, urmând aproape fără excepție o stridentă politică antiromânească. O atare linie a găsit ecou cu precădere în rândurile minorităților etnice, îndeosebi printre unguri, evrei, bulgari şi ucraineni. Exemplul cel mai edificator este naționalitatea secretarilor generali ai PCR. Cu excepția lui Gheorghe Cristescu (Plăpumaru), 1922-1924, toți ceilalți au fost neromâni, aleşi la congrese ținute în străinătate sub oblăduirea Cominternului: Elek Köblös (1924-1928), maghiar; Vitali Holostenko (1928-1931), ucrainean; Alexandr Danieluk-Ştefanski (1931-1934), polonez; Sena Iakobovits (1935-1936), evreu; Boris Ştefanov (1935-1940), bulgar; Miklos Goldberger (1940), evreu; Istvan Foriş (1940-1944), secui.

Activitatea sub lozincile antiromâneşti ale Cominternului condamna PCR să rămână un minigrup politic, o sectă de credincioşi ai lui V.I. Lenin şi I.V. Stalin, fără o aderență de masă, deschis cu precădere minorităților etnice. Spionul sovietic, Boris Lago, întemnițat la Doftana, în anii 1925-1929, scrie în memoriile sale că a întâlnit acolo comunişti ruşi, ucraineni, bulgari, maghiari, evrei, dar aproape deloc români. Pe măsură ce controlul Cominternului s-a consolidat asupra PCR, el a devenit un partid al „popoarelor respinse“, adică fără o bază teritorială, cum erau evreii, care vedeau în marxism „ideologia universală“, în măsură să le asigure „o nouă identitate“, ce depăşea atât etnicul cât şi naționalul, şi maghiarii, trecuți din

situația de dominatori politici în aceea de populație minoritară şi privind cu ostilitate la statul care îi privase de vechiul statut.

Până la luarea puterii, cu ajutorul URSS, PCR, trecut în ilegalitate prin Legea Mârzescu din 1924, a rămas o organizație politică periferică, fără importanță în viața politică a țării, dar al cărui principal obiectiv a fost dezmembrarea statului creat la 1918 şi nu interesul poporului român.

Astfel, în 1923, PCR şi-a însuşit teza Cominternului în problema națională şi a dreptului la autodeterminare, adoptând o rezoluție sugerată de Buharin, care a rămas în vigoare pe toată durata epocii interbelice. Conform acestei rezoluții, adoptată pe vremea secretariatului lui Gheorghe Cristescu, România era declarată un stat multinațional, o creație artificială a imperialismului apusean; ca urmare, rezoluțiile partidului au afirmat continuu dreptul națiunilor conlocuitoare la autodeterminare „până la completa separare de statul existent"; reunirea Basarabiei cu țara nu a fost niciodată recunoscută; în 1928, la Congresul al IV-lea, s-a acceptat şi teza reunirii Bucovinei cu Ucraina; în 1931, la Gorikovo (lângă Moscova) s-a desfăşurat Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România, care a votat „Rezoluția Bela Kuhn" (de la numele celui care a prezidat reuniunea), prin care comuniştii din România s-au angajat să lupte energic pentru dezmembrarea statului român; în 1933, partidul a sprijinit ideea alipirii Dobrogei la Bulgaria, aceasta după ce ani la rând susținuse teza Cominternului care ceruse crearea unei Dobroge independente.

Unii tineri comuniști s-au dedat chiar la acțiuni teroriste, provocatoare, prin care urmăreau destabilizarea țării. De exemplu, în seara zilei de 3 aprilie 1936, s-a primit la Chestura Poliției din Târgu Mureş un denunț împotriva unor studenți comunişti din Cluj care, luând legătura cu colegi de-ai lor, puseseră la cale un atentat cu bombe ce urma să aibă loc, la 5 aprilie, la cantina studențească de la Palatul Culturii. În acele zile se desfăşura în oraşul transilvan Congresul Uniunii Naționale a Studenților Creştini din România. Făcându-se o percheziție la locuința comunistitului Alexandru Mihail – cel ce trebuia să îndeplinească „misiunea" respectivă – s-au găsit patru bombe în curs de confecționare şi un revolver încărcat, cu o rezervă de 30 de cartuşe. Intervenția promptă a organelor Ministerului de Interne a dus la prevenirea unui atentat ce se putea solda cu numeroase victime.

Devine acum explicabil tonul folosit de documentele informative ale organelor de siguranță în evaluarea activității comuniştilor români: „Membrii mişcării comuniste din România trebuiesc priviți nu ca fii ai națiunii române, adepți ai vreunui curent politic oarecare, ci ca elemente ale armatei inamice, activând cu mijloace şi în scopuri criminale pe teritoriul țării" ori că „organizația comunistă clandestină din România apare doar ca

un instrument activ al politicii imperialiste a Moscovei, politică ce tinde la dezagregarea statelor naționale şi la expansiunea teritorială a statului bolşevic“.

La celălalt pol s-a aflat extremismul de dreapta, ai cărei exponenți au fost legionarii. Mişcarea legionară a apărut în societatea românească interbelică ca negare a democrației, afirmarea statului totalitar şi exaltarea virtuților creştine în duhul cultului autohtoniei şi românismului. Legionarismul a combătut viguros păcatele politicianismului românesc şi i-a acuzat pe evrei — dar şi pe cei care intrau în afaceri, sau îi ajutau pe evrei — de a fi la originea mai tuturor relelor din societatea românească. „Puri“ şi „duri“, în marea lor majoritate tineri, legionarii s-au văzut ca nişte arhangheli, arzând cu sabia de foc cangrenele lumii în care trăiau. Naționalismul cu tentă religioasă şi organizarea paramilitară au atras în rândurile Mişcării legionare un larg evantai de aderenți, de la membri de familii boiereşti (Cantacuzino, Ghica, Sturdza) la tineri de mare cultură (Mircea Eliade, Emil Cioran), mulți din cei trecuți prin universitate, fascinați de profesorul Nae Ionescu, partizan al unui regim autoritar care să curme agitația sterilă a partidelor. Reacția mai întâi palidă, apoi de o duritate extremă, a autorităților româneşti față de o mişcare minoritară, dar energică a tinerilor, şi cu mari capacități de seducție, a inaugurat un ciclu al violenței, cu asasinate şi execuții ce au însângerat viața politică românească. Următoarele repere istorice sunt, credem, elocvente.

În septembrie 1923 Corneliu Zelea Codreanul a pus la cale un complot ce viza asasinarea directorilor ziarelor „Lupta“, „Adevărul“ şi „Dimineața“ care criticau acțiunile naționaliste şi extremiste. Planul nu a putut fi pus în practică pentru că organele de poliție au fost informate la timp şi au luat măsuri speciale de protecție.

În ziua de 8 octombrie 1923 a fost descoperit complotul din Dealu Spirii. Conducătorii ultranaționalişti ai mişcării studenteşti, viitori legionari în frunte cu Corneliu Z. Codreanu, hotărâseră împuşcarea politicienilor „trădători“ (care votaseră Constituția) şi a „plutocraților“ evrei. Toți au fost arestați şi judecați, dar nici unul condamnat. La 24 octombrie 1924 prefectul de poliție din Iaşi, Constantin Manciu, a fost asasinat de Corneliu Z. Codreanu, viitor căpitan al legionarismului arhanghelist. Procesul s-a prelungit un an de zile şi până la urmă Curtea cu Juri de la Tribunalul Turnu-Severin l-a achitat pe motiv că s-a aflat în „legitimă apărare“. În ciuda probelor evidente, chiar şi a recunoaşterilor din partea celor implicați, instanța de judecată i-a achitat. A început astfel seria compromisurilor justițiare care au constituit pentru legionarism adevărate „momente de glorie“. Tentativele de crimă şi crima nepedepsită le-au creat iluzia că sunt

puternici, iar autoritățile nu le pot face nimic. Aşa s-a ajuns ca seria atentatelor teroriste să continue. În decembrie 1933 a fost ucis I.G. Duca, prim-ministru liberal în exercițiu, iar în 1936 s-a produs un oribil asasinat, victimă fiind Mihai Stelescu — un legionar care făcuse o disidență, aşa numita „Cruciadă a Românismului“. La 29-30 noiembrie 1938, Corneliu Z. Codreanu, condamnat la 10 ani muncă silnică în urma unui proces înscenat, împreună cu „nicadorii“ sau „triumvirii“ — asasinii lui I.G. Duca — şi „decemvirii“, asasinii lui M. Stelescu, au fost ucişi din ordinul lui Carol al II-lea cu complicitatea lui Armand Călinescu în timp ce erau transportați de la închisoarea Râmnicu-Sărat la Jilava. Pentru a se răzbuna legionarii au încercat, dar fără să reuşească, mai multe tentative de asasinat împotriva lui Armand Călinescu. La 21 septembrie însă tentativa a reuşit, şi o echipă „a morții“ formată din 9 legionari l-au asasinat pe Armand Călinescu, al doilea prim-ministru în exercițiu căzut victimă terorismului. Față de ultimul atentat, regele Carol al II-lea a reacționat cu virulență, antrenând şi organele de poliție şi siguranță. Peste 500 de legionari au fost ridicați şi executați fără judecată, ceea ce, după toate normele juridice, o astfel de acțiune este considerată ca terorism de stat.

Disputa sângeroasă, între regele Carol al II-lea şi Mişcarea legionară pentru supremația în cadrul regimului totalitarist, a reprezentat cel mai puternic factor de instabilitate social-politică, cu urmări catastrofale pentru prestigiul statului român, dar şi pentru suveranitatea şi integritatea teritorială.

Carențele democrației româneşti

Carențele democrației româneşti au constituit, la rândul lor, o sursă de instabilitate şi insecuritate pentru societatea românească, care până la urmă au dus la instaurarea regimurilor totalitare în România. Unele atitudini şi gesturi politice derutau masa de cetățeni, care, lipsiți de o cultură civică adecvată, nu le puteau înțelege. Astfel, adversarii din partidele democratice se etichetau reciproc cu expresii ca: „hoți de urne“, „criminali“, „trădători“, „reacționari“. Iuliu Maniu, preşedintele Partidului Național, califica alegerile pentru Adunarea Națională Constituantă, din martie 1922, ca un „scandal european“, şi nu recunoştea Parlamentului ales dreptul de a legifera în numele națiunii române. Partidul Național şi Partidul Țărănesc nu au participat la serbările încoronării regelui Ferdinand la Alba-Iulia (octombrie 1922), sub motiv că acestea fuseseră reduse de liberali la rolul unei simple manifestații de partid.

Discuția şi votarea Constituției (din martie 1923) au dat naştere la vii controverse. Partidul Național şi Partidul Țărănesc au denunțat noua

Constituție în termeni de viguroasă critică: „act abuziv“, „emanație a concepției absolutiste a puterii executive, fără consultarea voinței naționale“ şi au declarat că ele „consideră această Constituție fără putere de a lega voința cetățenilor, fără putere de lege şi de drept nulă!“. Ceea ce s-a născut la adăpostul baionetelor nu va trăi decât prin baionete“, se încheia dramatic declarația citată de Ion Mihalache, în numele celor două partide care s-au şi retras din adunare. Cu îndreptățire, sublinia istoricul Florin Constantiniu, că „în țara lui Caragiale a fost însă posibil ca, după condamnările atât de răspicate şi după declarațiile categorice de nulitate a Constituției, cele două partide, fuzionate în 1926, să guverneze pe baza ei!“. Ceea ce trebuie reținut este că pericolul venea din partea politicianismului vorbăreț şi neproductiv, care în practică însemna cultivarea de către partidele de opoziție a unei imagini extrem de sumbre asupra societății româneşti şi tendința de a arunca întreaga vină asupra guvernanților. Octavian Goga scria cu amărăciune că eram „poporul cel mai nepregătit politiceşte şi cu nivelul moral cel mai scăzut“.

O altă carență rezultă din sistemul ce propulsa la conducerea statului forțele politice. Constituția îi permitea regelui să desemneze în chip arbitrar un partid care să formeze guvernul şi care, ulterior, să organizeze alegeri generale al căror rost era acela de a confirma alegerea făcută de suveran.Cu excepția alegerilor din toamna anului 1937, nici un partid nu a pierdut un astfel de scrutin, în care era convocată o populație pe jumătate analfabetă şi rurală în proporție de 80%. Furturile de urne, încălcarea normelor constituționale , teroarea şi politicianismul deşănțat sub care s-au desfăşurat alegerile, constituie aspecte nelipsite în viața politică a României interbelice. Chiar şi politica de alianțe între partide a derutat opinia publică. Astfel, în noiembrie 1937 s-a încheiat acel straniu cartel electoral (numit şi pact de neagresiune) între liderul unui partid democratic, Iuliu Maniu, şi căpitanul Gărzii de Fier, Corneliu Z. Codreanu. Prin acest „gest politic“, legionarii au primit în fața electoratului un certificat de legitimitate (cu toate că Mişcarea legionară fusese scoasă în afara legii în ianuarie 1931 printr-un act emis de Ion Mihalache, care la acea vreme era ministru de Interne). S-a dublat forța de şoc a extremismului de dreapta, iar succesele sale politice au căpătat proporții considerabile.

Pentru a face tabloul şi mai consistent al factorilor de risc generatori de insecuritate în societatea românească interbelică, trebuie să consemnăm că dezvăluirile în presă ale afacerilor „Skoda“ şi „Gagero“ în 1933-1934 urmate de interminabile certuri în Parlament au scos la iveală carențele în moralitatea clasei politice românești. Numeroase personalități de vază ale vieții politice din România au fost implicate în tranzacții tenebroase, ilegale,

prin care cinstea şi onestitatea faţă de interesele statului român au fost înlocuite cu profituri prin corupţie. S-a vorbit în istoriografia română, şi nu fără temei, că societatea interbelică românească la vârf era dominată de „dezmățul corupției instaurat de camarila regală, sub oblăduirea suveranului“, regele Carol al II-lea, care la rândul lui era probabil „cel mai corupt om din țară“. S-au făcut numeroase deturnări de fonduri din sumele alocate înzestrării armatei cu armament. Dar înainte de toate s-a reliefat starea precară în ce priveşte înzestrarea şi echiparea armatei române, tocmai datorită acestor practici. Efectele crizei economice din anii precedenți au îngreunat şi mai mult posibilitățile obținerii de fonduri destinate apărării.

Mai mult, prin manevre oculte şi combinații lipsite de scrupule, numeroşi politicieni au căutat să manipuleze organizațiile politice extremiste în scopul de a-şi lichida adversarii politici. Elocvent este discursul în Senat, la 28 iunie 1939, a lui Victor Iamandi, fruntaş liberal, în care preciza printre altele: „Oamenii noştri politici, deprinşi să-şi aranjeze situațiile prin combinații de culise sau intrigi uşor de plasat, au început să speculeze mişcarea extremistă de dreapta, încercînd s-o utilizeze împotriva adversarilor”.

Contrastele social-economice şi conflictul dintre generații

Un serios factor de instabilitate l-a constituit contrastele social-economice. Observatorii străini sunt unanimi în a releva juxtapunerea ciudată dintre luxul şi rafinamentul occidental şi primitivitatea traiului românesc: „Nu-mi va fi dat niciodată — scria Ivor Porter, venit în Bucureşti în 1939 şi devenit mai târziu agent secret britanic — să mai văd o țară cu atâtea contraste şi contradicții […]. Automobile Laganda, Hispano-Suiza şi Packard goneau pe şoselele naționale, dar trebuiau să ocolească care cu boi sau să frâneze brusc, în noapte, în fața unei cete de țigani care-şi făceau de mâncare pe asfaltul fierbinte“.

În România interbelică, economia capitalistă nu a fost dublată de o democrație autentică, aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, în Cehoslovacia. Fractura dintre guvernanți şi guvernați a fost atât de adâncă, încât până şi oficiala Enciclopedie a României din 1939 a constatat-o şi i-a prezentat urmările: „Între clasa conducătoare, a celor puternici, a celor bogați, a celor ce pot influența politica (să zicem a guvernanților) şi a celorlalți, a guvernaților, există un drum greu de străbătut […]. Guvernanții nu reacționează împotriva unei legi greşite sau spectaculoase: i se adaptează, dar o golesc de conținutul ce l-a avut în mintea autorilor ei. Inexistența unei clase de mijloc a agravat prăpastia între guvernanți şi guvernați prin faptul că n-a putut crea şi pregăti personalul subaltern calificat pentru aplicarea

legii în spiritul ei“. Octavian Goga vorbea despre faptul că „politicienii venali şi țărănimea flămândă nu pot susține credința într-o idee“.

România Mare sau mai exact societatea românească din frontierele ei a continuat să evolueze între vechile coordonate ale bacşişului şi hatârului. Spiritul civic, fără de care nu există democrație adevărată, nu s-a putut dezvolta în aceste condiții. Democrația a rămas firavă şi, în anii ’30, ea avea să fie asaltată de două totalitarisme: legionar şi monarhic, în vreme ce al treilea, comunismul, stătea la pândă.

Fracturile sociale, polarizarea societății româneşti — viața luxoasă a minorității conducătoare şi sărăcia marii majorități —, corupția şi relaxarea morală l-au făcut pe cunoscutul ziarist american Cyrus Sulberger, aflat în România în ajunul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, să scrie în memoriile sale: „Dacă a existat vreodată o țară care să merite o revoluție, aceasta a fost România de atunci“. Revoluția, când ea avea să vină, va fi una trucată, fiind o formă a ocupației sovietice. Până atunci, România a cunoscut două decenii care, în perspectiva calamităților politice ce le-au urmat, au părut mirifice.

O altă sursă de insecuritate pentru societatea românească interbelică poate fi identificată în conflictul dintre generații. A fost desfăşurată o adevărată campanie a „tinerilor“ împotriva „bătrânilor“. Se aprecia că toate relele de care suferă România se datorau „bătrânilor“, ce se aflau la conducerea statului. În opinia unor cărturari şi oameni politici, între care Nae Ionescu, „bătrânii“ nu aveau capacitatea de a se adapta „noilor condiții de viață“, fapt pentru care regele Carol al II-lea s-a adresat tinerilor politicieni cu îndemnul: „puneți bătrânii la arhivă şi luați frâiele conducerii. Voi, tineretul, puteți conta pe sprijinul meu“.

Conflictul dintre generații a dus la radicalizarea tineretului, ceea ce a creat o nouă starede spirit. Studențimea reprezenta partea cea mai luminată a tinerii generații care-şi căuta un ideal. Vechea generație îşi realizase misiunea istorică, respectiv, întregirea neamului.

Cel care s-a încumetat să formuleze noul ideal a fost Mircea Eliade, în 1927, într-o suită de articole, intitulate „Itinerariu spiritual”. Eliade aprecia că românii se puteau impune prin cultură: „Aveam datoria să lărgim considerabil orizontul cultural românesc, deschizînd fereastra către universuri spirituale rămase până acum inaccesibile”. Intuiția lui Mircea Eliade – care a devenit purtătorul de cuvânt al generaşiei sale – s-a dovedit a fi corectă, iar perioada interbelică a fost cea mai rodnică, din punct de vedere al realizărilor spirituale din întreaga istorie de până acum a poporului român. Prin vârfurile sale, în variate domenii – de la matematică la medicină,

sociologie, istoriografie, filozofie, muzică, sculptură etc.- românii s-au impus în conştiinţa Europei şi a lumii.

Totuşi, viaţa celei mai mari părţi a tineretului studios era extrem de grea. În 1928, făcând o vizită în căminele Universităţii din Bucureşti, Nicolae Iorga găsea „condiţii materiale şi morale în adevăr îngrozituare […] Băieţi şi fete erau împreună, într-o dezgustătoare promiscuitate, care răpeau studentelor orice feminitate, orice grijă de trup, orice conştiinţă a demnităţii personale […] Sala de mâncare, într-o hrubă subterană, cu scările lunecos de murdare, avea feţe de mese neschimbate cu săptămânile […] Casa lui pompiliu Eliade, închiriată pentru un asemenea scop, nu mai era decât o ruină pângărită, în care tinerii fără căpătâi dormeau târziu după-amiaza şi răspundeau decanului fără să-şi ridice capul de pe perină […] În subsol, unde curgea apa pe pereţi, un nenorocit se trudea să-şi prepare examenul”.

În Parlament şi în presa scrisă începuse să se vorbească şi să se scrie tot mai mult despre „criza universităţilor”. Comentând această situaţie, Mihail Ralea scria: „Părerile sunt unanime în a constata o decădere simţitoare a învăţământului superior. Profesorii se selectează adesea după criterii politice, iar în unele părţi se pare că s-a inaugurat nepotismul papal, catedrele fiind ereditare. Concursurile se ţin rar. Profesorii sunt absenteişti, fără interes pentru catedră, astfel că a trebuit o aspră modificare a legii ca să fie chemaţi la datorie. Studenţii, deşi în număr superior celor mai mari centre universitare occidentale, sunt în genere slab pregătiţi, tulburenţi, preocupaţi de materialism şi politicianism. Unii dintre ei, ajunşi în ultimii ani, n-au încă nici noţiunile din liceu. Şi cercul e vitios: profesorii de universitate acuză pe cei de liceu că le trimit elemente slabe, iar cei de liceu răspund că Universitatea trimite slabi profesori secundari, care mai sunt după aceea şi împovăraţi cu ore nenumărate, prost plătiţi, deprimaţi”.

În primele două decenii ale secolului XX, cel mai apreciat profesor universitar a fost Nicolae Iorga – considerat „apostolul neamului” -, popularitatea sa prelungindu-se şi după Marea Unire. Treptat, începând din 1922, o altă „stea” s-a impus pe firmamentul vieţii universitare: profesorul Nae Ionescu. În anii ’20 - ‘30, studenţii care veneau să-l asculte pe Nae Ionescu îl considerau promotorul unei noi stări de spirit în societatea românească. Spre deosebire de aproape toţi profesorii universitari, care se prezentau în faţa studenţilor ca nişte erudiţi, posesori ai „adevărului absolut”, afişând un aer de superioritate, Nae Ionescu a folosit „tehnica socrstică”, ţinând lecţii familiare, calde, dramatice, lăsând impresia că improvizează cu sinceritate absolută în faţa studenţilor. El era adeptul „trăirismului”, susţinând: „Nu ştii decât ceea ce trăieşti tu”. Era foarte apropiat de studenţi, cultiva relaţii cu anumiţi tineri, pe care-i trata ca pe

egalii săi. Pe această cale, a legăturii directe cu studenții, dar şi prin intermediul ziarului său „Curentul”, Nae Ionescu a creat un curent de opinie ostil partidelor politice, democrației şi Occidentului. Trecerea lui Nae Ionescu departea lui Corneliu Zelea Codreanu, la începutul anului 1934, a contribuit la creşterea influenței şi prestigiului Gărzii de Fier. Faptul că profesorul apărea alături de „căpitanul” Mişcării Legionare, pe care-l considera un conducător „născut nu făcut”, singurul capabil să „mântuiască” şi să „salveze” România, a avut un rol important în trecerea unor tineri şi valoroşi intelectuali de partea Mişcării Legionare.

Pe fondul discreditării partidelor democratice şi al creşterii curentelor de extremă dreaptă, radicalizarea tineretului şi noua sa stare de spirit au făcut ca o bună parte a opiniei publice să se orienteze spre naționalismul legionar. În astfel de circumstanțe, Corneliu Zelea Codreanu a devenit un om popular, iar această stare de spirit s-a reflectat în rezultatele alegerilor parlamentare din decembrie 1937, când legionarii au obținut aproape 500 000 de voturi, devenind a treia forță politică, după PNL şi PNȚ. Dar, a intervenit lovitura de stat, de la 10 februarie 1938, când regele Crol al II-lea a pus capăt regimului democratic pluripartidst din România.

Structurile informative paralele

Crearea şi funcționarea unor structuri informative paralele şi concurente cu cele oficiale ale statului, conduse de oameni politici sau de oculta de la Palat, au constituit un factor de risc, întrucât au antrenat ziarişti, cadre, agenți şi ofițeri de informații spre o activitate clandestină cu ținte politice. Prin aceasta s-a ajuns la o confuzie gravă între cunoaşterea jocului politic şi politica propriu-zisă. Pe de altă parte, prezența acestor structuri informative paralele a dus la numeroase scurgeri de informații secrete, sau de interes național, unele din ele cu consecințe greu de evaluat.

Partidele politice consecvent democratice, PNȚ şi PNL, şi-au creat structuri informative proprii, ce le asigurau date şi informații cu caracter social, economic, politic şi militar în baza cărora conducerile lor îşi întocmeau programe de guvernământ, pregăteau propaganda electorală sau se orientau în problemele de politică externă. Pe lângă acest rol, structurile informative ale partidelor şi organizațiilor politice aveau şi atribuții contrainformative, căutând să descopere eventualii agenți de influență infiltrați în propriile rânduri de Siguranța statului, Serviciul Secret sau partidele politice rivale. În general, acțiunile acestor structuri aveau un caracter preventiv, fiind îndreptate contra uneltirilor de tot felul, acțiunilor diversioniste cu caracter politic sau prin care se urmărea compromiterea

unor lideri. Un Raport întocmit de Serviciul Secret la 1 decembrie 1934 atesta că Iuliu Maniu, liderul PNȚ „îşi are constituit un birou de informații din care fac parte — în mod absolut secret — mai mulți ziarişti, printre care… Fermo de la Universul, cât şi câțiva devotați, puşi în legătură cu comandantul gărzilor maniste din Bucureşti, dl Tempea, şi cu secretarul său particular Petruşca, care stă în mod continuu în Bucureşti în vederea acestui scop“.

De asemenea, Elena Lupescu, amanta regelui Carol al II-lea, îşi crease un serviciu privat de informații, aspect atestat atât de documentele arhivistice păstrate, cât şi de o serie de memorialişti de marcă, printre care Armand Călinescu şi Pamfil Şeicaru. Principalele preocupări clandestine ale acestui serviciu privat era „controlul convorbirilor telefonice şi interceptarea corespondenței miniştrilor“. Era condus de un anume Stănescu, în 1934 pentru puțin timp chiar director al Siguranței Generale a Statului, şi de Pitulescu, director general al Poştelor, care prestau la locul lor de muncă „ore suplimentare“, probabil copios remunerate.

La rândul lui, regele Carol al II-lea îşi crease un Serviciu Secret personal condus de mareşalul Palatului, Ernest Urdăreanu. Suveranul simțise că de la Palat se scurgeau informații importante despre manevrele sale oculte şi probabil a căutat să se protejeze. Din scrierile sale memorialistice şi „Însemnările zilnice” nu rezultă dacă a reuşit să depisteze ori să neutralizeze „sursele umane” care-l trădau. După cum atestă însă documentele secrete germane la care au avut acces istoricii, după al doilea război mondial, unul dintre cei mai periculoşi spioni din anturajul regal s-a dovedit a fi fost chiar şoferul regelui, pe nume Georg Schuster. Acesta era un versat agent al serviciilor de spionaj germane, pregătit şi infiltrat după toate regulile conspirative. Între anii 1930 şi 1940, Schuster a reuşit să transmită ofițerilor de legătură acoperiți, ce funcționau cu statut de diplomați în cadrul Legației germane de la Bucureşti, numeroase informații despre Carol al II-lea şi Elena Lupescu. De la Legație, informațiile – verificate, prelucrate şi sintetizate – ajungeau la Berlin, unde probabil făceau deliciul înalților demnitari ai celui de-al treile Reich, dar îi punea şi la curent despre intențiile şi manevrele politice ale suveranului român.

Chiar şi regele Mihai I, ale cărui concepții despre guvernarea şi rolul monarhiei într-un stat de drept era total opusă tatălui său, a moştenit totuşi practica organizării unui serviciu secret personal. Arthur Gould Lee, primul biograf oficial al regelui Mihai, consemnează: „Statul Major îi trimitea [regelui — *n.n.*] hărți speciale şi rapoarte la palat, dar ele nu descriau decât situații depăşite. De aceea el şi-a creat propria lui rețea de informații, formată dintr-un mic grup de tineri, care dețineau funcții guvernamentale şi

care erau devotați tronului. Rapoartele lor îi parveneau regelui pe căi sigure. Această organizare, aşa slabă cum era, îl servea bine pe regele Mihai, el putând să se informeze nu numai asupra războiului, dar şi asupra situației politice interne şi externe“.

Un serviciu de informații propriu îşi crease şi Mişcarea legionară. Horia Sima susține în lucrarea sa memorialistică faptul că o dată cu apariția Corpului Muncitoresc Legionar, căpitanul, Corneliu Z. Codreanu, dăduse dispoziții pentru organizarea unei structuri informative. Există şi atestări documentare, ce vin să confirme şi să întregească aceste afirmații. Un raport al Serviciului Secret, din 22 iunie 1937, menționa că Ioan Belgea, comandantul Corpului Răzleți, era şeful structurii informative a legionarilor, subordonată Partidului Totul pentru Țară. Acesta primise dispoziții din partea Căpitanului, să supravegheze îndeaproape activitatea lui Nicolae Titulescu, ce exprima opinii vehement antilegionare. La 28 septembrie 1937, Serviciul Secret semnala din nou că Ioan Belgea primise ordin de la Căpitan să organizeze un Serviciu de Informații al Mişcării legionare „cu concursul fruntaşilor legionari şi al celor ai Asociației prietenilor legionari“. Dispozițiile lui Corneliu Z. Codreanu mai prevedeau „înființarea pe lângă fiecare organizație județeană sau corp legionar a câte unei secții de informații, condusă de un comandant sau ajutor de comandant legionar“, care să funcționeze în beneficiul Partidului Totul pentru Țară.

Compromiterea monarhiei

Nu întâmplător am lăsat la urmă problema compromiterii monarhiei. De ea se leagă multe din necazurile societății româneşti interbelice, fapt pentru care merită o tratare specială. După 1990 s-a vorbit foarte mult în presă că pentru România, monarhia a constituit o instituție de echilibru. Ideea este, trebuie să recunoaştem, generoasă. Dar dacă privim cu atenție ce s-a întâmplat cu monarhia românească în ultimul deceniu al perioadei interbelice, atunci nu ne rămâne decât să afirmăm, fără teama de a greşi, că o astfel de teză este complet falsă.

În realitate, regele Carol al II-lea a dus o viață aventuroasă şi extravagantă încă înainte de urcarea sa pe tron. În timpul primului război mondial s-a căsătorit la Odessa cu Zizi Lambrino care i-a dăruit un fiu, pe Mircea. Din rațiuni de stat şi oportunitate politică s-a văzut nevoit să desfacă această căsătorie morganatică pentru a o lua pe prințesa Elena, fiica regelui Constantin al Greciei. Din această căsătorie a rezultat Mihai I. Încă din timpul căsătoriei, Carol al II-lea întreținea relații amoroase cu Elena Lupescu, evreică, soție de ofițer, ceea ce a scandalizat opinia publică. În

1926, Carol al II-lea, silit de regele Ferdinand I să renunțe la Lupeasca, a preferat să plece cu ea în exil la Paris şi să renunțe la tron. A fost proclamat rege Mihai I sub regență, pentru că era minor, avea doar 5 ani. Contrar oricăror precepte ale Casei Regale, Carol al II-lea s-a întors în iunie 1930, fiind sprijinit şi de anumiți lideri politici, printre care şi Iuliu Maniu. Pentru faptul că nu şi-a respectat făgăduința de a renunța la Lupeasca, Iuliu Maniu s-a declarat imediat cel mai înverşunat adversar al regelui Carol al II-lea. Mai mult, în vreme ce în țară se intensifica spiritul antisemit, Carol al II-lea se afişa la ceremoniile oficiale cu „Duduia“ (Elena Lupescu), iar pe regina Elena a exilat-o în Italia.

Deceniul de domnie al lui Carol al II-lea (1930-1940) a înregistrat efortul regelui de a institui în locul monarhiei constituționale una autoritară sau chiar o dictatură regală (există încă discuții între istorici în privința caracterizării regimului din România în anii 1938-1940).

Carol a fost un adversar al democrației parlamentare pe care o acuza că naşte „guverne de pălăvrăgeală“, pentru a-i relua formula. Într-o perioadă când curentele totalitare, comunist sau fascist, se afirmau tot mai viguros sub aspectul eficacității, competiția între democrație şi dictatură părea să fie favorabilă celei din urmă.

În anii 1938-1940, Carol al II-lea a putut să-şi vadă împlinit vechiul său obiectiv: puterea personală, legalizată printr-o Constituție croită pentru rege, devenit conducător al partidului unic (Frontul Renaşterii Naționale, apoi Partidul Națiunii) şi dispunând de toate pârghiile puterii. Democrația românească a primit astfel o grea lovitură. Ea însăşi era însă atât de firavă, încât în 1938 — aşa cum a remarcat profesorul Stephen Fischer-Galați — confruntarea nu a fost între dictatura regelui şi democrație, ci între totalitarismul legionar şi cel regal.

Dintre toate partidele, legionarii erau cei mai primejdioşi pentru noua formulă de guvernare şi, pentru a-i lichida, regele a recurs la asasinate şi execuții. Dacă dictatura regală ar fi curmat ceea ce suveranul numea „tirania, adesea atât de nepotrivită, a meschinelor interese de partid“, poate că ea nu ar fi fost lipsită de anumite merite. Intereselor „meschine“ de partid li s-a substituit însă ceea ce s-ar putea numi „lupescocrația“, căci amanta regelui — „Duduia“ — a devenit o a doua persoană a țării[8]. Spre deosebire de o Eva Braun (amanta lui Hitler) sau Claretta Petacci (amanta lui Mussolini), care nu au intervenit (nici nu au fost lăsate să intervină) în viața politică, Elena

[8] Elena Lupescu era vară primară cu Ionel şi Grete Mileținanu, a căror casă - conform declarației lui Marcel Pauker (fostul soț al Anei Pauker, lichidat din ordinul lui Stalin) – era „casa conspirativă a Cominternului în Bucureşti”.Prin urmare, se crează suspiciunea potrivit căreia Elena Lupescu, amanta regelui Carol al II-lea, a fost fie agentă de penetrare la vârf, fie agentă de influență cu misiunea de a dirija în direcții convenabile Kremlinului, deciziile importante luate la Bucureşti.

Lupescu, folosindu-se de ascendentul pe care îl avea asupra regelui, a decis echipa lui de colaboratori. Constantin Argetoianu a relevat că, în ultimă instanță, criteriul de bază al carierei unui om politic a devenit relația cu doamna Lupescu. Oricine a ajuns în conflict cu „Duduia“ şi-a frânt această carieră.

Cu îndreptățire, istoricul Florin Constantiniu aprecia că în timpul celor doi ani de domnie autoritară a lui Carol al II-lea s-au plantat toate „bombele“ viitorului: terorismul, asasinatul politic, căruia i s-a răspuns tot prin asasinat politic, fără judecată — cazul legionarilor —, criza şi creşterea mişcării de extremă stângă, plebiscitul organizat ca o farsă, corupția, apariția camarilei, guvernarea prin decrete, cultul personalității etc. Omul de pe stradă a considerat că: „După unchiu' fondator/şi tatăl întregitor/Carol Rex lichidator“. Dar el, regele, „împărțea responsabilitatea catastrofei cu clasa politică a țării, rămasă prizonieră a meschinelor interese de partid“.

*

Am trecut în revistă sumar şi fugitiv aceste mari probleme ale societății româneşti din perioada interbelică, la care evident se mai pot adăuga şi altele, pentru a sublinia că ele nu au avut menirea de a contribui la consolidarea societății româneşti, a regimului democratic şi a statului român — România Mare —, ci, dimpotrivă, au erodat treptat întregul edificiu creat cu atâtea jertfe în 1918-1919 şi confirmat prin tratatele de pace.

Toate eforturile depuse de guvernele României ce s-au succedat între anii 1920-1940, de a asigura inviolabilitatea frontierelor țării, unitatea şi integritatea teritorială, la nord, est şi sud, s-au dovedit până la urmă lipsite de succes. Politica guvernelor României din perioada interbelică nu a putut domoli diferendele cu principalii vecini revizionişti: URSS, Ungaria şi Bulgaria.

Rapturile teritoriale din vara anului 1940, mai întâi pierderea Basarabiei, Bucovinei şi ținutului Herța prin agresiunea URSS din 26 iunie, apoi pierderea nord-estului Transilvaniei prin arbitrajul de la Viena din 30 august în favoarea Ungariei şi cedarea Cadrilaterului, cele două județe, Durostor şi Caliacra, din sudul Dobrogei, la 7 septembrie, în favoarea Bulgariei, demonstrează că statul român dispunea de instituții slabe şi incapabile să riposteze cu forțe proprii împotriva conjugării factorilor de risc interni şi externi.

Orice investigație istorică obiectivă trebuie să evite starea emoțională, să depăşească faza lamentărilor şi să privească cu luciditate realitatea. Pe noi ne interesează însă rolul şi locul serviciilor de informații în sistemul apărării şi

siguranței naționale din acea perioadă, fapt pentru care va trebui să abordăm în continuare câteva aspecte caracteristice: principalele structuri organizatorice ale comunității informative, elementele de doctrină, cadrul juridic şi tehnico-metodologic, mijloacele, metodele şi procedeele folosite în procurarea informațiilor, precum şi sistemul informării operative curente. La toate acestea vom adăuga şi o analiză critică asupra contribuției lui Mihail Moruzov, şeful Serviciului Secret, atât cât poate fi identificată de documentele accesibile cercetării. El a fost liderul incontestabil al generației de profesionişti, ce şi-a pus serios amprenta asupra elementelor de artă a informațiilor.

COMUNITATEA INFORMATIVĂ A ROMÂNIEI

Fără a înregistra o pauză în activitatea sa după primul război mondial, pericolul spionajului, diversiunii şi terorismului din exteriorul țării, puse la

cale îndeosebi de statele ce acționau pe altarul revizionismului, s-a amplificat în perioada interbelică. Obligate prin tratatele de pace să reducă simțitor efectivele, serviciile secrete, care au avut un rol nefast în declanşarea şi desfăşurarea primei conflagrații mondiale, Germania, Ungaria şi Bulgaria şi-au refăcut treptat serviciile de informații şi contrainformații atât cele din subordinea Ministerului de Interne cât şi cele ale armatei. Alături de serviciile secrete sovietice, acestea au desfăşurat un spionaj total împotriva României, urmărind incitarea minoritarilor la acțiuni ostile contra statului român, culegerea cu ajutorul agenturii recrutate din rândul acestora a unor informații secrete de natură economică, politică, socială, națională şi mai ales militară în vederea susținerii acțiunii revizioniste pe plan internațional ori a pregătirii unor acțiuni militare pentru recuperarea pe calea armelor a teritoriilor revendicate.

Statul român nu a fost cruțat nici de serviciile secrete ale statelor occidentale democratice şi/sau ale unor state prietene, care, deşi acționau pe frontul antirevizionist, începând cu primii ani ai crizei economice şi-au amplificat acțiunile informative pe teritoriul românesc pentru a-şi susține interesele economice, politice, militare şi geostrategice în această zonă.

Terorismul, îndreptat împotriva unor demnitari de stat, personalități politice şi oameni bogați din România, a devenit un grav pericol care trebuia prevenit şi contracarat. În acelaşi timp, apărarea şi susținerea intereselor statului român pe plan extern şi mai ales procurarea informațiilor necesare armatei în vederea respingerii unei eventuale agresiuni militare din afară şi pentru apărarea independenței naționale şi a integrității teritoriale a țării impuneau eforturi deosebite din partea statului român şi a conducătorilor săi pentru crearea unor servicii şi structuri de informații cu astfel de atribuții. Pe de altă parte, era necesar, ca în paralel cu sporirea capacității de luptă a armatei, să se treacă la organizarea şi întărirea acelor structuri — serviciile secrete de informații — ce puteau avea eficiență mai mare acolo unde procedeele militare clasice sau unele intenții şi manierele protocolare ale diplomaților nu erau suficiente.

Studiul documentelor de arhivă relevă că modul cum erau organizate instituțiile româneşti de acest gen şi mai ales fondurile băneşti alocate nu corespundeau momentului istoric de la începutul anilor ’20. Se impunea deci o reorganizare de substanță, fonduri mai mari alocate de către stat, stabilirea unor atribuții mai clare şi precise serviciilor şi compartimentelor de siguranță, informații externe, contraspionaj şi contrainformații militare, precum şi o mai bună coordonare a activității acestora.

Printr-o laborioasă activitate de reforme structurale dar şi în concepția teoretică, mai ales în domeniul dreptului polițienesc, s-a format treptat

comunitatea informativă a României cu rol de apărare a intereselor de securitate național-statală. Aceasta era formată din Consiliul Superior al Apărării Țării, Biroul permanent al Micii Înțelegeri, Structurile specializate din Ministerul de Interne (Direcția Poliției şi Siguranței Generale, Jandarmeria rurală şi Serviciul de informații al Regionalei Autonome CFR) şi Serviciile de informații ale Ministerului Apărării Naționale (Secția a II-a din Marele Stat Major şi Serviciul Secret al armatei române).

Consiliul Superior al Apărării Țării (CSAT)

Consiliul Superior al Apărării Țării a luat ființă în baza Decretului-Lege nr. 999, din 13 martie 1924 şi a Regulamentului de aplicare a acestui decret, din 18 iulie acelaşi an. Modificările aduse, ulterior, au fost nesemnificative, principalele atribuții fiind: a studia şi hotărî asupra tuturor chestiunilor referitoare la apărarea națională; a coordona activitatea departamentelor cu responsabilități specifice domeniului apărării: a examina, din timp de pace, toate cerințele privind apărarea țării; a identifica mijloacele necesare pentru concretizarea măsurilor de apărare.

În componența CSAT intrau: preşedintele Consiliului de Miniştri, care ara şi conducătorul acestui organism, miniştrii principalelor departamente (de Război, Interne, Afaceri Străine, Industrie şi Comerț, Agricultură, Sănătate, Lucrărilor Publice, şi membrii Consiliului Superior al Oştirii (cu vot consultativ). CSAT se întrunea , de regulă, de două ori pe an, în martie şi septembrie, iar dacă era invitat şi Regele, acestuia i se încredința conducerea lucrărilor. În funcție de problematica dezbătută şi hotărârile ce urmau a fi luate, la şedințele CSAT puteau fi invitați, în calitate de specialişti, diferite personalități din ministere sau din afara lor; lua hotărâri de ansamblu, indicând direcțiile de activitate organizatorică pe care apoi departamentele ministeriale trebuiau să le îndeplinească în măsura posibilităților.

Pentru buna funcționare a CSAT au fost create trei structuri: *Delegația Permanentă*, compusă din reprezentanții ministerelor nominalizate; *Comisia de Studii*, care a funcționat până în 1931 şi condusă de şeful Marelui Stat Major, având în componență câte un delegat din fiecare minister reprezentant în Consiliu, precum şi specialişti numiți prin decizie ministerială; *Secretariatul*, organ cu activitate permanentă care a înlocuit Comisia de Studii.

Principala sarcină, care a stat în atenția CSAT, încă de la înființare, a fost reorganizarea armatei, poliției, jandarmeriei, siguranței naționale şi a altor

instituții adiacente, precum justiția militară, legislațiile de proceduri speciale în materie de ordonanțe în stat şi serviciile de informații.

Până în 1930, când pe tronul României a fost instaurat regele Carol al II-lea, CSAT şi-a adus o importantă contribuție la pregătirea documentelor necesare delegațiilor române participante la conferințele şi sesiunile internaționale dedicate problemelor păcii şi securității pe continentul european.

Din neferifire, Carol al II-lea nu a dat importanță CSAT. Din documentele aflate în Arhiva Marelui Stat Major, rezultă că suveranul a participat doar la şedința din 9 martie 1936. După instaurarea regimului „de autoritate monarhică" (aşa-numita dictatură regală), la 10 februarie 1938, Carol al II-lea s-a străduit să rezolve problemele de apărare şi siguranță națională prin măsuri stabilite în urma consultării directe a miniştrilor de resort, ignorând complet CSAT. O posibilă explicație o găsim în *Însemnările zilnice* ale suveranului, unde, la 20 martie 1939, în urma consfătuirii cu Armand Călinescu, generalii Florea Țenescu şi Gheorghe Mihail asupra „măsurilor de siguranță militare" care trebuiau luate urgent – din cauza „mobilizării deghizate a ungurilor" -, Carol al II-lea aprecia că „militarii au fost lamentabili" şi că a putut constata încă o dată „cât de îmbâcsiți sunt cei de la Marele Stat Major", „tipicari fără pereche, nici un spirit de inițiativă, ceva îngrozitor". Aroganța suveranului față de capacitățile generalilor de la Marele Stat Major pare să explice lipsa de eficiență a CSAT în momentele de criză. Desființarea acestui organism, pe fondul prăbuşirii granițelor statului român, în vara anului 1940, şi accederea la putere a generalului Ion Antonescu, un alt militar lipsit de aprecieri din partea lui Carol al II-lea, nu a constituit o surpriză.

Structurile specializate din Ministerul de Interne

După formarea statului național unitar român, Ministerul de Interne şi-a extins activitatea asupra teritoriilor româneşti reunite şi s-a procedat la unificarea legislativă, în cadrul căreia un loc de frunte l-a ocupat cea administrativă. Prin Decretul Lege din 22 iunie 1919 au fost reorganizate serviciile administrației Ministerului de Interne. În baza acestei legi, Ministerul de Interne a avut în structura organizatorică servicii speciale şi servicii centrale.

Direcția Poliției şi Siguranței Generale. Din serviciile speciale făcea parte Direcția Poliției şi Siguranței Generale, care în perioada 1924-1929 a fost condusă de un director general, ajutat de un subdirector. Instituția a avut în structură, ca organe centrale: Serviciul Poliției Tehnice, Serviciul Control

şi Inspecţii, Direcţia Administraţiei şi Personalului, Direcţia Poliţiei de Siguranţă. Aceasta din urmă era condusă de un director şi un subdirector. Până în 1927, director a fost Romulus Voinescu, iar de la această dată funcţia a fost ocupată de Eugen Cristescu, căruia i-a succedat Eugen Bianu şi Dimitrie Mântulescu.

În componenţa Direcţiei Poliţiei de Siguranţă intrau: Serviciul Siguranţei, Serviciul Controlului Străinilor şi patru brigăzi centrale, conduse de un inspector general. Brigada 1 avea în atribuţii urmărirea informativă a organizaţiilor şi partidelor politice de dreapta şi extrema dreaptă a studenţilor şi ziariştilor. Brigada a 2-a se ocupa cu cercetarea cazurilor de infracţiuni de drept comun. Brigada a 3-a avea în atenţie activitatea partidelor şi organizaţiilor de stânga, de extrema stângă şi mişcarea muncitorească. Brigada a 4-a culegea informaţii despre străinii aflaţi în Capitală.

Organele teritoriale (exterioare) ale Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale erau: Prefectura Poliţiei Capitalei; Inspectoratele regionale de poliţie şi siguranţă; Chesturile de poliţie din oraşele reşedinţă de judeţ; Poliţiile din oraşele reşedinţă de judeţ, din porturi, gări şi puncte de trecere a frontierei; Serviciile sau Brigăzile de siguranţă. Acestea din urmă au activat în cele mai importante oraşe reşedinţă de judeţ din România. Ele executau măsuri de siguranţă generală asupra cărora primeau ordine de la inspectoratele regionale de poliţie sau asupra cărora se sesizau din proprie iniţiativă, conform legilor în vigoare.

După înfăptuirea statului unitar român, în paralel cu restructurarea, s-a acordat o atenţie sporită şi laturii teoretice a activităţii de poliţie. A fost fundamentată chiar o nouă disciplină a dreptului românesc sub numele de *Dreptul Poliţienesc Român Unificat*, ale cărei principii şi norme au fost teoretizate în lucrarea „Introducere în Dreptul Poliţienesc Român Unificat“, editată, 1928, de maiorul Vasile Barbu, director de studii la Şcoala de jandarmi. O importantă contribuţie teoretică a adus-o şi lucrarea lui Dimitrie Mântulescu (doctor în ştiinţe juridice), intitulată *Poliţie politică şi poliţie de siguranţă de stat*, editată în 1937.

O nouă organizare a Ministerului de Interne a avut loc prin Legea din 21 iulie 1929 şi Regulamentul de funcţionare din 25 ianuarie 1930. Legea pentru organizarea Poliţiei generale a Statului din 21 iulie 1929 stabilea ca principalul organ de stat însărcinat cu îndrumarea, coordonarea şi realizarea activităţii de ordine şi informaţii pe întreg teritoriul urban al ţării să poarte denumirea de Direcţia Generală a Poliţiei. Aceasta avea atribuţii pe linie de poliţie administrativă, judiciară, de siguranţă şi informativă.

Ca poliție de siguranță şi informativă, Direcția Generală a Poliției culegea informații, instrumenta şi aducea la cunoştința autorităților superioare informații privind fapte sau stări de fapte contrare ordinii publice şi siguranței statului.

Cel mai important serviciu interior din Direcția Generală a Poliției a fost Direcția Poliției de Siguranță care, în conformitate cu prevederile legii din 1929, coordona şi îndruma activitatea informativă, realiza informarea conducerii Ministerului de Interne şi a factorilor de decizie ai statului.

Direcția Poliției de Siguranță a fost restructurată în două servicii: Serviciul de Informații şi Serviciul Controlului Străinilor. *Serviciul de Informații* din Direcția Poliției de Siguranță executa lucrările de birou conform rezoluțiilor propuse de către şeful direcției, cifrarea şi descifrarea corespondenței telegrafice sau radiotelegrafice cifrate şi primirea corespondenței de la biroul de registratură şi arhivă pe care o prezenta spre rezolvare directorului sau subdirectorului. Acest serviciu realiza prin biroul de studii: referate, dări de seamă, rezumate, situații statistice şi documentări; redacta şi expedia zilnic Buletinul informativ asupra evenimentelor importante privind ordinea publică şi siguranța statului; extrase din rapoartele primite de la serviciile exterioare.

Serviciul Controlului Străinilor executa dispozițiile Legii controlului străinilor şi ale altor legi care reglementau regimul diferitelor categorii de străini aflați în țară. La cererea Ministerului de Externe, dădea avize în legătură cu intrarea şi şederea în țară a străinilor care solicitau acest lucru sau cereau prelungirea termenului de şedere. De asemenea, întocmea lucrări pentru expulzarea sau extrădarea străinilor hotărâte de Ministerul de Interne, Ministerul de Externe şi Ministerul Justiției, semnala venirea în țară a străinilor unităților de poliție din localitățile unde aceştia declarau că vor merge şi elibera certificatele „Nansen“ refugiaților străini, conform convențiilor internaționale.

În 1931, Brigăzile centrale de Siguranță s-au transformat în *Corpul Detectivilor*, instituție care până în iunie 1939 a fost condusă de Vintilă Ionescu, iar de la această dată şi până în luna august 1940, la conducere s-a aflat Niki Ştefănescu.

Corpul Detectivilor a desfăşurat activitate de culegere a informațiilor prin toate procedeele: agentură secretă, filaj-supraveghere, interceptări telefonice şi de corespondență etc. Avea, de asemenea, atribuții în domeniul prevenirii şi descoperirii infracțiunilor contra ordinii publice şi siguranței statului; era subordonat nemijlocit Direcției Poliției de Siguranță, fiind organul ei informativ de teren, de căutare şi culegere a informațiilor; îşi desfăşura

activitatea cu precădere în Capitală, dar acționa uneori şi în provincie, prin echipe volante; era organizat pe grupe, secțiuni, echipe şi birouri.

Grupa 1 urmărea organizațiile şi partidele de dreapta şi extrema dreaptă, asociațiile fără scop lucrativ, sectele religioase, nerecunoscute legal, corpurile profesionale şi lojile francmasonice. Grupa a 2-a (mai numită şi Brigada Mobilă) se ocupa cu cercetarea infracțiunilor de drept comun (în special furturi, tâlhării, falsuri etc.). Grupa a 3-a supraveghea organizațiile şi partidele politice ale minorităților naționale (maghiară, germană, bulgară, ucraineană, rusă, evreiască etc.) suspecte că desfăşoară acțiuni contra intereselor statului. Grupa a 4-a urmărea mişcările şi partidele politice de stânga şi extrema stângă. Grupa a 5-a avea atribuții exclusive de filaj. Grupa a 6-a avea în preocupări paza familiei regale şi a înalților demnitari.

În schema de organizare a Corpului Detectivilor figurau şi două echipe speciale: una care se ocupa de problemele economice şi alta autorizată cu interceptările telefonice. Aceasta din urmă a funcționat în localul Societății Anonime a Telefoanelor, iar interceptările puteau fi solicitate de Direcția Generală a Poliției, Direcția Poliției de Siguranță, Serviciul Secret de Informații al Armatei Române, Marele Stat Major, Parchetul Militar şi Civil. În subordinea Poliției de Siguranță se aflau alte două structuri: Biroul de Siguranță al Gării de Nord şi Poliția Aeroportului Băneasa.

Biroul de Siguranță al Gării de Nord semnala deplasările persoanelor date în urmărire şi primea reclamațiile referitoare la infracțiunile săvârşite pe calea ferată, pe care le îndruma spre cercetare autorităților polițieneşti.
Poliția Aeroportului Băneasa îndeplinea atribuțiile poliției de frontieră, şi anume: controlul documentelor de călătorie, asistența dată organelor vamale la controlul bagajelor şi persoanelor care călătoreau cu avionul, identificarea persoanelor urmărite şi date în obiectiv.

În cadrul Secretariatului Corpului Detectivilor se afla Biroul Buletinului Informativ. Acesta întocmea zilnic un buletin în baza informațiilor culese şi raportate de structurile mai susmenționate.

Direcția Poliției şi Siguranței Generale din România s-a bucurat în vremea aceea de prestigiu internațional. De exemplu, Eugen Cristescu, şeful Siguranței în perioada 1927-1934 a fost membru al Comisiei Internaționale de Poliție, ce se întrunea periodic la Haga, şi avea întinse legături şi chiar relații prietenești cu şefii serviciilor de siguranță din multe state europene.

Dintr-un articol publicat în ziarul „Cuvântul“ din 6 noiembrie 1933, aflăm şi cum recepta presa timpului eficiența siguranței generale a statului: „Luptând cu greutățile inerente vremilor de astăzi, cu un personal redus la minim, dar care ştie să-şi facă datoria cu prețul sângelui — cazuri numeroase stau dovadă — siguranța statului îşi îndeplineşte cu prisosință misiunea.“

Articolul mai comenta şi eficienţa secţiei care se ocupa de supravegherea mişcării comuniste, în felul următor: „Siguranţa statului a creat o secţie specială pentru urmărirea mişcării comuniste, reuşind să dea pe mâna justiţiei numeroşi agenţi şi propagandişti. Este unul dintre cele mai bine organizate servicii, şi centrala GPU [Serviciul de securitate sovietic — *n.n.*] de la Moscova o consideră cea mai temută din Europa Centrală?”.

Într-adevăr, cine are răbdare să parcurgă presa interbelică, atât cea independentă, cât şi cea a partidelor democratice, va putea constata bogăţia de articole referitoare la grupurile de terorişti, comunişti, legionari, bandiţi, spioni, diversionişti, traficanţi şi criminali de toate neamurile arestaţi şi trimişi în faţa justiţiei. În majoritatea cazurilor, acţiunile de identificare şi neutralizare a acestora au fost iniţiate cu profesionalism de organele siguranţei în cooperare cu celelalte servicii şi structuri secrete româneşti ori străine. Dar ceea ce va surprinde şi mai mult pe cititorul neavizat este că în presa interbelică românească nu s-au întâmplat cazuri în care gazetarii de profesie să-şi permită să critice nefondat sau să scrie calomnii la adresa organelor de siguranţă. Exista în România, ca şi în celelalte ţări europene, un respect cu totul deosebit al societăţii civile faţă de acele instituţii care vegheau la apărarea drepturilor, proprietăţilor şi liniştii oamenilor, şi aceasta în contextul în care nu întotdeauna se foloseau metode şi mijloace legale sau dintre cele mai paşnice.

În România interbelică au existat şi forme de protecţie socială pentru poliţişti. În anul 1934 a luat fiinţă Societatea Generală a Funcţionarilor Poliţişti, ale cărei scopuri, înscrise în statut, erau următoarele: de a ajuta membrii lipsiţi de mijloace ori soţiile şi copiii lor fără avere sau pensie suficientă, în bani sau în natură, în caz de deces, boli grave, naşteri sau nenorociri independente de voinţa lor; de a veni în ajutorul membrilor puşi în retragere din oficiu ori din cauza infirmităţii care îi făceau improprii serviciului, atunci când nu aveau dreptul la pensie; de a ajuta cu cărţi şi haine copiii membrilor săraci; de a stabili şi întări relaţiile de înfrăţire, colegialitate şi prietenie între membrii societăţii. Din această societate puteau să facă parte toţi funcţionarii poliţişti, de toate categoriile, precum şi pensionarii foşti poliţişti sau angajaţi civili, deci un fel de sindicat al poliţiştilor, bazat pe solidaritatea de breaslă. De asemenea, Ministerul de Interne dispunea de case de credit, de la care funcţionarii, indiferent de grad şi funcţie, puteau împrumuta sume de bani restituibile în rate lunare pe o perioadă mai mare de timp, în scopul facilitării construirii de locuinţe sau procurării de bunuri de folosinţă personală cu valoare ridicată.

Jandarmeria şi Serviciul de Informaţii al

Regionalei Autonome CFR

Reorganizarea jandarmeriei rurale s-a făcut în baza următorului cadru legislativ: Legea din 3 martie 1929, Statutul din 20 iulie 1930, Regulamentul de organizare şi funcţionare din 2 martie 1931. Prin această nouă legislaţie, Jandarmeria rurală a devenit „un corp organizat milităreşte, instituit pentru a veghea în comunele rurale la siguranţa de stat, la menţinerea ordinii publice, precum şi la executarea legilor şi regulamentelor de competenţa sa“.

Printre atribuţiile cele mai importante fixate de noul cadru legislativ se numărau: prevenirea infracţiunilor; menţinerea şi restabilirea ordinii publice în caz de tulburări; paza siguranţei publice şi de stat; strângerea informaţiilor privind siguranţa statului şi acţiunile serviciilor de spionaj străine pe teritoriul rural al ţării, pe care le raporta organelor în drept; cercetarea şi urmărirea infracţiunilor; adunarea probelor şi înaintarea lor, împreună cu infractorii, autorităţilor în drept; executarea mandatelor de aducere, de arestare etc.

Pentru serviciul său ordinar şi extraordinar, Jandarmeria stătea la dispoziţia autorităţilor cărora legile le confereau atribuţii de poliţie (generală, judiciară, militară etc.).

Jandarmeria a fost organizată ulterior într-un Inspectorat General, care cuprindea formaţiuni teritoriale, servicii şi şcoli. Sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei era în Bucureşti, în clădirea de pe şoseaua Ştefan cel Mare.

Documentele de arhivă atestă că efectivul total al Jandarmeriei era în 1938 de 36 849, dintre care 993 ofiţeri, 8 641 subofiţeri şi 27 215 trupă în termen.

La 1 februarie 1936 s-a înfiinţat Legiunea de Jandarmi CFR iar în iulie acelaşi an Legiunea de Jandarmi Mobilă Purtată, cu reşedinţa la Pantelimon, compusă dintr-un batalion călare. În aprilie 1938 a luat fiinţă şi Legiunea de Jandarmi Motorizată pentru intervenţii.

A funcţionat şi o Şcoală de jandarmi la Oradea care, începând cu anul 1922, a rămas singura şcoală de acest gen pe întreaga ţară pentru ofiţeri, şefi de secţie şi de post, restul şcolilor fiind desfiinţate.

La sfârşitul anului 1927 a luat fiinţă Reţeaua de Informaţii a CFR ca structură subordonată Regiei Autonome CFR. Potrivit Regulamentelor de organizare şi funcţionare, fiecare şef de unitate CFR, care avea în subordine un număr mai mare de salariaţi, era obligat să cunoască starea de spirit din rândul subordonaţilor, acţiunile organizate de elemente periculoase cu orientări politice de extremă dreaptă sau extremă stângă. De asemenea,

aveau în atenție prevenirea producerii de evenimente deosebite, ca: furturi, incendii, explozii, sabotaje etc.

Informațiile erau raportate lunar, sau când situația o impunea, şefilor ierarhici şi delegatului Marelui Stat Major de pe lângă Grupul de Inspecții CFR din care făcea parte unitatea respectivă.

La cererea Direcției Generale a CFR, Inspectoratul General al Jandarmeriei a încheiat în 1936 o convenție cu administrația CFR, pe baza căreia a luat ființă Legiunea de Jandarmi cu competență în întreaga sferă de activitate a Regiei Autonome CFR, condusă de colonelul Vladimir Sachelarie.

În afară de paza bunurilor aparținând CFR-ului, Legiunea de Jandarmi avea şi sarcina de a urmări informativ activitatea şi starea de spirit a salariaților prin formațiunile proprii sau informatori recrutați din rândul personalului CFR. Prin urmare, între Legiunea de Jandarmi CFR şi Rețeaua de Informații a CFR s-a stabilit o conlucrare foarte strânsă. Această măsură a fost determinată de recrudescența acțiunilor destabilizatoare organizate de forțele politice legionare şi comuniste infiltrate în sectorul CFR, concretizate în greve, furturi, sabotaje, mitinguri, demonstrații şi aşa-zisul „ajutor roşu“. Agenții informatori, fie că făceau parte din cadrele Jandarmeriei, fie că erau recrutați din rândul cadrelor CFR, erau plătiți dintr-un fond special, pus la dispoziție de Regia Autonomă a CFR. Numele real al acestora nu figura în statele de plată, ceea ce înseamnă că erau bine acoperiți.

Şefii posturilor de jandarmi CFR prezentau şefilor de secții la 1 şi 15 ale fiecărei luni „dări de seamă“ ce conțineau sinteze ale informațiilor primite, iar aceştia din urmă le analizau şi le trimiteau comandantului Legiunii de Jandarmi CFR tot sub formă de dări de seamă. La rândul lui, comandantul Legiunii de Jandarmi CFR întocmea lunar un „buletin informativ“, din care un exemplar era distribuit Inspectoratului General al Jandarmeriei şi un altul Direcției Generale a CFR.

Serviciile de informații ale Ministerului Apărării Naționale

În perioada interbelică, Ministerul Apărării Naționale a avut două servicii specializate: *Servicul de Informații Militare* (mai numit şi Secția a 5-a, ulterior Secția a II-a din Marele Stat Major); *Serviciul Secret de Informații al Armatei Române* (care, în octombrie 1939 şi-a schimbat denumirea în Serviciul Special de Informații).

După primul război mondial, Serviciul de informații al armatei române nu a suferit modificări esențiale. El a continuat să funcționeze în cadrul

Diviziunii a II-a a Marelui Stat Major, sub denumirea de Secția a 5-a informații şi contrainformații. Era structurat pe patru birouri: Biroul 1 informații directe, Biroul 2 contrainformații, Biroul 3 propagandă şi Biroul 4 cifru.

În perioada 1921-1927, Serviciului de informații al armatei i s-a acordat o atenție deosebită din partea conducerii Marelui Stat Major şi a Ministerului Apărării Naționale. Şi-a diversificat activitatea, şi-a dezvoltat sursele de informații, şi-a perfecționat metodele şi procedeele de culegere a informațiilor, îndeosebi ca urmare a definitivării Regulamentului de informații şi a funcționării Cursului de pregătire pe linia muncii informative, şi şi-a îmbunătățit colaborarea cu celelalte structuri din comunitatea informativă a României.

În 1925 Serviciul de informații al armatei a fost ridicat de la rangul de secție la acela de diviziune. Până în 1927 a funcționat ca Diviziunea a II-a din Marele Stat Major, cu o secție de informații, compusă din 7 birouri şi o secție de contrainformații, cu 2 birouri. Printre cele 7 birouri ale secției de informații apare un birou de căutare, un birou de studii şi un birou de tratate. Înființarea biroului de tratate a fost determinată de faptul că în acea perioadă la Liga Națiunilor de la Geneva erau luate în discuție o serie de chestiuni cu legătură directă în domeniul militar sau pur militar, pentru care Ministerul Afacerilor Străine trimitea toate documentele la Marele Stat Major. Pentru că aceste documente erau numeroase şi necesitau studii speciale s-a solicitat şi aprobat înființarea biroului respectiv.

În această perioadă s-a acordat o atenție sporită activității contrainformative, întrucât începuse să recidiveze situația din anii neutralității (1914-1916), când serviciile de spionaj străine reuşiseră să se infiltreze foarte puternic în armata română. S-a ajuns chiar la situația când Planul de mobilizare a armatei române, întocmit de Marele Stat Major în 1926 — ce cuprindea peste 100 de file şi multe anexe, cu datele cele mai secrete şi mai complete privind oştirea şi capacitatea de apărare a țării —, să fie sustras în original de către Serviciul de Spionaj sovietic, chiar de la ministrul de Război al României. Pe scurt, faptele s-au petrecut în felul următor. Generalul Ludovic Mircescu, ministrul de Război, fiind în relații amoroase cu o anume spioană „Gerda“, a plecat în concediu la Vatra Dornei, însoțit de aceasta. La Vatra Dornei, din ordinul lui, i s-a trimis Planul de mobilizare, „pentru a fi studiat în liniște“. „Gerda“ i l-a sustras din cameră şi, în aceeaşi zi, împreună cu un cumnat al său, care era consul al unei țări străine la Bucureşti, a trecut frontiera de stat, fugind cu documentul respectiv din România. În cele din urmă, generalul Ludovic Mircescu s-a sinucis.

În ceea ce priveşte concepția despre rolul informațiilor cu caracter militar pentru perioada 1921-1927 este relevant să apelăm la afirmațiile şi concluziile unui analist al vremii, căpitanul Ioan Tomoroveanu, el însuşi integrat Serviciului de Informații Militare: „Informațiile nu mai sunt ce au fost odată. Studii, chiar periodice, asupra situației serviciului, sunt cum nu se poate mai necesare şi cum din punct de vedere al informațiilor nu suntem niciodată în timp de pace ci în timp de război, anumite manifestări vii de la noi sau de aiurea nu lipsesc“.

Strategii militari acordau toată încrederea Serviciului de informații al armatei. Astfel, în Planul de mobilizare, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1925, punctul „G“ era dedicat în exclusivitate sarcinilor pe linie informativă. Documentul preciza că rezultatele aplicării Planului de acțiune al acoperirii informative depindea „de oportunitatea trecerii de la dispozitivul de pace la cel de război“, care, la rândul său, depindea de „informația la timp asupra activității inamicului, când s-ar impune o schimbare de dispozitiv“. În concepția ofițerilor de la Marele Stat Major, comandamentul trebuia să acorde toată importanța în organizarea Serviciului de informații, pentru a da ştiri folositoare şi oportune. Se atrăgea atenția că „rezultatele practice ale aplicării Planului de acțiune“ depindeau „de gradul de pregătire a comandanților şi trupelor pentru executarea cu promptitudine şi suplețe“ a acestui plan. Acoperirea informativă a zonei de operații trebuia să se facă „prin sprijinul solicitat populației acolo unde se poate conta cu siguranță pe credința ei“.

Sarcinile ce reveneau structurilor informative ale armatei mai decurgeau şi din precizarea principiilor fundamentale formulate de analiza geopolitică şi geostrategică de interes pentru țara noastră. De exemplu, Planul de mobilizare pe 1925 stabilise că România se învecina cu şase state, dintre care trei (Polonia, Cehoslovacia şi Iugoslavia) erau aliate, celelalte trei (Rusia sovietică, Ungaria şi Bulgaria) erau considerate ca adversari potențiali. Această situație punea România în măsură să acționeze din punct de vedere militar pe linii interioare, împotriva adversarului potențial, simultan sau succesiv, cu sau fără colaborarea integrală sau parțială a aliaților. Prin urmare, comandamentul armatei române trebuia să fie în măsură: a avea siguranța pe cele trei fronturi, a determina în timp util adversarul principal, a-şi da seama de funcționarea alianțelor în vigoare. De aici rezultă cu claritate că activitatea de informații trebuia organizată şi orientată spre cele trei fronturi (de Est, de Vest şi de Sud), cu zone de acțiune în adâncimea potențialilor inamici, precum şi în locuri unde se concentrau informațiile care defineau scopurile şi interesele imediate sau de perspectivă față de România.

În anul 1927 situaţia României s-a mai liniştit. Acordurile şi tratatele internaţionale încheiate după primul război mondial ofereau garanţii de securitate. La 1 octombrie 1927, Diviziunea a II-a a devenit Secţia a II-a din Marele Stat Major.

Până în anul 1934, Secţia a II-a a avut în componenţă (pe linie informativă): un birou căutare informaţii organizat pe trei sub-birouri, denumite Frontul de Est, Frontul de Vest şi Frontul de Sud ; un birou radio ; un birou studii informative şi un birou instrucţiuni şi tratate.

În anul 1935 în componenţa Secţiei a II-a figurau pe linie informativă: un birou de informaţii şi ataşaţi militari cu cele trei sub-birouri (fronturi); un birou studiul armatelor străine; un birou radio şi centrele de informaţii de la Cluj, Iaşi şi Bucureşti.

Din studiul documentelor de arhivă rezultă o preocupare continuă a Marelui Stat Major de sporire a numărului ofiţerilor încadraţi în Secţia a II-a: în anul 1938 au fost mutaţi în Secţie 41 ofiţeri, iar în anul 1939 încă 33 ofiţeri.

Structura organizatorică a evoluat, astfel că în 1939 în compunerea Secţiei a II-a se aflau ca elemente organizatorice pe linie informativă: un birou informaţii, studii şi căutare, cu trei „fronturi“ (Frontul de Vest, cu Centrul 1 informaţii organizat pe trei subcentre; Frontul de Est, cu Centrul 2 ce avea trei subcentre; Frontul de Sud cu Centrul 3, ce avea două subcentre); un birou ataşaşi militari şi protocol; un birou radio cu un sub-birou ascultare şi un sub-birou goniometrie; un birou doctrină informativă şi instrucţie de specialitate în armată şi un sector de coordonare a organelor informative de la marile unităţi.

În perioada 1927-1940, relaţiile armatei române cu armatele altor state pe linia ataşaţilor militari s-au concretizat în acreditarea şi funcţionarea în străinătate a unui număr variabil de posturi — de la 11 în 1927 la 14 în 1937, 12 în 1938 şi 13 în 1940.

Pentru normarea şi reglementarea activităţii de informaţii militare, Secţia a II-a a elaborat, printre altele, următoarele lucrări care, în ansamblu, formează ceea ce numim astăzi cadrul tehnico-metodologic: *Instrucţiuni provizorii pentru activitatea de informaţii* (adaptate după Instrucţiunile franceze din 1927); *Instrucţiuni cu atribuţiile birourilor radio ca organe informative ale Marelui Stat Major*; *Instrucţiuni pentru funcţionarea Serviciului de informaţii al artileriei*; *Instrucţiuni de funcţionare a observatoarelor de frontieră*; *Regulamentul pentru ataşaţii militari români acreditaţi în străinătate*; *Instrucţiuni pentru organizarea, dislocarea şi încadrarea Serviciului de informaţii pe frontieră*.

În deceniul premergător izbucnirii celui de-al doilea război mondial, Secția a II-a din Marele Stat Major a repurtat unele succese notabile, atât pe plan informativ cât şi contrainformativ. De exemplu, în septembrie 1930, cu ocazia unei audiențe la regele Carol al II-lea, generalul Nicolae Samsonovici, şeful Marelui Stat Major, a prezentat o sinteză informativă a Secției a II-a în care se sublinia, printre altele: „S-a pus capăt alarmismului, s-a redat siguranța activității economice, s-a dat posibilitatea trupelor a trece la o viață normală şi s-a pus capăt aplicării măsurilor excepționale şi cheltuielilor inutile de zeci şi sute de milioane de lei.“ De asemenea, în baza informațiilor primite de la Secția a II-a, Marele Stat Major a putut să se pronunțe în deplină cunoştință de cauză asupra situațiilor legate de diferite diversiuni, chiar în împrejurări când aceste ştiri erau susținute de Marile Puteri, care dispuneau de servicii cu reputație.

Prin fluxul informațional obținut şi valorificat, Secția a II-a şi-a putut afirma soliditatea sa. Echipa contrainformativă a Secției a II-a a contribuit la descoperirea a 85 % din cazurile de spionaj din țară, dintre care sunt de relevat spionajul de la Corpul III armată, de la aviație, de la Arsenalul Armatei, de la Institutul Geografic, de la Pirotehnia Armatei şi rețeaua de la Siguranța Statului (din Basarabia).

Totodată, Secția a II-a informații a intrat în posesia planurilor de operații militare germano-ungare împotriva României. Pentru țara noastră se prevedea atacul din vest al trupelor ungare şi al unei divizii blindate germane şi pătrunderea pe direcțiile Satu-Mare şi Oradea. Trupele germane urmau să acționeze dinspre nord-vest, pe direcția Văilor Siretului şi Prutului. La Marele Stat Major s-a analizat situația apărută în baza acestor informații şi, ca urmare, s-a hotărât formarea Armatei a III-a care, conform Directivei operative nr. 6, din 10 septembrie 1939, avea misiunea să zădărnicească pătrunderea forțelor străine în Transilvania şi pe Văile Siretului şi Prutului.
După pierderile teritoriale din vara anului 1940, Secția a II-a din Marele Stat Major a simțit necesar pentru moralul oştirii române, grav afectat de politica cedărilor fără luptă, să elaboreze „*Instrucțiunile relative la atitudinile şi viața ataşaților militari şi misiunilor militare trimise în străinătate*“. La 9 noiembrie 1940, aceste Instrucțiuni au fost difuzate „celor interesați“. Reținem câteva aspecte de actualitate: „Este o datorie sfântă ca, în primul rând, ofițerii, prin întreaga lor viață şi atitudine, să fie un îndreptar de corectitudine şi sobrietate.“; „ofițerii în primul rând trebuie ca, prin modestia, prin măsura acțiunii lor, prin corectitudinea, gravitatea, demnitatea şi resemnarea lor, să reprezinte imaginea fidelă a țării“.

Numărul lucrărilor întocmite de Secția informații militare din Marele Stat Major, din anul 1927 şi până la intrarea României în cel de-al doilea război

mondial, este de-a dreptul impresionant. În plus față de lucrările menționate mai înainte ar mai putea fi amintite numeroase studii, sinteze, buletine şi alte lucrări informative cu preponderență asupra problemelor legate de orientările şi pregătirile militare ale unor state din spațiul nostru geopolitic şi geostrategic, care vizau România. Multe din documentele identificate în arhive poartă consemn de „strict secret“ şi mențiunea „a se distruge după consultare“. Sunt greu de precizat motivele prin care aceste documente au fost salvate de la distrugere; dar cert rămâne faptul că la vremea respectivă aveau o valoare operativă deosebită, iar astăzi, cele care s-au păstrat totuşi prin conținutul lor sunt interesante sub aspect istoric.

Parcurgând cu atenție conținutul lucrărilor informative aflate în arhive, constatăm că au fost puse la dispoziția conducerii armatei şi a statului român în mod oportun şi preventiv, complet şi amplu fundamentat, date informative, aprecieri, concluzii, atenționări şi prevederi referitoare la evoluția evenimentelor legate de acțiuni majore întreprinse de țara noastră pe linia relațiilor internaționale. Măsurile fundamentate de factorii de decizie constituționali ai statului român, bazate pe informațiile furnizate de Secția a II-a a Marelui Stat Major, au vizat: constituirea unui sistem de garanții de securitate, organizarea, dislocarea, mobilizarea, înzestrarea, instruirea şi activitatea forțelor armate, doctrina militară, ipoteze de întrebuințare a forțelor în luptă. S-a acordat atenție inclusiv problemelor de cunoaştere a capacității militare de organizare şi conducere a trupelor în luptă a unor comandanți de la diferite eşaloane din armatele potențiale a deveni adversare ale armatei române.

De remarcat că în lucrările întocmite şi prezentate de Secția a II-a au fost puse în evidență concluzii şi prevederi asupra evoluției evenimentelor internaționale într-un mod foarte curajos, fără a se ține seama de orientările politice ale conducerii statului român existente în anumite perioade, inclusiv prevederi asupra declanşării celui de-al doilea război mondial şi a deznodământului acestuia. Indiferent de frământările politice interne ce au avut loc în anumite etape în țara noastră, Secția a II-a Informații din Marele Stat Major şi-a păstrat verticalitatea şi a reuşit să analizeze în mod obiectiv evenimentele şi evoluția lor, dincolo de orice subiectivism politic, dovedind un grad ridicat de profesionalism.

Desigur că nu pot fi trecute cu vederea şi unele aspecte care astăzi pot fi discutabile. Ne gândim în primul rând la faptul că la Marele Stat Major, deşi existau informații dintre cele mai clare privind intențiile agresive ale vecinilor (URSS şi Ungaria) totuşi nu s-a fundamentat un studiu de prognoză privind consecințele politicii de cedări teritoriale fără luptă.

O regulă nescrisă a unei instituții de acest fel este continuitatea la comandă pentru a-i asigura coerența şi unitatea de concepție, fără de care nu se pot obține rezultate benefice în planul eficienței armei informațiilor. Or, se pare că şi din acest punct de vedere instituția a avut de suferit. Astfel, din 1919 şi până la începutul lui septembrie 1940, la conducerea Secției a II-a din M.St.M. s-au succedat opt ofițeri în gradul de colonel: Constantin Bădulescu (1919-1920), Dumitru Palada (1921-1923), Lazăr Rădulescu (1924), Alexandru Glatz (1925-1928 şi 1932-1935), Simion Florescu (1929-1931), Aurel Moldoveanu (1936-1938) şi Ilie Crețulescu (1939-1940).

Serviciul Secret de Informații al Armatei române

După 1920 Serviciul de Siguranță al Dobrogei a rămas în structura Ministerului de Interne, iar Mihail Moruzov a fost schimbat de la conducere, intentându-i-se chiar un proces pentru deturnare de fonduri. În cele din urmă, acuzațiile nu au putut fi dovedite. Până în 1922 Serviciul a funcționat cu rezultate sub aşteptări, fiind condus — ca delegat — de un anume I. Petrescu. În anul 1924 Serviciul a fost trecut la Marele Stat Major, sub denumirea de Serviciul Secret de Informații al Armatei române, fiind totodată reorganizat, în special pe linie contrainformativă. Cu toate acestea nu s-au obținut rezultatele scontate, întrucât lipseau cadrele de specialitate. Gheorghe Cristescu (fratele lui Eugen Cristescu), unul dintre cei mai vechi funcționari ai SSI, preciza în memoriile sale că „CSAT presa prea mult asupra problemei dezvoltării Serviciului Secret, ținând această problemă mereu pe ordinea de zi a şedințelor“.

Ceea ce a grăbit restructurarea Serviciului Secret a fost activitatea informativă foarte intensă şi penetrările uneori cu grad sporit de periculozitate pe care le realizaseră serviciile similare străine în rândurile armatei române, precum şi sustragerile de documente secrete. Dovada cea mai concludentă o constituie cazul de spionaj Kovacs Zoltan şi Cuceapski. Cei doi agenți maghiari fuseseră arestați din întâmplare de organele de siguranță româneşti. La ancheta efectuată s-a constat că, începând cu anul 1919, timp de 5 ani, cei doi desfăşuraseră o intensă activitate informativă în România, cu treceri clandestine peste frontieră. Dar lucrul cel mai grav, reuşiseră să sustragă şi să copieze o serie de documente ale Regimentului 85 infanterie; broşuri confidențiale de la Comandamentul 6 teritorial; acte militare aparținând garnizoanei Bacău şi Braşov; hărți şi documente de la Secția cartografică a Institutului Geografic al Armatei; acte din birourile de organizare-mobilizare din cancelaria unui colonel; acte şi planuri relative la depozitele de muniții şi regimentele de tancuri; acte şi documente aparținând

Comisiilor de recrutare Oradea-Mare şi Cluj; documente ale Diviziei 17 semnate de generalul-colonel Denghel şi locotenentul Bardaş, între care unele originale.

Foarte posibil ca reorganizarea Serviciului Secret să fi fost determinată şi de situaţia internă şi internaţională a momentului. În 1924, aproape jumătate din teritoriul ţării se afla sub stare de asediu, situaţie ce se datora ştirilor alarmante care veneau de pe cele trei fronturi.

O contribuţie importantă la întărirea Serviciului Secret şi-a adus-o Secţia a II-a din Marele Stat Major. În lucrarea sa memorialistică, Eugen Cristescu menţionează acest aspect în felul următor: „ Marele Stat Major s-a hotărât în cursul anului 1924 să înfiinţeze un serviciu civil de informaţii (Serviciul Secret), după modelul Serviciului francez, ataşat la Secţia a II-a, ca organ auxiliar al acestuia. Pentru aceasta, M.St.M. s-a oprit asupra unui ofiţer de siguranţă, Mihai Moruzov. Începuturile au fost destul de dificile“.

La jumătatea anului 1924, CSAT s-a hotărât să-l numească pe Mihail Moruzov în fruntea Serviciului Secret, încredinţându-i, totodată, sarcina de a se ocupa de reorganizarea lui pe baze moderne. Moruzov era recomandat de ofiţerii Marelui Stat Major ca „un element capabil în materie”, bun cunoscător al limbii ruse şi cu relaţii pe spaţiul frontierei de răsărit, acolo unde începuse să se ivească probleme de apărare şi siguranţă naţională. Numirea a fost contestată de inspectorul general de siguranţă al Dobrogei — un anume Ştefu, rudă cu Romulus Voinescu. De aici s-a produs un scandal, ajungându-se la o situaţie inadmisibilă, în care regele Ferdinand a intervenit personal, ca preşedinte al CSAT pentru aplanarea conflictului. Gheorghe Cristescu — un vechi lucrător SSI — spune că în faţa regelui, Moruzov s-ar fi împăcat cu Romulus Voinescu, „o împăcare ce nu era decât formală“. Rivalitatea s-a stins abia în 1927 o dată cu decesul lui Romulus Voinescu.
Serviciul Secret a fost deci organizat ca o structură civilă, o veritabilă agentură secretă, perfect acoperită, ataşată la Marele Stat Major, ce-i încredinţa de regulă următoarele misiuni cu caracter informativ: studiul ofensiv şi defensiv al zonelor din raza de competenţă; semnalarea imediată a oricăror mişcări de trupe sau agenţi în regiunile respective; sesizarea oricăror acţiuni din partea potenţialilor inamici care puteau aduce prejudicii sistemului defensiv de apărare.

Despre activitatea Serviciului Secret, de la înfiinţare şi pînă la începutul anilor ‘30, se cunosc prea puţine lucruri datorită faptului că arhiva a fost distrusă complet în urma bombardamentelor din august 1944 din zona Turnu-Severin, unde fusese dislocată.

Un moment important în activitatea Serviciului Secret de Informații al Armatei române îl constituie data de 20 aprilie 1934 când a intrat în vigoare primul regulament ce-i fixa cadrul instituțional şi principalele atribuții.

În articolul 1, Regulamentul din 20 aprilie 1934 preciza că Serviciul Secret constituie organul tehnic al Serviciului de informații al armatei, iar articolul următor îi stabilea ca principală misiune „procurarea de informații (interne şi externe) cu caracter general pentru Ministerul Apărării Naționale, atât în timp de război, cât şi în timp de pace". Spre deosebire de perioada 1920-1933, când Serviciul Secret fusese subordonat direct Marelui Stat Major al armatei române, Regulamentul din 20 aprilie subordona activitatea acestui serviciu Ministerului Apărării Naționale. „Fără aprobarea prealabilă a Ministerului Apărării Naționale, menționa art. 3, acest serviciu nu poate întreprinde nici o acțiune cerută de alte servicii depinzând de alte departamente".

Acest lucru nu a împiedicat asigurarea unei colaborări cât mai strânse între Serviciul Secret şi Marele Stat Major. Astfel, pentru promovarea unui flux informativ necesar Biroului Operații, Serviciul Secret trebuia să asigure Marele Stat Major cu informații „după nevoile operative… atât în timp de pace, cât şi în timp de război". Aparatul tehnic al Serviciului era dator „să execute orice ordine primite referitoare la procurarea materialului informativ cu caracter militar".

Tot prin Regulamentul din 20 aprilie 1934, Serviciului Secret i se acordau drepturi largi în domeniul organizării structurilor informative proprii şi în încadrarea cu personal civil sau militar. Articolul 5 din Regulament stipula că „Serviciul Secret are în sarcina sa recrutarea şi formarea elementelor capabile să execute misiuni informative (interne şi externe) conform cerințelor", şi că „face propuneri pentru numirea personalului bugetar oficial şi numeşte direct personalul acoperit". Articolul 6 prevedea că „personalul descoperit va fi numit prin decizie ministerială, iar personalul acoperit se va numi şi înlocui prin decizia şefului Serviciului Secret".

Una dintre cele mai importante prevederi ale noului regulament era stipulată la art. 8: „Şeful Serviciului Secret exercită întreaga autoritate asupra personalului ce-i aparține, atât din punct de vedere profesional cât şi disciplinar, având deplină libertate atât în alegerea personalului, având ca normă aptitudini profesionale, cât şi a metodelor întrebuințate pentru îndeplinirea misiunilor ce li se încredințează, pe răspunderea sa, fără să angajeze — în cazuri de prăbuşiri inerente — Ministerul sau Statul în general. În cazuri de asemenea prăbuşiri Serviciul Secret va fi considerat ca o organizație autonomă".

După cum se poate constata, Regulamentul acorda şefului Serviciului Secret o totală libertate asupra actului de comandă, fapt pentru care i se cerea să-şi asume întreaga responsabilitate în situaţia unor insuccese. Prin aceasta se proteja Serviciul în ansamblul său şi se preveneau eventualele complicaţii diplomatice sau politico-militare în defavoarea intereselor statului român. Obligativitatea pentru Serviciul Secret de a funcţiona ca organizaţie autonomă în cazul unor prăbuşiri dezvăluie şi o concepţie strategică de valoare. Textul Regulamentului din aprilie 1934 — aşa cum este formulat — se referea desigur la prăbuşirea unor reţele informative, deconspirarea unor agenţi sau insuccesul unor acţiuni nformative speciale. Considerăm însă că el putea fi la fel de bine operaţional şi în ipoteza în care într-o conjunctură politico-militară defavorabilă o parte a teritoriului ţării devenea obiect al agresiunii armate din partea unei puteri străine. Ne gândim la faptul că ofiţerii Marelui Stat Major, inclusiv Mihail Moruzov — care a participat şi el la elaborarea Regulamentului —, să fi avut în vedere experienţa din primul război mondial, îndeosebi evenimentele din toamna anului 1916 când o mare parte din teritoriul ţării fusese ocupat de armate inamice, iar retragerea autorităţilor româneşti şi a armatei în Moldova s-a făcut fără să se lase o structură informativă secretă dinainte pregătită. Într-o astfel de ipoteză (prăbuşirea inerentă) Serviciului Secret i se putea încredinţa misiunea de excepţională importanţă strategică, de a acţiona ca structură de rezistenţă pe teritoriul vremelnic ocupat.

Pentru realizarea unor astfel de misiuni delicate, trebuiau organizate încă din timp de pace acele structuri informative şi contrainformative centrale şi teritoriale în zonele din apropierea frontierelor sau în regiunile ce puteau intra vremelnic sub ocupaţia unor armate agresoare. Practic, întreaga reorganizare a Serviciului Secret efectuată în baza Regulamentului din aprilie 1934 a fost subordonată realizării acestui obiectiv strategic în domeniul informaţiilor.

Aşa se face că noua organizare a Serviciului Secret s-a realizat după o concepţie modernă, avându-se în vedere tot ceea ce era mai nou în domeniu şi pe plan internaţional. S-au studiat documente privind organizarea Intelligence Service-ului britanic, 2-éme Bureau-ului francez şi a FBI-ului american. Nu s-a omis nici studiul organizării serviciilor de informaţii ale armatelor din ţările vecine, cum ar fi: serviciile de informaţii bulgare, iugoslave, ungare, poloneze şi cehoslovace. După cum mărturisea Gheorghe Cristescu „s-a reţinut de la fiecare ceea ce se credea că este aplicabil şi în strategia de apărare, sub aspect informativ, a statului român“.

Regulamentul din aprilie 1934 constituie cadrul legal în baza căruia Serviciul Secret a funcţionat până la începutul anului 1938, când au intrat în

vigoare alte acte normative ce urmăreau adaptarea la noul regim politic, a cărui instaurare fusese susținută şi prefigurată, de o analiză întocmită de Mihail Moruzov şi aprobată de factorii de conducere din armată.

Prin Ordinul nr. 668 din 1 ianuarie 1938 al ministrului Apărării Naționale — general Ion Antonescu —, Serviciul Secret a fost trecut în subordinea Marelui Stat Major al armatei, iar prin Decizia Ministerială nr. 2 200 din 29 martie 1938 se proceda la o nouă organizare a acestui serviciu. Ultimul document cuprindea două capitole şi 19 articole şi aducea unele îmbunătățiri față de Regulamentul din 20 aprilie 1934.

Primele două articole precizau misiunea Serviciului Secret „de a procura informații secrete cu caracter general şi militar", „astfel ca el *să poată corespunde în timp de război nevoilor operative ale armatei*". Sublinierea este deosebit de importantă întrucât ne dezvăluie concepția generalului Ion Antonescu în orientarea activității Serviciului Secret spre acțiuni informative cu relevanță exclusivă pentru nevoile oştirii, barându-i astfel orice tendință de a se amesteca în jocurile politice sau a se subordona unor interese ale camarilei Palatului regal. Nu excludem ca acest aspect să fi constituit una din cauzele pentru care generalul Ion Antonescu a intrat în dizgrația regelui Carol al II-lea, ceea ce a dus la înlocuirea sa, la 30 aprilie 1938, din funcția de ministru al Apărării Naționale. Datorită unui zel excesiv manifestat față de Palat, Mihail Moruzov s-a amestecat în viața intimă a generalului Ion Antonescu, întocmindu-i un dosar compromițător, fapt ce a contribuit la o ruptură definitivă între aceste două personalități, cu urmări tragice pentru Moruzov în noiembrie 1940. Se pare însă că la această ruptură a contribuit deopotrivă şi generalul Ion Antonescu care, după cum ne informează istoricul Larry Watts, strânsese „de un deceniu dovezi despre delictele" şefului Serviciului Secret.

Dar modernitatea concepției Deciziei Ministeriale din 29 martie 1938 mai rezultă şi din art. 3: „În instrucțiunile ce se vor da de Marele Stat Major se va preciza legătura ce trebuie să fie între acțiunea Serviciului Secret şi a celorlalte organe similare, pendinte de alte Departamente". Cu alte cuvinte, se prefigura existența a ceea ce teoreticienii de astăzi numesc „comunitatea informativă a statului", formată din mai multe structuri departamentale, specializate fiecare pe un anumit domeniu, dar obligate să coopereze pe bază de prevederi regulamentare la supravegherea sistemului național de apărare. Deci cooperarea între Serviciul Secret, ca parte componentă a comunității informative a statului, cu celelalte organisme similare, care în epocă erau: Biroul II al Marelui Stat Major, Corpul Detectivilor din Siguranță şi Serviciul de informații al Jandarmeriei, nu putea fi lăsată la voia întâmplării.

Limitarea strictă a competențelor Serviciului Secret era prevăzută şi de art. 4, prin care activitatea acestuia urma să fie reglementată „doar prin instrucțiunile ce se vor da de către Marele Stat Major General al Armatei“.
În ceea ce priveşte încadrarea, art. 9 prevedea două categorii de personal: *descoperit* (bugetar sau diurnist) ce era numit de Marele Stat Major la propunerea şefului Serviciului; *acoperit* şi încadrat prin acte secrete de şeful serviciului.

Nici manipularea fondurilor informative nu era lăsată la voia întâmplării. Prevederile art. 7-13 ale Deciziei ministeriale din martie 1938 demonstrează fără putință de tăgadă existența unui cadru normativ, chiar în cele mai mici amănunte, în domeniul competențelor, responsabilităților şi modalităților de cheltuire a fondurilor ce reveneau şefului Serviciului Secret.

La 9 octombrie 1939, intra în vigoare — o dată cu publicarea în Monitorul Oficial — Decretul Lege pentru organizarea şi funcționarea Ministerului Apărării Naționale ce înlocuia Legea din aprilie 1933. La Capitolul II, cu titlul „Organe auxiliare la dispoziția Ministerului Apărării Naționale“, art. 3 preciza că printre alte atribuții, Cabinetului ministrului îi revena şi aceea de a face legătura cu „Serviciul Special de Informații (pentru prima oară când i se schimba denumirea — *n.n*.), executând toate lucrările impuse de o bună orientare informativă a ministrului şi subsecretarului de stat al Ministerului Apărării Naționale”. Articolul 4 preciza că SSI este un corp de specialitate, subordonat direct Ministerului Apărării Naționale, iar şeful Serviciului obține gradul de director general. Chiar dacă prin Legea din 9 octombrie 1939, instituția apărea sub numele de Serviciul Special de Informații (SSI), în documentele elaborate de Moruzov continuă să fie denumit cu vechea titulatură de Serviciu Secret. Oricum, până la reorganizarea din noiembrie 1940, Serviciul va rămâne subordonat direct ministrului Apărării Naționale.

Prezentarea, chiar şi succintă, a principalelor prevederi regulamentare din perioada 1934-1939, demonstrează cât se poate de limpede, preocuparea majoră a factorilor de decizie politică şi militară din România în perfecționarea şi adaptarea permanentă a activității Serviciului Secret la dinamica factorilor de risc. În egală măsură transpare necesitatea orientării lui spre obiectivele operative ale organismului militar şi eforturile pentru rezolvarea uneia din marile contradicții pe care o reclamă activitatea oricărui serviciu secret. Pe de o parte, pentru eficiența activității informative, era nevoie de o perfectă conspirativitate, iar pe de altă parte, spre a-l feri de abuzuri şi ilegalități, trebuia pus sub un control strict. Este de altfel o contradicție care nici în vremurile de azi nu a fost încă rezolvată în condiții

optime, întrucât pentru păstrarea conspirativității nu se supun controlului acțiunile informativ-operative în derulare, ci doar rezultatele lor.

Biroul de Informații Permanent al Micii Înțelegeri

Din studiul documentelor arhivistice rezultă un aspect extrem de interesant şi de actualitate. Este vorba despre ceea de teoreticienii numesc astăzi *intelligence-ul interagenție,* adică cooperarea dintre structurile specializate în probleme de interes comun.

Încă din primii ani postbelici, autoritățile politico-diplomatice şi militare româneşti au fost interesate în cel mai înalt grad de luarea unor măsuri prin care să consolideze suveranitatea, independența şi integritatea statului român, recunoscute prin tratate de pace. Eforturile s-au îndreptat mai întâi spre relizarea unui sistem de alianțe militare defensive cu țările vecine preocupate a-şi apăra interesele naționale printr-o acțiune coordonată. Aşa a luat ființă, între anii 1921-1922, Mica Înțelegere, alianță regională defensivă care, prin obiectivele şi caracterul ei, a constituit aproape timp de două decenii un factor stabilizator, de apărare a păcii şi securității în centrul şi sud-estul Europei. Alianța celor trei țări (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia) prevedea ajutor reciproc în cazul unui atac neprovocat săvârşit de Ungaria împotriva uneia dintre ele, sau în cazul în care frontierele stabilite prin Tratatele de la Trianon (4 iunie 1920 cu Ungaria) şi Neully-sur-Seine (27 noiembrie 1920 cu Bulgaria) ar fi fost puse în primejdie. Pentru apărarea granițelor de răsărit (cu URSS), România şi Polonia au semnat la 3 martie 1921 o Convenție Militară care prevedea acordarea de sprijin militar reciproc (cel puțin 14 divizii infanterie şi cavalerie), în cazul în care una dintre ele ar fi fost atacată de URSS.

Biroul de Informații al Micii Înțelegeri fusese prevăzut încă din momentul semnării Convenției Militare, dar constituirea şi intrarea în atribuții au fost realizate abia în 1925, ca urmare a acutizării factorilor de risc interni şi externi, asupra cărora ne-am referit la locul potrivit. După cum rezultă dintr-un document semnat de Gheorghe Tătărescu — care luase parte la constituirea acestei structuri informative —, „Biroul de Informații al Micii Înțelegeri avea ca misiune specială de a urmări şi descoperi organizațiile teroriste şi activitatea lor“; avea o organizare specială, dar funcționarea sa unitară era „asigurată prin întâlniri periodice şi acoperite ale celor trei şefi ai Siguranței Generale din țările Micii Înțelegeri“; ca durată, a funcționat atâta timp cât au avut valabilitate şi convențiile militare ale Micii Înțelegeri.

Prin urmare, putem reține că Biroul de Informații al Micii Înțelegeri a fost prima structură instituționalizată în țara noastră cu rol informativ în combaterea terorismului.

DIN ACTIVITATEA STRUCTURILOR SPECIALIZATE ALE MINISTERULUI DE INTERNE

Doctorul Constantin Argetoianu ne-a lăsat în voluminoasa sa lucrare memorialistică un interesant portret al personalității lui Romulus Voinescu, directorul general al Siguranşei, până în 1927. „Printre cei care au luptat alături de mine împotriva comunismului, Romulus Voinescu merită o citație specială, după cum o merită de altminteri în lungul şir al şefilor Siguranței noastre. Acest om avea vocația meseriei sale pentru care nutrea o adevărată pasiune. Citise tot ce se putea citi asupra poliției şi polițiştilor, cunoştea pe de rost organizarea tuturor serviciilor de siguranță; adunase o colecție impresionantă de instrumente şi de obiecte polițieneşti şi se uita cu evlavie la o pereche de cătuşe. Pe dinafară ca şi pe dinăuntru, acest polițist pasionat, căruia s-a datorat descoperirea şi prinderea lui Goldstein ca şi a atâtor altor criminali, n-avea nimic sinistru şi nu se înfățişa cu o mutră de Torquemada — dimpotrivă ca cel mai simpatic, ca cel mai elegant, ca cel mai spilcuit gentleman. Înalt, zvelt, cu o față rumenă de copil la țâță, râdea vecinic din toți dinții şi-şi aducea părul alb, des şi ondulat, de o parte şi de alta a unei cărări impecabile. Aşa cum se prezenta, semăna mai mult a actor îmbătrânit decât ca polițist. Şi de fapt avea şi un comportament rezervat teatrului în sufletul său «C'étoit son violon d'Ingres»; scria piese proaste şi se văita de insuccesul lor — dar nici un insucces nu-l descuraja. Urmărea triumful pe scenă cu aceeaşi tenacitate cu care se lua pe urmele unui ucigaş sau a unui terorist — dar în ce priveşte scena a rămas până la sfârşit un urmăritor nefericit… Mulți l-au socotit lipsit de caracter şi totuşi n-a fost aşa; pentru că n-a vrut să se înfeudeze unei anumite politici, şi-a pierdut locul şi a murit de inimă rea [în anul 1927 — *n.n.*] după mazilirea lui".

Iată şi câteva din acțiunile mai importante ale structurilor specializate din Ministerul de Interne în perioada interbelică.

Atentatul terorist de la Senat

În ziua de 8 decembrie 1920, la ora 14,45, în momentul în care generalul Constantin Coandă, preşedintele Senatului se pregătea să deschidă şedința, s-a produs o explozie puternică. Sala Senatului prezenta imediat imagini de coşmar: bănci şi scaune sfărâmate, fum şi praf, vaiete şi strigăte de durere. „Dimitrie Greceanu, ministrul Justiției, zăcea într-un lac de sânge la picioarele băncii ministeriale; generalul Constantin Coandă era căzut lângă estrada prezidențială, cu mai multe răni; în stânga tribunei zăcea episcopul Ciorogariu cu un braț zdrobit, iar alături de el episcopul Nifon rănit la picior ; rănit era şi secretarul Senatului, Virgil Budescu ; lângă balustrada stenografelor zăcea rănit senatorul Spiru Gheorghiu, iar lângă tribuna oratorilor se afla un alt rănit : Barbu Cernea“. Toți cei răniți au fost imediat evacuați din sală şi internați la Spitalul Colțea.

„Atentatul de la Senat“, din 8 decembrie 1920 a fost o acțiune teroristă pusă la cale şi realizată de agenții cekişti Max Goldstein, Saul Osias şi Leon Liechtblau. În identificarea acestora, un rol important l-au avut agenții Inspectoratului General de Siguranță din Chişinău. S-a reuşit astfel, neutralizarea unei vaste rețele de spionaj şi terorism controlată de la Moscova, via Odessa, cu ramificații atât în Basarabia cât şi în regiunile fostului Regat. Prin capturarea şi anchetarea agenților bolşevici, opinia publică din România a aflat cu stupoare despre adevărata față a comuniştilor anarhişti, care îşi bazau principalele „activități revoluționare“ pe spionaj şi terorism. Se adevereşte astfel că Mişcarea comunistă a intrat în istoria națională cu steagul roşu al boşevismului într-o mână şi cu bomba teroristă în cealaltă.

Din dosarul instrumentat de anchetatorii Siguranței, cât şi din presa timpului aflăm numeroase amănunte interesante despre atentat şi principalii autori.

Cei trei atentatori, Max Goldstein, Saul Osias şi Leon Liechtblau au fabricat bomba şi au dus-o în sala Senatului. Pentru îndeplinirea acțiunii au fost ajutați de mai mulți complici. Unul dintre ei s-a dovedit a fi Alexandru Constantinescu, lider al grupării de extremă stânga din Pardidul socialist. Conform anchetei, el le procurase explozibilul necesar în producerea bombei artizanale. Alexandru Constantinescu era unul din cei care evadaseră de la Jilava cu câteva zile înainte de atentat – şi nu unul oarecare, ci chiar cel care plănuise fuga, creierul operațiunii. Atentatul de la Senat s-a soldat cu trei victime: Dimitrie Radu - Episcop de Oradea Mare, Dimitrie Grecianu — ministrul Lucrărilor publice şi ad-interim la Justiție — şi senatorul Spirea Gheorghiu – preşedintele Sfatului Negustorilor. Printre alții a fost rănit şi generalul Coandă, preşedintele Senatului. Max Golstein, principalul autor al

atentatului, fugise în Bulgaria imediat după comiterea faptei A fost prins abia în noiembrie 1921, pe când încerca să reintre în țară pe la Rusciuk, încărcat cu 15 kilogram de explozibil. Procesul care a urmat a fost lung şi răsunător.

Max Golstein era un terorist fanatic, adept al lui Bakunin, care susținea ideile anarhiste, potrivit cărora „doar prin lichidarea vârfurilor clasei dominante, societatea burgheză se va prăbuşi, iar în locul ei se va putea construi o lume nouă, fără exploatare şi asuprire". Ca orice individ de o asemenea factură, Max Golstein desfăşura activități nemărturisibile, folosind diferite nume conspirative, precum : „Stejarul", „Coca", „Serghie", „Teohari", „Abramovici", „Sami Belinski" etc. Mai era poreclit şi „omul cu cârlig" sau „omul cu cangea" din cauza faptului că îşi pierduse mâna dreaptă în timp ce manevra materiale explozive. În locul brațului purta o proteză din metal, care avea la capăt, în loc de degete, un cârlig. Se lăuda, însă, că poate face cu o mână „mai mult decât oricine altcineva cu două". Deşi avea doar 23 de ani, era recidivist, întrucât fusese condamnat la 10 ani închisoare pentru crime împotriva siguranței Statului. În februarie 1920 reuşise să evadeze şi apoi să plece din țară. A trecut fraudulos frontiera pe la Cărpiniş-Timişoara, de unde şi-a continuat voiajul prin Serbia, Sofia, Varna, Odessa, unde a ajuns la 1 mai 1920. La Odessa a luat legătura cu grupările teroriste bolşevice, de la care a primit suma de 12 000 lei pentru a organiza şi realiza o serie de atentate pe teritoriul României.

De menționat că la Moscova se afla centrul de spionaj şi terorism condus de un anume Jujnii, afiliat Partidului Comunist bolşevic. Acest centru avea filiale în mai multe centre mari. Unul dintre ele se afla la Odessa sub conducerea lui Grinştein, unde Max Golstein îndeplinea funcția de „tehnic", adică instructor pentru actele de terorism.Toate actele de terorism săvârşite pe teritoriul României la începunul anilor '20 (ca de exemplu: aruncarea în aer a podului de cale ferată de lângă Căuşani, distrugerea unor depozite militare, printre care şi cel din Iaşi, şi evident, atentatul de la Senat) au fost opera organizației de spionaj şi terorism conduse de Grinştein.

În octombrie 1920, Max Golstein a revenit în Bucureşti, unde a plănuit două acțiuni: un sabotaj eşuat pe linia ferată Ciocăneşti-Chitila şi un atentat cu bombă împotriva Simplonului, tren de lux care circula spre Chitila. În declarația dată în fața maiorului C. Cernat, comisar regal pe lângă Consiliul de Război al corpului 2 Armată, şi a subcomisarului general Vintilă Ionescu, Max Golstein preciza: „Prin acest atentat vizam un răspuns la faptele guvernului, pentru a lovi în burghezimea ce se găsea în acel moment în Simplon. Nu ştiam că ministrul Argetoianu este în Simplon, dar a-şi fi voit să fie, ca să-l fac să tremure". Într-adevăr, Constantin Argetoianu, la a cea

vreme ministru al Afacerilor Interne, se afla în Simplon, într-un vagon special legat direct de locomotivă. Explozia provocată de atentator a distrus doar prima parte a vagonului, iar cabina ministrului se afla la capătul celălalt, rămânând intactă, aspect descris şi de Aegetoianu în lucrarea sa memorialistică.

Despre atentatul de la Senat, Max Golstein recunoaşte în declarația sa: „Din moment ce împreună cu Loni şi Saul am preparat confecționarea unei maşini infernale, este evidevt că Loni dar mai ales Saul ştiau că o asemenea maşină nu serveşte decât pentru a comite un atentat. (...) Loni mi-a adus relațiuni, după indicațiile mele, asupra intrărilor camerelor care aveau să ne servească la introducerea noastră în sala de şedință a Senatului. Maşina infernală se compunea din cele două obuze (de proveniență germană –*n.n.*) fixate pe fundul cutiei cu şurupuri de alamă, din maşinăria ceasornicului, fixată în cutie la baza obuzelor şi din cele două brochete fixate cu sîrmă la partea superioară a obuzelor. Întregul dispozitiv era astfel aranjat ca la o anumită oră, cînd ceasornicul trebuia să sune, trăgea o sârmă printr-o altă sârmă desfăşurată de cheia deşteptătorului şi, apăsând pe butoanele brichetelor suprapuse, se producea flacăra, care se transmitea prin două fitiluri la cele două detunătoare ale obuzelor şi astfel explozia era produsă. La confecționarea acestei maşini s-a lucrat două-trei zile (...)“.

Mai întâi a fost implicat în „procesul din Dealul Spirii”, intentat comuniştilor care în mai 1921 votaseră pentru afilierea necondiționată a Partidului Socialist la Internaționala a III-a Comunistă. Comuniştii implicați în acest proces au cerut disjungera de cauza lui Max Golstein, pe motiv că ei duceau lupta pe teren politic şi respingeau asasinatele. În cele din urmă, completul de judecată a acceptat disjungerea.

Pentru fapta sa, Max Golstein a fost condamnat la închisoare pe viață şi încarcerat la închisoarea Doftana în condiții de maximă securitate. A decedat în octombrie 1925 după 6o de zile de grevă a foamei, pentru a obține un regim de detenție mai blând. Autoritățile l-au suspectat că pune la cale o nouă evadare, aşa că cererile nu i-au fost satisfăcute.

Siguranța şi spectrul revoluției comuniste

Internaționala a III-a (Kominternul), organizație fondată de V.I.Lenin, în 1919, a reunit un corp de activişti, „revoluționari de profesie”, devotați şi disciplinați, un fel de forță de atac globală pentru dobândirea cuceririlor revoluției bolşevice. Ca fenomen istoric, în perioada interbelică şi în timpul celui de-al doilea război mondial – până în 1943 când a fost desființată din ordinul lui I.V.Stalin – a dominat prin activitatea ei politică şi ideologică

mişcarea muncitorească internaţională şi a fiecărei secţii afiliate, inclusiv a celei din România. Ea a reprezentat un putenic factor de risc pentru integritatea, suveranitatea şi siguranţa naţională a satului român. Iată şi motivul pentru care organele Ministerului de Interne, cu precădere Siguranţa, Poliţia şi Jandarmeria, au conceput şi realizat încă de la începutul anilor ’20 acţiuni de contracarare a „virusului roşu”, adică a fenomenului revoluţionar comunist.

O primă acţiune a fost arestarea majorităţii militanţilor comunişti instruiţi pe teritoriul sovietic. Sub conducerea ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, au fost arestaţi, în cursul zilei de 12 mai 1921 – sub acuzaţia de „atentat contra siguranţei statului” – delegaţii comunişti care votaseră la Congres, cu o zi mai înainte, afilierea necondiţionată la Internaţionala a III-a. Au fost arestaţi 271 de militanţi comunişti, printre care se aflau şi cinci deputaţi comunişti, fiind depuşi la închisorile Jilava şi Văcăreşti.

La 23 ianuarie 1922, la Bucureşti, în sala Tribunalului Corpului 2 Armată, a început procesul comuniştilor, cunoscut şi sub numele de „procesul din Dealul Spirii”. Punându-se în dezacord cu realităţile sociale, politice şi naţionale din România, comuniştii români s-au situat pe o poziţie contrară intereselor de unitate naţional-statală. „Am ordonat arestarea acelora care au votat afilierea la Internaţionala a III-a – declara, la 24 mai 1922, dr. C. Argetoianu, ministrul de Interne - pentru că am considerat aceasta ca un complot contra siguranţei statului […]. Am hotărât ca pentru singurul acest motiv să arestez pe toţi cei care au votat afilierea fără să am nevoie de alte motive”.

De remarcat este însă abilitatea ministrului de Interne, care aprobase desfăşurarea lucrărilor Congresului de transformare a Partidului Socialist în Partid Comunist, în scopul de a-i avea împreună şi în acelaşi timp pe toţi militanţii comunişti din întreaga ţară şi cu intenţia disimulată de a-i aresta în masă. S-a dat astfel o lovitură noii organizaţii situate la extrema stângă a vieţii politice româneşti. Neintuind planurile ascunse ale ministrului de Interne, comuniştii au căzut uşor în cusa întinsă. Orgnele de poliţie, siguranţă şi jandarmerie au fost astfel scutite de mari eforturi şi de concentrarea unor importante efective în vederea arestării în teritoriu a majorităţii comuniştilor.

Din nefericire, organele Ministerului de Interne au fost implicate şi în suprimarea fizică a unor deţinuţi comunişti, folosind metoda clasică a „fugii de sub escortă”. Următorul caz este revelator.

La 14 aprilie 1922 a fost împuşcat mortal comunistul Leonte Filipescu, în momentul transferării la închisoarea Jilava. Executorii au fost plutonierul Bratu şi un soldat din Jandarmerie. Un glonte i-a pătruns victimei în inimă şi

altul în creier, moartea fiind fulgerătoare. Explicația dată de prefectul Poliției Capitalei, cum că deținutul a intenționat să fugă de sub escortă şi să se ascundă în pădurícea de lângă Jilava, este contestată de cercetările care s-au făcut ulterior. În primul rând, trebuie menționat că Leonte Filipescu urma să apară în ziua de 19 aprilie 1922 ca martor în procesul din Dealul Spirii. Considerat „element periculos" a fost ținut în lanțuri tot timpul detenției la închisoarea militară. Când s-a pus problema transferului la Jilava, în loc să fie transportat cu camionul, așa cum se obișnuia cu acest gen de deținuși, Leonte Filipescu a fost dus pe jos şi fără lanțuri la picioare. În al doilea rând, familiei nu i s-a permis să vadă cadavrul. Corpul neînsufleţit a fost dus direct la groapă, fără să mai fie expus la capela Cimitirului Ghencea, aşa cum promisese prefectul poliției. Un al treilea argument se referă la faptul că în apropiere de cantonul unde se arăta că deținutul încercase să fugă nu se afla nici o pădurice, ci doar o tufă. Până la Jilava era câmp deschis. De altfel, un cetățean care venea de la Giurgiu l-a văzut în drum, cu bagajul lângă el, într-o baltă de sânge. Mai mult, în momentul în care sicriul cu corpul neînsufleţit a fost coborât în groapă, soția sa – într-un moment de disperare – a ridicat capacul, reuşind să zărească fața mortului complet mutilată. Prin urmare, totul fusese o înscenare oribilă pusă la cale de autoritățile polițienești. Sistemul nu era nou. Într-un fel asemănător se procedase şi cu alți doi comunişti, Max Wezber şi doctorul Aroneanu.

Aducând la cunoştiința miniştrilor - întruniți în şedință de Consiliu pentru a dezbate probleme în legătură cu procesul comuniştilor – că totul decurge conform planului, Argetoianu a ținut să sublinieze: „Pot să vă dau plăcuta asigurare că s-a terminat cu comunismul în România". Cu o astfel de convingere, guvernul român a elaborat un decret de amnistie, semnat de regele Ferdinand, la 4 iunie 1922, de prevederile căruia au beneficiat 213 acuzați. Practic, decretul a fost un act de clemență din partea autorităților statului român. S-a sperat prin această clemență că organizațiile comuniste vor înțelege la adevărata semnificație gestul guvernului român. Dar, aşa cum au evoluat evenimentele şi aşa cum atestă numeroase documente întocmite se organele Siguranței, în anii ce au urmat, atât guvernul român cât şi mai ales ministrul de Interne, Argetoianu, se înşelau amarnic.

Deşi lipsite de aderenți din partea populației românești, organizațiile comuniste şi-au făcut simțită prezența prin acțiuni antinaționale, sprijinite ocult de Internaționala a III-a, în teritoriile vechiului Regat, în Transilvania şi, mai ales, în Basarabia.

Din cauza metodelor agresive şi provocatoare ale Internaționalei a III-a, puternic infiltrată după 1924 – la ordinul lui Stalin, de agenți GRU -, organele de siguranță le-au acordat comuniştilor o atenție sporită. Direcția

Poliției şi Siguranței Generale, prin serviciile sale specializate, a acționat pentru a preîntâmpina „o lovitură revoluționară în România", mai ales că astfel de încercări nu au fost puține.

Evenimentele din zilele de 12-18 septembrie 1924, despre care am amintit la locul potrivit, au constituit motivele pentru care „Vârful de lance" al Internaționalei a III-a şi al Moscovei în România, aşa-zisul Partid Comunist din România – în realitate o simplă filieră de spioni şi sabotori dirijați de serviciile secrete sovietice – a fost scos în afara legii (Legea Mârzescu) pe motiv că milita deschis contra unității statului român. Aceasta nu a însemnat şi renunțarea din partea conducerii PCdR la obiectivele politice antiromâneşti.

Într-un raport informativ din 1925, întocmit de un agent al Siguranței, sunt date informații extrem de importante despre structura de organizare şi mijloacele folosite de Internaționala a III-a, a cărui activitate era subordonată, de fapt, Biroului Politic al Partidului Comunist (bolşevic), adică al conducerii URSS. Asemănător era şi raportul întocmit, la 9 noiembrie 1926, de Eugen Cristescu – adjunct al directorului general al Siguranței – despre „mişcarea comunistă" din România, în cursul anilor 1918-1926, şi legăturile ei cu Internaționala a III-a. Pe baza unui vast material informativ, raportul arăta „toate descoperirile făcute în cursul acestor opt ani în rândurile organizațiilor de conspirație, spionaj şi teroare, evidențiind acțiunea nefastă a Internaționalei a III-a pe teritoriul românesc". Documentul acorda o atenție deosebită mişcării comuniste din Basarabia, „întrucât organizațiile din acea provincie au un caracter revoluționar şi un colorit sovietic mai pronunțat". Folosindu-se de date precise şi cifre statistice, raportul arăta „toate sforțările făcute de Soviete pentru revoluționarea Basarabiei şi tendința ca de aici să arunce flacăra revoluției asupra întregii țări".

Pentru a putea contracara pericolul comunist, în cadrul Siguranței s-a constituit Brigada a III-a cu sarcina exclusivă de a se ocupa de „problema muncitorească". În cadrul unităților teritoriale de poliție şi în Prefectura Poliției Capitalei s-au înființat grupe, birouri şi servicii, cu personal specializat pentru depistarea, arestarea, anchetarea şi percheziționarea comuniştilor. După 1924, efectivele Brigăzii a III-a au fost sporite. „Mărirea personalului la Brigadă – declara un fost comisar de Siguranță – se datora faptului că efectivul cu care a fost înființat nu putea face față situației, întrucât mişcarea comunistă, chiar după dizolvare, nu a încetat".

După scoaterea în afara legii a PCdR, Brigada a III-a a trecut la efectuarea unor masive arestări şi la organizarea împreună cu organele Consiliului de Război a anchetării conducătorilor comuniști şi deferiți

instanțelor judiciare. Între 1925-1927, Brigada a III-a, în colaborare cu birourile de profil din Galați şi din alte câteva centre muncitoreşti din țară, a efectuat numeroase arestări în rândurile comuniştilor. Au fost arestați şi anchetați participanții la Conferința Națională a Tineretului Comunist, ținută la Galați, în toamna anului 1925.

Perioada crizei economice (1929-1933), care a adus cu sine şi noi mişcări sociale protestatare, în care comuniştii primiseră dispoziții să fie activi, Siguranța a luat noi măsuri de întărire şi restructurare a efectivelor de profil. În locul brigăzilor s-au înființat echipe speciale, alcătuite dintr-un număr mai mare de agenți proveniți dintre polițiştii care dăduseră dovezi de profesionalism în combaterea mişcării comuniste. A fost creată, de asemenea, o grupă specială cu misiunea de a-i fila pe cei despre care Siguranța avea bănuieli că ar face parte din organizațiile comuniste. Această grupă a fost constituită din cadre care nu mai lucraseră în „problema comunistă", şi deci, cel puțin teoretic, nu erau cunoscute de către cei urmăriți. Li se impusese şi un program de lucru special: li se interzicea filorilor intrarea în sediile Siguranței, iar pentru predarea rapoartelor şi primirea misiunilor foloseau un sediu conspirativ: de asemenea, conducerea Siguranței a interzis participarea agenților la anchetarea şi interogarea comuniştilor arestați.

Tehnici conspirative

Numeroase note, sinteze, buletine de analiză şi rapoarte întocmite de organele Siguranței sau documentele găsite în urma percheziților, referitoare la activitatea Internaționalei a III-a pe teritoriul României, conțin şi informații valoroase despre organizarea, metodele şi activitatea conspitativă. Astfel de informații corespund în mare parte cu dezvăluirile făcute, după război, de memorialiştii comuniști care activaseră în ilegalitate. La fel de interesante sunt şi declarațiile făcute de foştii comisari din Siguranță care se ocupaseră de problema comunistă, printre care Sava Dumitrescu, Taflaru şi Tănăsescu. Coroborate, astfel de date şi informații ne dezvăluie faptul că PCdR a fost organizat şi a funcționat după principiile şi normele serviciilor de informații şi contrainformații, ceea ce îndreptățeşte interpretarea că ne aflăm practic în fața unei agenturi în slujba Moscovei.

Structurile PCdR, începînd cu Biroul Politic al Comitetului Central şi continuînd cu Secretariatul CC, organele Uniunii Tineretului Comunist, Ajutoarul Roşu şi până la nivelul organizațiilor județene şi locale, dispuneau fiecare în parte de un „aparat tehnic", căruia îi reveneau următoarele sarcini:

asigurarea caselor conspirative pentru şedinţe şi întâlniri operative; administrarea domiciliilor pentru activiştii ilegalizaţi, adică scoşi din producţie: menţinerea legăturii între organele de partid din ţară şi Centrala Cominternului.

Un vechi comunist, care a activat în ilegalitate, îşi amintea: „Gazda punea la dispoziţie casa, fie pentru şedinţe, fie ca o locuinţă provizorie pentru ilegaliştii aflaţi în trecere prin Bucureşti. Li se spuseseră că va veni un tovarăşi care va rămâne câteva zile la dânşii. Oamenii erau obişnuiţi cu astfel de musafiri şi niciodată nu întrebau cine sunt şi de unde vin". Casele în care urmau să se ţină şedinţele importante erau supravegheate cu discreţie de agenţii comunişti din aparatul tehnic. Misiunea lor era de a descoperi locurile în care erau plasaţi filorii Siguranţei, orele la care aceştia se schimbau, punctele slabe ale sistemului lor de supraveghere. În practica activităţii de informaţii, o astfel de metodă se apropie de ceea ce se numeşte contrafilaj. Acei comunişti care trebuiau să participe la şedinţe erau sprijiniţi din umbră de aparatul tehnic şi numai sub indicaţiile acestuia reuşeau să se strecoare în şi din casele sflate sub supravegherea organelor de Siguranţă.

Deosebit de interesante sunt instrucţiunile conţinute în *Regulile de bază ale conspiraţiei (1930),* document găsit de organele Siguranţei, reguli ce recomandau activiştlor de partid, adică „revoluţionarilor de profesie", cum să acţioneze şi cum să se comporte la o întâlnire importantă. În primul rând, trebuia făcută o verificare foarte atentă ca nu cumva activistul să fie urmărit. De asemenea, se recomanda ca „purtarea nervoasă, controlarea nedibace, atrage atenţia agenţilor [Siguranţei - *n.n.*] şi duce la aceleaşi rezultate jalnice ca şi lipsa de conspiraţie şi purtarea uşuratică". Pe stradă, li se recomanda să aibă un comportament cât mai normal, de aşa natură încât să nu se deosebească de trecătorii obişnuiţi, „nici prin purtare" şi nici „prin îmbrăcăminte".

Fiecare comunist era instruit să cunoască foarte bine curţile, restaurantele şi cafenelele care aveau două ieşiri „pentru ca, în caz de urmărire, să se folosească de acestea şi să scape de agenţii Siguranţei". O altă recomandare făcea referire la locurile de întâlnire, fiind preferate „locuinţele unde veneau uneori oameni necunoscuţi, fără a bate la ochi vecinilor, patrulelor de poliţie etc.", ca de exemplu la cazinouri, ateliere de croitorie, cabinetele medicale, birourile de avocatură, prăvăliile micilor patroni, locaşele de cult etc.

Ca semne de recunoaştere se foloseau parolele care, conform regulilor de bază ale conspiraţiei, „nu trebuie să se evidenţieze prin artă şi mister, pentru ca să nu se atragă atenţia în caz de neînţelegere".

În situațiile în care activistul de partid sesiza că este urmărit de Siguranță i se recomandau câteva măsuri preventive: să nu țină asupra sa documente compromițătoare; să-şi schimbe cât mai urgent locul de dormit. Regulile conspirației interziceau comuniştilor să comunice prin poştă, telegraf sau telefon informații sau adrese, sub motiv că „în toate țările capitaliste se practică fotografierea şi citirea scrisorilor şi telegramelor, precum şi tragerea cu urechea la telefoane". Astfel de metode reprezentau în concepția comuniştilor „cele mai importante izvoare de descoperire" a activității conspirative.

Fiecare acțiune a comuniştilor prin care se viza transmiterea şi primirea mesajelor ori a instrucțiunilor era pregătită în cele mai mici amănunte, ceea ce denotă o bună pregătire informativă şi contrainformativă. Agenții comunişti din „aparatul tehnic" erau selecționați după serioase verificări, de către specialiştii Cominternului, dintre oamenii hotărâți, inventivi, cu o bună disciplină a conspirativității şi, evident, dintre cei care nu erau cunoscuți de către organele de Poliție, Siguranță ori de Serviciul Secret. Memorialiştii comunişti care au activat în ilegalitate mărturiseau: „Conspirativitatea desăvârşită era o cerință obligatorie a muncii de partid în acea vreme. Cea mai mică abatere de la regulile ei putea atrage după sine urmări foarte grave. Aceasta cerea nu numai o vigilență deosebită, ci multă ingeniozitate în alegerea unor soluții cât mai eficiente şi cât mai sigure.".

Documentele Siguranței fac referiri la o serie de metode ingenioase folosite de comunişti în transmiterea mesajelor şi a instrucțiunilor. Comuniştii foloseau piese de şah, care în interior aveau un orificiu ermetic închis, unde se introduceau materialele informative cifrate scrise pe foiță de țigare. Tot ca sistem de legătură se foloseau valizele şi servietele cu pereți dubli. Materialul informativ a fost descoperit, în câteva cazuri, ascuns într-o piesă de mobilier. Siguranța a identificat numeroase broşuri tipărite cu titluri pe copertă care nu aveau nimic în comun cu conținutul lor. Iată câteva exemple de astfel de broşuri folosite ca un ingenios sistem legendat de propagandă: Vasile Conta, *Încercări de metafizică* – în conținut, *Rezoluția Plenarei CC al PCR, din iulie 1933; Veronica Micle, muza lui Eminescu* –în interior se afla *Raportul lui W. Pieck la Congresul VII al Internaționalei Comuniste; Amintiri din războiul de întregire a neamului* – în interior, *Către toți soldații şi marinarii, muncitori îmbrăcați în haine militare,* manifest editat de PCdR; I.C.Flavian, *Din tainele radiofoniei* – în interior, *Pentru pace, pâine, pământ şi libertate. Hotărârea Plenarei a V-a a CC al PCR, din iulie 1936*; C. Argetoianu, *Lupta contra speculei* – în interior, *Război şi înşelătorie,* 1938.

De multe ori comuniştii cu funcţii în conducerea partidului plecau peste hotare pentru a participa la diferite întruniri organizate de Internaţionala a III-a. Pentru a nu fi urmărite de Siguranţă, astfel de persoane foloseau trecerile clandestine peste frontieră. În punctele de trecere, cum erau cele de la Satu Mare şi Sighet, funcţionau *aparatcik-ii* (tehnicii „partidului"). În zona fiecărui punct de trecere clandestină, se aflau câte doi „tehnici", care organizau întâlnirile conspirative şi stabileau locuinţele pentru găzduirea celor ce urmau să treacă frontiera. Gazdele recrutau călăuze, pe care le cunoşteau doar cei din „aparatul tehnic". Pentru recunoaştere se foloseau parole şi se stabileau întâlniri de rezervă.

Din alte documente rezultă că membrii de frunte ai organizaţiilor comuniste din România se bucurau de întregul sprijin al Partidului Comunist din Cehaslovacia, întrucât acesta activa în legalitate. Foarte practic s-a dovedit sistemul de legătură impersonală pentru informarea reciprocă a conducerii celor două partide comuniste. Memorialistil Nicolae (Miklos) Golberger, care pentru o scurtă perioadă, în 1940, a fost secretar general al PCdR şi un om versat în activitatea conspirativă, a dezvăluit câteva aspecte interesante: „În ţară, noi foloseam mica publicitate în paginile ziarului «Universul», pe baza unui cod cifrat. «Universul» sosea regulat la Praga. Tovarăşii de acolo luau cunoştinţă şi ne răspundeau imediat la rubrica micii publicităţi din «Prager Tageblat», care şi el sosea regulat la Bucureşti".

Alţi memorialişti din rândul comuniştilor ilegalişti şi-au mai amintit că „tehnicii partidului aveau legături şi surse (informatori) bine plasate în redacţiile unor ziare de mare tiraj, la birourile de avocatură, în organele de Siguranţă, în rândurile personalului administrativ de la închisori, la Tribunalele Militare şi chiar la Consiliul de Război".

Documentele de analiză întocmite de Siguranţă consemnau cu realizm următorul aspect: „Totul în această mişcare [comunistă – *n.n.*] rulează ca o maşină bine montată. Fiecare agitator principal are pe lângă el un tovarăş sau doi, la fel iniţiaţi, care îl înlocuiesc imediat ce dispare. În locul organizaţiilor prăbuşite răsar ca din pământ altele noi, cu alte elemente, tot atât de bine iniţiate şi maşina rulează. Pentru reuşita acţiunilor lor se adaptează mediului, iar tactica lor de luptă variază după împrejurimi, după regiunile unde se aplică şi categoriile sociale cărora se exercită".

Agenţii comunişti, cadrele de partid şi mai ales personalul din „aparatul tehnic" erau bine instruiţi pentru situaţiile în care se întâmpla – şi nu au fost puţine cazuri de acest fel – să fie arestaţi şi anchetaţi de organele Siguranţei. Sub acest aspect, interesante sunt afirmaţiile unui agent al Siguranţei despre disciplina şi pregătirea contrainformativă a comuniştilor: „Sunt discreţi, solitari şi disciplinaţi. Cel arestat trece peste grija de soarta sa şi peste

suferințele-i proprii, primul său gând fiind să prevină pe tovarăşii din afară […]. Dacă se servesc de nume conspirative, cunosc pe dinafară biografia falsă, prepară dinainte răspunsurile la chestiunile ce li se pun […] şi nu numai după ce trece un timp, în care ei socotesc că orice măsură din partea autorităților rămân zadarnice, încep a face unele declarații şi acelea insuficiente, cu scopul de a deruta cercetările".

Iată câteva coordonate suficiente pentru a formula concluzia că, în perioada interbelică, comuniştii din România - la fel ca şi toți cerilalți înscrişi în organizații afiliate Internaționalei a III-a -, deşi puțin numeroşi, dispuneau de cadre şi agenți de profesie care, împreună cu „aparatul tehnic", formau adevărate rețele conspirative ce foloseau aceleaşi metode şi practici ca şi cele mai experimentate servicii secrete. Şcoala de spionaj sovietic, fondată pe ideologia revoluționară a „partidului leninist de tip nou" îşi pusese serios amprenta.

Oculta maghiară

Începând cu 1920, organele Siguranței, în colaborare cu Serviciile de informații ale armatei, au descoperit şi contracarat acțiunea guvernului ungar de a incita funcționarii de stat de origine maghiară din Transilvania, îndeosebi cei de la căile ferate, poştă, telefon şi de la alte instituții publice, de a depune jurământul de fidelitate (credință) față de statul român sau de a-i determina să demisioneze din funcțiile ce le ocupau pentru a se repatria în Ungaria.

Funcționarii maghiari de la căile ferate au fost îndemnați, de către emisari de la Budapesta, să împiedice circulația regulată a trenurilor, să provoace ciocniri şi deraieri, precum şi deteriorarea materialului rulant. Prin această activitate se urmărea subminarea economiei româneşti în teritoriul transilvănean şi crearea unei stări de haos în rândurile populației, precum şi folosirea consecințelor ei nefaste în propaganda din străinătate, susținând că autoritățile româneşti ar fi alungat din Transilvania zeci de mii de funcționari maghiari. Organele de siguranță din România au dat dovadă de profesionalism cert în dejucarea acestor acțiuni diversioniste. La fel de eficiente s-au dovedit şi în contracararea acțiunilor cu caracter revizionist şi terorist. Spre exemplu, organele de informații şi siguranță ale Ministerului de Interne au stabilit că în Ungaria se creaseră, în scopuri revizioniste antiromâneşti, organizații teroriste şi formațiuni paramilitare, ca: „Garda Zdrențăroşilor", „N.O.V.E.", „Levente", „Asociația Tiraliorilor", „Vânătorii Turanici", „Uniunea Ardeleană", „Divizia Secuiască", „Liga revizionistă", „Turul" etc. Documentele de arhivă atestă fără dubii că toate aceste

organizații lucrau ocult în cooperare cu Ministerul de Interne şi Serviciile de informații din țările revizioniste, organizând pătrunderea de teritoriul românesc a unor grupuri înarmate şi agenți care, cu ajutorul naționaliştilor-şovini din rândurile minoritarilor etnici, întreținеau o propagandă antiromânească şi puneau la cale acțiuni teroriste, acte de sabotaj şi diversiune, de incitare a populației minoritare la nesupunere şi răzmerițe.

O importantă acțiune informativă, inițită de organele de siguranță în cooperare cu structurile specializate din Ministerul Apărării Naționale, s-a desfăşurat la începutul anului 1927. S-a reuşit intrarea în posesie a unei fotocopii după un document strict secret din Cancelaria Consiliului de Miniştri de la Budapesta, care atesta fără dubii că oamenii politici români, printre care Ion I. C. Brătianu, I. G. Duca şi Nicolae Titulescu, alături de doi generali ai armatei române, erau considerați de autoritățile de la Budapesta ca „persoanele cele mai periculoase pentru promovarea intereselor poporului maghiar în lume“. Se intenționa chiar planificarea unor acțiuni de neutralizare a lor „prin măsuri radicale şi cu orice riscuri“. Evident că organele de siguranță au luat măsuri de întărire a dispozitivelor de gardare şi protecție a acestor demnitari. După cum se ştie, Ionel Brătianu a decedat subit (în urma unei banale amigdalite infecțioase), în ziua de joi dimineața, 24 noiembrie 1927, dar fără ca autopsia efectuată să poată ridica misterul asupra cauzelor morții sale, iar I. G. Duca s-a sfârşit în urma unui atentat terorist executat de „nicadorii“ legionari la 29 decembrie 1933, la Sinaia. De asemenea, Nicolae Titulescu a fost înlăturat, la 29 august 1936, din funcția de ministru al Afacerilor Externe în urma unei manevre oculte, insuficient explicată de istoriografie. Există numeroase documente de investigație ce aparțin organelor de siguranță, Serviciului Secret şi Secției a II-a din Marele Stat Major referitoare la împrejurările şi cauzele reale care au provocat dispariția neaşteptată din viața publică a acestor personalități politice şi aceasta pentru că au persistat suspiciunile privind un amestec ocult al serviciilor speciale maghiare, dar în final Siguranța nu a putut obține probe certe. Suspiciuni nefondate, incapacitate ori limite profesionale? Iată o întrebare la care în stadiul actual al cercetărilor încă nu se poate răspunde.

Tot în legătură cu „oculta maghiară“, documentele informative întocmite de Siguranță atrăgeau atenția că prin rezidența clandestină din Cluj, Partidul Maghiar avea practic două înfățişări: „Una oficială, care nu-l deosebeşte cu nimic de oricare alt partid politic, şi alta ascunsă, care-l arată ca pe o puternică organizație capabilă să reacționeze atât secret, prin acțiuni informative, cât şi făţiş, prin acțiuni violente“. Alte documente informative referitoare la activitatea Partidului Maghiar atestau o conectare directă a acestuia la secția de propagandă a Ministerului de Interne de la Budapesta —

transformat ulterior în secția „V.F.Ny.U.“ din Marele Stat Major al armatei maghiare. În ciuda faptului că liderii acestui partid făceau declarații oficiale că „nu sunt de acord cu exclusivismul revizionist“, documentele informative ale Siguranței indicau că în secret celulele de conducere ale Partidului Maghiar coordonau activitatea revizionistă antiromânească prin intermediul bisericilor catolice şi protestante, precum şi prin şcolile confesionale.

Corpul Detectivilor despre extremismul legionar

Încă de la primele sale manifestări politice, Corneliu Zelea Codreanu a intrat în atenția Siguranței. Într-un studiu realizat de Corpul Detectivilor, intitulat *Legionarismul,* se arăta: „Corneliu Zelea Codreanu, întemeietorul legionarismului, apare pentru prima oară în viața politico-socială în anul 1919, ca simplu membru în mişcarea «Garda Conştiinței Naționale» din Iaşi, a muncitorului Constantin Pancu…. Întemeietorul Legionarismului caută să introducă în această mişcare, pentru ajungerea scopului imediat, acțiunea directă revoluționară contra ordinei juridice şi politice din stat”. Caracterizând aportul adus ulterior de Codreanu la Liga Apărării Național-Creştine, organizație politică fondată de A.C.Cuza, studiul Corpului Detectivilor menționa: „Ceea ce aduce nou Corneliu Zelea Codreanu sunt numai metodele violente de luptă experimentate alături de C. Pancu”.

Într-adevăr legionarii au intrat în istorie – cum bine s-a spus – „cu crucea într-o mână şi cu pistolul în cealaltă”. Ceea ce a şi făcut ca organele de siguranță să le acorde – ca şi comuniştilor, adepți şi ei ai răsturnării prin violență a ordinii de drept – o atenție sporită. Spre deosebire de comuniști însă, legionarii au găsit mult mai mulți adepți în rândul poporului român. Acest fapt se explică prin caracterul mistic imprimat mişcării, prin legătura ei cu satul românesc tradițional ca şi prin faptul că au avut mesaje specifice destinate fiecărei categorii sociale în parte. Au avut şi o foarte mare capacitate de regenerare şi adaptare la situații diferite şi dificile. Însăşi structura lor organizatorică – schimbată în mai multe rânduri – le permitea să supraviețuiască în ciuda celor mai grele lovituri primite.

Studiul Corpului Detectivilor pune însă în evidență şi un alt element care le-a permis supraviețuirea. Este vorba, pe de o parte, de disciplina dusă până la fanatism şi, pe de altă parte, de faptul că „orice încercare făcută de oricine nu este legionar ca să-l îndrepte pe căile bune, să-l reeduce, vor da greş pentru că legionarul devine ireductibil, nereeducabil, continuă acțiunea în orice timp, chiar dacă şeful îi este arestat sau nu primeşte ordine de la el; nu crede nici o ştire venită de la alții, rezistă tuturor ademenirilor, nu-şi

părăseşte camarazii, aşa că pe mărturisirile lui la anchetă nu se poate conta prea mult".

Doctrina legionară a cunoscut evoluții în timp, în funcție de schimbările concrete din viața politică şi socială. Trecându-i în revistă toate aceste sinuozități, studiul amintit stabileşte şi câteva constante. Astfel, punctul nodal al doctrinei legionare era crearea „omului nou" printr-o educație adecvată. Un „om nou" putea deveni oricine devenea legionar, indiferent de originea şi naționalitatea sa.

„Istoria neamului începe cu Legiunea. Neamul românesc nu a avut glorie ci numai frânturi de glorie", se scria într-un articol apărut în *Lumea legionară* , citat de studiul întocmit de Corpul Detectivilor. Tot trecutul nu fusese decât o luptă pentru a se ajunge la legionarism, iar eroii neamului erau „mobilizați" în interesul Legiunii. Căpitanul era omul providențial, trimis pentru salvarea neamului, omul care nu greşea, „cel mai capabil om pe care l-a cunoscut istoria noastră". Iar atunci când Legiunea avea să învingă, urma să se instituie Tribunalul Excepțional care să judece pe toți cei ce i-au prigonit pe legionari. Prigoana trebuia să fie totală, căci – o spuneau şi legionarii - „cine nu este cu noi, este contra noastră". Traian Brăileanu, un eminent intelectual, scria în *Însemnări sociologice* că poporul a greşit şi trebuie pedepsit. Legiunea trebuie să învingă cu orice preț, chiar dacă ar dispare prin aceasta ultimul român. Toți cei care se opuneau la biruința legionară urmau să fie exterminați.

Dar, ceea ce studiul Corpului Detectivilor a omis să abordeze, iar atestările documentare pe care istoriografia actuală le are la dispoziție sunt de necontestat, este că astfel de idei doctrinare s-au fundamentat treptat, pe măsură ce faptele şi evenimentele cu implicarea legionarilor, petrecute în societatea românească interbelică, se succedau cu repeziciune în vreme ce factorii de decize guvernamentali, deopotrivă cu organele abilitate în a le preveni şi contracara au dat dovadă de nepermise slăbiciuni şi grave inabilități. Se adevereşte că e mult mai uşor să arăți cu degetul spre ceea ce nu îți convine decât să-ți asumi resposabilitatea, în cazul nostru, propriile incompetențe. Iată şi câteva exemple.

În octombrie 1923, generalul Eraclie Nicoleanu, prefectul Poliției Capitalei, pe baza informațiilor primite de la Siguranță a descoperit şi dejucat complotul pus la cale de Corneliu Zelea Codreanu, Ion Moța, Ilie Gârneață, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu — viitori fruntaşi ai Mişcării legionare — care, pentru a-şi asigura intrarea cu „mare vâlvă" în viața politică a țării hotărâseră „împuşcarea politicienilor trădători", adică a unor miniştri liberali ca Al. Constantinescu şi D. Mârzescu. Cu prilejul percheziției din 8 octombrie 1923, organele de siguranță au ridicat de la

complotişti arme de foc. Deşi mentorul lor moral, profesorul universitar de la Iaşi A. C. Cuza, i-a dezavuat public pentru plănuitele lor acte teroriste, şi chiar complotiştii şi-au recunoscut intenţiile de asasinat, Justiţia i-a achitat, fapt ce a însemnat un certificat de legitimare a acţiunii întreprinse. Justiţia l-a achitat şi pe Ion Moţa care încercase să-l asasineze pe Vernichescu, unul dintre complotişti, bănuit ca trădător. Aceeaşi impardonabilă clemenţă s-a manifestat din partea Justiţiei româneşti şi în achitarea lui Corneliu Zelea Codreanu care, în 25 octombrie 1924, îl asasinase, în văzul tuturor, pe prefectul Poliţiei din Iaşi, Constantin Manciu. Culmea ipocriziei este că achitarea inculpatului s-a făcut sub motivul „legitimei apărări". Iar cei cinci juraţi ai Tribunalului de judecată din Turnu-Severin, care au pronunţat la unison sentinţa de „nevinovăţie" asupra inculpatului Corneliu Zelea Codreanu şi-au etalat la piept cocarda tricoloră cu zvastica.

O siuaţie anormală

Prin faptul că astfel de infracţiuni deosebit de grave au rămas nepedepsite s-a creat o stare de adversitate, total anormală, între organele de justiţie şi Siguranţă. Mai mult, terorismul a proliferat în anii următori prin asasinarea primilor miniştri (I. G. Duca şi Armand Călinescu), iar organele de siguranţă au devenit mult mai dure în acţiunile de contracarare, săvârşind abuzuri şi chiar asasinate împotriva infractorilor, ceea ce încălca, evident, drepturile omului. Aşa se şi explică apariţia unei broşuri întocmite de C. G. Costa-Foru, secretarul general al Ligii Drepturilor Omului, intitulată „Abuzurile şi crimele Siguranţei Generale a Statului".

O comparaţie cu ceea ce se întâmpla în alte ţări, cu o mai veche tradiţie democratică, este binevenită. Doar un singur exemplu ni se pare edificator. În Marea Britanie, organele de siguranţă ale Ministerului de Interne — este vorba despre *Special Brentch* (Serviciul Special) — a arestat, în 1923, 100 de irlandezi consideraţi ca membri şi simpatizanţi ai organizaţiilor teroriste, ulterior aceştia fiind expulzaţi din ţară. După cum ne informează autorul britanic Tony Bunyan, legalitatea acestor acte comise de Ministerul de Interne şi de Serviciul Special a fost contestată în Camera Lorzilor, statul fiind nevoit să plătească celor 100 de persoane despăgubiri în valoare de 50 000 lire sterline. Spre deosebire de practicile britanice, în România interbelică, organele de siguranţă nu au plătit niciodată despăgubiri pentru acţiunile nesăbuite şi ilegale pe care le-au săvârşit. Au existat totuşi şi unele reacţii. Printre cei care au criticat în Parlament metodele dure întrebuinţate de organele Siguranţei, precum şi regimul de detenţie din închisorile vremii, s-au numărat personalităţi de seamă ale vieţii politice şi culturale româneşti,

ca: Nicolae Iorga, dr. Nicolae Lupu, Virgil Madgearu, C. Stere, Grigore Iunian, Dem Dobrescu, Paul Bujor, C. I. Parhon, Paraschivescu -Bălăceanu şi alţii.

Abuzuri au făcut şi organele de Jandarmerie rurală, mai ales cele dislocate în satele din Basarabia. Împreună cu alţi funcţionari de stat şi notabilităţi publice, se constituiseră adevărate asociaţii oculte, puse pe căpătuială în defavoarea localnicilor. Unii jandarmi chiar îi ameninţau pe localnici cu distrugerea în cazul în care se plângeau autorităţilor centrale.

De asemenea, serviciile de siguranţă din Basarabia, datorită corupţiei, au ajuns să fie penetrate de către serviciile secrete sovietice. Un document de analiză, întocmit de Serviciul Secret, la 9 aprilie 1930, pe baza unui vast material informativ şi a unor investigaţii profesioniste, formula tranşant următoarea concluzie: „Aproape în total, personalul Siguranţei din Basarabia, deşi salarizat de statul nostru, nu era în realitate decât o secţie a GPU, organizată solid pe teritoriul nostru“. Acelaşi document ne oferă numeroase exemple din care mai semnificative sunt următoarele:

„Inspectoratul de siguranţă din Basarabia, de fapt, a fost condus de GPU din Odessa, iar activitatea acestui serviciu se expunea în scris şi de regulă în trei exemplare: unul se trimitea la Bucureşti, altul pentru arhivă şi al treilea se trimitea la GPU din Odessa.

Din cercetările întreprinse s-a constat că:

Spionul Caraman îndeplinea funcţia de subşef al biroului de informaţii pentru Rusia la acest inspectorat;

Cernah, un însemnat funcţionar la GPU din Odessa, figura ca agent [de siguranţă — *n.n*.] la Chişinău.

Grainic, subşeful Serviciului de spionaj al Frontului de Est, depinzând de GPU din Odessa, a venit la Chişinău, conducând personal serviciul său din chiar biroul Inspectoratului de Siguranţă din localitate, şi asta în calitate de funcţionar al statului nostru.

S-a constatat că tot GPU din Odessa scotea la Chişinău un ziar Ultro, figurând aici sub tutela altora, dar care de fapt era oficiosul lor condus de Stainhaus, tot de la GPU. Acesta, după verificările făcute, a figurat şi el ca funcţionar al Siguranţei din Chişinău“.

Deci corupţia, fuga după căpătuiala rapidă prin orice mijloace, folosindu-se de acoperirea calităţii de funcţionar de stat s-au perpetuat în societatea românească şi în perioada interbelică, ceea ce a afectat grav sistemul de apărare a siguranţei şi intereselor naţionale. Raportul Serviciului Secret din 9 aprilie 1930, în loc să-şi arate rezultatele benefice, adică o restructurare a personalului Siguranţei, a creat mai degrabă o neîmpăcată rivalitate de data aceasta între Armată şi Interne. Rivalitatea şi invidia au molipsit rapid atât

personalul din funcţiile de comandă, cât şi pe funcţionarii mărunţi, ceea ce a făcut ca în loc de cooperare şi coordonare a acţiunilor să avem de-a face cu adversităţi.

Există numeroase atestări documentare ce demonstrează fără dubii că în anii ’30, imediat după instalarea pe tron a regelui Carol al II-lea,(eveniment ce poate fi percetut ca o adevărată lovitură de stat, ceea ce a dus la o gravă compromitere a ordinii constituţionale) organele Ministreului de Interne, în special Siguranţa, s-au lăsat prea uşor antrenate în jocurile, combinaţiile, încrâncenările şi certurile dintre partidele politice, executând aproape orbeşte ordinele celor aflaţi la guvernare. Evident că într-o asemenea circumstanţă nu mai poate fi vorba de respectarea unui principiu fundamental al activităţii specifice unor astfel de instituţii, şi anume echidistanţa politică.

Astfel, în ianuarie 1931, pe baza datelor furnizate de Siguranţă, guvernul naţional-ţărănesc a dizolvat Garda de Fier. „Noi – avea să declare Armand Călinescu – cunoşteam, din investigaţiile Siguranţei statului, care erau ideile reale care circulau în mintea membrilor Gărzii de Fier şi eram în drept să le socotim periculoase pentru ordinea publică”. Numai că efectul acestui act politic nu a fost cel scontat. Dimpotrivă, dizolvarea Gărzii de Fier a avut ca rezultat încrâncenarea gardiştilor. Mişcarea legionară s-a reorganizat, a devenit mai impulsivă şi s-a transformat în partid politic (Gruparea Corneliu Codreanu), reuşind în alegerile din iunie 1932 să câştige câteva locuri în Parlament.

În cursul anului 1933, Ministerul de Interne a reluat şi amplificat, sub impulsul lui Armand Călinescu – subsecretar de stat la acest minister – măsurile contra Mişcării legionare. La 29 aprilie 1933, Inspectoratele de Siguranţă şi Inspectoratul General al Jandarmeriei au primit un ordin circular în care se menţiona printre altele: „Din rapoartele organelor de poliţie şi jandarmerie rezultă că în numeroase puncte din ţară au luat fiinţă şi se dezvoltă organizaţii denumite cuiburi, secţiuni, companii, centurii, batalioane de asalt etc. […] De multe ori s-au putut constata legături între aceste organizaţii şi organizaţiile similare din străinătate, de la care îşi procură instrucţiuni şi mijloace materiale. În ultimul timp, ele au ieşit din simpla activitate organizatorică pentru a se deda la manifestări violente, la tulburarea ordinii în stat şi la brutalizarea cetăţenilor paşnici […] Astfel fiind, urmează a se înfrâna aceste mişcări cu toată hotărârea şi cu toată energia”.

Din această perioadă datează primul ordin al Ministerului de Interne către autorităţile din subordine, în care se cerea ca, în caz de primejdie, să se recurgă la gaze şi arme de foc pentru reprimarea oricăror violenţe.

Dar nici regele Carol al-II-lea şi Camarila de la Palat nu au scăpat de supravegherile indiscrete ale Siguranței, la îndemnurile unor oameni politici. Ministerul de Interne s-a găsit astfel la mijloc, între gruparea politicienilor care doreau compromiterea monarhiei şi grupul celor care îl sprijineau pe monarh în tentativa acestuia de a-şi ridiculiza adversarii şi a instaura propria dictatură. De exemplu, la 5 decembrie 1932, în vreme ce îndeplinea funcția de subsecretar de stat la Ministerul de Interne, Armand Călinescu nota în jurnalul său: „ Siguranța îmi aduce informații că regele iese tot mai frecvent noaptea şi că merge la Piața Sf. Gheorghe, pe cheiul Dâmboviței şi i-a femei de cea mai joasă speță".

Mai mult, Siguranța, a cărei menire era să apere securitatea cetățenilor, indiferent de rang şi stare, a fost transformată într-o instituție parcă la cheremul subsecretarului de stat. A fost pusă să culeagă informații chiar şi despre Iuliu Maniu, şeful PNȚ, din care făcea parte şi Armand Călinescu. Iată ce consemnează acelaşi memorialist: „[Eugen] Cristescu de la Siguranță îmi spune că Maniu l-a chemat pe Bianu şi l-a însărcinat să facă informații despre dna Lupescu: unde merge? ce oameni politici şi ce miniştri o vizitează? Cei de la Siguranță au stabilit că merge la D.R. Ioanițiu şi generalul Samsonovici". După cum rezultă clar din această consemnare, liderul PNȚ, Iuliu Maniu, care era spionat de un fruntaş național-țărănist aflat într-o importantă funcție ministerială, cerea şi el informații de la „omul lui din Siguranță", adică de la Eugen Bianu, pentru a spiona Palatul Regal.

La fel stăteau lucrurile şi în ceea ce priveşte interceptarea convorbirilor telefonice între demnitari. O recunoaşte, într-o notă din 7 noiembrie 1935, acelaşi Armand Călinescu: „Titulescu se întoarce în țară supărat. Interceptez convorbirile lui telefonice cu Savel şi o comunicare în care spune că a plecat, neaşteptând nici un răspuns de la Tătărăscu «fiindcă el nu i-a luat comanda nimănui»".

Prin astfel de ingerințe mărunte, sau pretenții nesăbuite din partea demnitarilor, care în fond nu puteau duce la nimic bun, începuse să se creeze în rândul comisarilor de Siguranță o adevărată stare de lehamite față de politicieni. De aici şi deprofesionalizarea unora, ori pur şi sumplu tratarea cu superficialitate a misiunilor încredințate, aspecte care în anumite conjuncturi au avut consecințe dintre cele mai grave. Exemplul cel mai elocvent îl reprezintă asasinatul din 29 decembrie 1933, produs de un grup de trei legionari „Nicadorii", asupra primului ministru liberal I.G.Duca, pe peronul Gării Sinaia. Deşi au dispus de informații sigure, atât despre intenția de atentat cât şi asupra activităților pregătitore a adentatorilor, măsurile de protecție s-au dovedit insuficiente. Întreaga responsabilitatea i-a revenit la

un moment dat unui agent de siguranță – un anume Petre Petre – însărcinat cu gardarea primului ministru. Pe un fond de plictiseală, manifestând însă şi multă indolență, acesta a uitat pur şi simpu, fiind şi băut, să transmită consemnul despre traseul pe care primul ministru trebuia să-l urmese pentru a dejuca indenția atentatorilor. Şi astfel, în loc să evite peronul gării şi să urce direct în vagonul prezidențial, aşa cum se stabile prin consemn, I.G.Duca s-a trezit singur în fața atentatorilor, care nu au ezitat să apese pe trăgaci. Directorul general al Poliției de Siguranță, Eugen Cristescu, care ulterior şi-a prezentat demisia , a recunoscut cu franchețe în fața lui Armand Călinescu, la 4 ianuarie 1934, că „organele de siguranță au dat dovadă de lipsă de vigilență".

E adevărat că în perioada respectivă, Siguranța nu dispunea de efective numeroase. În ianuarie 1934, documentele înregistrează 300 de ofițeri de siguranță şi 350 detectivi. Măsurile de protecție asupra personalităților politice, puneau accentul pe informații şi măsuri de deviere a traseelor în scopul de a se evita locurile periculoase şi mai puțin pe gărzile de corp. Prin astfel de procedee s-a reuşit dejucarea altor atentate, documentele Siguranței şi memorialiştii făcând referire la cel puse la cale de elemente extremiste asupra lui Victor Iamandi, Nicolae Titulescu, regele Carol al II-lea etc. În august 1936, Siguranța a intrat în psesia unor date despre organizarea unui atentat asupra lui Nicolae Titulescu. Atentatul, de inspirație fascistă, urma să fie executat cu complicitatea unor organizații extremiste din mai multe țări.

La începutul lunii februarie 1938, cele două organizații de extremă dreapta – Mişcarea legionară şi Partidul Național Creştin – începuseră tratative secrete în scopul perfectării unui acord peste capul regelui Carol al II-lea, care viza sprijinirea cabinetului Goga-Cuza de către legionari cu condiția ca acesta să curețe terenul pentru a putea preda succesiunea lui Corneliu Zelea Codreanu. Siguranța a reuşit să dea de firele complotului. A doua zi, după ce în cadrul unei întrevederi secrete ținute în casa lui Ion Gigurtu, Codreanu perfectase înțelegerea cu Goga, guvernul național-creştin a fost demis, iar regele şi-a putut instaura regimul de autoritate.

Ca urmare a refuzului şefului Mişcării legionare de a sprijini regimul autoritar monarhic, Regele Carol al II-lea a ordonat instituțiilor abilitate noi măsuri represive împotriva gardiştilor. Vizita suveranului în Germania, unde a avut întrevederi cu Hitler, Göering şi alți demnitari naziști a precipitat evenimentele. Primirea glacială la Führer, ca şi interesul cu totul aparte manifestat de Berlin în privința lui Corneliu Zelea Codreanu, l-au făcut pe rege să formuleze concluzia că orice atitudine ar fi adoptată în relațiile cu Reichul, Germania nu va renunța la intenția de a aduce Garda de fier la putere în România. Întreptându-se către țară, fiind încă în tren, Carol al II-lea

a transmis ordinul lui Gabriel Marinescu, ministrul de Interne, de a-l suprima pe Codreanu, aflat în detenție. La 29 noiembrie 1938, odinul a fost executat de un grup de jandarmi. Sub motivul „fugii de sub escortă" au fost împuşcați Codreanu, „Nicadorii" (cei trei asasini ai lui I.G.Duca) şi „Decemvirii" (asasinii lui Mihai Stelescu). Dispariția căpitanului a isterizat Mişcarea legionară, singurul obiectiv al acesteia fiind răzbunarea.

Numeroase documente de arhivă, întocmite de organele Ministerului de Interne, precum şi dezvăluirile făcute de memorialiştii legionari, atestă fără dubii că în vara şi primăvara anului 1939 au fost organizate mai multe tentative de atentat supra lui Armand Călinescu, la acea dată preşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernul carlist, considerat de legionari ca principal vinovat pentru arestarea şi lichidarea Căpitanului. Patru atentate se pare că au fost dejucate de organele Siguranței, al cincilea, cel din 21 septembrie 1939 nu a mai putut fi prevenit. O echipă de nouă legionari sinucigaşi, conduşi de avocatul Miti Dumitrescu, l-a asasinat pe Armand Călinescu în apropiere de podul Elefterie, în timp ce acesta se îndrepta spre casă. Ca represalii, din ordinul noului prim-ministru, generalul Gheorghe Argeşeanu, organele Ministerului de Interne au arestat în zilele următoare câte 2-3 legionari din fiecare județ pe care i-au executat fără judecată Aceste evenimente au avut toate caracteristicile a ceea ce teoreticienii numesc terorism de stat.

Iată şi marea dramă a societății româneşti din perioada interbelică. Pe măsură ce factorii de risc interni şi externi se înmulțeau şi deveneau tot mai virulenți, instituțiile statului însărcinate cu identificarea, prevenirea şi contracararea pericolelor deveneau tot mai slabe şi lipsite de coeziune datorită implicărilor în viața politică. Dacă la aceasta mai adăugăm politicianismul „guraliv" şi „neeficient în soluții" al clasei noastre politice, avem acum mai bine conturată explicația la **cum** şi **de ce** s-a ajuns la un regim dictatorial la 10 februarie 1938 şi la cedări teritoriale fără să se opună nici măcar o minimă rezistență, nici din partea armatei dar nici de către societatea civilă, în vara anului 1940.

STRUCTURA ORGANIZATORICĂ
A SERVICIULUI SECRET ÎN PERIOADA 1934-1940

Structura organizatorică pe care o vom prezenta în continuare, atât aparatul central cât şi cel teritorial, a putut fi reconstituită prin coroborarea unor date oferite de puținele documente din arhiva SSI care s-au păstrat, cu unele informații oferite de lucrările memorialistice sau mărturiile şi confesiunile unor foşti lucrători ai Serviciului. Ea are valabilitate doar pentru perioada aprilie 1934-septembrie 1940, şi reprezintă stadiul actual al cercetării. Serviciul Secret se compunea din două structuri distincte: Aparatul central (Conducerea Serviciului şi Secretariatul General), Secția Informații, Secția Contrainformații, Aparatul teritorial, Birouri şi Secții tehnice.

Aparatul central

Conducerea Serviciului era asigurată de un director general (şeful Serviciului) şi de un director general-adjunct. În toată perioada de referință, funcția de şef al serviciului a fost îndeplinită de Mihail Moruzov, în schimb funcția de director adjunct nu a fost ocupată niciodată. Directorul general avea largi atribuții şi împuterniciri, atât în ce priveşte munca de culegere de date şi informații, cât şi în privința încadrării cu personal corespunzător. El ținea în mod oficial legătura directă — în problemele de serviciu — cu ministrul Apărării Naționale, Preşedintele Consiliului de Miniştri şi cu Palatul regal. Începând cu anul 1935, Serviciul Secret a ajuns la rangul de Departament ceea ce a sporit şi mai mult prestigiul directorului general. Articolul 9 al Regulamentului din 20 aprilie 1934 îi conferea şefului Serviciului şi o altă atribuție, extrem de importantă şi care nu a fost modificată în actele normative ulterioare, şi anume aceea de „gestionar al fondului secret informativ ce i se pune la dispoziție de Ministerul Apărării Naționale“. Acest fond urma să-l întrebuințeze după nevoile informative ale Serviciului.

Secretariatul General avea ca principale atribuții: primire şi repartizarea materialului informativ; ținerea evidenței lucrărilor ordonate de şeful Serviciului; primirea şi expedierea corespondenței etc. La conducerea Secretariatului General s-a aflat, în perioada 1934-1939, Ştefan Enescu. Ca structură, Secretariatul General se compunea din patru birouri şi un sub-birou, fiecăruia revenindu-i un anumit gen de atribuții.

Biroul I se ocupa de problemele organizatorice şi executa studii în legătură cu organizarea şi orientarea activității Serviciului Secret. Strângea documente şi analiza modul în care erau organizate serviciile de informații de pe lângă armatele altor state.

Biroul II — Personal, condus în toată această perioadă de Dumitru Lepădatu, mai era denumit şi „Secția administrativă", se ocupa cu problemele de personal ale Serviciului Secret. Făcea angajări, mutări, transferuri şi scoateri de angajați. Ținea evidența personalului civil şi militar. Se ocupa şi de executarea bugetului. Acest birou avea în subordine şi un sub-birou care se ocupa cu problemele de administrație şi casierie. În competența sa intra administrarea localurilor închiriate de Serviciul Secret, completarea şi păstrarea obiectelor de inventar, încasarea fondurilor şi plata personalului bugetar, administrarea şi asigurarea disciplinei trupei detaşate de către Ministerul Apărării Naționale la Serviciul Secret.

Biroul III — Foto-identificări avea rang de serviciu, fiind condus de un şef. La început nu dispunea decât de puțină aparatură necesară activității de fotografiere, identificări grafice sau analize chimice. După 1934 acest compartiment a luat o amplă dezvoltare, reuşindu-se să se asigure dotarea cu aparatură modernă existentă la acea dată pe plan mondial. Pentru reorganizarea compartimentului pe baze ştiințifice, Mihail Moruzov a trimis la specializare în Franța pe Gheorghe Cristescu, care prin intervenția generalului Berthelot a făcut practică chiar pe lângă laboratorul Biroului 2 francez.

În urma dezvoltării luate după anul 1934, Biroul III — Foto-identificări şi-a împărțit activitatea în mai multe compartimente: biroul expertizelor; laboratorul de chimie criminalistică; laboratorul de foto şi fizică; biroul desenatorilor tehnici şi tipografia.

Biroul IV — Şcoli avea ca principală atribuție pregătirea personalului Serviciului Secret, în materie de informații. El organiza cursuri de pregătire, efectua studii pe baza materialelor culese prin sursele de informare ale Serviciului despre activitatea unor instituții similare din alte state. Rezultatele acestor studii erau aduse la cunoştința propriului personal pentru documentare şi sugerarea unor măsuri de orientare în acțiunile principale ce

se întreprindeau împotriva serviciilor de informaţii străine interesate asupra teritoriului românesc.

Noile cerinţe informative impuse de desfăşurarea evenimentelor internaţionale de după 1934, pe lângă măsurile de angajare a personalului în urma unei selecţii riguroase, de acoperire şi compartimentare a activităţii, l-au determinat pe Moruzov şi principalii săi colaboratori din Secţia a II-a a Marelui Stat Major să acorde o atenţie sporită pregătirii cadrelor. Dacă până la această dată „meseria“ de agent în cadrul Serviciului Secret se învăţa numai în activitatea practică, de acum se recurge la sistemul de învăţământ organizat.

În colaborarea cu serviciile specializate din Ministerul Apărării Naţionale, Serviciul Secret îşi creează şcoli de telegrafişti, radio-telegrafişti, conducere moto şi auto, pentru ca în caz de necesitate fiecare angajat să fie în stare să manipuleze un telefon de campanie, să stăpânească la perfecţie alfabetul Morse, să ştie să folosească aparatele de radio din dotarea armatei, să poată conduce un camion sau un autoturism.

S-au înfiinţat, de asemenea, o şcoală de foto-cinematografie şi cursuri de supraveghere operativă, filare a corespondenţei şi de dactilografie. Personalul didactic era format din şefii ierarhici care posedau cunoştinţe tehnice şi un înalt grad de pregătire profesională. De altfel, pregătirea profesională a cadrelor Serviciului — indiferent de compartimentul în care-şi desfăşurau activitatea — intra în responsabilitatea fiecărui şef, de la cel mai mic până la directorul general. Mihail Moruzov ţinea — cel puţin o dată pe lună — conferinţe cu şefii de secţii şi separat cu şefii de agenturi, unde analizându-se rezultatele din activitatea curentă, se generalizau experienţele pozitive.

Secţia Informaţii

Secţia Informaţii era un important compartiment al Serviciului Secret. Avea ca principală misiune culegerea de date şi informaţii din exteriorul ţării şi care, prin conţinutul lor, puteau contribui la fundamentarea politicii şi strategiei militare româneşti. Nu întâmplător ofiţerii de la Marele Stat Major al armatei române, prin reorganizarea Serviciului Secret din aprilie 1934, au vizat cu precădere Secţia de Informaţii. Retragerea Germaniei de la Conferinţa dezarmării şi din Liga Naţiunilor, însoţită de declaraţii potrivit cărora această ţară nu se mai simţea legată de respectarea clauzelor militare ale Tratatului de la Versailles, constituiau suficiente argumente pentru a anticipa că în perioada ce urmează, politica de reînarmare şi creşterea pericolului de război vor deveni dominante ale relaţiilor internaţionale.

Prin noua reorganizare a Serviciului Secret, Secția Informații a căpătat o structură adecvată noilor condiții care se prefigurau la orizont. Ea a fost organizată în trei mari compartimente, denumite fronturi, şi anume: *Frontul de Sud, Frontul de Vest şi Frontul de Est*, ceea ce dovedeşte o perfectă coordonare între concepția strategică a Marelui Stat Major în pregătirea teritoriului național pentru apărare şi măsurile tactice de organizare a Secției Informații din Serviciul Secret. Planurile de campanie elaborate de Marele Stat Major erau în acord cu modul de analiză geografico-militară a teritoriului țării pe trei teatre de operații, care corespundeau celor trei direcții ipotetice din care țara putea fi atacată. Astfel, obiectivele de importanță strategică, anumite raioane sau zone din teritoriu, care erau considerate deosebite, se stabileau având la bază şi unele date speciale sau mai puțin cunoscute furnizate de Secția de Informații a Serviciului Secret, „culese" de cele mai multe ori la sugestia Marelui Stat Major. Se sugerau, de asemenea, unele idei, propuneri sau măsuri cu privire la prevenirea unor acte de sabotaj la diferite depozite de însemnătate națională sau uzine de producție specială. Dar pentru ca măsurile cu caracter defensiv, rezultate din concepția strategică de apărare a țării, să-şi dovedească eficiența, era nevoie de o informație în flux continuu, bine documentată şi motivată, despre orice manevră agresivă a potențialilor inamici, fapt pentru care Secției de Informații a Serviciului Secret i s-a imprimat un caracter ofensiv.

Fiecare din cele trei fronturi ale Secției de Informații se împărțeau la rândul lor în *Serviciul de agentură* şi *Aparatul de lucru al frontului*, pe lângă care activa *Ataşatul tactic*, condus de un ofițer specialist în munca de informații militare.

Frontul de Sud avea în preocupări culegerea de date şi informații, ce interesau statul român în scopul apărării, din țările balcanice, sudul Europei şi Africa. Aparatul de lucru al acestui front se compunea din următoarele compartimente: Biroul 1 (Bulgaria), Biroul 2 (Iugoslavia, Italia, Albania), Biroul 3 (Turcia, Grecia, Spania şi zonele de interes din Africa), Biroul 4 (politico-economic).

Frontul de Vest avea misiunea de a culege informații cu caracter militar, politic şi economic despre statele din zona Europei Centrale, iar structura organizatorică consta în următoarele patru birouri: Biroul 1 (Ungaria), Biroul 2 (Germania), Biroul 3 (Cehoslovacia, Franța, Anglia şi Belgia), Biroul 4 (politico-economic).

Frontul de Est avea cea mai întinsă zonă de acțiune privind din punctul de vedere al spațiului care trebuia acoperit informativ, iar structural se compunea din: *Biroul 1* (URSS), *Biroul 2* (Polonia şi Țările Baltice), *Biroul 3* (China, Japonia şi Manciuria), *Biroul 4* (politico-economic).

După cum se poate constata, prin noua organizare a *Secţiei de Informaţii* — pe cele trei fronturi —, în sfera de interes a Serviciului Secret al armatei române intrau atât ţările vecine cât şi zone strategice mai îndepărtate, indiferent că ele grupau ţări care erau legate de România prin tratate politico-militare. Este foarte posibil ca acest aspect să fie tot o consecinţă a experienţei dobândite în primul război mondial, când Serviciul de informaţii al Deltei, apoi Serviciul Special de Siguranţă al Dobrogei — ambele conduse de Mihail Moruzov — desfăşuraseră activitate informativă (pentru a le stabili poziţia faţă de interesele statului român) atât asupra inamicului cât şi a aliaţilor. Va fi de fapt o constantă a doctrinei informaţiilor atât în activitatea Serviciului Secret cât şi a Serviciului Special de Informaţii.

De remarcat şi un alt aspect: în afara serviciilor de agentură de pe lângă fiecare front, conducerea Serviciului Secret (directorul general) îşi avea proprii agenţi, cu care ţinea direct legătura, fără intermediul fronturilor. Tot direct cu conducerea Serviciului Secret ţineau legătura şi persoanele care făceau parte din corpul consular, legaţii, misiuni economice, misiuni culturale etc. care, în afara atribuţiilor oficiale, primiseră sarcini informative din partea Serviciului. Antrenarea de către Mihail Moruzov a unor oameni influenţi şi personalităţi ale vieţii politice şi cultural-ştiinţifice în acţiunile informative ori în analiza şi interpretarea datelor obţinute prin aparatul tehnic al Serviciului Secret (printre care, se regăsesc Alexandru Vaida-Voievod, Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Victor Iamandi, Mitiţă Constantinescu, Eugen Titeanu, prinţesa Caragea, şi probabil că lista este mai lungă) constituie, desigur, o experienţă pozitivă ce vine să contureze mai clar tradiţia informativă românească.

Pentru activitatea din străinătate Fronturile şi-au creat cu timpul rezidenţe aproape în toate ţările Europei. Despre structura lor organizatorică nu am întâlnit, în actuala fază a cercetării, documente certe. Doar unii memorialişti dinrândurile foştilor ofiţeri şi angajaţi civili ai Serviciului fac aluzie, în sensul că aveau reşedinţe în capitale precum: Londra, Paris, Berlin, Berna, Praga, Madrid, Lisabona, Sofia, Istanbul.

Secţia Contrainformaţii

Cu ocazia reorganizării din aprilie 1934, Secţia Contrainformaţii a căpătat şi ea o altă structură mult îmbunătăţită. Având în vedere atenţia crescândă acordată României de către diferite servicii de informaţii străine, precum şi unele evenimente care avuseseră loc pe plan intern, cercurile de comandă din armată şi factorii politici de decizie au întărit şi mai mult acest sector. Pe lângă atribuţiile noi încredinţate, Secţia Contrainformaţii a fost încadrată cu

personal mai bine calificat şi mai numeros. Prin noua structură, Secţia Contrainformaţii era formată din: Conducerea secţiei, Secretariatul, Ataşatura Justiţiei militare şi 4 grupe operative.

Conducerea secţiei era formată dintr-un director şi un adjunct. În fruntea acestui compartiment a fost numit Nicolae (Niky) Ştefănescu, unul dintre oamenii de încredere ai lui Moruzov. El a condus secţia până în anul 1938, când a fost înlocuit cu doctorul Florin Becescu (conspirativ Georgescu).

Secretariatul secţiei se compunea dintr-un sector arhivă, unul de presă şi un birou tehnic (emisie-recepţie). Acestui compartiment îi reveneau în competenţă paza localurilor şi dotarea acestora cu cele necesare.

Ataşatura justiţiei militare era încadrată cu ofiţeri magistraţi cu drept de a instrumenta cazurile de spionaj, sabotaj, subversiune descoperite de structurile informative. Şeful acestui compartiment se subordona direct şefului Secţiei de Contrainformaţii în cazurile obişnuite sau direct şefului Serviciului Secret în problemele mai deosebite ce implicau interesele statului. Şeful acestui compartiment, care ulterior s-a transformat în birou, a fost un timp maiorul magistrat Emil Velciu, apoi maiorul magistrat Filipescu. Postul de consilier juridic a luat fiinţă la 1 octombrie 1936. Activitatea informativ-operativă a Secţiei Contrainformaţii se desfăşura în cadrul a 4 grupe, specializate fiecare pe un anumit domeniu: contrainformaţii, industrii, acţiuni sociale şi probleme militare. La rândul lor, grupele erau împărţite în două subdiviziuni: agentura şi evidenţa sau compartimentul studii. La grupa a II-a Industrii, mai funcţiona şi subdiviziunea „Ataşat militar-consilier tactic“, care se ocupa cu problemele de contraspionaj industrial-militar.

Subdiviziunile agenturii de la fiecare grupă erau împărţite pe echipe, în raport de domeniul care făcea obiectul activităţii contrainformative, iar unele echipe în subechipe.

Grupa I Contrainformaţii avea ca principale misiuni identificarea agenţilor străini şi acoperirile sub care acţionau, prevenirea scurgerii de informaţii din ministere, supravegherea personalului diplomatic acreditat în ţara noastră, depistarea şi neutralizarea persoanelor care manifestau interes pentru culegerea de date şi informaţii secrete sau nedestinate publicităţii şi protejarea armatei de infiltrările agenţilor străini sau a simpatizanţilor partidelor extremiste. Dinstructura acestei grupe făceau parte Compartimentul evidenţă (sau studii) şi Agentura de teren.

Compartimentul evidenţă îndeplinea un rol important în buna desfăşurare a muncii de contrainformaţii. Aici se strângeau toate informaţiile culese de agentură în formă brută, după care se triau, mai întâi, pe probleme şi apoi se repartizau după importanţa şi valoarea lor. Sistemul prezenta

avantajul că, înainte de a se trece la prelucrarea lor, informațiile se completau una pe alta, adică se confirmau sau se infirmau anumite fenomene sau stări de fapt. De multe ori unele date disparate nu semnificau mare lucru dar, coroborate cu altele, duceau la aflarea unor informații destul de interesante. Pe baza acestor materiale se trecea la întocmirea de studii şi sinteze pentru informarea factorilor de decizie politică şi militară.

În urma prelucrării materialelor primite, acest compartiment formula o serie de concluzii pentru activitatea contrainformativă de perspectivă. Acesta era de fapt rolul său principal. Trecând informațiile primite prin „sita" gândirii critice, analiştii formulau numeroase propuneri care, după aprobare, erau trimise structurilor operative pentru a fi clarificate sau aprofundate. Tot prin acest compartiment se urmărea şi modul de îndeplinire a planului contrainformativ întocmit de şeful grupei, împreună cu ataşatul tactic şi şeful agenturii.

Materialele de sinteză erau înaintate zilnic şefului Secției Contrainformații şi de aici, directorului Serviciului Secret, care, în funcție de profil şi importanță, le dirija spre Ministerul Apărării Naționale, Consiliul de Miniştri, Ministerul Afacerilor Externe sau spre alte departamente ministeriale.

Serviciul agenturii era format din trei echipe (contraspionaj, supravegheri ministere şi ataşați militari), fiecare fiind compusă dintr-un şef şi 20 de agenți.

Grupa a II-a Industrii era al doilea compartiment important din structura Secției de contrainformații. Avea misiunea de a culege informații despre persoanele care lucrau în întreprinderile industriale şi economice de valoare strategică şi care prezentau interes pentru apărarea națională. Totodată, se ocupa de asigurarea securității producției şi apărarea secretului de stat în aceste obiective. Grupa era condusă de un şef care avea în subordine directă Compartimentul Evidență — condus de un adjunct —, pe Consilierul tactic, reprezentat printr-un ofițer specialist în probleme contrainformative, şi pe şeful Compartimentului Agentură.

Compartimentul Evidență avea un rol important în activitatea grupei. Misiunea sa principală era de a ține evidența aplicării planului informativ elaborat de consilierul tactic şi şeful grupei, coordonarea rezultatelor măsurilor informative şi întocmirea de rapoarte şi studii. Consilierul tactic, care de regulă era ofițer, elabora împreună cu şeful grupei, planurile acțiunilor informative şi valorifica materialul obținut prin Agentură. Întregul compartiment era condus de ajutorul şefului de grupă, care de regulă era de profesie inginer şi dispunea de un personal format din trei agenți şi de translatori.

Compartimentul Agentură avea ca principale misiuni: să supravegheze personalul întreprinderilor industriale şi activitatea furnizorilor armatei; să semnalezeorice suspiciuni sau activități concrete de spionaj, sabotaj, agitații subversive, distrugeri, angajări de elemente suspecte; să contracareze orice încercări sau tendințe de subminare a economiei naționale. Activitatea informativ-operativă se realiza prin intermediul a 4 echipe specializate pe un anumit domeniu (industrii ale armatei şi investiții de stat în legătură cu apărarea națională; industrii care lucrau permanent pentru armată; industrii care lucrau în timp de război; evidența furnizorilor armatei). Fiecare echipă era condusă de un şef ce avea în subordine 20 de agenți.

Grupa a III-a acțiuni sociale a fost un compartiment al Serviciului Secret care după 1934 a luat o mare dezvoltare datorită spectrului politic intern atât de frământat şi mai ales tendințelor spre extremismul de dreapta sau de stânga ce se făceau tot mai des simțite. Din această cauză, compartimentul a concentrat forțe dintre cele mai puternice. Din punct de vedere organizatoric se deosebea de celelalte grupe. Nu avea consilier tactic, serviciul agenturii era format din 3 echipe, care la rândul lor se compuneau din mai multe subechipe, fiecare fiind specializată pe un anumit segment politic sau grupe de partide şi organizații politice cu doctrine sau programe asemănătoare.

Grupa a IV-a Informații militare avea ca principală misiune culegerea de date şi informații ce interesau viața militară. Agentura acestei grupe era formată din trei echipe, fiecăreia fiindu-i repartizate anumite obiective: licee, şcoli militare şi asociații militare.

Aparatul teritorial

În paralel cu dezvoltarea aparatului central al Serviciului Secret s-a acordat atenție şi structurilor informative şi contrainformative teritoriale. Mai întâi s-au înființat Centrele contrainformative care îşi întindeau raza de acțiune pe teritoriul unei provincii. Astfel, au fost organizate Centre contrainformative cu sediul la Cluj pentru Ardeal, la Arad pentru Crişana, la Timişoara pentru Banat, la Cernăuți pentru Bucovina, la Chişinău pentru Basarabia, la Constanța pentru Dobrogea şi la Craiova pentru Oltenia. Ele aveau ca misiune să predea în orice moment „studiul tuturor problemelor cu caracter contrainformativ“ asupra teritoriului avut în competență. Studiile trebuiau să fie sintetice, clare, la obiect, să conțină date şi informații certe, verificate pe mai multe linii, de aşa natură încât Marele Stat Major să poată lua „toate măsurile necesare pentru combaterea şi reprimarea imediată a

oricăror acțiuni cu caracter militar (de valoare politico-strategică, operativă sau tactică) ce puteau pune în pericol capacitatea de apărare a țării".

De asemenea, se avea în vedere ca centrele contrainformative teritoriale să dispună de un studiu al „tuturor problemelor cu caracter contrainformativ pentru caz de război", referitor la evidența persoanelor suspecte de spionaj, diversiune, propagandă ostilă statului român, defetişti etc., precum şi la măsurile speciale ce urmau a fi luate împotriva acestora, ordinea luării măsurilor în raport cu gradul de periculozitate a fiecărei categorii.

Tot în sarcina centrelor contrainformative teritoriale mai cădea şi coordonarea tuturor serviciilor teritoriale de poliție ale statului (jandarmerie, chesturi, siguranță) şi experimentarea unor acțiuni comune pentru caz de război. În atare împrejurări, fiecare din aceste servicii trebuia să ştie precis ce acțiuni urmau să întreprindă şi mai ales ce măsuri erau necesare a fi aplicate pentru împiedicarea oricăror manifestări subversiv-diversioniste ce puteau periclita siguranța în spatele frontului.

În toamna anului 1936, în cadrul Centrelor informative ale fiecărui front (de Est, de Vest şi de Sud) au fost organizate subcentre informative cu misiunea de a culege date şi informații asupra armatelor statelor vecine. Se avea în atenție cu precădere dispunerea trupelor țărilor vecine în apropierea frontierelor cu România, dotarea cu armament şi muniții, gradul de instruire, precum şi informații cu caracter militar general.

Pe lângă aceste subcentre informative teritoriale, funcționa câte un serviciu de ştafetă, care avea misiunea „de a se informa şi de a alarma în caz de concentrări de trupe" la frontiera țării noastre. Acest serviciu era format din „informatori cercetaşi" care, de regulă, treceau frontiera în mod acoperit, colindau o anumită regiune din țara vecină, după care se întorceau pe teritoriul român. La sosire raportau în scris sau verbal, după caz, ceea ce interesa Biroul Operații al Marelui Stat Major al armatei române.

Analiza critică a unor documente ne permite să tragem concluzia că atât subcentrele informative cât şi serviciile de ştafetă dispuneau de propriile lor rețele informative, dispuse în interiorul țării şi dincolo de frontiere, în țările vecine. Dintre localitățile care au servit drept reşedințe pentru subcentrele informative şi serviciile de ştafetă sunt atestate documentar: Satu-Mare, Oradea, Arad, Timişoara, Turnu-Severin pentru Frontul de Vest, Calafat, Turnu-Măgurele, Giurgiu, Bazargic pentru Frontul de Sud şi Cetatea Albă, Tighina, Rezina, Otoci, Hotin şi Cernăuți pentru Frontul de Est.

Alte documente atestă că structurile informative şi contrainformative ale Serviciului Secret reuşiseră la nivelul anului 1936 să-şi infiltreze agenți într-o serie de unități militare ale țărilor vecine. Pe Frontul de Vest avuseseră

loc astfel de penetrări în Corpul 1 Armată ungar şi brigăzile mixte 3, 6, 7 şi Brigada 12 cavalerie ungară. Pe Frontul de Sud dispuneau de agenţi în armatele I, a III-a şi a IV-a bulgare, precum şi în diviziile 4, 5, 6 şi 9 infanterie, în brigăzile 2 şi 3 cavalerie bulgare. Pe Frontul de Est agenţii penetraseră în corpurile de armată VI şi XVII, în comandamentele a 7 divizii de infanterie şi 3 de cavalerie sovietice. Asemenea înfiltrări se mai făcuseră şi în armatele altor ţări din apropierea graniţelor româneşti. Avem acum mai clar explicată motivaţia pentru care Abwehr-ul (Serviciul de informaţii al armatei germane) a căutat şi realizat schimbul de informaţii cu Serviciul Secret al armatei române în domeniul înzestrării şi dispozitivului tactic al Armatei Roşii pe Frontul de Est.

Să mai consemnăm că, între aparatul central şi structurile informative teritoriale ale Serviciului Secret, existau unele delimitări în ceea ce priveşte zonele de penetrare. Activitatea informativă a structurilor teritoriale se întindea numai pe o rază de circa 100 km în jurul frontierelor româneşti în vreme ce aparatului centraltral nu i se fixase limite. El urmărea desigur penetrarea în orice loc sau mediu în care se vehiculau date secrete militare cu valoare politico-strategică.

Tot în toamna anului 1936, în afara structurilor informative şi contrainformative teritoriale au mai fost înfiinţate „Centre speciale“ care îşi desfăşurau activitatea în anumite puncte de importanţă strategică pentru apărarea ţării şi promovarea intereselor sale politice. Astfel de centre speciale s-au organizat în zona petroliferă Prahova cu sediul la Ploieşti, în zona Cazanelor cu sediul la Turnu-Severin şi în zona industrială Făgăraş cu sediul la Braşov.

Centre informative speciale au mai fost create şi în anumite zone de frontieră în localităţile Oradea, Sighet, Hotin, Soroca, Cetatea-Albă, Turnu-Măgurele şi Orşova, cu misiunea de a preveni sau contracara penetrarea pe teritoriul ţării noastre a agenţilor dirijaţi de statele vecine sau care manifestau interes politic şi strategic asupra României. Ulterior au primit şi misiunea de a sprijini infiltrarea agenţilor dirijaţi de Centrala Serviciului Secret în statele vecine.

Alte documente sugerează activitatea unor „echipe volante“ ce aveau ca principală atribuţie, începând cu anul 1936, supravegherea informativă a legaţiilor străine acreditate în capitala României. Se pare că aveau o organizare aparte întrucât se subordonau direct şefului Serviciului Secret.

Birourile tehnice

Un alt compartiment foarte important în cadrul Serviciului Secret era Biroul Radio. Deşi aveau centrul de coordonare în Bucureşti, majoritatea subcentrelor erau răspândite în teritoriu şi lucrau direct cu structurile Aparatului teritorial. Acest birou a fost înființat în 1934 şi se compunea, la început, din două sub-birouri. Unul lucra pe lângă Secția Informații, iar celălalt la Secția Contrainformații. Comanda acestui birou a fost preluată de maiorul Dumitru Son (conspirativ Soare) care până atunci lucrase la Centrul de Radiotelecomunicații al armatei şi avea ca ajutor pe căpitanul Şerbănescu, specialist în telecomunicații.

Biroul Radio avea misiunea să asigure dotarea „Centrelor informative“ cu aparatura necesară pentru legăturile radio cu centralele. Încadrarea s-a făcut la început cu specialişti din armată profilați în domeniul radiotelegrafiei militare, iar cu timpul s-a apelat şi la personal civil instruit la locul de muncă prin strădania ofițerilor.

Centrala Serviciului Secret a fost dotată cu un post puternic de radio-emisie (radio şi telegrafie). La centrele informative din teritoriu s-au instalat posturi radio-emisie, ce puteau comunica între ele sau cu Centrala.

Pentru activitatea contrainformativă externă, fiecare rezidență a fost dotată cu posturi de radio-emisie şi recepție, ce erau instalate de obicei în cadrul legațiilor româneşti. De existența lor nu ştiau decât trimisul Serviciului Secret, care funcționa acoperit în cadrul legației, şi şeful legației.

Cu timpul, Biroul Radio şi-a organizat şi un mic atelier propriu în care specialiştii săi au ajuns să producă singuri unele aparate. Printre constructorii de astfel de aparate s-a remarcat un anume Georgescu şi ajutorul său Corghitu. Din relatările unor funcționari, rezultă că aceştia erau cei mai buni constructoride aparate de radio ai Serviciului Secret. Din inițiativa lor, Biroul Radio a construit un fel de „valiză diplomatică blindată“ de dimensiuni mici, care conținea un post special de radio-emisie. Astfel de valize au fost folosite de către toți curierii Serviciului Secret în călătoriile pe care le făceau în diferite țări ale Europei. Biroului îi revenise şi sarcina de a organiza pe teritoriul țării o serie de posturi „gonio“ ce aveau misiunea de a identifica emițătoarele clandestine folosite în transmiterea de mesaje codificate de către agenții serviciilor de spionaj ce acționau în România. De asemenea, la sediul Biroului se făceau experiențe pentru construirea unor posturi mici cu bătaie până la Lisabona.

Cifrurile utilizate erau numeroase şi variate, folosindu-se diferite sisteme, dar mai ales cele cu „grilă specială“. Descifrarea se făcea la Biroul central al cifrului de pe lângă Secretariatul General. Existau însă şi cifruri speciale ținute personal de şeful Serviciului — Mihail Moruzov — şi pe care le utiliza singur, descifrând el însuşi anumite comunicări excepționale

destinate numai lui. Acestea purtau un mic indicativ special conform căruia Biroul cifru remitea radiograma pentru descifrare celui indicat (şeful Serviciului Secret, şeful secţiei sau altor demnitari ca şeful Marelui Stat Major, ministrul Apărării Naţionale, ministrul Aviaţiei, ministrul de Externe etc.). Au fost şi situaţii când şeful unei misiuni diplomatice (civil sau militar), cu acreditare în capitalele europene, a dorit să comunice rapid cu şeful său ierarhic. Cum nu avea altă posibilitate până la sosirea curierilor, a recurs la postul rezidentului acoperit, transmiţându-şi mesajul prin intermediul acestuia, dar cu cifrul său propriu şi numai cu indicativul rezidentului. În aceste cazuri, se punea menţiunea „a se preda în mărime proprie“ (cu specificarea numelui persoanei respective). Radiograma se copia ori se fotocopia, nepredându-se originalul, întrucât se păstra pentru mai multă siguranţă şi o eventuală verificare, în arhiva sediului central al Serviciului Secret. Se întâmpla uneori ca şi personalităţile respective să utilizeze invers aceeaşi cale, folosind Biroul Radio al Serviciului Secret.

Biroul cifru avea ca principală atribuţie întocmirea cifrurilor şi descifrarea telegramelor şi radiotelegramelor primite de Serviciul Secret de la organele subordonate. Era încadrat cu ofiţeri specialişti recrutaţi din rândul militarilor.

Biroul Filaj-Corespondenţă făcea cenzura corespondenţei pentru persoanele asupra cărora planau diverse suspiciuni că desfăşoară acţiuni antistatale. Această operaţie se făcea în încăperi special amenajate şi dotate cu aparatură şi utilaje corespunzătoare. Controlul corespondenţei se făcea numai la solicitarea celorlalte secţii din Serviciul Secret. Uneori se executa şi din proprie iniţiativă de către şeful acestui birou. În astfel de cazuri, periodic se ordonau sondaje asupra corespondenţei unor persoane străine care funcţionau la diferite firme comerciale, bănci, societăţi culturale, filantropice etc. şi care aveau legături cutrăinătatea. Textele erau citite mai întâi cu ochiul liber, apoi cercetate cu aparatură specială cu raze sau se foloseau diferiţi reactivi pentru a se scoate la iveală scrierea secretă sau simpatică. Se fotografia apoi textul secret, după care scrisoarea era imediat redată în circuitul poştal. Textul de probă era supus şi altor analize pentru a se putea stabili proprietăţile chimice ale cernelii cu care fusese scris, reactivii ce puteau fi folosiţi la developare etc.

În cazul în care unele corespondenţe nu puteau fi desfăcute, lucrarea era remisă imediat laboratorului de fizică din cadrul aparatului central al Serviciului Secret. În acea perioadă, devenise foarte frecventă capsarea corespondenţei cu nituri şi alte mijloace de acest fel, procedeu folosit de unele întreprinderi, birouri, societăţi comerciale etc. Au fost rare cazurile când corespondenţa secretă sau cifrată să nu poată fi desfăcută, fără a se lăsa

urme, de specialiştii laboratorului de fizică a Serviciului Secret. Textele suspecte erau fotografiate şi remise compartimentelor interesate din Serviciul Secret. Întreaga operație necesita însă o mare rapiditate pentru a nu se da cumva de bănuit titularilor corespondenței că fusese desfăcută.

Structura informativă constituită s-a dovedit benefică pentru secțiile Biroului Operații din Marele Stat Major, care elaborau planurile de campanie ale armatei române. Studiul planurilor de campanie, elaborate după anul 1936, permite desprinderea concluziei că, în comparație cu cele anterioare, noile documente elaborate aveau la bază o cantitate şi diversitate mare de informații în domeniul politic, militar, economic, infrastructurii teritoriale a statelor vecine. Analiza şi sinteza informațiilor a permis organelor specializate să prevadă evoluția pe termen lung şi scurt, să stabilească necesarul de forțe şi mijloace proprii necesare contracarării potențialului agresor singuri sau împreună cu țările membre ale Micii Înțelegeri şi Înțelegerii Balcanice. De asemenea, concepția întrebuințării forțelor, prevăzută în planurile de campanie, era în acord cu acțiunile probabile ale adversarului, respectând o serie de principii bine statuate în arta militară: economia forțelor şi mijloacelor, libertatea de acțiune, concentrarea efortului pe direcțiile hotărâtoare, manevrei ş.a.

MIJLOACE, METODE ŞI PROCEDEE FOLOSITE ÎN ACTIVITATEA INFORMATIV - OPERATIVĂ

Eficiența unui serviciu secret se află în legătură directă cu metodele şi mijloacele folosite în procurarea informațiilor. Despre această problemă, cei care l-au cunoscut pe Moruzov sau au lucrat direct cu el, au formulat opinii care în esență sunt imposibil de reconciliat la prima vedere. În vreme ce unii l-au considerat ca pe un maestru în arta informațiilor, alții i-au apreciat activitatea ca fiind total ineficientă.

Astfel, Veniamin Moruzov — nepotul şefului Serviciului Secret —, folosit uneori în acțiuni informative, aprecia că unchiul său „a introdus elemente noi care au revoluționat pur şi simplu munca de adunare, sintetizare şi valorificare a datelor".

Locotenent-colonelul german Hauswaldt din Abwehr (Serviciul de informații al armatei germane) a ținut să precizeze în cadrul întâlnirii cu maiorul român Ionescu-Micandru din iulie 1939, că ştie despre „excelenta competență unanim recunoscută" a lui Moruzov în materie de lucru informativ. Personal, amiralul Canaris, şeful Abwehr-ului, a ținut să-i transmită lui Moruzov în octombrie 1939 „stima şi admirația pe care o poartă încă de foarte mult timp, deoarece îi cunoaşte îndeaproape activitatea apreciabilă şi de perfectă specialitate pe care o desfăşoară în general în domeniul informativ".

O părere asemănătoare avea şi maiorul german Pruck — şeful Frontului de Est din Abwehr. Cu ocazia unei vizite în România, la 22 noiembrie 1939, ofițerul german ținea să-şi exprime admirația asupra sistemelor de lucru informativ „ingenioase şi practice" preconizate de Moruzov, „sisteme absolut originale, care nu pot fi realizate decât de un maestru în materie de informații". Acelaşi ofițer mai sublinia că este adânc recunoscător şi onorat pentru posibilitatea ce i s-a acordat de a avea un profesor de talia lui Moruzov „de la care mulți şefi de servicii de informații ar avea încă multe de învățat".

Contrar acestor opinii, căpitanul Mihail Stănescu, fost şef al Frontului de Sud, era de părere că „activitatea informativă a Serviciului Secret se rezuma în difuzarea informațiilor primite de la unii ataşați militari, care întocmeau note despre anumite evenimente, culese din ziarele străine".

„Totul era ca zilnic — continua acelaşi memorialist — să plece cât mai multe informaţii a căror calitate însă nu avea nici o valoare“. La rândul lui, colonelul Radu Davidescu, fost şef al Secţiei a II-a din Marele Stat Major, spunea că „în general, informaţiile furnizate de Serviciul Secret nu au satisfăcut nevoile Marelui Stat Major“. Colonelul Alexandru Idieru menţiona şi el că: „Acest organism [Serviciul Secret — *n.n.*], depăşind cu mult rostul şi rolul său de a procura informaţii strict secrete şi deci greu de obţinut atât din afară (spionaj), cât şi din lăuntru (contraspionaj) şi pentru îndeplinirea căruia cheltuia sume fabuloase, se substituise de fapt şi cu totul Secţiei a II-a din Marele Stat Major“. Ofiţerul român mai sublinia că Serviciul Secret trimitea „informaţii şi chiar studii gata făcute asupra instrucţiei armatei sovietice din Extremul Orient sau din Rusia Răsăriteană, în timp ce informaţiile relative la situaţia militară din vestul Rusiei şi din apropierea Nistrului erau foarte reduse, nesemnificative şi incomplete, cu toate prevederile planurilor de informaţii întocmite de Biroul Operaţii şi cu toate cererile repetate pentru obţinerea informaţiilor necesare şi utile“. Colonelul Ioan Lissievici, şi el fost lucrător în cadrul Secţiei a II-a, îşi amintea că „Serviciul Secret nu satisfăcea în totul nevoile informative ale Marelui Stat Major“. Este foarte posibil ca aceste afirmaţii, atât unele cât şi celelalte, să ascundă şi o doză de subiectivism, fapt pentru care o evaluare cât mai aproape de adevăr nu se poate face decât dacă examinăm cu atenţie documentele.

În ceea ce priveşte metodele, mijloacele şi procedeele folosite de Serviciul Secret în perioada 1934-1940, aşa după cum reiese din structura sa de organizare, se poate spune că nu erau diferite faţă de cele practicate de alte structuri similare în epocă, şi anume: agentura secretă, ancheta informativă, cenzura corespondenţei, interceptările radio-telefonice, supravegherea locurilor, mediilor şi anturajelor unde se concentrau sau se vehiculau informaţii de interes pentru nevoile operative ale armatei. Alături de acestea, studiul documentelor de arhivă atestă fără dubii că Serviciul Secret condus de Mihail Moruzov a folosit în activitatea de informaţii şi: exploatarea surselor deschise; schimbul de informaţii cu servicii ce se bucurau de o bună reputaţie; trimiterea ofiţerilor în misiuni speciale peste hotare pentru informare şi documentare; colaborarea cu ataşaţii militari şi diplomaţii români acreditaţi în alte ţări.

Agentura secretă

Agentura secretă era formată din mai multe categorii de informatori, a căror denumire ne dezvăluie natura misiunilor încredinţate. Astfel, existau

informatori: observatori, ficşi, incidentali, locali, de penetrare, mobili, temporari, voluntari, propagandişti, cercetaşi, sedentari şi de rezervă.

Informatorii „observatori“ erau grupați în două categorii: cei folosiți în interior şi cei dirijați în zona de frontieră. Cei din prima categorie aveau ca sarcină principală supravegherea cercurilor de prieteni şi cunoscuți, a firmelor sau instituțiilor unde lucrau şi semnalarea oricăror fapte sau indicii îndreptate împotriva intereselor de siguranță națională. Unii dintre aceştia erau dirijați să urmărească „viața extraprofesională“ a diferitelor persoane ce dețineau funcții importante, ori se aflau în posturi care le permiteau accesul la documente cu caracter secret. În acest scop informatorii „observatori“ trebuiau să descopere relațiile, legăturile şi slăbiciunile persoanelor respective pentru a le „feri“ de tentațiile sau cursele ntinse de agenții serviciilor de spionaj ce acționau în România. Informatorii „observatori“ din cea de-a doua categorie acționau de o parte şi de alta a frontierelor țării, culegând informații din statele vecine, privind eventualele deplasări şi masări de trupe la granițele României, infiltrarea de agenți, starea de spirit a populației etc.

Informatorii „incidentali“ au fost folosiți, în special la începutul războiului, când anumite informații cu caracter operațional (militar sau diplomatic) trebuiau verificare de urgență. Pentru aceasta erau vizate numai persoanele cu posibilități de pătrundere în mediile de interes, iar atragerea lor la colaborare se făcea direct sau erau antrenate la o astfel de activitate sub un pretext oarecare.

Informatorii „locali“ care alcătuiau cea mai numeroasă categorie, erau amplasați pe localități, locuri de muncă şi de domiciliu. Aceştia urmăreau acțiunile desfăşurate de filialele partidelor politice existente pe plan local, actele de sabotaj, starea de spirit a populației etc. Se foloseau în culegerea de informații de rude, cunoscuți, prieteni etc., fără ca aceştia să aibă vreo bănuială despre îndeletnicirea lor.

Informatorii „de penetrare“ acționau cu prioritate, conform sarcinilor primite, pentru pătrunderea cât mai adâncă în rândurile organizațiilor şi grupărilor politice, în special ale celor extremiste (de stânga sau de dreapta). Ca urmare, mulți agenți din această categorie au reuşit să penetreze şi să-şi acopere atât de bine activitatea, încât cu trecerea timpului, au ajuns să ocupe chiar funcții în organele de conducere ale partidelor respective. Supuşi permanent regulilor foarte stricte impuse de cadrele Serviciului Secret şi conştienți de urmările deconspirării lor, astfel de informatori, infiltrați în anumite medii, nu au divulgat niciodată misiunile lor. La recrutare li se punea în vedere că în cazul deconspirării legăturii urmau să suporte consecințe dintre cele mai dure. Era o practică întâlnită în epocă şi la alte

instituții străine similare[9]. Pentru simplul motiv că „așa fuseseră instruiți", mulți informatori, după 1948, au împărtășit soarta partidelor politice în care se infiltraseră. Astfel, cei penetrați în mișcarea legionară, PNȚ, PNL şi PSD, au preferat să suporte toate măsurile de represiune ale regimului comunist (internări în colonii de muncă, deportări, condamnări la ani grei de detenție) decât să divulge rolul de informatori ai Serviciului Secret. În schimb cei infiltrați în mişcarea comunistă au reuşit să ocupe funcții importante în stat. Aşa s-a întâmplat cu Ady Ladislau, devenit adjunct al ministrului de Interne în perioada decembrie 1953-iulie 1955. El fusese infiltrat în mişcarea comunistă de Serviciul Secret încă din 1936. La fel s-a întâmplat şi cu Emil Bodnăraş. Deşi nu există o bază documentară certă, sunt însă multe indicii că Emil Bodnăraş a fost recrutat de Florin Becescu (Georgescu), Şeful Secției Contrainformații, şi pregătit special pentru o misiune de informații în Uniunea Sovietică. A fost trecut clandestin frontiera în URSS unde a urmat, în perioada 1934-1935, cursurile şcolii GRU (Serviciul Sovietic de Informații militare), de lângă Moscova. La reîntoarcerea în România, Bodnăraş a fost condamnat la 8 ani închisoare pentru spionaj. Foarte posibil ca această condamnare să fi fost o acțiune specială şi de mare rafinament a Serviciului Secret pentru infiltrarea lui Bodnăraş în rândurile deținuților politici comunişti. În anul 1945, când Florin Becescu (Georgescu) a ajuns şef de secție în SSI, din ordinul lui Bodnăraş, a fost arestat şi apoi a fost lichidat fără a fi anchetat sau judecat. Motivul l-a constituit faptul că el era singurul SSI-ist care ştia cum fusese infiltrat Bodnăraş în mişcarea comunistă şi cum ajunsese în fruntea ierarhiei de partid şi de stat. Mai mult, Emil Bodnăraş a jucat un rol însemnat în cele mai importante evenimente care au urmat: actul de la 23 august 1944; abdicarea forțată a regelui Mihai, la 30 decembrie 1947; luarea sub control şi apoi restructurarea serviciilor secrete româneşti; retragerea trupelor sovietice şi a consilierilor (1958-1964), consolidarea relațiilor româno-chineze şi Declarația din aprilie 1964 etc. Se poate spune că Bodnăraş a fost o altă „eminență cenuşie" a frontului secret din România, afirmație întărită şi de faptul că despre viața, activitatea şi cariera sa militară există foarte puține şi disparate documente. „Curățenia în arhive" se face de regulă doar pentru acele acțiuni pe termen lung şi persoanele implicate. Acestea trebuie să rămână pentru totdeauna secrete, orice deconspirare putând avea urmări grave, sau să creeze prejudicii greu reparabile pentru apărarea şi promovarea intereselor naționale.

[9] Constantin Maimuca, un fost comisar de Siguranță, a destăinuit în lucrarea sa memorialistică faptul că Mihail Moruzov era necruțător cu informatorii care divulgau legătura cu Serviciul Secret, ajungând uneori la situații extreme când era obligat să recurgă chiar la lichidări fizice.

Informatorii „mobili“ executau misiuni informative în mai multe localități, obiective şi medii (comis-voiajori, negustori ambulanți, artişti, circari, ziarişti etc.). Aceşti informatori nu erau folosiți numai în interiorul țării, ei au fost instruiți şi pentru culegerea de informații din exterior. În anumite zone ale țării, în această categorie au fost recrutate persoane din rândul pescarilor din Delta Dunării, marinarilor de pe vasele româneşti sau străine. Aceştia, cu ocazia deplasărilor ce le făceau pe Dunăre, intrau în posesia unor informații pe care apoi, când ajungeau în porturile româneşti, le predau agentului de legătură al Serviciului Secret.

Informatorii mobili erau instruiți ca în interior să culeagă, de regulă, informații cu caracter general privind starea de spirit a populației, pulsul economic într-o regiune sau alta a țării, intențiile diferitelor grupări politice, descoperirea eventualilor spioni care căutau să culeagă date din domeniile economic, politic şi social. Cei care acționau peste hotare trebuiau să culeagă date şi informații prin observare directă, prin folosirea presei şi publicațiilor editate în țara în care se deplasau, prin exploatarea în „orb“ a interlocutorilor, sau prin alte mijloace, despre problemele ce interesau direct sau indirect statul român.

Informatorii „obligați“ erau aceia care lucrau cu Serviciul Secret în mod constrâns, fie material, fie moral. Constrângerea materială se realiza atunci când agentului i se împrumutau bani pentru diferite afaceri şi nu-i mai putea rambursa. Constrângerea morală se socotea în acele cazuri când informatorul, fără să-şi dea seama, fusese atras în mrejele colaborării cu Serviciul Secret. Din această categorie făceau parte şi cei care erau recrutați pe bază de material compromițător, adică despre care se cunoştea că săvârşiseră anumite infracțiuni sau duceau o viață imorală. În cazul în care s-ar fi dat publicității aceste fapte, persoanele respective ar fi fost discreditate şi înlocuite din funcțiile politice sau de stat pe care le ocupau.

O situație interesantă o întâlnim în cazul lui Horia Sima, comandantul Mişcării legionare. Documentele Siguranței, Secției a II-a a M. St. M. şi a Serviciului Secret conțin extrem de puține date despre viața lui Horia Sima, înainte de 1940. Un singur document, „scăpat“ ca prin minune, cu semnătura ologrăfă a lui Mihail Moruzov atestă fără dubii că Horia Sima fusese recrutat în primăvara anului 1940. De altfel, chiar Horia Sima strecoară cu subînțeles într-o lucrare memorialistică: „El [Moruzov, n.n.] vedea în mine elementul indispensabil pentru garantarea Regelui de loialitatea mişcării [legionare, *n.n*.], fiind legat de el prin recunoştința ce i-o datoram că m-a scăpat de la moarte“. După cum rezultă din Raportul întocmit de Moruzov, lui Horia Sima şi altor 11 legionari, care erau în aceeaşi situație, „li s-a dat însărcinarea să culeagă informații prin legăturile ce au în toate straturile

sociale, în ce priveşte propaganda comunistă, teroristă, iredentistă“. Ajuns în funcția de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, la 14 septembrie 1940, deci în perioada în care Moruzov era arestat, nu a acționat pentru salvarea sa, probabil că nici nu a încercat, întrucât riscurile deconspirării erau prea mari. Dimpotrivă, dispariția lui Moruzov îl scăpa de o grea povară.

Prin procedeul constrângerii au fost atrase în agentura Serviciului Secret nu numai persoane din interiorul țării — în special unii dintre membrii diferitelor organizații şi grupări politice —, cât şi persoane de peste hotare, cetățeni ai diferitelor state, veniți în România în cadrul unor misiuni oficiale sau diplomatice. În multe cazuri, erau chiar „ajutați“ de cadrele Serviciului Secret să aibă o comportare „imorală“ pe durata şederii în România, pentru ca apoi, pe baza materialului compromițător adunat, să se producă recrutarea. Atragerea la colaborare a unor astfel de informatori a constituit însă o metodă secundară şi nu una principală. Informatorii obligați nu prezentau întotdeauna suficientă încredere. Jocul acesta era destul de periculos, deoarece unii agenți ai serviciilor de spionaj se lăsau recrutați prin constrângerea morală cu scopul de a pătrunde în agentura Serviciului Secret pentru a studia ce informații interesează statul român, ce metode se folosesc la recrutare etc. Colaborarea cu astfel de agenți se făcea cu multă precauție. De regulă, aceştia erau folosiți numai pentru acțiuni de dezinformare.

Informatorii „temporari“ se asemănau mult cu agenții incidentali, care de obicei erau recrutați pentru a îndeplini doar o singură misiune, după care se înceta legătura cu ei. Față de agenții „incidentali“, agenții „temporari“ erau folosiți în rezolvarea mai multor acțiuni. Puteau fi folosiți un timp mai scurt sau mai îndelungat, în funcție de priceperea şi posibilitățile fiecăruia. Pentru serviciile aduse erau recompensați sub diferite forme materiale (în bani ori în cadouri) sau morale (prin intervenția subtilă a Serviciului Secret la organizația sau instituția în care îşi desfăşura activitatea pentru a fi promovați în funcții). Încă de la recrutare, li se precizau avantajele materiale sau morale în condițiile în care misiunea cu care erau încredințați urma să fie îndeplinită în cele mai bune condiții.

Informatorii „voluntari“ erau cei care-şi ofereau serviciile din proprie inițiativă sau la propunerea unui angajat al Serviciului Secret „dintr-un sentiment patriotic, ideologic, religios“ etc. Cele mai multe cazuri de agenți voluntari s-au înregistrat în timpul războiului pentru zonele din Ardealul de Nord, atribuit Ungariei prin Arbitrajul de la Viena, şi din Basarabia. Informatorii voluntari, care sprijineau în aceste condiții Serviciul Secret, de regulă, nu primeau şi nici nu voiau să accepte vreo recompensă materială sau morală. Ei considerau această acțiune ca o datorie față de țară. Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă cazul căpitanului Radu — şeful Centrului 4 al

Agenturii Teiuş —, care „avea în legătură activă între 20 şi 22 intelectuali din diferite localităţi, angajaţi ca informatori interni fără nici un onorar sau vreo recompensă din partea Serviciului“. Aceste categorii nu cuprindeau numai cetăţeni cinstiţi. Au existat şi „voluntari“ care şi-au oferit serviciile din dorinţa de a se răzbuna pe foştii prieteni, sau pe diferite personalităţi, adversari politici etc. Din această cauză furnizau informaţii subiective, fapt pentru care nu se putea pune bază pe veridicitatea lor, fiind de regulă lipsite de valoare operativă.

Informatorii „propagandişti“ constituiau o categorie importantă a agenturii. Faţă de alte servicii informative străine, Serviciul Secret şi-a creat astfel de agenţi mai târziu. Rostul creării acestora s-a impus în special în urma acţiunilor întreprinse de serviciile de spionaj germane, maghiare, bulgare şi ucrainene, care, după primul război mondial şi îndeosebi în preajma celui de-al doilea, trimiseseră în România o pleiadă de asemenea agenţi ce răspândeau ştiri false, alarmiste, menite să creeze panică în rândul populaţiei. Ca o contramăsură, Serviciul Secret şi-a creat şi el o astfel de reţea, pe care a dirijat-o să acţioneze îndeosebi în Transilvania, Basarabia, Bucovina şi Cadrilater, unde trebuia să combată, prin mijloace specifice, propaganda revizionistă. Erau recrutaţi în special din rândul ziariştilor, preoţilor şi chiar a personalităţilor publice care se bucurau de audienţă şi prestigiu. Există în arhivele româneşti o serie de lucrări foarte interesante şi bine documentate, elaborate de prestigioşi profesori universitari, comandate de Serviciul Secret.

Informatorii „cercetaşi“ erau persoanele trimise cu diferite misiuni informative peste hotare. Spre deosebire de ceilalţi, informatorii cercetaşi erau mult mai temeinic instruiţi. Aceştia erau pregătiţi în tehnica culegerii informaţiilor, a modului cum să le transmită centrului, cum să se comporte sau să acţioneze în diverse situaţii. Pe lângă pregătirea de specialitate temeinică, li se cerea să cunoască bine şi limba ţării unde erau trimişi, obiceiurile, portul etc. Trebuiau să acţioneze în aşa fel, încât prezenţa lor într-o localitate sau alta să nu dea de bănuit. Li se mai cerea să fie curajoşi, abili şi trebuiau să prezinte suficientă încredere că nu vor divulga părţii adverse misiunea primită.

Informatorii „sedentari“ erau cei atraşi la colaborare de către angajaţii Serviciului Secret pe teritoriul unor state străine, din rândul cetăţenilor acestora. După recrutare, informatorii sedentari erau daţi în legătură rezidenţilor Serviciului Secret, existenţi în ţara respectivă, sau se ţinea legătura cu ei direct, prin agenţii care îi recrutaseră. Şi într-un caz şi în altul, legătura se putea ţine atât personal cât şi prin metoda impersonală.

Această categorie de agenți a constituit una dintre sursele cele mai importante de informare.

Informatorii „de rezervă“ constituiau aşa numita „rețea în conservare“ ce urma să acționeze doar în anumite situații deosebite cum ar fi: ocuparea vremelnică a teritoriului țării de o armată inamică, ori căderea rețelelor active. Toate serviciile de informații prevăd în planurile lor de măsuri, privind siguranța națională, că în caz de război, o parte a teritoriului țării, mai mare sau mai mică, poate cădea vremelnic sub ocupație inamică. De aceea, se trecea, încă din timp de pace, la crearea unei intense rețele de informații de rezervă (în conservare) pe propriul teritoriu.

În primul război mondial, când o parte a teritoriului României a fost ocupat de armatele Puterilor Centrale, țara noastră a avut mult de suferit din lipsa unei astfel de măsuri de prevedere. Din această cauză, atât Mihail Moruzov, în calitate de şef al Serviciului Secret, dar mai ales Eugen Cristescu (pe vremea când a fost şeful Siguranței) au acordat o atenție deosebită creării şi instruirii unei agenturi de rezervă în teritoriile pe care ei le considerau că vor constitui ținta unor atacuri agresive şi pot cădea vremelnic sub stăpânire străină. Amplele rapoarte informative ale SSI-ului, referitoare la tot ceea ce se întâmpla în Ardealul de Nord şi în Basarabia în perioadele de ocupație, constituie o dovadă clară că rețelele fuseseră recrutate din timp şi bine instruite asupra modului de acțiune.

Mecanismul de recrutare a surselor

După anul 1934 Serviciul Secret a folosit un sistem de recrutare, instruire şi dirijare a surselor foarte asemănător cu cel practicat de serviciile de informații germane, franceze şi britanice. Personalul (militari şi civili) însărcinat cu recrutarea surselor, forma elita serviciului. Ei se numeau „agenți speciali“ şi erau împărțiți în trei categorii distincte: agenți indicatori, recrutori şi de legătură.

Agenții indicatori aveau o misiune destul de dificilă. Ei trebuiau să studieze un număr mare de persoane, din diferite domenii de activitate ce intrau în atenția Serviciului Secret, urmând ca din rândul acestora să aleagă pe cele mai potrivite, din toate punctele de vedere, pentru a fi recrutate ulterior ca informatori. Era o muncă grea, migăloasă, dar foarte importantă. De aceea, agenții indicatori, pe lângă faptul că lucrau permanent în mod acoperit, neavând voie să viziteze decât în cazuri cu totul deosebite sediile Serviciului Secret, trebuiau să posede şi o vastă cultură generală şi de specialitate, să fie înzestrați cu reale calități pentru a putea pătrunde în cercurile cele mai diferite, să fie sociabili, inventivi, să ştie să lege prietenii

cu viitorii candidaţi la recrutare, să câştige încrederea acestora, pentru că numai astfel îi puteau studia în cele mai mici amănunte. Acoperirea sub care intrau în contact cu aceştia se impunea să fie cât mai plauzibilă, cât mai naturală, încât să nu creeze suspiciuni. În acest scop, se ţinea seama de profesiunea celor ce urmau să fie luaţi în studiu, de rangul lor social, de pregătirea intelectuală etc. Agentul indicator urma să acţioneze în aşa fel încât nici după recrutare, candidatul să nu-şi dea seama că această măsură s-ar datora cumva lui. În momentul în care se termina studiul asupra persoanei, agentul indicator „o preda“ spre recrutare agentului recrutor. „Predarea“ se făcea cu grijă. Agentul indicator nu trebuia în nici un caz să fie văzut de candidat în compania sau în anturajul agentului recrutor. În acelaşi mod se proceda şi după recrutare. Moruzov ţinea mult la conspirarea deplină a fiecărei acţiuni şi lua măsuri severe împotriva celor care nu o respectau. Se proceda astfel, pentru că un agent indicator o dată deconspirat, nu-şi mai putea îndeplini în viitor în mod corespunzător misiunea. Agenţii indicatori puteau fi cadre permanente ale Serviciului Secret sau informatori foarte experimentaţi şi devotaţi muncii pe care o făceau. Evident că erau bine remuneraţi. În acest caz ei erau recrutaţi din rândurile intelectualilor a căror profesie îi punea în contact cu un număr mare de oameni (profesori, avocaţi, medici, preoţi etc.).

Agenţii recrutori aveau misiunea să se ocupe de efectuarea recrutărilor propriu-zise. În instrucţiunile profesionale ale Serviciului Secret privind munca cu agentura, unui agent recrutor îi revenea următoarea misiune: „Urmăreşte individul dat în primire de indicator, leagă prietenie cu el şi sub masca acesteia, speculându-i slăbiciunile, îl angajează în mod treptat, pe nesimţite în organizaţia pentru care lucrează, cu care nu întotdeauna îl pune în contact“.

Recrutarea propriu-zisă consta în semnarea unui angajament de către viitorul informator în faţa ofiţerului recrutor, care de obicei era însoţit de un asistent (martor) ce putea fi un alt ofiţer recrutor, viitorul agent de legătură, unul din şefii secţiilor sau, după caz, chiar şeful Serviciului Secret. Un astfel de angajament conţinea — pe lângă numele şi prenumele informatorului, datele de stare civilă şi adresa — următorul text:

„Declar prin prezenta că mă angajez de bunăvoie să servesc Statul Român, prin organele sale, procurându-le informaţiuni de ordin (se treceau profilul sau problema în care era folosit: terorism, contraspionaj etc.) pentru care urmează să fiu retribuit în raport cu calitatea şi cantitatea informaţiunilor ce voi procura.

Mă angajez, de asemenea, să nu divulg nimănui însărcinările ce mi se încredințează, organele şi persoanele cu care lucrez; în cazul în care s-ar constata că am divulgat cele de mai sus, voi suporta rigorile legilor.

De asemenea, în cazul în care s-ar dovedi rea-voință sau lipsă de bunăvoință în serviciu din partea subsemnatului, înțeleg să trag toate consecințele.

Am luat la cunoştință de prezentul angajament, care mi-a fost citit în fața martorilor mai jos semnați".

Ca şi în cazul agenților indicatori, misiunea recrutorilor nu înceta o dată cu efectuarea recrutării. Ei trebuiau ca după această operațiune, în raport de posibilități, mai ales în cazul informatorilor recrutați în afara granițelor, o perioadă de timp, să facă instructajul acestora, atât personal cât şi prin alte mijloace. În momentul când se convingeau că noii informatori ştiau ce aveau de făcut şi prezentau suficientă încredere, îi treceau în legătură personală sau impersonală a altor angajați ai Serviciului Secret, care se ocupau de domeniul de activitate respectiv. Concomitent acestor însărcinări, agenții recrutori continuau să recruteze noi informatori recomandați de către agenții indicatori.

Agenții de legătură nu se confundau cu informatorii propriu-zişi (care erau atraşi în munca informativă să sprijine, benevol sau constrânşi, activitatea Serviciului Secret). Agenții informatori erau cadre ale Serviciului Secret infiltrate sub diverse acoperiri în obiectivele sau domeniile de activitate ce se aflau în atenția lui. Aceştia, de regulă, aveau o acoperire reală şi nu fictivă: „voiajor la firma X", „ziarist", „funcționar la o întreprindere oarecare" etc. După recrutare, informatorii erau predați acestor agenții de legătură care, de obicei, îndeplineau şi funcția de şefi de rezidentură.

Din multe documente, rezultă că, în fiecare domeniu, problemă, locuri de interes, existau două rețele paralele, independente una de alta, coordonate de şeful de secție. Scopul era de a verifica veridicitatea informațiilor şi de a evita dezinformarea sau intoxicarea din partea serviciilor de informații adverse în cazul în care o rețea era descoperită.

În afară de aceste rezidenturi, existau şi rețele în conservare sau de rezervă, care erau folosite sau activate doar în momente deosebite, aşa cum am menționat mai sus.

Singura deosebire între acest sistem de recrutare al surselor folosite de Serviciul Secret şi cel al Abwehr-ului consta în faptul că în afară de cele trei categorii de agenți speciali în practica germană mai exista şi o a patra categorie numită agenți investigatori. Aceştia preluau de la indicatori persoanele selecționate, făceau investigații ample, apoi întocmeau rapoarte prin care confirmau sau nu calitățile de viitori informatori ale candidaților la

recrutare, stabilind de asemenea şi variantele de recrutare. Aceste rapoarte erau înaintate ofițerilor recrutori care, la rândul lor, studiau persoana şi hotărau modalitatea de recrutare şi variantele de retragere în cazul în care interveneau menifestări de comportament neprevăzute din partea candidatului.

Instruirea şi evidența informatorilor. Iată câteva reguli şi norme privind modul de instruire şi documentare a surselor, aşa cum sunt atestate de lecțiile scrise pe ciorne, care foloseau la şcoala de agenți ai Serviciului Secret:

• „informatorii care vor fi recrutați să fie introduşi direct în acțiunea respectivă urmărită şi evitându-se a se recruta elemente periferice sau legături indirecte. Este preferabil să se recruteze un singur informator bine introdus şi eventual chiar dintre conducătorii mişcării urmărite, decât mai mulți informatori fără legături directe;

• după recrutare se va proceda la un instructaj atent al informatorului, deoarece timpul ce se va pierde cu instruirea unui informator bun este totdeauna recompensat prin calitatea rapoartelor acestuia;

• informatorul va fi obişnuit să observe partea subversivă a problemei urmărite;

• se va pune la încercare sinceritatea informatorului, pentru a stabili dacă nu comite acte de răzbunare personală sau dacă nu încearcă dezinformarea;

• se vor verifica rapoartele unui informator cu cele ale altuia, pentru a stabili pozitiv dacă cele afirmate sunt juste. Pentru acest motiv informatorii, chiar dacă se cunosc între ei din viața socială sau profesională, nu trebuie să ştie unul despre celălalt că slujesc în acelaşi serviciu;

• orice raport informativ, pe lângă condițiunile de veridicitate, trebuie să conțină preciziuni de timp şi loc, precum şi despre persoanele ce sunt în legătură cu obiectul propriu-zis al raportului. Astfel se va trece:

a. ziua, luna, anul şi ora când fapta se va întâmpla;

b. locul;

c. persoanele participante la faptă, cu indicarea adresei lor, calitatea ce o dețin (funcțiuni) şi alte date de stare civilă;

d. toate faptele vor fi trecute în ordinea în care s-au petrecut;

• informatorul va fi dirijat ca să nu se obişnuiască a da rapoarte despre alte chestiuni decât cele ce îi sunt în atribuțiuni, căci altminteri va devia de la scopul care este utilizat. Deşi chiar rapoartele despre alte persoane decât cele pe care le are misiunea pot fi interesante, totuşi să nu fie lăsat să-şi creeze obiceiul de a se interesa şi raporta mai mult despre probleme ce nu i-au fost încredințate;

• informatorul va fi obişnuit să urmărească orice problemă încredințată, respectând regulile de continuitate. Se va dirija informatorul ca să nu părăsească o chestiune începută;

• de asemenea, se va instrui informatorul ca să raporteze imediat faptul întâmplat, căci toate faptele devin neinteresante dacă nu sunt semnalate rapid;

• informatorul va fi instruit să aibă în vedere totdeauna exactitatea în reproducerea faptelor, evitând atât detaliile vagi, cât şi aprecierile de ordin subiectiv sau personal;

• rezidentul va menționa în rapoartele pe care le trimite la subcentru aprecieri asupra sursei: serioasă, probabilă, verificată etc.“

În arhiva rămasă de la SSI, şi care a fost preluată de organele de Securitate după 1950, nu există nici un dosar de informator din perioada 1928-1944. Acest lucru se explică prin faptul că Serviciul Secret nu întocmea dosare şi nu avea evidența surselor, indiferent din ce categorie făceau parte. Orice lucrător al SSI-ului îşi avea informatorii lui şi nu era obligat să întocmească dosare sau fişe de evidență. Mai mult, nu era obligat să raporteze şefului nemijlocit numele lor, data şi când mergea la întâlnire. Informațiile obținute erau de regulă verbale, iar în cazuri mai deosebite se luau note scrise. Informatorii erau retribuiți nu pe bază de acte semnate de cei în cauză, ci în baza unor borderouri care consemnau suma, data şi indicativul informatorului ori problema pentru care a dat informația, iar acestea se distrugeau la scurt timp.

Munca cu agentura şi conspirarea surselor. Serviciul Secret condus de Mihail Moruzov a folosit sistemul rezidențelor conspirate, care aveau sedii în oraşele de reşedință ale ținuturilor. Pe lângă sarcinile contrainformative, rezidența se ocupa şi cu probleme ale muncii de informații, trimițând agenți în țările vecine. Şefii de rezidenturi erau lucrători experimentați ai Centralei, care aveau în subordine 1-3 lucrători şi un radist.

Agentura dirijată de rezident era cunoscută în Centrală numai cu numele conspirativ, rezidentul răspunzând în fața şefului secției (sau directorilor din Centrală) pentru autenticitatea informațiilor furnizate.

Remunerarea agenților se făcea de către rezident din fondul muncii operative şi consta în bani sau obiecte. Aceasta era o problemă de importanță deosebită, întrucât trebuia să respecte regulile strictei conspirativități. Era complet interzis ca un lucrător să fie văzut cu un informator de către un alt lucrător. De aceea, întâlnirile se făceau în case conspirative care, de regulă, erau folosite de un singur lucrător.

Agentura care se afla în legătura celorlalți lucrători ai rezidenței era ținută în secret, atât față de rezident, cât şi față de Centrală, lucrătorii

răspunzând de autenticitatea informațiilor. Se considera cu totul anormal ca un şef ierarhic să ceară numele informatorilor.

Numele informatorilor erau bine conspirate, iar lucrătorii care țineau legătura cu aceştia nu cunoşteau adevărata identitate a informatorilor. Informatorii Serviciului Secret aveau un indicativ, iar notele date de ei nu erau semnate, datate şi nu aveau nici un fel de semn distinctiv (numele secției, locul unde a avut loc întâlnirea, cine a preluat materialul).

Lucrătorul care ținea legătura cu informatorii era subordonat şefului de rezidentură. Numai acesta ştia de la cine a primit informația, unde a avut loc întâlnirea, durata ei, când s-a fixat o nouă întâlnire, sarcinile trasate etc. Altor cadre intermediare le era comple interzis să se intereseze de aceste probleme.

Structura, conspirarea, recrutarea şi modul de lucru cu agentura secretă nu au cunoscut modificări până la desființarea SSI-ului. Organele de Securitate ale regimului comunist din România, înființate în august 1948, au introdus un cu totul alt sistem, fapt pentru care trebuie analizat separat.

Exploatarea surselor deschise

În afara informațiilor procurate prin agentura secretă, Serviciul Secret practica pe o scară destul de largă şi exploatarea surselor deschise şi oficiale (comunicate, presa, radioul, lucrările cu caracter ştiințific, documente de arhivă, biblioteci etc.). Aproape că nu exista dosar de problemă dintre cele care intrau în preocupările Serviciului Secret care să nu conțină extrase, decupaje din ziare, declarații ale unor lideri politici din țară şi străinătate. De altfel, acestea constituie şi marea majoritate a documentelor din arhiva SSI care s-au păstrat. Ele nu reprezentau nimic compromițător care să ducă la deconspirarea procedeelor de obținere, fapt pentru care nu au fost distruse. Date interesante despre exploatarea surselor deschise ni le dezvăluie N. D. Stănescu în lucrarea sa memorialistică. Vorbind despre căpitanul Emil Tulbure, adjunct al maiorului Rădulescu, la Frontul de Est, spune că era basarabean de origine, învățător, bun cunoscător al limbii ruse şi al problemelor legate de URSS „pe care le urmărea, între altele, prin lectura zilnică a presei sovietice, mergând până la examinarea atentă a anunțurilor“.

În toamna anului 1934, Moruzov a cerut să se întocmească o lucrare bine documentată despre Mişcarea legionară şi a fixat ca termen maxim două-trei zile. Întrucât arhiva Serviciului Secret nu era încă sistematizată şi organizată pentru a fi exploatată cu operativitate, N. D. Stănescu mărturiseşte că „a trebuit ca în viteză să culegem materialul documentar din

cărți, broşuri, reviste etc., parte din ele colecții personale“, apelând uneori chiar şi la memorie.

Despre felul cum se făcea prelucrarea acestor informații din surse deschise ne-a lăsat scurte relatări Ştefan Enescu: „Au fost organizate birouri de presă şi studii pe lângă fiecare front în parte, pentru a se realiza un flux al mersului lucrărilor cât şi un sistem de evidență. S-a reorganizat arhiva, care într-un astfel de serviciu constituia nu un depozit mort de acte, ci un instrument viu de lucru, a cărui organizare condiționează uneori calitatea lucrărilor de actualitate”. Acelaşi memorialist descrie la un moment dat şi felul în care a fost elaborată o lucrare de sinteză despre Finlanda, ce conținea capitole despre aşezarea geografică, evoluția istorică, situația economică, socială şi politică. Ea a fost elaborată la sfârşitul lunii noiembrie 1939, deci imediat după începutul războiului ruso-finlandez. Pentru elaborarea acestei lucrări solicitate de Marele Stat Major al armatei române, s-au folosit „nu numai materialele informative aflate în arhivă, ci şi o serie de lucrări de diferite specialități apărute în străinătate referitoare la țara în cauză“. „Ne-am bazat deci — spune Ştefan Enescu — pe o largă bibliografie“. Mihail Moruzov, fiind un om „cu idei şi inițiative foarte largi“, după cum spunea fostul său şef de cabinet, avea obiceiul ca în preajma manevrelor militare să „alcătuiască studii complete asupra regiunilor respective (cu caracter istoric, geografic etc.) pe care le răspândea la Palat şi Statul Major”.

E greu de stabilit ponderea informațiilor obținute din exploatarea surselor deschise față de cele secrete. Comentariile făcute de Eugen Cristescu în legătură cu „obiceiurile“ unor agenți din timpul lui Moruzov de a întocmi note informative doar din lectura ziarelor, fără să le mai verifice, constituie mai degrabă anomalii, întâlnite de altfel în activitatea oricărui serviciu de informații, dar nu se pot generaliza la scara întregului Serviciu şi, prin urmare, nu pot constitui aspecte definitorii.

Se poate considera că ponderea o reprezentau totuşi informațiile obținute din exploatarea surselor şi procedeelor secrete, având în vedere că Serviciul condus de Moruzov folosea şi schimbul de informații cu structuri similare ale altor state. Or, un astfel de procedeu implică două aspecte fundamentale: 1) deținerea unui flux informațional secret despre o țară ori o zonă strategică, sau geopolitică de interes pentru serviciul cu care se face schimbul de informații; 2) excluderea informațiilor obținute din surse oficiale şi deschise, întrucât acestea erau la îndemâna oricui spre a le obține şi prelucra.

Schimbul de informații

Serviciul Secret a practicat destul de timpuriu schimbul de informații cu serviciile de informații ale Marilor Puteri, precum Anglia şi Franța, extins apoi şi la Germania şi Italia. Aproape în exclusivitate schimbul de informații cu serviciile similare din aceste țări au avut ca temă: armatele țărilor vecine, în special cele cu care România nu avea încheiate tratate de alianță politică sau militară. Acest aspect presupune în mod logic că Serviciul Secret deținea un flux informațional de valoare, întrucât stârnea interesul instituțiilor similare ale Marilor Puteri. Pentru susținerea acestei opinii putem folosi ca argument şi destăinuirile lui Robert Bishop, ofițer al OSS (Serviciul de Operații Strategice), care a venit în România cu misiunea militară americană, imediat după 23 august 1944, şi care a consultat multe dosare ale Serviciului Secret privind Rusia sovietică. Ofițerul american făcea următoarea remarcă despre aceste dosare „Conțineau cea mai grozavă culegere de date despre sovietici din toată Europa, cu excepția dosarelor găsite în Germania. Prezentau o colecție continuă de date, începând cu primul război mondial. Aceste documente reflectau munca mai multor ramuri ale serviciilor secrete româneşti. Dar secretele cele mai importante fuseseră obținute în cea mai mare parte de un om şi agenții pe care-i dirija. Experții care îi cunosc munca îl considerau cel mai mare spion ce a lucrat vreodată pentru România. Avea peste 200 de agenți activi în Rusia, atât înainte cât şi după război şi nu exista porțiune din această țară, inclusiv bine păzita zona a Uralilor, în care să nu fi pătruns“. Şi parcă în completare, Ştefan Enescu îşi amintea şi el că „informațiile [obținute de Serviciul Secret — *n.n.*] mergeau până la dezvăluirea celor discutate cu uşile închise în Sovietul Comisarilor Poporului (guvernul) din R.S.S. Moldovenească” — de peste Nistru „care constituia o placă turnantă a URSS față de noi”.

Din cercetarea documentelor de arhivă păstrate rezultă că primul schimb de informații — ceea ce implică şi cooperarea — s-a făcut cu Serviciul Secret britanic. Într-un raport întocmit la sfârşitul lunii aprilie 1940, ce prezenta rezultatele vizitei lui Moruzov în Anglia, se menționa printre altele: „Între Serviciul Secret de informații al Armatei Române şi Intelligence Service există o colaborare de 20 de ani, în materie informativă. Cu conducătorii acestui serviciu am avut ocaziuni, în decursul acestui timp, să iau de mai multe ori contactul şi să stabilesc normele de colaborare…”

Alte amănunte interesante despre modul concret în care se făcea această cooperare informativă sunt destăinuite de colonelul Gheorghe Petrescu, fost ataşat militar român la Berlin şi un vechi colaborator al lui Moruzov: „Acest serviciu [de informații englez din România — *n.n.*] era condus la început, în anii 1927-1930, de un rus de origine, fost ofițer din armata țaristă, numit Bogomoleț, refugiat la Londra şi trimis apoi în

România în acest scop. Aranjamentul, pe care l-a făcut Moruzov cu el, era că i se dăduse reprezentantului Serviciului de informații englez concesiunea unui sector pe Nistru, în scop de a-şi trece şi primi agenții, sector în care agenții noştri nu funcționau, pentru a nu se produce indiscreții şi a nu se periclita siguranța lor, iar materialul informativ adus de peste Nistru era sigilat şi adus la Bucureşti de un om a lui Moruzov, care dubla pe şeful serviciului de agentură englez de pe frontieră. Aici, materialul se desigila, iar Moruzov fotografia sau copia materialul, după care era tradus în micul birou pe care şi-l înjghebase, apoi îl trimitea Marelui Stat Major, Secția a II-a. Cu acest sistem, Moruzov procura materialul informativ destul de important ca valoare militară, pentru care englezii cheltuiau enorm, fără ca Moruzov să fie nevoit să cheltuiască un ban". Doar prin existența unei bune colaborări informative între Serviciul Secret român şi Intelligence Service ne putem explica şi următorul pasaj din Însemnările zilnice ale regelui Carol al II-lea, care face referire la întâlnirea cu ministrul de Externe britanic la Londra în august 1937: „Cu Eden, vorbind de situația generală, i-am atras atenția că există o primejdie continuă a unei posibile înțelegeri între Soviete şi Germania. Mi-a răspuns că acest lucru nu este cu putință, iar când am replicat că informația o aveam indirect, chiar de la Intelligence Service, a fost dezagreabil mirat, dar tot nu m-a crezut". Dar cooperarea s-a făcut şi în situații operative, ca de exemplu în noiembrie 1939, când, cu ocazia altei vizite a regelui Carol al II-lea în Anglia, pentru măsurile de pază şi protecție a suveranului român, Moruzov s-a implicat direct împreună cu specialişti de la Scotland Yard şi Intelligence Service.

Colaborarea cu Serviciul de informații francez s-a făcut începând cu anul 1927, numai că după numirea căpitanului Cury (rus de origine) ca şef al rezidenturii din România pentru Frontul de Est (URSS), activitatea agenților francezi degenerase şi nu mai producea nimic care să intereseze România despre sovietici, astfel încât, pentru a nu se expune inutil, Moruzov a renunțat la acest mijloc de procurare a informațiilor. Dar colaborarea a fost reluată ulterior, aspect rezultat din raportul întocmit de Moruzov în aprilie 1940, referitor la rezultatele vizitei în Franța şi contactele cu colonelul Rivet, şeful Serviciului de informații al armatei franceze. Iată ce ne dezvăluie acest document: „Între Serviciul Secret de informații al Armatei Române şi Serviciul Secret de informații al Armatei Franceze exista o legătură de colaborare realizată înaintea declanşării actualului război [1 septembrie 1939 — *n.n.*]. Această legătură este materializată printr-un delegat permanent, ofițer superior de stat-major, specializat în informații, al fiecărui serviciu pe lângă celălalt. Colaborarea constă în schimb de informații, schimb de cunoştințe tehnice în această materie, metode de acțiune, sisteme de

exploatare etc.” Dar documentul citat ne mai dezvăluie şi un alt aspect al colaborării româno-franceze în domeniul informațiilor, fapt ce trebuie reținut ca atare: „Materialul informativ de care dispune Serviciul S. de informații francez — în special asupra Germaniei — este în mare majoritate material procurat de Serviciul nostru“. „Această mărturie sinceră a colonelului Rivet — raportează în continuare Moruzov — m-a impresionat dar m-a şi bucurat, cu atât mai mult cu cât ştiam că activitatea noastră informativă a fost dirijată, în primul rând, în țările vecine — Rusia, Bulgaria, Ungaria — şi apoi în Germania, şi celelalte state. Acest fapt constituie pentru noi o satisfacțiune surprinzătoare”.

Începând cu februarie 1937, aşa cum rezultă dintr-un raport olograf întocmit de maiorul Ionescu Micandru — şeful Frontului de Est din Serviciul Secret —, s-a realizat un prim contact informativ cu Abwher-ul, condus din 1935 de amiralul Wilhelm Franz Canaris. Este unul din puținele documente ce s-au păstrat care dezvăluie anumite intimități ale activității serviciilor secrete de informații. Maiorul Ionescu-Micandru raportează că a lucrat direct, într-o cameră de hotel, cu un anume dr. Froelich ce-i fusese recomandat, despre care aflase ulterior că era ofițer cu gradul de maior în Secția de informații a Marelui Stat Major General german — Frontul de Est. Mai întâi, cei doi ofițeri, Micandru şi Frölich, şi-au luat „toate precauțiunile ca discuțiile ce vor avea loc să nu fie auzite în afară de cameră“ după care au trecut la sistemul de lucru propriu-zis. Comparau, pe baza documentelor germane şi române, denumirile şi dislocările marilor unități ale Armatei Roşii (districtele militare, corpurile de armată şi diviziile de infanterie). Ofițerul german citea informațiile pe care le avea (datate 1 ianuarie 1937), iar Micandru sublinia nepotrivirile, spre a fi verificate ulterior. „În general — menționează documentul —, în mare majoritate, instrucțiunile noastre au corespuns cu cele germane, ceea ce a demonstrat bunacredință şi seriozitatea schimbului de informații pentru ambele părți“.

În privința perspectivelor continuării schimbului de informații, s-a stabilit ca el să se facă în condiții de o discreție absolută, alternativ, la Bucureşti şi Berlin, ceea ce nu s-a mai întâmplat până în iunie 1939. După declanşarea celui de-al doilea război mondial, s-au stabilit contacte permanente, prin ofițeri de legătură. Să mai consemnăm că Mihail Moruzov a fost primul şef de serviciu secret de informații cu care amiralul Canaris s-a întâlnit direct şi cu care a avut şi cele mai multe contacte, în total patru, două la București (în decembrie 1939 şi martie 1940), una în Germania (aprilie 1940) şi alta în Italia (3-5 septembrie 1940).

Nota Serviciului Secret din 6 octombrie 1939 fusese întocmită pe baza informațiilor primite de la „elementul nostru de legătură cu Serviciul de

informații al Japoniei, cu sediul la Bucureşti", ceea ce presupune că, la acea dată, schimbul de informații între Serviciul Secret român şi structurile specializate japoneze (sau probabil cu rezidentura din România a Serviciului de securitate japonez, numit la acea dată Kempei-tai) se efectua din plin. Documentul citat ne dezvăluie că această colaborare nu era formală, ci înregistra rezultate informative deloc neglijabile. Aşa de pildă, agentul de legătură japonez atrăgea atenția Serviciului Secret român că ziarista germană Edith von Coller avea în realitate „misiunea de a informa Gestapo-ul asupra activității diferitelor legații din Capitală şi a supraveghea, pe cât posibil, şi activitatea diplomatică a țărilor aliate şi prietene Reich-ului".

Schimb de informații s-a făcut şi cu structurile spcializate italiene. În raportul întocmit de maiorul Ionescu-Micandru, privind rezultatele întâlnirii Moruzov-Canaris de la Veneția (3-5 septembrie 1940), se menționează că a fost prezent şi generalul Carboni, şeful Serviciului de informații al armatei italiene, ceea ce presupune că s-au perfectat unele modalități de colaborare.

Înainte de începerea agresiunii Germaniei asupra Poloniei (1 septembrie 1939), Serviciul Secret realizase „o colaborare privind schimbul de informații şi cu Serviciul de informații al armatei poloneze", iar locotenent-colonelul Ionescu Micandru a făcut în vara anului 1939, circa 6-7 călătorii la Varşovia. Imediat după capitularea Poloniei şi refugierea pe teritoriul României a armatei, guvernului şi Marelui Stat Major polonez, Moruzov l-a contactat pe şeful Serviciului de informații al armatei poloneze, împreună cu care a organizat „Linia L", o rețea informativă, formată din ofițeri de elită polonezi, care se subordona Centrului 1 de la Suceava al Serviciului Secret. Tot cu acea ocazie Moruzov acceptase ca „Linia L" să colaboreze şi cu Serviciul britanic, colaborare care s-a desfăşurat în bune condiții până la declanşarea stării de război între România şi Marea Britanie (septembrie 1942). Este greu de precizat dacă Mihail Moruzov şi Marele Stat Major al armatei române au avut vreo influență din punct de vedere strategic şi doctrinar, dar cert rămâne faptul că „Linia L" — care s-a răspândit ulterior în întreaga România, fiind formată din 4 rețele cu legături la Istanbul şi Londra — a constituit pentru poporul polonez structura de rezistență care a continuat lupta pentru eliberarea teritoriului cotropit de germani şi sovietici.

Colaborări pe linie informativă mai realizase Serviciul Secret, în decursul anilor, şi cu Serviciul de informații cehoslovac, până în martie 1939, cu serviciile de informații ale armatelor finlandeze şi iugoslave. În Raportul din 21 martie 1939, întocmit de colonelul Gheorghe Petrescu — atașat tactic al Ministerului Apărării Naționale şi al Marelui Stat Major pe lângă Serviciul Secret —, în legătură cu rezultatele misiunii informative

întreprinse la începutul lunii la Praga, se menționa: „Am stabilit cu şeful Biroului II [colonelul Pika — *n.n.*] o foarte strânsă colaborare a serviciilor noastre secrete de informații, atât în materie de agentură, cât şi în direcția schimbului de informații, înlocuind vechile conferințe dintre Statele Majore respective, cu ocazia vizitelor oficiale, care — în împrejurările actuale — nu mai puteau avea loc". Pentru modul cum reuşea să strângă legăturile cu Serviciul de informații iugoslav — şi probabil pentru valoarea informațiilor furnizate, în care ponderea o aveau cele despre armata ungară —, Mihail Moruzov, după cum aflăm dintr-un document, a fost decorat în anul 1936 de guvernul statului vecin cu medalia „Ofițer al Ordinului Sfântu Sava", iar la 30 august 1939 cu „Ordinul Sfântu Sava în grad de comandor". Colaborarea cu serviciile de informații ale statelor aliate era, în fapt, o necesitate obiectivă, având în vedere desele întâlniri la nivelul şefilor de Mare Stat Major, prilej cu care se stabileau, de comun acord, planurile de acțiune a forțelor armate.

Misiuni speciale de informare şi documentare

Pentru a se informa cât mai bine şi din surse sigure de la fața locului, privind atitudinea țărilor considerate de România amice, în cazul în care am fi fost atacați de țările revizioniste, Mihail Moruzov folosea şi un alt procedeu de procurare a informațiilor, şi anume trimiterea în misiuni speciale a unor ofițeri de încredere de la Marele Stat Major. Într-o astfel de misiune a fost trimis colonelul Gheorghe Petrescu în primăvara anului 1939. A călătorit mai întâi la Varşovia, unde a constatat o „răceală uşor explicabilă în fața omului ce încerca să le descifreze viciile şi marile secrete, şi chiar un început de ostilitate". Ofițerul român constatase că Polonia „persevera orbeşte într-o apropiere de Germania, care nu doar că îi respingea avansurile dar punea la cale desființarea sa ca stat". În raportul întocmit la reîntoarcerea la Bucureşti, colonelul Gheorghe Petrescu, sesizând potențialul militar polonez slab, a şi pronosticat că în cazul unei confruntări militare armata poloneză va fi strivită în câteva zile, ceea ce s-a şi întâmplat, după cum bine se ştie.

Colonelul Gheorghe Petrescu a călătorit şi în Anglia unde a luat contact cu un reprezentant al Intelligence Service-ului, chiar în zilele când la Bucureşti se parafau clauzele Tratatului economic româno-german (4 martie 1939). Din raportul ofițerului român rezultă că „Anglia dădea semne că înțelegea situația tragică pe care România o traversa, fiind tot mai mult izolată politic, diplomatic şi militar". Delegatul Intelligence Service-ului l-a asigurat pe colonelul Gh. Petrescu că „în caz de război, frontierele României

vor fi şi ale Imperiului Britanic". Ne aflam cu câteva zile înainte ca Anglia şi Franța să facă declarații oficiale că acordă garanții României. Periplul european al emisarului Serviciului Secret a continuat la Paris, unde a fost primit de şeful Serviciului de informații al Marelui Stat Major al armatei franceze, colonelul Gauche, şi chiar de şeful Serviciului de informații al armatei franceze, colonelul Rivet. Au fost întâlniri de lucru, fiecare spunându-şi şi punctul de vedere. S-au sondat posibilitățile de cooperare informativă în caz de război. Guvernul francez era îngrijorat de acordul economic româno-german. Ca primă reacție, francezii suspendaseră orice livrare de material strategic de război către România. Totuşi, se pare că francezii fuseseră şi ei surprinşi de evenimente şi se aflau într-un stadiu destul de precar în problema înarmărilor. Prin intermediul colonelului Petit-Bon — şeful de cabinet al generalului Gamelin, şeful Marelui Cartier General al armatei franceze —, colonelul Gh. Petrescu a vizitat „linia Maginot". Interesante sunt concluziile formulate de ofițerul român la întoarcere, în sensul că anticipase „posibilitatea ca fortificațiile să fi fost ocolite". Cu alte cuvinte, nu-i scăpase vulnerabilitatea sistemului de apărare a Franței. La întoarcere, emisarul lui Moruzov a vizitat şi Praga, unde a făcut schimb de informații cu colonelul Pika. Se pare că amândoi au ajuns la concluzia că „ne aşteptau zile grele".

Rapoartele întocmite de colonelul Gh. Petrescu despre situația din țările vizitate şi intențiile lor față de România au pus la dispoziția lui Moruzov şi Marelui Stat Major al armatei române concluzii dintre cele mai realiste. Aceasta dovedeşte că Serviciul Secret folosea, în acțiunile mai delicate, ofițeri de mare valoare şi înaltă autoritate în demersul procurării informațiilor, în baza cărora se puteau fundamenta orientările politice şi strategico-militare româneşti. La aceeaşi concluzie ajunge şi Veniamin Moruzov care spune textual: „Misiunea colonelului Gh. Petrescu adusese anumite indicii, toate de natură a ne inspira pesimism, dar realitatea se cuvenea să fie palpată mai serios şi numai sub aspectul laturilor sale oficiale".

Colaborarea cu ataşații militari. Alte aspecte interesante despre felul în care Serviciul Secret în timpul lui Moruzov îşi procura informațiile, ni le destăinuie şi colonelul Ion Dumitrescu. Întrebat la 8 mai 1941 de procurorul de instrucție care ancheta „cazul Moruzov", „dacă observațiile pe care le prezenta şeful Serviciului Secret, forurilor superioare, relativ la diferite probleme, se bazau pe informații certe sau erau numai aprecieri personale, colonelul Ion Dumitrescu a răspuns: „A face observațiuni bazate numai pe aprecieri personale este imposibil, fiindcă oamenii cărora le prezentau aveau şi ei posibilitățile lor de informare, şi în plus erau informați

şi de alte organe din stat şi deci nu puteau fi induşi în eroare. Observaţiunile prezentate de Moruzov cu privire la diferite probleme se bazau: a) pe informaţii sosite la Serviciu şi cunoscute şi de personalul militar şi civil ajutător; b) pe informaţii obţinute personal şi necunoscute personalului Serviciului; c) pe concluziile trase din dezbaterea prealabilă a acestor probleme cu personalul calificat din Serviciul său şi din afară (ofiţeri de stat-major, oameni politici şi diferiţi specialişti din serviciile statului sau din alte stabilimente particulare)".

O altă metodă, folosită de Moruzov în procurarea informaţiilor din exteriorul ţării, era colaborarea oficială cu ataşaţii militari români în capitalele europene şi legendarea legăturii, în paralel, cu agenţii înfiltraţi în aceleaşi locuri, dar pe care doar el îi cunoştea. Un document atestă care erau ataşaţii militari plătiţi de Moruzov: colonelul Gheorghe Petrescu la Roma, locotenent-colonelul Octav Vorobchievici la Berlin (fost în Spania şi Portugalia), locotenent-colonelul Cristea şi maiorul Boian la Paris, locotenent-colonelul Brandis la Sofia, căpitanul Iliescu la Londra, căpitanul Virgil Ionescu la Berna şi maiorul Florin Rădulescu la Atena. Toţi aceştia îi trimiteau informaţii lui Moruzov cât şi Ministerului Apărării Naţionale şi Marelui Stat Major al armatei române. Prin acest procedeu şeful Serviciului Secret urmărea să dispună de acelaşi flux informativ (sau cu alte cuvinte să-l ţină sub control), dar în acelaşi timp îl şi confrunta cu datele şi informaţiile primite de la rezidenţii acoperiţi ştiuţi numai de el sau obţinute prin alte procedee, ceea ce făcea ca sintezele prezentate de Moruzov să fie mult îmbunătăţite sub aspect calitativ.

În lucrarea sa memorialistică, generalul Ion Gheorghe, fost ataşat militar (septembrie 1940-iunie 1943) şi ministru (iunie 1943-august 1944) al României la Berlin, confirmă că şeful Serviciului Secret folosea ofiţerii din ataşaturile militare în activitatea informativă. Astfel, despre colonelul Octav Vorobchievici, ne spune că fusese rechemat, deoarece prin strânsele sale legături cu Serviciul Secret condus de Mihail Moruzov, care avea la rândul lui legături cu Abwehr-ul, „părea prea implicat în aceste afaceri, pentru a mai putea ocupa un post diplomatic". Acelaşi memorialist mai spunea că unul dintre cei doi ofiţeri din Biroul ataşaturii militare din Berlin — maiorul Alexandru Proca — nu era în realitate specializat în probleme de stat-major, ci „întreţinea încă din timpul lui Moruzov legături cu agenţi ai amiralului Canaris".

Exploatarea agenţilor dubli. În literatura de specialitate, agentul dublu este considerat cel care lucrează pentru două sau mai multe servicii secrete, furnizând tuturor acestora informaţiile culese. De regulă, agenţii dubli acţionează mai mult pe bază de constrângere, în sensul că activitatea

lor a fost interceptată, şi pentru a nu suporta consecinţele penale erau determinaţi să lucreze şi pentru serviciul care i-a descoperit. Sunt suficiente documente care atestă că Moruzov a folosit şi el agenţi dubli. În afară de Bogomoleţ, deja amintit, Serviciul Secret l-a folosit şi pe G. Porohovski, fost locotenent-colonel în armata ţaristă şi pe Alexandru Maijoiski. Din alte documente rezultă că, după 1933, Moruzov l-a reactivat pe Hans Helling, pe care-l folosise cu rezultate foarte bune în perioada 1917-1918. Prin intermediul acestuia, Moruzov a obţinut date precise despre intenţiile Germaniei faţă de România, precum şi informaţii cu privire la organizarea în detaliu a serviciilor informative şi de poliţie germane.

Sub acoperirea că este un slujitor credincios al regelui Carol al II-lea, s-ar putea ca în realitate Moruzov să-l fi supravegheat îndeaproape pe suveran. În perioada Regenţei 1927-1930 el trimisese o serie de agenţi însărcinaţi cu o astfel de misiune. La rândul lui, suveranul a acceptat ca palatul să fie supravegheat de Serviciul Secret, considerând că astfel îi va fi asigurată propria-i securitate. Acest procedeu poartă denumirea de „supraveghere legendată sub acoperirea protecţiei". Cert este că, în afară de schimbul reciproc de informaţii cu mareşalul Palatului — Ernest Urdăreanu —, Moruzov a beneficiat din plin şi de serviciile unui agent. Familia regală era supravegheată şi prin prinţesa Caragea, care a fost constrânsă să lucreze informativ şi pentru Serviciul Secret, în statele căruia figura cu numele conspirativ „Doamna A". Ea era o agentă cu bogată experienţă a Intelligence Service-ului şi a Biroului 2 francez. Fiind descoperită, nu a fost arestată, ci a continuat să lucreze şi pentru Serviciul Secret. Moruzov a reuşit astfel să intre în posesia unor informaţii valoroase privind societatea mondenă românească dar mai ales metodele de lucru ale serviciilor de informaţii britanice şi franceze. Întrucât „Doamna A" se număra printre prietenele reginei Maria, cele mai importante informaţii erau culese din anturajul familiei regale.

Protecţia secretelor de stat prin dezinformare. Este îndeobşte cunoscut că documentele de mobilizare, planurile de campanie şi ordinele operative rămân fără eficienţă în cazul în care ele ajunge să fie cunoscute de potenţialul inamic. Aşa se explică faptul că printre alte atribuţii ce reveneau Serviciului Secret, era şi aceea de apărare a secretului de stat şi prevenire a scurgerii datelor şi informaţiilor nedestinate publicităţii. Într-o amplă expunere din 28 octombrie 1950, Gheorghe Cristescu se referă la unele amănunte interesante sub acest aspect: „De la Marele Stat Major, Institutul Geografic şi de la alte instituţii militare se sustrăgeau mereu documente, hărţi, cifruri, imprimate etc., datorită unei paze defectuoase şi a coruptibilităţii unor elemente ce se pretau la asemenea lucruri. De la

Ministerul Apărării Naționale, o întreagă corespondență se copia. Curierul Ministerului trecea pe la un fotograf, unde plicurile se deschideau (tehnic) la aburi şi ordinele interioare se fotografiau. Plicurile se închideau la presă (tot tehnic), adică după toate regulile cenzurii secrete şi curierul mergea apoi să le ducă autorităților militare, oficiilor respective. Serviciul Secret este însărcinat cu studierea celor mai sigure mijloace pentru asigurarea păstrării secretului propriu".

Mihail Moruzov l-a trimis în misiune specială la Paris pe Gheorghe Cristescu pentru a studia tehnicile moderne folosite în prevenirea scurgerii informațiilor secrete prin desfacerea corespondenței, precum şi pentru depistarea infractorilor. După o practică de câteva luni la Serviciul identității juridice franceze, şi la Prefectura poliției pariziene pentru deprinderea mânuirii tehnicii moderne, Gheorghe Cristescu s-a reîntors la sfârşitul anului 1938 cu un bogat bagaj de cunoştințe tehnico-ştiințifice în materie de protejare a secretului de stat, după cum singur o mărturiseşte. A întocmit un raport detaliat pe care l-a prezentat lui Moruzov. Acesta, la rândul lui, l-a înaintat Marelui Stat Major şi Ministerului Apărării Naționale spre avizarea măsurilor preconizate. Ceea ce a omis să mărturisească Gheorghe Cristescu, dar aflăm din alte documente, este că materialele sustrase de la Ministerul Apărării Naționale ajungeau la Budapesta. Moruzov nu a solicitat arestarea curierilor, ci i-a lăsat să-şi facă „datoria" mai departe, înlocuind bineînțeles plicurile cu documente ce conțineau date false, procedeu care în arta informațiilor poartă numele de dezinformarea sau intoxicarea adversarului.

Folosirea diplomaților. Un alt procedeu folosit de Mihail Moruzov în procurarea informațiilor a fost implicarea diplomaților români în elaborarea unor documentare cât mai amănunțite despre țările în care erau acreditați. Serviciul Secret a cerut Palatului regal şi guvernului, ca în sprijinul activității sale în străinătate, personalul diplomatic să fie folosit pentru activități informative şi să colaboreze cu agenții serviciului. „Să li se ceară şi acestora — spunea Moruzov — întocmirea periodică a unor statistici, care să cuprindă date exacte şi cât mai amănunțite, privitoare la situația militară, politică, industrială, economică şi financiară a statului pe lângă care sunt acreditați". După aceste dări de seamă urma să se întocmească apoi copii care trebuiau să fie trimise Serviciului Secret „pentru verificarea şi completarea informațiilor asupra statelor respective". Serviciul Secret motiva că personalul diplomatic al altor legații procedează la fel, şi că „în fond apărarea țării nu este numai sarcina Serviciului S., ci şi a fiecărui cetățean român". Se aducea ca exemplu membrii Legației germane din Bucureşti care aveau însărcinări informative, unii din partea conducătorilor acesteia, iar alții direct din partea unor organe centrale din Reich (Gestapo,

Ministerul de Externe, Ministerul Propagandei etc.). Legația îşi avea şi ea propriul serviciu informativ, condus de ataşatul de presă Herman von Rittgen. Propunerea lui Moruzov a fost aprobată. Începând cu anul 1937, diplomații români, în limita posibilităților oficiale, erau obligați să procure informații cât mai cuprinzătoare despre statul în care erau acreditați, pe care le trimiteau Serviciului Secret.

Sistemul informării operative curente

În atenția serviciilor de informații şi siguranță din perioada interbelică stăteau tot felul de informații indiferent de natura lor. Prin „informație", Serviciul Secret înțelegea orice relații referitoare la existența unui eveniment, întâmplare, sau observații de orice natură, dobândite prin orice mijloace şi care puteau ajuta la cunoaşterea factorilor de risc ori surselor generatoare de insecuritate. Se considera că un organ de conducere, indiferent de nivelul la care s-ar fi situat, dar care va fi bine şi la timp informat, va avea mai multă libertate pentru a aprecia evenimentele şi mai multă încredere pentru a lua o hotărâre.

Informațiile (şi aceasta ca o trăsătură comună a tuturor fostelor organe de informații şi contrainformații româneşti indiferent că era vorba de M.St.M., Secția a II-a, SSI, Siguranță, Poliție, Jandarmerie) trebuiau să se refere la toate ramurile de activitate din aria de competență a acestora, adică: politic, social, economic etc., iar gradarea lor se micşora pe măsură ce coborau în scara ierarhică informativă, reducându-se la unul din aspectele de mai sus, la eşalonul celor mai mici unități (post de poliție, grupă etc.).

Concepția pe care serviciile de informații şi siguranță româneşti o aveau relativ la „informație" şi care cu mici deosebiri era cam aceeaşi ne permite să tragem concluzia asupra importanței majore ce era acordată în afara operațiunii de „căutare a informației", transmiterii, interpretării, analizei, sintezei şi răspândirii sale către beneficiari.

Transmiterea informațiilor se făcea astfel încât ele să ajungă (prin diverse metode, mijloace şi sisteme de legătură specifice) în cel mai scurt timp şi neschimbate în mâna celor interesați, a celor care erau însărcinați cu stabilirea valorii şi importanței lor.

Interpretarea informațiilor însemna stabilirea modului cum trebuia înțeles cuprinsul unei informații, completând-o în părțile care prezentau lacune fără însă a-i fi alterat fondul.

Analiza şi sinteza informațiilor ocupau un loc deosebit întrucât se refereau la concentrarea concluziilor celor mai importante rezultate din

interpretare în vederea activității viitoare şi a măsurilor generale care urmau a fi luate.

Drumul parcurs de o informație obişnuită (aparent lung) străbătea toate treptele ierarhice până ajungea (în funcție de importanță) la cel mai înalt for de conducere a statului.

În cadrul organelor Poliției de siguranță, documentele de arhivă cercetate ne dezvăluie următoarele practici:

1. Agentura compusă din agenții unității polițieneşti şi informatorii acoperiți avea misiunea de a culege informații şi de a le raporta în forma în care le-a cules fără nici o schimbare.

2. Organele de căutare reprezentate prin unitățile inferioare de poliție — detaşamente şi comisariate — primeau rapoartele sau notele informative, le verificau şi apoi le aduceau la cunoştința eşaloanelor superioare.

3. Organele de interpretare-analiză, sinteză şi răspândire a informațiilor, adică unitățile superioare de poliție (poliții, chesturi, inspectorate regionale, Direcția Generală a Polițiilor), centralizau informațiile primite de la organele de căutare, le interpretau, le exploatau şi apoi le răspândeau la beneficiari.

În linii generale, aceeaşi filieră se păstrează şi în cazul celorlalte servicii şi structuri de informații şi contrainformații, adaptată bineînțeles structurii ierarhice proprii fiecăruia dintre acestea.

Transmiterea informațiilor se realiza fie în mod periodic, fie imediat, în raport de urgența impusă de conținutul lor. În special informațiile care cereau o exploatare imediată, cum ar fi fost de exemplu mişcări social-politice extremiste în anumite regiuni, comploturi, atentate etc., erau transmise imediat telefonic sau telegrafic Direcției Generale şi raportate spre cunoştința eşaloanelor superioare.

De exemplu, şeful comisariatului de siguranță Lupeni descoperea o încercare de distrugere a minelor locale. Raporta imediat telefonic sau prin telegraf Direcției Generale şi în acelaşi timp Poliției Deva care raporta la rându-i Inspectoratului Alba.

Difuzarea informațiilor se realiza aducându-se la cunoştința celor în drept interpretarea făcută de organul de informație responsabil, în general aceasta urmând trei direcții: prima către unitatea superioară; a doua către unitatea inferioară (unde s-a produs faptul sau evenimentul); a treia către autoritățile cu care se colabora.

Răspândirea informațiilor se realiza, dacă era cazul, imediat sub formă de notă informativă sau raport informativ sumar, telefonic sau scris, în care se redacta informația fără concluzii; zilnic sub formă de buletin către

eşaloanele superioare şi autoritățile interesate când era necesar; lunar sau după împrejurări, la indicația organului superior.

Considerat ca organ permanent al armatei, Serviciul Secret primea planurile de culegere a informațiilor de la M.St.M. Secția a II-a cu care avea raporturi dintre cele mai strânse şi cu care colabora permanent.

La Secția I Informații a Serviciului Secret culegerea informațiilor se făcea de către agenturile fronturilor respective, prin mijloace specifice de care dispuneau, iar studierea, verificarea şi sintetizarea lor se făcea de către Birourile de studii ale fronturilor. Informațiile erau sintetizate sub formă de buletine informative zilnice şi lunare, dări de seamă periodice, note şi studii informative, toate pentru documentarea organelor superioare. Buletinul informativ zilnic întocmit de Serviciul Secret se trimitea Preşedinției Consiliului de Miniştri, Ministerului de Interne, Ministerului Apărării Naționale, M.St.M. şi Ministerului de Externe.

La Secția a II-a contrainformații a Serviciului Secret, activitatea informativă se centraliza la Bucureşti pe cele patru grupe, cărora li se adăugau problemele locale, starea de spirit, abuzuri comise de autorități etc.

Materialul provenit de la informatori (indiferent de categorie) era prelucrat şi concretizat în note informative, buletine zilnice sau săptămânale şi sinteze informative. Asupra destinației acestora hotăra şeful Serviciului Secret.

Din analiza unui buletin informativ zilnic, elaborat de Biroul de studii, Secției I — informații —, se pot formula câteva concluzii. În primul rând, ordonarea informațiilor prelucrate se realiza în general pe trei mari capitole, fiecare corespunzător fronturilor de unde aceste informații proveneau. În cadrul fiecărui capitol, informațiile se grupau pe țările de unde erau culese, fără a se face referiri asupra surselor de proveniență. De remarcat că pentru completa informare a organelor superioare informațiile se dădeau şi neprelucrate, ele fiind ataşate la buletinul informativ zilnic. În al doilea rând, caracteristic şi demn de reținut este faptul că informațiile, care intrau în sfera de preocupări a altor organe şi instituții de stat, erau comunicate şi acestora în părțile în care le priveau direct de către Serviciul Secret.

„Buletinul zilnic“ elaborat de Secția a II-a contrainformații (interne) prezintă unele particularități, în sensul că informațiile erau ordonate pe capitole după sursa de proveniență, notele informative purtând un număr de înregistrare fiind introduse în buletin aşa cum erau primite de la agenturile sau centrele informative cu menționarea valorii informației şi a competenței sursei. De asemenea, pe fiecare dintre note existau mențiuni despre organele de stat cărora le fusese comunicată.

Analizând sumarul unui buletin informativ intern zilnic, ne putem face o imagine asupra diversității sferei de preocupări a structurilor Serviciului Secret. Aproape că nu exista sector al vieții economice, sociale, politice din țară, care să nu facă obiectul culegerii de informații.

Remarcabil şi demn de toată atenția este că din colaborarea dintre Serviciul Secret şi celelalte servicii de informații româneşti lua naştere un alt buletin informativ zilnic, care făcea rezumatul sintetic al „tuturor informațiilor furnizate de organele de informații ale statului român", buletin destinat şefului Serviciului Secret, instrument viu de lucru al acestuia, pe care direct făcea adnotări, indica măsuri, dădea ordine.

Secția a II-a din Marele Stat Major îşi desfăşura activitatea informativă pe baza informațiilor obținute prin mijloace informative proprii, în rândul militarilor aflați sub arme, sau prin obținerea informațiilor care făceau obiectul preocupărilor sale prin intermediul celorlalte servicii de informații şi contrainformații — în special Serviciul Secret — pentru celelalte categorii de persoane. Întocmea zilnic un „Buletin de informații" în care se făcea o sinteză a informațiilor externe primite, fără nici un fel de referiri la sursa sau valoarea acestora acestora. De asemenea, în „Buletinul contrainformativ zilnic" găsim aceeaşi sinteză privind, de data aceasta, informații din toate domeniile vieții economice, sociale şi politice interne, tratate în aceeaşi manieră ca şi cele externe.

Difuzarea buletinelor se făcea de regulă către următorii beneficiari: Ministerul Casei Regale, Cabinetul Militar al regelui, primul ministru, Ministerul Apărării Naționale (cabinet), Subsecretariatul de stat al Ministerului Apărării Naționale, Ministerul Apărării Naționale (secretariatul general), Ministerul înzestrării armatei, Grupul de armată nr. 1, armatele 1, 2, 3, 4, Comandamentul militar al Capitalei, Comandamentul forțelor aeriene, Comandamentul marinei regale, toate secțiile din M.St.M.

Poliția, Siguranța, Jandarmeria, ca organe informative specializate ale Ministerului Afacerilor Interne, îşi desfăşurau activitatea potrivit sferei lor de competență, ierarhizarea diferitelor structuri fiind stabilită după principiul teritorialității.

Sistemul informativ al Jandarmeriei nu se deosebea prea mult de cel al organelor de poliție, dar, desfăşurându-se în mediul rural, avea unele trăsături specifice, vizând modul de transmitere al informației prin filiera ierarhică proprie spre Ministerul Afacerilor Interne, care avea sarcina de a prelucra, sintetiza şi transmite informațiile organelor superioare de stat.

„Buletinul informativ", întocmit zilnic de Direcția Generală a Poliției, era transmis: vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri, Ministerului Afacerilor Interne, subsecretarului de stat al Afacerilor Interne,

Secretariatului general al Afacerilor Interne, M.St.M. (Secția a II-a), Comandamentului militar al Capitalei, Serviciului Secret, M.St.M. (Secția propagandă), Prefecturii Poliției Capitalei, Inspectoratului general al Jandarmeriei. „Buletinul informativ“ avea caracter strict secret, pe el existând mențiunea de a fi „distrus prin ardere după exploatare“, fiind înseriat. Organizat pe capitole, buletinul sintetiza informațiile culese de pe întreg teritoriul țării, fiind axat pe evidențierea tuturor datelor privind: informații de politică externă, starea de spirit a populației, mișcări subversive, minoritarii, diverse etc., îmbrățișând deci toate sectoarele vieții economice, sociale şi politice ale statului.

Informația era consemnată în buletin aşa cum era primită, pe ea existând aprecierea asupra calității sale: „sigură“, „verificată“, „posibilă“, „în curs de verificare“ etc.

De asemenea, era indicată şi sursa de proveniență a informației: „Poliția Turda“, „Corpul Detectivilor“, „Inspectoratul de Poliție Chişinău“ etc., existând şi mențiunea despre organul în stat, direct interesat (în afara celor care în mod obişnuit primeau buletinul) să exploateze informația.

Reține atenția, ca problemă deosebit de interesantă, felul cum organele de informații şi contrainformații româneşti tratau problema zvonurilor. Organele de informații puteau să raporteze autorităților ierarhice şi zvonurile care se dovedeau a fi puse în circulație cu scopuri dubioase, când acestea persistau sau când ele se întindeau în timp şi spațiu şi erau de natură să creeze stări de spirit contrarii echilibrului social-politic şi liniştii în țară. În aceste cazuri însă trebuia să se elimine tot ceea ce părea de domeniul fanteziei şi tot ce nu ar fi intere sat măsurile ce urmau a fi luate în consecință. Informațiile care semnalau zvonuri tendențioase, şi care vizau personalități importante ale statului, erau raportate numai „confidențial-personal“, de la şef la şef, ele nefiind nici înregistrate, nici semnate.

Direcția Generală a Poliției, Prefectura Poliției Capitalei şi Inspectoratul General al Jandarmeriei puteau raporta, în condițiile mai sus expuse, Ministerului Afacerilor Interne — Subsecretariatul de stat — zvonurile care creau stări de spirit contrare liniştii în stat şi care impuneau luarea de măsuri de anihilare. În toate aceste cazuri însă trebuiau judecate cu atenție, pentru a nu se raporta, zvonurile născute din fantezia unor rătăciți şi care dacă ar fi fost inserate oficial ar fi făcut a le colporta autoritatea însăşi.

Din cercetarea documentelor existente în arhivele provenite din prelucrarea arhivelor SSI-ului şi M.St.M., Secția a II-a, în legătură cu felul cum se făcea informarea zilnică a celor mai înalte foruri în stat, asupra problemelor rezultate din activitatea informativă externă şi contrainformativă internă, se poate concluziona că până în septembrie 1940,

informațiile se concentrau în „Raportul regal“ zilnic, prezentat „Casei regale — Cabinetul ministrului“, de către diversele organe de informații cât şi de celelalte ministere care aveau prin natura atribuțiilor tangență cu probleme vizând situația internă sau externă a statului (Ministerul Afacerilor Străine, Înzestrării Armatei, Sănătății, Economiei Naționale şi al Finanțelor).

Dat fiind faptul că informațiile de ordin intern sau extern (în afara celor menționate expres în buletinele informative sau rapoartele ministerelor mai sus-amintite sunt date fără a se specifica sursa şi având în vedere că atât M.St.M., Secția a II-a, cât şi Ministerul Afacerilor Interne — Subsecretariatul de stat al Poliției, Siguranței şi Jandarmeriei aveau buletine informative de sine stătătoare anexate în original la „Raportul regal“, ținând seama şi de modul de redactare a informațiilor, putem avansa părerea că acestea aparțineau Serviciului Secret.

Buletinul în speță avea două capitole mari: A — Interne, B — Externe (este vorba de informații).

Capitolul A (interne) avea următoarele subcapitole: situația politică cu subdiviziuni (foste partide, bresle muncitoreşti, minoritari, diverse); cercurile legațiilor din Capitală; finanțe cu subdiviziuni (buget ordinar, bugete fonduri pentru înzestrarea armatei, bursa efectelor, piața valutelor, piața capitalurilor, diverse); economia națională cu subdiviziuni (bursa, comerț exterior, piața, diverse, întrevederi); militari cu subdiviziuni (evenimente, armament, plăți).

Capitolul B (externe), conținea subcapitolele: relațiile între state, informații, informații militare de la M.St.M. (repetarea de altfel a informațiilor cuprinse în Buletinul informativ al M.St.M., Secția a II-a, care făcea parte integrantă din Raportul regal). Informațiile erau redate în mod clar şi succint (ceea ce dovedeşte o operațiune prealabilă de prelucrare şi sintetizare), la sfârşitul fiecăreia fiind menționată proveniența (Serviciul Secret, Ministerul Afacerilor Interne, Buletinul Ministerului de Justiție, Radio Budapesta etc.). Este neîndoielnic faptul că „Buletinul de informații“ prezentat şefului statului era întocmit având la bază buletinele zilnice ale Serviciului Secret, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului de Justiție, precum şi prin prelucrarea ştirilor difuzate de diversele agenții de presă sau posturi de radiouri străine.

În baza celor prezentate, putem conchide că - prin folosirea acestor mijloace, metode şi procedee, precum şi prin sistemul informării opertative curente - Serviciul Secret putea obține şi difuza un valoros flux de informații necesar a fi exploatat în interesele operative ale armatei şi în fundamentarea corectă a politicii şi strategiei de apărare a intereselor naționale.

INFORMAȚII SECRETE, ACȚIUNI DIPLOMATICE ŞI MĂSURI CU CARACTER MILITAR (februarie 1938 – august 1940)

Prin perseverența diversiunilor întreprinse şi folosind din plin acțiunile propagandistice şi organizațiile de spionaj, revizionismul ungar şi cel sovietic au creat Serviciului Secret de informații al armatei române cele mai mari probleme, dar i-au oferit în acelaşi timp posibilitatea ca printr-o mobilizare maximă şi o dirijare inspirată a surselor de penetrare să releve rolul important al informației în cunoaşterea, sub toate aspectele, a factorilor de risc ce se conturau la granițele de vest şi de est ale României. Prin valorosul flux informațional obținut, e mai mult ca sigur că nu informațiile au fost cele care au lipsit factorilor de decizie ai statului român pentru apărarea granițelor, în vara anului 1940.

Interceptarea unor documente secrete

În primăvara anului 1938, Serviciul Secret a trecut la aplicarea unor măsuri informative cu caracter ofensiv. Documentele atestă că Serviciul Contrainformativ al Frontului de Vest (organ teritorial mixt al Serviciului Secret şi al Secției a II-a din M.Ap.N.), drept răspuns la intensificarea acțiunilor de spionaj îndreptate împotriva armatei române, a întărit conlucrarea cu celelalte autorități polițieneşti ale statului din zonă în aşa fel încât acestea „să corespundă tuturor împrejurărilor, atât în timp de pace cât şi în timp de război“. La 4 martie 1938, Serviciul Secret informa Marele Stat Major al armatei române că pe frontiera maghiară au apărut noi cadre de spionaj ungar. Era vorba de „ofițeri de frontieră“ şi „ofițeri comandanți de pichete“. Aceştia aveau ca misiune: să organizeze „observarea în sectoarele de pază a frontierei; să supravegheze interogarea călătorilor care treceau granița în mod legal; să țină evidența contrabandiştilor în vederea folosirii lor în scopuri informative; să supravegheze şi să dirijeze activitatea organelor grănicereşti; să ia în primire şi să cerceteze toate persoanele suspecte descoperite în zona de frontieră etc.“. În baza întregului material informativ obținut de Serviciul Secret, Marele Stat Major al armatei române

a întocmit un studiu spre informarea forurilor de decizie politică şi militară, în care consemna că în acea perioadă Ungaria „a organizat prin intensitate, temperament şi proporţii, una din cele mai formidabile campanii revizioniste ce a cunoscut vreodată istoria politică în toate statele Europei, devenind astfel un factor tulburator al situaţiei politice actuale“.

Recrudescenţa revizionismului maghiar a atras, după cum era şi firesc, reacţia forurilor de conducere politică ale statului român. Într-un articol publicat în ziarul „Timpul“, ministrul de Externe român, Grigore Gafencu, atrăgea atenţia opiniei publice româneşti şi străine asupra situaţiei României: „Ţările dunărene au ajuns la mare preţ. Spre holdele noastre bogate, spre codrii seculari ai Carpaţilor, spre terenurile noastre de petrol se îndreaptă interesul şi năzuinţele atâtor mari puteri. Unele dintre ele caută mijlocul de a se aproviziona. Altele putinţa de a se întări. Cum pacea se sprijină azi pe un echilibru de forţe, unii năzuiesc, supunându-ne sau câştigându-ne de partea lor, să aplece cumpăna între ei, alţii, sprijinindu-ne, urmăresc să întărească echilibrul european. Atârnă în bună parte de înţelepciunea noastră şi de politica pe care o vom urma, ca, făcând faţă, cu măsură şi spirit de neatârnare, intereselor şi propunerilor ce se îndreaptă spre noi să înlăturăm primejdia unui conflict, întărind dimpotrivă pacea şi puterea ţării noastre“.

Demersurile oficialităţilor româneşti se pare că nu au avut prea mare ecou. La Bucureşti, diplomaţii Legaţiei maghiare căutau prin acţiuni subterane să tragă maximum de profit din situaţia internaţională. Serviciul Secret a reuşit să intercepteze trei documente diplomatice trimise de Legaţia maghiară către Budapesta. Astfel, unul dintre documente era un raport întocmit în septembrie 1938 de consilierul de Legaţie Laszo Nagy de Galantha şi adresat ministrului Laszlo de Bardossy în care se menţiona: „Trebuie să profităm de actuala tensiune politică dintre partidul lui Iuliu Maniu şi guvernul lui Armand Călinescu pentru a întreţine în Ardeal curentul autonomist, pornit chiar de românii ardeleni. De la această «autonomie» şi până la revizuirea frontierelor, pentru care Ungaria se zbate de atâta timp, nu este decât un pas. Situaţia internaţională este destul de încordată, astfel că momentul este cum nu se poate mai potrivit“. Al doilea raport, întocmit în octombrie acelaşi an, dezvăluia cererile insistente ale consilierului Legaţiei maghiare de la Bucureşti ca ministrul de Externe ungar să aprobe majorarea subvenţiilor pentru Comunitatea Naţională a Maghiarilor din România. „Colectivitatea maghiară din România — se preciza în documentul ajuns în posesia Serviciului Secret — trebuie transformată într-un amplu aparat de activitate naţională, manevrat de Legaţie după principii de strictă disciplină la dispoziţia guvernului maghiar“. Al treilea raport confidenţial al Legaţiei maghiare expediat la Budapesta în

ziua de 4 decembrie 1938 — întocmit de consilierul Laszo Nagy şi ataşatul de Legație Nicolae Blascovios — sugera guvernului maghiar ideea de a profita cu orice preț de situația internă critică în care se găsea România pentru declanşarea unei viguroase acțiuni de revendicări maghiare.

În urma supravegherii foarte atente a lui Arthur Konradi — preşedintele NSDAP, secția din România —, Serviciul Secret a intrat în posesia unor informații prin care se atesta că acesta întocmise un plan de dezmembrare a României, denumit „Frühlingoffensive“ (ofensiva de primăvară).

Iată, în linii mari, prevederile acestui plan, aşa cum au fost prezentate de Serviciul Secret: „Susținând agitațiile ucrainene pentru formarea unui stat independent, cu regiuni din nordul Bucovinei, nordul şi sud-estul Basarabiei, s-ar obține pe de o parte un succes de politică externă, pe de altă parte, crearea unui stat vasal — «Ucraina»; prin ajutorul dat Ungariei în revendicările asupra unor regiuni ardelene, s-ar putea câştiga simpatia şi receptivitatea la influența național-socialistă a ungurilor; prin sprijinirea retrocedării Cadrilaterului, Bulgaria şi-ar arăta recunoştința față de Reich, a cărui influență în sudul Europei nu ar mai putea fi periclitată de statele democratice“.

În toamna anului 1938, echilibrul european era tot mai grav pus în pericol. Mai întâi a fost Acordul de la München (30 septembrie 1938) prin care Germania, Italia, Anglia şi Franța au hotărât dezmembrarea Cehoslovaciei. Apoi, la sugestia puterilor müncheneze, între 9 şi 13 octombrie acelaşi an, s-au desfăşurat la Komaróm, tratative ungaro-cehoslovace pentru rezolvarea litigiilor teritoriale dintre cele două state. Diplomații maghiari pretindeau ca Cehoslovacia să cedeze necondiționat Ungariei un teritoriu ce se întindea până la linia Bratislava–Nitra–Levice–Rimarska–Sobota–Roznova–Uzherad–Mukacevo, în timp ce delegația guvernului de la Praga era de acord doar cu cedarea unei regiuni restrânse — aproximativ 11% din Slovacia —, cu o populație de 400 000 locuitori. În cele din urmă ambele delegații au convenit ca problema să fie rezolvată cu sprijinul unui arbitraj al Angliei, Franței, Italiei şi Germaniei. Întrucât primele două state şi-au declinat participarea la o nouă conferință internațională ce avea ca obiect o altă rectificare a frontierelor cehoslovace, misiunea de „arbitraj“ şi-au asumat-o miniştrii de Externe ai Germaniei şi Italiei. Prin sentința pronunțată la Viena la 2 noiembrie 1938 (eveniment cunoscut şi sub numele de primul dictat de la Viena), Cehoslovacia a fost obligată să cedeze Ungariei partea de sud a Slovaciei, cu un teritoriu de 12 400 km pătrați şi o populație de 1 100 000 oameni.

Primind informații din teritoriu că rezultatele obținute de unguri în Cehoslovacia au repercusiuni negative asupra stării de spirit din Transilvania, analiştii Serviciului Secret au întocmit la 22 noiembrie 1938 un amplu Raport în care sunt reflectate toate detaliile scenariului ce dusese la amputarea teritorială a unui stat vecin, prieten şi aliat României. Bazat pe un bogat material documentar şi informativ obținut de Frontul de Vest, Raportul demonstrează că ofensiva diplomatică a guvernului ungar contra Cehoslovaciei a fost secondată de o intensă acțiune defetistă desfăşurată în teritoriile revendicate şi s-a manifestat printr-o propagandă subversivă, de nuanță revizionistă, prin numeroase acțiuni teroriste conduse de pe teritoriul Ungariei şi cu concursul efectiv al oficialităților politice de la Budapesta. Ceea ce este demn de reținut, în partea finală a Raportului se atrăgea atenția cercurilor guvernante de la Bucureşti că se impuneau măsuri energice la granița de vest, întrucât un memoriu similar celui aplicat Cehoslovaciei se pregăteşte şi României. De fapt, cine studiază cu atenție acest document şi îl compară cu evenimentele ce au precedat cel de-al doilea dictat de la Viena (30 august 1940) îşi dă seama nu numai de veridicitatea informațiilor, ci şi de puterea de analiză şi prognoză a Serviciului Secret. Semnificativă este concluzia acestui document, prin care se atrăgea atenția forurilor conducătoare că „este o imperioasă datorie de a lua din timp — adică cât mai neîntârziat — măsurile de a stăvili propaganda subversivă şi a organiza preîntâmpinarea cu toată energia, dintru început, a oricărei încercări teroriste la granița de vest a țării. Astăzi, mai mult ca oricând, la frontiera de vest a țării, în toate posturile de conducere, trebuie să fie puşi oameni de mare energie, încredere şi spirit de prevedere“.

De asemenea, în perioada crizei cehoslovace, Serviciul Secret a obținut informații potrivit cărora Ministerul Apărării Naționale Ungar, în colaborare cu tehnicienii Marelui Stat Major de la Budapesta, reuşesc să organizeze în România asociații secrete paramilitare. În colaborare cu organele de siguranță şi ale Secției a II-a din M.St.M., Serviciul Secret identificase astfel de organizații paramilitare ungureşti la Satu-Mare, Oradea, Cluj, Odorhei, Marghita, Miercurea-Ciuc, Zalău, Hunedoara, Cehul Silvaniei, Carei şi Târgu-Mureş. La Satu-Mare fusese implantat un post de radio clandestin cu ajutorul bisericilor ungureşti. Din aceleaşi informații rezultă că, în ipoteza declanşării operațiilor militare ale armatei ungare împotriva României, postul de radio Budapesta urma să transmită nucleelor teritoriale paramilitare din Transilvania, printr-un limbaj convențional, ordinele necesare coordonării acțiunilor. Astfel, dacă la postul de radio Budapesta se transmitea înainte de prânz comunicatul: „A dispărut fata cu numele Ioana, îmbrăcată în haine maro sau bleumarin, cine ştie ceva despre

ea să anunțe“, avea semnificația unui prim semnal, ce atenționa că toate pregătirile preconizate trebuiau finalizate. Următorul semnal urma să se transmită în două tranşe la emisiunile de după-amiază ale aceluiaşi post, în formulele: „Un profesor englez face descoperiri senzaționale...“ şi „Pe dealul Stelelor sau pe dealul Crucii va arde foc roşu, alb, verde“. Aceste două parole aveau înțelesul de a se produce explozii la obiectivele stabilite. Interesant e faptul că Serviciul Secret nu a propus măsuri represive, ci a continuat supraveghere informativă foarte strictă, probabil pentru a identifica în cele mai mici amănunte modul de acțiune, intențiile, structurile organizatorice şi membrii ce compuneau aceste organizații paramilitare maghiare. Nu este exclus ca, printr-un astfel de procedeu, să se fi aşteptat momentul cel mai oportun pentru obținerea unui maximum de profit.

Măsuri de apărare

În ce priveşte măsurile cu caracter militar, Marele Stat Major, în baza hotărârilor Consiliului Superior al Apărării Naționale, a ordonat intensificarea constituirii de fortificații la granița de vest. Până în iulie 1940, au fost construite 469 cazemate de-a lungul frontierei de vest, din care 406 erau pentru mitraliere, iar 63 puncte de comandă pluton. Cazematele se legau între ele prin tuneluri, asigurându-şi o circulație ferită, precum şi o uşoară aprovizionare cu muniții şi hrană. În mod corespunzător, au fost realizate simultan ample dispozitive de luptă în teren pe întinderi de sute de kilometri pătrați, prin următoarele lucrări: 134 115 km de şanț obstacol; 159 475 km rețea obstacol infanterie; 33 113 km rețea obstacole; 165 515 km rețele de transmisiuni aeriene. Întregul sistem de fortificații a cuprins teritoriul județelor Arad, Bihor, Satu-Mare până la Munții Maramureşului. Armamentul din dotare era automat, în majoritate de fabricație cehoslovacă: mitraliera ZB 7,92 mm, pentru fortificații, puşti-mitralieră ZB 7,92, precum şi tunuri, obuziere de diferite calibre. Centura de fortificații de pe frontiera dinspre Tisa avea menirea să apere securitatea țării în fața unor eventuale agresiuni din afară, respectiv un atac maghiar.

După dezmembrarea Cehoslovaciei prin actul de la München (30 septembrie 1938), factorii politici şi militari de decizie de la Bucureşti, luând în calcul implicațiile evenimentului precum şi informațiile despre planurile oculte ale Berlinului şi Budapestei, au elaborat al treilea plan de înzestrare a armatei, eşalonat pe o perioadă de 10 ani. Acest plan a căpătat aprobarea definitivă în luna octombrie 1938. El s-a ridicat la impunătoarea sumă de 70 376 000 000 lei, cu un plus de 41 405 045 093 lei față de planul anterior din 1935. În funcție de caracterul urgențelor şi de obiectivul strategic

fundamental — efortul principal îndreptate spre apărarea frontierei de vest —, sumele aprobate au fost repartizate astfel: urgența I, frontul de vest, 40 916 000 000 lei (58,13%); urgența a II-a, frontul de est 15 751 000 000 lei (22%); urgența a III-a, frontul de sud, 13 709 000 000 lei (19%).

O altă măsură pe linia întăririi capacității de apărare s-a produs la 15 martie 1939, şi a constat într-o nouă concentrare de trupe. Guvernul român a chemat sub arme mai multe contingente de rezervişti pentru completarea forțelor de apărare a frontierei de vest. Rațiunea acestei măsuri a fost explicată de Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri: „Chemarea câtorva contingente din unele regiuni ale țării a avut un caracter pur preventiv. De aceea trupele nu se vor apropia de frontiere. Dacă peste 10-15 zile atmosfera internațională se va însenina — după cum noi sperăm —, atunci rezerviştii vor fi îndată retrimişi la vatră. Până atunci s-au luat măsuri ca aceste concentrări să nu stânjenească activitatea economică". Comunicatul se încheia într-o notă de optimism şi speranțe: „Trebuie să subliniez că rezerviştii au răspuns la chemare cu un elan patriotic impresionant şi că aparatul a funcționat perfect. Acesta pe lângă un sentiment de mândrie, ne dă şi pe acela al unei siguranțe desăvârşite".

La 16 decembrie 1938 a intrat în vigoare „Legea pentru crearea zonelor militare şi pentru măsurile necesare apărării". Această lege prevedea ca „în scopul apărării Statului Român, se vor alege porțiuni sau regiuni din teritoriul țării pentru lucrările militare şi pentru aplicarea măsurilor de prevedere şi siguranță". Zonele militare erau de trei categorii: 1) zone de fortificații; 2) zone de interes militar şi 3) zone de graniță. De asemenea titlul IV al legii prevedea măsuri speciale pentru aeronautică şi marină.

Măsurile cu caracter defensiv nu omiteau domeniul informativ căruia Marele Stat Major începe să-i acorde o tot mai mare atenție. Astfel, la 20 martie 1939, şeful Marelui Stat Major semnează următorul ordin: „Ținând seama de situația actuală şi de faptul că anumite elemente interesate, indivizi sau organizațiuni suspecte ar putea să activeze din punctul de vedere al căutării informațiilor sau prin propagandă, pentru a crea diferite curente ostile statului nostru şi eventual prin terorism sau sabotaj, vă rugăm a dispune ca organele dvs. din subordine să-şi intensifice acțiunea pentru: 1) descoperirea acestor elemente printr-un control permanent al circulației, precum şi prin identificarea persoanelor străine sosite de curând în zonă şi supravegherea lor şi a tuturor celor ce sunt suspecți; prinderea lor înainte de a-şi dezvolta acțiunea şi trimiterea în judecată; 2) zonele unde mijloacele de care dispuneți urmează să fie concentrate sunt: Ardealul şi Dobrogea. În Ardeal se va da o deosebită atenție zonei Satu-Mare, Baia-Mare, Sighet, frontieră, precum şi centrelor mai importante ca: Oradea, Cluj, Timişoara,

Arad, Sibiu, Târgu-Mureş, Beiuş şi a doua urgenţă Turnu-Severin, Caranşebeş şi Lugoj. În Dobrogea, pe teritoriul judeţelor Durostar şi Caliacra şi în special în centrele: Bazarcic, Turtucaia, Silistra şi în garnizoanele unde se găsesc trupe. Pentru realizarea unei acţiuni cât mai eficace rugăm a lua dispoziţiuni ca, între organele dvs. şi acelea ale trupelor şi comandamentelor să fie cea mai strânsă colaborare; 3) pentru ca M.St.M. să cunoască în tot momentul situaţia pe întreg teritoriul ţării, din punctul de vedere al activităţii străine (spionaj, propagandă, terorism şi sabotaj), rugăm a lua dispoziţiuni ca organele dvs. în subordine să comunice şi M.St.M., direct şi imediat, telegrafic, cazurile ce vor descoperi“. Acest ordin, semnat de generalul Dumitru Popescu, demonstrează cât se poate de elocvent importanţa ce se acorda ca Marele Stat Major să fie asigurat cu un flux informativ „direct şi imediat“ care să reflecte situaţia pe întreg teritoriul ţării, ca pe baza lui să se poată fundamenta cele mai oportune măsuri pentru apărarea statului român, într-o perioadă în care factorii de risc evoluau rapid.

Starea de spirit şi doctrina ungarismului

Măsurile luate de statul român erau oportune, întrucât manevrele oculte, iniţiate de cercurile conducătoare de la Budapesta, se intensificau. Teza nerecunoaşterii Tratatului de la Trianon, dezbătută pe larg în presa maghiară, întâlnită în declaraţiile unor personalităţi politice şi în lucrările de istorie ungare, constituia un factor de risc ce se prefigura tot mai ameninţător. Spre sfârşitul lunii martie 1939, Serviciul Secret a intrat în posesia unui raport comunicat de Ministerul de Externe de la Budapesta Legaţiei ungare din capitala României. Documentul făcea referiri la vizita primului ministru maghiar în Ucraina Subcarpatică, subliniind faptul că populaţia din această zonă „a primit stăpânirea ungară cu un mare entuziasm, ovaţionând armata şi pe reprezentanţii guvernului“. Premierul Teleky Pál a ţinut şi un discurs în care, după ce a arătat mersul evenimentelor ce duseseră la cucerirea Rusiei Subcarpatice, a adăugat că „nu peste mult timp vor fi eliberaţi de sub jugul românesc şi ungurii din Ardeal, tot astfel cum au fost dezrobiţi şi cei de sub jugul ceho-slovac”. Nota Serviciului Secret întocmită la 27 martie 1939 mai informa factorii de decizie de la Bucureşti că „se fac intense pregătiri de către armata ungară, în cadrele căreia s-a înfiinţat un batalion de voluntari ardeleni sub conducerea generalului Ermoly, al cărui singur vis este dezrobirea fraţilor din Ardeal”. La 27 aprilie 1939, preşedintele Consiliului de Miniştri maghiar, contele Teleki Pál, făcea o nouă declaraţie publică: „... revendicarea Transilvaniei

rămâne pe primul plan al preocupărilor politicii Ungariei", iar „anexarea va avea loc mai curând sau mai târziu".

În a doua jumătate a lunii iunie 1939, a fost organizat la Budapesta Congresul Technicienilor agricoli, ocazie cu care, după cum transmitea o sursă a Serviciului Secret, fusese distribuită participanților o broşură intitulată „Les Efforts culturels de la Hongrie de 896" care „cuprindea un bogat material de propagandă nelipsind unele părți tendențioase la adresa românilor". Broşura cuprindea 5 capitole: 1. Istoria teritoriului Ungariei; 2. Fondarea statului maghiar şi caracteristica vieții inițiale a acestui stat; 3. Evoluția civilizației maghiare; 4. Istoria politică şi juridică a Ungariei; 5. Relațiile dintre unguri şi alte popoare. Bazându-se pe citate scrise sau exprimate de diverşi oameni de stat sau literați (englezi, francezi, italieni), broşura formula teza potrivit căreia „poporul maghiar, datorită istoriei şi calităților sale, merita să-şi redobândească patria întreagă, adică Ungaria Mare, nu numai în interesul lui, dar şi în interesul menținerii echilibrului în centrul Europei".

În vara anului 1939, organizațiile paramilitare maghiare erau deja pregătite pentru asalt. Încă la 8 mai 1939, generalul Werth Henrik, şeful Statului Major al armatei maghiare, prezentase un proiect de plan pentru invadarea României, în care un loc important îl ocupa „pregătirea unor acțiuni de sabotaj în România, în domeniul căilor de comunicații şi al industriei de război; crearea unor organizații înarmate în Transilvania; pregătirea răscoalei populației de naționalitate ungară din apropierea graniței...". În esență, avem detaliile unei strategii pe care Serviciul Secret o descifrase, după cum am văzut anterior, încă din noiembrie 1938.

La 24 august 1939, prin Nota informativă cu nr. 28, Serviciul Secret aducea la cunoştința Marelui Stat Major că „din informațiile culese rezultă că în Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria, în apropierea frontierelor noastre se fac importante concentrări de trupe". „Aceste operațiuni deşi se fac în secret — mai sublinia nota —, sunt observate de locuitorii oraşelor şi comunelor din apropierea frontierelor, care comentează şi discută rostul lor". Localitățile în care se făceau astfel de concentrări de trupe erau: 1) în Ungaria la Ungvar, Muncaci, Berecsas, Hust, Cenger, Szarvas, Sentes, Hadwezö-Vasarhei şi Szeged; 2) în Iugoslavia la Subotița, Zenta, Becicerec şi Pancevo; 3) în Bulgaria la frontiera Dobrogei, Razgrov, Vetovo Belo, la spatele oraşului Rusciuc Plevna şi localitățile din spatele (oraşelor) Palanca şi Vidin. Serviciul Secret mai informa că „populația în Ungaria şi Bulgaria este alimentată cu ştiri senzaționale favorabile revendicărilor față de România. Se vorbeşte că deodată cu acțiunea Germaniei, ungurii şi bulgarii vor ridica categoric pretenții față de țara noastră. Aceste ştiri colportate şi

printre minoritarii din acest ținut. Se spune că în Ungaria şi Bulgaria însufleţirea populației excitată de cercurile revizioniste este de nedescris".

Imediat după declanşarea celui de-al doilea război mondial şi desfiinţarea ca stat a Poloniei în urma invaziei trupelor germane (1 septembrie 1939) şi sovietice (17 septembrie), starea de spirit din Ungaria devine şi mai exaltată. Prin Nota informativă cu nr. 29 din 20 septembrie 1939, Serviciul Secret aducea la cunoştinţa factorilor de decizie politică şi militară din România următoarele: „Pe câmpul de instrucție dintre comunele Berethy-Ujfalu şi Berety-Szentmarton, în ziua de 6 septembrie 1939, au ieşit la instrucție dimineața pe la orele 6 două regimente de infanterie ungare, din oraşul Berety-Ujfalu, la care regimente majoritatea soldaților şi ofițerilor erau dintre cei concentrați. La începerea programului de instrucție, la comanda dată de ofițeri, soldații au refuzat de a executa comanda strigând în masă, că ei nu mai execută nici un ordin, cerând să fie lăsați să meargă să atace pe valahi şi să ocupe Ardealul care a fost luat pe nedrept, arătând că ei nu mai pot suferi mizeria care îi apasă din zi în zi tot mai greu, atât pe ei cât şi pe familiile lor care aproape mor de foame acasă. Un colonel cu numele Oskar, ce se găsea acolo, văzând ce se întâmplă, cu mare greutate a adunat pe toți soldații cărora le-a ținut o cuvântare încurajatoare, spunând între altele: «Soldați, în zilele astea aşteptăm ordine de la cei mari pentru a ataca pe valahi şi a lua Ardealul. Atunci, toată mizeria de care suferiți va dispare dar numai armata maghiară nu poate merge contra valahilor, deoarece aceştia şi armata lor sunt superioare armatei maghiare. În curând vom primi ajutor de la germani şi italieni cu care împreună vom ataca pe valahi»".

Am citat în extenso din acest document, pentru a demonstra că Serviciul Secret, prin informațiile pe care le obținea a reuşit să sintetizeze trei aspecte esențiale în ce priveşte strategia Ungariei: 1) Transilvania era râvnită datorită bogățiilor ei ce contrastau izbitor în comparație cu teritoriul oferit de statul ungar; 2) starea de spirit halucinantă în care ajunsese populația ungară, ca rezultat al propagandei revizioniste ce nu cunoscuse nici o limită; 3) corpul ofițeresc ungar era conştient totuşi că fără ajutorul Marilor Puteri, revizioniste şi revanşarde (Italia şi Germania), nu putea să obțină Transilvania. Ne găsim de fapt în fața celor trei dimensiuni a ceea ce se poate numi pe drept cuvânt, doctrina ungarismului.

Structurile informative militare împreună cu cele civile, cu care colaborau, au aflat de planurile de operații germano-ungare împotriva Poloniei şi României de la sfârşitul lunii august şi începutul lunii septembrie 1939. Conform acestor planuri, trupele ungare, împreună cu o divizie blindată germană, urmau să atace dinspre vest, iar mari unități germane, de la nord la sud, de-a lungul văilor Siretului şi Prutului.

Informații privind evoluția factorilor de risc la granița de Est a României

La fel de interesante s-au dovedesc şi informațiile obținute de Serviciul Secret despre evoluția factorilor de risc la granița de Est a României, acolo unde revizionismul sovietic a fost de nestăvilit.

Serviciul Secret a obținut informații în legătură cu tratativele germano-sovietice de la Moscova. De exemplu, prin nota din 22 august 1939, în baza unor informații culese din mediul Legației germane de la Bucureşti, analiştii Serviciului Secret precizau că Pactul de neagresiune între Rusia sovietică şi Germania național-socialistă poate fi considerat deja un fapt împlinit". Situația României devenea foarte critică, întrucât din informațiile relevau că în temeiul Pactului germano-sovietic urma să se „reinstaureze fosta republică a Ucrainei Mari, înglobându-se şi nordul Bucovinei (pe o linie până la Siret şi oraşul Cernăuți".

La 16 septembrie 1939, un alt raport al Serviciului Secret menționa că „Rusia concentrează trupe în regiunea Minsk şi deplasează trupe spre Basarabia" . O lună mai târziu, la 17 octombrie, agentul „Radu" trimisese la Bucureşti un amplu raport informativ în care menționa că „granițele de interese germano-sovietice se află în nord, acolo unde trupele respective deja se regăsesc, pe când în Europa sud-estică vor fi trase potrivit Convenției [Pactului *–n.n.*] acolo unde sunt hotarele vestice ale Bucovinei şi Basarabiei actuale".

În urma acestor informații autoritățile politico-militare româneşti au luat noi măsuri de concentrare a grosului forțelor pe frontul de nord-est. Dispozitivul strategic de apărare a României destinat a face față unui eventual atac sovietic era de 5 corpuri de armată cu 16 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie şi o brigadă mixtă munte, ceea ce reprezenta aproximativ 42% din cuantumul forțelor militare disponibile ale României.

Deosebit de interesant este şi *Expozeul* pe care Mihail Moruzov l-a întocmit şi trimis spre informarea lui Canaris, la sfârşitul lui octombrie 1939, cu ocazia vizitei la Berlin a maiorului Ionescu-Micandru. „Ca un adânc cunoscător al problemei panslave şi al doctrinei comuniste, ambele altoite pe acelaşi trup al misticismului", Mihail Moruzov îşi expunea deschis opinia, în fața şefului Abwherului şi a forurilor responsabile de la Berlin, că Germania nu trebuia să aibă încredere în URSS „deoarece ruşii de ieri, ca şi cei de azi, una gândesc, altceva vorbesc şi alta fac". Pentru şeful Serviciului Secret al armatei române, marele vecin de la Răsărit nu reprezenta decât „o hienă îmbrăcată în haine de oaie", care, „reajunsă pe Vistula şi Carpați, a ridicat

din nou steagul ipocriziei panslave". Teza lui Moruzov era că penetrația sovietică în Balcani urma să distrugă „posibilitățile de aprovizionare ale Germaniei din această parte a Europei".

Acestea au fost şi principalele argumente care l-au determinat pe Moruzov să propună măsuri de întărire a relațiilor României cu Germania, ca pe baza lor să se poată obține sprijinul unei mari puteri în apărarea intereselor româneşti. Numai că, o astfel de viziune nu era în concordanță cu intențiile lui Carol al II-lea. Imediat după izbucnirea războiului pe continentul european, la 1 septembrie 1939, România îşi proclamase neutralitatea, dar după cum observa pe bună dreptate istoricul Nagy Talavera, poliica românească „se înclina vizibil către Paris şi Londra". Oscilații, nehotărâre, incapacitatea de a-şi asuma răspunderea – cam acestea au fost caracteristicile politicii de alianță dusă de regimul lui Carol al II-lea.

Prin Raportul Serviciului Secret din 9 decembrie 1939 se informa că „ruşii se pregătesc să invadeze Basarabia" şi că „în urma panicei ce se crease din această cauză, în mai multe oraşe din Basarabia, intelectuali – în majoritate evrei -, suspecți de multă vreme pentru sentimente comuniste, s-au grupat în comitete «de inițiativă» pentru protecția teritoriului basarabean în timpul evacuării din partea românilor". Astfel de „comitete de inițiativă" fuseseră deja identificate în oraşele Chişinău şi Orhei, iar pentru Tighina şi Cetatea Albă, investigațiile informative erau în plină desfăşurare în momentul întocmirii raportului. În legătură cu comitetele deja organizate, documentul Serviciului Secret menționa: „S-au distribuit printre membrii organizațiilor comuniste şi printre membrii organizației «Amicii URSS» o insignă de metal, reprezentând stema sovietică în cinci colțuri, care să servească la recunoaşterea între ei. Această insignă urmează a fi purtată vizibil de membrii batalioanelor de execuție înarmate, în perioada evacuării trupelor noastre". Rezultă deci că, pe lângă „comitetele de inițiativă" se creaseră şi formațiuni paramilitare cu rol de a interveni în cazuri deosebite sau de a face presiuni asupra autotităților româneşti şi armatei. Că aşa stăteau lucrurile ne demonstrează şi următorul pasaj al raportului Serviciului Secret în care se precizează misiunile ce fuseseră fixate „comitetelor de inițiativă": „1) evacuarea edificiilor publice să se facă fără stricăciuni şi absolut intacte; 2) populația să fie cruțată de cruzimi; 3) avuțiile sechestrate (zis rechiziționate) să fie înapoiate; 4) să nu se opună rezistență în oraşe, spre a se evita bombardarea şi distrugerea lor, iar în caz de neexecutare se amenință că se vor pune în mişcare batalioanele înarmate".

La 22 decembrie 1939, Serviciul Secret a întocmit o sinteză informativă despre *Duplicitatea imperialismului rusesc şi agresiunea contra*

Finlandei. Pentru factorii de decizie politică şi militară ai statului român prezenta interes concluzia finală a documentului: „Procedeul sovietizării lente, ca prefață a unei anexări ulterioare, prezintă o primejdie pentru toate statele vecine cu URSS, printre care, în primul rând, România, față de care Uniunea Sovietică a dus în permanență o politică de notorie duplicitate, încheind – pe de o parte – pacte de neagresiune şi făcând declarații formale «de bună vecinătate», în timp ce - pe de altă parte – nu a încetat nici un moment de a susține, prin bani şi agenți, mişcarea comunistă din țara noastră şi de a cere pe toate căile «restituirea Basarabiei»".

Serviciul Secret s-a dovedit bine informat şi despre acțiunile propagandistice cu caracter revizionist, antiromânesc, desfăşurate de agenții URSS pe teritoriul SUA. La 7 martie 1940, o notă a Servicului Secret informa despre fondarea în SUA a patru mari centre de acțiune revizionistă, la New York, San Francisco, Chicago şi Saint Louis. Agenții de influență ai acestor centre aveau misiunea „de a organiza probaganda în favoarea «autodeterminării poporului basarabean»". Prin astfel de acțiuni, agenții ruşi încercau „să pregătească opinia publică americană pentru eventualitatea unui atac sovietic contra României".

Informații despre războiul sovieto-finlandez (noiembrie 1939-martie 1940)

(*SSI despre războiul sovieto-finlandez,* în "Magazin istoric", s.n., martie 2000, p.37-41.)

Dejucarea unor acțiuni maghiare de spionaj, propagandă şi diversiune

În fața unui asemenea factor de pericol pentru suveranitatea şi integritatea statului român, Marele Stat Major al armatei române depunea în continuare eforturi pentru a adapta din mers măsuri de apărare în concordanță cu noile realități. Începând cu data de 11 septembrie 1939, în partea de vest a țării s-a constituit Grupul de armate 1, compus din Armatele 1 şi 4 (aceasta din urmă nou constituită), cu misiunea de a respinge orice agresiune dinspre vest, între Vatra Dornei şi frontiera cu Iugoslavia, linia de despărțire între cele două armate fiind Oradea-Blaj. Printr-un ordin circular, din 28 septembrie 1939, Marele Stat Major informa că în conformitate cu

„Regulamentul Legii pentru crearea zonelor militare şi măsurile necesare apărării țării“, luase ființă un birou care se ocupa cu toate chestiunile ce derivau din aplicarea acestui regulament. De asemenea, la 6 octombrie 1939, pe lângă Corpul IV Armată din Cluj s-a constituit un birou — sub acoperirea de Birou Statistic Militar —, cu scopul „culegerii tuturor informațiilor în ce priveşte starea de spirit a populației şi remedierea în termen scurt a tuturor neajunsurilor“. Acest Birou Statistic funcționa pe lângă centrul de informații Cluj al Serviciului Secret. Aici se adunau toate informațiile inclusiv cele furnizate de prefecturi, poliții şi jandarmerie. Practic, prin acest ordin, Serviciul Secret începe să concentreze toate informațiile referitoare la apărarea țării, pe care — după verificare, prelucrare şi sinteză — le trimitea factorilor de decizie politico-militară. Este încă o dovadă asupra faptului că Serviciului Secret i se acorda toată atenția şi tot sprijinul, într-o peioadă în care România trecea prin mari dificultăți (izolare politică, o slabă dotare şi înzestrare a armatei), care nu puteau fi depăşite decât printr-un efort de inteligență.

Măsurile au fost oportune, întrucât la sfârşitul anului 1939 şi până în august 1940, acțiunea terorist-diversionistă şi de spionaj maghiară în România s-a arătat şi mai agresivă. La 14 octombrie 1939, Serviciul Secret, împreună cu organele de siguranță, a trecut la neutralizarea organizațiilor paramilitare maghiare identificate cu 8 luni în urmă. În realitate, a fost vorba de o singură organizație cu centrul la Oradea şi Satu-Mare şi cu ramificații în tot Ardealul şi regiunile bănățene formată din 172 persoane. În Nota din 15 octombrie 1939, Serviciul Secret informa în legătură cu acest caz că fuseseră arestați deja „21 de membri ai organizației, între care şi doi preoți de la Episcopia Reformată din Oradea“. Cu ocazia arestărilor, a mai fost descoperită „o însemnată cantitate de armament şi material explozibil, care a fost transportată clandestin din Ungaria în cursul ultimelor două luni“. Percheziționile au scos la iveală şi „o listă de fonduri trimise din Ungaria pentru alimentarea organizației“, „material informativ“, precum şi „un post de radio-emisie clandestin care funcționa la Episcopia Reformată din Satu-Mare“. A fost una dintre cele mai importante capturi făcute de Serviciul Secret pe linia neutralizării acțiunilor de spionaj desfăşurate de maghiari pe teritoriul României. Avem însă şi atestări documentare privind felul în care au acționat factorii de decizie politică de la Bucureşti. Astfel, guvernul român a stabilit o înțelegere cu statul ungar care şi-a luat obligația de a nu mai persevera în acțiuni similare, în scopul de a nu înăspri relațiile româno-maghiare. În cadrul acestei înțelegeri, statul român şi-a îndeplinit obligațiile asumate, renunțând chiar la trimiterea în judecată a unui număr destul de mare din cei implicați care au fost trecuți în Ungaria.

Față de atitudinea conciliantă a Bucureştiului, reacția Budapestei nu s-a lăsat aşteptată. La sfârşitul lunii octombrie, a fost editată la Budapesta revista „Lothar“ (Orizontul), care conținea un articol ce făcea referire la „îmbunătățirea situației minorității maghiare din România”. Articolul sublinia politica de largă înțelegere pe care statul român o ducea față de minoritatea maghiară din cuprinsul granițelor sale. În acest sens, se arăta în articol că „după încadrarea minorităților maghiare în Frontul Renaşterii Naționale, aceasta se bizuie pe bunăvoința guvernului român, având aceeaşi încredere şi în autoritățile de stat care ştiu să respecte toate condițiile legale de dezvoltare ale vieții minoritare”. Au fost relevate, de asemenea, dispozițiile Ministerului Educației Naționale din România referitoare la învățământul din şcolile maghiare, cât şi unele fapte care permiteau autorilor articolului să concluzioneze: „Noi care urmărim cu atenție toate manifestările vieții maghiare din România, ne este imposibil să nu recunoaştem valoarea frumoaselor rezultate obținute de către Comunitatea Maghiară din România în ultima vreme”. Agenții Serviciului Secret, foarte atenți față de reacția maghiarilor din România, semnalau prin Nota din 24 octombrie: „Publicarea acestui articol în revista maghiară «Lothar» este comentată cu deosebit interes de către membrii coloniei maghiare din Capitală, dintre care unii caută să nege cele exprimate de ziarul din Budapesta. Astfel, maiorul Gudor, medicul Bakh şi cântărețul bisericesc reformat Kiss sunt de părere că situația minorității maghiare din România încă nu s-a îmbunătățit aşa cum ar fi trebuit să fie; iar evreul ungur Klanzner — semnalat prin notele anterioare ca un notoriu iredentist — a afirmat în privința activității Secției maghiare din Frontul Renaşterii Naționale că față de Secția germană, este aproape inexistentă”.

Cu toată atitudinea conciliantă din partea României, statul ungar nu şi-a respectat angajamentele luate, continuând a întreține o acțiune de agitație accentuată. Nu se ținea seama nici de „sugestiile Axei Roma-Berlin, care cereau ca, în special în acele momente, între cele două țări să existe raporturi cât se poate de paşnice”. De asemenea, guvernul de la Budapesta a dovedit o totală lipsă de interes față de eforturile şi propunerile României de realizare a unui Bloc al neutrilor cu scopul de a se preveni orice agresiune în detrimentul țărilor mici din centrul şi sud-estul european.

Prin Nota din 10 noiembrie 1939, Serviciul Secret informa că diferite instituții ale minorității maghiare din România primeau dispoziții de la Budapesta ca să intensifice propaganda revizionistă. „Birourile şi şcolile maghiare din țară — menționa documentul — vor introduce cu începere de la ziua Sf. Ştefan aşa-numita «Suprema Rugă», redactată de preotul Francisc Balász, având în traducere următorul text: «Rugăm pe Dumnezeul nostru

mare şi sfânt să apere dreptatea ungară. Să dea patriei noastre hotarele strămoşeşti. Să pedepsească pe duşmanii care ne-au ciopârţit neamul. Să urmărească cu sabia lui de foc pe toţi cei care ne stau împotrivă. Noi jurăm să murim pentru libertatea noastră»". Acelaşi document al Serviciului Secret mai informa despre societăţile iredentiste maghiare Koás Ferenczkör (Cercul Koás Ferenczkör) şi I.K.E. (Ifjusági Kerestény Egylet — Asociaţia Tineretului Creştin) care primiseră numeroase volume de propagandă din partea unor fruntaşi maghiari. Conţii Nicolae Banffy, Ernest şi Adam Teleky primiseră potrivit documentului informativ al Serviciului Secret „câte 500 de volume din lucrările cele mai recent apărute în Ungaria". O zi mai târziu, la 11 noiembrie 1939, un alt document informativ al Serviciului Secret atrăgea atenţia oamenilor politici de la Bucureşti că oficinele propagandei iredentiste maghiare din România încercau o nouă metodă pentru a crea o stare de agitaţie în rândurile populaţiei: „Propagandiştii maghiari încearcă în prezent să agite populaţia sârbească din Banat, îndemnând-o să se organizeze după modelul celorlalte minorităţi şi să-şi exprime pretenţiile sale faţă de statul român, insinuând că, în caz contrar, vor fi expuşi, ca drepturile de care se bucură să fie reduse".

În ianuarie 1940, a fost descoperit, de grănicerii români, un agent maghiar — Erdei Emil —, în momentul când intenţiona să treacă clandestin frontiera în Ungaria. Din ancheta informativă efectuată de Serviciul Secret, a rezultat că până la data reţinerii, acesta transmisese Centralei spionajului ungar din Budapesta informaţii despre: dislocarea Regimentului 93 infanterie; Regimentul 17 infanterie; Regimentul 96 infanterie, Comandamentului Corpului 6 Armată; Diviziei 1 cavalerie; Diviziei 1 infanterie şi date relative la „lucrările de fortificaţii executate în regiunea de frontieră din împrejurimile Aradului".

Legaţia maghiară de la Bucureşti a primit în februarie 1940 o comunicare din partea guvernului de la Budapesta în legătură cu modul de întrebuinţare a fondurilor băneşti. În legătură cu acest aspect, raportul informativ al Serviciului Secret din 20 februarie menţiona: „Fondul Societăţii «Magyar a Magyarest» (Ungur pentru Ungur), care până în prezent era întrebuinţată în majoritate pentru înarmarea Ungariei, în viitor nu va mai servi decât în scopurile şi necesităţile comunităţii maghiare din România şi în special pentru propaganda iredentistă desfăşurată de agenţii reprezentanţei diplomatice a Ungariei din ţara noastră".

Propaganda revizionistă maghiară desfăşurată în rândul comunităţii minoritare din România se corela cu cea din Ungaria, aspect rezultat din nota Serviciului Secret întocmită la 21 februarie 1940, în care se menţiona, printre altele: „După crearea Ministerului Apărării Naţionale Ungar s-a luat

măsura ca o dată pe săptămână, în toate fabricile să se adune personalul şi în prezența unui delegat al acestui minister să li se țină conferințe cu subiect revizionist, constând din instigații la adresa României. În general, conferințele acestea se termină cu formula... «Spuneți la toți ai voştri şi la toți cunoscuții că trebuie să luăm înapoi Ardealul şi cât mai curând»".

La începutul lunii martie 1940, documentele informative ale Serviciului Secret făceau referire şi la alte aspecte prin care se manifestau acțiunile cu caracter propagandistic ale Ungariei. Nota din 6 martie preciza: „În vederea intensificării propagandei iredentiste maghiare în România, Bardoszy Laszlo, ministrul Ungariei la Bucureşti, împreună cu conducătorii Comunității Naționale a Maghiarilor din România au luat următoarele hotărâri: se vor înființa mai multe echipe volante care se vor ocupa exclusiv cu propaganda actuală; în comunele şi satele din Ardeal, se vor înființa mai multe case culturale maghiare; se va numi un comitet ce se va ocupa exclusiv cu dezvoltarea la maximum a societăților sportive maghiare din România". Una din cele mai importante oficine de propagandă iredentistă maghiară din România era Cazinoul maghiar din Cluj, unde se discutau şi se fixau directive pentru acțiunile cu caracter politic, economic şi cultural. La 8 martie 1940, Serviciul Secret semnala că în saloanele acestei organizații aveau loc „întrevederile dintre fruntaşii minorității maghiare şi elementele de legătură ale guvernului din Budapesta".

Datorită relațiilor de prietenie şi de excelentă cooperare informativă existente între Mihail Moruzov şi colonelul Wahle — ofițerul de legătură al Abwehr-ului la Bucureşti —, Serviciul Secret a obținut la jumătatea lunii mai 1940 efectivele armatei maghiare. Conform notei întocmite de şeful Serviciului Secret, la 14 mai 1940, pe baza unui document original primit de colonelul Wahle de la Berlin, rezultă că armata maghiară nu avea nici o unitate de rezervă. Cele existente erau numai unități active: „8 corpuri de armată, 16 brigăzi mixte (efectivele comparabile cu cele ale diviziilor); 1 brigadă de munte; 1 divizie de cavalerie; 2 brigăzi motorizate; 34 batalioane de grăniceri; 150 care de luptă; 200 de avioane".

Într-o notă întocmită de Serviciul Secret la 21 august 1940 — deci în timp ce se desfăşurau Tratativele româno-ungare de la Turnu-Severin —, se menționau şi alte exemple de acțiuni şi grupuri terorist-diversioniste maghiare identificate şi neutralizate în perioada ianuarie-august 1940. După cum menționează documentul, toate acestea erau aduse la cunoştința guvernului român „pentru ca ele să fie exploatate aşa cum se va crede de cuviință".

După cum se ştie tratativele româno-ungare de la Turnu-Severin nu au dus la nici un rezultat, date fiind pozițiile ireconciliabile ale celor două părți.

Temându-se de eventualitatea unui război pe care Ungaria, sprijinită şi de URSS, l-ar fi putut totuşi declanşa, ungurii mobilizaseră o armată de 400 000 de soldaţi, Puterile Axei au intervenit şi prin al doilea Arbitraj (dictat) de la Viena, din 30 august 1940, s-au rupt din teritoriul României 42 243 km2 cu o populaţie de 2 607 007 locuitori, dintre care 50,2% români, 37,1% maghiari, 2,76% germani şi 3,7% evrei.

Ceea ce ne mai interesează este că pe timpul tratativelor (începute la 16 august) şi până la dictat, autorităţile de la Budapesta acţionaseră aproape identic ca în noiembrie 1938. Voind să speculeze la maximum conjunctura internaţională favorabilă satisfacerii pretenţiilor sale revizioniste, Ungaria şi-a activat reţeaua de spionaj din partea de nord-vest a României, care avea sarcina să organizeze acţiuni de diversiune şi terorism şi să mobilizeze populaţia de naţionalitate maghiară din Transilvania la acte ostile contra statului român. Într-un raport al organelor de informaţii româneşti se menţiona: „Primul gest de refuz din partea României de a accepta pretenţiile integrale ale Ungariei va fi considerat de acesta ca un motiv de război. Imediat după ce s-ar produce refuzul, ar intra în ţară 700 de membri din «Garda zdrenţăroşilor» care, în grupuri mici, vor executa acte de sabotaj şi instigaţii la revoltă pentru a oferi armatei maghiare pretextul unei intervenţii în România. Aceste grupuri vor mai avea misiunea să întrerupă comunicaţiile între Ardeal şi Vechiul Regat prin aruncarea în aer a drumurilor şi căilor ferate din trecătorile din munţi. Aceşti 700 de terorişti sunt toţi originari din Ardeal, cunoscători ai regiunilor afectate lor pentru actele de sabotaj“. Pregătirea unor acţiuni teroriste, menite a intimida guvernul român, este prezentată şi într-un alt raport informativ: „Grupuri de terorişti, camuflaţi sub denumirea «Testuevelesi Szakaszok» (Plutoane de educaţie fizică), sunt plasate în diferite puncte ale frontierei române. Sunt îmbrăcaţi în haine civile şi instruiţi să pătrundă pe teritoriul român pentru terorism şi sabotaj. Cei mai mulţi subofiţeri, aleşi dintre oameni voinici şi de condiţie robustă. Aceste grupuri nu poartă uniforme speciale, însă au ca semn distinctiv câte un inel de argint, cu literele «T» şi «S», iar între ele un cap de mort. Asemenea terorişti au fost întrebuinţaţi pentru provocarea incidentelor la frontiera cehoslovacă şi se poate ca la momentul oportun, să joace un rol asemănător pe frontiera română“.

La graniţă s-au produs şi numeroase incidente, iar „în zilele de 27 şi 28 august avioane horthyste au violat spaţiul aerian al României, zburând până deasupra localităţilor Braşov, Vinţu de Jos şi Someşeni, unde au aruncat manifeste cu conţinut ostil statului român“. Aeroportul de la Satu-Mare a fost mitraliat şi bombardat. Iată cum prezenta episodul şi impactul lui asupra populaţiei civile o notă a Siguranţei din 29 august 1940:

„Comunicatul oficial al guvernului prin care s-a adus la cunoştinţa publică acţiunea agresivă ungară prin violarea spaţiului aerian naţional şi bombardarea directă a aeroportului Satu-Mare este viu comentată de întreaga populaţie creştină din localitate. Se evidenţiază în special faptul că guvernul ungar se pretează la acte de violenţă tocmai în momentul când se duc pertractări cu guvernul român pentru rezolvarea problemei transilvănene. Unii consideră această acţiune de violenţă o mârşavă încercare de intimidare spre a forţa pe români să le facă concesii teritoriale“. Iar Comisariatul de poliţie Salonta raporta: „la 27 august 1940, la ora 4.30, grănicerii unguri au deschis foc asupra pichetului românesc Poslogea. De asemenea — se menţiona în raport —, trenul care face legătura între Salonta şi Nategyane a fost primit în apropierea graniţei cu focuri de armă şi obligat să se înapoieze, întrerupându-se astfel, prin acest punct, trecerea în Ungaria”.

Armata ungară a primit ordin să fie gata de atac pentru ziua de 28 august, dacă România nu satisfăcea până atunci pretenţiile guvernului ungar. „Impresia mea, pe care o împărtăşeşte şi colegul italian, este că foarte probabil Ungaria va începe operaţiuni militare pe la mijlocul săptămânii viitoare, dacă puterile Axei nu intervin mai înainte“ — raporta Otto von Erdmannsdorf, ministrul german la Budapesta, încă din 24 august.

Ospitalitate şi... otravă

Punctul şase din „Arbitrajul“ de la Viena preciza: „Reglementarea tuturor celorlalte chestiuni de detaliu rezultate din schimbarea de suveranitate va forma obiectul unor negocieri directe între guvernul regal român şi guvernul regal ungar“. În acest scop, la mijlocul lunii septembrie 1940 sosea la Budapesta o delegaţie română condusă de Valer Pop. Principalul obiectiv urmărit de autorităţile române era rezolvarea statutului românilor rămaşi în teritoriul anexat de Ungaria. Dar partea ungară a făcut tot posibilul pentru a împiedica buna desfăşurare a tratativelor. După cum rezultă din memoriul comisiunii române de la Budapesta, publicat şi în presa vremii, începerea discuţiilor a fost amânată în mai multe rânduri, iar până la urmă ele au fost întrerupte.

Un document inedit, păstrat în arhiva SSI, ne va lămuri şi mai bine asupra atmosferei în care s-au desfăşurat discuţiile. Este un memoriu redactat de generalul C. Dragalina, la 20 octombrie, scurt timp după reîntoarcerea sa în ţară, şi înaintat Preşedinţiei Consiliului de Miniştri:

„Participând în delegaţiunea română, de sub preşedinţia d-lui ministru Valer Pop, în timpul funcţionării ei la Budapesta, am făcut următoarele

constatări asupra unor fenomene de intoxicație survenite membrilor delegației române:

Întreg personalul delegației a locuit şi a luat masa la hotel «Pallatinus» din Insula Margareta din Budapesta. Hotelul este de prim rang.

Micul dejun era servit în cameră, iar mesele à la carte în restaurantul hotelului, în care luau masa şi alte persoane străine de comisiune şi care nu erau cetățeni maghiari.

Cu unele din aceste persoane, comisia avea relațiuni, aşa încât îşi puteau comunica impresiile.

În repetate rânduri, diferiți membri ai delegației române, individual şi în grup, s-au plâns de o serie de curioase tulburări pe care le-au resimțit în special după mese sau noaptea.

De la început afirm că străinii de delegația română nu s-au plâns de asemenea fenomene. Printre cei care au suferit asemenea consecințe, din delegațiunea noastră, citez următoarele:

— colonelul Casian, din comisia de delimitare a frontierei

— dl Zamfirescu, şef de secție, delegat de Ministerul de finanțe

— dl avocat Neguş, consilier juridic

— maiorul Tilichi, delegat în comisia de delimitarea frontierei

— dl dr. Georgescu, de la Institutul central de statistică, membru în delegația de delimitarea frontierei şi în delegația economică

— Mircea Niculescu, director în Ministerul finanțelor, I. Tomaziu, secretar particular al d-lui ministru Valer Pop, Porumbielu de la Banca Națională

— d-ra Eremia şi

— d-ra Temenciuc, ambele de la Ministerul afacerilor străine

— dl I. Barbu, secretar al d-lui ministru Valer Pop, cum şi subsemnatul...

Fenomenele de care se plângeau toți cei intoxicați veneau pe neaşteptate la câteva ore după masă, sau în timpul somnului, când erau cuprinşi de tulburări de auz şi vedere, de amețeli, de pierdere de echilibru, tendință de a vomita, transpirații reci, amețeli etc.

S-a putut observa la mulți fie o stare de apatie şi somnolență, fie o iritabilitate nervoasă.

Astfel colonelul Casian, care deşi era un temperament calm, devenise extrem de nervos.

— Subsemnatul, deşi duc o viață foarte sobră, am suferit aceste tulburări în mai multe rânduri, iar în noaptea de 12 octombrie, între orele 4 şi 5 dimineața, aceste tulburări au fost aşa de pronunțate — pot afirma atât de grave — încât sărind din somn am avut impresia clară că am fost drogat. O

sudoare abundentă şi rece, dureri de cap şi ameţeli, vomitări şi stare de vertigiu. Am avut senzaţia că nu mai pot rezista, având dificultăţi în respiraţie, iar inima funcţiona cu greutate.

Am încercat atunci să scriu pe o hartă, ce o aveam pe măsuţă, ultimele mele dorinţe.

A doua zi am povestit camarazilor mei întâmplarea.

- Într-una din şedinţele comisiei de delimitare, pe când se lucra noaptea târziu, fiecare din membrii prezenţi s-a simţit rău, aşa încât am fost nevoiţi să ridicăm şedinţa.

— D-ra Temenciuc, de la Ministerul afacerilor străine, de o debilitate pronunţată, a fost evacuată în ţară într-o stare destul de gravă, în urma tulburărilor ce le prezenta.

— Dl Zamfirescu Ion, şef de secţie la Ministerul de finanţe, declară de asemenea că în patru rânduri s-a simţit foarte rău, a vomitat şi i-au apărut pe buze erupţii care durau 4-5 zile.

— De asemenea, d-nii Tomaziu (secretarul d-lui ministru Valer Pop), Mircea Niculescu (director în Ministerul de finanţe), Porumbielu, de la Banca Naţională Română, s-au plâns în câteva rânduri de aceleaşi fenomene.

— Dl Barbu I., secretar al d-lui ministru Valer Pop, s-a sculat într-o dimineaţă disperat, plângându-se că nu mai vede deloc, deşi s-a dus să controleze acest lucru la lumina ferestrei. După 1/2 oră, vederea i-a revenit.

— Într-una din zile a fost cuprins de aceleaşi tulburări grave un agent de siguranţă ungur ce lua masa în acelaşi restaurant. Starea lui a fost foarte gravă, necesitând intervenţia medicilor şi producând panică în întregul hotel. De bună seamă că chelnerul i-a dus mâncarea destinată unui român.

Membrii delegaţiei române nu s-au sesizat de aceste tulburări pentru a le da interpretarea justă, decât după ce d-ra Eremia, întoarsă în ţară, a primit o carte poştală revelatoare, pe care a depus-o la Marele Stat Major. În această scrisoare, un fost bucătar de la hotelul «Pallatinus» îi spune că nu a înţeles să o otrăvească, ci de câte ori îi servea masa îi punea o doză mai mică de otravă decât i se cerea, aceasta pentru motivul că avea o deosebită simpatie pentru dânsa...

În rezumat, subsemnatul cred că s-au făcut repetate tentative pentru intoxicarea membrilor comisiei spre a le micşora capacitatea de lucru, de atenţie sau poate pentru a-i suprima cu încetul. Unii membri din comisie se plâng şi astăzi de consecinţele toxicelor pe care le-au primit.

Nu m-am mirat că eu personal am fost urmărit în mod special, deoarece atât presa din Budapesta, cât şi radio Budapesta şi Londra au făcut contra mea o campanie susţinută şi îndelungată, acuzându-mă de dârzenia atitudinilor mele.

Față de ceilalți delegați, atitudinea ungurilor era dictată de o ură permanentă pe care o au contra românilor, ură alimentată de propaganda maghiară, care atribuie românilor ororile pe care de fapt ungurii le comit în teritoriul răpit.

În legătură cu aceste procedee nepermise, reamintesc cazul raportat Domniei Voastre, în care trei membri ai delegației de frontieră maghiare au invitat la masă pe doi din membrii delegației române şi abuzând de calitatea lor de gazdă, după ce i-au adus într-o stare de totală ebrietate, le-au propus bani pentru a trasa linia de frontieră în avantajul ungurilor...

Purtarea delegaților români a fost demnă, respingând cu indignare propunerile şi raportând cazul".

*

Dacă e să facem o evaluare de ansamblu asupra fluxului informațional obținut şi difuzat de Serviciul Secret, atunci se poate sublinia că factorii de decizie politică şi militară din România au avut la dispoziție informații, chiar în cele mai mici amănunte, despre intențiile şi acțiunile puse la cale de guvernanții de la Budapesta, Berlin şi Moscova. Valorificarea lor s-a făcut în concordanță cu principiile politicii externe româneşti şi doctrina militară pur defensivă de apărare a statului român. Pierderile teritoriale din vara anului 1940 au demonstrat că măsurile informative, politico-diplomatice şi militare nu au fost suficiente. Jocul de interese al marilor puteri în această zonă a constituit factorul determinant. El nu trebuie judecat separat, ci în directă conexiune cu politica de compromis, adică cedări teritoriale fără rezistență armată, inaugurată în iunie 1940 .

PERSONALITATEA LUI MIHAIL MORUZOV

Mihail Moruzov este cel ce a conceput, organizat şi condus primele structuri secrete de informaţii moderne în România. Documentele de arhivă foarte puţine care s-au păstrat, deopotrivă cu izvoarele memorialistice ne dezvăluie o personalitate enigmatică, adesea contradictorie, cu reacţii imprevizibile şi greu de descifrat sub presiunea evenimentelor politico-militare, aspecte întâlnite, de regulă, la cei ce şi-au dedicat întreaga viaţă şi activitate profesională frontului secret.

S-a născut la 8 noiembrie 1887 în comuna Zebil din judeţul Tulcea. Toate sursele îi indică pe Moruzovi drept descendenţi ai unor cazaci zaporojeni refugiaţi în România la o dată greu de stabilit. Tatăl său, Nicolae, fusese preot vreme de 40 de ani, la biserica rusă din Tulcea. Împreună cu prezbitera Maria avusese cinci băieţi şi două fete, Mihail fiind cel mai mic fiu al acestei familii. Deşi provenea dintr-o familie de intelectuali, totuşi pregătirea teoretică oficială se pare că a fost destul de sumară. Studiile primare şi parte din cele secundare, trei clase de liceu neterminate din cauza limbii latine, le-a făcut la Tulcea. A obţinut totuşi o diplomă de bacalaureat, dar a cărei autenticitate a fost contestată de unii memorialişti. Stăpânea bine sau suficient câteva limbi străine, învăţate din familie şi anturaj: rusa, ucraineana, bulgara, turca şi tătara.

Pentru activitatea de informaţii în materie de apărare a siguranţei naţionale, Mihail Moruzov a fost un autodidact. Cei care l-au cunoscut, au lucrat cu el ori au stat mai mult în preajma lui, i-au recunoscut calităţile de om făcut pentru spionaj şi contraspionaj: inteligent, abil, conspirativ, ambiţios, energic, cu putere de pătrundere, înţelegere şi analiză a evenimentelor; dispunea de nervi de oţel şi de capacitatea de a-şi disimula intenţiile şi ştia să păstreze cu sfinţenie secretele.

A debutat în activitatea secretă de informaţii din proprie iniţiativă, în 1907, când, la biserica Sf. Gheorghe din Tulcea, a descoperit o organizaţie revizionistă bulgară. A fost folosit ulterior ca agent, apoi primit în Siguranţă ca agent clasa a VIII-a, urcând cu rapiditate gradele ierarhice până la cel de inspector de poliţie la Constanţa.

Din însărcinarea Marelui Cartier General al armatei române, în martie 1917, Mihail Moruzov s-a deplasat împreună cu o echipă de agenți în Delta Dunării, unde a pus bazele Serviciului de Siguranță al Deltei, care, după armistițiul cu Puterile Centrale a căpătat denumirea de Serviciul de Siguranță al Dobrogei. Până la sfârşitul campaniei contra Ungariei, această structură informativă condusă de Moruzov şi-a adus o contribuție importantă în obținerea şi furnizarea de informații către Marele Cartier General, în baza cărora s-au fundamentat o serie de măsuri politico-militare în beneficiul intereselor statului român.

La 13 mai 1920, Moruzov a fost arestat, printr-un mandat emis de judecătorul de instrucție al Tribunalului Constanța, fiind învinuit că îşi însuşise sume de bani din fondurile destinate agenturii. În urma cercetărilor efectuate nu s-a putut demonstra vreo ilegalitate de care să poată fi făcut răspunzător Moruzov, fapt pentru care a fost achitat de orice penalitate.

În 1924, Mihail Moruzov a fost numit şef al Serviciului Secret de informații al armatei române, funcție pe care o va onora până la 6 septembrie 1940, ofițerii de la Marele Stat Major recunoscându-i astfel contribuția sa din anii primului război mondial, precum şi calitățile deosebite pentru munca de informații.

Lui Moruzov îi plăcea să se compare doar cu „cei mari“ şi mai ales să învețe din experiența lor pentru a o adapta, atât cât era posibil, la specificul românesc. Aşa ne explicăm interesul lui pentru activitatea Biroului Federal de Investigații al SUA (FBI), condus, începând tot cu anul 1924, de celebrul Edgard Hoover. Pe Moruzov l-au interesat tehnicile acestuia în combaterea gangsterismului şi a organizațiilor anarhiste.

Ca şef al Serviciului Secret, Moruzov şi-a adus un aport remarcabil, în primul rând la conceperea şi reorganizarea activității de informații pe baze moderne. Concepția lui Moruzov despre intelligence (adică informații culese, verificate, prelucrate, analizate, sintetizate şi difuzate factorilor de decizie din stat, pe care se fundamentează politica de securitate națională, dar şo acțiunile inițiate de structurile specializate pentru realizarea intereselor naționale), deşi nu a fost sintetizată şi expusă într-o formă sistematizată, poate fi reconstituită totuşi prin studiul atent al documentelor ce poartă semnătura olografă a lui Moruzov. Astfel, în 1928 i s-a cerut din partea Marelui Stat Major să elaboreze un proiect de reorganizare, care să aducă serviciul la nivelul echivalențelor din SUA, Anglia şi Franța. Moruzov a alcătuit un proiect de reorganizare a tuturor serviciilor de informații, concentrându-le sub o singură direcție generală la Preşedinția Consiliului de Miniştri. Proiectul a fost prea vast şi nu s-a putut realiza cu mijloacele, dar mai ales cu mentalitățile de atunci. Oricum, pentru reorganizarea şi

restructurarea activității de informații, Moruzov a avut în vedere tot ceea ce era mai nou în domeniu pe plan internațional. A studiat organizarea Intelligence Service-ului britanic, 2-éme Bureau-lui francez şi a FBI-ului american, neomițând nici cadrul legislativ şi tehnico-metodologic al serviciilor de informații ale armatelor din țările vecine, cum ar fi: serviciile bulgare, iugoslave, maghiare, poloneze şi cehoslovace. Moruzov a reținut de la fiecare tot ceea ce era aplicabil în strategia de apărare, sub aspect informativ, pentru statul român. De altfel, cu majoritatea acestor servicii, mai puțin cu cel maghiar, dar la care se mai poate adăuga serviciul secret finlandez, italian şi japonez, Moruzov a făcut schimb de informații pe probleme de interes reciproc, metodă des utilizată în practica acelor instituții care dispun de fluxuri informaționale de valoare.

Moruzov era adeptul principiului compartimentării muncii de informații şi a conspirativității depline a acesteia. În acest sens este interesantă opinia lui Vintilă Ionescu, unul dintre colaboratorii săi, care spunea: „Moruzov era un om foarte conspirativ. Nu puteai afla de la el nimic, mai ales în privința oamenilor de care se servea… Educația tuturor era făcută să nu se intereseze unul de ce face celălalt, fiindcă imediat ce ar fi căutat să afle sau să întrebe ceva, era îndepărtat".

Sub o strictă secretizare, conspirativitate şi compartimentare, Mihail Moruzov a introdus în activitatea Serviciului Secret acele metode, mijloace şi procedee pentru obținerea şi prelucrarea informațiilor des utilizate în epocă: agentura secretă, ancheta informativă, cenzura corespondenței, interceptările radio-telefonice, supravegherea locurilor, mediilor şi anturajelor unde se concentrau sau se vehiculau informații de interes pentru nevoile operative ale armatei. De asemenea, a folosit pe scară largă exploatarea surselor oficiale şi deschise (ziare, biblioteci, arhive), în paralel cu trimiterea unor ofițeri de încredere în misiuni speciale de informare şi documentare (lt.-col. Constantin Ionescu-Micandru şi lt.-col. Gheorghe Petrescu). Moruzov a dispus de un cerc de relații în rândul oamenilor politici, al personalităților vieții cultural-ştiințifice şi militare româneşti, pe care fie că îi antrena în discuții abil întreținute, fie că le cerea în mod sincer colaborarea pentru a le cunoaşte opiniile asupra unor probleme de interes pentru Serviciul Secret sau în evaluarea unor informații.

Printre cele mai importante realizări ale Serviciului Secret în perioada Moruzov se numără: descoperirea afacerii de spionaj Vărzaru-Solomon (1929-1930), dejucarea „complotului Precup", prin care se urmărea o lovitură de stat (1934), neutralizarea unei agenturi de spionaj şi diversiune revizionistă maghiară formată din 170 de agenți din Transilvania (1939-1940), dejucarea actului de sabotaj pe Dunăre, prin care serviciile secrete

britanice urmăreau să blocheze Porţile de Fier pentru a paraliza comerţul cu petrol şi cereale dinspre România spre Germania (aprilie 1940), informarea din timp a factorilor politici şi militari din statul român asupra acţiunilor de spionaj, diversiune şi propagandă antiromânească iniţiate de cercurile revizioniste sovietice în perioada premergătoare rapturilor teritoriale din vara anului 1940.

Dar, în activitatea lui Mihail Moruzov, cel puţin pe baza documentaţiei pe care o avem la dispoziţie şi este accesibilă cercetării, se pot contura cu uşurinţă o serie de inabilităţi şi nereuşite. Rivalitatea sa ireconciliabilă, pornită din orgolii şi interese personale, mai întâi cu Romulus Voinescu, şeful Siguranţei până în 1927, apoi cu Nicolae Titulescu , ministrul de Externe până în 1936, cu Eugen Cristescu, şeful Siguranţei între 1927-1934, cu Constantin Maimuca, un experimentat comisar de Siguranţă, şi nu în ultimul rând cu generalul Ion Antonescu, a avut consecinţe total nefavorabile pentru interesele statului român. Mai mult, avem atestat fenomenul de sustragere treptată a lui Moruzov de la activităţile pur informative şi contrainformative şi bascularea spre domeniul politic prin încălcarea principiului echidistanţei. Realizările sale incontestabile pe frontul secret, dublate de încrederea şi sprijinul primite din partea vârfurilor politice şi militare, l-au făcut pe Moruzov să perceapă în mod eronat că i se poate îngădui orice, inclusiv să se amestece în viaţa particulară a oamenilor, fie personalităţi ale clasei politice, fie cetăţeni de rând. Aşa a ajuns să acumuleze o impresionantă cantitate de informaţii şi documente compromiţătoare despre toţi cei ce se situau pe o poziţie de adversitate faţă de regele Carol al II-lea. Este şi o explicaţie a gestului său disperat de a distruge aceste documente înainte de a fi arestat. Fire extrem de ambiţioasă şi orgolioasă, şi cu o încredere nemăsurată în calităţile sale, Moruzov a căutat să profite de ambiţiile Palatului regal pentru a-şi statisface propriile interese.

Prea îndăgostit de operaţiile pur tehnice ale Serviciului Secret (recrutarea, dirijarea şi infiltrarea agenţilor, combinaţiile şi jocurile operative, dezinformarea serviciilor adverse etc.), Moruzov a neglijat, într-o perioadă de grea cumpănă pentru integritatea statului român, tocmai menirea fundamentală a unui şef al intelligence-ului: preocuparea pentru analiza profundă şi obiectivă a situaţiei geostrategice şi geopolitice a ţării şi elaborarea prognozelor pe termen scurt, mediu şi îndepărtat pe care să le supună atenţiei factorilor politici constituţionali responsabili de soarta ţării. Imputabil îi este lui Moruzov şi haosul în care a lăsat Serviciul Secret în momentul arestării sale. Un şef devotat activităţii de informaţii, preocupat şi grijuliu de soarta instituţiei, ar fi trebuit s-o pregătească să facă faţă rapid la

orice situație. Or, după Moruzov, multe aspecte fundamentale din activitatea de informații au trebuit regândite şi reorganizate pe alte baze. Aşa se poate explica sfârşitul său fără glorie, deşi pentru tot ceea ce făcuse pozitiv prin activitatea informativă de apărare a statului român ar fi meritat o soartă mai bună.

A fost arestat în ziua de 6 septembrie 1940, o dată cu prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, iar în noaptea de 26/27 noiembrie 1940 a căzut victimă alături de alți 64 de foşti demnitari, ofițeri, polițişti şi oameni politici, execuțiilor legionare de la închisoarea Jilava.

La sfârşitul lunii septembrie 1941, se finaliza o amplă cercetare şi analiză efectuate de un colectiv de jurişti de la Tribunalul Ilfov, coordonat de Alexandru Gh. Ionescu, despre *Activitatea lui Mihail Moruzov, şeful Serviciului Secret*. În raportul ce conținea 53 de pagini, înaintat Preşedinției Consiliului de Miniştri, se menționa ca principală concluzie: „În orice caz, manifestările lui Moruzov au fost examinate dincolo de aparențe şi de prejudecăți – până în miezul adânc al lucrurilor-, noi ajungând la concluzia că, pe cât erau ele de zomotoase față de alții, pe atât mascau adevăruri reținute numai pentru el şi crude pentru țara noastră".

Pentru contemporani, „moştenirea Moruzov" este instructivă cel puțin din trei puncte de vedere. În primul rând, un serviciu secret de informații nu se improvizează, iar după concepere, organizarea şi încadrarea legislativă şi metodologică mai are nevoie de timp pentru a „se aşeza la teren" — (crearea agenturii secrete) — şi a deveni, astfel, eficient. În al doilea rând, pentru a asigura succesiunea firească a generațiilor de profesionişti în domeniu, deci a crea tradiție şi continuitate, Serviciul Secret trebuie să păstreze o perfectă echidistanță politică; orice inabilitate sau abatere de la acest principiu poate avea urmări nefaste, atât pentru Serviciul Secret, cât şi pentru interesele naționale. În al treilea rând, Serviciul Secret nu poate fi nici mai bun, dar nici mai rău decât regimul politic care l-a creat şi în slujba căruia şi-a desfăşurat activitatea.

Bibliografie

***Arhive*:** *Arhiva Ministerului Apărării Naţionale* — Marele Stat Major, fondurile M.St.M., Secţia 2 Informaţii; *Arhiva Serviciului Român de informaţii*, fondurile „d" şi „y" (problemele: SSI, Siguranţă, Secţia a II-a, M. St. M.); *Arhiva Naţională Istorică Centrală*, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri — S.S.I., Politica externă a României, Politica internă şi Armata; *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe*, fond 71, România, Germania şi URSS.

***Documente edite*:** *Documente privind istoria militară a poporului român*, Bucureşti, 1985; *Documente privind istoria României între anii 1919-1944*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995; *23 August 1944. Documente*, vol. I-IV, Bucureşti, 1984; GHEORGHE, GHEORGHE, *Tratatele internaţionale ale României*, Bucureşti, 1980; *O anchetă stalinistă (1937–1938). Lichidarea lui Marcel Pauker*, documentate, traduse şi adnotate de G. Brătescu, postfaţă de Florin Constantiniu, Bucureşti, 1995; *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*, Ediţie prefaţată şi îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan, Editura Saeculum I. O. şi Europa Nova, Bucureşti, 1995, 3 vol.; *Procesul D-lui Bruno Seletzky, reprezentantul uzinelor Skoda în România. La Consiliul de război al Corpului de Armată*, vol. 1. *Actul de acuzare şi depoziţiile martorilor după note stenografice*, Bucureşti, 1933; *Relaţii internaţionale în acte şi documente*, vol. II, 1939–1945, ediţie realizată de Alexandru Vianu, Constantin Buşe, Zorin Zamfir şi Gheorghe Gheorghe, Bucureşti, 1978; SCURTU, IOAN; TRONCOTĂ, CRISTIAN; TAMPA, NATALIA; ZAMFIRESCU, DRAGOŞ; BUCUR, ION, *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluţie 1919-1927*, Editura Institutului pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1996; TITULESCU, NICOLAE, *Documente diplomatice*, Bucureşti 1967.

***Jurnale, amintiri, memorii, corespondenţă, mărturii, note*:** BOSSY, RAOUL, *Amintiri din viaţa diplomatică*, vol. I, Bucureşti 1993; Berejkov, Valentin, *În umbra lui Stalin*, Bucureşti, Editura Lider, 1994; CAROL AL II-LEA, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice,* vol. I (1904–1939), Editura Silex, Bucureşti, 1995, vol. II (1939–1940), Casa de Editură şi Presă

„Şansa“ STL, Bucureşti, 1996, vol. III (1941–1942), Editura „Satya“ SAI, Bucureşti, 1996, ediție de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion; CĂLINESCU, ARMAND, *Însemnări politice*, Bucureşti, Humanitas, 1990; GOEBBELS, JOSEPH, *Tagebcher,* vol. 5 (934–1945), Müchen, 1992; JUKOV, G., K*., Amintiri şi reflecții*, Bucureşti, 1970; MORUZOV, VENIAMIN, *Moruzov despre Moruzov* (text editat de Ion Pavelescu) în „Strict Secret“, nr. 45–47/1991; STĂNESCU, N.D*., Întâmplări şi oameni din Serviciul Secret,* Editura Enciclopedică, Bucureşti 2002; ŞAFRAN, ALEXANDRU, *Un tăciune smuls flăcărilor. Memorii. Comunitatea evreiască din România, 1939–1947*, Bucureşti, 1996.

***Periodice (1940–1945)*:**„L’independence Belgique“, 1937; „Timpul“, 1939, noiembrie 1940; „Universul“, 1933–1940.

***Bibliografii–istoriografie,cronologii,enciclopedii, dicționare*:** *Bibliografia istorică a României*, VIII, 1989–1994, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996. DUPUY, ERNEST, R. AND DUPUY, TREVER N., *The Encyclopedia of Military History*, London, 1970. *Istoria României în date*, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Editura Crai Nou, Chişinău, 1992. LONGHIN, LEONIDA, *Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie*, Bucureşti, 1984. NEAGOE, STELIAN, *Istoria guvernelor României de la începuturi 1859 până în zilele noastre 1995*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1995.

***Lucrări de sinteză*:** *A History of Romania*, Edited by Kurt W. Treptow, authors: Ion Aurel, Pop; Cristian, Popa; Ioan, Scurtu; Kurt W., Treptow; Marcela, Vultur and Larry L., Watts, The Center for Romania Studies The Romanian Cultural Foundation, Iaşi, 1995. ARNĂUTU, NICOLAE, I., *12 invazii ruseşti în România*, Bucureşti, 1996. BERDIAEV, NICOLAI, *Originile şi sensul comunismului rus*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994. BOGDAN, CORNELIU; PREDA, EUGEN, *Sferele de influență*, Bucureşti, 1986. BRĂTIANU, GHEORGHE I., *Basarabia. Drepturi naționale şi istorice,* Ediție îngrijită de Florin Rotaru, traducere de Ecaterina Holban, Bucureşti, 1995. BRESTOIU, HORIA, *Impact la paralela 45°*, Bucureşti 1986; idem, *Memoria frontului secret. Tranşee ale luptei nevăzute din România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Bucureşti, 1991. BORSTEIN, SERGE; MILZA, PIERRE, *Istoria Europei*, vol. 5, Secolul XX

(din 1919 până în zilele noastre), Institutul European, 1998. BUZATU, GH., *O istorie a petrolului românesc*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998; idem, *România şi războiul mondial din 1939–1945*, Iaşi, 1995; idem, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, 1996. CALAFETEANU, ION, *Diplomaţia românească în sud-estul Europei (martie 1938–martie 1940*), Bucureşti, 1980; idem, *Revizionismul ungar şi România*, Bucureşti 1995. CAVE, BROWN, ANTHONY, *The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill*, Mac-Millan, New York, 1987. CONQUEST, ROBERT, *Marea teroare. O reevaluare*, Bucureşti, Humanitas, 1998. CONSTANTIN, ION, *România, Marile Puteri şi problema Basarabiei*, Bucureşti, 1995. CONSTANTINIU, FLORIN, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1997. CONSTANTINIU, FLORIN; DUŢU, ALESANDRU; RETEGAN, MIHAI, *România în război 1941–1945. Un destin în istorie*, Bucureşti, 1995. DANDARA, LIVIA, *România în vâltoarea anului 1939*, Bucureşti 1985. DEAC, AUGUSTIN, *Revizionismul ungar — permanent factor destabilizator în Europa (1920–1938)*, vol. I, Bucureşti, 1996. DIMONT, MAX I., *Evreii, Dumnezeu şi istoria*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997. DOBRINESCU, FL., V., *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918–1940*, Iaşi, 1991; idem, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920–1947*, Editura Viitorul Românesc, 1996. DURANDIN, CATHERINE, *Istoria românilor*, Institutul European, 1998. GRAD, CORNEL, *Al doilea Arbitraj de la Viena*, Iaşi, Institutul European, 1998. HILLGRUBER, ANDREAS, *Hitler, Regele şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române 1938–1944*, Bucureşti, 1994. HITCHINS, KEITH, *România 1866–1947*, Bucureşti, 1996. HUNNOFF, EDWARD, *The OSS in World War II*, New York Ballantin Books, 1972. IOANID, RADU, *Evreii sub regimul Antonescu*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997. IONESCU, GHIŢĂ, *Comunismul în România*, Bucureşti, 1994. IORGA, NICOLAE., *În luptă cu absurdul revizionism maghiar*, Bucureşti, Editura Globus, 1991. *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Bucureşti 1989. KOCH, STEPHEN, *Sfârşitul inocenţei. Intelectualii din occident şi tentaţia stalinistă. 30 de ani de război secret*, Bucureşti, Editura Albatros, 1997. LE BRETON, JEAN-MARIE*, Europa centrală şi orientală între 1917 şi 1990*, Editura Cavallioti, 1996. LYNCH, MICHAEL, *Stalin şi Hrusciov, URSS 1924–1964*, Bucureşti, Editura All, 1994. MEDVEDEV, ROY, *Oamenii lui Stalin*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1993. MILZA, PIERRE; BERSTEIN, SERGE, *Istoria secolului XX*, vol. 1, 1900–1945, *Sfârşitul „lumii europene“*, Bucureşti, Editura All, 1998. MOISUC, VIORICA, *Premisele izolării politice a României 1919–1940*, Bucureşti 1990; idem, *Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi*

independenţei naţionale în perioada martie 1938-mai 1940, Bucureşti, 1971. MUŞAT, MIRCEA (dr.), *1940 Drama României Mari*, Bucureşti, 1992. MUŞAT, MIRCEA; ARDELEANU, ION, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, Noiembrie 1933-Septembrie 1940, Bucureşti, 1988. NAGY-TALAVERA, NICOLAS M., *Fascismul în Ungaria şi România*, Bucureşti, 1996. ONIŞORU, GHEORGHE, *Alianţă şi confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, Fundaţia Academia Civică, 1996. PĂTRĂŞCANU, LUCREŢIU, *Sub trei dictaturi*, Bucureşti, Editura 100+1, Gramar, 1996. POPIŞTEANU, CRISTIAN, *România şi Antanta Balcanică. Momente şi semnificaţii de istorie diplomatică*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1971. QUINLAN, PAUL, *Clash over Romania Britsh and American Politicies toward Romania 1938–1947*, Los Angeles, 1977. SAIZU, I., TACU AL., *Europa economică interbelică*, Iaşi, Institutul European, 1997. SARIN, OLEG (gen.); DVORETSKY, LEV (col.), *Război contra speciei umane. Agresiunea Uniunii Sovietice împotriva lumii 1919–1989*, Bucureşti, 1997. SAVU, AL. GH., *Dictatura regală (1938–1940),* Bucureşti 1970. SCURTU, IOAN, *Istoria Partidului Naţional Ţărănesc*, Bucureşti, 1994; idem, *Istoria României în anii 1918–1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură*, Bucureşti, 1996; idem, *Complot împotriva României 1939–1947*, *Basarabia, Nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1994. SIMION, AURICĂ, *Dictatul de la Viena*, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită de E. Simion, Bucureşti, 1996; idem, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938–1939*, Editura Eminescu, 1983. SOLACOLU, ION, *Marea farsă a secolului. Fascismul bolşevic*, Bucureşti, Editura All, 1996. STĂNESCU, MARIN C., *Moscova, Cominternul filiera comunistă balcanică şi România (1919–1944),* Bucureşti, Slilex, 1994. STRATULAT, MIHAI, *Revizionismul şi neorevizionismul ungar*, Bucureşti 1994. SUDOPLATOV, PAVEL ŞI ANATOLI, JEROLD L. ŞI LEONA P. SCHECTER, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, Bucureşti, 1996. ŞIŞCANU, ION, *Raptul Basarabiei 1940*, Chişinău, 1993. ŞUŢA, ION, *Transilvania himera maghiarismului iredentist*, Bucureşti 1995. TALPEŞ, IOAN, *Diplomaţie şi apărare 1933–1939. Coordonate ale politicii externe româneşti*, Bucureşti, 1988. TAYLOR, A. J. P., *Originile celui de-al doilea război mondial*, Iaşi, Polirom, 1999. TITULESCU, NICOLAE*, Basarabia pământ românesc,* Ediţie îngrijită, studiu introductiv de dr. în drept Ion Grecescu, Bucureşti, 1992; idem, *Politica externă a României*, Bucureşti, 1994. TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Mihail Moruzov şi frontul secret,* Editura Elion, Bucureşti, 2007. VAKSBERG, ARKADI, *Hotel de lux, Partidele frăţeşti în slujba internaţionalei comuniste*, Bucureşti, Humanitas, 1998. VEIGA, FRANCISCO, *Istoria Gărzii de Fier 1919–1941*. *Mistica*

ultranaţionalismului, Bucureşti 1993. VOLKOFF, VLADIMIR, *Treimea răului. Rechizitoriu în procesul postum al lui Lenin, Troţki şi Stalin,* Bucureşti, Anastasia, 1996. VOLKOGONOV, DIMITRI, *Lenin. O nouă biografie*, Bucureşti, Editura Orizonturi — Lider, 1994. Idem, *Troţki eternul radical,* Bucureşti, Editura Lider, 1996. VOLOVICI, LEON, *Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască" în România anilor '30*, Bucureşti, Humanitas, 1995. WATTS, LARRY L., *O casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă 1918–1941*, Bucureşti, 1993. WOLTRON, THIERRY, *Le grand Recrutement*, Paris, Bernard Grasset, 1993. ZAMFIRESCU, DRAGOŞ, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

***Studii şi articole*:** BUZATU, GH.*, Rolul factorului geopolitic în determinarea opţiunii României privind evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord în 1940*, în „Geopolitica", vol. I, Iaşi, 1994, p. 282–503. CATALAN, SEVER MIRCEA; CONSTANTINIU, FLORIN, *Frontiere în mişcare: Modificări politico-teritoriale în Europa răsăriteană (1938–1947)*, în „Revista istorică", tom III, nr. 7 — 8/1992, p. 691–706. CHIPER, IOAN; CONSTANTINIU, FLORIN, *Din nou despre cauzele înlăturării din guvern a lui Nicolae Titulescu (29 august 1936)*, în „Revista Română de Studii Internaţionale", nr. 2/1969, p. 37–53. CIORBEA, VALENTIN, *Terorism în Cadrilater (1919-1940),* în „Dosarele istoriei", nr.1 (65), 2002, p.41-43. CIUBĂNCAN, VASILE T.*, Sistemul de apărare la frontiera de vest a ţării 1937–1940*, în: „Acta Musei Porolisensis", VI, 1982, p. 277–280; idem, *Sistemele de apărare de la frontiera de vest a României între anii 1937–1940*, în: „Acta Musei Porolisensis", X, 1986, p. 363–387. MUNTEANU, MIRUNA, *Dosarul Max Golstein.Confesiunea unui terorist comunist*, în „Dosare ultrasecrete", 6/7 octombrie 2007, p. 2-3. Eadem, *Max Golstein şi şcoala de terorism a Kominternului*, în „Dosare ultrasecrete", 6/7 octombrie 2007, p. 4. OTU, PETRE, *Situaţia geopolitică a României în anii 1939–1940: Consideraţii de ordin militar*, în „Geopolitica", vol. I, Iaşi, 1994, p. 475–481. SCURTU, IOAN, *De la bomba din Senat la atentatul din Gara Sinaia,* în„Dosarele istoriei", an IV, nr. 6 (34), p.40-44. TALPEŞ, IOAN, *Măsuri şi acţiuni diplomatice şi militare în vederea întăririi capacităţii de apărare a ţării în faţa pericolului hitlerist şi revizionist (1934–1937)*, în: „File de istorie militară a poporului român", vol. 8, Bucureşti, 1980. TRONCOTĂ, CRISTIAN, *August 1940: Din culisele marii nedreptăţi istorice*, în „Magazin istoric", s.n., ianuarie 1991, p. 18–22; idem*, Din istoria unei colaborări, SSI — Abwehr*, în „Magazin istoric", s.n., iulie 1994,

p. 13–17, august 1994, p. 73–77 şi septembrie 1994, p. 28–32; idem, *Aşa a început SSI*, în „Magazin istoric“, s.n., martie 1996, p. 45–50, aprilie 1996, p. 45–50, mai 1996, p. 47–50; idem, *Extremismul de stânga în România interbelică*, în „Conexiuni. Filosofie. Psihologie. Sociologie“, Editura I.N.I., Bucureşti, 1995, p. 335–346; idem, *Arhiva SSI — o perspectivă istorică*, în „Arhivele totalitarismului“, an III, nr. 1, 1995, p. 202–205; idem, *Informaţii secrete, acţiuni diplomatice şi măsuri cu caracter militar la graniţa de est a României în perioada august 1939–iunie 1940*, în „Revista istorică“, tom VIII, 1997, nr. 3–4, martie–aprilie, p. 219–253; idem, *Informaţii secrete, acţiuni diplomatice şi măsuri cu caracter militar la graniţa de vest a României, 6 februarie 1938–august 1940*, în „Studii şi cercetări socioumane“, nr. 2, 1997, p. 145–157; idem, *Atestări documentare privind colaborarea Serviciului Secret de Informaţii al armatei române cu instituţii similare din alte ţări (1924–1940)*, în „Psihosociologia mass-media“, an III, nr. 1 (9)/martie 1997, p. 44–46; idem, *Mihail Moruzov (1887–1940)*, în „Arhivele Totalitarismului“, an VI, nr. 18 (1/1998), p. 239–243. TUŢU, DUMITRU, *Politica militară externă a României în perioada septembrie 1939–iunie 1941*, în „Acta Mvsei Napocensis“, XVII, 1980, p. 359–378; idem, *SSI despre războiul sovieto-finlandez,* în „Magazin istoric“, s.n., martie 2000, p. 37-41.

Partea a III-a

Al doilea război mondial, 1939–1945

„Prin concursul neprecupeţit al ofiţerilor ce ni s-au pus
la dispoziţie de către Ministerul Apărării Naţionale
şi prin devotamentul funcţionarilor civili, am izbutit
a face ca Serviciul nostru să apară sub aspectul
unei instituţii care s-a dovedit a corespunde
misiunilor sale, fiind apreciată ca atare
de forurile superioare române şi aliate.“

(Eugen Cristescu)

REORGANIZAREA SSI ŞI ADAPTAREA ACTIVITĂȚII INFORMATIVE LA CONDIȚIILE DE CAMPANIE

Perioada noiembrie 1940-mai 1945 a reprezentat pentru comunitatea informativă a statului român — în care rolul de coordonare, analiză şi sinteză i-a revenit Serviciului Special de Informații, constituit prin reorganizarea şi restructurarea Serviciului Secret al armatei române — o etapă importantă în care s-au acumulat noi experiențe în baza cărora se pot formula orientări teoretice de valoare, dar mai ales de reală autenticitate pentru domeniul activității informative.

În perioada premergătoare şi imediat după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, deasupra teritoriului românesc s-au încrucişat interesele germane, franco-engleze şi sovietice, iar rezultatul acestui duel s-a soldat cu prejudicii pentru poporul român, care aveau să-şi pună amprenta pentru cel puțin o jumătate de veac.

România a încercat să păstreze ființa națională, tradițiile statale şi etno-culturale şi să recupereze ceea ce se mai putea din ce-i fusese luat prin forță şi dictat în vara anului 1940. În aceste circumstanțe starea de neutralitate față de războiul declanşat în septembrie 1939 prin agresiunea Germaniei național-socialiste şi a Rusiei sovietice asupra Poloniei devenise o imposibilitate, iar alianța de conjunctură cu cel mai puternic se impunea cu necesitate, ca unică soluție şi fără altă alternativă.

Aşa se explică faptul că încă de la desemnarea sa în calitate de conducător al statului român cu puteri depline, generalul Ion Antonescu a trebuit să țină seama de idealul național în fixarea obiectivului strategic: refacerea tuturor granițelor țării. S-a declanşat astfel o laborioasă activitate de creare şi reformare a acelor instituții statale sau domenii prioritare care să permită îndeplinirea acestui obiectiv. Alături de reorganizarea, înzestrarea şi instruirea armatei, modificarea planurilor de campanie, reorientarea politicii externe a statului, elaborarea unor decrete-legi care să pună în concordanță realitățile societății româneşti cu esența puterii şi posibilitățile realizării aspirațiilor naționale, suflul reformator de adaptare la noile realități nu putea evita serviciile secrete de informații. Modernizarea structurală şi doctrinară, adaptarea la noua conjunctură şi apoi la condițiile de campanie şi, nu în

ultimul rând, sporirea eficienței activității serviciilor de informații a necesitat însă timp, dar şi o confruntare dură cu evenimentele interne şi externe care se derulau cu rapiditate şi în direcții nu întotdeauna convenabile sau previzibile.

Principiile reorganizării SSI, obiectivele şi baza juridică

În viziunea generalului Ion Antonescu realizarea acestui obiectiv strategic era posibil printr-o colaborare strânsă şi sinceră cu Germania, iar ca soluție o campanie în est alături de Wehrmacht pentru readucerea Basarabiei, Bucovinei şi ținutului Herța la trupul țării. Succesele la est, printr-o bună comportare a armatei române, ar fi creat în opinia lui Antonescu posibilitatea de a face tatonări pe lângă Hitler, fie pentru a îndulci regimul la care era supusă populația românească din teritoriul cedat al Transilvaniei, fie chiar, într-un moment de conjunctură favorabil, să pună problema anulării clauzelor arbitrajului de la Viena. Ca soluție de rezervă, a menținut relațiile cu Aliații anglo-saxoni prin serviciile de informații, în ipoteza că operațiile militare la est nu ar fi avut succesul scontat. Dar şi într-un caz şi în celălalt, avea nevoie de un instrument puternic şi eficient care să-l țină la curent cu evoluția şi perspectivele raporturilor diplomatice şi a operațiilor militare. Acest instrument nu putea fi decât Serviciul de Informații al armatei care la acea dată era destul de slăbit în urma evenimentelor din 3-6 septembrie ce duseseră la prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea şi la preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu. Ca urmare, SSI-ul trebuia supus unui amplu proces de reformă structurală care să-i sporească eficiența la nivelul de exigență cerut de înaltul comandament.

Militar cu o bogată experiență, care onorase multe din posturile de comandă ale ierarhiei ostăşeşti, până la momentul 6 septembrie 1940, când a preluat funcția de Conducător al statului român, generalul Ion Antonescu era conştient „că un stat nu poate fi cârmuit fără a avea la dispoziție o orientare informativă cât mai largă şi mai precisă“. Au fost şi ocazii când s-a implicat fie direct în activitatea informativă, fie prin conceperea unor ordine şi regulamente. Aşa de exemplu, în perioada 1922-1926, generalul Ion Antonescu îndeplinise funcția de ataşat militar al României la Paris, Londra şi Bruxelles. De asemenea, Regulamentul de organizare a Serviciului Secret de Informații al armatei române din 20 aprilie 1934 a fost elaborat într-o vreme când generalul îndeplinise funcția de şef al Marelui Stat Major, pentru ca Regulamentul de reorganizare a aceleiaşi instituții — din 31 ianuarie 1938 — să intre în vigoare prin semnătura aceluiaşi Ion Antonescu, dar în

calitate de ministru al Apărării. Toate acestea ne îndreptățesc afirmația că Ion Antonescu se afla printre cei ce ştiau să aprecieze la justa valoare rolul şi locul ce se cuvin unui serviciu de informații atât pentru instituția militară, cât şi pe ansamblul unei societăți moderne.

Din această perspectivă se poate explica şi faptul că printre primele acte de guvernare se numără şi Decretul-lege nr. 3.083 pentru înființarea Serviciului Special de Informații ce a intrat în vigoare cu începere de la 8 septembrie 1940, eveniment ce marchează importanța şi urgența pe care generalul Ion Antonescu, în calitate de conducător al statului, le-a pus în organizarea unei astfel de instituții fundamentale. Prin acest Decret-lege s-au pus bazele SSI şi a început o nouă etapă în istoria şi tradiția informativă din România.

Noul serviciu de informații se înființa pe lânga Preşedinția Consiliului de Miniştri şi se subordona direct conducătorului statului, iar ca înzestrări bugetare, logistice şi administrative depindea de Ministerul Apărării Naționale şi Secretariatul General. În domeniul culegerii, verificării şi valorificării informațiilor ce interesau factorii de decizie politico-militară, art. 2 al Decretului-lege nr. 3 083 stipula că „SSI conlucrează cu celelalte ministere şi cu Marele Stat Major al armatei". După cum comenta Eugen Cristescu: „textul fiind destul de larg, pentru interpretarea lui trebuie să ne referim la intențiile legiuitorului [Ion Antonescu — n.n.], care a voit ca el să fie şeful superior al acestui serviciu ce urma să acționeze numai conform ordinelor şi directivelor sale". Aceeaşi reglementare juridică mai specifica la art. 3 că SSI era „un corp de specialitate, condus de un director general", iar Serviciul urma să funcționeze pe baza unui statut-regulament propriu. În prima fază s-a conceput ca personalul Serviciului să nu beneficieze de prevederile Codului funcționarilor publici „Regele Mihai I". Ulterior s-a revenit asupra acestui aspect.

În ceea ce priveşte organizarea Serviciului, fixarea atribuțiilor pentru întregul personal, numirea, înaintarea şi sancționarea personalului civil în subordine, precum şi mânuirea fondurilor alocate activității informative, Decretul-lege nr. 3 084, publicat tot în Monitorul Oficial din 25 septembrie 1940, acorda directorului general, colonel Ioan Nicolaid, deplină libertate.

Mărturiile făcute după război de Eugen Cristescu sugerează că această nouă bază juridică privind organizarea şi funcționarea SSI-ului a fost insuficientă pentru a da dinamism activității informative. Colonelul Ioan Nicolaid, numit director general imediat după arestarea lui Mihail Moruzov, se făcuse remarcat ca un bun profesor la catedra de artă militară de la Şcoala de Război şi ca ofițer de stat major, activase chiar în Secția a II-a informații a Marelui Stat Major, dar se pare că era lipsit de calitățile pe care le impune

funcția de şef al unui serviciu de informații. Din alte surse memorialistice rezultă că avea simpatii politice prolegionare. El a încercat să recupereze structurile informative ale Serviciului Secret şi în ciuda eforturilor depuse pentru a le adapta noilor cerințe nu a reuşit să estompeze impactul produs de instaurarea la 14 septembrie 1940 a regimului național-legionar. Distrugerea unei mari părți din arhiva Serviciului, arestarea unor funcționari care în trecut îi urmăriseră pe legionari, deconspirarea unor agenți şi a cazurilor în lucru etc. au dus instituția în pragul falimentului. În paralel, răzbunările şi samavolniciile, făcute de poliția legionară sau de grupuri anarhice, se intensificau aproape cu fiecare zi, ceea ce crea pericolul ca generalul Ion Antonescu să piardă frâiele conducerii statului. Depunerea jurământului de credință al legionarilor față de conducătorul statului în fața unei adunări publice din Piața Națiunilor, la 6 octombrie 1940, precum şi suita de interminabile ceremonii şi parastase dedicate memoriei gardiştilor decedați, la care generalul Ion Antonescu a luat parte, îmbrăcând cămaşa verde cu diagonală şi chiar îngenunchind spre reculegere la mormintele aşa-zişilor martiri legionari au rămas fără efect. Ele au fost în realitate simple ceremonii cu iz propagandistic pe care generalul Ion Antonescu le-a acceptat pentru a avea linişte în țară şi a începe efortul de reconstrucție a autorității de stat, atât de mult ştirbită în timpul regimului carlist.

În Proclamația către țară din 6 octombrie 1940, generalul Ion Antonescu a ținut să menționeze: „Eu n-am nevoie de discursuri, de aplauze şi parade, ci de zidirea neamului ca să poată înfrunta toate primejdiile şi să se poată pregăti pentru toate luptele ce vor să vină“. Cu ocazia unui Consiliu de Miniştri din 14 octombrie 1940, conducătorul statului român şi-a stabilit clar poziția în ceea ce priveşte metodele de guvernare: „Îmi trebuie ordine, încrederea tuturor cetățenilor, dar prin lege şi prin justiție şi prin dreptate, iar nu prin acte arbitrare“. În Memorandumul trimis lui Hitler la 14 ianuarie 1941, se menționa că el, Antonescu, „a îmbrăcat în mod oficial cămaşa verde pentru a arăta strânsa lui apropiere de legionari“. Până la urmă s-a dovedit că legătura între Ion Antonescu şi Mişcarea legionară a fost doar o mezalianță de conjunctură, nesinceră din ambele părți.

Intuind iminența unui conflict violent cu Garda de Fier, organizație politică ce avea în frunte elemente aventuriste care nu urmăreau decât să acapareze în totalitate conducerea statului, Ion Antonescu şi-a luat din timp o serie de măsuri printre care şi reorganizarea structurală a SSI. Ferit de a fi penetrat de cadre posedate de ideologia legionară, dispunând de o conducere energică şi devotată generalului, acest Serviciu putea oferi un flux informațional care într-o confruntare directă să se dovedească benefic, chiar decisiv, lucru care până la urmă s-a şi întâmplat. Pentru a se realiza toate

acestea, în funcția de director general trebuia numit om cu experiență în munca de informații, dar mai ales unul care să știe căile și metodele prin care legionarii să poată fi făcuți inofensivi, dar fără aureolă de martiri. S-a încercat mai întâi cu colonelul Ghiță Ștefănescu, fost rezident al Marelui Stat Major în Basarabia, „funcție în care se făcuse remarcat pentru activitatea ce o defășurase în plan informativ și contrainformativ". Dar nici acesta nu a reușit să se ridice la nivelul de exigență și la cerințele impuse de Ion Antonescu, fapt pentru care a fost și el schimbat după scurt timp. Și-au făcut apariția alți trei pretendenți la șefia SSI: maiorul Tomescu Ștefan (conspirativ Tomșa), inspector și șef al contraspionajului de la birourile statistice ale Marelui Stat Major, Constantin Maimuca, inspector general în Siguranță și generalul Seinescu, fost șef al Secției a II-a informații din Marele Stat Major. Nici unul însă nu a corespuns concepției și intențiilor generalului Ion Antonescu în materie de informații.

La 12 noiembrie 1940 a fost elaborat un nou Decret-lege privind organizarea și funcționarea SSI, ocazie cu care a fost numit în funcția de director general Eugen Cristescu, fost șef al Siguranței și cunoscut ca un temut adversar al mișcărilor politice extremiste de dreapta și de stânga. Într-un document intitulat „Doi ani de activitate a SSI", Eugen Cristescu descrie în felul următor situația în care se afla instituția în momentul investirii sale ca director general: „Primind conducerea acestei instituții am găsit un serviciu vechi, care nu mai corespundea sub nici o formă noilor cerințe ale statului român. Misiuni limitate aproape exclusiv la inițiativa proprie, fără verificări și în domenii informative cu totul străine. Organizare fără bază legală, rudimentară și excesiv de centralizată. Încadrarea arbitrară, cu personal neselecționat și lipsit de specializare, fără stabilitate și fără continuitate în lucru. Legături externe rupte sau inexistente și interne foarte reduse. Fonduri mânuite arbitrar și fară nici un control serios."

Această stare de lucruri, creată și de confuziile ce s-au produs după arestarea lui Moruzov, l-a determinat pe noul șef să procedeze la o transformare structurală a Serviciului. Dificultatea a constat în faptul că toate aceste schimbări trebuiau să se producă rapid și „fără a întrerupe un singur moment activitatea permanentă în slujba Patriei". Cu alte cuvinte, opera de reconstrucție a Serviciului de informații a fost inițiată și apoi s-a derulat în condițiile unei puternice presiuni a evenimentelor politice interne și internaționale.

Pe plan intern, fărădelegile au culminat cu asasinatele făcute de legionari la Snagov, Jilava și Streșnic, în zilele de 26-27 noiembrie 1940. Prin dublarea sau chiar triplarea artificială a numărului de membri*, Mișcarea legionară a fost puternic penetrată de elementele comuniste și

periferice care îmbrăcau cămaşa verde doar pentru a beneficia de avantajele „ajutorului legionar“. Intrarea trupelor germane în România, în octombrie 1940, şi aderarea la Pactul Tripartit, prin semnătura pusă de Ion Antonescu în timpul vizitei la Hitler, în noiembrie 1940, plasau România în sfera de interese a Germaniei, fapt pentru care orientările strategice de viitor deveneau şi mai transparente în sensul că opțiunea războiului alături de Reich nu avea alternativă. „Cu toate acestea — menționa Eugen Cristescu — prin concursul neprecupețit al ofițerilor ce ni s-au pus la dispoziție de către Ministerul Apărării Naționale şi prin devotamentul funcționarilor civili, am izbutit a face ca… Serviciul nostru să apară sub aspectul unei instituții care s-a dovedit a corespunde misiunilor sale, fiind apreciată ca atare de forurile superioare române şi aliate.“

Decretul-lege nr. 3 813 din 12 noiembrie 1940 stipula funcționarea SSI pe lângă Preşedinția Consiliului de Miniştri (art. 1) şi îl subordona (art. 2) directivelor conducerii statului. În ceea ce priveşte administrația, SSI se subordona Subsecretariatului de Stat pentru Armata de Uscat şi Subsecretariatului General. Spre deosebire de prevederile Decretului-lege nr. 3 083 din 8 septembrie, noua reglementare juridică prevedea la art. 6 că „personalul civil al SSI este supus dispozițiilor care reglementează Partea I din Codul Funcționarilor Publici, «Regele Mihai I»“. Gestiunea SSI intra în competența Subsecretariatului de Stat pentru Armata de Uscat. Şefului SSI — care avea gradul de director general — i se încredințează „deplina libertate în ce priveşte organizarea Serviciului, mânuirea fondurilor afectate şi fixarea atribuțiilor pentru întregul personal“ (art. 5).

Transformarea SSI într-o instituție încadrată în legile țării, având răspunderea actelor şi lucrând în strânsă colaborare cu celelalte autorități ale statului şi prin cooperare cu întreaga comunitate informativă (Biroul II din Marele Stat Major, structurile informative ale ministerelor de Interne şi Externe etc.), s-a realizat în baza următoarelor principii:1) Adaptarea la noua situație internă şi internațională a României; 2) Precizarea strictă a misiunilor ce reveneau Serviciului, conform dispozițiilor Preşedinției Consiliului de Miniştri; 3) Extinderea în spațiu a căutărilor de informații prin sporirea organelor interne şi externe; 4) Descentralizarea şi fixarea strictă a atribuțiilor fiecărei componente a structurilor informative; 5) Specializarea cadrelor după o selecție riguroasă şi utilizarea ca element de bază a ofițerilor detaşați de la Ministerul Apărării Naționale; 6) Sporirea rațională a cadrelor în raport cu dezvoltarea acțiunilor informative şi cu extinderea în spațiu a căutărilor şi verificărilor; 7) Legalitatea desăvârşită bazată pe răspunderea personală a ofițerilor şi funcționarilor civili în toate acțiunile cu caracter informativ şi administrativ.

Prin aplicarea acestor principii, noul director general a urmărit să realizeze trei mari obiective:

1. Determinarea strictă a subdiviziunilor prin reorganizarea celor preluate de la Serviciul Secret care „constituiau un complex greoi şi lipsit de logică“ şi crearea unor organe cu totul noi, a căror necesitate s-a făcut simțită în situația de campanie.

2. Dezvoltarea structurilor de căutare informativă externă şi răspândirea lor rațională în punctele vitale din arena internațională şi pe principalele teatre de acțiuni militare „spre a putea face față nevoilor informative în domeniul militar, politic, economic şi social“.

3. Sporirea organelor de căutare informativă interne, prin descentralizarea lor şi difuzarea de rezidenturi, agenți şi informatori de toate categoriile, pe întreg teritoriul național.

Personalul SSI era militar şi civil. Eugen Cristescu menționează că „personalul militar a fost luat ca element de bază, constituind cadrele cele mai de valoare, cele mai de încredere şi cele mai bine pregătite“ pentru misiunile Serviciului. Ofițerii au primit majoritatea posturilor de conducere ale secțiilor operative şi „li s-a încredințat rolul de educatori profesionali şi tehnicieni ai personalului civil“. La rândul lui, personalul civil a fost selecționat după criteriile întâlnite şi la structuri informative similare din alte țări, şi anume originea etnică, studii, aptitudini pentru domeniul informativ, discreție desăvârşită, moralitate, corectitudine etc. Un accent deosebit s-a acordat specializării pe profil, în vederea căreia s-au organizat periodic cursuri şi chiar o şcoală de agenți „pentru dobândirea cunoştințelor cât mai temeinice în toate ramurile cu legături directe sau indirecte în materia informațiilor“.

Prin ordine de serviciu, noul director general a adus, încă de la început, la cunoştința întregului personal că „îi este interzis să facă parte din vreo formațiune politică sau să participe la vreo activitate politică; că este absolut obligatoriu să păstreze secretele Serviciului şi ale chestiunilor de serviciu, că nu are voie să uzeze de numele Preşedinției Consiliului de Miniştri, nu îi este permis să se amestece în nici un fel de afaceri care ar putea angaja prestigiul Serviciului’’. În opinia mărturisită a lui Eugen Cristescu, personalul militar şi civil al SSI trebuia să se prezinte „ca un corp de elită, total devotat intereselor superioare ale Patriei“.

Dovedind elasticitate şi mobilitate în concepția privind organizarea Serviciului de informații, noul director general împreună cu factorii de conducere politică şi militară din statul român au căutat să adapteze permanent activitatea acestei instituții la nevoile concrete reclamate de evoluția situației interne şi internaționale. Aşa se explica şi elaborarea unui

nou Decret-lege cu nr. 2 172 din 4 august 1943, care aducea trei modificări importante. Prin art. 1, SSI era conceput ca „un serviciu public, investit cu informația generală ce interesează Conducerea statului“. Articolul următor stipula că SSI „funcționează ca serviciu public autonom sub conducerea directorului general“, care era doar din punct de vedere bugetar încadrat în Preşedinția Consiliului de Miniştri. SSI-ului îi revenea sarcina „de a pregăti din punctul de vedere al tehnicii informative persoanele îndrituite cu misiuni în străinătate, aparținând de Ministerul Afacerilor Străine, Propagandei şi altor departamente“.

Aceste modificări s-au facut într-o perioadă când marea cotitură a războiului de pe Frontul de Est îşi arăta din plin efectele, iar autoritățile de la Bucureşti începuseră să se gândească cu toată responsabilitatea la obținerea unor condiții de armistițiu cu Marile Puteri Aliate şi Asociate cât mai puțin dezavantajoase pentru ieşirea României din războiul alături de Axă. Deci implicarea SSI în tratativele pentru armistițiu nu a fost o acțiune spontană, redusă la un grup de inițiativă sau o manevră abilă a directorului general, peste capul mareşalului Ion Antonescu, ci o atribuție izvorâtă dintr-o lege organică. Pentru a-şi acoperi acțiunile, SSI-ul a obținut largi posibilități oferite de structurile şi practicile diplomatice şi ale presei scrise, iar pentru a nu implica autoritățile statului în caz de posibile nereuşite, s-a prevăzut principiul autonomiei, pe care-l folosise şi Serviciul Secret al lui Moruzov încă din 1934. Ca urmare, în ipoteza prăbuşirii conducerii statului, SSI-ul rămânea să acționeze ca structură de rezistență a națiunii. Această realitate dedusă din legea organică s-a dovedit utilă, întrucât după actul de la 23 august 1944, în ciuda unor greutăți, atacuri, presiuni şi neconcordanțe cu noul guvern, dar beneficiind din plin de protecția Ministerului de Război, SSI-ul a reuşit să supraviețuiască în structurile sale de bază şi să ducă mai departe tradiția informativă.

Şcoala de agenți

La inițiativa lui Eugen Cristescu, a fost înființată, în aprilie 1941, Şcoala de agenți. În funcția de director de studii a fost numit maiorul Traian Borcescu, şeful Secției a II-a Contrainformații. Din documentele oficiale privind modul de organizare şi funcționare a acestei structuri, aprobate chiar de Preşedinția Consiliului de Miniştri, aflăm că „SSI era singurul organ abilitat pentru pregătirea agenților” care urmau să-şi desfăşoare activitate în toate structurile informative, respectiv, SSI. MStM, Jandarmerie, Poliție şi Siguranță.

Durata unei serii de cursanți era de patru luni. Prima serie de agenți a fost instruită în perioada aprilie-iunie, iar a doua serie între septembrie şi decembrie 1941.

Şcoala de agenți a fost organizată „pe trei divizii". Divizia I avea sediul în strada Saita nr. 10, unul din sediile SSI, unde se pregăteu 55 de cursanți pentru a deveni cadre ale SSI. Divizia a II-a îşi avea sediul în strada Ştefan cel Mare, în localul Inspectoratului General al Jandarmerie, unde se instruiau 28 de acursanți. Divizia a III-a avea sediul în strada Varşovia nr. 10. Aici se afa un sediu mai spațios al Ministerului de Interne, putând asigura condiții de instruire pentru un număr de 100 de cursanți. Programul de instruire era acelaşi pentru toate cele trei Divizii. Cursurile începeau dimineața la ora 8,30 şi durau până la 12,30 şi se reluau dupăamiaza între orele 16,30-18,30.

Cursurile erau structurate în două module. În primul, care dura 45 de zile, se predau tematici de cultură profesională generală, iar al doilea, care se întindea pe o perioadă mai scurtă, de 30 de zile, era rezervat aplicațiilor practice în teren. Ca specializări, se urmărea formarea a trei categorii de agenți : *externi acoperiți*, care efectuau o pregătire individuală ; *externi descoperiți* pentru cadrele care urmau să ocupe posturi de şefi ai structurilor informative, un fel de specializare superioară; *recrutori*, o specializare care implica pentru cursant calități deosebite, având în vedere că era vorba despre o activitate extrem de delicată, dar foarte importantă, pentru activitatea de informații.

Printre criteriile de selecție şi calitățile cultivate pe timpul şcolarizării (instruirii) se aveau în vedere: adaptabilitate la mediu şi situații; *l'usage du monde*, adică simț special de observație, intuiție, tact, finețe şi discernământ; putere de muncă; o solidă cultură generală. În ceea ce priveşte calitățile fizice, cursanții „trebuiau să marcheze o prestanță şi o distincție naturală, unite cu uşurința exteriorizării manierelor". Nu erau omise nici calitățile morale. La acest capitol erau selecționați cei care prezentau „siguranță şi eleganță în ținută şi comportament, o fire care să l-e permită să-şi păstreze calmul în orice situație, rangul şi locul în societate; curajul fizic şi moral dublat de sentimentul datoriei, de o conştiință fermă şi de un deosebit sentiment al omeniei; leali şi integri".

În ceea ce priveşte *Programa analitică*, erau prevăzute următoarele cursuri comune, care atestă în acelaşi timp şi întreaga problematică a activității de informații: tehnica informațiilor în teren (8 ore - o zi pe săptămână), terorism şi sabotaj (20 ore), curente politico-sociale de drepta (16), comunism (20), iredente (16), evrei, emigrare, secte religioase (16), francmasonerie (4), legislație (40), informații şi contrainformații (34). În programă erau prevăzute şi cursuri aplicative, cum ar fi: cifru (6 ore),

transmisiuni (14), tehnica informativă de laborator (30), tehnica informativă şi contrainformativă în teren (90), armament şi trageri (20). Alte tematici predate atât de ofiţeri experimentaţi cât şi de diferiţi instructori civili angajaţi la plata cu ora, cum ar fi, vizau cunoştiinţe despre machiaj şi travesti, valutele ţărilor de interes, tehnica interogării (cercetarea informativă a paraşutiştilor, teroriştilor, sabotorilor etc.). O oră pe zi era rezervată şedinţelor sportive, în cadrul cărora cursanţii erau instruiţi în vederea deprinderii unor tehnici şi calităţi absolute necesare în activitatea de informaţii, cum ar fi: sărituri, escaladări, folosirea armelor albe, călărie, înot, apărarea şi atacul corp la corp (jiu-jitsu), conducerea maşinii, şi a motocicletei.

Suma alocată de la buget, pentru fiecare serie era în valoare de 373 500 lei, din care 60 de lei pe zi pentru un cursant şi 300 lei pe oră pentru un profesor (instructor).

Din documentele păstrate aflăm şi care erau condiţii de înscriere pentru candidaţi la cursurile Şcolii de agenţi: vârsta între 20 şi 35 ani; să fie absolvenţi de şcoală normală, studenţi sau licenţiaţi; să aibă o sănătate corespunzătoare şi stagiul militar satisfăcut. Actele necesare înscrierii: certificat de naştere, diplomă şi certificat de studii, certificat medical, certificat eliberat de cazierul judiciar, declaraţiea de avere.

Deosebit de interesante pentru aspectele de ordin teoretic, se dovedesc lecţiile predate de profesori şi instructori. Aşa de pildă, la tematica privind „Noţiuni generale asupra agenturii" – lecţie predată la disciplina informaţii şi contrainformaţii -, erau trecute ca principii: „cunoaşterea structurii psihologice a naţiunii şi a claselor componente în mijlocul ţării unde trebuie acţionat". Se mai preciza şi faptul că „structurile psihologice joacă deseori un rol de prim ordin în manevrarea agenturii", întrucât „în serviciul de informaţii nu se lucrează cu obiecte sau marionete şi fiecărui om, fiecărei naţionalităţi urmează să-i ţinem un limbaj deosebit". Se făcea referire şi la anumite „stereotipii naţionale", ccea ce însemna că: „pe cetăţeanul rus activitatea de informaţii îl atrage mai ales pentru aventură", iar „pe cel bulgar banii". „Patriotismul ruşilor şi bulgarilor", era considerat în concepţia (sau experienţa?) instructorilor SSI, ca fiind „*superficial*". Despre unguri se menţiona că „sunt stăpâniţi de un şovinism feroce, hrănit de o propagandă abilă" şi că „pentru ungur, expatrierea nu reprezintă un aspect tragic, ca la alţii". Despre evreii care participă la activitatea de informaţii, cursanţii erau informaţi că aceştia nu se întreabă „ce au de pierdut" ci „ce au de câştigat". Un oarecrae subiectivism în astfel de aprecieri rezultă şi din sublinierea făcută în finalul lecţiei, potrivită cărora „aceste concluzii sunt bazate pe observaţii *superficiale*".

Instructive se dovedesc şi recomandările pentru lucrul cu agentura: „materialul uman cu care aveți să lucrați merită o atenție şi un studiu *amănunțit şi profund*” ; „omul nu este născut spion sau aventurier - trebuie căutată persoana înzestrată” ; „rolul determinant în activitatea de informații îl joacă imaginația, putința de adaptare şi talentul fiecăruia” ; „un om superficial va obține rezultate mediocre, iar un om cu resurse dezvoltate ale minții va crea lucruri noi şi inedite” ; „agenții se vor recruta din pătura intelectualilor, buni psihologi, cunoscători de caractere şi cu un profund grad de cultură, întrucât aceştia pot face aprecieri”.

Cursanții studiau şi „Instrucțiunile privind clasificarea, recrutarea şi instruirea agenților”. Acest act normative stabilea următoarea structură a agenturii de informații: indicatori, recrutori, rezidenți şi controlori. Se utilizau şi agenții curieri, misionari, dubli şi falşi. Pentru legăturile impersonale se recomanda, după exemplul agenților sovietici, folosirea „cutiei de scrisori” sau căsuței poştale, după o altă terminologie. Casele conspirative erau acele locații, bine legendate, care se foloseau de către agenți pentru a transmite informații şi a primi instrucțiuni.

Datorită presiunii determinate de pierderile pe câmpul de luptă, Şcoala de agenți a SSI nu a mai funcționat, iar după război, acest început promițător a fost abandonat, fiind înlocuit cu experiența şi tradiția sovietică.

Noua structură organizatorică a SSI şi misiunile încredințate

Multe din noutățile pe care Eugen Cristescu le-a introdus în organizarea şi funcționarea SSI-ului au avut ca izvor de documentare serviciile secrete străine, fapt recunoscut într-o declarație din 6 octombrie 1944: „SSI a funcționat multă vreme în organizarea ce am considerat-o mereu potrivită nevoilor naționale. Când nevoile le-au cerut, l-am dezvoltat şi l-am organizat, adaptând din toate serviciile străine, inclusiv cel german, tot ce era potrivit şi adaptabil specificului românesc. Astfel, am ajuns la o structură cu atribuții clare pentru fiecare secție şi cu o organizare care poate echivala cu cele mai bune servicii din străinătate“. Reorganizarea din noiembrie 1940, rămasă în vigoare până în ianuarie 1942, a însemnat de fapt, şi cum documentele o demonstrează, o adaptare a structurilor Serviciului Secret la noile cerințe politico-diplomatice şi militare ale statului român.

SSI era condus de un director general, respectiv Eugen Cristescu, şi un prim-adjunct, funcție care pentru o scurtă perioadă a fost ocupată de Radu Korne.

Biroul personal avea misiunea să încadreze Serviciul cu oameni specializaţi pe fiecare profil de activitate, să ţină evidenţa angajaţilor şi să organizeze cursuri de specialitate pentru pregătirea cadrelor. În urma unei convenţii cu C.F.R., acest compartiment obţinuse dreptul de a elibera permise de călătorii în interes de serviciu pe căile ferate.

Secretariatul dirija spre compartimente întreaga corespondenţă, ţinea legătura cu diferite departamente şi autorităţi din administraţia statului, întocmea diferite situaţii pentru conducerea SSI. Dar cea mai importantă misiune a secretariatului era „întreţinerea relaţiilor cu Ministerul Afacerilor Străine şi organizarea în comun a curselor curierilor diplomatici". Aparatul informativ-operativ a rămas structurat pe cele două mari secţii.

Sectia I Informaţii, care din punct de vedere organizatoric a suferit cele mai serioase „operaţii de chirurgie". I s-au încredinţat unele sarcini noi, cum ar fi: întocmirea sintezelor şi studiilor ce interesau conducerea SSI, intensificarea activităţii informative în alte direcţii. A fost încadrată cu personal mai numeros şi în special cu ofiţeri de stat-major, cunoscători ai muncii informative. Tot acestei secţii îi revenea şi misiunea de a întocmi anual Planul de căutare a informaţiilor. Această activitate se realiza prin colaborarea cu specialişti de la Marele Stat Major în funcţie de necesităţile de informare.

Până la 1 mai 1941, când la conducerea Secţiei I a fost numit colonelul Ion Lissievici, detaşat de la Marele Stat Major, conducerea a fost asigurată de coloneii Gheorghe Petrescu, Gheorghe Ştefănescu şi Ion Dumitrescu. Primii doi activaseră în serviciul exterior de informaţii al Secţiei a II-a din Marele Stat Major, anterior mutării la SSI. Cu toată experienţa lor în materie de informaţii nici unul nu a sesizat lipsa unui plan de mobilizare a SSI în caz de război. Abia colonelul Ion Lissievici a observat acest lucru, fapt pentru care a procedat de urgenţă la elaborarea lui.

În realizarea Planului de mobilizare al SSI, colonelul Lissievici a plecat de la principiul că activitatea de informaţii în caz de pace are un caracter static, spre deosebire de situaţia de campanie când devine mobilă datorită cerinţelor armatei pe câmpul de luptă. De asemenea, în concepţia lui Lissievici planul de mobilizare a unui serviciu de informaţii trebuia să prevadă: „1) mijloace de tot felul (personal, materiale, mijloace tehnice şi de transport etc.) necesare completării celor existente, în funcţie de nevoi; 2) organizarea, încadrarea, dotarea, instruirea şi antrenarea unui nou serviciu de informaţii mobil, care să ia fiinţă la mobilizare, capabil să se deplaseze în raport cu situaţia frontului şi să satisfacă la timp şi în bune condiţii nevoile armatei, reprezentate prin Marele Cartier General al acesteia".

În ceea ce priveşte mijloacele de căutare şi procurare a informaţiilor, colonelul Ion Lissievici a apreciat just că în caz de război „nu se mai poate face uz de rezidenţii externi şi agenţii informatori utilizaţi în timp de pace pe teritoriul statului cu care suntem în conflict“. Se gândea probabil la faptul că agenţii puteau fi supravegheaţi de serviciile de informaţii inamice şi astfel la mobilizare puteau fi arestaţi, aşa cum procedaseră englezii cu agenţii germani imediat după declanşarea operaţiilor militare în primul război mondial. Putea exista şi posibilitatea, în cazul în care nu fuseseră depistaţi, de a fi mobilizaţi în armata inamică şi repartizaţi în diverse unităţi. În această ipoteză agenţii şi rezidenţii pierdeau legătura cu centrala Serviciului, iar dacă încercau să o restabilească riscau, întrucât nu fuseseră instruiţi pentru această situaţie. Colonelul Lissievici se mai gândise şi la faptul că metodele folosite la trecerea frontierei de agenţi, în condiţii de pace, nu corespundeau cu cele ale infiltrării în spatele frontului inamic în caz de război.

Concluziile formulate de şeful Secţiei I prezintă interes şi din punctul de vedere al doctrinei activităţii de informaţii: „Pentru cazul de război trebuie ca din timp de pace să se organizeze, încadreze, doteze, instruiască şi antreneze agenţi informatori paraşutaţi, putând executa misiuni variabile în timp şi spaţiu, în spatele frontului inamic; personal special instruit pentru interogarea prizonierilor de război; un serviciu pentru strângerea documentelor inamicului rămase pe câmpul de luptă, identificarea şi punerea în siguranţă a întreprinderilor industriale şi depozitelor de tot felul, interesând armata şi economia generală a ţării; eventual şi alte servicii cu caracter special“.

Tot în legatură cu căutarea şi procurarea informaţiilor în caz de război, colonelul Lissievici opina că Serviciul de informaţii trebuia să dispună încă din timp de pace de „un serviciu de radio-ascultare, unul de goniometrie şi altul de decriptare“. Acesta din urmă a lipsit complet atât în organica SSI, cât şi în cea a Marelui Stat Major — Secţia a II-a, tocmai pentru faptul că în planurile de campanie elaborate până în 1941, nu se prevăzuse ipoteza participării armatei române la un război peste fruntariile ţării. Cu toate greutaţile întâmpinate, Planul de mobilizare a SSI a fost realizat de Sectia I Informaţii împreună cu specialişti de la Marele Stat Major în perioada 20 mai-21 iunie 1941.

Secţia a II-a Contrainformaţii a suferit şi ea masive modificări de personal, atât în funcţiile de comandă cât şi în rândurile echipelor şi agenţilor de teren. În activitatea ei s-a pus accent pe latura preventivă. Comentând atribuţiile acestei Secţii, Eugen Cristescu sublinia un aspect de interes pentru doctrina activităţii de informaţii: „Obligaţia cea mai

importantă a unui serviciu de informații stă în opera de prevenire“. Începând cu luna aprilie 1941, la conducerea Secției a fost numit locotenent-colonelul Traian Borcescu, detaşat şi el de la Biroul II al Marelui Stat Major.

Biroul Juridic avea misiunea de a face verificări directe asupra informațiilor obținute de structurile informative, precum şi cercetări judiciare în materie de spionaj, sabotaj sau alte activități ostile intereselor statului român. Magistrații acestui birou primiseră delegații de cercetare ca ofițeri de poliție judiciară de la Direcția Justiției Militare din Ministerul de Război, care exercita şi controlul judecătoresc asupra lor. În fruntea acestui birou a fost numit locotenent-colonelul magistrat Emil Velciu.

Biroul tehnic era compus din compartimentul foto şi laboratorul chimic. Avea misiunea de a sprijini aparatul informativ şi contrainformativ prin efectuarea de fotografii şi expertize.

Biroul transmisiuni se ocupa cu asigurarea legăturilor telefonice şi radio necesare între compartimentele Serviciului. A fost instalată o nouă centrală telefonică cu aparate în toate birourile. S-au obținut de la Secția din România a Abwehrului câteva stații T.F.F. şi maşini de cifrat cu care se putea codifica cu 40 000 chei, ceea ce oferea suficientă garanție şi discreție în transmiterea şi receptarea operativă şi în condiții de siguranță a ordinelor, mesajelor şi informațiilor.

Biroul administrativ nu a existat în vremea lui Moruzov, fiind organizat de Eugen Cristescu, prin intermediul unui ofițer superior detaşat de la Ministerul de Război, „care a pus bazele contabilității după toate regulile în această materie“. Sarcinile biroului erau de a gestiona fondurile băneşti, a ține inventarul materialelor, imobilelor şi încăperilor, a face aprovizionarea cu rechizite etc.

O altă noutate în structura organizatorică a SSI este reprezentată de „**Eşalonul Mobil**“, care, alături de elaborarea Planului de mobilizare a SSI, dovedeşte cel mai bine adaptarea activității informative la condițiile de campanie. „Către sfârşitul lunii mai 1941 — spune Eugen Cristescu — Conducerea statului şi a Marelui Stat Major, prevăzând o campanie în Est, au dat dispoziții precise SSI să organizeze o grupă care să contribuie la acțiunea informativă a Marelui Cartier General“. Colonelul Ion Lissievici susține că el ar fi fost acela care l-a convins pe directorul general de necesitatea organizării acestui Eşalon. Pornind de la iminența intrării în război a României, la jumătatea lunii mai 1941 colonelul Ion Lissievici i-a raportat lui Eugen Cristescu: „Singura posibilitate a SSI ca să procure informații pentru Marele Cartier General constă în a organiza din timp elementele necesare care să se deplaseze o dată cu frontul marilor unități operative“.

Condus de colonelul Ion Lissievici, şeful Secţiei I Informaţii din SSI, acest Eşalon, care subordona în organica lui şi Agentura Frontului de Est, trebuia să procure material informativ pentru nevoile operaţionale Înaltului Comandament al armatei române. „Materialul informativ procurat — declara Ion Lissievici — era încredinţat Biroului Studii al Frontului de Est din cadrul Eşalonului Mobil, care, după ce proceda la studiul şi interpretarea lui, îl înainta la Marele Cartier General — Secţia a II-a“.

„Eşalonul Mobil“ avea următoarea structură organizatorică întocmită imediat după decretarea mobilizării:

Şeful Eşalonului, colonel Ion Lissievici, care îşi menţine şi funcţia de şef al Secţiei Informaţii. În situaţia când directorul general se afla în apropierea frontului, Eşalonul i se subordona direct.

Aparatul de lucru al Frontului de Est, organizat pe două birouri (unul de studii şi altul al agenturii).

Agentura, care avea în subordine trei centre informative amplasate în apropierea frontierei (Suceava, Iaşi şi Galaţi) şi două subcentre (Fălciu şi Tulcea).

Colonelul Ion Lissievici mărturisea că Biroul Agenturii Frontului de Est „trebuia să procure informaţii de pe câmpul de luptă, acţionând în imediata apropiere a frontului marilor unităţi operative“.

„Eşalonul Mobil“ mai dispunea şi de un aparat auxiliar format din: o echipă tehnică, care se ocupa cu asigurarea legăturilor radio şi telefonice, precum şi cu dotarea agenţilor cu aparatura necesară activităţii informative (aparate de fotografiat şi de filmat); o echipă sanitară, cu misiunea de a asigura asistenţa medicală a personalului; o echipă de desenatori, care pe baza informaţiilor obţinute, trebuia să întocmească schiţe, crochiuri, însemnări pe hărţi necesare comandamentelor de unităţi şi mari unităţi; o gardă, formată din jandarmi, care avea misiunea de pază a sediilor Eşalonului; o popotă pentru asigurarea hranei personalului.

Pentru culegerea de date şi informaţii din adâncimea frontului inamic, care în proporţie de 90% aveau caracter militar, „Eşalonul Mobil“ dispunea de o grupă specială numită conspirativ „Vulturul“, condusă de locotenent-colonelul Vasile Palius, ajutat de Nicolae Trohani. Fluxul informativ obţinut de grupa specială „Vulturul“ era dirijat spre Biroul de studii şi documentare al Eşalonului, unde se făcea o primă verificare şi evaluare, după care sub formă de sinteze ajungea la Marele Cartier General, în vederea valorificării.

Întreaga structură a Eşalonului Mobil s-a realizat în mare grabă. Cauza ne-o spune colonelul Lissievici: „A fost necesar ca încadrarea Eşalonului să se realizeze cu efectivul personalului din timp de pace. Or, acesta era destul

de redus față de nevoi şi ca atare, atât încadrarea «Eşalonului Mobil», cât şi a Centralei Serviciului rămasă în Bucureşti au fost sub posibilități".

O altă dificultate de natură organizatorică a constituit-o faptul că majoritatea funcționarilor civili destinați încadrării „Eşalonului Mobil" SSI erau grade inferioare. În consecință, exercitarea activității lor, atât pe front, cât şi în legătură cu ofițerii din statele majore ale comandamentelor de mari unități, ar fi avut de suferit. Pentru a remedia această situație s-a intervenit la Preşedinția Consiliului de Miniştri, care a elaborat un decret de asimilare a gradelor ofițereşti. „Astfel — spune colonelul Ion Lissievici — agentul a fost asimilat gradului de sublocotenent, şi aşa mai departe, ajungându-se ca directorul general să fie asimilat gradului de general de brigadă. Pentru întregul personal civil asimilat gradelor ofițereşti, Ministerul de Război, la cererea SSI, a repartizat efecte de îmbrăcăminte de trupă, care au fost ajustate conform nevoilor şi completate cu gradele respective".

Crearea „Eşalonului Mobil", inclusiv a grupei speciale „Vulturul", a fost impusă de necesități de ordin strategic — intrarea armatei române în război —, iar organizarea lui a fost întocmită şi încadrată de militari, ceea ce constituie o dovadă că SSI-ul a rămas şi după 1940 o structură informativă militarizată, adaptată însă la condițiile de campanie ale unui război ofensiv.

Reorganizarea din 1942. Până la sfârşitul anului 1941, SSI-ul îşi extinsese mult sfera de activitate, crescuse numărul angajaților, iar vechile compartimente se dezvoltaseră şi ele, astfel că s-a simțit nevoia unei noi reorganizări. Eugen Cristescu spune că reorganizarea a fost „determinată de motive de ordin general şi altele de ordin special", precum şi de necesitatea de a realiza un echilibru între sferele de activitate infromativă. Potrivit reglementărilor din ianuarie 1942, SSI-ul era structurat pe 12 secții coordonate de un aparat de conducere central.

Conducerea Serviciului era constituită dintr-un şef cu funcție de director general şi un adjunct. În funcția de director general a fost reconfirmat Eugen Cristescu, iar funcția de adjunct a rămas neocupată până în septembrie 1943 când a fost numit colonelul Ion Lissievici, iar după plecarea sa la stagiu pe front, începând cu 1 ianuarie 1944, a fost numit locotenent-colonelul Traian Borcescu. Conducerii Serviciului îi era subordonat un Secretariat general şi Oficiul de studii şi documentare.

Secretariatul General conducea registratura generală, ținea legătura cu celelalte ministere şi instituții şi executa curieratul extern. Acest compartiment era compus din: Biroul cifru; Biroul 1 Militar (care ținea evidența ofițerilor detaşați la SSI şi făcea legătura cu Ministerul de Război); Biroul 2 Civil (care se ocupa cu problemele de secretariat ce priveau instituțiile civile). Pe lângă aceste birouri, secretariatul mai dispunea şi de un

compartiment de registratură, arhivă şi curieri, şi un cabinet medical. În total, secretariatul era încadrat cu 5 ofițeri, 2 subofițeri şi 28 funcționari civili. În fruntea acestui compartiment a fost numit locotenent-colonelul Voicescu, detaşat tot de la Marele Stat Major.

Oficiul de Studii şi Documentare se ocupa de ținerea evidenței lucrărilor de cabinet, întocmirea sintezelor privind informațiile zilnice, iar pe baza materialelor primite de la secții, realiza studii documentare centralizate, precum şi sinteze sau prognoze privind tendințele de evoluție a unor evenimente sau fenomene ce puteau aduce atingere capacității de apărare a statului român. Acest compartiment avea la dispoziție un efectiv de 4 funcționari civili.

Secția I Informații Externe era condusă în continuare de colonelul Ion Lissievici. Eugen Cristescu spune că Secția I „avea un caracter specific militar". Era compusă în majoritate de ofițeri de stat-major, ajutați de personal birocratic şi câțiva referenți civili. Maniera de lucru era asemănătoare cu cea de la Secția a II-a din Marele Stat Major. Această Secție avea ca sarcini principale procurarea, verificarea şi completarea informațiilor externe, conform necesităților semnalate de Preşedinția Consiliului de Miniştri, Marele Stat Major şi celelalte departamente. Întocmea şi difuza zilnic două Buletine de informații (unul militar şi altul politic), iar săptămânal două sinteze informative (una militară şi alta politică). Periodic, sau în funcție de solicitări, întocmea şi studii de analiză a situației militare, politice, economice şi sociale referitoare la principalele teatre de operațiuni militare sau a forțelor care erau angajate în conflagrație. Tot acestei Secții îi revenea misiunea de a elabora împreună cu Marele Stat Major „Planul general de conducere, orientare, control şi îndrumare a întregii activități a Serviciului", care era mereu adaptat situațiilor operative ce interveneau. Sub aspect organizatoric, s-a păstrat structurarea pe cele trei fronturi (de Vest, Sud şi Est), în schimb şi-a dezvoltat mai mult centrele, subcentrele, rezidențele şi rețelele informative.

Frontul de Vest, condus de maiorul Aurelian Andrea, avea un potențial informativ compus din: centre informative în țară (Braşov, Teiuş, Beiuş, Arad şi Timişoara); un subcentru informativ la Turda; rezidențe în teritoriul ocupat de Ungaria (prin arbitrajul de la Viena), la Târgul Secuiesc, Reghin, Budeşti, Dej, Ilva, Oradea şi în străinătate în Ungaria (Budapesta), Slovacia (Bratislava), Polonia (Lvov), Germania (Berlin), Italia (Roma şi Milano), Franța (Vichy), Spania (Madrid), Portugalia (Lisabona); rețele informative în țară (două la Arad şi câte una la Braşov, Mediaş, Lugoj, Caransebeş, Jimbolia, Beba Veche, Ciumeşti şi Vlaha), în teritoriul ocupat de Ungaria (la Sf. Gheorghe, Brețcu, Miercurea Ciuc, Târgu Mureş, Rodna,

Vişeul de Sus, Sighet, Carei, Satu Mare) şi în străinătate în Ungaria (la Miskolc, Gyöngyös, Retsag, Győr, Szeged şi Lokoshaza), Elveția (două la Berna şi una la Zürich), Franța (Paris), Portugalia (Lisabona), Protectoratul Militar al Reichului (Praga), Suedia (două la Stockholm).

Potențialul informativ al Frontului de Vest, bine acoperit şi infiltrat în mediile de interes, avea ca obiective principale „urmărirea pregătirilor de război ale Ungariei şi măsurile luate de acest stat spre a dobândi o superioritate pentru ipoteza unui conflict armat cu România"; „urmărirea acțiunilor revizioniste maghiare pentru ocuparea întregului Ardeal". De asemenea, desfăşura o bogată activitate informativă cu caracter general, referitoare la evoluția planurilor de înarmare ale statelor beligerante din zonă, tendințele şi şansele de redresare internă a Franței, precum şi a orientării sale externe.

În legătură cu statul slovac, „aparatul informativ al Frontului de Vest era interesat de opera de consolidare internă a statului şi orientarea sa în politica externă", precum şi de „valoarea armatei slovace şi aportului ei în războiul antisovietic".

Deşi România era aliata Italiei, prin aderarea la 23 noiembrie 1940 la Pactul Tripartit, din materialele informative difuzate de Frontul de Vest rezultă că se urmăreau cu atenție aspecte ca: adevăratele simțăminte ale oficialităților şi poporului italian față de România; aspectele şi efectele propagandei maghiare în Italia; atitudinea pe care ar avea-o Italia în cazul când s-ar pune în discuție problema drepturilor româneşti asupra Transilvaniei (teritoriul pierdut prin arbitrajul de la Viena); raporturile militare dintre Italia şi Ungaria; situația din Partidul Fascist şi modul cum opinia publică reacționa față de evoluția evenimentelor de pe principalele teatre de operații militare; starea de spirit a armatei italiene şi a populației civile şi modul în care acestea puteau influența regimul politic al Italiei; atitudinea Italiei față de românii din Balcani; evoluția raporturilor Italiei cu Germania.

În legătură cu interesele politice ale statelor din Peninsula Iberică, potențialul informativ al Frontului de Vest era dirijat spre obținerea de date despre situația internă din Spania şi Portugalia şi modificările de atitudine în politica externă.

Frontul de Sud condus de locotenent-colonelul Ion Popescu avea un potențial informativ format doar din rezidențe şi rețele organizate în străinătate, astfel: rezidențe informative în fostul Regat al Iugoslaviei (trei la Belgrad şi câte una la Vârşeț, Bechicerec, Djvidek, Zagreb, Skoplje), Bulgaria (două la Sofia şi una la Varna), Grecia (două la Atena şi una la Salonic), Albania (Tirana), Turcia (trei la Istanbul şi una la Ankara), Egipt

(Cairo), Siria (Beirut) şi Iran (Teheran); reţele informative în Bulgaria (trei la Sofia şi câte una la Vidin, Ruse, Silistra şi Bazargic), Turcia (cinci la Istanbul şi două la Ankara), Siria (Beirut) şi Iran (două la Teheran).

Cu acest potenţial informativ, Frontul de Sud urmărea evenimentele în legătură cu războiul din Balcani, semnalând atitudinea Bulgariei faţă de aliaţii din Axă, dispozitivul armatei greceşti, efectivele trupelor britanice debarcate în Grecia, lovitura de stat din Iugoslavia cu consecinţe de ordin politico-militar, şi atitudinea de expectativă a Turciei. De asemenea, semnala situaţia căilor de comunicaţii prin care trecea ajutorul anglo-american spre sudul URSS-ului, precum şi legăturile serviciilor de informaţii britanice cu Balcanii.

Frontul de Est a fost condus de locotenent-colonelul Grigore Ernescu şi dispunea de cel mai puternic potenţial informativ, aspect firesc dacă luăm în consideraţie faptul că pe acest teatru de operaţii era angajată armata română în luptele de eliberare a teritoriilor răpite de URSS la 27 iunie 1940. Frontul de Est era alcătuit din: centre informative în ţară, la Cernăuţi şi Chişinău şi în URSS la Odessa. După 1942 s-au mai organizat încă două centre în URSS la Sevastopol şi Rostov; subcentre informative în URSS la Verhiva, Strovopolskaia, Krasnodar, Piatrikovsk, Ordjonikidze, Sodovoje, Abganierova, Ciskiakova şi Vecea-Telsveachi; reţele informative în Peninsula Crimeea la Ialta, Sevastopol, Eupokaria, Kierci şi Djankai, la care se adaugă cele de la Nicolov, Krivoirog şi Dniepropretorsk. În afară de acest potenţial informativ, Frontul de Est a fost sprijinit de „Eşalonul Mobil".

Încă înainte de intrarea armatei române în război (22 iunie 1941), Eugen Cristescu întocmise un plan de acţiune informativă în care potenţialul informativ al Frontului de Est trebuia să „urmărească exploatarea tuturor posibilităţilor pentru stabilirea dispozitivului şi a potenţialului de război sovietic" şi „infiltrarea de agenţi în linia întâi şi în spatele frontului" imediat după începerea operaţiilor militare.

Secţia a II-a Contrainformaţii era condusă în continuare de locotenent-colonelul Traian Borcescu. Avea ca principală misiune procurarea, verificarea şi completarea informaţiilor interne conform necesităţilor semnalate de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Marele Stat Major şi Departamentele ministeriale interesate. Zilnic, întocmea note informative cu caracter politic, economic şi social, iar săptămânal, trei Buletine informative interne privind starea de spirit în rândul universităţilor, păturilor muncitoreşti şi mediilor diplomatice. Lunar, întocmea un Buletin informativ şi patru sau cinci Buletine politice în care erau sintetizate principalele informaţii despre fenomenele cu caracter politic şi tendinţele de evoluţie. Periodic, această Secţie mai întocmea studii de sinteză din proprie

inițiativă sau la cerere, referitor la curentele politice din țară, activitatea minorităților, mişcările iredentiste, acțiunea partizanilor din Basarabia şi Transnistria, acțiuni contra ordinii şi intereselor siguranței statului român.

În iunie 1942, Secția Contrainformații a suferit modificări importante în structura sa, agenturile fiind despărțite pe grupe, care lucrau independent, dar sub directa conducere a şefului Secției. Noua organizare se prezenta astfel: Conducerea Secției era realizată de un şef de secție cu funcția de director; Secretariatul şi registratura, care se ocupau cu primirea, înregistrarea şi distribuirea corespondenței; Arhiva şi evidența, care păstrau materialele culese de aparatul contrainformativ şi țineau evidența persoanelor suspecte ce fuseseră semnalate cu aspecte de interes operativ; Biroul presei, ce avea misiunea să exploateze şi să verifice datele şi informațiile de interes care vedeau lumina tiparului în coloanele ziarelor şi revistelor româneşti sau străine; Agentura I Filaj desfăşura activitate de supraveghere a elementelor ce intrau în sfera de interes a SSI-ului. Lucrările speciale (supravegherea etnicilor germani, a Grupului Etnic German, a agenților şi colaboratorilor serviciilor Gestapoului ce acționau ilegal în România) erau executate doar la solicitarea lui Eugen Cristescu şi sub directa coordonare a lui Traian Borcescu.

În afară de acestea, Secția a II-a Contrainformații mai cuprindea şi opt grupe informative, fiecare cu un domeniu strict delimitat, astfel: *Grupa politică* avea în atenție persoanele care acționaseră înainte de 10 februarie 1938 în diferite partide politice, urmărind poziția lor față de măsurile întreprinse de guvernul antonescian; *Grupa legionari* se ocupa cu urmărirea activității desfăşurate de către foştii membri sau simpatizanți ai Mişcării legionare; *Grupa comunistă* urmărea atât activitatea celulelor şi organizațiilor comuniste, cât şi a partidelor de stânga; *Grupa minorități* supraveghea activitatea potrivnică intereselor statului român desfăşurată de persoane din rândul etnicilor maghiari, germani, ruşi, ucraineni, bulgari, sârbi, croați etc.; *Grupa militară* avea în preocupări activitatea ofițerilor în afara cazărmilor. Se urmărea cu precădere starea de spirit a acestora față de mersul operațiilor militare şi poziția lor față de regimul antonescian; *Grupa economică* culegea date şi informații legate de aprovizionarea populației, cantitatea de produse existente pe piață, tendințele de evoluție a diferitelor ramuri economice şi domenii productive; *Grupa rezidențială* ținea legătura cu rezidențele teritoriale cărora le transmitea în permanent domeniile de interes operativ asupra cărora trebuia să-şi concentreze activitatea informativă; *Grupa diverse* rezolva toate celelalte probleme de interes operativ ce nu intrau în sfera de preocupări a celorlalte grupe.

Prin noua organizare, agentura a fost împărțită după criterii teritoriale, având ca rază de acțiune vechile provincii istorice româneşti: Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Ardeal şi Moldova. Centrele informative ale acestor agenturi se aflau în oraşele Bucureşti, Craiova, Constanța, Sibiu şi Iaşi. Fiecare centru avea la rândul lui rezidențe informative amplasate în principalele oraşe sau târguri unde se concentrau probleme de interes. De exemplu, Agentura Moldova avea rezidențe în oraşele Bacău, Roman, Neamț, Bârlad şi Galați.

Secția a II-a Contrainformații dispunea şi de trei Centre contrainformative cuprinse în Eşalonul Mobil de pe lângă Marele Cartier General al armatei române. Ea ajunsese la un moment dat — după 1943 — să fie încadrată cu 4 ofițeri şi 375 funcționari civili, ceea ce însemna că depăşea ca efectiv întregul Serviciu Secret din vremea lui Moruzov.

Secția a III „G" — Relații Externe a fost condusă de locotenent-colonelul Constantin Ionescu-Micandru. Era o Secție nou înființată cu misiunea de a colabora prin schimbul de informații cu Serviciul de Informații al armatei germane (Abwehr). Sesizând că germanii „nu joacă corect", Eugen Cristescu a recurs la o interesantă stratagemă. A grupat în această Secție toate elementele cu vederi filogermane. El a urmărit să „curețe celelalte Secții ale SSI-ului de elementele filogermane pe care le-a grupat la un loc pentru a le supraveghea mai uşor". Documentele elaborate de Agentura I a Secției Contrainformații privind supravegherea elementelor germane şi filogermane sunt elocvente în acest sens. Secția a III-a „G" se compunea din trei birouri şi două agenturi: Biroul 1 realiza contactul permanent cu un birou specializat al Abwehrului şi efectua traduceri şi retroversiuni din limbile germană şi română; Biroul 2 ținea legătura cu serviciile de informații italiene; Biroul 3 avea un caracter pur administrativ, fiind interesat doar de lucrările de registratură şi arhivă. În afară de aceste trei birouri Secția a III-a „G" dispunea şi de două agenturi: Agentura „P" cu centrul la Ploieşti; Agentura „T-S" cu centrul la Turnu-Severin. Cadrele celor două agenturi erau dirijate sau asistate de agenți ai Abwehrului.

Secția a IV-a Contraspionaj este, de fapt, transformarea, printr-o nouă organizare a grupei din cadrul Secției Contrainformații care se ocupa cu activitatea de contraspionaj. În cadrul ei au luat ființă trei grupe: Grupa 1 Contraspionaj, care urmărea identificarea şi supravegherea agenților serviciilor de spionaj străine; Grupa a II-a Filaj, care se mai numea şi Agentura a II-a, avea în preocupări doar lucrările de filaj prin posturi fixe sau mobile; Grupa a III-a Legații supraveghea personalul legațiilor străine. Misiunea principală a Secției a IV-a consta în „urmărirea acțiunilor de spionaj ale statelor inamice şi neutre; supravegherea legațiilor străine;

urmărirea activităților străinilor şi persoanelor semnalate ca suspecte“. Această Secție dispunea şi de puternice rețele informative alcătuite din agenți infiltrați în cadrul legațiilor străine, mai ales a celei germane, sau în serviciile de spionaj străine care acționau pe teritoriul României. Ea dispunea de un efectiv de 110 funcționari civili şi un ofițer, oameni pregătiți în tainele contraspionajului, cu multă experiență. În perioada ianuarie 1942-august 1944 la conducerea Secției s-au perindat mai mulți şefi (locotenent-colonel Victor Siminel, locotenent-colonel Alexandru Proca, maior Bălteanu, dr. Florin Becescu).

Secția a V-a Contrasabotaj a luat ființă în baza Decretului nr. 687din 16 septembrie 1942. La conducerea ei a fost numit locotenent-colonelul Alexandru Proca. Principalele misiuni ale acestei secții erau: prevenirea actelor de sabotaj; supravegherea întreprinderilor importante în ceea ce priveşte producția şi siguranța; conducerea acțiunilor informative şi preventive în fiecare sector industrial important pentru apărare în economia națională; întocmirea de acte doveditoare pentru cei care se făceau vinovați de sabotaj şi trimiterea lor în fața justiției militare; colaborarea cu autoritățile şi factorii de conducere din întreprinderi la menținerea unei stări de spirit bune în rândurile muncitorilor prin înlăturarea elementelor suspecte sau necorespunzătoare şi prin acordarea de avantaje (cauțiune, dispensare, gratificații etc.). Ca structură organizatorică, Secția a V-a Contrasabotaj se compunea din: Biroul „C“ — Comunicații, care avea în preocupări supravegherea principalelor căi de comunicații (căi ferate, drumuri, poduri etc.) pe unde se transportau produsele destinate frontului sau aprovizionării populației; Compartimentul „Regiuni“ care ținea legătura cu cele 7 regiuni de contrasabotaj: Braşov, Bucureşti, Brăila, Iaşi, Ploieşti, Sibiu, Timişoara, corespunzătoare inspectoratelor militare regionale ale Ministerului Înzestrării Armatei. O atenție deosebită se acorda supravegherii zonei petrolifere, transporturilor şi porturilor de la Dunăre şi Marea Neagră.

Potențialul informativ al acestei Secții era format din aşa-numiții „delegați de contrasabotaj“ care nu erau angajați ai SSI-ului, ci ai întreprinderilor industriale, portuare etc. Pentru sarcinile informative erau plătiți cu o indemnizație specială. SSI-ul selecta oameni pretabili la această activitate, analiza informațiile furnizate şi stabilea pe statul de plată al întreprinderii suma ce li se cuvenea, ceea ce înseamnă că lucrau acoperit. De obicei, erau atraşi în activitatea de „delegați“ inginerii şi tehnicienii cu vechime şi, în rare cazuri, muncitori cu experiență. Secția a fost încadrată cu 10 ofițeri specialişti în probleme economice şi 38 funcționari civili. În ce priveşte numărul „delegaților“, acesta este imposibil de stabilit datorită faptului că erau bine acoperiți.

Secția a VI-a Filaj şi Cenzura corespondenței a luat ființă prin Ordinul nr. 549 din iulie 1941, al Preşedinției Consiliului de Miniştri şi a fost condusă de locotenent-colonelul Constantin Rădulescu (conspirativ Sița). Ea avea ca principale misiuni: a) cercetarea înscrisurilor destinate străinătății, asigurând reținerea celor care prezentau o încălcare a legilor statului român sau care puteau aduce prejudicii din punct de vedere militar, politic sau social; b) întocmirea de rapoarte către autoritățile de resort pentru cenzurile speciale, importante sau urgente şi dări de seamă asupra concluziilor rezultate din cercetarea înscrisurilor. Materialul extras din examinarea înscrisurilor era sintetizat sub forma unor note sau rapoarte pe care le trimitea Preşedinției Consiliului de Miniştri (probleme importante şi cu caracter special sau secret), Marelui Stat Major (probleme de ordin militar), Departamentului Economiei Naționale (tranzacțiile economice, tratativele, opiniile, afacerile), Ministerului Înzestrării Armatei (problemele legate de aprovizionarea şi înzestrarea din străinătate a armatei şi a industriilor militare), Băncii Naționale a României (trimiteri clandestine de valută, operațiuni de cont cu străinătatea, transferuri etc.). Secția a VI-a îşi avea sediul camuflat, bine ales şi acoperit chiar în Palatul Poştelor şi Telecomunicațiilor şi era formată din două birouri: Biroul 1 Cenzură, încadrat cu personal ce executa operațiile pur tehnice şi de desfacere şi închidere a corespondenței; Biroul 2 — Sinteza informațiilor, care întocmea materialele cu probleme de interes operativ.

Secția a VII-a Personal a fost condusă de Dumitru Lepădatu. Se ocupa de angajări de personal, de verificări, de evidența angajaților şi de organizarea cursurilor de specialitate pentru pregătirea personalului. Era încadrată cu 7 funcționari civili care deserveau întregul aparat al SSI-ului şi era formată din 4 birouri: Biroul 1 — angajări, corespondență; Biroul 2 — cazare şi contracte; Biroul 3 — legitimații şi fişe de pensii; Biroul 4 — organizare-mobilizare.

Secția a VIII-a Juridică, condusă până în 1943 de locotenent-colonelul magistrat Emil Velciu, apoi de colonelul magistrat Radu Ionescu, îşi avea sediul în clădirea Malmaison din Şoseaua Plevnei. În afară de Biroul central, Secția Juridică mai dispunea de alte 8 birouri, dintre care 5 activau în diferite regiuni ale țării, iar 3 pe front. Ca misiuni, cerceta şi întocmea acte de trimitere în judecată sau de clasare a spionilor, teroriştilor, sabotorilor, paraşutiştilor şi partizanilor descoperiți de secțiile Serviciului sau de organele altor autorități militare şi civile. Secția era încadrată cu un efectiv de 10 ofițeri, 47 funcționari civili şi 5 subofițeri.

Secția a IX-a Tehnică era condusă de unul dintre cei mai buni specialişti în tehnica criminalistică din acea perioadă, Gheorghe Cristescu,

fratele directorului general al SSI-ului. Ea funcţiona ca organ de tehnică informativă şi contrainformativă şi executa cu ajutorul aparaturii speciale de care dispunea, atât pentru nevoile Serviciului, cât şi pentru autorităţile militare, lucrări referitoare la fotografii normale şi cu raze ultraviolete, cinematografie, planşe speciale pentru expertize grafice sau chimice, expertize de cerneluri secrete şi de reactivi; hărţi, scheme, planuri şi planşe la diferite scări şi proiecţii; documente, ştampile, sigilii etc.

Această Secţie era organizată în 4 birouri şi un laborator: Biroul 1 — Foto se ocupa cu fotocopii secrete şi developări de filme; Biroul 2 — Desen tehnic, întocmea pe baza informaţiilor primite de la agenturi hărţi, schiţe şi grafice privind dispozitivele de luptă ale armatelor inamice sau structurile informative ale serviciilor de spionaj străine ce acţionau în România; Biroul 3 — Zincografie; Biroul 4 — Tipografie; Laboratorul-Tehnic. Secţia era încadrată cu un ofiţer şi 24 funcţionari specialişti.

Secţia a X-a Radio a fost condusă de maiorul Nicolae Luca, detaşat şi el de la Marele Stat Major. Principala misiune a Secţiei era de „a asigura permanent legăturile radio ale întregului Serviciu cu toate organele din ţară şi străinătate“, precum şi „descoperirea posturilor de radio clandestine“.Tot acestei Secţii îi erau încredinţate misiuni de „ascultare a emisiunilor radio, a convorbirilor telefonice străine“. Colonelul Ion Lissievici menţionează în memoriile sale că „prin concursul Serviciului de informaţii german a organizat serviciul de radio-goniometrie pe teritoriul Bucureştiului, subordonându-l conducerii Secţiei Radio“. Din punct de vedere organizatoric se compunea din: Biroul Transmisiuni; Laboratorul Radio. Ea era încadrată cu doi ofiţeri, 24 funcţionari civili specialişti, 4 subofiţeri şi 28 trupă (radiotelegrafişti).

Secţia a XI-a Auto condusă de căpitanul Ion Gămulea, ulterior de maiorul Marcel Iovian, „asigura procurarea şi întreţinerea mijloacelor auto necesare legăturilor Serviciului în ţară sau în zona de operaţiuni şi în străinătate“. De asemenea, asigura transporturile de materiale necesare organelor serviciului din Transnistria, de pe zona de operaţii şi din interiorul ţării. Era compusă din: Biroul 1 — Secretariat, Gestiune şi Evidenţă personal; Biroul 2 — atelier de reparaţie şi circulaţie. Pentru îndeplinirea obligaţiilor ce-i reveneau, Secţia era încadrată cu un efectiv de 1 ofiţer, 5 funcţionari, 3 subofiţeri şi 160 şoferi mecanici. Secţia fusese dotată cu mijloace auto din cele mai moderne.

Secţia a XII-a Administrativă avea misiunea să verifice, să controleze, să contabilizeze şi să ia măsuri de gestionare a materialelor şi fondurilor alocate pentru buna funcţionare a SSI. Ea se compunea din trei birouri: Biroul 1 — Casierie, mânuirea fondurilor şi materialelor; Biroul 2 —

Contabilitate; Biroul 3 — Cazarmare. Această Secție administrativă era încadrată cu un ofițer, 5 funcționari şi un subofițer.

În anul 1943 a mai survenit o reorganizare a SSI-ului, fără a se aduce însă modificări importante în structură. Această reorganizare se referea la schimbarea criteriilor de verificare a pregătirii profesionale a personalului existent şi la înlocuirea celor ce se dovediseră necorespunzători.

Față de anul 1934, efectivul SSI-ului a crescut în 1942-1943 de la 228 cadre la 1 083, ceea ce reprezenta o creştere de aproape cinci ori. Este perioada cea mai de vârf a SSI-ului din punctul de vedere al potențialului informativ. Ion Lissievici menționa că această extindere a fost impusă de cerințele războiului şi prezenta următoarele avantaje: uniformizarea elementelor organice ale Serviciului; compartimentarea atribuțiilor, lucrătorilor şi menținerea discreției; specializarea şi controlul personalului; înlesnea crearea noilor secții impuse de condițiile de campanie în afara granițelor țării.

Colaborarea SSI cu celelalte structuri şi instituții ale comunității informative româneşti

Structurile informative ale unui stat alături de instituțiile civile sau militare subordonate diferitelor ministere, abilitate prin legi organice să culeagă, să stocheze, să verifice sau să manipuleze date şi informații secrete cu relevanță pentru domeniul apărării şi siguranței naționale, sunt denumite în literatura de specialitate drept comunitate informativă. În perioada de care ne ocupăm nu exista această sintagmă. Eugen Cristescu folosea expresia: „Servicii Române de Informații". Cooperarea între aceste structuri şi instituții în probleme de interes național constituie un procedeu des uzitat în activitatea informativ-operativă. De regulă, pentru eficientizarea şi creşterea operativității în domeniul colaborării, unul din serviciile de informații îşi asumă rolul de „primus inter pares", cu misiunea de a coordona şi centraliza schimbul de informații. Pentru perioada 6 septembrie 1940-23 august 1944 acest rol a revenit SSI-ului, după cum rezultă din practica activităților sale — atestate documentar —, dar fără ca legea sa de organizare şi funcționare să prevadă acest lucru. Nu este exclus ca subordonarea sa directă Preşedinției Consiliului de Miniştri să-i fi conferit tacit acest rol în raporturile cu celelalte structuri din comunitatea informativă românească.

SSI a colaborat cel mai strâns şi pe multiple planuri cu Marele Stat Major, colaborare care, în opinia lui Eugen Cristescu „s-a făcut în cele mai bune condiții şi cu rezultate efective pentru ambele părți". S-ar putea spune

că o astfel de colaborare era cât se poate de firească, avându-se în vedere că exista o situație de război în care ponderea informațiilor avea caracter militar. Pe de altă parte, Marele Stat Major a dat un concurs prețios în selecționarea ofițerilor şi subofițerilor încadrați în structurile operative şi administrative ale SSI. De fapt, aceştia figurau doar ca delegați la SSI pentru perioada de campanie, remunerarea şi instruirea lor profesională rămânând în continuare de competența Marelui Stat Major. Nu trebuie omis nici faptul că până la 6 septembrie 1940, SSI-ul fusese o structură informativă în organica Ministerului de Război, ceea ce presupune că vechile practici în munca de informații nu puteau fi abandonate.

O altă fomă de colaborare o constituia schimbul de rapoarte informative zilnice. Secțiile de Informații şi Contrainformații din SSI trimiteau Marelui Stat Major buletinele lor zilnice. La rândul lui Marele Stat Major expedia SSI-ului buletinul său de informații ce se întocmea la Secția a II-a. Exista şi o colaborare tehnică „la teren", adică între structurile informative ale celor două instituții. De exemplu, ataşații militari aveau dispoziții de la Marele Stat Major să orienteze şi să ajute în mod discret activitatea informativă a rezidenților externi ai SSI. Cooperarea informativă s-a făcut şi pe front. Eugen Cristescu declara că „în Moldova, toate informațiile le comunica Marelui Stat Major, Secția a II-a, iar Secția a II-a dădea diferite cereri de informații pe teritoriu". Colonelul Ion Lissievici îşi amintea şi el că SSI „urmărea continuu satisfacerea nevoilor informative ale Marelui Stat Major — Secția a II-a informații şi contrainformații. Aceste nevoi erau concretizate prin Planul special şi cereri de informații".

Eugen Cristescu ne mai oferă şi alte detalii interesante: „Tot angajamentul stabilit cu Marele Stat Major, Centrele sale de informații de pe frontieră şi Birourile statistice trebuiau să coopereze cu Centrele informative SSI, dându-şi reciproc concurs în interesul activității informative. Astfel, organele de frontieră ale Marelui Stat Major ajutau trecerile peste graniță a agenților noştri. Aceste organe nu aveau voie să facă schimb de informații, care se făcea numai între Centre. Aceasta, pentru a se putea face la centru verificarea informațiilor venite pe mai multe căi şi din surse diferite şi a nu cădea în greşeala cercului vicios."

În domeniul contrainformațiilor militare, competențele SSI mergeau doar până la porțile cazărmilor. Supravegherea informativă de către Secția a II-a din SSI a ofițerilor din armată, despre care existau suspiciuni sau se iveau probleme contrainformative, se făcea numai cu aprobarea Marelui Stat Major, căruia trebuia să i se comunice motivele care impuneau măsurile de verificare şi rezultatele obținute.

Existau şi alte structuri comune ale SSI şi Marelui Stat Major, ca de exemplu „Oficiul Central de Cenzură“, care funcţiona în Capitală sub conducerea locotenent-colonelului Gheorghe Rădulescu. Acest Oficiu se ocupa cu cenzura scrisorilor, imprimantelor şi telegramelor interne şi externe, iar în cadrul lui funcţionau ca mobilizaţi pe loc specialişti în decriptări şi cunoscători de limbi străine. Datele, informaţiile şi constatările rezultate din activitatea Oficiului erau folosite pentru întocmirea unui Buletin periodic. Eficienţa acestei activităţi în identificarea unor înscrisuri cu conţinut operativ pentru apărare şi siguranţă naţională a determinat Marele Stat Major să organizeze oficii de cenzură în întreaga ţară.

Tot în cadrul cooperării trebuie socotite şi întâlnirile periodice între directorul general al SSI şi şeful Secţiei a II-a din Marele Stat Major. „Probleme mai importante şi mai dificile — spune Eugen Cristescu — se discutau între şeful SSI şi şeful Secţiei a II-a din Marele Stat Major şi tot astfel se anunţau reciproc evenimentele mai importante“.

Pentru completarea şi verificarea fluxului informaţional precum şi în scopul fundamentării măsurilor de contracarare a unor acţiuni ce vizau slăbirea capacităţii de apărare şi siguranţă naţională, SSI colabora cu diferite structuri din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, în mod constant cu Directia Generală a Poliţiei, Prefectura Poliţiei Capitalei şi Inspectoratul General al Jandarmeriei. Trebuie precizat că această colaborare s-a putut efectua după înlăturarea legionarilor din guvern şi a fost de un real folos pentru SSI, ’’înlesnindu-i să cunoască evenimentele şi stările de fapt din întreaga ţară peste care acţionau organele acestor instituţii“. Cooperarea consta în schimbul reciproc de buletine informative, dar se mai realiza şi în cadrul Consiliului de Ordine Interioară. Acest Consiliu fusese creat pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, încă din primele zile ale guvernării antonesciene, şi la el luau parte ministrul şi subsecretarul de stat al Ordinii Publice de la Ministerul de Interne, directorul general al Poliţiei, prefectul Poliţiei Capitalei şi un reprezentant din conducerea Jandarmeriei. În timpul regimului naţional-legionar, directorul general al SSI nu a fost invitat, întrucât „o colaborare cu ei ar fi fost o imposibilitate morală’’. Abia după rebeliunea din ianuarie 1941, directorul general al SSI a fost invitat să ia parte la Consiliul de Ordine Interioară, unde expunea doar „chestiunile curente“.

SSI trebuia să colaboreze la fel de strâns şi cu Ministerul Afacerilor Străine, întrucât rezidenţii externi lucrau sub diverse acoperiri în cadrul oficiilor diplomatice din străinătate. Principial, miniştri plenipotenţiari trebuiau să dea acelaşi concurs rezidenţilor SSI ca şi ataşaţilor militari. În practică însă între ambasadorii români şi rezidenţii SSI au existat numeroase

asperități, neînțelegeri şi controverse datorită persistenței unei mentalități înguste, de castă, potrivit căreia „doar personalul diplomatic era singurul capabil şi avea dreptul exclusiv de a face informații în străinătate''. În ciuda acestor greutăți, au fost şi momente care au favorizat conlucrarea. Datorită relațiilor foarte bune existente între Mihai Antonescu şi Eugen Cristescu, SSI a obținut de la Ministerul Afacerilor Străine rapoarte mai importante ale legațiilor româneşti din străinătate, care au servit la fundamentarea planurilor generale de căutare a informațiilor, sau au lărgit documentarea în diferite probleme privind stadiul relațiilor politico-diplomatice pe arena internațională, mai ales în zonele de interes pentru România.

SSI a mai colaborat şi cu alte instituții civile, ca de exemplu cu Poşta Centrală şi Societatea de Telefoane, prin intermediul cărora obținea note extrase din interceptarea trimiterilor poştale sau a convorbirilor telefonice pe momente operative.

Întrucât la Preşedinția Consiliului de Miniştri se aduna zilnic un număr însemnat de buletine şi rapoarte informative provenind de la ministerele de Interne, Externe, Război, Justiție, Parchetele de Judecată, Marele Stat Major, Siguranță, Prefectura Poliției Capitalei, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcția Justiției Militare, Direcția Închisorilor şi nu în ultimul rând de la SSI, devenise la un moment dat imposibil pentru conducătorul statului să le poată consulta. În şedința Consiliului de Miniştri din 10 decembrie 1940, generalul Ion Antonescu şi-a exprimat clar nemulțumirea față de sistemul de informare operativă curentă, total dezorganizat, ca urmare a evenimentelor politice interne din septembrie-noiembrie. „Serviciul de informații — spunea Antonescu — înnebuneşte pe cine îi citeşte rapoartele. Primesc informații prin Statul Major, Serviciul Secret, Poliție, Siguranță, Jandarmerie, Ministerul de Interne. Cine vrea să înnebunească în mod sigur, să citească toate aceste informații… trebuie să facem ceva armonios în stat, pentru că aşa cum este acum, este un adevărat haos, care ne costă bani şi ajungem şi la efecte contrare celor pe care le urmărim prin aceste informații". Astfel, s-a simțit nevoia creării unui organ specializat în analiza şi sinteza informațiilor. Din ordinul mareşalului Ion Antonescu, Eugen Cristescu a organizat Serviciul de Centralizare a Informațiilor la Preşedinția Consiliului de Miniştri. Acest aspect dovedeşte că SSI a devenit cu timpul — deşi legea sa organică nu o prevedea — un organ specializat în domeniul culegerii şi prelucrării informațiilor dirijate direct către principalul utilizator, adică, conducătorul statului, ceea ce-i conferea rolul central în ansamblul comunității informative româneşti.

Poate că din această cauză, anumite sincope manifestate în fluxul informațional i-a determinat pe unii observatori ai scenei politico-

diplomatice şi militare româneşti să-i atribuie SSI-ului întreaga responsabilitate, ajungând uneori la critici vehemente potrivit cărora instituția mai mult îl dezinforma pe conducătorul statului. Or, dezvăluind întregul mecanism al cooperării între structurile informative româneşti, chiar cu neajunsurile sale şi imperfecțiunile de detaliu inerente, ne putem da seama de netemeinicia unor astfel de critici. Practic, ne aflăm în fața unui adevărat laborator de culegere, verificare, procesare şi utilizare a informațiilor, reprezentat de comunitatea informativă românească, în care rolul de analiză şi sinteză i-a revenit SSI. În aceste circumstanțe, trebuie să recunoaştem că era practic imposibil să se producă dezinformarea conducătorului statului. Lipsa de operativitate în transmiterea informațiilor şi chiar sincopele înregistrate în activitatea sa, nu pot fi atribuite în exclusivitate unei singure instituții sau celui care a condus-o. Ele țin de resortul întregului mecanism al comunității informative, de presiunea psihologică şi starea emoțională a personalului provocată de conjunctura războiului, şi, nu în ultimul rând, de evoluția rapidă a evenimentelor care luau uneori întorsături neaşteptate, chiar contradictorii.

Cu toate aceste neajunsuri inerente, mai ales în timp de campanie, existența unei structuri care analiza, tria şi sintetiza noianul de informații furnizate organului suprem de decizie a constituit o realizare importantă a SSI, asigurând astfel posibilitatea folosirii oportune de către conducătorul statului a celor mai veridice informații. Aceasta contribuia nemijlocit la elaborarea, mai ales în domeniul militar, a unor hotărâri adecvate situațiilor de pe câmpul de luptă des schimbătoare.

Shimbul de informații şi cooperarea SSI - Abwher

Serviciul Secret a practicat destul de timpuriu schimbul de informații cu serviciile de informații ale Marilor Puteri, precum Anglia şi Franța, extins apoi şi la Germania şi Italia. Aproape în exclusivitate schimbul de informații cu serviciile similare din aceste țări au avut ca temă: armatele țărilor vecine, în special cele cu care România nu avea încheiate tratate de alianță politică sau militară. Acest aspect presupune în mod logic că Serviciul Secret deținea un flux informațional de valoare, întrucât stârnea interesul instituțiilor similare ale Marilor Puteri.

Pentru susținerea acestei opinii putem folosi ca argument şi destăinuirile lui Robert Bishop, ofițer al OSS (Serviciul de Operații Strategice), care a venit în România cu misiunea militară americană, imediat după 23 august 1944, şi care a consultat multe dosare ale Serviciului Secret privind Rusia

Sovietică. Ofițerul american făcea următoarea remarcă despre aceste dosare: „Conțineau cea mai grozavă culegere de date despre sovietici din toată Europa, cu excepția dosarelor găsite în Germania. Prezentau o colecție continuă de date, începând cu primul război mondial. Aceste documente reflectau munca mai multor ramuri ale serviciilor secrete româneşti. Dar secretele cele mai importante fuseseră obținute în cea mai mare parte de un om şi agenții pe care-i dirija. Experții care îi cunosc munca îl considerau cel mai mare spion ce a lucrat vreodată pentru România. Avea peste 200 de agenți activi în Rusia, atât înainte cât şi după război şi nu exista porțiune din această țară, inclusiv bine păzita zona a Uralilor, în care să nu fi pătruns“. Şi parcă în completare, Ştefan Enescu, secretarul lui Moruzov, îşi amintea şi el că „informațiile [obținute de Serviciul Secret — *n.n.*] mergeau până la dezvăluirea celor discutate cu uşile închise în Sovietul Comisarilor Poporului (guvernul) din R.S.S. Moldovenească“ — de peste Nistru „care constituia o placă turnantă a URSS față de noi“.

Începând cu februarie 1937, aşa cum rezultă dintr-un raport olograf întocmit de maiorul Constantin Ionescu Micandru — şeful Frontului de Est din Serviciul Secret —, s-a realizat un prim contact informativ cu Abwher-ul, condus din 1935 de amiralul Wilhelm Franz Canaris. Este unul dintre puținele documente ce s-au păstrat şi care dezvăluie anumite intimități ale activității serviciilor secrete de informații, dar mai ales faptul că Serviciul lui Moruzov era căutat pentru informațiile pe care le deținea despre spațiul sovietic.

În privința perspectivelor continuării schimbului de informații, s-a stabilit ca el să se facă în condiții de o discreție absolută, alternativ, la Bucureşti şi Berlin, ceea ce nu s-a mai întâmplat până în iunie 1939. După declanşarea celui de-al doilea război mondial, s-au stabilit contacte permanente, prin ofițeri de legătură. Să mai consemnăm că Mihail Moruzov a fost primul şef de serviciu secret de informații cu care amiralul Canaris s-a întâlnit direct şi cu care a avut şi cele mai multe contacte, în total patru, două la Bucureşti (în decembrie 1939 şi martie 1940), una în Germania (aprilie 1940) şi alta în Italia (3-5 septembrie 1940).

După numirea lui Eugen Cristescu, în funcția de director general al SSI, colaborarea cu Abwherul a continuat, fiind aprobată de generalul Ion Antonescu. Contactele se făceau direct, între Eugen Cristescu şi colonelul Rodl, şeful Secției din România a Serviciului de Informații al Armatei Germane, iar pentru problemele operative şi tehnice contactul era permanent între colonelul Constantin Ionescu Micandru, şeful Secției a III-a G din SSI şi colonelul german, Alexandru von Stransky.

Noutățile pe care documentele înserate în acest volul le atestă pentru istoriografie se referă la conferințele pe care ofițerii de informații germani le țineau la sediul SSI ori al MStM în prezența ofițerilor români cu sarcini informative pe Frontul de Est. Erau analizate: configurația fronturilor, intențiile de manevră ale comandamentelor armatelor britanice, americane şi sovietice, necesitatea măsurilor de protecție contrainformativă etc. În urma acestor acțiuni de informare se stabileau de regulă sarcinile informative pentru structurile celeor două servicii, SSI şi Abwher.

De exemplu, la conferința din 10 aprilie 1942, colonelul Kintzel, din Secția a II-a a Statului Major al Armatei de Uscat, s-a referit la faptul că, până în acel moment, Comandamentul german a subestimat valoarea Armatei Sovietice. Printre cauzele acestei erori, ofițerul german a menționat: „Concluziilor trase de către Serviciul de Informații german în urma războiului ruso-finlandez, război în care Armata Sovietică s-a prezentat slab din punct de vedere al conducerii operațiunilor, instrucției, disciplinei, moralului, dotării şi serviciilor de aprovizionare. Aceste constatări le-a făcut şi Comandamentul Sovietic care, drept consecință, a înlocuit pe mareşalul Voroşilov de la conducerea armatei prin mareşalul Timoşenko. Acesta din urmă, în baza misiunilor primite, a luat măsuri de redresarea lipsurilor constatate în toate domeniile şi în special pentru complectarea disciplinei, dotarea armatei şi refacerea moralului soldatului sovietic". Interesantă este şi o altă cauză a erorilor de evaluare făcute de germani: „Prin măsurile de ordin contrainformativ luate de către organele sovietice, agenții Serviciului de Informații german nu au putut pătrunde în interiorul URSS pentru a culege informații într-o zonă mai adâncă de 100 – 150 km de la frontieră. În această zonă s-au putut obține date precise de ordin informativ, însă nu s-au putut şti ce se petrece în interiorul URSS. Datorită acestui fapt, *nu s-a putut cunoaşte care sunt posibilităţile industriale ale URSS,* cu atât mai mult că majoritatea statelor capitaliste erau dispuse să subestimeze dezvoltarea industriei sovietice, considerând-o numai ca o creație a propagandei sovietice, ea neexistând în realitate".

Pentru exemplificare se menționează că înainte de începerea războiului contra URSS, Comandamentul german aprecia că armata sovietică dispunea de circa 10 000 care de luptă. În realitate însă s-a văzut mai apoi că, de la începutul războiului şi până în aprilie 1942 au fost distruse 26 000 care de luptă şi totuşi Sovietele mai dispun de 80 Brigăzi care de luptă.

De asemenea, ofițerul german, căruia se pare nu-i scăpa nici un amănunt din analiză, mai menționa că: „Sovietele au întrebuințat mijloace de inducere în eroare a informatorilor oficiali cu ocazia diferitelor parăzi şi festivități militare, făcând să defileze aceleaşi unități de mai multe ori şi păstrând un

desăvârşit secret asupra noilor mijloace de luptă, camuflajul şi conspirativitatea fiind un specific al Sovietelor. Abia după începerea războiului actual, s-a putut cunoaşte gradul de pregătire al Armatei Roşii".

Un alt aspect extrem de interesat prezentat în cadrul consfătuirilor se referă la multe din necunoscutele Armatei Roşii, care au surprins Comandamentul Armatei Germane, ceea ce a dus în cele din urmă la eşecul cuceririi Moscovei. Iată cum este prezentat de analiştii germani: „În ceea ce priveşte armata sovietică, Comandamentul german a fost surprins de apariția: carului de luptă de 52 de tone; tunului rachetă; cum şi de tenacitatea în luptă a soldatului roşu care, chiar încercuit, a rezistat fără aprovizionări, mâncându-şi camarazii morți, fiind în cele din urmă capabili să atace şi să scape de încercuire. De asemenea, Comandamentul german a mai fost surprins la data de 4 decembrie 1941, de apariția pe front în regiunea Moscovei, a următoarelor noi MU: 80 Divizii Infanterie; 80 Brigăzii Infanterie; 10 Brigăzi care de luptă; 25 Divizii Cavalerie. Toate aceste MU au apărut pe front în momentul când germanii erau în plină ofensivă pentru cucerirea Moscovei. Această acțiune a fost întreprinsă datorită faptului că trupele sovietice din linia I-a erau complet epuizate şi efectivele complectate cu civili şi copii. Existența MU semnalate mai sus, nu a fost cunoscută germanilor prin nici un mijloc".

Am citat în extenso din aceste documente pentru a sublinia că ofițerii germani ofereu colegilor lor din SSI şi Secției a II-a a MStM nu numai o informație despre valoarea şi tăria forțelor inamicului comun, dar mai ales modelul unei analize reci, obiective şi critice, fără cosmetizări şi explicații politice, în care nu era omisă evidențierea propriilor slăbiciuni şi limite în cunoaştere. Mesajul era foarte clar: necunoaşterea inamicului poate duce la surprindere, erori de comandament şi, prin urmare, la inevitabile eşecuri. De aici, rolul extrem de important al informațiilor în timp de campanie.

La fel de instructive pentru ofițerii SSI s-au dovedit informațiile furnizate de colonelul Rodl cu ocazia consfăturirii din 23 iulie 1942. Printre altele, ofițerul german atrăgea atenția - la 41 de zile după primul bombardament al aviației americane supra României – , că: „În Orientul Apropiat se găsesc circa 150 de avioane americane, care, probabil, vor fi utilizate pentru atacul zonei petrolifere din România". Astăzi ştim că atacul s-a produs peste mai bine de un an, la 1 august 1943. Datorită măsurilor luate din timp, respectiv întărirea artileriei antiaeriene germane şi române din zonă şi suplimentarea sistemului de protecție contrainformativă, rezultatele atacului au fost limitate. Producția de petrol nu a fost afectată în mod hotărâtor, iar pagubele de partea aviației americane au fost însemnate. Din 177 de bombardiere care au atacat Valea Prahovei, 162 au ajuns în zona petroliferă, 41 au fost

doborâte, 88 s-au înapoiat la bază, din care 55 cu avarii (unele au aterizat pe parcurs), iar 147 aviatori au murit în acțiune, 116 fiind luați prizonieri.

Şi tot cu ocazia conferinței din 23 iulie 1942, acelaşi colonel Rodl atrăgea atenția că armata americană este destul de puternică „pentru a întreprinde o acțiune, fie în Vestul Europei (în Irlanda se află astăzi circa 100 000 americani), fie în Orientul Apropiat". Evaluare corectă, întrucât acțiunea se va produce peste doi ani, la 6 iunie 1944, cunoscută sub numele de „Operațiunea Overlord" sau „Marea debarcare".

Se pare că specialiştii SSI au deprins repede sistemul de analiză şi acribia ofițerilor germani, aşa încât în evaluarea prezentată Preşedinției Consiliului de Miniltri, la sfârşitul lunii martie 1943, despre situația şi posibilitățile Armatei Sovietice, se formulează următoarea concluzie: „Armata Sovietică în urma ofensivei de iarnă a suferit pierderi foarte mari în efective şi materiale. Guvernul şi comandamentul sovietic, judecând posibilitățile sale în personalul de comandă, forțe vii şi materiale, a ajuns la hotărârea de a lupta cu mase de unități blindate şi mecanizate, prin care speră a da lovitura decisivă trupelor aliate. Pentru aceasta face toate eforturile în vederea fabricării în masă de tancuri şi organizarea numeroaselor unități blindate şi motomecanizate, pe care le angajează în luptă până la completa lor nimicire, formând însă mereu unități noi. Sursa principală de fabricație a mijloacelor şi organizarea unităților blindate o formează regiunea Urali. Desfăşurarea actuală a ofensivei de iarnă a Sovietelor dusă cu un important număr de MU şi în special de blindate se pare că a marcat din partea Axei o tendință de a supraestima posibilitățile sovietice, fenomen cu totul contrar celui de la începutul războiului, când forța Armatei Roşii a fost subestimată".

Fie şi prin aceste atestări documentare, pe care prezenta culegere de documente le oferă din plin, se conturază pentru istoriografia domeniului teza conform căreia schimbul de informații şi cooperarea dintre ofițerii SSI cu profesioniştii germani ai frontului secret a fost o experiență extrem de utilă. Din nefericire, acesta nu a putut fi valorificată în perioada care a urmat, datorită pierderilor dezastroase pe Frontul de Est, iar în domeniul informațiilor astfel de eşecuri se plătesc uneori foarte scump. După actul de la 23 august, din ordinul Comandamentului Armatei Sovietice de ocupație, structurile informative ale SSI care activaseră pe Frontul de Est au fost desființate, iar asupra ofițerilor şi a documentelor informative întocmite de ei, s-a declanşat o adevărată „vânătore de vrăjitoare". Documentele din arhiva Frontului de Est au fost fie distruse, fie au luat masiv drumul Moscovei. În timpul regimului comunist, majoritatea ofițerilor SSI au fost condamnați la ani grei de temniță, fiind acuzați de „activitate intensă contra clasei mincitoare". O astfel de aberație venea să acopere adevărul, şi anume

experiența copleşitoare acumulată în timpul campaniei de reîntregire național-statală din cel de-al doilea război mondial.

În schimb, după cum se cunoaşte foarte bine, ofițerii Abwher-ului din structurile Frontului de Est - în frunte cu Gerhard Ghelen şi întreaga sa arhivă -, au avut o altă soartă. Au fost recuperați de americani şi puşi imediat la lucru, experiența lor informativă contra sovieticilor fiind folosită, nu numai la fundamentarea structurilor informative ale regimului democratic din Germania Federală ci mai ales la confruntarea Est-Vest din timpul războiului rece, al cărui deznodământ, de asemenea, îl cunoaştem acum foarte bine.

Continuitatea şi discontinuitatea în activitatea de informații par să devină astfel elemente fundamentale în stabilirea coeficienților de valoare şi a eficienței în domeniul activității de informații. Iar în epoca în care trăim, succesul în războiul contra terorismului internațional, total inuman şi devastator prin acțiunile sale surprinzătoare, nu poate avea sorți de izbândă, în sens de restabilire a păcii globale, fără profesioniştii unui intelligence de calitate.

CONTRIBUȚIA INFORMATIVĂ A SSI ŞI A CELORLALTE SERVICII DE INFORMAȚII ŞI SIGURANȚĂ

Forța şi prestigiul serviciilor de informații şi siguranță națională sunt date de calitatea informațiilor, de operativitatea rezolvării cazurilor şi problemelor aflate în competență, de capacitatea de analiză, sinteză şi previzionare şi, nu în ultimul rând, de eficiența măsurilor de protecție contrainformativă fundamentate pe fluxul informațional difuzat beneficiarilor. Cei care au studiat în arhivă documentele de informare operativă curentă ale SSI sunt unanimi în recunoaşterea acestor calități. Bunăoară, scriitorul şi istoricul Mihai Pelin spunea despre SSI că a fost unul „dintre cele mai eficiente servicii de informații care au acționat şi s-au confruntat în anii celui de-al doilea război mondial“. La rândul lui, istoricul ieşean Gh. Buzatu, în baza studierii a numeroase documente SSI identificate

în arhivele de la Moscova, a apreciat „eficiența remarcabilă a SSI-ului, profesionalismul în afară de orice discuție al oamenilor săi“.

Ne vom referi în continuare la problemele mai importante care au făcut obiectul activității informative a SSI şi a celorlalte organe de informații şi siguranță româneşti până la 23 august 1944.

Informații privind „Iadul de peste Prut“ (28 iunie 1940–22 iunie 1941)

La foarte scurt timp după ce trupele române — participând la ofensiva declanşată de Germania împotriva URSS, la 22 iunie 1941 — au eliberat teritoriile acaparate de Uniunea Sovietică în urma acordurilor secrete realizate tocmai cu Germania, conducătorul statului, Ion Antonescu, a cerut întocmirea unor materiale de sinteză privind regimul de ocupație sovietic.

Astfel de documente, pe care le-am găsit prin diverse arhive, ne dezvăluie tragedia Basarabiei în anul de ocupație sovietică (27 iulie 1940-22 iunie 1941), precum şi câteva dintre metodele folosite de regimul sovietic pentru obținerea unei cât mai rapide supuneri a populației din teritoriile ocupate. Parcurgând textele respective, rezultă clar că au fost vizate câteva obiective precise, dinainte stabilite, că a existat un plan pregătit din vreme şi o infrastructură introdusă peste Nistru mai dinainte, care a intrat în acțiune la ordin. Ne aflăm în fața înrâuririi acțiunilor concepute şi puse în aplicare de serviciile speciale sovietice. O parte dintre membrii coloanei a cincea au fost identificați — după evenimente, este adevărat — de către organele de siguranță. Ei erau recrutați şi dintre minoritari — ruşi, ucraineni, bulgari, găgăuzi şi evrei, aceştia din urmă fiind des invocați; dar au fost destui şi dintre români. Acțiunea lor s-a manifestat prin crearea de panică în rândul populației, sporirea dezorganizării pe un teritoriu şi aşa afectat de retragerea bruscă a administrației, îndrumarea greşită a trupelor române aflate în retragere, atacarea unor unități militare române, batjocorirea, rănirea şi chiar asasinarea ofițerilor, subofițerilor şi soldaților români, marcarea obiectivelor ce trebuiau ocupate cu prioritate de trupele sovietice, sprijinirea acestora pentru o mai rapidă orientare şi avansare. Cu o promptitudine extraordinară au fost arborate drapele din pânză roşie, s-au scris lozinci, unele injurioase, pe statuile ce cinsteau figuri ale istoriei noastre; uneori, au fost chiar distruse.

Este un lucru cunoscut că trupele sovietice nu au respectat calendarul retragerii administrației şi a armatei române, aşa cum fusese el convenit anterior prin ultimatumul din 26-28 iunie 1940. Fapt consemnat şi de un material de analiză elaborat de SSI la 10 octombrie 1940: „Guvernul sovietic

nu a respectat clauzele ultimatumului, considerându-le ca pe nişte noţiuni sterile, pentru opinia publică internaţională, deoarece cuvântul de ordine dat şi executat de armata şi autorităţile sovietice a fost… ocuparea armată dintr-o dată a întregului teritoriu basarabean şi bucovinean, în cel mai scurt timp şi cu toate mijloacele avute la dispoziţie“. Şi se arăta, în continuare: „Dat fiind că unităţile motomecanizate şi paraşutiştii sovietici s-au infiltrat în spatele trupelor române şi au ocupat diferite localităţi şi noduri vitale de comunicaţie, blocând gările şi oprind plecarea trenurilor, transporturile nu au putut fi dirijate la timp conform planurilor de evacuare. Profitând de această situaţie critică, trupele sovietice motomecanizate sub comandă au înconjurat formaţiunile mici române şi, sub ameninţarea mitralierelor de pe tancuri şi autoblindate, le-au dezarmat, le-au luat mijlocele de transport, au arestat şi degradat ofiţerii şi subofiţerii, punându-le astfel în imposibilitatea de a-şi continua evacuarea. Documentul ne oferă şi o primă explicaţie a unei asemenea atitudini: „agenţii comunişti, plasaţi dinainte în Basarabia şi Bucovina de Nord, precum şi cei veniţi o dată cu primele trupe de infiltraţie, au făcut aprecieri jignitoare şi de ponegrire a armatei române şi Comandamentului său, au criticat vehement şi cu ostilitate activitatea desfăşurată de autorităţile române, căutând să dovedească incapacitatea şi lipsa de gospodărire a conducătorilor şi starea de mizerie a populaţiei, în comparaţie cu situaţia din URSS“.

Într-adevăr, armata şi poliţia au fost primele instituţii ale statului român vizate. Doar aparent paradoxal, chiar dacă ele erau şi primele care urmau să dispară din teritoriul cedat. Nu aveau voie să se retragă în ordine, să scape cu prestigiul neştirbit. Imaginea unei armate incapabile să efectueze măcar o retragere în ordine, darămite să mai opună o rezistenţă cât de cât serioasă, trebuia să se fixeze adânc în minte românilor rămaşi. Aşa puteau căpăta credit zvonurile pe care sovieticii le-au pus imediat în circulaţie şi potrivit cărora, în trei luni, aveau să fie la Bucureşti. Scădeau şi speranţele locuitorilor că situaţia se mai putea răsturna, scădea şi rezistenţa lor în faţa noilor autorităţi. Raportul SSI din care am citat, ca şi alte documente, prezintă numeroase cazuri de ofiţeri şi subofiţeri români arestaţi, condiţiile inumane de detenţie la care au fost supuşi, interogatoriile barbare care li s-au luat, cât şi cazuri de poliţişti şi jandarmi omorâţi. Este semnificativ faptul că „majoritatea ofiţerilor au fost obligaţi să dea declaraţie — pe cuvânt de onoare — că vor servi statul sovietic, dând informaţiuni asupra intenţiilor probabile ale Germaniei faţă de URSS (subl. n.) şi că nu vor spune nimănui tratamentul la care au fost supuşi în timpul arestării şi anchetării“.

Despre caracterul organizat al acţiunii de creare a derutei vorbea şi o notă redactată de C. Maimuca, comisar de Siguranţă, la 13 august 1940: „La

orele 11 dimineața 28 iunie şi-au făcut apariția deasupra oraşului Chişinău întâi două şi după cinci minute alte opt avioane sovietice care au aterizat la periferie, debarcând aproximativ 120 persoane, evrei basarabeni fugiți din România în Rusia şi angajați în serviciul de spionaj rusesc. La ora 11,40 bande compuse din aceşti agenți, împreună cu comuniştii locali, au atacat garda slabă a închisorii (întrucât o bună parte din pază se evacuase) şi au dat drumul comuniştilor închişi… La orele 17, focuri de arme răzlețe se auzeau în oraş, însoțite de încercările de retragere şi manifestare a elementelor comuniste, cărora li se aruncau manifeste, placarde roşii, steaguri roşii, portretele lui Lenin, Stalin, Molotov etc. din avioanele sovietice care survolau deasupra oraşului".

O dată cu luarea în stăpânire a teritoriului Basarabiei şi al Bucovinei de Nord de către armata sovietică, s-a produs un fenomen care i-a surprins pe locuitori: „Când primele trupe sovietice au intrat în Basarabia şi Bucovina — consemna documentul elaborat de Maimuca, la 22 august 1940 —, populația românească se aştepta ca armata — în continuarea ororilor săvârşite de populația civilă comunistă instigată de comisarii politici — să se dedea la acte de agresiune sălbatică, că tineretul comunist crescut fără credință în Dumnezeu va măcelări pe credincioşii creştini şi că setoşi de sânge nu se vor opri până când nu-şi vor termina opera lor nimicitoare. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat (subl. n.). Foarte calmi, soldații roşii au ocupat instituțiile de stat şi localurile publice, purtându-se politicos cu populația… Pregătirea trupelor de ocupație ruse, din acest punct de vedere, s-a dovedit a fi foarte bine pusă la punct şi cu o cunoaştere perfectă a realităților din Basarabia şi Bucovina".

S-au instaurat, atât la oraşe cât şi la sate, „comitete împlinitoare", care aveau puteri nelimitate în toate problemele administrative. Următorul obiectiv, după armată şi poliție, îl constituia distrugerea administrației române şi înlocuirea ei cu sistemul sovietic. „Desființarea aparatului de stat anterior, burghez, duşman al regimului nou şi organizarea administrației sovietice în cadrul constituției şi legilor sovietice" — cum se exprimau autorii unei Dări de seamă elaborate de Inspectoratul regional de poliție din Chişinău, la 24 octombrie 1941 — a devenit obiectivul prioritar. Aşa încât, „trei zile după intrarea trupelor sovietice în Basarabia, prima măsură cu caracter general a fost aceea de a se lua conducerea treburilor publice din mâna comitetelor şi a se da în sarcina funcționarilor aduşi din URSS. În unele localități, membrii comitetelor au fost arestați, iar în altele numai unii din membrii care n-au avut purtare strict comunistă. De asemenea, s-au înființat „o mulțime de organizațiuni obşteşti; asociațiuni profesionale, cooperative, uniunea sportivă a tineretului, culturale, comsomolul, MOPR,

organizațiuni în aparență obşteşti, dar în realitate cu activitate mai ales politică“. Şi documentul din 24 octombrie 1941 adăuga şi un citat din Lenin: „Profsoiuzurile sunt şcoala comunismului“. Aceasta la nivelul administrației locale.

În ceea ce priveşte integrarea celor două provincii istorice româneşti, ea s-a făcut într-un mod diabolic, cu consecințe de care ne lovim şi astăzi. Astfel, Bucovina de Nord şi județul Hotin, împreună cu județele Ismail şi Cetatea Albă au fost alipite RSS Ucrainene, iar restul Basarabiei, împreună cu republica moldovenească transnistreană — creație artificială a sovieticilor din 1924 — au format Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Au urmat măsurile pentru „trecerea bunurilor economice în mâinile întregului popor“ prin naționalizarea „băncilor, întreprinderilor bancare şi comerciale, transportului pe căi ferate şi ape şi a mijloacelor de legătură ale Basarabiei“ — am citat titlul „Decretului prezidium-ului Sovietului suprem al Uniunii Sovietice“, publicat de „Izvestia“ din 16 august 1940. De fapt, din cuprinsul lui rezultă că erau naționalizate şi „întreprinderile industriale cu un număr mai mare de 20 muncitori sau cu un număr mai mic de 10 oameni — cu o putere motrice efectivă nu mai mică de 10 cai putere“, cât şi toate întreprinderile poligrafice, de spirtoase, spitalele, farmaciile, sanatoriile, instituțiile şcolare de toate gradele, cinematografele, teatrele, stadioanele, muzeele şi galeriile, marile restaurante, proprietățile mari de casă, casele celor care „au fugit din Basarabia“. Decretul semnat de Kalinin era datat 15 august 1940.

În continuare, în fiecare întreprindere sau ramură de activitate se fixa un plan de producție, o normă de lucru, care trebuia îndeplinită de fiecare muncitor. Norma era stabilită după muncitorii cei mai buni şi în funcție de ea erau fixate şi salariile.

Aceeaşi „grijă“ au manifestat-o noile autorități şi față de problema țărănească. S-a procedat mai întâi la „împroprietărire“, prin împărțirea pământului, „proprietatea moşierilor, bisericilor, pământurilor culacilor şi vitele lor, celor săraci din sate pentru ca astfel să se facă egalizarea poporului printr-o nivelare forțată… s-a observat cu acest prilej la sate o lipsă completă de judecată matură a păturei rurale. Poporul, zăpăcit în tot felul de politicienii trecutului, era obişnuit să aplaude în orice ocazie. Au aplaudat pe ruşi, au ovaționat numele lui Stalin, după ce îndelung aplaudaseră pe toți conducătorii noştri care s-au perindat prin Basarabia şi Bucovina. Lipsiți de statornicia unei judecăți drepte, populația săracă şi mijlocie a satelor ca şi golănimea oraşelor au crezut că în sfârşit raiul sovietic mult aşteptat este împlinit. Au crezut că sunt liberi şi independenți şi au maltratat pe notarii comunelor rămâşi pe loc şi în special pe agenții

fiscului, contra cărora se acumulase o ură de neînvins. În primele zile de ocupație, satele Basarabiei au fost lăsate în voia soartei“ — scria C. Maimuca în august 1940. Totul era însă gândit. „Culacilor, tot pe acelaşi considerent, nu li s-a confiscat tot pământul, ci li s-au lăsat inițial câte 5-6 hectare“, nota Sinteza Jandarmeriei, din iulie 1944. Tot la 15 august 1940, sub semnătura aceluiaşi Kalinin, se dădea un Decret prin care „din ziua de 28 iunie 1940 tot pământul cu subsolul lui, pădurile şi apele de pe teritoriul părții de nord a Bucovinei se prezintă ca proprietate de stat, adică de avut al întregului popor“. În Basarabia, constituirea sovhozurilor şi a colhozurilor a început abia în februarie-martie 1941, ajungându-se la un număr de 120 de colhozuri şi sovhozuri. Încă din iulie 1940, populația din Basarabia era scoasă cu forța la munca câmpului, potrivit unei note a Inspectoratului regional de poliție „Dunărea de Jos“, din 24 iulie 1940. La 17 august 1940 s-au fixat norme obligatorii pentru predarea grânelor, cu variații de la județ la județ. Plata era derizorie. După cum consemna documentul din 24 octombrie 1940, „chitanțele pentru cerealele predate de multe ori nu se eliberau sau se pierdeau, astfel că la mulți țărani s-au cerut cereale de câte două ori“.

Realizându-se naționalizarea întreprinderilor, băncilor şi a pământului, statul putea controla după bunul plac viața cetățenilor, înfometându-i cât vroia. Încă din primele zile ale ocupației sovietice, camioanele armatei au început să care produsele agroalimentare peste Nistru, spre disperarea chiar a celor care le ieşiseră înainte cu flori şi steaguri roşii. În declarațiile persoanelor, care au reuşit să părăsească teritoriile ocupate în lunile iulie şi august, apar constant formulări de genul: „magazinele părăsite de refugiați au fost transformate în cooperative, unde lumea făcea coadă pentru o sută de grame de zahăr şi alte alimente în mică cantitate“, sau „băncile şi magazinele mari sunt închise; orașul este lipsit de alimentele strict necesare ca zahăr, carne, grăsimi etc.“. Şi pentru a înțelege mai bine ce a adus ocupația sovietică să mai citățm o frază din Darea de seamă elaborată de Inspectoratul regional de poliție Chişinău: „Funcționarii sovietici, veniți o dată cu trupele de ocupație, exprimau deseori o admirație naivă față de abundența ce au găsit în Basarabia“.

Dar principalul instrument prin care regimul sovietic s-a impus a fost teroarea, fizică şi intelectuală. Ea s-a dezlănțuit la scurt timp după instalarea noilor autorități. Au fost arestați toți cei socotiți suspecți „din punctul de vedere al sentimentelor față de noul regim“, în primul rând foştii funcționari, intelectuali şi foştii parlamentari români, în special cei care făcuseră parte din Sfatul Țării şi Frontul Renaşterii Naționale. „Presupuşii vinovați erau ridicați de obicei noaptea, cu aşa-zisa maşină neagră şi după o scurtă cercetare dispăreau fără urme“. Cei care doreau să se repatrieze erau

şicanați, bunurile mobile şi imobile le erau confiscate, erau obligați să semneze declarații că după ce vor ajunge în România vor activa în favoarea serviciului de spionaj sovietic, părinții lor fiind opriți ca ostateci. Documentul din 24 octombrie 1941 stabilea trei valuri de arestări: imediat după ocupație, în septembrie 1940, şi în iunie 1941. Cei mai mulți dintre arestați au fost deportați. De asemenea, mulți locuitori au fost ridicați din oraşe şi sate, individual sau familii întregi. La 15 mai 1941, de exemplu, Comitetul executiv al raionului Bolgrad trimitea preşedintelui Sfatului sătesc Cubei următoarea adresă: „Alcătuiți un tablou de locuitorii Sfatului sătesc al Dvs., care urmează a fi deportați din acea comună, separat pentru acei care urmează să fie deportați cu toată familia. Comunicați-ne neîntârziat numărul acelora pe care îi hotărâți că-i deportați". Singurul criteriu: bunul plac. Singurul obiectiv: strămutarea românilor. O formulă mascată de deportare a constituit-o „rezolvarea problemei şomajului". Chiar ziarele „Izvestia" şi „Pravda" au anunțat în mai multe rânduri deplasarea a câteva mii de români în alte zone ale URSS, sub pretextul asigurării unor locuri de muncă. O deportare masivă s-a produs în noaptea de 13/14 iunie 1941, când 15 000 familii au pornit în bejenie. Destui nu au mai ajuns vreodată. Au pierit pe drum sau au fost asasinați. După revenirea autorităților române, în 1941, s-au descoperit mai multe gropi comune. În Sinteza Jandarmeriei din iulie 1944, numărul cadavrelor descoperite în gropile comune de pe teritoriul Basarabiei era apreciat la 329. Dar ne-a impresionat un alt caz: „La şcoala moldovenească din Orhei 40 de elevi au fost executați fiindcă au lipit pe uşa şcolii un afiş în care spuneau că s-au săturat de pâine rusească şi doresc pâine românească". Execuțiile au căpătat proporții după 22 iunie 1941, moment în care s-a declanşat atacul împotriva URSS. Un raport SSI enumera următoarele cazuri cunoscute: „execuțiile săvârşite la sediul Consulatului italian din Chişinău; execuțiile din celulele de torturi şi din beciurile palatului Metropolitan din Cernăuți; executarea a 15 000 ostateci şi prizonieri români la Saratov, ca represalii la împuşcarea evreilor din Odessa…".

Teroarea a fost nu numai fizică, ci şi intelectuală. Principala instituție vizată a fost biserica, stâlpul rezistenței. S-au folosit atât forme de disuasiune, cât şi forța brutală, mergând până la distrugerea bisericilor. Declarațiile celor scăpați din iadul de peste Prut vorbeau despre faptul că mai ales bătrânii erau împiedicați, chiar şi cu forța, să meargă la biserică. Primele documente, elaborate în iulie 1940, vorbesc despre o închidere generală a bisericilor, multe primind alte destinații (cantine, grajduri sau magazii), în vreme ce odoarele au fost confiscate. Documentul elaborat de SSI, la 10 octombrie 1940, spunea că „numai datorită intervenției populației,

bisericile au fost redeschise, însă cei care le frecventau erau suspectați". Dar nu toate, căci unele au rămas în continuare „cantine sau sedii de Înalte comandamente militare". Se pare că opoziția populației a fost considerabilă, căci autoritățile au recurs la alte metode. „Iată un mijloc de exterminația Bisericii — se scria în Darea de seamă a Inspectoratului regilonal de poliție Chişinău. În Chişinău, în cursul anului de ocupație s-au lăsat credincioşilor trei biserici… pe lângă cota de impozabilitate extraordinar de mare, care nu se calculează asupra venitului, ci asupra deverului, adică încasărilor, indiferent dacă întreprinderea are sau nu are venit… impozitul rezultat pentru ocupațiuni ce nu se bucurau de simpatiile puterii comuniste era aşa de mare încât nu-l putea suporta nici preotul, nici comunitatea credincioşilor… Biserica din Chişinău, str. Bulgară, a fost impusă la un impozit de 10 000 ruble anual şi preotul ei la fel. În asemenea condițiuni, orice biserică cu timpul, inevitabil, trebuia să-şi închidă uşile. La aceasta trebuie adăugată conform legii (art. 58 Cod penal) neplata impozitului datorat în termene stabilite, însoțită şi de elementele relei credințe (şi un popă întotdeauna este de rea credință) se pedepseşte cu închisoare şi amendă de 10 ori impozitul datorat".

Pentru impunerea voinței autorităților s-a făcut apel şi la întreg arsenalul propagandei: filme şi broşuri documentare despre mărețele realizări ale URSS sub conducerea înțeleaptă a tovarăşului Stalin, piese de teatru cu subiecte din viața oamenilor sovietici, ziare ce publicau articole pe aceeaşi temă. S-au creat chiar şi eroi noi, precum „proclamarea post-portem a faimosului bandit G. I. Kotovski drept paladin spiritual, protector al nou createi republici moldoveneşti". Şcoala a fost trecută şi ea sub controlul autorităților sovietice, profesorii şi învățătorii recalcitranți fiind îndepărtați. Curând, alfabetul latin a fost înlocuit cu cel chirilic.

Statul sovietic a pus aşadar în aplicare un plan sistematic şi premeditat pentru deznaționalizarea populației româneşti din Basarabia şi Bucovina de Nord. El a fost reluat pe o scară mai amplă, după 1944, când sovieticii au revenit în teritoriul dintre Prut şi Nistru. În linii mari, el s-a aflat la baza programului aplicat şi în România, după 23 august 1944. Cu acelaşi succes final — în ciuda nenorocirilor provocate — ca şi planul țarist de deznaționalizare aplicat Basarabiei după 1812.

Această realitate istorică o putem reconstitui astăzi mai în detaliu şi datorită documentelor de informare, analiză şi sinteză elaborate de serviciile de informații, poliție şi siguranță româneşti, care şi-au făcut datoria cu profesionalism.

Ne explicăm acum mai bine de ce împotriva serviciilor noastre de informații, poliție şi siguranță s-au dezlănțuit adevărate „vânători de

vrăjitoare“; pentru că ştiau şi văzuseră prea multe în legătură cu „prefacerile comunismului sovietic“, în realitate „iadul de peste Prut“. După instaurarea guvernului procomunist, la 6 martie 1945, foştii ofițeri de informații şi jandarmerie, la fel ca şi comisarii de siguranță, au fost arestați, unii ținuți în puşcării ani de zile fără sentințe judecătoreşti. S-a făcut şi o curățenie în arhivele „fostelor organe burghezo-moşiereşti“, tocmai pentru a nu se lăsa nici o urmă, nici o mărturie despre ticăloşiile făcute de regimul de ocupație sovietică. Datorită unor funcționari iubitori de țară, tradiție şi neam, o parte din documente au fost ascunse cu prețul unor riscuri imense, iar astăzi astfel de documente îşi aşteaptă cercetătorii de bunăcredință pentru a fi puse în valoare. Noi am folosit doar o mică parte din ele, suficiente însă pentru a schița acea istorie adevărată, ascunsă până în 1989.

SSI DESPRE MIŞCAREA LEGIONARĂ

Cedările teritoriale din vara anului 1940 au grăbit prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, eveniment care s-a produs şi sub presiunea demonstrațuiilor stradale din Capitală şi alte câteva oraşe mari ale țării, în care legionarii au avut un rol ce nu poate fi neglijat. Demonstrațiile protestatare anticarliste din zilele de 3-5 septembrie 1940 au fost considerate atât de memorialiştii legionari[10] cât şi de generalul Ion Antonescu[11], ca fiind o „revoluție legionară”.

Prin Înaltul Decret Regal din 14 septembrie 1940, România a fost proclamată stat național-legionar, generalui Ion Antonescu devenind Conducătorul statului, iar Horia Sima, comandant al Mişcării legionare şi vece-preşedinte al Consiliului de Miniştri. Acest act politic poate fi evaluat ca o mezalianță de conjunctură, nesinceră din partea ambelor părți. Ea s-a

[10] Horia Sima, *Sfârşitul unei domnii sângeroase (10 decembrie 1939 – 6 septembrie 1940),* Ediția a II-a, Madrid, 1990, p. 434.

[11] Mareşalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite,* Studiu introductiv de general-maior Mircea Agapie, documente selectate şi pregătite pentru tipar de maior Constantin Hlihor, Bucureşti, 1993, p.163.

destrămat cu violență, după numai 130 de zile, în urma evenimentelor din 21-23 ianuarie 1941.

Majoritatea documentelor oficiale dar şi a izvoarelor memorialistice, mai puțin cele venite din partea foştilor gardişti, denumesc prin sintagma „rebeliune legionară" destrămarea sângeroasă a statului național-legionar.

Persoana cea mai bine informată şi responsabilă de faptele Mişcării legionare, Horia Sima, dezvăluie în lucrările sale memorialistice, cu precădere în cele două volume intitulate „*Era libertății*", o serie de aspecte deosebit de interesante ale guvernării celor 130 de zile național-legionare, dar şi a conjuncturii în care s-a prăbuțit, fapt pentru care, în ansamblul ei, lucrarea poate fi considerată ca un valoros izvor istoric. Desigur, lucrarea are şi o țintă politică transparentă, întrucât formulează teza potrivit căreia, Mişcarea legionară a dovedit sinceritate şi loialitate, atât față de cxonducătorul statului, cât şi față de principiile constituționale ale actului din 14 septembrie 1940; iar singurul care ar fi purtat răspunderea pentru prăbuşirea lui în urma violențelor din 21-23 ianuarie 1941, nu ar fi altul decât generalul Ion Antonescu. Fără îndoială că în rândurile ce urmează nu ne propunem să comentăm ori să demontăm o astfel de teză, întrucât menirea istoricului nu este de a polemiza cu un izvor istoric, ci de a verifica şi corobora toate datele şi informațiile pentru a stabili succesiunea corectă a evenimentelor şi de a le explica de pe o poziție obiectivă şi neangajată politic.

Într-un asemenea demers, documentele Serviciului Special de Informații (SSI) sunt de un real interes, şi aceasta din două motive. În primul rând, pentru că SSI a fost una dintre instituțiile fundamentale ale statului român care, după cum spunea Eugen Cristescu, s-a confruntat cu Mişcarea legionară atâta timp cât a reprezentat „o conspirație periculoasă pentru existența statului român"[12]. În al doilea rând, pentru că activitatea SSI contra Mişcării legionare a fost considerată de acelaşi Eugen Cristescu ca fiind una dintre cele mai importante realizări în plan contrainformativ, în perioda decembrie 1940 – august 1944. Ea nu a îmbrăcat forme violente, ci s-a limitat doar la acțiuni pur informative, încadrate strict în atribuțiile ce revin unor instituții de acest gen. Au fost bine concepute şi profesionist realizate, corespunzând comandamentelor principalului factor de decizie politico-militară a statului român. Din acest punct de vedere, se poate spune, fără teama de a greşi, că activitatea SSI nu se deosebeşte cu nimic de cea a altor instituții şi structuri informative similare din epocă.

[12] Eugen Cristescu, *Organizarea şi activitatea SSI,* în Cristian Troncotă, *Omul de taină al Mareşalului,* Editura Elion, Bucureşti, 2005, p. 195.

Cartea albă a rebeliunii

Documentele informative de analiză, evaluare şi sinteză, întocmite de SSI despre Mişcarea legionară înainte, în timpul şi după evenimentele din ianuarie 1941, au fost adunate într-un dosar format din 5 volume, fiecare însumând circa 400 de file şi care, în arhivă, poartă denumirea de *Cartea albă a rebeliunii*. Cele mai importante „piese" din acest dosar au fost publicate în volumele *Pe marginea prăpastiei*, lucrare care în epocă a avut un impact asupra opiniei publice, întrucât comentariile vizau o motivaţie politică precisă: sublinierea meritelor generalului (devenit, în august 1941, mareşal) Ion Antonescu şi rolul său decisiv în salvarea patriei, dusă de legionari în haos şi război fratricid[13].

Horia Sima menţiona că lucrarea *Pe marginea prăpastiei* ar fi fost scrisă de Ovid Vlădescu, „omul de casă al lui Ion Antonescu"[14]. Colonelul Traian Borcescu, fostul şef al Secţiei a II-a Contrainformaţii din SSI, adică omul care în epocă a fost informat la fel de bine ca şi Eugen Cristescu în problema legionară, a mărturisit că nu Ovid Vlădescu este autorul lucrării *Pe marginea prăpastiei*. Acesta din urmă a făcut mai multe tentative de a da o interpretare politică documentelor SSI, dar au rămas nefinalizate, în sensul că nu au fost pe placul Mareşalului. Ofiţerii din Marele Stat Major chiar glumeau pe seama acestuia, poreclindu-l cu ironie „Zero" Vlădescu. Adevăraţii autori sunt colonelul Marin Alexandru şi un colectiv de analişti (de la Secţia a II-a a Marelui Stat Major şi SSI) pe care l-a coordonat. Toţi aceştia au realizat forma finală acceptată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Implicarea SSI şi a Secţiei a II-a din Marele Stat Major, adică principalele structuri ale comunităţii informative româneşti, în acţiuni de propagandă antilegionară poate constitui la prima vedere o imixtiune în viaţa politică a statului, ceea ce ar justifica în acest caz înverşunarea memorialiştilor legionari. Suntem datori să precizăm însă că în arta informaţiilor astfel de acţiuni intră în atribuţiile curente şi fireşti întreprinse de structurile informative ale oricărui stat şi poartă numele de pregătire contrainformativă a populaţiei. Scopul unor acţiuni speciale de acest gen este de a influenţa opinia publică spre conştientizarea intereselor supreme ale statului. Ele se întreprind oriunde şi oricând în lume, mai ales atunci când raţiunile de stat le impun. Istoria serviciilor secrete de informaţii ne oferă suficiente exemple, dar evocarea lor în acest spaţiu nu îşi are locul.

[13] Ioan Scurtu, *Cuvânt înainte* la *Pe marginea prăpastiei,* Bucureşti, 1992, vol. I, p. 9.
[14] Horia Sima, *Era libertăţii. Statul naţiona-legionar,* vol. I, madrid, 1996, p. 283.

Depăşind însă acest aspect, va trebui să recunoaştem că documentele publicate în anexa lucrării *Pe marginea prăpastiei* dezvăluie fapte şi evenimente care cu greu pot fi contestate. Concepţia lucrării reliefează aspecte de modernitate pentru activitatea celor ce au purtat povara misiunilor informative şi contrainformative, le-au conceput şi realizat. Aşa se explică de ce lucrarea a fost şi va rămâne — cu limitele de rigoare — un izvor istoric de prima mână, pentru cei ce se apleacă cu bunăcredinţă şi în dorinţa de a reconstitui adevărul despre evenimentele acelor timpuri.

Decizia finală, obţinută de generalul Ion Antonescu în confruntarea violentă cu Mişcarea legionară, se datorează şi faptului că a fost bine informat în legătură cu starea de spirit reală a opiniei publice româneşti şi, deopotrivă, a armatei. Este un aspect important, ceea ce impune o tratare a lui în părţile esenţiale.

Horia Sima menţiona că armata română era împărţită la acea vreme în trei categorii: „O parte din şefii supremi erau necondiţionat la dispoziţia generalului Antonescu, ca de pildă Pantazi, Şteflea şi alţii; a doua parte, aparţinea vechilor cadre carliste, demoralizate şi timorate; a treia parte, făţiş sau în forul interior, manifesta simpatii pentru Mişcare“. În relaţiile cu armata, Mişcarea legionară dispunea — în opinia celuiaşi memorialist — şi de alte avantaje, de care era lipsit generalul Ion Antonescu: „Trupa, masa soldaţilor, era formată din legionari sau simpatizanţi ai Mişcării, în proporţie covârşitoare. Tinerii ofiţeri locotenenţi şi sublocotenenţi erau în număr impunător afiliaţi spiritului Mişcării legionare. Elita liceelor militare şi a şcolilor militare de toate armele era încadrată în Frăţiile de Cruce“[15].

Eugen Cristescu nu contrazice acest aspect, dar oferă următoarea explicaţie: „Psihoza legionară cuprinsese pe mulţi din oportunism, laşitate sau naivitate şi găsise simpatizanţi chiar şi în armată“[16]. El se baza pe documentele informative şi de analiză ale SSI. De exemplu, în „Referatul privind rebeliunea legionară“, document neinserat în lucrarea *Pe marginea prăpastiei*, şi nici clasat în copertele Cărţii albe a rebeliunii — şi vom înţelege imediat cauza —, întâlnim următorul comentariu: „Armata încă nu a fost cruţată. Uzând abil de puritatea ideilor naţionaliste [legionare, n.n.] şi-au recrutat simpatizanţi, fie prin contact direct, fie indirect (soţie, copii, rude). Acţiunea a fost îndreptăţită mai ales faţă de ofiţerii tineri şi elevii de la şcolile de ofiţeri. Prezenţa în rândurile armatei a legionarilor, ofiţeri de rezervă şi trupă, a înlesnit convertirea şi adeziunea la Mişcarea legionară a numeroşi ofiţeri activi şi subofiţeri. Au fost rătăciri şi printre ofiţerii superiori, care au mers până la a cere eliminarea din oştire a cadrelor, care

[15] *Ibidem,* p. 337-338.
[16] Eugen Crsitescu, *op. cit.,*p. 187-188.

păstrând linia neutrală a educației militare nu ar simpatiza acțiunea legionară“[17].

Bine informat despre această situație din armată, generalul Ion Antonescu a reacționat prin elaborarea Ordinului nr. 1 936, care a intrat în vigoare la 18 decembrie 1940. Se interzicea orice amestec legionar în armată şi orice amestec al armatei în Mişcarea legionară[18]. Greu de evaluat efectul imediat al acestui ordin. Horia Sima nu face referire la el fie că nu l-a cunoscut, fie că nu i-a dat importanță. În schimb, analiştii SSI ajunseseră la concluzia că „propaganda demagogică a legionarilor, prin care se încerca să se ascundă faptele cele mai josnice, a produs un salutar reviriment; cadrele armatei nu au mai putut fi înşelate şi au devenit foarte circumspecte“[19]. De asemenea, „abuzurile, ilegalitățile şi incompetența conducătorilor puşi în fruntea treburilor obşteşti au indispus armata“[20]. Mai neted spus, insistența legionarilor de a atrage armata de partea Mişcării prin propagandă şi demagogie se întorcea, în opinia analiştilor SSI, ca un bumerang împotriva inițiatorilor.

Horia Sima nu aminteşte nici de acest aspect, fie că nu l-a sesizat, fie că l-a trecut sub tăcere cu bună ştiință. În lucrările sale memorialistice, Horia Sima arată însă că asasinarea lui Iorga a fost contraproductivă pentru legionari[21]. Documentul de analiză al SSI consemna că acest tragic eveniment „a consternat armata“[22], iar Eugen Cristescu, în memoriile sale sublinia: „Moartea lui Nicolae Iorga, această mândrie a culturii româneşti, profesor la zeci de generații de ofițeri la Şcoala de Război, a despărțit pe legionari pentru totdeauna de opinia publică cinstită din țară şi le-a înstrăinat orice simpatii în armată“[23].

Sunt multe pasaje din scrierile memorialistice ale lui Horia Sima care demonstrează că el confunda opinia publică românească cu Mişcarea legionară şi stăruim asupra termenului de confuzie, chiar şi în situația în care acceptăm fără rezerve că numărul purtătorilor de cămăşi verzi cu diagonală crescuse la un milion, aşa cum a raportat şi a promis Horia Sima că-i pune la dispoziție conducătorului statului în ziua jurământului de loialitate, la 6 octombrie 1940, în fața unei impresionante mulțimi adunate în Piața Națiunilor Unite. Prin urmare, putem reține că documentele informative şi de analiză ale SSI conturează teza, greu de contestat şi în discordanță cu

[17] Arhhiva Națională Istorică Centrală (în continuare se va cita sigla Arh. NIC), fond Președinția Consiliului de Miniştri (PCM), dosar nr. 356/1941, f. 5.
[18] Arhiva Serviciului Român de Informații (în continuare Arh. SRI), fond „D”, dosar nr. 143, f. 303-304.
[19] Arh. NIC, loc. cit., f. 32.
[20] Ibidem.
[21] Horia Sima, *Cazul Iorga-Madgearu,* Editura Carpați, Madrid, 1961, p. 24.
[22] Arh. NIC, loc. cit., f. 32.
[23] Eugen Cristescu, *op. cit*., p. 188.

afirmațiile lui Horia Sima, că înainte de producerea evenimentelor din ianuarie 1941, „opinia publică cinstită“ din România şi armata erau de partea generalului Ion Antonescu. Deci, pe străzile Capitalei şi în alte oraşe mari ale țării, ca Timişoara, Braşov, Constanța, Ploieşti etc., de fapt acolo unde legionarii se arătaseră activi şi în septembrie 1940, nu poporul român se răsculase împotriva generalului Ion Antonescu, ci Mişcarea legionară, aţâţată la rebeliune. Avem acum şi explicația poziției SSI, contrară intereselor legionare, care a ieşit în evidență prin măsurile informative din timpul rebeliunii şi care a constituit un sprijin real pentru conducătorul statului. Poziția era fundamentată pe cunoaşterea şi receptarea corectă a opiniei publice româneşti, inclusiv a stării de spirit din armată. De altfel, o instituție de această natură nu poate iniția şi desfăşura acțiuni contrare majorității populației, întrucât s-ar descalifica. Afirmația făcută în legătură cu profesionalismul SSI a avut în vedere şi acest aspect. Pe de altă parte, se poate afirma că şi hotărârea Führer-ului de a-l sprijini pe generalul Ion Antonescu prin aşa-zisa intervenție decisivă din 23 ianuarie 1941, când a transmis ordinul către Misiunea militară germană din România de a acționa pentru ca legionarii să depună armele, nu putea face abstracție de realitatea românească. E adevărat, prin intervenția sa, Hitler a urmărit să limiteze cât mai mult proporțiile represiunii, iar prin salvarea căpăteniilor legionare şi internarea lor într-un lagăr din apropierea Berlinului îşi consolida un puternic atu, pe care-l putea folosi oricând împotriva generalului Ion Antonescu. Iată de ce acțiunea informativă a SSI de supraveghere a Mişcării legionare şi după înăbuşirea rebeliunii a căpătat o motivație substanțială.

Prin nota din 13 februarie 1941, intitulată „Activitatea legionară în căminele studențeşti“, document de informare trimis şi Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului de Interne, Marelui Stat Major şi, bineînțeles, Preşedinției Consiliului de Miniştri — ceea ce demonstrează că structurile vitale ale statului erau conectate şi interesate de evoluția Mişcării legionare după rebeliune —, SSI atrăgea atenția asupra unor noi pericole. Bine conspirați se dovedeau studenții legionari organizați în cuiburi şi care locuiau în Internatul Teologic din str. Radu Vodă nr. 24, în căminul de pe Şoseaua Kiseleff (al studenților de la Şcoala Politehnică), precum şi în imobilul Societății petroliere „Concordia“, din B-dul Domniței nr. 50. Documentul SSI menționa că în aceste locuri „se aflau adăpostite o serie de persoane venite cu prilejul rebeliunii“, iar din supravegherea lor rezultă că desfăşurau „o intensă propagandă legionară, organizând şedințe de cuib“. Cel mai periculos se dovedea, în opinia SSI, un anume Leonid Lututovici, atentatorul la viața colonelului magistrat Cristescu, din Cernăuți, care făcea parte din gruparea teroristă „Spărgătorii de fronturi“. În timpul rebeliunii

acesta activase în provincie, „unde organizase insurecții locale“. Tatăl lui Leonid Lututovici era cunoscut în evidențele SSI ca „un comunist notoriu“, rămas în Basarabia după răpirea acestei provincii românești de către URSS[24].

Interesante sunt şi documentele de analiză şi sinteză ale SSI referitoare la felul în care opinia publică românească, liderii politici din „opoziție“, național-țărăniştii şi liberalii receptau raporturile dintre acțiunile clandestine ale Mişcării legionare şi conducătorul statului.

În contextul în care armata română reuşise, la sfârşitul lunii octombrie 1941, să finalizeze cucerirea Odessei, în urma unor operații militare soldate cu numeroase pierderi de vieți omeneşti — printre care se identificau şi unii dintre cei înrolați ca voluntari, pentru a-şi ispăşi păcatele din timpul rebeliunii —, analiştii SSI au întreprins un nou demers pentru a testa opinia publică în legătură cu Mişcarea legionară. Documentul de sinteză întocmit la 13 noiembrie 1941 poartă titlul: „Scurtă dare de seamă asupra situației politice interne“, care, la capitolul II, „Problema legionară privită de diferite cercuri politice şi sociale“, expune următoarele: „Maniu şi amicii săi consideră că legionarii constituie o primejdie pentru ordinea internă şi externă, fiind un factor de imprevizibil şi constantă presiune. Dr. Lupu şi Mihalache au aceeaşi opinie, însă declară că tocmai de aceea dl Mareşal Antonescu trebuie sprijinit spre a nu fi silit să facă o politică de concurență cu legionarii.

Liberalii (Dinu şi Gheorghe Brătianu) consideră pe legionari ca instrumente inconştiente, gata oricând să se lase agitați contra intereselor României.

Marea burghezie manifestă oroare evidentă față de legionari. Armata se consideră, de la rebeliune, în conflict direct şi acut cu legionarii, iar o revenire a acestora ar produce reacții violente din partea ofițerilor.

În rândurile țărănimii aşezate există oroarea şi disprețul înnăscut al țăranului față de elementele nepregătite puse în fruntea treburilor [publice — n.n.].

În cazul funcționarilor şi la toate categoriile de intelectuali şi la mica burghezie, legionarii reprezintă instabilitatea, nesiguranța, lipsa de competență (…).

Dacă se recunoaşte că doctrina legionară conține multe principii folositoare vieții de stat, opinia publică însă şi-a făcut convingerea hotărâtă că legionarii au procedat la fel ca vechile partide politicianiste, căutând, în primul rând, acapararea cu violență a posturilor rentabile, uitând de rolul ideal, pe care generația țării îl avea în noua aşezare a statului.

[24] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (Arh. MAE), fond 71 România , vol. 66, f. 381-382.

În situația psihologică de astăzi, oricine ar încerca vreo combinație politică cu legionarii riscă să provoace manifestarea violentă a 95% din opinia publică românească“[25].

Un alt sondaj de opinie, în legătură cu felul în care era receptată realitatea politică din România în raport cu Mişcarea legionară, a fost realizat de SSI la 8 iulie 1942. Era perioada când zvonuri tot mai insistente despre agravarea stării de sănătate a conducătorului statului aveau ecou în opinia publică şi îngijorau cercurile politice atât din jurul puterii, cât şi din rândurile personalităților național-țărăniste şi liberale. Documentul reproduce următorul text, pus între ghilimele, ceea ce înseamnă că transcrie cu exactitate comentariile altor personalități. Iată ce spunea Iuliu Maniu:

„Cu toată deosebirea fundamentală de vederi între noi şi regimul Antonescu, am considerat întotdeauna că este necesar în actuala conjunctură.

Nu i-am făcut opoziție propriu-zisă, iar manifestările noastre au avut ca scop să afirme mai mult un punct de vedere față de lumea internațională, cât şi să oprească guvernul de a lua unele măsuri în colaborare cu germanii.

Eventuala dispariție a Mareşalului ar fi o adevărată catastrofă pentru țară, în actuala împrejurare.

După atitudinea despre care am informații că au avut-o față de cercurile germane, în ultimul timp, noi am hotărât să-l sprijinim, bineînțeles, în măsura şi sub forma care o putem face. O soluție legionară nu este posibilă (subl. n.).

Evitarea unei aventuri, fie legionară, fie de alt caracter, ar merita jertfe“[26].

La rândul lor, național-liberalii manifestau şi ei îngrijorare îndreptățită, ceea ce nu-i scutea de luciditate în receptarea informațiilor despre starea sănătății mareşalului şi perspectivele imediate pentru țară, în eventualitatea unei succesiuni la putere. Documentul SSI prezintă următoarele opinii ale cercurilor liberale: „Singura forță politică, care se află pe teren şi continuă a fi organizată, este cea legionară. Prezența sa activă şi unică opreşte în fiecare zi înrolările recrutate din nemulțumiți şi păturile sărace, lovite îndeosebi prin dificultățile războiului (…).

Burghezia şi clasa de mijloc sunt în derută, lipsite de inițiativă şi de curaj; în țărănime se frământă curente incoerente, dar care pot fi mâine canalizate de orice extremă“[27].

Am citat in extenso din aceste două documente pentru a se înțelege şi mai bine sensul real al declarațiilor făcute de Eugen Cristescu în fața

[25] Arh. NIC, fond PCM, dosar nr. 9/1941, f. 190.
[26] Ibidem, f. 197.
[27] Ibidem, p. 198.

Tribunalului Poporului. Ele nu erau de circumstanță sau cu intenția de a compromite pe cineva la ordinul cuiva, ci se bazau pe cunoaşterea profundă a realităților româneşti. Iată pasajul cu pricina din declarația făcută la 16 mai 1946: „A existat o înțelegere tacită şi permanentă ca generalul Antonescu să treacă perioada politică cu germanii, iar cele două partide să sprijine din umbră această acțiune şi să constituie rezerva pentru viitor“[28].

Este deci meritul incontestabil al regimului mareşalului Ion Antonescu de a gândi această strategie politică de conservare a unei rezerve pentru viitor, dar şi al SSI care a avut capacitatea şi inteligența de a susține realizarea ei practică. Din această rezervă politică era exclusă Mişcarea legionară. „Ea a căpătat această poziție nu dintr-un capriciu“ al mareşalului sau din „dorința sa nesăbuită de putere“ — după cum încerca să explice Horia Sima în memoriile sale —, ci prin propriile fapte, repudiate de opinia publică românească.

Atentate dejucate

După evenimentele din 21-23 ianuarie 1941, serviciile de informații, siguranță şi ordine publică româneşti au exercitat un control strict, precum şi o atentă supraveghere asupra organizațiilor legionare intrate în clandestinitate (Corpul Muncitoresc Legionar, Corpul Răzleți, Uniunea Națională a Studenților, Frățiile de Cruce, Cetățuile, Mănunchiul de Prieteni, Ajutorul Legionar). Prin măsuri specifice organelor de informații şi siguranță s-a reuşit dejucarea unor diversiuni inițiate de grupurile gardiste din țară şi străinătate şi chiar prevenirea unor atentate, prin care se urmărea asasinarea mareşalului Ion Antonescu. Documentele SSI şi ale Siguranței demonstrează că astfel de grupuri, formate în special din tineri, ținute sub strictă supraveghere, fuseseră infiltrate cu agenți, fapt pentru care orice inițiativă de atentat cu scop politic a fost imediat neutralizată.

O amplă sinteză informativă întocmită de organele de Siguranță, la începutul lui iunie 1941, atestă că Mişcarea legionară se scindase în patru grupări sau curente. „Simiştii” (partizanii lui Horia Sima) grupau pe cei mai fideli legionari din Bucureşti şi alte mari oraşe din țară, fiind conduşi de „Comandamentul 1 pentru prigoană”, mai numit în documentele vremii şi „Comandamentul clandestin legionar”. Membrii acestui grup nu acceptau nici un fel de compromis politic, continuând să vizeze acapararea conducerii statului prin orice mijloace, inclusiv recurgerea la atentate, în contextul ivirii unor momente prielnice. Gruparea „codrenistă” părea inspirată de simțul moderației, reunind în jurul ei majoritatea legionarilor vechi, în special

[28] Eugen Crsitescu, *op. cit*., p. 391.

senatorii legionari şi o parte dintre intelecualii simpatizanți ai Mişcării, precum şi partizanii profesorului Ion Zelea Codreanu, tatăl fostului Căpitan al Gărzii de fier. O a treia grupare era formată din cei 200 de „memorandişti", adică elementele ponderate ale Mişcării legionare, care nu fuseseră de acord cu acțiunile violente din perioada rebeliunii şi militau pentru o împăcare între legionari şi regimul antonescian. Cea de a patra grupare, „Găvănescu-Budişteanu", era puțin numeroasă şi se situa, de asemenea, pe o poziție care recomanda reconcilierea între Ion Antonescu şi Horia Sima, încercând, dar fără succes, să stabilească legături cu „azilanții politici din Germania".

Din punctul de vedere al serviciilor de informații şi siguranță româneşti, cei mai periculoşi erau „simiştii", care, încă de la sfârşitul lui ianuarie 1941, formaseră deja o „echipă a morții" pentru a-l asasina pe generalul Ion Antonescu, conducătorul statului. Din grupul care a coordonat şi planificat această acțiune fuseseră identificați următorii legionari: R. Popescu, Gh. Georgescu şi Virgil Petreanu, angajați la Societatea „Astra Română", Alexandru Stavropoleos şi un anume Rădulescu, de la Societatea „Steaua Română", precum şi Andrei Popescu, fost chestor la Câmpina. În urma unei riguroase supravegheri informative pentru a documenta toate legăturile şi de a afla planul concret al atentatului, Inspectoratul General al Siguranței, prin adresa din 19 martie 1941, formula concluzia că atentatorii legonari aveau în vizor, pe lângă generalul Ion Antonescu, şi alte personalități, unele chiar din rândul germanilor, precum generalul Erik Hansen, şeful Misiunii Militare germane din România şi Manfred von Kilinger, ministrul Reichului la Bucureşti, pe motiv că „trădaseră cauza legionară". Simțindu-se învăluiți de organele Siguranței, conspiratorii nu au mai trecut la fapte, dar au continuat să se organizeze mai bine şi să planifice alte atentate.

La 10 aprilie 1941, profesorul Găvănescu, care adusese o scrisoare cu caracter împăciuitorist din partea comandamentului Mişcăii legionare, a primit următorul răspuns de la generalul Ion Antonescu: „Horia Sima îmi scrie că îndeamnă mereu pe legionari la linişte şi ordine. Rezultatul acestor îndemnuri este că serviciile de informații ale statului descoperă zilnic încercări de a se constitui «echipe ale morții», al căror scop nu este altul decât suprimarea mea şi a colaboratorilor mei".

La 26 august 1941, SSI a primit o Notă informativă de la o sursă serioasă, deci recrutată chiar în anturajul agitatorilor legionari, în care se menționează: „ ... unii conducători legionari speră într-un act necugetat, săvârşit izolat pentru a atrage responsabilitatea Mişcării, urmărind astfel dobândirea unui nou prestigiu de teroare asupra maselor, după cum nu este exclusă presupunerea ca această întreagă acțiune să se încadreze în planul

general de propagandă al Mişcării, având drept scop ca, prin zvonuri anunțând fapte ce nu se mai realizează, să se mențină încordată atenția maselor asupra Mişcării legionare şi asupra posibilităților acesteia”[29]. O interpretare foarte apropiată o întâlnim şi în Nota informativă a SSI, din 6 noiembrie 1941, în care se menționează reacția liderului liberal, Dinu Brătianu, după ce parcursese „Cartea Albă [a rebeliunii legionare – *n.n.*] editată de Preşedinția Consiliuliu de Miniştri”. Îngrozit de cele ce aflase din studiul acelei lucrări, fruntaşul liberal s-ar fi confesat intimilor săi: „Trebuie ca cineva să fie lipsit de discernământ ca să-şi poată închipui că legionarii pot să uite şi să ierte opoziția Mareşalului. Acum legionarii se află într-o situație dificilă şi plănuiesc a se mulțumi să lichideze regimul mareşalului Antonescu în rate”[30]. La sfârşitul lui decembrie 1941, SSI primea informații asemănătoare din sferele germane, legionare, național-şărăniste ori liberale, potrivit cărora elemente legionare erau gata să se sacrifice „dacă pot duce o ameliorare a situației camarazilor închişi ori dacă pot stabili o eră de tranziție spre un nou regim în care Mişcarea să aibă totul de spus”[31].

La 3 ianuarie 1942, fruntaşul național-țărănist Iuliu Maniu, de la reşedința sa din Sibiu, critica guvernul că „nu-şi dă seama de starea de spirit şi de solidaritatea legionarilor, gata să facă mici concesii pentru a-şi cuceri posibilitatea de a da o nouă lovitură”. Prietenii sibieni ai lui Maniu îi arătaseră atenția că „în închisoarea din Aiud, unde se află închişi numeroşi legionari, există printre aceştia o stare de spirit şi o înverşunare, care arată că asemenea oameni eliberați ar fi şi mai porniți la noi atrocități”[32]. Acelaşi document de informare al SSI, sublinia că un fruntaş legionar îi declarase lui Iuliu Maniu că pentru Mişcarea legionară nu exista în acel moment decât două posibilități: „Să dea o lovitură de forță, pentru a pune mâna imediat pe putere, dar că această posibilitate legionarii o văd îndepărtată; să caute prin concesii să se infiltreze din nou în posturile de conducere şi să pună în stare de libertate pe cei închişi sau numai pe o parte din cei închişi, pentru ca printr-o acțiune metodică de persuasiune, legionarii să poată să-şi refacă Mişcarea şi să se pregătească pe îndelete, urmărind ca, la un moment prielnic, să pună mâna pe putere, folosind experiența funestă a rebeliunii”[33].

La 11 februarie 1942, un document de informare al SSI, descrie pe larg recția legionarilor față de publicarea lucrării *Pe marginea prăpastiei* : „Această carte, susțin legionarii, a fost tipărită la propunerea domnului Mihai Antonescu, care este considerat ca şi Stelescu, un trădător al Legiunii

[29] Arh SRI, fond „D”, dosar nr. 822, f. 269-270.
[30] Idem, dosar nr. 1539, f. 158.
[31] Ibidem, f. 129-130.
[32] Ibidem, dosar nr. 1531, f. 291.
[33] Ibidem.

şi în consecinţă va primi aceeaşi pedeapsă”[34]. Comandamentul legionar din ţară dăduse ordin „de a se cumpăra un număr cât mai mare de exemplare spre a fi distruse, ordin ce s-a şi executat de organizaţia CML, Secţia STB”[35]. Un alt document informativ al SSI făcea referire la distrugerea a circa 1500 volume din cartea Comandamentului Militar al Capitalei, intitulată *Asasinatele de la Jilava, Snagov şi Streşnicul*[36].

În martie 1942, Comandamentul legionar clandestin din Bucureşti, împreună cu grupul legionar din Prahova, au organizat un nou atentat îndreptat asupra mareşalului Ion Antonescu, dar care viza şi o lovitură de stat. Astfel, Buletinul informativ din 22 martie 1942, atestă că SSI cunoştea deja în detaliu planul acestui atentat şi, deosebit de interesant, dezvăluie şi modul în care fuseseră obţinute informaţiile: „Se va mina podul care trece gara Ploieşti-Sud şi podul din Valea Largă (înainte de Sinaia), pe şoseaua Bucureşti-Braşov. Imediat după aruncarea în aer a podului cu vagonul sau maşina în care se află domnul mareşal Ion Antonescu, comandanţii de corpuri de armată desemnaţi de legionari vor lua comanda şi vor pune stăpânire pe toate instituţiile. Între generalii care vor lua comanda cu ocazia loviturii de stat figurează şi generalul Petrovicescu, din Penitenciarul Deva, iar trei generali de corp de armată, pe care se contează, se găsesc deja la comandă. Planul de asasinare a fost comunicat foştilor comandanţi legionari din Penitenciarul Aiud şi a fost comentat de către comandanţii Zoze Grigorescu, ing. Iacobescu, ing. Marcu Sever şi avocat Gabi Popescu, cu ocazia unei împrejurări **tolerate de noi pentru a prinde legătura cu cei din afară** (*subl. n*.) ”. Informate la timp de către SSI, autorităţile statului au reuşit astfel să ia măsuri pentru a dejuca aceste scenarii puciste iniţiate de către legionari. Pentru legionari, mareşalul Ion Antonescu rămânea în continuare „duşmanul de moarte”, după conţinutul unei note a SSI din 7 iulie 1942[37].

După cum atestă documentele SSI, în planurile lor, atentatorii legionari se bazau pe un eventual sprijin din partea unor ofiţeri ai armatei române aflaţi în funcţii de comandă – eroare pe care o făcuseră şi în timpul rebeliunii -, dar şi pe unele elemente infiltrate în orgnele de Poliţie. De partea cealaltă a baricadei, serviciile de informaţii şi siguranţă aflau cu uşurinţă despre orice intenţie de atentat prin agenţii recrutaţi chiar dintre legionarii aflaţi în legătură cu Comandamentul clandestin. Sugestiv în acest sens este conţinutul notei SSI, din 28 septembrie 1942: „S-a aflat din cercurile

[34] Ibidem, dosar nr. 889, f. 29-30.
[35] Ibidem.
[36] Ibidem, f. 28.
[37] Ibidem dosar nr. 1605, f. 62-64.

legionare «simiste» că suprimarea domnului mareşal Ion Antonescu şi a altor demnitari ai statului – vizându-se persoanele domnilor Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului, general Dumitri Popescu, ministrul Afacerilor Interne şi Eugen Cristescu – este pusă în prim-plan, contându-se, în prezent, pe elementele de sacrificiu. Comandamentul clandestin legionar din România are legături cu Horia Sima, din Germania, şi a primit instrucțiuni secrete ca asemenea elemente să fie introduse sau recrutate din legionarii aflați astăzi în sânul serviciului Poliției, aceştia putând fi utilizați cu succes în diferite serbări unde participă membrii guvernului. S-a apreciat că atentatele să se producă la mici intervale şi, dacă este posibil, chiar în aceeaşi zi, scontând că panica va fi mare şi regimul legionar se va înscăuna cu uşurință, având concursul germanilor".

Analizate în context istoric, fără îndoială că la acea dată, când raporturile dintre Antonescu şi Hitler erau mai solide ca oricând, speranțele acestor legionari atentatori în sprijinul german nu pot fi considerate decât simple utopii. Dovada cea mai elocventă că aşa stăteau lucrurile şi nu altfel este că, în decembrie 1942, atunci când SSI a aflat imediat, tot prin intermediul unor agenți, că Horia Sima evadase din lagărul de la Bergenbrük, fugind în Italia pentru a pune la cale o răsturnare a regimului din România – contextul fiind de data aceasta mai favorabil, având în vedere pierderile de pe front - la protestul autorităților româneşti, Hitler a reacționat prompt. Serviciul de Siguranță al Reichului l-a arestat imediat pe Comandantul legionarilor şi l-a readus în lagăr, iar între 10-12 ianuarie 1943, cu ocazia întâlnirii dintre Ion Antonescu şi Hitler, la Rastenburg, Conducătorul statului român a primit asigurări că „cei vinovați" de fuga lui Horia Sima „fuseseră deja pedepsiți". Aceasta nu înseamă că SSI şi Siguranța nu au avut meritele lor în dejucarea atentatelor inițiate de aripa dură a Mişcării legionare.

La sfârşitul anului 1942, Comandamentul clandestin al Mişcării legionare a realizat că majoritatea organizațiilor fusesră puternic penetrate de agenții serviciilor de informații şi siguranță, fapt pentru care a elaborat o instrucțiune circulară ce prevedea un set de 14 directive în scopul „întăririi conspirației şi eliminării elementelor indezirabile". În baza acestui document se încerca să se clarifice „activitatea şi atitudinea fiecărui legionar în parte, de la şefi şi până la cel din urmă membru". Până la finalizarea acțiunii, se recomanda ca întreaga activitate legionară să fie suspendată[38]. Faptul că din acel moment legionarii „nu mai reprezentau nici o forță", iar „problema legionară nu mai era de actualitate" devenise o chestiune de notorietate în cercurile diplomaților străini acreditați în România[39]. Activitatea Mişcării

[38] Ibidem, dosar nr. 10 563, vol. 5, f. 118-122.
[39] Arh NIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 30/1942, f. 65.

legionare începuse să se rezume doar la colectarea de „îmbrăcăminte groasă de iarnă – flanele, pulovere, ciorapi de lână etc. – pentru deținuții legionari din închisori sau cei internați în lagăre”[40].

Legionari sub bagheta NGVD

Câteva documente ale SSI[41] ne oferă unele detalii foarte interesante în legătură cu legionarii încadrați ca ofițeri şi subofițeri în armata română, ce au luptat pe frontul de Est şi care au căzut prizoniri la Cotul Donului. Internați în lagărele sovietice, legionarii prizonieri au fost mai întâi verificați şi cercetați informativ, apoi selecționați de către organele NKVD. Dintre aceştia din urmă au apărut „lideri” care, prin mijlocirea serviciilor secrete sovietrice au intrat în legătură cu Molotov şi chiar cu Stalin.

Pentru a obține „încrederea comandanților sovietici”, care în acea perioadă aprobaseră deja înființarea Diviziei „Tudor Vladimirescu”, „liderii” legionarilor prizonieri au întocmit un „Memoriu” prin care solicitau „aprobarea asupra unui plan de acțiune”. Echipe de legionari urmau să fie lansate din avioane sovietice pe teritoriul României cu scopul de a lua contact cu membrii Mişcării legionare din țară şi de a organiza o acțiune „care să ducă la răsturnarea regimului şi suprimarea mareşalului Ion Antonescu”. O astfel de acțiune urma să fie pusă în aplicare o dată cu începerea ofensivei trupelor sovietice. Conducătorii de la Moscova nu au agreat ideea ca mareşalul Ion Antonescu să fie suprimat, ci doar ca echipele de legionari paraşutişti, după o instrucție specială, să ia contact cu fruntaşii Mişcării legionare care erau împotriva alianței României cu Germania. Concepția sovieticilor viza ca prin reactivarea Mişcării legionare sub controlul unor lideri dirijați de serviciile secrete sovietice şi prin colaborare cu „alte forțe patriotice” (se subînțelege comuniştii) să formeze pe teritoriul României o largă coaliție pentru „înlăturarea de la conducerea statului a mareşalului Ion Antonescu şi denunțarea alianței politico-militare a României cu Germania”[42].

Documentele SSI fac referire şi la faptul că legionarii care urmau să fie paraşutați pe teritoriul României fuseseră bine instruiți, urmând cursuri de informații, mânuirea aparatelor de radio-recepție şi exerciții de lansări cu paraşuta în şcolile NKVD. Primele lansări s-au efectuat la începutul lui mai 1944.

[40] Arh SRI, fond „D”, dosar nr. 10 563, vol. 5, f. 129.
[41] Ibidem, dosar nr. 9046, vol.I, f. 30-35.
[42] Ibidem, f. 31.

În noaptea de 28 spre 29 iunie 1944, a fost lansată o echipă formată din şapte legionari (trei ofiţeri, doi subofiţeri şi doi radio-telegrafişti) în apropiere de staţiunea Olăneşti-Vâlcea, într-o zonă muntoasă prielnică pentru o astfel de operaţie. După lansare, membrii grupului au reuşit să-şi ascundă toate materialele cu care fuseseră dotaţi şi anume: armament, explozivi, mai multe rânduri de acte false şi bani (aproximativ 3 000 000 de lei).

Unul dintre membrii echipei, îmbrăcat în uniformă de căpitan al armatei române, s-a deplasat la Olăneşti pentru a lua legătura cu un curier legionar, soţia unui preot dun Râmnicu Vâlcea. Intrat într-un restaurant pentrua a-şi întâlni legătura, „ofiţerul român" a consumat o cantitate mai mare de băutură, fapt în urma căruia, aflat într-o avansată stare de ebrietate, a fost reţinut şi dus la postul de jandarmi. La acea dată, măsurile de ordine, precum şi vigilenţa autorităţilor româneşti din zonă fuseseră mult sporite întrucât în staţiunea Olăneşti se afla pentru tratament mareşalul Ion Antonescu.

Starea de spirit s-a precipitat, iar organele de ordine au intrat în alertă aximă în momentul în care unul dintre ofiţerii de jandarmi, „intrat din întâmplare" în camera unde de afla reţinut „căpitanul turmentat", i s-a părut că-l cunoaşte, fiind convins că mai avusese de-a face cu el în timpul rebeliunii. Suspiciunile s-au clarificat în urma studiului atent al fizionomiei, comportamentului şi a vocii arestatului, ofiţerul de jandarmi dându-şi seama că are în faţă pe nimeni altul decât Teodor Djonat, comandant legionar, despre care şi-a amintit că fusese trimis pe front cu gradul de sublocotenent, iar în registrele militare figura ca dispărut în luptele de la Don. Cel care a reuşit identificarea a dovedit perspicacitate, întrucât Djonat „trecuse printr-o transformare fizică", modificându-i-se, printr-o operaţie estetică, configuraţia obrajilor şi a bărbiei „spre a-l face de nerecunoscut"[43].

S-a procedat imediat la o cercetare informativă mai amplă. La postul de jandarmi s-a deplasat locotenent-colonelul Almăşanu – şeful Biroului de Control Militar -, însoţit de o echipă de ofiţeri, care a ajuns la Olăneşti, cu două automobile, în jurul orei două noaptea.

Tudor Djonat s-a arătat cooperant în timpul anchetei, informaţiile furnizate de el au dus la identificarea celorlalţi şase membri ai echipei de legionari. Imediat au fost anunţate şi autorităţile de la Bucureşti. Încă de la 6 dimineaţa, şi-au făcut apariţia în Olăneşti generalul Constantin (Pichi) Vasiliu, şeful Jandarmeriei, generalul Nicolae Diaconescu, directorul general al Poliţiei şi Eugen Cristescu, însoţiţi de echipe de agenţi şi jandarmi.

Cercetările informative şi investigaţiile făcute în acest caz au confirmat informaţiile aflate deja în bazele de date ale SSI şi Siguranţei. Astfel, Tudor

[43] Ibidem, f. 34.

Djonat era cunoscut ca unul dintre comandanții legionari, „al şaselea membru în faimoasa echipă a spărgătorilor de fronturi de sub conducerea legionarului terorist Ovidiu Găină, şef al Poliției secrete legionare, fost chestor legionar, ajutor al lui Ilie Stângă, implicat în asasinatele de la Jilava, din noiembrie 1940, asasinarea evreilor, jafuri şi unul din conducătorii rebeliunii din ianuarie 1941", trimis pe front ca sublocotenent şi „dispărut în luptele de la Don".

Ceilalți doi ofițeri ai grupului erau şi ei cunoscuți cu „zestre la dosar": I. Al. Miron, îmbrăcat în uniformă de locotenent, fost conducător al legionarilor terorişti, şi Cristu Costache Gheracostea, care purta uniformă de sublocotenent, şi el fost comandant legionar, „un fanatic" ce îndeplinise „rolul de organizator al grupelor teroriste macedonene"[44].

Cu toții s-au dovedit cooperanți în timpul anchetei, recunoscând scopul pentru care fuseseră paraşutați: de a-şi face legături şi de a lua apoi contactul cu Moscova, prin aparatele de radio-recepție, urmând să indice un loc de aterizare pentru şeful organizației care-i instruise în URSS şi care urma, la rândul lui, să fie paraşutat lângă Olăneşti la finele lunii iulie, data „când trebuia să se declaşeze acțiunea din interior"[45].

Un incident neprevăzut s-a produs în momentul arestării lui I.Al. Miron şi a unuia dintre subofițerii legionari ai echipei: „Când Miron s-a aplecat să bea apă [dintr-un izvor –*n.n.*], a fost împuşcat mortal de subofițer".

Pe baza rezultatelor cercetării, dar şi al asasinării lui Miron de către camaradul său, Eugen Cristescu şi generalul Pichi Vasiliu au formulat ipoteza că echipa celor şapte legionari fusese lansată în scopul asasinării mareşalului Ion Antonescu. „Incidentul" cu Miron – probabil conducătorul grupului – s-ar fi produs tocmai pentru ca în anchetă acesta să nu divulge şi alte detalii privind adevăratul mobil al acțiunii. Ulterior, directorul SSI „i-a luat pe Djonat şi Gheracostea şi i-a dus la Conducătorul Statului"[46].

Documentele SSI, aflate în unitatea arhivistică pe care am consultat-o, nu ne mai dezvăluie şi ce a discutat mareşalul Antonescu ori ce era interesat să afle de la cei doi atentatori legionari pregătiți în URSS. Se menționează doar că agenții de siguranță, echipele de jandarmi şi ofițerii Biroului de Control Militar, deplasați la Olăneşti, „au primit ordine să înceteze activitatea", întrucât „colaborarea a fost terminată". Probabil că mareşalul Ion Antonescu a dorit să nu dea amploare acestui caz, pentru el fiind suficiente informațiile care demonstrau că o serie de legionari cochetau cu serviciile secrete sovietice, aspect pe care-l sesizase şi în timpul rebeliunii (şi

[44] Ibidem.
[45] Ibidem.
[46] Ibidem.

care fusese evidenţiat şi în lucrarea *Pe marginea prăpastiei* publicată de preşedinţia Consiliului de Miniştri).

Chiar dacă s-a încercat să se păstreze discreţia asupra acestui caz, la începutul lui august 1944, circula deja un zvon printre ziarişţii de la „Curentul". Nota informativă a SSI, din 12 august 1944, care făcea referire la acest zvon consemna: „Se discută că o echipă a morţii, formată din tineri legionari, se deplasase la Olăneşti pentru a pune la cale un atentat împotriva Conducătorului Statului. Mustrat de conştiinţă, unul dintre membrii echipei ar fi fugit la Bucureşti pentru a-l înştiinţa pe generalul Pichi Vasiliu. Acesta s-a deplasat cu avionul la Olăneşti şi, în momentul când conspiratorii au fost prinşi, denunţătorul a tras în şeful echipei, omorându-l. Ceilalţi conspiratori au fost judecaţi, condamnaţi la moarte şi executaţi"[47]. Partea adevărată era că, într-adevăr, şeful echipei fusese asasinat de către unul dintre camarazii săi, dar „atotştiutorii" ziarişti de la „Curentul" căzuseră şi ei în plasa dezinformării.

Din alte documente ale SSI rezultă că după 23 august 1944, Djonat şi Gheracostea au fost eliberaţi de armatele sovietice şi luaţi ca „oameni de încredere ai NKVD". Acesta a fost şi motivul pentru care SSI, prin Grupa Specială, i-a ţinut într-o strictă supraveghere. Despre Djonat, agenţii SSI au informat că, la începutul lui septembrie 1944, a fost semnalat purtând uniformă de căpitan de geniu, apărând în postura de „agent al NKVD pentru organizarea din punct de vedere comunist a regiunii Oltenia". La rândul lui, Gheracostea, în ţinută de locotenent, venea aproape zilnic la sediul Marelui Stat Major. Avea două domicilii, unul în strada Vasile Lascăr şi altul la Comandamentul Corpului de Grăniceri, şi întreţinea relaţii cu Lidia Popp, infirmieră de spital, una dintre principalele egente de legătură ale lui Horia Sima"[48].

Supravegherea efectuată de SSI asupra lui Djonat şi Gheracostea, legionari terorişti metamorfozaţi în agenţi ai NKVD sub acoperire de ofiţeri ai armatei române, a încetat brusc imediat după 6 martie 1945, o dată cu instalarea guvernului preponderent comunist, condus de dr. Petru Groza.

[47] Arh. NIC, fond PCM, dosar nr 14/1941, f. 256..
[48] Arh SRI, fond D, dosar nr. 9046, vol.I, f. 35.

INFORMAȚII DESPRE MISCAREA COMUNISTĂ

Documentele elaborate de Serviciul Special de Informații (SSI) despre poziția şi activitățile politice din România în perioada 6 septembrie 1940 -23 august 1944 reprezintă după o terminologie modernă „produsul de intelligence" al principalului serviciu de informații al României, din timpul celui de al-doilea război mondial, pe baza căruia, conducătorul statului, mareşalul Ion Antonescu s-a orientat în majoritatea deciziilor politice.

O dată cu reorganizarea din noiembrie 1940 şi numirea lui Eugen Cristescu în funcția de director general, Serviciul Special de Informații, trecut în directa subordonare a Preşedinției Consiliului de Miniştri, şi-a concentrat atenția, pe plan intern, asupra supravegherii tuturor forțelor politice. Pentru a-şi realiza obiectivele strategice ale guvernării, adică refacera țării în urma pierderilor teritoriale din vara anului 1940, Ion Antonescu a simțit nevoia unor informații cât mai exacte despre felul în care forțele politice se încadrează în noua ordine de stat, instaurată la 6 septembrie 1940. Este vorba despre un regin autoritar, bazat în primele 130 de zile pe sprijinul legionar, iar după rebeliunea din ianuarie 1941, pe sprijinul militarilor şi al tehnicienilor.

Din studiul documentelor rezultă că şeful statului a beneficiat de un flux de informații foarte exact, oportun, cu analize echilibrate, uneori în cele mai mici amănunte despre acțiunile întreprinse de foştii reprezentanți ai partidelor democratice (național-țărăniştii şi liberalii), dar mai ales de grupările extremiste (legionarii, comuniştii şi chiar Grupul Etnic German).

Informații despre activitatea organizațiilor comuniste

Documentele SSI despre poziția membrilor organizațiilor comuniste, în perioada analizată, dezvăluie că nu numai ageții instituției erau bine implantați, dar şi comuniştii, beneficiind de experiența muncii conspirative

de după 1924, dispuneau de surse credibile infiltrate în cercurile unde se dezbăteau probleme politice şi, evident, dispuneau şi de consilierea instructorilor care se aflau în legătură directă cu organizațiile Internaționalei a III, cel puțin până în mai 1943.

În Nota SSI din 10 septembrie 1940 se menționa poziția de expectativă a Mişcării comuniste şi faptul că nu se luase încă o poziție bine definită față de regim. Comuniştii sesizau corect, cu patru zile înainte de formarea guvernului şi proclamarea regimului național-legionar că între conducătorul statului, generalul Ion Antonescu şi legionari „nu ar exista acordul necesar, nici în ceea ce priveşte constituirea cabinetului ministerial, nici în privința viitoarelor înfăptuiri”[49]. Comuniştii îşi explicau acest fapt prin intențiile generalului Ion Antonescu de a realiza „o nouă operă legislativă, după o concepție proprie, spre a polariza în mod exclusiv întreaga popularitate şi a nu face să se creadă că noile reforme se datorează sugestiei vreuneia din eventualele grupări politice colaboratoare”[50]. La fel de bine informați se arătau şi ziariştii comuniști din Capitală, care ştiau că Iuliu Maniu „nu va intra în viitoarea formațiune ministerială, rămânînd în expectativă, pentru a constitui rezerva regimului, în vederea oricărei eventualități”[51].

La 23 septembrie 1940, SSI informa despre Mişcarea comunistă din România ca fiind „în plină desfăşurare” şi că „agenții sovietici, conformându-se indicațiilor primite de la Moscova, s-ar introduce în rândurile legionarilor, folosind actuala împrejurare pentru a recruta elemente noi, şi, în general, pentru a activa sub camuflajul Mişcării legionare”[52]. Şase zile mai târziu, informațiile SSI făceau referire la „inactivitatea” comuniştilor din Capitală, care refuzau misiunile încredințate şi nu răspundeau la întâlnirile de legătură din cauza fricii. Se simțeau „suspectați de colegii sau cunoscuții lor legionari”[53].

Imediat după rebeliune, agenții SSI observau că în cercurile lucrătorilor de la CFR cu simpații pentru comuniști se înregistrau dese legături cu cercurile legionare rebele., ceea ce ar confirma bănuiala că, „în timpul insurecției, comuniştii au fost aceia care au antrenat elementele legionare slabe”[54]. Acest aspect, privind amestecul unor comuniști în timpul revenimentelor din 21-23 ianuarie 1941, este reluat şi analizat pe o bază informațională mai largă de către SSI în *Darea de seamă asupra rebeliunii,*

[49] Arhiva Națională Istorică Centrală (în continuare se va cita sigla Arh.N.I.C.), fond Direcția Generală a Poliției (în continuare se va cita sigla DGP), dosar 104-1940, f. 11.
[50] Ibidem, f. 10.
[51] Ibidem, f. 37.
[52] Arh. NIC. Fond Preşedinția Consiliului de Miniştri – Cabinet Militar (în continuare PCM-Cab. Milit)., dosar nr. 63/1940, f. 112.
[53] Idem, Fond DGP, dosar 104-1940, f. 90.
[54] Idem, dosar 13-1941, f. 7.

întocmită la sfârşitul lunii februarie[55]. Se argumentează prin aprobarea dată de Horia Sima ca reorganizarea Corpului Muncitoresc Legionar (CML) să fie făcută sub conducerea lui Dumitru Grozea, „militant comunist de notorietate", aşa după cum atestau documentele din Arhiva SSI. Comuniştii se înscriseseră masiv în CML. Deşi comandantul Mişcării legionare observase acest fenomen şi hotărâse o epurare, primirea de noi membri muncitori cu simpatii comuniste a continuat. Dumitru Grozea şi prefectul Poliției Capitalei, colonelul Zăvoianu ar fi patronat asasinatele de la Jilav, din noaptea de 23 spre 24 noiembrie 1940. Agenții SSI raportaseră că aceştia îi indemnaseră pe extremişti să-l înlocuiască pe generalul Ion Antonescu. Interesantă este şi explicația oferită de acest document. Partidul comunist avea în directivele sale permanente de propagandă, ca o axiomă, „îndemnul" de a profita de orice mişcare cu caracter social, spre a produce confuzie în credința maselor şi de a-şi introduce în cadrele acestor grupări personal de încredere care să militeze activ şi să creeze fricțiuni cu dublu scop: 1) să producă disensiuni şi tulburări în unele formațiuni politice; 2) să orienteze noua mişcare pentru realizarea directivelor şi intereselor venite din URSS. Comuniştii s-ar fi înscris în gărzile de fier pentru a-şi satisface interesele importante: ascunderea scopului lor real, adică schimbarea orientării partidelor naționaliste, falsificarea rezultatelor, obținerea informațiilor din diferite compartimente ale vieții sociale şi schimbarea în direcții favorabile intereselor URSS. Comuniştii ar fi exploatat slăbiciunile lui Horia Sima. Între comandantul Mişcării legionare şi conducătorii Partidului comunist ar fi existat relații mult mai vechi. Dumitru Grozea, unul dintre apropiații lui Horia Sima, era în realitate, după cum atestau date din Arhivele Siguranței şi Ministerului Muncii, „unul dintre cei mai încarnați militanți ai extremismului de stânga". Prin Dumitru Grozea s-ar fi menținut supremația CNL asupra restului Legiunii, iar Horia Sima i-ar fi luat permanent apărarea. Prin Dumitru Grozea Legiunea dovedise o ținută mai mult marxistă decât națională.

Darea de seamă a SSI oferă şi alte câteva exemple. Astfel, serviciile de Siguranță şi ale SSI se implicaseră în arestarea lui Niconov Boris din Basarabia, trimis de Soviete cu „misiunea de a se introduce la legionari". Un alt exemplu făcea referire la cismarul Moga, un alt comunist notoriu din Cernăuți, care primise suma de 200 000 lei de la Ajutorul legionar spre a se instala ca refugiat la Suceava. Alți comuniști legionari percheziționaseră sediul Centrului informativ Suceava al SSI, iar executanții au fost Krevinski, Cervinski şi Viskeron Alois, de asemenea, identificați ca notorii comuniști infiltrați în Mişcarea legionară.

[55] Vezi documentul nr. 51 din vol I, p.91-112.

Concluzia documentului SSI privind implicarea comuniştilor, în urma directivelor şi intereselor Sovietice în rebeliune se impunea de la sine: „Sovietele – cărora orice complicaţii de ordin politic intern din România le foloseau – au căutat şi reuşit prin elementele ce se infiltraseră în rândurile Mişcării legionare, pe de o parte, să fie informate asupra activităţii interioare a Mişcării legionare, iar pe de altă parte de a provoca tot prin aceleaşi elemente mişcări şi acţiuni anarhice conform cu interesele sovietice. Influenţa pe care a exercitat-o Partidul Comunist din URSS asupra întâmplărilor interne din România mergea până acolo încât reuşea să fixeze date pentru exercitarea anumitor acţiuni cu caracter terorist în interiorul ţării noastre".

SSI a monitorizat îndeaproape şi activitatea de propagandă a comuniştilor. La începutul lunii aprilie 1941, conducerea Partidului comunist dăduse dispoziţie de a se tipări şi răspândi clandestin două broşuri de propagandă: „*Dragii mei copii*" de general Ion Antonescu – pe copertă -, iar în interior se afla articolul „*Pentru pace şi independenţa baţională a poporului român*", datat 5 ianuarie 1941. Articolul făcea referire la subjugarea României intereselor germane şi necesitatea de a se duce lupta împotriva puterilor imperialiste sub conducerea URSS. A doua broşură, intitulată „*În umbra marelui Führer*", tot de generalul Ion Antonescu pe copertă, conţinea în realitate un manifest comunist, intitulat „*De la regimul legionar la dictatura militară*" ce critica sever programul de guvernământ.

Propaganda comunistă viza nu numai forme camuflate de critică la adresa guvernului ci şi atragerea unor mase mai largi de muncitori, fiind vizaţi în special elementele mai active ale muncitorimii cu vederi legionare. În Nota din 23 iunie 1941, SSI informa Ministerul Muncii că organizaţiile CML de la fabricile Vitrokeron de sticlărie, Talpa şi Română de bunbac, compuse în majoritate din comunişti infiltraţi în Mişcarea legionară, primiseră dispoziţii să fie în permanentă stare de alarmă şi pregătite pentru o acţiune pe teren[56].

În urma masivelor arestări făcute de Siguranţă, în august 1941 şi pentru a ţine ridicat morarul membrilor şi simpatizanţilor Partidului comunist s-au dat dispoziţii din partea conducerii ca „acţiunea de ajutorare a lor să fie făcută prin femeile evreice, restul membrilor abţinându-se – deocamdată – de la orice activitate, care ar putea da naştere la represiuni din partea autorităţilor"[57].

Imediat după declanşarea operaţiilr militare pe frontul de Est, comuniştii încep să se orieteze şi spre naţional-ţărănişti. La 27 august 1941 SSI informa despre comentariile comuniştilor faţă de scrisorile adresate de Iuliu Maniu

[56] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare Arh. MAE), fond 71 Români, vol. 69, f. 368.
[57] Arh NIC, fond DGP, dosar 13-1941, 84.

guvernului că „național-țărăniștii şi social-democrații se găsesc pe aceeaşi linie cu comuniştii, în vederea eliberării țării «de sub jugul german»”[58]. Comitetul organizației comuniste de la Atelierele CFR Griviţa elaborase deja primele dispoziții de a se trece la acțiuni concrete. Erau îndemnați evreii de la detaşamentele de muncă să comită acte de sabotaj[59]. Deosebit de interesant este faptul că din supravegherile efectuate de agenții SSI, rezulta că Serviciul Secret american, care activa pe teritoriul României, intra în legătură cu agenții comunişti din Bucureşti, în vederea comiterii de acte de sabotaj în industria de război şi a transporturilor[60]. Evident că în urma unor astfel de informații, autoritățile statului român au trecut la represalii.

În urma deselor şi numeroaselor arestări făcute de Siguranță în rândurile comuniştilor, majoritatea conducătorilor şi cadrelor cu experiență au fost neutralizate. Mişcarea comunistă a încercat să se regrupeze rapid. Din documentele informative ale SSI aflăm că organizațiile comuniste se regrupaseră sub forma celulelor, formate din câte 4-5 persoane, în majoritate intelectuali evrei, care aveau posibilitatea de a aduna cotizații şi subvenții pentru „Ajutorul Roşu”. Pentru a nu se abate de la disciplina de partid, ori a se lua hotărâri care să compromită „conducerea politică revoluționară”, noii veniți în Mişcarea comunistă erau supravegheați cu discreție de către instructorii de partid cu experiență, ce se aflau în libertate. Principalele obiective trasate de conducerea comunistă, noilor celule făceu referire la: ridicarea moralului, printr-o temeinică pregătire ideologică, în spirit marxist-leninist, astfel încât războiul „să fie înțeles din punct de vedere doctrinar comunist”; colectarea fondurilor pentru apărare; răspândirea materialelor de propagandă; organizarea unor centre conspirative pentru tipărirea materialelor de propagandă[61].

Alte documente informative ale SSI despre Mişcarea comunistă, fac referire la îndemnul conducătorilor de a se recruta în celule cadre capabile pentru „acțiuni revoluționare”. La începutul lunii noiembrie 1941, organele de ordine au interceptat *Instrucțiunile Comitetului Central al Partidului comunist privind propaganda față de evoluția războiului împotriva bolşevismului.* Obiectul propagandei era de a convinge masele în victoria URSS şi a „marilor democrații” şi prăbuşirea totală a Germaniei, care urma să capituleze la fel ca şi în primul război mondial. Propaganda trebuia axată pe următoarea teză: „URSS luptă alături de SUA, care în afara resurselor sale materiale, aduce în sprijinul URSS şi o imensă contribuție pe plan

[58] Ibidem, f. 93.
[59] Ibidem, f. 96.
[60] Ibidem, f. 118-119.
[61] Ibidem, dosar 29-1941, f. 5-6

ideologic: «lupta împotriva regimurilor fascite-hitleriste»"[62]. De asemenea, Comitetul Central al Partidului comunist trasa pentru instructori sarcina de a-şi orienta propaganda şi asupra tinerilor muncitori, în număr de aproximativ 10 000 care urmau să plece în Germania la specializare pe timp de trei ani, pe cheltuiala statului german, cu argumentația că specializarea se putea face şi în țara noastră. Comuniştii apreciau că guvernul român urmărea în realitate o îndoctrinare a tinerilor români cu ideologia național-socialistă, ceea ce risca să-i transforme în „asasinii propriilor părinți". O dată veniți la guvernare, comuniştii aveau să pună ei în practică o asemenea strategie, prin trimiterea la speciaslizare în URSSS a tinerilor români, dar pe cheltuiala statului român.

În ianurie 1942, conducerea comunistă se arăta total nemulțumită față de lipsa de ecou a propagandei comuniste. Se punea la dispoziția instructorilor de partid noi teme de propagandă: lipsurile materiale (hrana, încălțămintea, îmbrăcămintea), disproporțiile dintre salarii şi scumpetea excesivă, şi nu în ultimul rând situația armatelor Axei şi a configurației frontului. Trebuia speculat orice eveniment intern şi extern pentru ca Partidul comunist să-şi reorganizeze structurile, să-şi pregătească noile cadre şi să–şi câştige cât mai mulți simpatizanți în opinia publică. Sub îndemnul că „nici o slăbiciune din partea comuniştilor nu mai poate fi tolerată", conducerea comunistă trasa noi instrucțiuni: revenirea la activitatea celulară, fiecare celulă să fie compusă din trei membri; o dată pe săptămână, şeful celulei era obligat să prezinte raport de activitate conducătorului organizației din intreprinderea în care-şi desfăşura activitatea; şefii de celule urmau să primească ordine doar de la conducătorul organizației de intreprindere; plasarea de elemente comuniste active în intreprinderile în care mişcarea comunistă era slab reprezentată; folosirea evreilor lăsați la vatră în acțiuni de sabotaj industrial; propaganda de la om la om în fabrici; manifestele de propagandă să nu mai conțină termeni ofensatori la adresa regimului; explicarea lipsurilor alimentare şi a obiectelor de primă necesitate prin exportarea lor în Germania; mişcări muncitoreşti în intreprinderile care lucrau pentru armată în scopul producerii de perturbații în sistemul de aprovizionare al trupelor române şi germane[63].

La sfârşitul lunii martie 1942 îşi făcea apariția la Iaşi un delegat al Comitetului Central al Pardidului comunist spre a oferi noi instrucțiuni vechilor cadre pentru realizarea următoarelor principii: creştinii să activeze în Mişcarea comunistă separat de evrei; crearea unui Front Unic Național

[62] Ibidem, f. 53-54.
[63] *23 Aaugust 1944. Documente,* vol. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p.340-342.

sau Front Patriotic, „noua mişcare sub care urma să se camufleze Partidul comunist”[64].

În Sinteza informativă din 18 iunie 1942, Agentura Moldova a SSI informa despre descinderea făcută de Siguranță asupra unor locații comuniste, ocazie cu care s-a identificat locul tipăririi materialului propagandistic, dar nu s-a reuşi confiscarea maşinii de tipărit şi nici arestarea celui ce le tipărise[65]. Cu toate acestea, Comitetul Central al Partidului căuta să mențină întreaga linie de luptă revoluționară în rîndurile muncitorimii. Concluzia oderită în Buletinul informativ al SSI din 12 august 1942 sublinia: „*Acțiunile de sabotaj, actele teroriste şi îndemnurile la rebeliune au fost şi au rămas punctele principale de program*” ale Mişcării comuniste[66]. Se pare că nu de programe şi idei doctrinare duceau lipsă comuniştii, ci de inițiative şi acțiuni concrete. Acest apect rezultă din Sinteza informativă a rezidențelor SSI din Iaşi, care, la 30 octombrie 1942 preciza că: „Mişcarea comnistă este în completă stagnare, datorită deportării în lagărele transnistriene a evreilor comunişti. Aceştia formau osatura Mişcării comuniste. Cei rămaşi sunt dezorientați, neputând relua legăturile întrerupte”[67].

Mişcării comuniste îi lipseau liderii autentici din râmdurile intelectualilor. Din supravegherea informativă efectuată asupra lui Mihail Ralea rezulta că acesta se situa pe o poziție rezervată. Considera că nu era momentul pentru o actiune politică, păstrându-se pentru mai târziu. Se gândea în perspectivă, atunci când condițiile puteau fi favorabile pentru „o acțiune rusofilistă”, pentru care ar fi avut nevoie „de autorizarea forurilor superioare din Rusia”, dar şi de fonduri necesare[68]. La începutul lunii februarie 1943, profesorul Mihai Ralea, internat în lagărul de la Târgu Jiu, comunica prietenilor să insiste pentru a fi pus în libertate, întrucât aflase că legionarii de acolo intenționau „să facă o a doua Jilavă”[69]. Alți intelectuali comunişti, printre care Ilie Cristea, Conspantinescu-Iaşi şi Lucrețiu Pătrăşcanu aveau domiciliu obligatoriu, şi prin urmare, nu se puteau angaja nici ei la acțiuni concrete. Cu toții beneficiau de un tratament total deosebit față de comuniştii internați în lagăre sau deportați.

Poziția forțelor democratice față de Mişcarea comunistă

[64] Arhiva Serviciului Român de Informații (în continuare Arh.SRI), fond „d”, dosar nr. 10 563, f. 101-105.
[65] Ibidem, f. 114-117.
[66] *23 Aaugust 1944. Documente,* vol. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p.410.
[67] Arh. SRI, fond „d”, dosar nr. 10 563, vol. 5, f. 118-122.
[68] Arh. NIC, Fond PCM-SSI, dosar 30-1942, f. 86-87.
[69] Ibidem, f. 129-130.

Autodizolvarea Internaţionalei a III-a, la 22 mai 1943 a stârnit un larg ecou în cercurile politice româneşti. Iuliu Maniu îşi sintetiza opiniile după următoarele teze: puterile anglo-saxone vor câştiga războiul şi vor găsi mijlocul să anihileze influenţa sovietică în lume; URSS va deveni o forţă politică în Europa şi va exercita o influenţă, în special asupra ţărilor limitrofe; după război, partidele comuniste vor funcţiona în mod legal, acceptând principiile democaţiei, fapt pentru care aveau să joace un rol important în toate statele; în România, muncitorimea şi alte straturi sociale, chiar ţărănimea erau atrase de curentele politice de stânga; există în România un curent comunist care nu este îngrijorător, într-o ţară agricolă, dar pe care trebuia contat în viitoarea configuraţie politică de după război; scopul lui Stalin de a dizolva Internaţionala a III-a era de a da posibilitatea partidelor comuniste din America, Anglia şi din celelalte ţări să colaboreze cu partidele democratice la succesul războiului şi la viitoarea organizare politică şi socială a lumii; Partidul Comunist din România îşi va schimba metodele de lucru, în sensul că nu va mai lucra după directivele Moscovei, orientându-se după climatul nostru social. Concluzia liderului naţional-ţărănist era că forţele democratice din România trebuiau să stabilească relaţii cu Partidul comunist. Două erau considerentele de colaborare cu comuniştii: unul de politică externă, în sensul că trebuiau asociaţi unui front comun democratic; al doilea de ordin social, în sesul că reformele ce urmau a fi efectuate pe plan intern aveau drept scop evitarea agitaţiilor. Numai în condiţiile în care comuniştii acceptau să colaboreze cu forţele democratice în cadrul unui regim burghez, Maniu îşi exprima disponibilitatea de a intra în tratative cu liderii stângii pentru o acţiune unită[70].

Prin aducerea unor astfel de informaţii la cunoştinţa mareşalului Ion Antonescu, măsurile în consecinţă luate de autorităţi nu au întârziat. Din circulara Secţiei a II-a Contrainformaţii a SSI, privind urmărirea membrilor partidelor defiinţate, elaborată la ordin şi sub semnătura şefului Grupei Rezidenţelor, maior M. Bălăceanu, la 17 iunie 1943, aflăm că Grupa specială din structura Secţiei urma să execute o supraveghere permanentă şi să raporteze de urgenţă despre: orice activitate iniţiată de oamenii politici care în trecut activaseră în partide şi organizaţii politice; orice difuzare de material propagandistic, identificându-se colportorii şi comentatorii; instrucţiunile trimise de la centru către grupurile din teritoriu; militarii (ofiţeri şi generali) activi şi de rezervă care intrau în legături cu oamenii politici; afacerile şi combinaţiile oneroase în care erau implicaţi oamenii

[70] Arh.NIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 45/1943, f. 78-80. Documentul a mai fost publicat în: *23 august 1944. Documente*, vol. II, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti 1984, p. 533-534; Centrul European de Cercetări Istorice Veneţia, *Antonescu mareşalul României şi războaiele de reîntregire,* mărturii şi documente coordonate şi îngrijite de Josif Constantin Drăgan, Veneţia, 986, vol.4, p.168-170.

politici[71]. Prin urmare, autoritățile nu erau dispuse la nici un fel de comprimis, urmând să sancționeze orice fel de abatere de la cadrul legal, ba se gândeau şi la măsuri mai active, de contrapropagandă în sesns de compromitere a celor cu „zestre" la dosarul de la Siguranță sau SSI. Ne aflăm în perioada în care configurația frontului de Est începea să se clarifice în sensul unei victorii a Aliaților, ceea ce punea în mişcare, în mod inerent, inițiativele celor rămaşi „în rezerva strategică a națiunii". Numai că totul trebuia făcut sub control, fără inițiative şi acțiuni anarhice care puteau complica raporturile cu germanii. Acest aspect fusese recunoscut şi de liderul „opoziției unite", Iuliu Maniu, după formula „noi nu facem greutăți reale Mareşalului; nici el nu trebuie să facă greutăți încercărilor noastre. Fiecare trebuie să fie lăsat să joace piesa lui, în interesul superior al țării".

La 18 iunie 1943, SSI informa despre hotărârea lui Constantin Titel Petrescu, şeful Partidului Social Democrat, de a respinge orice propunere de fuzionare sau de colaborare venită din partea Partidului comunist. Era o recomandare venită din străinătate, de la Centrala Internaționalei a II-a şi urma să se aplice de către toate partidele social-democratice din lume[72].

Spre deosebire de pasivismul şi atitudinea de tatonare prelungită a democraților, comuniştii erau dispuşi să treacă din timp la măsuri mai active. În acest sens, Buletinul informativ din 25 iunie 1943 sublinia: „Conducerea comunistă a dat recent dispoziţiuni organizaţiilor în subordine *să organizeze «grupe de partizani» din rândurile muncitorilor şi țăranilor în vederea sabotării producţiei agricole şi de război şi a transporturilor militare.* În acest sens şefii de organizaţiuni au primit instrucţiuni să infiltreze cât mai multe elemente comuniste în masa țărănească şi în rândurile muncitorilor şi să caute o colaborare cu elementele țărăniste avansate"[73].

Zece zile mai târziu, o altă inițiativă a Comitetului Central al Partidului comunist ducea la înființarea „Uniunii Patrioților", o asociație conspirativă, care, după informațiile SSI, urma să reunească un grup de universitari, câțiva foşti miniştri şi chiar un fost prim-mnistru, dar numele lor era păstrat în cea mai mare conspirativitate. Noii organizații îi revenea sarcina de a edita ziarul „România liberă", dar care urma să fie tipărit în casele conspirative ale comuniştilor[74].

---

[71] Arh. NIC, fond PCM-SSI, dosar 21/1943, f. 1-2.

[72] Ibidem, dosar nr. 45/1943, f. 95. Documentul a mai fost publicat în: *23 august 1944. Documente*, vol. II, Editura ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti 1984, p. 542; Centrul European de Cercetări Istorice Veneția, *Antonescu mareşalul României şi războaiele de reîntregire,* mărturii şi documente coordonate şi îngrijite de Josif Constantin Drăgan, Veneția, 986, vol.4, p.175.

[73] Arh. NIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 45/1943, f. 97-98. Documentul a mai fost publicat în: *23 august 1944. Documente*, vol. II, Editura ştiințifică şiEenciclopedică, Bucureşti 1984, p. 544.

[74] Arh. NIC, fond PCM-SSI, dosar 69/1943, f. 12.

Din supravegherile efectuate de SSI asupra unor agenți comuniști rezulta că aceştia primiseră dispoziții din partea Comitetului Central de a culege informații, deci de a face spionaj, în intreprinderile care lucrau pentru armată. Pe comuniști îi interesau: *lista persoanelor care dețin posturile de conducere – cu adresele unde domiciliază*; *piesele care se fabrică în fiecare întreprindere şi cantitatea zilnică*; *posturile de veghe din întreprindere, instrucțiunile pe care le au şi modul cum activează în timpul alarmelor aeriene*[75]. În mod evident, astfel de informații nu puteau fi folosite decât pentru atragerea la colaborare a persoanelor vizate şi punerea la punct a unor acțiuni de sabotaj în aceste întreprinderi. Este şi motivul pentru care la reorganizarea SSI din vara anului 1943 s-a înființat o nouă secție specializată în Contrasabotaj, formată din ingineri şi tehnicieni din întreprinderile care lucrau pentru armată, încadrați de SSI sub acoperire pentru a dejuca orice tentativă a sabotorilor.

Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu se pronunțau împotriva unor acțiuni de teroare, sabotaj şi şoc, ori lupte de stradă ce puteau deruta factorii răspunzători. Cu toate acestea, față de comunicatul oficial al guvernului, potrivit căruia „urmau să fie împuşcați fără judecată, şefii comuniști, iar familiile lor deportate", în cazul unor acte de sabotaj, liderii democrați erau de părere că astfel de amenințări ar constitui „o provocare la adresa Uniunii Sovietice, față de care trebuia să avem în vedere, pentru viitor, o politică de destindere"[76].

Față de „teroarea dezlănțuită de Siguranță" împotriva comuniştilor, Comitetul Central al Partidului comunist a transmis, la începutul lunii ianuarie 1944, noi instrucțiuni privind activitatea politică a organizațiilor din subordine. Sarcinile revoluționare erau de data aceasta mult mai radical formulate: „Dărâmarea regimului Antonescu; lărgirea opiniilor favorabile ideilor pentru care luptă marile democrații; organizarea pe scară largă a acțiunilor de sabotaj; crearea unui front larg, pe baze minimale, a tuturor democrațiilor (front patriotic, uniune patriotică)"[77].

Spre deosebire de comuniști care vedeau în mareşalul Ion Antonescu doar „un instrument german", cercurile apropiate de Iuliu Maniu aveau o altă percepție: mareşalul Ion Antonescu reprezenta „o puternică personalitate, *animată de un înalt patriotism şi de o dorință arzătoare de a servi țara;* în fața *istoriei,* rolul domnului mareşal Antonescu este fixat, el rămânând re-eliberatorul Basarabiei şi Bucovinei şi afirmând în fața lumii voința poporului român de a-şi stăpâni teritoriile naționale; această

[75] Arh. SRI, fond „d", dosar nr.5046, f.242.
[76] Ibidem, dosar nr. 1540, f. 252-255.
[77] *23 august 1944. Documente*, vol. II, Editura ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, p.49.

demonstrație a fost făcută astfel încât nu mai este util ca să fie continuată, provocând teatrul de război pe teritoriul nostru şi că *de aici înainte trebuie căutate soluții realiste, pentru a asigura țării condițiile cele mai puțin rele, într-o situație extrem de grea; în actuala situație, singurul factor care poate să aducă o ameliorare a situației este domnul mareşal Antonescu şi că d-sa trebuie convins să accepte noua misiune ce i-o rezervă istoria şi împrejurările de război;* dacă domnul mareşal Antonescu va accepta acest rol, el va rămâne în istoria României una din cele mai mari figuri militare şi politice"[78].

Parcă la curent cu astfel de percepții, comuniştii au reacționat imedit. Astfel, oficiosul Partidului comunist, „România liberă" critica atitudinea lui Maniu pentru că a impiedicat realizarea „Acțiunii Patriotice". Liderul național-țărănist ar fi spus unor emisari comuniști că Partidul comunist ar trebui să recunoască mai întâi granițele României din 1939, pentru ca apoi să poată discuta o colaborare între grupările de centru şi cele de extremă stângă. Numai în acest fel, se pronunța Maniu, Parditul comunist ar demonstra că a devenit o grupare politică națională[79].

Nota SSI din 25 martie 1944 informa despre comentariile cercurilor politice din România față de atitudinea postului de radio Londra. La emisiunea în limba română din noaptea de 20 spre 21 martie, s-a vorbit despre „Frontul Patriotic" din România, dându-i-se o atenție specială, iar în noaptea de 21 spre 22 martie, emisiunea „Vocea Americii" a fost consacrată aproape în întregime unui atac împotriva democraților români, pe care i-a acuzat de inactivitate şi i-a amenințat că pe viitor alții le vor lua locul, aluzie la comuniști, singurii de altfel care aveau inițiative propagandistice şi de sabotaj. Astfel de comentarii au provocat, după cum era şi normal, o profundă impresie în cercurile politice româneşti. Fruntaşii național-țărăniști şi liberali au considerat ca „nemeritat" acest atac, dar şi ca o neînțelegere a evenimentelor şi a situației din România, oferind şi următoarele explicații: „Aliații nu cunosc situația din România şi nici curajul care a trebuit de a se redacta unele memorii în momentul de apogeu al forței militare germane. De asemenea, nu ştiu că ar fi fost imposibil de a trezi masele româneşti, neinformate şi neînarmate, împotriva guvernului sau a germanilor, fără a le fi dus la o sigură sinucidere, care nu ar fi slujit democrației internaționale. Azi, democrații nu întreprind de asemenea mişcări de mase, pentru că îşi dau seama că țara va suferi mai mult prin astfel de aventuri decât prin «suferința pasivă» a obligațiilor alianței cu Germania". Dr. Lupu era de părere că, „o

[78] Arh. SRI, fond „y", dosar nr. 40 010, vol. 34, f.133-134. Document publicat şi de Gh. Buzatu; Corneliu Bighineț (coordonatori) în *Arhivele secrete, secretele arhivelor,* vol. II, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2005, p.254-256.
[79] Arh. SRI, fond „d", dosar nr. 4487, f. 11 – 22.

mare parte din răspundere apasă şi asupra Aliaţilor, care nu au făcut nimic pentru regiunea aceasta a Continentului, lansând doar îndemnuri la revolta populaţiei româneşti şi a celorlalte. Dacă Aliaţii ar fi debarcat în Balcani şi armatele lor ar fi ajuns acum la Dunăre, alta era desigur situaţia noastră, dar astfel, cu armatele sovietice la graniţă şi cu primejdia ocupaţiei germane în fiecare clipă, nu putem întreprinde nimic". Concluziile formulate de cercurile democratice erau dintre cele mai sumbre, dar ne-am permite să spunem că, din perspectiva istorică, erau şi realiste: „din momentul când s-a aflat că Aliaţii ne-au abandonat, trebuie să ne aşteptăm la orice fel de tratament. Este probabil că şi atitudinea ruşilor faţă de noi se va modifica în clipa când îşi vor da seama că nu am putut împiedica continuarea războiului şi atunci vom fi lăsaţi jocului liber al propunerilor străine împotriva noastră"[80].

Iată, aşadar documente ale SSI, majoritatea inedite şi de excepţională valoare istorică, ce pun într-o lumină nouă situaţia forţelor politice democratice din România şi presiunile la care au fost supuse de evenimentele interne şi externe din perioada premergătoare actului de la 23 august 1944, dar mai ales ale celor ce aveau să urmeze: bolşevizarea României supravegheată pasiv de marile democraţii occidentale.

[80] Ibidem, f. 101-104.

INFORMAȚII DE PE FRONTUL DE VEST

La începutul lunii aprilie 1941, prin hotărârea regentului Horthy, Ungaria a încălcat Tratatul de veşnică prietenie cu Iugoslavia, parafat în 1937, iar primul ministru Teleki Pál, care era un stăruitor partizan al respectării Tratatului, s-a sinucis. Prin gestul său, demn de toată admirația, premierul maghiar a crezut că poate salva onoarea țării sale, care-şi renegase propria semnătură. În scrisoarea dresată lui Horthy, prin care explica gestul său, Teleki Pál a avertizat cu amărăciune: „Vom deveni jefuitori de cadavre, cea mai ticăloasă dintre națiuni". Într-adevăr, armata ungară, împreună cu contingente militare italiene şi bulgare, a participat alături de Wehrmacht la invadarea Iugoslaviei. După un atac fulger, care a durat doar 11 zile (6-17 aprilie), agresorii au silit armata regală iugoslavă să capituleze fără condiții. A urmat o cumplită perioadă pentru popoarele iugoslave. Germania a anexat Banatul sârbesc şi o parte a Sloveniei, în timp ce Serbia, sub ocupație militară germană, era condusă de la Belgrad de un guvern colaboraționist prezidat de generalul Milan Nedici. Croația, fără Dalmația şi insule, împreună cu Bosnia, Herțegovina şi regiunea Srem, au format un regat independent cu capitala la Zagreb, pe tronul căruia s-a instalat ducele de Spoletto, italian de origine, din dinastia de Savoia. Treburile publice erau însă administrate de un guvern de orientare fascistă, condus de Ante Pavelici. Italia a anexat Muntenegru, cea mai mare parte a Dalmației şi majoritatea insulelor din Marea Adriatică, unele teritorii din Serbia, vestul Macedoniei şi jumătate din Slovenia. Ungaria a anexat Bacica şi Voivodina,

iar Bulgariei i s-a atribuit cea mai mare parte a Macedoniei sârbeşti şi unele porţiuni din estul zonei Kosovo.

Atât ocuparea cât şi împărţirea Iugoslaviei s-au petrecut cu mare rapiditate, ceea ce înseamnă că planul fusese gândit cu mult timp în urmă de cei ce se considerau la acea dată atotputernici în Europa. Au urmat pogromuri, deportări pe criterii etnice, internări în lagăre de concentrare, deznaţionalizarea populaţiilor băştinaşe, iar pe deasupra lor era afişată cu tărie ideologia „noii ordini“, pe atunci la modă.

Demn de reţinut, după cum se ştie, este că guvernul român nu a acceptat să ocupe teritoriile unei ţări vecine şi prietene, chiar dacă la acea vreme cele două state se aflau în tabere diferite. În schimb, autorităţile de la Bucureşti urmăreau cu atenţie aceste scenarii, întrucât semănau cu cele din partea de nord a Transilvaniei cedată prin dictatul de la Viena. Aşa se explică de ce Memoriul a fost adus şi la cunoştinţa mareşalului Ion Antonescu.

Cu excepţia italienilor, care s-au străduit să se comporte mai blând şi să câştige simpatia localnicilor, ceilalţi ocupanţi au practicat de la început o politică teroristă, de cumplite represalii, de deznaţionalizare, folosindu-se, ca şi în alte ţări, de contradicţiile etnice şi religioase existente. În unele localităţi din regiunea Bacica, militarii horthyşti au săvârşit crime care au revoltat chiar şi populaţia maghiară.

Un document secret maghiar despre atrocităţile din Bacica şi Voivodina interceptat de SSI

Ecoul barbariilor l-a determinat pe deputatul ungur Bajczy-Zsilinszky Endre[81] să facă o călătorie în localităţile respective. Cu multă răbdare şi tenacitate, animat de dorinţa sinceră de a afla adevărul, parlamentarul ungur

[81] Publicist, editorul gazetei „Fuggetelen Magyarorszag“ (Ungaria independentă), membru al Camerei deputaţilor din partea Partidului micilor proprietari, autor al lucrării publicate în 1944, la Geneva, cu titlul Transilvania Past and Future (Transilvania, trecut şi viitor), tradusă în maghiară de actualul preşedinte al Ungariei, dl Göncz Arpad — Bajczy-Zsilinszky Endre a fost un personaj controversat. În tinereţe a înfiinţat o organizaţie iredentistă, apoi, împreună cu Gömbs Gyula, a pus bazele primului partid fascist din Ungaria. Ulterior, a intrat în conflict cu mişcarea fascistă, fiind executat, în decembrie 1944. Ziarul „Cuvântul“, din 21 ianuarie 1940, îl prezenta ca un bun cunoscător al limbii române, apropiat de intelectualii români şi reproducea răspunsul pe care Bajczy-Zsilinszky îl dăduse la o anchetă organizată în 1936 privind necesitatea unei mai bune cooperări între popoarele dunărene: „Popoarele dunărene sunt: românii, ungurii, slovacii, croaţii, sârbii şi bulgarii… Cum viaţa tinde, incontestabil, spre unităţile mari, este de dorit să se înţeleagă, să se realizeze şi să se amplifice înrudirea spirituală şi culturală a acestor popoare. O colaborare spirituală şi culturală între ele este cu atât mai de dorit, cu cât ele se vor convinge, mai curând decât s-ar crede, că trebuie să se apere (cu puteri unite) contra unor primejdii mult mai mari decât pretinsele lor conflicte de interese… În acest sens, potrivit părerii deputatului ungur, primul pas ar fi fost refacerea legăturilor culturale şi spirituale, ceea ce ar fi dus, neapărat, la o cooperare economică şi politică. Popoarele dunărene, vrând-nevrând, vor trebui să realizeze această cooperare pe care le-o impune însuşi destinul”.

a adunat numeroase probe, declarații scrise şi verbale de la martorii oculari, atât din rândul autorităților militare, cât şi al populației civile.

Memoriul, ce a fost prezentat mai întâi la 19 ianuarie 1942 regentului Mikloş Horthy, avea la bază fapte şi documente. Memoriul descria pe 25 de pagini masacrele săvârşite de armata ungară de ocupație în regiunea Bacica şi cerea să se ia grabnice măsuri pentru oprirea lor şi tragerea la răspundere a vinovaților. Documentul a fost sustras din Arhiva Preşedinției Consiliului de Miniştri ungar de un patriot sârb, originar din Banatul sârbesc, care avea întinse relații în lumea politică ungară. Un exemplar a fost trimis în secret guvernului iugoslav, aflat în exil la Londra, încă din toamna anului 1942. O copie a parvenit printr-o subtilă combinație şi Serviciului Special de Informații, care a prezentat-o, în ziua de 30 septembrie 1943, mareşalului Ion Antonescu, ca material informativ.

Din conținutul Memoriului aflăm lucruri pe care autorul le consideră „ilegalități, încălcări flagrante ale legii şi şiruri sângeroase de fapte neomeneşti, care s-au comis de la data de 11 aprilie 1941 pe teritoriul Ungariei de Sud recâştigat… Autoritățile maghiare au săvârşit asasinate în masă contra elementului sârbesc din Bacica, ce nu erau cu nimic justificate, deoarece atitudinea populației localnice era paşnică, în marea majoritate, față de ocupanții maghiari, pe care îi preferau celor germani“. În continuare, autorul arăta: „Masacrele au fost făcute cu scopul de a jefui şi extermina populația sârbească şi s-au produs cu știința şi acordul guvernului maghiar“. Parlamentarul ungur urmărea să-l informeze pe şeful statului că „trupele maghiare de ocupație au comis în unele locuri vărsări inutile de sânge“ şi că „în decursul ocupației din Bacica, după calculele unor factori serioşi, circa 350 de oameni din rândul slavilor au căzut jertfă nevinovați“.

Primele ilegalități s-au produs o dată cu preluarea administrației de către autoritățile militare. Generalul ungur Bayer şi-a început activitatea prin afişarea unor pancarte care somau în termeni ultimativi pe sârbi, evrei şi țigani — ce se stabiliseră în acele locuri după 1918 — să părăsească țara în timp de trei zile.

După estimările făcute de parlamentarul maghiar, numărul acestora se ridica la 24 000 de suflete, „care nu au putut duce nimic din averea lor, ci numai câte 30 de pengö de cap, cu copii cu tot. Aceştia au fost adunați, suiți în camionete şi aruncați pe malul celălalt al Dunării în anarhia ce domnea în Croația şi Serbia“. Dar vexațiunile au continuat şi în contra celor rămaşi la casele lor.

Pentru reprimarea tulburărilor, sabotajelor şi mişcărilor comuniste sau naționaliste, guvernul maghiar a instituit „tribunele marțiale volante“ ce urmau să judece, după procedură de urgență, orice infracțiuni comise

împotriva noilor autorități. „Aceste tribunale şi-au desfăşurat activitatea timp de câteva luni, spânzurând sârbi, sloveni, evrei şi chiar maghiari, cifra execuțiilor ridicându-se la câteva sute“.

Interesantă este şi următoarea confesiune strecurată de autor în Memoriu: „încă din primele zile ale lunii noiembrie 1941 am fost rugat de prietenii mei sârbi să fac ceva pentru încetarea acestor execuții, căci prin acest procedeu răul nu se înlătura, ci creştea şi mai mult“.

În cadrul acelor „tribunale marțiale volante“ inculpații aveau dreptul, după lege, la avocați numiți din oficiu. Aceştia nu scăpau ocazia de a-şi rotunji veniturile. Iată un exemplu elocvent prezentat în Memoriu: „avocatul Georg Cruber din Budapesta, angajat din oficiu, după informații ce dețin din sursă bună, a negociat eliberări de acuzați cu sume între 10 000 şi 20 000 de pengö“. Nemaisuportând aceste ilegalități, populația locală a început să se revolte tot mai des împotriva noilor autorități, ceea ce a dus la represiuni şi mai sângeroase. Astfel de evenimente s-au produs în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1942 în localitățile Sajkaskemulet, Zsablya, Csurogh şi Titel. În Memoriu sunt prezentate în felul următor: „Deja în ziua de 4 ianuarie s-au format, cu sprijin militar, aşa-zisele formațiuni de gardă națională, compuse din elementele cele mai ordinare şi fără scrupule, în frunte cu anchetatori jandarmi, şi s-a pornit pogromul. În timpul nopții au fost aduşi în comuna Zsablya circa 1 000 până la 1 400 de oameni, cei mai mulți sârbi, o parte mai mică evrei, familii întregi cu femei, fete, copii şi sugari. Au fost apoi transportați cu camioanele militare pe malul Tisei, în fața malului dinspre Bandog, în aşteptarea bacului. Aici au fost împuşcați cu pistoalele automate de jandarmi. Au făcut o gaură în gheața Tisei şi au azvârlit toate cadavrele înăuntru. Operațiunea s-a repetat de mai multe ori. Se spune că în comuna Csurogh, numărul morților a fost şi mai mare, cam 3 000. În alte câteva comune din districtul Titel, numărul victimelor ar fi fost mai redus. Este posibil ca cifrele indicate să fie exagerate, şi să dea Dumnezeu să fie aşa, însă aceasta nu schimbă cu nimic esențialul, adică în Ungaria de Sud au avut loc masacre fără sentință judecătorească, pe responsabilitatea jandarmilor şi militarilor. Nici o circumstanță atenuantă nu poate scuza această ticăloşie. Nu a fost un interes militar de apărat. Nici o revoltă, oarecum justificată, nu poate explica cele întâmplate, deoarece totul s-a petrecut după lichidarea răscoalei din punct de vedere militar şi nu pe teritoriul inamic, ci pe teritoriul maghiar. A tolera timp de două săptămâni aceste masacre barbare este o rătăcire îngrozitoare, o zguduire a întregii orânduieli de drept maghiar, un simptom al prăpădului războiului civil în contra căruia orice maghiar cinstit trebuie să se revolte“.

Un alt pogrom a fost săvârşit în zilele de 21-23 ianuarie 1942 în oraşul Novi-Sad. Cu acordul guvernului, comandantul militar al oraşului a anunţat, printr-o ordonanţă, că preia pentru 3 zile administraţia oraşului, timp în care se vor efectua razii şi percheziţii în scopul depistării locurilor în care „rebelii“ (partizanii) ascundeau muniţia şi armamentul.

Felul în care s-a pus în aplicare această ordonanţă este prezentat în Memoriu astfel: „Autoritatea militară a blocat toată lumea în locuinţe şi a trebuit să se lase obloanele şi perdelele pentru ca nimeni să nu poată privi în stradă. Apoi a început percheziţia prin cartierele mai bogate ale oraşului. Ziarele n-au mai apărut, deoarece şi tipografii au fost sechestraţi în locuinţele lor. În prima zi, 21 ianuarie 1942, soldaţi conduşi de subofiţeri au început să cutreiere casele şi, pe baza unei liste, să legitimeze pe sârbi şi evrei. După aceasta, grupuri întregi au fost încărcate în camioane militare şi transportate pe malul Dunării. Acolo, în serii, au debarcat în pielea goală pe bărbaţi, femei şi copii la un loc, i-au împuşcat şi aruncat pe gheaţa Dunării. În timpul nopţii au tras cu tunurile şi au spart gheaţa ca apa să ia cadavrele. Numărul oamenilor împuşcaţi se poate cifra la mai multe sute. În ziua a doua au simplificat munca. Au omorât oameni chiar în locuinţele lor, familii întregi cu copii. Au spart casele de bani, au jefuit locuinţele, iar cadavrele le-au transportat apoi cu camioanele şi le-au aruncat în Dunăre“.

În acest loc textul Memoriului face trimitere la o listă anexă cu numele celor împuşcaţi şi adresele lor şi se face menţiunea că nu reprezintă decât o parte din marele număr de victime, iar în final conchide… „aceasta nu schimbă cu nimic ruşinea nemărginită, că, cu bună ştiinţă a unei autorităţi militare superioare şi pe răspunderea acesteia, s-a comis această masacrare neomenească, scârboasă şi jalnică în numele statului, honvezimii şi guvernului maghiar“.

În ultimul capitol al Memoriului, autorul cere să se oprească alunecarea ţării pe marginea prăpastiei, să se stabilească răspunderile politice, să se sancţioneze cei vinovaţi şi să se restabilească ordinea de drept. Îşi exprimă opinia că „pentru prestigiul viitor al naţiunii maghiare… ar trebui să se procedeze de urgenţă la ajutorarea şi refacerea familiilor distruse şi să li se dea cuvenitele reparaţii“. Mai mult, în termeni foarte clari, cerea „trimiterea la faţa locului a unui comisar special, pus sub ordinele directe ale Regentului Horthy, învestit cu puteri depline, pentru a întreprinde toate cercetările necesare şi a lua măsuri în toate direcţiile ce va crede de cuviinţă“.

INFORMAȚII PRIVIND SPAȚIUL SOVIETIC

După rapturile teritoriale, URSS a continuat să exercite o presiune deosebită la noua frontieră cu România. Astfel, la 28 septembrie unități sovietice au pus stăpânire pe brațul Chilia, iar la 28 octombrie au debarcat pe ostrovul dintre Musura şi Stari-Stambul. Atunci când Antonescu i s-a plâns lui Mussolini, acesta i-a replicat: „ştiu că Stalin vă mănâncă în fiecare zi câte o insulă“. Firesc deci ca Ion Antonescu să ceară lui Eugen Cristescu, să urmărească îndeaproape evoluția relațiilor sovieto-germane, pe de o parte, şi pregătirile făcute de sovietici, pe de altă parte.

Avertismente asupra imensului potențial militar şi economic al URSS

Nu ştim prea multe lucuri despre sursele de care dispunea Eugen Cristescu în tabăra sovietică. Probabil că el nu a moştenit mare lucru de la Mihail Moruzov. Chiar în şedința Consiliului de Miniştri, din 10 decembrie 1940, generalul Ion Antonescu i s-a adresat şefului SSI cu următorul ordin:

„Va trebui să ne scăpăm de agenții lui Moruzov“. Rezidentul SSI la Moscova, locotenent-colonelul Pleşca, acoperit în cadrul Legației române, nu dispunea de prea multă libertate de mişcare. Şi Eugen Cristescu şi şeful compartimentului de informații externe, colonelul Lissievici, s-au plâns în timpul anchetelor postbelice de la Securitate că nu dispuneau de agentură corespunzătoare pe teritoriul sovietic.

Şi totuşi, rapoartele înaintate de SSI asupra intențiilor şi pregătirilor făcute de sovietici au fost foarte aproape de realitate şi oricum mult mai echilibrate decât cele furnizate de alte organisme similare. Probabil că o contribuție au avut legăturile stabilite cu Abwehrul german, dar şi cele cu rețeaua britanică din România. Imediat după ce a aflat despre numirea lui Cristescu în fruntea SSI, maiorul Gibson i-a trimis întregul material despre URSS pe care îl avea la Lisabona. De ajutor a fost şi ministrul Spaniei la Anakara, prieten cu Mihai Antonescu, şi care a oferit informații culese de agentura pe care o conducea. Desigur că Eugen Cristescu şi-a creat şi propria rețea de agenți.

O atenție deosebită a acordat SSI vizitei lui Molotov la Berlin, din noiembrie 1940. Iată ce notau analiştii serviciului: „Nu este exclus ca în schimbul menținerii sale în neutralitate, URSS să fi ridicat o serie de pretenții, conform vechiului său principiu de a câştiga fără război în dauna unui stat aflat în situație critică. În ceea ce priveşte România, desigur că URSS va fi formulat anumite cereri, pe care însă Germania nu le-a putut admite, întrucât satisfacerea Sovietelor în această direcție ar fi însemnat ca Berlinul să piardă bogatele resurse şi în special petrolul cât şi spațiul strategic şi de influență de care dispune astăzi“. Chiar dacă autorii raportului nu cunoşteau amănuntele întrevederii Molotov-Hitler, care ne sunt astăzi accesibile, ei sesizaseră cotitura intervenită în raporturile sovieto-germane.

După cum rezultă din documente sovietice publicate recent, Marele Stat Major sovietic finalizase deja elaborarea planului desfăşurării strategice pentru etapa imediat următoare. Substanța lui era ofensivă. Se prevedeau două lovituri: una principală, pe direcția Varşovia-Berlin, şi o alta secundară, prin România. La rândul său, Hitler emisese, la 19 decembrie, directiva operativă nr. 21 — planul „Barbarossa“ — pentru invadarea URSS, în care se prevedea şi participarea armatei române, fără consultarea lui Antonescu. Acesta i-a aflat conținutul la 12 iunie 1941, fără să i se spună însă data şi ora exactă a declanşării operațiunilor militare.

La sfârşitul lunii decembrie 1940, agentura Frontului de Est împreună cu Secția II din M.St.M. elaborau un amplu document, de 37 de pagini, intitulat Kominternul, metoda sa de lucru şi colaborarea cu Armata Roşie. Concluzia era că Uniunea Sovietică dispunea, practic, de două armate: una

vizibilă şi alta invizibilă (serviciile de spionaj şi structurile Cominternului), cea din urmă subordonată şi ea între timp Marelui Stat Major sovietic.

În cursul vizitei pe care i-a făcut-o lui Hitler, în ianuarie 1941, Antonescu s-a plâns din nou de presiunile exercitate de sovietici la frontiera cu România şi mai ales în Delta Dunării. În acea perioadă imediat premergătoare rebeliunii legionare, documentele elaborate de SSI insistau asupra o două aspecte: concentrarea permanentă de trupe sovietice la graniţele cu Germania şi România şi faptul că, în ciuda tensiunilor tot mai evidente, Moscova nu era încă pregătită pentru confruntarea decisivă cu Germania. Iată ce reţinea Buletinul informativ al SSI pentru intervalul 20-26 ianuarie 1941 în privinţa intenţiilor URSS: „Uniunea Sovietică duce o politică de strictă neutralitate şi expectativă, cu tendinţa vădită de a nu fi amestecată în actualul conflict armat. Scopul URSS nu este de altfel să ia parte la conflictul dintre statele capitaliste şi imperialiste, ci să se întărească cât mai bine din punct de vedere militar, URSS aşteaptă momentul favorabil pentru a căpăta o situaţie teritorială şi politică mai bună, realizându-şi astfel tendinţa imperialistă de totdeauna şi dându-i o nuanţă adecvată regimului comunist“.

În perioada rebeliunii legionare SSI a lansat un serios avertisment în privinţa pregătirilor făcute de Armata Roşie staţionată în Basarabia pentru o posibilă intervenţie în România. În Buletinul informativ din 16 februarie 1941 se revenea cu o explicaţie: „Balcanii au constituit totdeauna pentru URSS un bun punct de sprijin pentru realizarea vechiului său program de expansiune spre sud. În acest scop s-a folosit de orice mijloc de propagandă pentru a atrage ţările balcanice în sfera sa de influenţă. De aceea, amestecul oricărei alte puteri în politica acestor ţări a fost considerat de Moscova ca un act îndreptat împotriva intereselor sovietice. Cu toate acestea, Sovietele nu au luat nici o atitudine faţă de imixtiunea Axei, deoarece — în actuala situaţie externă — Moscova s-a ferit să facă vreun gest care să fie interpretat de Berlin ca un act contrariu intereselor germane. Dacă însă nu a intervenit direct, Moscova a procedat la intensificarea propagandei comuniste în Balcani pentru ca pe această cale să provoace o eliminare totală a influenţei Axei din această parte a Europei“.

Este interesant de subliniat că încă la 9 februarie 1941 SSI avertiza că „în curând se va încheia o convenţie comercială sovieto-japoneză“. La 13 aprilie 1941 se semnala semnarea Pactului de neagresiune sovieto-japonez, insistându-se pe grija celor două părţi de a-şi asigura spatele. Şi Grigore Gafencu atrăgea atenţia supra deznodământului senzaţional „al negocierilor de la Moscova“. În schimb, generalul Antonescu nota pe documentul trimis de şeful Legaţiei române din capitala sovietică: „Trebuie aşteptat viitorul.

Pactul este, după mine, o mare păcăleală, după cum au fost şi pactele de amiciție perpetuă recente şi mai de mult încheiate de Serbia, Pactul balcanic etc. Pactomania s-a dovedit neputincioasă şi ridicolă. Am spus aceasta din 1934 domnului Titulescu de atunci şi i-am arătat că pactele ce încheia erau un mare şi şubred castel de cărți, cade una, cad toate. Aşa s-a întâmplat cu pactele în trecut, aşa se va întâmpla în viitor. Domnul Cretzianu să ceară de la Statul major studiul ce am întocmit eu în 1934, care în mod grafic sintetiza ceea ce susțineam şi ceea ce ulterior s-a dovedit exact. Acest studiu trebuie completat cu pactele ulterioare, pentru un istoric uşor de urmărit, ale diplomației foarte puțin savantă şi mai puțin practică de după război. Cel mai bun pact este să fii tare". În privința pactului de neagresiune sovieto-japonez (esențial pentru cele două puteri în anii 1941-1944), generalul Antonescu s-a înşelat.

Şi totuşi, analiştii SSI făcuseră o conexiune foarte clară între situația de pe teatrul european şi negocierile sovieto-japoneze. La 23 martie ei scriau: „În URSS a reînceput să domnească iar credința în eventualitatea unui conflict cu Germania; se susține că acest conflict se va produce chiar în primăvară. Dacă această credință este întemeiată sau nu, o va dovedi viitorul, în orice caz este semnificativă grăbirea tratativelor cu Japonia pentru încheierea pactului de neagresiune".

Credem că nu greşim dacă afirmăm că SSI a anticipat atacul Germaniei contra Iugoslaviei şi absența unei replici decisive din partea URSS. Ne bazăm în primul rând pe conținutul unei note speciale din 27 martie 1941: „Raporturile sovieto-germane trec acum printr-o fază de accentuată răcire, datorită ciocnirii dintre interesele lor. Ambele state caută însă să ascundă această schimbare, Germania pentru a nu-şi crea dificultăți acum, când este în ajunul unei noi acțiuni militare (subl. n.), iar URSS pentru că nu este încă suficient de bine consolidată în interior şi exterior spre a se putea aventura într-un conflict cu Germania". Istoricul Andreas Hillgruber nota şi el că „Antonescu nu a părut surprins de comunicarea lui Neubacher venit să îl anunțe despre iminența atacului german [contra Iugoslaviei — n.n.].

În perioada respectivă, generalul Ion Antonescu era tot mai hotărât să riposteze cu armele la violările teritoriului românesc săvârşite de aviația sovietică. Ne-o dovedeşte şi un document ce sintetizează discuțiile avute de un emisar neprecizat al Abwehrului cu Eugen Cristescu şi în care se spunea: „Conducătorul statului român doreşte să cunoască în ce măsură ar putea să reacționeze la aceste provocări. Generalul Antonescu intenționează să răspundă acestor provocări cu artileria antiaeriană şi cu aviația. Întreabă dacă

intențiile sale corespund intereselor Reichului şi în ce măsură poate să reacționeze la violările teritoriului român de către aviația sovietică".

Probabil că Antonescu era încurajat în această atitudine de documentele primite din partea armatei. Astfel, într-o sinteză informativă din 12 aprilie 1941, elaborată de Secția a II-a a Statului Major al Armatei a 4-a, cu sediul la Bacău, se enumerau mişcările de trupe sovietice. La capitolul „starea de spirit şi valoarea trupelor" se nota: „lasă de dorit; soldatul nu ştie de ce luptă; ofițerii foarte slab pregătiți, iar trupa, cu excepția unor trupe speciale, slab instruită". După ce se prezentau două acțiuni de protest ale românilor (la Storojineț se adunaseră în fața miliției, la 31 martie, 5-6 000 oameni, care manifestaseră contra regimului şi ceruseră să li se permită să treacă în România, iar în noaptea de 1 spre 2 aprilie, 3-4 000 oameni se apropiaseră de frontieră cu intenția de a o trece, dar se trăsese asupra lor cu mitralierele de pe tancuri), urmau concluziile. Iată cum sunau ele: „Ultimele manifestări ale trupelor sovietice lasă impresia că momentan se gândesc la acțiuni ofensive. Totuşi, atât gruparea forțelor pe anumite direcții, aducerea de noi unități, în special mecanizate, ne fac să credem că stau gata a acționa chiar ofensiv, în cazul că se va ivi o ocazie internațională favorabilă. Populația le este ostilă. Valoarea soldatului şi ofițerilor foarte slabă. Credem că o acțiune ofensivă contra ruşilor va duce sigur la destrămarea unităților şi răsturnarea actualului regim comunist, față de care chiar multe elemente din armată nu-l mai pot suporta".

Am reprodus acest lung pasaj din două motive. În primul rând, pentru că el ilustrează faptul că în opinia unor analişti ai armatei române o campanie militară contra URSS avea toate şansele de succes. În al doilea rând, pentru că pasajul se repetă identic (inclusiv informațiile despre represiunile antiromâneşti) într-un document având aceeaşi sursă — dar sub o altă semnătură — elaborat la 10 iunie 1941. Ne este greu să găsim vreo explicație, pentru această repetiție, afară poate de nerăbdarea de a trece Prutul.

Cu totul altfel sunau sintezele şi analizele elaborate în aceeaşi perioadă de către SSI. La sfârşitul lunii aprilie 1941, Frontul de Est întocmea un amplu studiu intitulat „URSS 1941. Sinteză asupra pregătirii de război". Pe parcursul a 113 pagini, erau evaluate situația geografică a Uniunii Sovietice, pregătirea teritoriului pentru război, principiile de recrutare în Armata Roşie, mobilizarea în vreme de pace şi de război, tipuri de armament şi muniții, aeronautica şi marina militară. Documentul nu îşi propunea să evalueze şansele unei confruntări cu sovieticii, dar oferă suficiente date revelatoare pentru potențialul lor militar, ce nu aveau în nici un caz menirea de a crea iluzii în ceea ce priveşte şansele de victorie. Chiar de la început,

documentul atrăgea atenția că „datorită imensului său potențial minier, agricol şi militar, URSS joacă un important rol pentru beligeranții actuali, care luptă fiecare să-l atragă în sfera sa de acțiune (subl. n.)“. Erau expuse pe larg apoi măsurile luate de sovietici — pe baza învățămintelor desprinse în timpul campaniei din Finlanda — pentru reorganizarea armatei. Concluzia capitolului respectiv era: „măsurile disciplinare luate tind să pună Armata Roşie în situația de a egala cu armatele occidentale, față de care trebuie să fie gata oricând a apăra independența politică a poporului său“.

O parte importantă a documentului se referea la noile metode de pregătire, al căror inițiator era mareşalul Timoşenko. Se sublinia introducerea comandamentului unic, delimitarea atribuțiilor personalului politic şi întărirea autorității comandantului. Se analiza şi doctrina militară sovietică, atrăgându-se atenția asupra faptului că o idee de bază era strămutarea operațiilor militare pe teritoriul agresorului, unde propaganda făcută din timp de pace trebuia „să atragă masele de muncitori şi țărani din armata adversă, precum şi populația de partea revoluției“.

În luna mai, după cum nota Grigore Gafencu, aflat în post la Moscova, în jurnalul său, tensiunea sovieto-germană a părut că se reduce. La 24 mai şi ziarele româneşti au publicat un comunicat prin care erau dezmințite zvonurile alarmiste despre un atac sovietic asupra României. În schimb, SSI atrăgea atenția, prin Buletinul Informativ din 25 mai 1941, asupra măsurilor speciale ce interziceau accesul diplomaților străini în regiunile Arhanghelsk, Murmansk, Leningrad, Istmul Kareliei, Țările Baltice, Bielorusia de Vest, Ucraina de Vest şi Kiev. Concluzia era: „această măsură arată că URSS nu exclude eventualitatea unui conflict“.

La 10 iunie, cu două zile înainte de întâlnirea Hitler-Antonescu, SSI informa: „Armata germană este gata oricând să treacă la ofensivă“. Totodată, se susținea că în ciuda dezmințirilor oficiale, tratativele sovieto-germane erau o realitate.

La 12 iunie 1941, potrivit lui Andreas Hillgruber, cel care a editat textul stenogramei discuțiilor Hitler-Antonescu, acesta „a oferit de la sine participarea României la războiul împotriva Uniunii Sovietice“. Este adevărat, aşa cum am văzut deja, Hitler avusese aceeaşi idee, fără a-l consulta pe Antonescu. Dar de data aceasta şeful statului fusese prevenit despre intențiile germane.

La 18 iunie, Hitler l-a anunțat pe Antonescu despre hotărârea lui definitivă de a ataca URSS. La 21 iunie, în ziua când Hitler a dat ordinul irevocabil de atac pentru zorii zilei de 22 iunie, SSI a elaborat două documente. Primul era intitulat „Relațiile Germaniei cu Uniunea Sovietică şi perspectivele unui conflict armat văzute de un englez“. Acesta era ziaristul

britanic Wickman Steed, care, la 20 iunie, la BBC, nu se arătase prea optimist. Iată cum sintetiza nota SSI opiniile acestuia: „Totuşi, se crede că în cazul declanşării unui conflict, ruşii vor capitula, cedând pretenţiilor germane, fără lupte, cu toate că infanteria rusească este bine pregătită… Cert este că Germania trebuie să obţină resursele naturale ale Ucrainei de care are absolută nevoie pentru a putea învinge la rândul său Anglia“.

Al doilea document SSI era intitulat „URSS Raporturile germano-sovietice într-o nouă fază“. După ce făcea un scurt istoric al perioadei de după pactul Ribbentrop-Molotov, se arăta: „Cum însă este sigur că Moscova nu va renunţa la poziţia sa cu toate sforţările ce depune Reichul pentru a se ajunge la o înţelegere prin tratative directe ce au loc actualmente între guvernele german şi sovietic, un conflict armat între cele două puteri devine de neînlăturat, dacă se are în vedere şi masivele concentrări de forţe germane şi sovietice de-a lungul frontierei URSS, de la Marea Albă până la Marea Neagră“. După ce se examinau rezultatele pe care le-ar avea o campanie victorioasă a Reichului, raportul se încheia astfel: „În concluzie, ciocnirea de interese dintre Reich şi Uniunea Sovietică a devenit acută şi imposibil de soluţionat printr-o înţelegere reciprocă, ceea ce va duce inevitabil la un conflict armat“.

El a izbucnit a doua zi. La 24 iunie, Molotov, comisarul poporului pentru afaceri externe, îl primea pe Grigore Gafencu cu următoarele cuvinte: „Vă gândiţi la teritorii şi nu vă daţi seama că sunt în joc independenţa şi însăşi fiinţa dv. de stat… V-aţi alăturat atacului lor banditesc. Vă veţi căi… sunteţi pierduţi. România e în primejdie de a nu mai fi“. O frază asemănătoare îi scrisese şi Hitler ui Carol II la 15 iulie 1940. Iată tragedia României strivită între cele două puteri totalitare.

Eşalonul mobil „Vulturul“

Îndată după numirea sa ca şef al Secţiei I Informaţii, colonelul Lissievici a trecut la elaborarea unui plan de organizare şi mobilizare. Principalul obiectiv îl constituia realizarea unui eşalon mobil, care să cuprindă un duplicat al principalelor secţii ale Serviciului şi care să însoţească Marele Cartier General pe front. Şeful Secţiei I a realizat şi faptul că în caz de război nu s-ar mai fi putut apela, la fel ca în timp de pace, la rezidenţii externi şi agenţii informatori din Europa, mai ales din statele cu care urma să ne aflăm în conflict. De asemenea, „pentru cazul de război trebuie ca din timp de pace să se organizeze, încadreze, doteze, instruiască şi antreneze agenţi informatori, paraşutişti, putând executa misiuni variabile în timp şi spaţiu, în spatele frontului inamic; personal special instruit pentru

interogarea prizonierilor de război; un serviciu pentru strângerea documentelor inamicului rămase pe câmpul de luptă, identificarea şi punerea în siguranță a întreprinderilor industriale şi depozitelor de tot felul, interesând armata şi economia generală a țării; eventual şi alte servicii cu caracter special“. Împreună cu specialiştii din Marele Stat Major, planul de mobilizare a fost realizat în intervalul 20 mai-21 iunie 1941. Pentru culegerea de date şi informații din adâncimea frontului inamic, care în proporție de 90% aveau caracter militar, Eşalonul Mobil dispunea de o grupă specială numită conspirativ „Vulturul“, condusă de locotenent-colonelul Vasile Palius, ajutat de Nicolae Trohani.

Potrivit celor afirmate de Lissievici, tentativelor de a lansa spioni în spatele liniilor sovietice li s-au opus forurile superioare sau, pur şi simplu, lipsa condițiilor tehnice. Astfel, în perioada în care Armata patru întâmpina dificultăți în înaintarea spre Odessa, şefii centrelor informative de la Chişinău au încercat să infiltreze agenți peste linia frontului. Conducerea SSI le-a cerut însă să se limiteze la anchetarea prizonierilor „față cu posibilitățile noastre“, explicându-li-se că se riscă prea mult interesele româneşti în cazul în care agenții erau capturați.

„Tot pentru a face față nevoilor de procurare a informațiilor pe Frontul de Est, în urma aprobării şefului SSI — povesteşte colonelul Lissievici — m-am prezentat generalului Ioanițiu, şeful Marelui Stat Major, solicitându-i să-mi facă cunoscut care sunt posibilitățile forțelor noastre armate să utilizeze paraşutişti care, acționând în spatele frontului inamic, să execute misiunile încredințate de către SSI, primind un răspuns total negativ în legătură cu aceste posibilități prezente şi viitoare“. Cu toate acestea, nu a renunțat, luând legătura cu o unitate de aviație dislocată în zona Iaşi. Centrul informativ Iaşi a primit aprobarea ca la începerea operațiunilor militare să paraşuteze doi agenți în regiunea Râbnița. „În acest scop — spunea Ion Lissievici — Centrul informativ Iaşi s-a ocupat intens cu instruirea şi antrenarea agenților respectivi şi deplasarea în teren pe timpul nopții, radiotransmisie, utilizarea armamentului cu care erau dotați, modul de comportare pe teritoriul URSS-ului, obținând rezultate satisfăcătoare“. Asemenea acțiuni au rămas cu totul izolate.

La jumătatea lunii noiembrie 1941, o dată cu demobilizarea Armatei a 4-a şi chemarea în țară a unor unități din Armata a 3-a, Eşalonul Mobil a revenit la Bucureşti. Acest episod întăreşte ideea că în acel moment Antonescu nu intenționa să meargă mai departe. Peste două luni, în ianuarie 1942, Marele Stat Major a solicitat SSI să organizeze un nou Eşalon Mobil. Din cauza lipsei de efective, conducerea Serviciului a trebuit să recurgă la noi recrutări. Ulterior, în urma dispozițiilor date de generalul von Schobert,

comandantul Armatei 11 germane, ofițerii Eşalonului Mobil urmau să se ocupe în exclusivitate de interogarea prizonierilor sovietici aflați în lagărele germane din Crimeea. Restul personalului a fost redistribuit în centre informative pe lângă fiecare divizie.

Nu dispunem de prea multe documente despre activitatea concretă desfăşurată de SSI pe Frontul de Est. Foarte multe documente de sinteză au fost preluate de autoritățile sovietice după 23 august 1944, după cum ne arată cercetările întreprinse de istoricul Gheorghe Buzatu în arhivele de la Moscova. În cursul anchetelor, cei ce au lucrat în acest domeniu au susținut că SSI nu a dispus de o agentură prea puternică, principala sursă de informare fiind anchetarea prizonierilor. Ni s-au păstrat însă o serie de aprecieri şi mulțumiri venite pe adresa Serviciului din partea beneficiarilor de atunci ai informațiilor puse la dispoziție. Astfel, Subsecretariatul de stat al Aerului, prin adresa nr. 147, din 15 iulie 1941, mulțumea pentru că „i s-a pus la dispoziție material informativ militar de o reală valoare“. La sfârşitul lunii iunie şi la începutul lui iulie, datorită înrăutățirii condițiilor atmosferice, nu s-au mai putut efectua zboruri normale de recunoaştere, singura sursă de informare rămânând agentura SSI. La 19 februarie 1942, prin adresa nr. 3 540, Subsecretariatul de stat al Marinei mulțumea şi el pentru informațiile primite.

Să amintim şi alte reuşite ale Eşalonului Mobil. Astfel, la sfârşitul lunii februarie 1942, structura contrainformativă dislocată în Peninsula Kerci a reuşit să captureze mai multe formațiuni de cercetare-diversiune ale sovieticilor. La anchetă s-au obținut informații care au permis trupelor române şi germane să cunoască intențiile de debarcare în peninsulă ale sovieticilor, reuşind să le respingă în final.

Un succes, pe plan informativ, a obținut SSI şi la Cotul Donului. Potrivit generalului Jukov, Înaltul Comandament sovietic luase decizia declanşării contraofensivei încă de la 12 septembrie. La 20 septembrie SSI înainta Marelui Cartier General un document în care se spunea: „Armata sovietică se pregăteşte pentru o puternică ofensivă în Cotul Donului. În acest scop, sunt în curs de concentrare mari unități cu efective proaspete, aduse din Siberia, bine echipate şi instruite. Ofensiva va dispune de o masă de circa 600-700 tancuri. Ea urmează să înceapă la data de 25 octombrie 1943, cu efort probabil pe direcția Kleţkaia-Rostov“. După cum îşi amintea colonelul Lissievici, Comandamentul german al Grupului de Armate „Sud“ a apreciat primele informații obținute de SSI drept „netemeinice“ şi „alarmiste“. Ulterior, germanii au acceptat ca „posibile“ datele furnizate de români. La 7 octombrie, Eşalonul Mobil întocmea o notă informativă intitulată Considerațiuni asupra potențialului industriei militare a URSS, ale

cărui concluzii sunau astfel: „industria de război sovietică nu este atât de profund zdruncinată cât se crede, nu i s-a dat lovitura decisivă şi dispune de suficiente materii prime, combustibil, instalaţiuni de prelucrare, iar greutăţile ce le întâmpină în prezent şi care au fost enumerate mai sus sunt în măsură a fi remediate în spatele îndepărtat al frontului“.

Între 25 şi 30 noiembrie 1942, Eşalonul Mobil informa Marele Cartier General că ofensiva sovietică în Cotul Donului a fost amânată pentru prima decadă a lunii noiembrie. La 2 noiembrie, Eşalonul revenea cu o nouă notă informativă: „din declaraţiile prizonierilor de război rezultă că trupele ce sunt trecute la vest de Volga ar fi destinate ofensivei sovietice ce ar începe la 7 noiembrie, ziua aniversării revoluţiei“. Arătând că şi această dată a fost amânată, nota din 15 noiembrie sublinia că „rolul principal îl vor avea aviaţia şi unităţile blindate care au şi fost pregătite în vederea ofensivei… dispozitivul ofensiv sovietic este aproape realizat, declanşarea acţiunii fiind în funcţie de: condiţiile atmosferice favorabile…; completarea informaţiilor asupra dispozitivelor forţelor române şi a posibilităţilor de reacţie“.

În vreme ce Eşalonul Mobil informa despre puternicele concentrări de trupe sovietice, serviciul de informaţii al armatei germane afirma că în Stepa Calmucă era cu neputinţă să se adune rezerve într-o măsură importantă.

Rapoartele informative ale Eşalonului Mobil făceau referiri şi la starea de spirit a trupelor române din Cotul Donului, care prin conţinutul lor, veneau în contradicţie cu rapoartele comandamentelor militare. Eugen Cristescu spunea că „astfel de rapoarte nu au fost luate în consideraţie“. Se repeta astfel o situaţie din primul război mondial, când factorii de comandă ai armatei române, deşi au beneficiat de informaţii veridice şi deosebit de valoroase, pentru a-şi fundamenta deciziile totuşi le-au neglijat. Atunci a fost vorba despre pregătirile ofensivei armatei bulgare în 1916, acum despre intenţiile Armatei Roşii la Cotul Donului.

După declanşarea ofensivei sovietice, Eşalonul Mobil făcea o evaluare a consecinţelor, la 18 decembrie 1942. De data aceasta s-a ţinut cont de ele, dar era tardiv. „O primă concluzie ce se impune este aceea că operaţiunile de pe Frontul de Est din cursul anului 1942 constituie în fond un eşec al planului strategic german“. În dreptul acestei fraze, pe marginea documentului SSI mareşalul Ion Antonescu a notat cu creionul roşu: „Mai mult“. O altă concluzie era: „rezervele ruseşti nu sunt epuizate şi trebuie să ne aşteptăm la atacuri noi din partea lor şi la o prelungire a eforturilor ruse pe tot timpul iernii“. Şi aici Antonescu a notat: „Da“.

La începutul anului 1943 s-au luat măsuri deosebite de conspirare a activităţii Eşalonului Mobil, care nu mai vizau doar inamicul, ci şi pe aliatul german. S-a schimbat denumirea unităţii în Detaşamentul „Vulturul“.

Rapoartele informative erau trimise în plicuri sigilate direct la centrală. Tot în ianuarie, după retragerea Marelui Cartier General la Bucureşti, efectivele au fost reduse. Deja colonelul Vasile Palius, şeful Agenturii Frontului de Est, începuse, din proprie inițiativă, să întocmească rapoarte despre mişcările trupelor germane, moralul ostaşilor germani, dezacordurile dintre elementele operative ale Wehrmachtului şi cele ale Partidului Național Socialist. Colonelul Palius luase „măsuri pentru trimiterea unor organe ale SSI şi în alte regiuni decât în acelea în care se aflau dislocate trupe române. S-a recurs în acest scop la diferite mijloace de acoperire şi la o adevărată echilibristică pentru derularea organelor germane, care supravegheau de aproape activitatea SSI. Astfel, s-au trimis agenți deghizați în jandarmi care ar fi urmărit dezertori, dar aveau sarcina de a culege date din zona controlată de germani".

După bătălia de la Kursk, într-o analiză elaborată de SSI se arăta: „În caz dacă forțarea Niprului în regiunea Kiev nu va fi oprită şi înaintarea trupelor sovietice către Nistru va fi realizată, atunci trupele româno-germane din Crimeea, din spațiul între Nipru şi Marea de Azov, cum şi cele din regiunea între Nipru şi Nistru vor fi presate de către ofensiva sovietică din direcția nord-sud, nu vor putea face față acestei presiuni şi deci vor fi silite să execute o retragere spre Nistru, de-a lungul frontului sovietic, cu urmări catastrofice".

Este greu să tragem o concluzie definitivă privind eficiența activității Eşalonului Mobil — sau cu atât mai puțin a Secției I informații externe — ținând cont de baza documentară precară care este accesibilă în clipa de față cercetătorului. Arhiva Frontului de Est a fost arsă imediat după 23 august 1944. Cei implicați au susținut că nu au dispus de surse importante în URSS. Şi totuşi, maiorul american Bishop, şeful contrainformațiilor în cadrul misiunii OSS sosite după 23 august 1944 la Bucureşti, afirma că după serviciul german de informații, SSI dispunea de cele mai bune date despre URSS, pe care le-a oferit americanilor şi britanicilor. De aici însă cel puțin deocamdată, pătrundem în teritoriul umbrelor.

Informații despre mişcarea de partizani

Sunt o serie de documente care ne prezintă unele dintre acțiunile întreprinse de Eşalonul Mobil pe Frontul de Est. Cele mai multe se referă la mişcarea de partizani. Cazul cel mai cunoscut îl reprezintă Odessa.

Începând din a treia decadă a lunii decembrie 1941, Centrul informativ Odessa a raportat despre arestarea primilor partizani în zona catacombelor. Prin anchetarea lor s-a stabilit că în catacombe se aflau mai

multe grupe de partizani, aflate sub comanda colonelului Kuznețov, şeful Secției a III-a din centrala NKVD de la Moscova. Ofițerii SSI au reuşit să identifice 82 guri de acces în catacombe şi să obțină numeroase planuri ale păienjenişului de galerii. Detaşamente militare ale Comandamentului Militar, beneficiind de asemenea informații, au angajat lupte cu grupele de partizani în interiorul catacombelor. Totuşi, datorită numărului mare de trasee, adâncimii şi întortocherii galeriilor, a numeroaselor ieşiri în cele mai diverse locuri (clădiri publice şi private, canalizarea oraşului, în centrul sau periferia acestuia), catacombele rămâneau un excelent adăpost pentru partizani, implicit, o permanentă amenințare. Locotenent-colonelul Schnidel, şeful Abwehr-ului din Odessa, a intervenit în repetatea rânduri pentru a convinge autoritățile militare să arunce în catacombe gaze. Pe baza unui raport al SSI şi a altuia alcătuit de Secția Operații a Marelui Stat Major, care recomandau să nu se folosească gaze de luptă, procedeu contrar legilor războiului, mareşalul Ion Antonescu a pus rezoluția: „Nu se întrebuințează gaze toxice. Sunt destule catacombe".

Cea mai eficientă metodă s-a dovedit recrutarea unor agenți din rândul partizanilor. Prin telegrama nr. 727, din 15 ianuarie 1942, directorul general al SSI, Eugen Cristescu, îl informa pe mareşal că sursa principală a fost Dimitrie Alekseevici, fost ofițer NKVD, „care a ajutat la descoperirea unor partizani dintre cei aproximativ 300 existenți. Partizanii sovietici identificați au fost judecați şi executați".

Într-o sinteză realizată de Biroul contrainformații din Secția a II-a a Marelui Cartier General, la 24 iulie 1941, se arăta că deşi Armata Roşie se aflase printre primele din lume care căutase să valorifice posibilitățile militare ale saltului cu paraşuta, „unitățile de paraşutişti n-au fost deloc întrebuințate". „În schimb — se arăta în document — URSS a hotărât să întrebuințeze posibilitățile paraşutiştilor pentru lansarea în spatele liniilor a unor mici grupuri de agenți diversioniști cu misiunea de spionaj, sabotaj şi terorism şi de care s-a făcut uz mai ales în ultimul timp". Până în acel moment — deci într-o lună de război — autoritățile române capturaseră cinci echipe cu un total de 36 oameni. Concluziile documentului subliniau că „în ultimul timp s-au semnalat frecvent asemenea lansări de agenți cu paraşuta, nu numai pe teritoriul nostru, ci şi în Bulgaria, Ungaria şi la nord, în Galiția" şi că „aceşti agenți nu au nimic comun cu unitățile de paraşutişti".

Din documentele informative ale SSI rezultă că recrutarea, organizarea, dotarea, instruirea şi conducerea mişcării de partizani fuseseră încredințate „conducerii superioare a propagandei politice în Armata Roşie", luând ființă „Administrația politică a armatei, Diviziunea a X-a, denumită şi Secția Superioară nr. 10". NKVD-ul pregătise şi „batalioane de curățire",

care aveau ca principală misiune neutralizarea unităților inamice de paraşutişti, dar se puteau transforma, în anumite condiții, în unități de partizani.

Un document SSI atrăgea atenția asupra unui aspect important: „Fără o înțelegere a realităților şi o transpunere din partea noastră în mentalitatea populațiilor sovietice, acțiunile noastre operative precum şi acțiunea noastră constructivă de organizare a teritoriului în spatele frontului va întâmpina mari greutăți şi va pretinde timp îndelungat“. Soluția propusă prevedea ca măsurile de contracarare a mişcării de partizani să fie gândite nu numai prin latura represivă, ci şi prin cea constructivă, vizând organizarea unei vieți normale în spatele frontului.

Documentele informative ale SSI arată că în primăvara anului 1943 mişcarea de partizani evoluase rapid pe Frontul de Est spre forme instituționalizate. Fuseseră identificate două şcoli pentru pregătirea partizanilor. Una se afla la Moscova, şi pregătea cadrele care urmau să încadreze unitățile, alta la Saratov, unde erau instruiți cei lansați în zona de responsabilitate a trupelor române.

În noaptea de 28-29 iulie 1943 de pe aerodromul Storobelsk a decolat un avion cu 8 paraşutişti din „Grupul Basarabia“. „Fiind înştiințați la timp — se spunea într-un document al SSI, ceea ce ne arată totuşi eficiența activității Eşalonului Mobil şi nivelul până la care acesta reuşise să îşi infiltreze proprii agenți — bateriile româneşti din sistemul de apărare antiaeriană au reacționat cu foc, fapt pentru care Grupul Basarabia nu şi-a îndeplinit misiunea, fiind lansat undeva în Ucraina, departe de obiectiv“.

O evaluare făcută de SSI arăta: „Pe cât de reuşită a fost mişcarea partizanilor în Ucraina şi Bielorusia, pe atât de nereuşită este în prezent în România, exceptând teritoriul Basarabiei, unde o parte a populației acordă sprijin partizanilor, mai ales în regiunea Chişinău şi în regiunea Cernăuți. În celelalte județe ocupate temporar (Moldova şi Bucovina), mişcarea are un alt aspect. Aici partizanii sunt prinşi foarte uşor de către organele de urmărire pentru că nu cunosc limba română, iar populația îi trădează imediat. Comandamentul sovietic este convins că după trei săptămâni de la lansare nici un partizan nu mai rămâne liber… Cu toate acestea, Comandamentul partizanilor va continua să trimită grupe considerate de sacrificiu pentru comiterea actelor de diversiune“.

La 12 iulie 1944, SSI realizase o captură importantă, în persoana colonelului Kotlearov, arestat în ținută militară, cu grade şi centură. La anchetă, el a confirmat că până în luna iulie 1944, activitatea partizanilor pe teritoriul românesc „era ca şi inexistentă“. Ofițerul sovietic a mai destăinuit că după vizita mareşalului Timoşenko la Cernăuți, cu scopul de a pregăti

viitoarele operații militare în sectorul românesc, Comandamentul partizanilor din Kiev a hotărât să trimită grupe de partizani cu misiuni de diversiune contra căii ferate Câmpulung-Bistrița, obiectivul principal fiind distrugerea tunelului de la Valea Putnei. Prin urmare, comandamentul sovietic planificase deja acțiunea de ocupare a teritoriului românesc dincolo de Prut.

Informațiile obținute de SSI erau veridice, ulterior fiind confirmate şi de alte documente româneşti şi străine, dar configurația frontului — total defavorabilă trupelor germane şi române — sugera că o soluție militară nu mai putea salva situația. Era nevoie de o soluție politică, de data aceasta radicală şi energică, adică o reorientare politico-militară de valoare strategică, ceea ce s-a şi întâmplat prin actul de la 23 august 1944.

JOCUL PE MAI MULTE TABLOURI

Colaborarea între SSI şi Abwehr a fost reconfirmată oficial şi prin urmare autorizată, începând cu data de 7 septembrie 1940, cu ocazia întrevederii de la Bucureşti între generalul Ion Antonescu, conducătorul statului român, şi amiralul Wilhelm Frantz Canaris, şeful Serviciului de informaţii al armatei germane.

Această colaborare era normală, atâta timp cât noul regim politic al României înţelegea să-şi fundamenteze politica externă prin alianţa cu Germania. Colaborarea informativă între SSI şi Abwehr a funcţionat cu rezultate bune, dar în momentul în care s-a produs marea cotitură a Frontului de Est, iar românii au început să fie criticaţi de germani că nu şi-au apărat corect şansele în bătălia de la Stalingrad şi Cotul Donului, s-au luat măsuri contrainformative de ambele părţi. Germanii, în afară de Abwehr şi-au făcut simţită prezenţa pe frontul secret din România, cu numeroase alte structuri informative; Eugen Cristescu vorbeşte de 11 servicii germane, din care doar 3 erau autorizate de statul român. SSI şi-a creat în structura sa Agentura I — integrată Secţiei II Contrainformaţii —, al cărui şef era lt.-col. Traian Borcescu, pentru a-i supraveghea pe germanii care desfăşurau acţiuni informative pe teritoriul României neautorizate de statul român.

Mai trebuie menţionat că măsurile contrainformative faţă de germani nu au fost totuşi de conjunctură ori izolate, ci — aşa cum atestă fără dubii documentele de arhivă — au constituit un adevărat program pe care Eugen Cristescu l-a pus în aplicare evident cu aprobarea lui Ion Antonescu. „Teoria

mea — spunea Eugen Cristescu — era că guvernul a luat această linie cu nemții, dar țara nu trebuie să se înece, trebuie lăsată o rezervă națională, care să continue statul mai departe". Şi adăuga: „La un moment dat, văzând că germanii fac o acțiune subversivă foarte puternică, Antonescu mi-a spus: Fă un serviciu special pe această latură. Eu am gândit şi am hotărât că serviciul acesta trebuie să apară ca un serviciu independent. Dacă simt germanii ceva, să spunem că l-au făcut evreii şi democrații şi l-am însărcinat pe Soreanu[82], care a făcut acest serviciu cu o serie de gazetari evrei din Bucureşti şi din Ardeal, între care Munteanu, şi cu o serie de tineri național-țărăniști ardeleni, oameni care au adunat o serie întreagă de date, urmăreau pe saşi, aveau legătură cu ei şi mi-au adunat un material foarte serios şi important în această direcție". De asemenea, Soreanu avea strânse legături şi cu dr. Filderman, şeful comunităților evreieşti din România.

Deci, jocul dublu a fost impus de „înalte rațiuni de stat". România era un stat mic, iar interesele sale naționale trebuiau apărate şi în situația în care alianța cu Germania se prăbuşea. Vom explica în cele ce urmează riscurile foarte mari la care s-a expus SSI-ul pentru a realiza jocul pe mai multe tablouri.

Rețeaua „inginer Popovici–Rică Georgescu" şi impacientarea germanilor

În luna iulie 1941, Abwehr-ul a primit, din Istanbul, o informație potrivit căreia proprietarul restaurantului Taxim, Mişu Iorgulescu, urma să vină la Bucureşti, aducând şi 20 000 lire sterline, bani destinați agenților englezi din România. Abwehr-ul a transmis această informație SSI-ului conform convenției de colaborare. Germanii nu aveau dreptul să desfăşoare acțiuni de reținere pe teritoriul României. Prin urmare, Mişu Iorgulescu a fost aşteptat pe aeroportul Băneasa de agenți SSI, care l-au reținut şi transportat direct la sediul Secției Juridice. Percheziția amănunțită asupra bagajelor nu a dus la descoperirea vreunei sume de bani. La ancheta informativă a declarat că el cunoaşte mai mulți englezi din Istanbul care îi vizitează restaurantul, numindu-i şi pe frații de Chastelain. Aprofundându-se cercetarea informativă, Mişu Iorgulescu a oferit indicii suficiente care au condus la descoperirea rețelei de spionaj „inginer Popovici-Rică Georgescu". Ea fusese organizată de Gardyne de Chastelain, care timp de 14

[82] Într-o notă, din 30 septembrie 1944, a Prefecturii Poliției Capitalei, se menționa: „Cu ajutorul evreului Soreanu (Haim Schaer), care era în foarte bune legături cu anturajul lui Iuliu Maniu, Eugen Cristescu era informat în cele mai bune condițiuni de tot ce se punea la cale acolo. Informatorul era plătit pentru aceste servicii cu cca 350 000 lei lunar, afară de premii date pentru lucrări speciale, iar în ultimele 6 luni a avut la dispoziție şi un automobil al Serviciului, cu şofer şi întreținere".

ani îndeplinise funcția de director comercial al Societății petrolifere „Unirea“. Chastelain i-l recomandase în mod special pe Valeriu (Rică) Georgescu lui Popovici. Rețeaua informativă mai cuprindea pe maistrul Bălan, specialist în radio-transmisiuni, plus alte 10 persoane care îndeplineau oficiul de informatori şi curieri. Inginerul Popovici primise 80 000 000, iar Rică Georgescu 18 000 000 lei. La percheziția domiciliară s-au mai găsit 56 000 000.

Rică Georgescu era ginerele lui Sever Bocu, şeful organizației național-țărăniste din Banat. De altfel, era în relații foarte apropiate cu Iuliu Maniu, care îl cunoştea şi pe Chastelain şi ştia despre organizarea grupei (rețelei) informative. La anchetă, primul a cedat inginerul Popovici care a avut şi neşansa să îi moară un frate pe front. Scopul mărturisit al organizației a fost de a menține legătura între englezi şi Maniu. În plus, Rică Georgescu „căuta să speculeze problema revendicării Ardealului de Nord“. El afirma că o bună parte din cei 18 000 000 lei pe care i-a luat personal de la organizație au fost întrebuințați pentru propagandă în Ardealul de Nord şi că de acest lucru ar fi ştiut şi doctorul Nicolae Lupu şi Ion Mihalache, alți doi fruntaşi de seamă ai PNA. Numai că, Eugen Cristescu menționa, într-una din declarațiile sale pe această temă, că cei doi oameni politici — Lupu şi Mihalache —, fiind întrebați de mareşalul Ion Antonescu, dacă ştiu ceva, au răspuns că nici nu-l cunoşteau pe Rică Georgescu şi nici nu aveau cunoştință de faptele sale.

Pus într-o astfel de situație delicată, şeful SSI, Eugen Cristescu, a acționat cu prudență. El ne spune textual: „Constatând astfel manoperile şi diversiunile încercate de Rică Georgescu, pe baza aprobării mareşalului Antonescu, am luat măsuri ca declarațiile lui Rică Georgescu, care urmau a figura în dosarul cercetărilor şi al procesului, să fie înlocuite cu declarații care să trateze numai latura pur juridică, iar declarațiile cu corelațiuni politice au constituit un dosar special, ce a fost predat mareşalului Antonescu. Această operațiune mai urmărea şi scopul ca germanii să nu afle acest lucru sau cel puțin să nu aibe dovezi ca să motiveze un proces diplomatic pe tema legăturilor oamenilor politici români cu Aliații, chit că aveau bănuieli în acest sens“.

Până la urmă, procesul nu s-a mai judecat — în ciuda presiunilor făcute de germani — datorită intervenției lui Iuliu Maniu, care a amenințat că va depune ca martor. De altfel, Rică Georgescu a beneficiat de un asemenea regim de detenție încât avea la un moment dat o garsonieră în care locuia cu soția şi un servitor. Rică Georgescu a făcut parte din primul guvern instaurat la 24 august 1944, după arestarea mareşalului Ion Antonescu, iar în 1947 a plecat împreună cu soția sa în Statele Unite.

Din a doua jumătate a anului 1942 au apărut şi primele semnale despre neîncrederea cu care începea să fie privit Eugen Cristescu de către germani. Un raport al Agenturii I, din 30 noiembrie 1942, menționa: „În cercurile apropiate ataşatului de presă german a început să circule zvonul că dl director general, Eugen Cristescu, va fi schimbat de la conducerea SSI deoarece urmăreşte activitatea germanilor şi în mod intenționat neglijează urmărirea activității agenților anglo-saxoni care mişună în Capitală, făcând spionaj pe o scară întinsă şi lansând tot felul de zvonuri menite să producă panică şi răcirea relațiilor germano-române. În acelaşi timp se afirmă că Serviciul condus de dl director general Eugen Cristescu nu vrea să urmărească atent acțiunea evreilor care au devenit foarte obraznici şi tendențioşi, bazându-se pe unele succese fără importanță ale statelor democratice“. Iar la 29 aprilie 1943, aceeaşi Agentură I din Secția Contrainformații a SSI revenea cu un alt raport pe această temă: „Toți aceştia, era vorba despre o serie de persoane identificate ca transmițând informații germanilor despre Eugen Cristescu — n.n., fac afirmații că dl Eugen Cristescu a început să joace pe două tablouri şi în acelaşi timp n-are destulă autoritate spre a pune la punct, sau nu vrea acest lucru, elementele anglofile din cadrul SSI. Unul dintre cei învinovățiți că are o activitate alături de anglofili, pe care se sprijină, este dl lt.-col. Traian Borcescu“.

Trebuie menționat că astfel de informații pe care le dețineau germanii despre şeful SSI erau cât se poate de exacte. Eugen Cristescu depăşise faza supravegherii şi izolării agenturii germane din România, cât şi pe cea a protejării opoziției politice şi asigura prin canalele Serviciului său, legăturile şi ale opoziției şi ale lui Ion Antonescu cu Aliații.

Contactele informative cu americanii

Un prim contact, atestat documentar, între SSI şi serviciile secrete americane, a fost stabilit de Eugen Cristescu în primăvara anului 1943. Nu este foarte clar din inițiativa cărei părți s-a realizat respectiva întâlnire. Ştim doar că ea a fost mijlocită de George Littman, un vechi prieten şi informator al lui Eugen Cristescu, fost înainte de război antreprenor al Cazinoului din Sinaia. În acel moment era membru al misiunii engleze din Turcia. La cererea părții americane, mesagerul a fost Gheorghe Cristescu, fratele lui Eugen Cristescu, trimis sub acoperire de curier diplomatic. La întoarcere, acesta a întocmit un raport, datat 10 martie 1943 şi păstrat sub formă de manuscris între hârtiile personale ale lui Eugen Cristescu. De regulă, astfel de documente nu se păstrează. Ele se distrug imediat ce beneficiarul a luat la cunoştință informațiile şi datele transmise. Documentul are o valoare istorică

deosebită, fapt pentru care nu poate fi înțeles dacă nu este reprodus în întregime. Iată textul:

„Întrebând persoanele cu care am luat contact la Istanbul de ce s-a insistat ca legătura să se facă printr-un intim al lui Eugen Cristescu, rudă, frate, mi s-a răspuns:

— Pentru că am găsit că aceasta este cea mai directă şi bună legătură; pentru că în afară de latura oficială, comunicările aveau şi o parte ce-l priveau direct şi personal pe Eugen Cristescu. Noi americanii cunoaştem mai precis şi apreciem mai exact decât alții şi chiar decât voi rolul important ca factor de ordine al lui Eugen Cristescu în viața statului român. Ştim şi avem bune informații că Germania va cere României sacrificii cu mult mai grele decât cele făcute până acum, sarcini de nesuportat, pe care mareşalul Antonescu nu le va putea accepta şi satisface. Germanii envisajează o asemenea situație şi în consecință pregătesc terenul pentru orice eventualitate. Avem informații că s-au înțeles cu Horia Sima, impunându-i o totală supunere în cazul când eventual îl vor aduce la conducerea statului român, în fruntea unui regim legionar. În acea ipoteză, mareşalului i se va aranja o dispariție cu ajutorul teroriştilor ocrotiți atât în Germania, cât şi în țară. O formulă similară, dar mai simplă, se va utiliza şi pentru vicepreşedinte. Horia Sima a cerut ca Eugen Cristescu să-i fie predat lui, fie că s-ar afla în țară, fie că ar fi în Germania, deoarece are cu el o crâncenă răfuială. Pe de altă parte, organele speciale sovietice (NKVD-ul şi Kominternul) socotesc pe Eugen Cristescu ca pe inamicul nr. 1 al comunismului în România. Aceste organe socotesc că bolşevizarea României nu s-a putut efectua grație în mare parte dârzei lupte a lui Eugen Cristescu, atât ca director al Siguranței în trecut, cât şi ca şef al SSI-ului român, acum. Considerând că evenimentele s-ar putea precipita, am înțeles a-l avertiza pe Eugen Cristescu de aceste lucruri pe calea cea mai directă şi sigură ce am găsit: dumneata.

— Nu înțeleg această îngrijorare pentru soarta unor adversari — am obiectat.

— Noi, americanii — mi s-a răspuns —, înțelegem a trece peste baricadele în domeniul informativ. Deşi pe baricade opuse, am socotit totuşi a face acest avertisment spre a nu fi surprinşi de evenimente. Noi prevedem că România va trece poate prin perioade de crize generale. Crize pasagere. Vedem pentru atunci în Eugen Cristescu unul din factorii chibzuiți şi cu tact, care ar înțelege mai bine ca orice alt om de stat român situația țării sale (a dat dovadă şi în Comisia româno-bulgară). Oare de ce Germania n-a intervenit în favoarea altui factor informativ, deşi în acel timp politica română era situată pe baricada opusă? Noi, americanii, considerăm că

dezvoltarea democrațiilor are la bază ordinea socială, iar ordinea socială are la bază cunoaşterea cât mai profundă a realităților, adică informația. Iată explicația întrevederii şi a canalului ales, a încheiat convorbitorul meu.

Din cele discutate, am tras în general următoarele concluzii: a) Serviciul de informații american nu doreşte dezordini în România; b) nu ar dori deocamdată, cel puțin, amestecul şi al Intelligence Service-ului englez. Deci, divergențele între Serviciul de informații american şi cel englez; c) se situează pe baricada opusă tendințelor serviciilor speciale sovietice. Pentru aceasta şi alte considerente, doreşte a menține legătura cu România prin organele SSI, într-un cadru cât mai restrâns, cu garanția celei mai desăvârşite discrețiuni. G[heorghe] C[ristescu]".

Documentul acesta ne arată limpede preocuparea fiecăruia dintre serviciile secrete aliate de a-şi asigura o poziție cât mai bună în Europa Centrală, de Est şi Sud-Est, pentru perioada ce avea să urmeze după terminarea războiului. Deosebit de interesant este şi faptul că americanii îl apreciau pe şeful SSI — Eugen Cristescu — punându-şi în el mari speranțe pentru viitorul democratic al României.

Un alt document extrem de interesant ce atestă contactele dintre autoritățile româneşti şi cele ale SUA, mijlocite prin intermediul SSI, provine din Arhivele Federației Ruse, respectiv, „Mapa specială" a lui Stalin. Este vorba despre mărturia unui prizonier militar român, colonelul Ion Popescu, din SSI, achetat de societici. Colonelul român mărturiseşte că la recomandarea lui Eugen Cristescu, la începutul lunii noiembrie 1943, a fost primit într-o audiență secretă la Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe al României, care l-a însărcinat cu o misiune confidențială la Madrid. Acolo, ofițerul român trebuia să intre în contact cu ambasadorul SUA din capitala Spaniei pentru a afla punctul de vedere al guvernului american față de situația foarte grea a României şi soluțiile posibile „ca țara noastră să iasă onorabil" din acest impas datorat pierderilor de pe frontul de Est.

La jumătatea lunii noiembrie 1943, colonelul Ion Popescu, din SSI, s-a întâlnit la Madrid cu ambasadorul SUA, de la care a primit un mesaj forte clar şi concis: „Statele Unite ale Americii au hotărât să acorde acest ajutor, atât în interesul României, cât şi în al ei, al Americii, în această parte a Europei". Pe baza informațiilor de care dispunea ambasadorul, guvernul SUA considera că rezistența României pe frontul de Est nu mai putea dura mult, în sensul că „nu mai târziu de primăvara anului 1944, războiul va ajunge la granițele României". Ca urmare, SUA dorea ca să se „evite purtarea războiului pe teritoriul României şi, îndeosebi, să înlăture ocupația ei militară de către armatele ruse" [sovietice-*n.n.*]. În ceea ce priveşte

viitoarele granițe ale României în răsărit, ambasadorul era de părere că „America poate granta hotarele din 1941, sperând să obțină din partea URSS acordul pentru cedarea în folosul României a Basarabiei şi Bucovinei”. În vederea realizării acestui scop, guvernul SUA solicita „ca România să se hotărască repede să înceapă negocieri cu Aliații (deocamdadă cu reprezentanții SUA)”. Din cele spuse de ambasadorul american, colonelul Ion Popescu a înțeles că „America este interesată ca România să nu intre în sfera de influență a URSS şi că rezolvarea la timp de către România a problemei – în maniera dorită de SUA – va ajuta la atingerea scopurilor urmărite de America în această parte a Europei. Temporizarea sau opoziția României dăunează intereselor SUA, care coincid necondiționat cu cele ale României”.

Pentru a fi convingător, ambasadorul american i-a arătat ofițerului român o scrisoare din partea preşedintelui SUA, Franklin Delano Roosevelt, din care a şi tradus un fragment ce sugera că „Preşedintele SUA recomanda ambasadorului să depună toate eforturile pentru ca autoritățile României să înțeleagă la timp importanța acestui demers pentru viitoarea situație internațională, în care SUA vor ca România să ocupe o poziție favorabilă”.

În situația în care guvernul român se hotăra să întreprindă o astfel de acțiune, urma ca un general român, „cu sprijinul reprezentanților americani, cu toate precauțiile necesare şi evitând supravegherea de către agenții germani” să se deplaseze prin Turcia la statul major al generalului Eisenhower (aflat atunci în Sicilia), unde urma să dezbată problemele preliminare de ordin militar, „în vederea colaborării Aliaților cu trupele române, în scopul izgonirii nemților din România”.

Desigur că pentru realizarea unui asemenea obiectiv, extrem de important şi de valoare strategică, era nevoie de o intervenție a trupelor anglo-americane în Balcani pentru a ajunge în România înaintea trupelor Armatei Roşii. În legătură cu această problemă, în momentul când colonelul Ion Popescu i-a spus interlocutorului său că în România ar exista păreri portivit cărora o intervenție anglo-americană nu se poate produce întrucât „URSS consideră Balcanii ca sfera ei de influență, şi în consecință urma să decidă singură asupra tuturor problemelor din această parte a Europei”, a primit următorul răspuns: „Desantul trupelor americane va avea loc la momentul oportun şi în conformitate cu planurile stabilite. Sub acest aspect, România nu trebuie să aibă motive de îngrijorare”. După câtre ştim, desantul Aliaților anglo-americani nu a avut loc, iar scurgerea de informații fusese în realitate doar o acțiune specială a serviciilor secrete pentru a-i deruta pe germani şi a acoperi cât mai bine „Operațiunea Overlord”, marea debarcare din Nomandia (6 iunie 1944).

Înapoiat la Bucureşti, colonelul Ion Popescu i-a prezentat lui Mihai Antonescu, într-un raport detailat, întreaga discuţie cu ambasadorul SUA de la Madrid, precum şi mesajele privind acţiunile pe care trebuia să le întreprindă guvernul român. Din acel moment, ofiţerul SSI nu mai ştie cum au evoluat legăturile stabilite de el, dar a mărturisit că a aflat ulterior de la Eugen Cristescu –„ care se vedea aproape zilnic cu Mihai Antonescu" – că „mareşalul Ion Antonescu s-a opus tratativelor propuse de ambasadorul american, deoarece a avut impresia că americanii urmăresc să atragă România în aceste tratative, pentru a o compromite în faţa Germaniei".

Prin urmare, evenimentele s-au derulat într-o direcţie care n-a favorizat materializarea viziunilor strategice americane. Dimpotrivă, am putea spune că pentru noi, sfârşitul războiului şi mai ales urmările sale (ocupaţia militară sovietică timp de 14 ani) au însemnat o cumplită dezamăgire. Americanii nu au fost în stare să se opună sovieticilor în procesul de sovietizare a României. Ei n-au fost în stare nici măcar să-l salveze pe Eugen Cristescu de la aberantele acuzaţii — aduse de guvernul marionetă instaurat la 6 martie 1945 —, de „crime de război şi dezastrul ţării".

Echipa „Autonomous" şi contactele cu Serviciul Secret britanic

Echipa „Autonomous", formată din trei ofiţeri de informaţii britanici (locotenent-colonelul de Chastelain, căpitanul Meţianu şi căpitanul Ivor Porter) a fost paraşutată pe teritoriul României în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1943, la 8 km de Alexandria, în apropiere de comuna Plosca. Întrucât cei trei ofiţeri au aterizat mult mai departe de locul fixat, n-au reuşit să intre în contact cu omul lor de legătură — un anume „Silviu" — care trebuia să-i transporte cu o maşină în Bucureşti. Comandamentul Militar Aliat de la Cairo fixase, pentru echipa „Autonomous", o misiune politică, şi anume, de a lua contact cu fruntaşii vieţii politice româneşti, în scopul de a pune la punct o lovitură de stat în urma căreia România să fie scoasă din alianţa cu Germania.

Despre sosirea ofiţerilor britanici, SSI aflase dintr-o informaţie primită de la Abwehr, la 20 decembrie 1943. Eugen Cristescu ne spune că informaţia primită de la germani făcea referire la faptul că în decurs de trei zile urma să sosească în România un colonel englez de la Cairo, care urma să ia legătura cu Iuliu Maniu, la Băile Herculane. Informaţia s-a confirmat, organele de siguranţă şi mai ales Jandarmeria rurală fuseseră prevenite în acest sens. Misiunea lor a eşuat din capul locului, fiind repede prinşi,

imediat după aterizare, şi duşi la sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei. Au fost „cazaţi“ la ultimul etaj al clădirii, într-un apartament de trei camere. Din ordinul mareşalului Ion Antonescu, de cei trei ofiţeri britanici s-a ocupat personal Eugen Cristescu şi SSI-ul. Pe timpul cât au fost deţinuţi li s-a plătit solda gradelor echivalente din armata română. Sumele de bani aduse cu ei, cât şi lefurile au fost suficiente pentru hrană. În schimb, pentru tratamentele medicale — mai ales cele dentare solicitate de Chastelain — neajungându-le banii „toate diferenţele au fost achitate de SSI“. În zilele de sărbători sau onomastice, au fost serviţi cu tort şi şampanie.

Întrucât veştile privind lansarea şi arestarea lor s-au răspândit cu rapiditate, Eugen Cristescu a luat măsuri pentru protecţie şi împiedicarea germanilor de a-i duce la Berlin. S-a alcătuit legenda că veniseră pentru a culege informaţii în România. Aparatul de emisie-recepţie, şase din cele opt cuarţuri — care dădeau frecvenţele de lucru — şi un rând din cele trei cifruri au fost predate germanilor. Eugen Cristescu a păstrat însă două cuarţuri — pretextând în faţa germanilor că s-au pierdut la aterizare — şi două rânduri de cifru. După o lună de zile germanii au înapoiat aparatul, dar au cerut să-i ancheteze ei pe ofiţerii britanici. Şeful SSI s-a opus, pretextând că mai întâi organele româneşti competente ar trebui să se lămurească despre misiunea lor. În preziua întâlnirii cu anchetatorii germani, Eugen Cristescu a avut mai multe discuţii prealabile cu cei trei paraşutişti, ocazii cu care au perfectat şi răspunsurile pe care aceştia să le dea anchetatorilor germani. Răspunsurile trebuiau formulate de aşa natură încât germanii să nu-şi dea seama că misiunea lor avea un caracter politic, ci doar un scop pur informativ, adică „să culeagă informaţii cu caracter general şi în special privind zona petroliferă“. Cum în cercurile politice din România se discuta aprins despre eventualele propuneri de pace pe care le-ar fi adus englezii, germanii, în mod firesc, ştiind cu cine au de-a face, s-au arătat foarte suspicioşi. Eugen Cristescu susţine că „măsurile noastre au fost luate de aşa manieră ca germanii să nu aibă nici o dovadă şi nici o documentare pe care şi-ar fi putut sprijini o intervenţie diplomatică“.

Adevărul e că la succesul acţiunii de protecţie a ofiţerilor britanici, întreprinsă de SSI, a contribuit şi un alt factor. „Abwehrul de la Bucureşti — spune Eugen Cristescu — era compus din austrieci de origine, oameni cu o concepţie mult mai elastică şi mai înţelegătoare decât a germanilor propriu-zişi“. Pentru anchetarea prizonierilor englezi, Abwehrul a delegat pe căpitanul Petterman, şeful Secţiei de Contrainformaţii „care nu era un om prea inteligent (ofiţer de rezervă, de profesie conducător de grădiniţă de copii)“, şi s-a mulţumit cu datele obţinute. Probabil că pe aceste aspecte a

mizat şi şeful SSI, atunci când s-a angajat la acțiunea de protecție a ofițerilor britanici, ceea ce era o misiune extrem de riscantă şi deloc la îndemâna oricui.

După bombardamentul din 4 aprilie 1944, Berlinul a solicitat trimiterea echipei de paraşutişti britanici în Germania, dar s-a izbit din nou de refuzul ferm al lui Eugen Cristescu, sprijinit şi de Mihai şi Ion Antonescu. Aşa cum recunoaşte şi Ivor Porter în lucrarea sa memorialistică Operațiunea Autonomous, „nemții ştiau că ascundem o groază de lucruri, dar, mulțumită protecției româneşti, n-au avut niciodată ocazia să ne strângă cu uşa".

Dar SSI nu numai că a făcut protecție celor trei ofițeri paraşutişti britanici, ci a şi acționat pentru a-i pune în legătură directă cu Iuliu Maniu, sprijinindu-i astfel să-şi ducă la capăt misiunea încredințată de Comandamentul Militar Aliat de la Cairo. Destăinuirile lui Eugen Cristescu ne oferă câteva detalii extrem de interesante în acest sens. „Când aprehensiunile germane s-au mai potolit, mareşalul Antonescu a autorizat această întrevedere. Motivele care l-au condus la această aprobare au fost ca acest om politic [Iuliu Maniu — n.n.] să nu pretindă mai târziu că i s-a luat posibilitatea de a aranja o soartă mai bună pentru țară prin contactul cu misionarul englez. Întâlnirea între Maniu şi Chastelain a fost organizată de şeful SSI, în după-amiaza de duminică — la începutul lunii martie 1944. Iuliu Maniu a fost luat în maşina generalului Picky Vasiliu, condusă de acesta, de la un loc stabilit, şi dus în pădurea Andronache. Aici a sosit şi locotenent-colonelul de Chastelain, scos din Inspectoratul General al Jandarmeriei, cu toate măsurile de siguranță necesare, în maşina generalului Constantin Tobescu care şofa, şi trecut în maşina în care se găsea Maniu. Cei doi generali au stat în preajma automobilelor circa trei ore, cât a durat întrevederea, în fundul pădurii şi fără ca operațiunea să fi fost văzută de cineva. După întrevedere, ofițerul britanic i-a spus lui Eugen Cristescu, în linii generale, ce a vorbit cu Maniu, afirmând că i-a detaliat scopul venirii echipei „Autonomous" în România şi modalitățile ce puteau fi adoptate pentru ieşirea României din alianța cu Reich-ul. La 23 august 1944 cei trei „autonomi" au fost puşi în libertate, iar în seara zilei următoare, noul guvern al României, prezidat de generalul Sănătescu — adăpostit în subsolul Băncii Naționale —, a comunicat cu Aliații prin Ivor Porter, radiotelegrafistul grupului de ofițeri britanici. Evident că toate acestea nu s-ar fi putut realiza fără protecția şi implicarea cu discreție a SSI-ului.

SSI-ul îl salvează pe profesorul Alexandru Eck

Contactul şi combinaţiile SSI cu Intelligence Service nu s-au limitat doar la echipa „Autonomous“, ci au cunoscut şi alte forme. O serie de documente de arhivă şi destăinuirile locotenent-colonelului Traian Borcescu şi Dan Brătianu aduc în circuitul istoriografic o serie de elemente noi, rămase necunoscute până în 1989.

Cu binecuvântarea lui Eugen Cristescu, Traian Borcescu — şeful Secţiei a II-a Contrainformaţii din SSI — a intrat în contact cu o reţea de informaţii britanică ce activa în România. Omul de legătură a fost Dan Brătianu, funcţionar la Societatea de Telefoane, Direcţia comercială. El a mărturisit că a început să furnizeze informaţii lui Georges Dourant[83], încă din 1942, dar a aflat că lucra pentru englezi abia un an mai târziu. Dourant îi cerea lui Dan Brătianu numerele de telefon şi indicativele unităţilor germane, date despre importanţa instalaţiilor telefonice utilizate de acestea. Aceleaşi informaţii i le solicita şi Traian Borcescu, mai ales după ce în fruntea Societăţii de telefoane a venit locotenent-colonelul Octav Rădulescu, cu care fusese 18 ani coleg de carieră militară. Toţi trei au pus la punct un tabel adus mereu la zi, cu toate legăturile telefonice ale unităţilor germane, păstrat de Borcescu în fişetul lui de la SSI. Deseori, Traian Borcescu discuta cu Dan Brătianu situaţia politică din România, evoluţia tratativelor cu Aliaţii, ultimul exprimând speranţa că anglo-americanii nu ne vor ceda complet ruşilor. În luna iulie 1944, Traian Borcescu l-a întrebat cum crede că vor acţiona partidele istorice la ora „H“. Dan Brătianu i-a răspuns că nu ştie, dar că era convins că tratativele de la Cairo vor duce la încheierea armistiţiului.

De fapt, de o colaborare directă a SSI — Intelligence Service se poate vorbi abia din momentul în care Georges Dourant i-a cerut lui Dan Brătianu să intervină pe lângă Traian Borcescu pentru a obţine eliberarea profesorului Alexandru Eck şi a secretarei acestuia, Margareta Haller, arestaţi în primăvara lui 1944. Eck era belgian de origine, naturalizat francez, profesor la Sorbona. Din 1938 fusese invitat în România de Nicolae Iorga să ţină cursuri la Universitate. După începerea războiului primise, în plus, şi gradul de căpitan în armata engleză. Unele documente fac menţiunea că reţeaua lui Eck lucrase în Moldova şi pentru sovietici.

Despre „reţeaua britanică” de pe teritoriul României s-a scris mult şi i s-au acordat spaţii largi în cărţile publicate înainte de 1989, fapt pentru care nu vom insista în continuare decât asupra aspectelor inedite legate de

[83] Venise în România, cu gradul de căpitan, în cadrul misiunii militare franceze conduse de generalul Berthelot. După 1918 rămăsese aici şi se împrietenise cu tatăl lui Dan Brătianu. În anii 1942-1943 era, oficial, reprezentant al unor societăţi franceze care achiziţionau material petrolier, iar neoficial agent englez.

implicarea SSI în salvarea profesorului Eck şi a secretarei sale de a cădea în mâinile germanilor. Totul a pornit de la o notă informativă trimisă de un soldat direct şefului Biroului statistic militar (compartimentul de contraspionaj al Secției a II-a a Marelui Stat Major) Odobeşti. Pe baza ei au fost arestați un sublocotenent şi doi soldați, apoi alte persoane, între care Gheorghe Tomaziu, nepot al lui George Enescu, prin intermediul căruia îl şi cunoscuse Eck, şi profesorul Pierre Guiraud, de la Institutul francez din Bucureşti. Profesorul belgian şi secretara sa au fost arestați la Ciorogârla şi transportați la Odobeşti. La jumătatea lunii iulie, când cercetările erau definitivate şi persoanele implicate urmau să fie deferite unui tribunal militar, a sosit un ordin de la Preşedinția Consiliului de Miniştri să fie predați SSI-ului. George Dourand l-a vizitat imediat pe Dan Brătianu, pentru a-l informa că „Nicolas“ — adică Eck, pe care Dan Brătianu îl avusese profesor pe când îşi făcuse studiile la Bruxelles — fusese arestat. Au făcut apel şi la Traian Borcescu, pentru că acesta îi mai ajutase în mai 1944, când i-a obținut un paşaport pentru Istanbul, unde mergea trimis de PNL pentru tratativele de armistițiu. Traian Borcescu i-a transmis lui Dan Brătianu, după aproximativ o oră, să se prezinte la o adresă din cartierul Cotroceni, în aceeaşi zi. La ora fixată, Dan Brătianu a avut surpriza să constate că i-a deschis uşa chiar Eugen Cristescu. Peste câteva zile, Eck şi secretara sa erau mutați la arestul SSI de la Malmaison, unde îşi avea sediul Secția a VIII-a Juridică, şi englezii puteau respira uşurați că rezidentul lor „nu mai era în mâna nemților“. Ulterior, tot Traian Borcescu avea să-i conducă pe Alexandru Eck şi Margareta Haller acasă la Mihai Antonescu, în str. Batiştei. Imediat după actul de la 23 august 1944, Eck şi Margareta Haller au fost puşi în libertate, iar acest lucru nu a fost posibil fără complicitatea — sub formă de protecție — a SSI-ului.

IMPACTUL PRODUS ASUPRA SSI DE IEŞIREA ROMÂNIEI DIN AXĂ ŞI ALĂTURAREA ARMATEI ROMÂNE LA COALIȚIA NAȚIUNILOR UNITE

Primele instrucțiuni metodologice privind modul de acțiune al SSI în noile condiții au fost elaborate începând cu luna septembrie 1944, imediat după semnarea Convenției de Armistițiu. Prin urmare, cei care s-au numărat printre autori cunoşteau clauzele Armistițiului şi au căutat să le interpreteze cât mai favorabil pentru necesitățile informative ale armatei. Prin modul în care au realizat cadrul tehnico-metodologic pentru activitatea Serviciului de Informații, în paralel cu restructurarea şi reorganizarea sa, demonstrează că cei aflați în funcțiile de comandă ale armatei au dovedit pricepere, luciditate, dar mai înainte de toate au reuşit să asigure continuitatea bazată pe tradiții în acest domeniu.

Impactul produs de actul de la 23 august 1944 şi prevederile Convenției de Armistițiu

Anchetatorul Zelea, cel care studiase documentele SSI în legătură cu activitatea Blocului Național Democrat — pentru a instrumenta Actul de acuzare în cadrul „procesului marii trădări naționale“ din mai 1946 —, a afirmat la un moment dat în fața lui Eugen Cristescu că „Serviciul Special [de Informații — n.n.] a fost foarte bine informat în privința lui 23 august de acțiunea comuniştilor“, la care interlocutorul său a răspuns, după ce a încercat de câteva ori să se eschiveze: „Am avut un buletin politic, o

concentrare de informații din mai multe surse. A avut N.D. Stănescu o serie de informatori care ne-au dat toată chestiunea Sănătescu. Mareşalul nu credea“. Un alt document de anchetă, de data aceasta din 1949, ce instrumenta activitatea ofițerilor aflați în posturile de comandă ale principalelor secții din SSI dezvăluie printre altele: „În preajma lui 23 august 1944, locotenent-colonelul Traian Borcescu a fost chemat la Marele Stat Major unde câțiva ofițeri l-au întrebat dacă avea vreo cunoştință despre ce se pregăteşte şi de partea cui este. Borcescu a răspuns că este de partea Armatei“.

Imediat după actul de la 23 august 1944, Gheorghe Cristescu, fratele fostului director general al SSI, ce conducea Secția de criminalistică, a convocat la o conferință întregul personal din zona de dizlocare. „Cu acea ocazie — spunea Gheorghe Cristescu — am explicat personalului că SSI este o instituție de stat în serviciul patriei. Patria este acolo unde se află Majestatea Sa Regele, Guvernul, Armata şi Drapelul. Ca funcționari de stat, în slujba patriei, datoria noastră este de a ne continua menirea cu o intensitate cât mai mare, cu o corectitudine cât mai desăvârşită şi cu o conştiinciozitate perfectă“.

Veridicitatea acestor documente nu poate fi pusă la îndoială întrucât provin de la organe de anchetă, deci de la instituții cu posibilități largi de verificare şi pro bare a declarațiilor celor interogați. Am alăturat aceste fragmente de documente pentru că ele relevă trei aspecte esențiale: 1) SSI-ul a fost bine informat în legătură cu pregătirea actului de la 23 august 1944; 2) conducătorul statului, mareşalul Ion Antonescu, ca principal utilizator al fluxului informativ obținut de SSI nu a luat măsuri, probabil datorită neîncrederii; 3) SSI-ul a reacționat ca o instituție de stat şi nu ca o structură a unui regim politic. Acest ultim aspect este de monstrat şi de felul cum au evoluat evenimentele cu implicarea directă a unor cadre SSI.

După plecarea lui Eugen Cristescu din sediul central al SSI în după-amiaza zilei de 23 august 1944, locotenet-colonelul Traian Borcescu, şeful Secției a II-a Contrainformații, a preluat temporar până la 28 august conducerea Serviciului. El a furnizat Comandamentului Militar al Capitalei lista cu numerele de telefon ale germanilor, care au fost imediat decuplate din centrală. A mers şi la Marele Stat Major unde i s-a ordonat să treacă la arestarea fruntaşilor Grupului Etnic German şi a revizioniştilor maghiari.

Încă înainte de actul de la 23 august 1944, ofițeri din SSI stabiliseră că imediat după încetarea operațiilor militare ale armatei române pe Frontul de Est, trebuiau reorganizate structurile informative pentru a face față noilor condiții. Ruperea frontului de la Iaşi de către trupele sovietice şi pătrunderea lor rapidă în adâncimea teritoriului României dislocaseră şi dezorganizaseră

toate legătu rile informative ale Secției a II-a din zonă, fapt pentru care în perioada 23–28 au gust 1944 SSI-ul a fost singurul organ informativ în funcțiune care a transmis informații Președinției Consiliului de Miniştri şi Marelui Stat Major al armatei române privind înaintarea trupelor sovietice şi dispozitivelor armatelor germane. Aceasta a fost şi motivul pentru care la 25 august, primul ministru, generalul Constan tin Sănătescu, i-a ordonat ofițerului aflat la comanda SSI, locotenent-colonelului Traian Borcescu, să stabilească prin măsuri informative „ce legături există între Comandamentul sovietic şi Partidul comunist, atât în Capitală cât şi în restul țării, pe măsură ce trupele sovietice vor înainta". Pentru reuşita acestei mi siuni SSI-ul urma să coopereze cu Secția a II-a din Marele Stat Major prin co lonelul Aurel Runceanu. După două zile, T. Borcescu şi A. Runceanu s-au pus de acord în ce priveşte misiunile fiecăruia şi modul de cooperare. SSI-ului îi revenea misiunea de a supraveghea înaintarea trupelor sovietice, localitățile prin care treceau, caracteristicile armamentului din dotare, efectivele şi direcțiile de înain tare. În acelaşi timp, structurile contrainformative din SSI trebuiau să verifice dacă sovieticii lasă trupe în localități, precum şi legăturile între comandanții so vietici cu organizațiile comuniste. În ultimele zile ale lunii august au revenit în Bucureşti efectivele SSI care fuseseră dislocate la Arcuda pe timpul bombardamentelor.

Între 29 august şi 19 septembrie, la conducerea SSI a fost numit colonelul Victor Siminel. Noul director nu a făcut altceva decât să conducă activitatea informativă şi contrainformativă a SSI-ului în formula convenită în august 1944. La jumătatea lunii septembrie, din ordinul Comandamentului sovietic s-au sigi lat aparatele de radio din dotare. În consecință, activitatea externă, precum şi le găturile între centrele Serviciului şi rezidenturile interne au fost paralizate. Este primul amestec brutal al sovieticilor în activitatea SSI-ului. Asemenea practici se vor repeta prin arestarea abuzivă a unor cadre şi agenți care făcuseră parte din structurile informative ale *Frontului de Est*.

Trebuia să se treacă astfel la o reorganizare care să corespundă acestor condiții. Sarcina de a reorganiza SSI-ul i-a revenit Ministerului de Război care luase inițiativa unui proiect de lege înaintat la 10 septembrie 1944 suveranului. Peste 4 zile regele Mihai a semnat Decretul-lege 158 în baza căruia Serviciul Special de Informații trecea de la Președinția Consiliului de Miniştri la Ministerul de Război. În ce priveşte organizarea, funcționarea şi stabilirea atribuțiilor Serviciului, acestea urmau să fie determinate prin decizie ministerială.

Colonelul Ion Lissievici povesteşte în lucrarea sa memorialistică faptul că la 12 septembrie 1944, chiar în ziua când la Moscova se parafa

Convenția de Ar mistițiu între România şi Națiunile Unite, a fost chemat de generalul Mihail Racoviță — ministrul de Război. Cu acea ocazie i s-a adus la cunoştință că Minis terul de Război urmează să-i încredințeze funcția de director general al SSI, fapt pentru care îi lăsa la dispoziție 10 zile pentru a se documenta în vederea reorga nizării instituției în conformitate cu noile condiții social-politice interne. „Începând de a doua zi — menționează colonelul Ion Lissievici — am discutat cu fiecare şef de secție în parte propunerile făcute şi am căzut de acord asupra unei organizări a secției respective cum şi a activității ce urma să desfăşoare în viitor. Rezultatul acestor discuții a fost concretizat într-o serie de scheme şi grafice, însoțite de de taliile scrise strict necesare". Conducerea Ministerului de Război a fost de acord cu noua schemă organizatorică şi cu misiunile informative fixate fiecărei secții, fapt pentru care a elaborat decizia de numire a colonelului Ion Lissievici la conducerea SSI, începând cu data de 20 septembrie 1944.

Restructurarea SSI, începută de colonelul Ion Lissievici imediat după numirea sa în funcția de director general, a durat aproape o lună şi s-a realizat în paralel cu ancheta făcută de o comisie condusă de generalul Păiş şi colonelul magistrat Rudeanu. La această anchetă, care a avut drept consecință deconspirarea multor cadre şi agenți, timorarea personalului şi în consecință o slabă eficiență în activi tatea informativă, s-a ajuns în felul următor. Una din clauzele Convenției de Ar mistițiu (Art. 15) prevedea ca guvernul român „să dizolve toate organizațiile prohitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, mili tare sau paramilitare, cât şi orice alte organizații care duceau propagandă ostilă Națiu nilor Unite şi în special Uniunii Sovietice, nepermițând în viitor existența unor astfel de organizații". Textul era cât se poate de clar, nu făcea referire la nici un fel de epurare a aparatului de stat. Cu toate acestea, Grigore Niculescu Buzeşti — ministrul Afacerilor Externe —, în şedința Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944, a interpretat cu obstinație articolul 15 din Convenția de Armistițiu, pro pu nând „epurarea aparatului de stat" pe motiv că din ceea ce auzise de la ruşi, englezi şi americani „rezulta că această chestiune este foarte importantă şi că ei cer măsuri de epurație, cărora le acordă un foarte mare preț".

Ministrul Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea, a mers şi mai departe. Influențat probabil şi de atacurile din presă la adresa SSI a semnat la 19 septem brie 1944 un ordin circular pentru toate inspectoratele de poliție în care sublinia necesitatea „arestării preventive a tuturor funcționarilor SSI în scopul de a se pre ciza întreaga legătură cu Gestapo-ul, conservarea documentelor şi identificarea întregii rețele române şi germane care colaborase cu naziştii".

În această situație locotenent-colonelul Traian Borcescu, şeful Secției a II-a Contrainformații, a întocmit la 27 septembrie un amplu raport adresat Ministe rului de Război în care arăta cu argumente convingătoare că „SSI-ul n-a fost nicio dată o sucursală a Gestapo-ului“. Prin acelaşi document mai afirma că „SSI-ul nu a participat sub nici o formă la atrocitățile, crimele de război sau crimele politice, la măsuri de constrângere etc., ci din contră, a denunțat conducerii statului fapte, ori de câte ori a avut posibilitatea s-o facă“.

La începutul lunii octombrie 1944, Prefectura Poliției Capitalei a intervenit pe lângă Ministerul de Război cu propunerea de a desființa SSI-ul. Secțiile de contraspionaj şi contrainformații urmând să treacă la Marele Stat Major — Secția aII-a, iar secțiile de informații, siguranță şi politică să fie incluse în structurile si mi lare din Ministerul Afacerilor Interne. La acest demers, Ministerul de Război a răspuns, aşa cum rezultă din Raportul întocmit la 14 octombrie 1944 de locotenent-colonelul magistrat A. Nicolau, că „nu este de părere ca Serviciul Special de Informații să fie desființat în forma în care se găseşte astăzi, în alte cuvinte să fie menținut la acel departament“. Protecția făcută SSI-ului de Ministerul de Război nu era întâmplătoare, bazată pe capricii de moment sau pe oportunismul unor ge nerali, ci avea în vedere o concepție şi o doctrină bine articulată teoretic şi an corată în tradiție. Totuşi, pentru a pondera atacurile din presă şi a preveni orice controversă cu departamentele de interne şi externe — ce nu puteau avea în acel moment decât aspecte negative asupra prestigiului instituțiilor statului —, Ministerul de Război a decis să licențieze din Serviciu o parte din personalul civil, pre valându-se şi de micşorarea sumelor alocate din buget. În legătură cu acest as pect, colonelul Ion Lissievici consemna: „În ultimele zile ale lunii octombrie 1944, ge neralul Mihail Racoviță mi-a pus în vedere să licențiez din Serviciu 30% din efec tivul personalului civil, pentru economii bugetare. Pentru executarea acestei mă suri am obținut aprobarea Ministerului de Război să plătesc salariul pe trei luni func ționarilor ce urmau să fie licențiați din serviciu. După obținerea acestei apro bări şi ținând seama de propunerile şefilor de secții, am procedat la executarea or dinului primit“.

Pentru a reliefa şi mai bine impactul produs asupra SSI de actul de la 23 au gust 1944 va trebui să ne referim şi la raporturile dintre cadrele de comandă ale instituției cu membrii de frunte ai Partidului comunist.

După 23 august 1944, în contextul angajării din ce în ce mai impetuoase a Partidului comunist în lupta politică, s-a resimțit nevoia unor informații cu caracter politic dar şi militar. La începutul lunii septembrie în cadrul Comandamentului General al Formațiunilor de luptă patriotice a luat

ființă Secția a II-a informații şi contrainformații ca structură informativă a P.C.R. Documentele de arhivă atestă că era ținută la zi situația efectivelor armatei române din garnizoana Bucureşti şi împrejurimi. Aceste informații interesau deopotrivă şi Comandamentul sovietic, unde se trimiteau regulat traduse în limba rusă, împreună cu buletinele informative ale Formațiunilor de luptă patriotice. La 6 septembrie 1944 a avut loc o şe dință a Comitetului Central al P.C.R. şi Formațiunilor de luptă patriotice unde s-a stabilit să se colaboreze intens cu organele de informații sovietice. Pe lângă paza sediilor şi a liderilor organizațiilor proprii se indica „sprijinirea activă a Armatei Roşii“. Cu aceeaşi ocazie s-au fixat şi alte două obiective, şi anume: 1)de a organiza munca de propagandă politică în armată pentru a atrage cât mai multe elemente militare active de partea comuniştilor şi 2) exploatarea la maximum a le găturilor cu elementele apropiate din aparatul de stat pentru consolidarea popu larității Formațiunilor de luptă patriotice şi îndeplinirea sarcinilor trasate.

Printre cadrele Serviciului Special de Informații pe care comuniştii au reuşit să-i „atragă la colaborare“ se numără N.D.Stănescu, şeful Grupei politice. În do cumentele informative aflate în Arhiva Ministerului Apărării Naționale, acesta apare sub numele conspirativ „C. Petrescu“. Cum a ajuns N.D.Stănescu, înalt funcționar analist, încă de pe vremea lui Mihail Moruzov, să colaboreze cu comuniştii aflăm chiar din scrierile sale memorialistice: „Imediat după 23 august 1944, încă din primele zile, conştient de direcția în care în mod natural se îndrepta mersul istoriei noastre, am luat contact cu tov. Maurer pe care până atunci nu-l cu nos cusem, dar cu care în timpul bombardamentelor germane stătusem în acelaşi adăpost, fiind întâmplător vecin de stradă“. Ion Gheorghe Maurer l-a prezentat pe N.D. Stănescu lui Emil Bodnăraş cu care a lucrat nemijlocit. După cum singur a mărturisit, N.D. Stănescu a furnizat comuniştilor în primul rând informații politice, utilizând întregul aparat informativ de care dispunea Serviciul. De ase menea, a urmărit „intrigile şi maşinațiunile politice care se urzeau de guvernele Sănătescu şi Rădescu, unele în colaborare cu SSI, ținând la curent şi avertizând din timp conducerea P.C.R.“. Astfel de „voluntari“ s-au găsit şi la Secția a II-a a Marelui Stat Major în persoana maiorului N.I. Popescu, precum şi în cadrul Sigu ranței, comisarul şef Constantin Mihalca şi probabil că n-au fost singurii. Ei țineau legătura direct cu Emil Bodnăraş.

Prin aceste divulgări de secrete unor forțe politice, care se aflau în contact di rect cu ocupantul militar sovietic, s-a realizat cea mai spectaculoasă deturnare a fluxului informativ obținut de serviciile de informații româneşti. Se pare însă că nu a fost singurul canal de scurgere a

informațiilor, întrucât sovieticii apelau şi la mijloace tehnice. Structurile specializate româneşti au făcut sesizări pe linie contrainformativă, dar lucrurile nu s-au schimbat. Aşa de exemplu, Centrul „M“, prin Raportul nr. 1169 din 30 ianuarie 1945, informa Centrala Serviciului de Informații că „prin procedeul de a informa prin telefon forurile superioare, privind persoanele supravegheate sau care urmează a fi arestate pentru spionaj, se divulgă secretul deoarece telefonul poate fi şi este chiar interceptat“. „De asemenea — se mai menționa în Raport —, organele sovietice, care interceptează toate convorbirile telefonice, se sesizează de aceste indiscreții, cerându-se predarea imediată a indivi zilor, a căror cercetare este în curs“.

Se pune problema de ce au renunțat ulterior comuniştii la serviciile acestor funcționari ai SSI -ului, de pe urma cărora beneficiaseră atât înainte de 23 august1944, cât şi după, în sensul că le furnizase informații politico-militare necesare fundamentării planului de preluare a puterii la 6 martie 1945. Răspunsul presupune desigur o analiză bazată pe o documentație mult mai amplă, dar, re ferindu-ne strict la documentele memorialistice publicate recent, se prefigurează ur mătoarea explicație. Pe Eugen Cristescu nu-l putea salva nimeni de a compare în fața Tribunalului Poporului. El fusese ridicat de sovietici la 24 octombrie 1944 şi dus la Moscova pentru anchetă. Alături de mareşalul Ion Antonescu, Eugen Cristescu era considerat unul din „peştii cei mari ai regimului”, ce trebuiau făcuți responsabili pentru crimele de război şi dezastrul țării. De altfel, nici anglo-americanii mu au întreprins nimic pentru a-l recupera pe fostul director general. Documentele atestă venirea în RomÂnia a unui colonel Ross – de la Serviciul de informații britanic – care se interesa de arhiva personală a lui Eugen Cristescu, deci pentru a încerca să şteargă urmele contactelor cu SSI-ul din perioada 1941–au gust 1944, şi ne referim aici în primul rând la documentele de anchetă privind pe inginerul Rică Georgescu şi echipa „Autonomous“. Nu trebuie uitat faptul că mi siunea OSS (Serviciul de Operații Strategice al SUA) condusă de Frank Wisner a venit în România între 28 august şi 2 septembrie 1944, a luat legătura cu„Grupa Specială“ a SSI-ului dar nu s-a interesat de salvarea lui Eugen Cristescu, deşi în aprilie 1943 serviciile de informații americane din Istanbul afirmaseră că-şi puneau mari speranțe pentru viitor în Eugen Cristescu. Acesta din urmă, deşi a stat ascuns până la 24 septembrie 1944, găsise mijloace de a comunica cu Iuliu Maniu şi Ion Mihalache, de la care primea mesaje să stea liniştit că situația lui se va rezolva, totuşi americanii n-au întreprins nimic pentru a-l salva. Deci, atât anglo-americanii cât şi sovieticii țineau mult la judecarea „criminalilor de război“ din rândul foştilor adversari, pentru că erau învingători şi trebuiau să-şi acopere unele acțiuni. Ca urmare, orice demers întreprins de forțele politice româneşti de a

încerca o recuperare era de prisos. Singurul lucru pe care comuniştii — respectiv prin Lucreţiu Pătrăşcanu în calitate de ministru de Justiţie — l-au putut face pentru Eugen Cristescu a fost să-i comute pedeapsa la detenţie grea pe viaţă.

Lui N.D.Stănescu autorităţile comuniste i-au acordat la început toată încre de rea, numindu-l, la 4 martie 1945, în funcţia de şef al Serviciului Special de In formaţii. Dar, imediat ce documentele SSI au încăput pe mâinile Comisiei de an chetă au fost dezvăluite acţiunile informative desfăşurate de acesta în anturajul co muniştilor, prin care s-a ajuns la cunoaşterea planului de realizare a actului de la 23 august 1944, despre care mareşalul Ion Antonescu fusese informat dar a re fuzat să ia măsuri, considerându-l neveridic. Se explică astfel de ce comuniştii au renunţat ulterior la serviciile lui N.D.Stănescu, procedând chiar la arestarea şi condamnarea lui.

În cazul locotenent-colonelului Traian Borcescu lucrurile sunt şi mai clare. El în cercase, şi a reuşit atât cât i-a stat în competenţă, să-i salveze pe anumiţi fruntaşi comunişti de a suporta acţiuni represive pe considerentul că puteau fi folositori Ser viciului în viitor, dar după 23 august 1944, prin organizarea „Grupei Speciale“ cu misiunea de a supraveghea relaţiile PCR cu autorităţile sovietice din România, s-a compromis, fapt pentru care a plătit şi el ulterior cu ani grei de temniţă.

Toate acestea vin să demonstreze că teza potrivit căreia Partidul comunist reuşise prin structurile sale informative de sub conducerea lui Emil Bodnăraş să **penetreze** Serviciul Special de Informaţii, pare forţată. Prin penetrare informativă se înţelege în arta informaţiilor o acţiune bine gândită pentru plasarea sau re crutarea unor agenţi de valoare în locuri şi medii de interes, de unde se pot ob ţine informaţii pe timp îndelungat sau pe momente operative, de care un centru de putere politică, militară ori economică are nevoie pentru a-şi promova interesele. Or, raporturile dintre SSI şi membrii de frunte ai Partidului comunist înainte de 23 august 1944 au avut caracterul mai degrabă a unor măsuri de protecţie prin care s-a urmărit perspectiva. De exemplu, SSI-ul i-a făcut o protecţie discretă şi deloc întâmplătoare lui Emil Bodnăraş. Oficialităţile germane de la Bucureşti ce ruseră arestarea şi internarea în lagăr a lui Bodnăraş „ce avea domiciliu obligato riu la Brăila, dar care umbla prin ţară sub numele de inginer Ceauşu“. Întrucât Ion Antonescu conta numai pe Lucreţiu Pătrăşcanu pentru a-l trimite la Moscova ca negociator al condiţiilor de armistiţiu, era dispus să-l sacrifice pe Bodnăraş. În acel moment a intervenit Traian Borcescu, şeful Secţiei a II-a din SSI — care ştia bine ce ştia despre Bodnăraş, şi a susţinut în faţa lui Antonescu „teza că poate fi fo lositor la ieşirea României din război“. Apoi

în vara anului 1944, cu ocazia adu cerii lui Lucreţiu Pătrăşcanu în strada Armenească nr. 14, la avocatul Torasian — până atunci avusese domiciliu obligatoriu —, s-a pus din nou problema arestării lui Bodnăraş cu care avea contact. Traian Borcescu s-a opus, şi de data aceasta, arestării, pe motiv că „ne putea fi folositor", „cu atât mai mult cu cât ne apropiam de deznodământul culminant de la 23 august". Astăzi se cunoaşte prea bine rolul jucat de Emil Bodnăraş în actul de la 23 august, aşa încât pentru o reconstituire corectă a istoriei va trebui să consemnăm o anumită complicitate — sub acoperirea de protecţie — a SSI-ului. Adevărul demonstrat de documentele de arhivă păstrate şi publicate după 1990 relevă incontestabil că SSI a făcut protecţie „rezervei po litice a statului", adică nu numai fruntaşilor naţional-ţărănişti, liberali, social-de mocraţi, ci şi unor personalităţi din mişcarea de stânga (comunistă), ca de exemplu Petre Constantinescu-Iaşi, dr. Petru Groza, Ion Gheorghe Maurer şi Mihai Beniuc. Pe acesta din urmă, tânăr poet la acea dată, SSI-ul l-a salvat de la o ares tare şi o condamnare iminente, întrucât fusese implicat în activitatea unei organizaţii comuniste la Universitatea din Sibiu. Mihai Beniuc a fost mobilizat pe loc, la intervenţia SSI, fiind încadrat ca translator la Secţia a VI-a, filaj şi cenzura cores pondenţei din cadrul SSI, unde şi-a satisfăcut stagiul militar până la 23 august 1944.

Raporturile între SSI şi comunişti s-au păstrat şi după înlocuirea guvernului prezidat de mareşalul Ion Antonescu şi schimbarea orientării politice şi militare a statului român, menţinându-se până la 6 martie 1945. În contextul în care stipu laţiile Convenţiei de Armistiţiu „aveau un parfum sovietic" după cum se exprimase pe bună dreptate generalul Schuyler — care a condus Misiunea militară americană din România —, unii funcţionari şi ofiţeri de frunte ai SSI au acţionat aşa cum au cre zut ei că e bine să procedeze. Unii, din oportunism sau pentru a încerca să se rea biliteze în faţa comuniştilor — cazul lui N.D. Stănescu —, s-au oferit **din proprie iniţiativă** să le furnizeze informaţii de care aveau nevoie în lupta politică, ceea ce desigur îi descalifică pentru calitatea de funcţionari ai informaţiilor. Alţii, printre care locotenent-colonelul Traian Borcescu, au rămas consecvenţi vechilor practici. Acesta repetase procedeul din perioada 1941-august 1944, adică a con tinuatrelaţiile cu fruntaşii comunişti (cum făcuse odinioară cu germanii) dar a or ganizat şi „Grupa Specială" (similară într-un fel cu Agentura I) prin care urmărea să informeze conducerea statului cu tot ceea ce era de interes pentru activitatea Par tidului comunist şi legăturile cu autorităţile militare sovietice. Toţi au plătit cu ani mulţi de temniţă pentru modul cum au acţionat, fiind condamnaţi pentru „ac tivitate intensă contra clasei muncitoare". Or, în cazul unor „penetrări", agenţii fo losiţi nu sunt

sacrificați, ci dimpotrivă, **retraşi** acoperit, cu măsuri de protecție până la sfârşitul vieții. Este de fapt rezultatul unui angajament şi al garanțiilor pe care centrul de putere le realizează ca o recompensă pentru riscurile misiunilor în de plinite de agenții de penetrare. Angajamentul şi măsurile de protecție cons tituie în acelaşi timp şi tentația pentru agenții care au acceptat riscurile misiunii. Dar despre aceste aspecte des uzitate în activitatea de **intelligence** nu poate fi vor ba în relația dintre Partidul comunist şi Serviciul Special de Informații.

După instaurarea guvernului prezidat de dr. Petru Groza, în care comuniştii au avut preponderență, au reînceput epurările în cadrul Serviciului de Informații şi înlocuirea vechilor funcționari şi ofițeri cu oameni selecționați pe criterii politice, care în termen de specialitate înseamnă preluarea controlului asupra instituției şi nicidecum penetrare.

Din această perspectivă procesul de sovietizare a României nu poate fi receptat ca produs al oportunismului sau conservatorismului manifestat de cadre de con ducere ale Serviciului de Informații ori ca impact al actului de la 23 august1944. Procesul de sovietizare s-a datorat recunoaşterii URSS-ului ca partener de alianță şi ca o mare putere, ceea ce a însemnat şi o recunoaştere concomitentă sau în consecință a doctrinei politice şi militare sovietice, a practicilor şi compromisurilor ce decurgeau de aici: zone de influență, impunerea regimului comunist în aceste zone. Documentele de arhivă dovedesc că atunci când s-a produs actul de la 23au gust 1944, în limbajul diplomatic al Marilor Puteri intrase deja sintagma „zone de influență“, România fiind atribuită celei sovietice. O dovadă este scrisoarea adresată de Winston Churchill lui Roosevelt la 23 iunie 1944, în care primul minis tru britanic afirma: „Ruşii sunt singura putere care pot face ceva în România şi-am crezut că era stabilit între dumneavoastră şi mine ca pe baza unor termeni re zona bili de armistițiu, exceptând compensațiile, ei să dirijeze situația în România“.

Structurile de rezistență națională ale unui stat ca România, printre care şi serviciile de informații, atât cele instituționalizate cât şi cele constituite ad-hoc, erau prea slabe pentru a se opune cu şanse de reuşită în fața unui asemenea proces is toric. Valul de epurări, arestări şi anchete în rândul funcționarilor şi ofițerilor Ser viciului de Informații s-a datorat unor cauze obiective, respectiv aranjamentelor Marilor Puteri, iar singura şansă în care se mai putea spera, în condițiile în care nimeni nu era dispus să le facă protecție, în afară de propria competență profesio nală, era supraviețuirea.

Noile structuri organizatorice şi cadrul tehnico-metodologic

Față de structura organizatorică a SSI din timpul lui Eugen Cristescu, şi avem în vedere ultima reorganizare din 1943, s-au propus unele modificări importante. În primul rând a fost desființată întreaga structură informativă a Frontului de Est (birourile agen turilor, „Eşalonul Mobil“, centrele şi subcentrele informative), iar ofițerii şi subofițerii rămaşi disponibili au fost comunicați Ministerului de Război, Secre ta ria tului General, pentru a se dispune încadrarea lor în unitățile armatei. O parte din func ționarii civili au fost repartizați la alte secții, iar ceilalți angajați, după primirea drepturilor băneşti, au fost lăsați liberi.

Secția a III-a legături cu serviciile de informații străine a fost desființată, personalul ei fiind repartizat, de asemenea, celorlalte secții ale Serviciului. În locul acestei secții a fost înființat un birou, subordonat direct şefului Serviciului, înca drat cu câte un translator de limbă rusă şi engleză pentru legătura cu structurile informative similare din compunerea Comisiei Aliate de Control. A mai fost desființată şi Grupa comunistă din Secția a II-a contrainformații, iar personalul mili tar şi civil încadrat la alte compartimente ale Serviciului, cu preponderență în „Grupa Specială“, structură informativă acoperită care nu intra în organigrama oficială.

Întrucât trupele române erau angajate în acțiuni militare alături de Aliați până la capitularea Germaniei şi Ungariei — conform art. 1 din Convenția de Ar mistițiu, în cadrul SSI a fost creată o nouă structură informativă numită „Eşalonul Opera tiv“, care avea în subordine câte un „centru de informații“ pe lângă Armata I română (Centrul 1) şi Armata a IV-a română (Centrul 2). Ambele centre aveau la rândul lor în subordine subunități denumite „subcentre informative“.

Prin reorganizarea începută în septembrie 1944 şi consfințită printr-o Decizie mi nisterială din 20 octombrie 1944, SSI a rămas până la 14 martie 1945 subordonat di rect Ministerului de Război în structura pe care o vom prezenta sintetic în continuare.

Secția informații cu misiunea de a culege date şi informații de pe frontul antihitlerist şi de a difuza comandamentelor trupelor române şi Aliate (sovietice) orice ştire despre amplasarea şi dislocarea trupelor inamice germano-maghiare. La conducerea secției a fost numit inițial locotenent-colonelul Grigore Ernescu, ulterior locotenent-colonelul Constantin M. Rădulescu, nou venit în cadrele SSI. Secția a fost restructurată pe două fronturi.

Frontul de Vest se compunea din două birouri, trei centre informative şi „Eşalonul Operativ“.

Biroul 1 — căutare a informațiilor (sau al agenturii) — avea misiunea să organi zeze şi să trimită pe lângă fiecare armată română ce opera pe front

câte un centru de informații, bine încadrat şi dotat, având posibilitatea să detaşeze la rândul lor unul sau două subcentre. Informațiile procurate trebuiau dirijate şi transmise cu operativitate comandamentelor de mari unități interesate. Acest Birou avea în subor dine Centrul informativ mixt (informativ şi contrainformativ) care se mai nu mea şi „Eşalonul Operativ“ cu baza la Arad, ce avea în subordine Centrul nr.1 de pe lângă Armata I cu subcentrele 1 şi 2, Centrul nr. 2 de pe lângă Armata a IV-a cu subcentrul nr. 3. De asemenea, Biroul 1 al Frontului de Vest mai avea în subordine şi Centrul informativ nr. 3 Banat.

Conform dispozițiilor primite din partea Comisiei Aliate de Control, agenturile Fron tului de Vest trebuiau să întrerupă, până la noi ordine, orice comunicare şi prin orice mijloace cu rezidenții din străinătate (Budapesta, Viena, Berlin, Roma, Stockholm, Madrid şi Lisabona).

Biroul 2 Studii avea misiunea de a aduna informațiile de la Biroul 1, a le sinte tiza şi apoi a le difuza la utilizator. Colonelul Ion Lissievici menționa că informa țiile cu caracter politic, economic şi social erau dirijate la Ministerul de Război — Cabinet —, iar cele venite de pe front cu caracter strict militar operativ erau di fu zate la Marele Stat Major — Secția a II-a.

Frontul de Sud era al doilea compartiment important al Secției I informații şi se compunea tot din două birouri. Biroul 1 căutare şi Biroul 2 studii-analiză-sin teză cu sarcini specifice zonei de interes din sudul Dunării şi întreaga Peninsulă Balcanică. În subordinea Biroului 1 se aflau 3 centre informative, câte unul la Turnu-Severin, Giurgiu şi Constanța. La fel ca şi în cazul Frontului de Vest, până la noi ordine a fost interzisă obținerea informațiilor provenite de la rezidenturile din exterior (Ankara, Sofia, Cairo) care până la 23 august 1944 funcționaseră cu rezultate bune.

Secția a II-a contrainformații a fost condusă în continuare de locotenent-colonelul Traian Borcesu până la sfârşitul lunii octombrie 1944, şi cu excepția Grupei comuniste a rămas în aceiaşi structură organizatorică de la 23 august 1944. În ceea ce priveşte noile misiuni încredințate, colonelul Ion Lissievici menționa: „Activitatea relativă la partidele politice, secte religioase etc., să fie limitată numai la cunoaşterea moddului de manifestare al acestora; să intensifice supravegherea legionarilor şi a tuturor elementelor de dreapta, semnalând orice activitate dăunătoare statului şi noii sale orientări politice“.

Secția contraspionaj, condusă de subdirectorul Horia Butucescu, a rămas în struc tura fixată la înființarea ei în 1942. Ca misiuni, trebuia să intensifice acțiunea de identificare şi arestare a agenților lăsați pe teritoriul României de către serviciile de informații germane şi maghiare. De asemenea, trebuia să întreprindă măsuri de verificare discretă asupra

activității funcționarilor diferitelor societăți cu capi tal german şi maghiar, atât din Capitală cât şi din întreg teritoriul țării. În cazul în care se constatau activități contrare intereselor statului român, supuşii străini, cu precădere cei de origine germană şi maghiară, urmau să fie semnalați organelor în drept pentru arestare, internare şi cercetare.

Secția contrasabotaj, condusă şi în continuare de locotenent-colonelul Alexandru Proca, îşi păstra vechea organizare din 1943, dar a primit ca misiuni să intensifice măsurile de siguranță a întreprinderilor industriale şi depozitelor de materiale ce interesau armata şi în general economia națională concentrată la efortul de răz boi, pentru a le feri de distrugere sau de acte de sabotaj din partea agenților ina mici. O atenție deosebită trebuia să se acorde rafinăriilor petrolifere, depozitelor de muniții şi carburanți.

Celelalte secții, *Tehnică* (condusă de directorul Gheorghe Cristescu), *Personal* (di rector Dumitru I. Lepădatu), *Auto* (locotenent Amariei) şi *Administrativă* (locotenent-colonel Dumitru Diaconescu) au rămas în continuare cu aceeaşi organizare şi activitate din trecut. Excepție făcea *Secția radio* (condusă de maior inginer Nicolae Luca) care, conform celor stabilite de Comisia Aliată de Control (sovietică), trebuia să sisteze orice transmisie radio internă sau externă. Practic, această secție se transformase într-un atelier de întreținere şi reparații, lipsindu-i misiunile cu ca racter operativ (filajul gonio). Aliații se temeau probabil ca SSI-ul să nu le in ter cepteze comunicațiile şi să ajungă astfel la informații pe care factorii de decizie de la Bucureşti nu trebuiau să le cunoască.

În afară de aceste secții SSI-ul mai dispunea de 3 birouri: *Biroul „L“* (legături cu serviciile de informații aliate, condus personal de directorul general), *Biroul se cretariat* (director Nicolae Tomescu) şi *Biroul cifru* (locotenet-colonel Constantinescu Louis).

Am lăsat la o parte *Secția Juridică* întrucât din documentele cercetate rezultă că ea fusese scoasă din structura SSI după reorganizarea din 20 septembrie 1944 şi trecută în subordinea directă a conducerii Ministerului de Război. La SSI a ră mas doar un birou juridic condus de maiorul magistrat Luca Popescu. Acest birou avea atribuții limitate, doar de a consilia problemele de legalitate implicate de ac tivitatea Serviciului. Deoarece ponderea misiunilor încredințate SSI-ului o formau „descoperirea acțiunilor de spionaj, terorism şi sabotaj“, s-a simțit imediat nevoia unor „verificări prin cercetări directe, percheziții, arestări etc. efectuate de personal competent“. Acestea au fost şi motivele ce au stat la baza Referatului nr. 1700 din 30 octombrie 1944 întocmit de şeful SSI, colonel Ion Lissievici şi înaintat Ministerului de Război, prin care se solicita înființarea unui *Birou juridic* format din 4-5 magistrați cu calitatea de procurori militari. „Astfel —

se preciza în documentul citat — s-ar îndeplini o perfectă legalitate, s-ar asigura rapiditatea şi secretul cercetărilor“. După cum atestă Ordinul circular nr. 2060 din 23 noiembrie 1944, Ministerul de Război a aprobat înfiinţarea Poliţiei Militare a Serviciului de Informaţii sub conducerea maiorului magistrat Paul Dumitriu şi având ca ajutori pe căpitanul magistrat Constantin Georgescu, Nicolae Ghica şi Ioan Vlăduţă.

Insistenţa cu care colonelul Ion Lissievici a intervenit şi stăruit pe lângă conducerea Ministerului de Război pentru a readuce Secţia juridică cu rol de Poliţie Judiciară Militară în structura SSI demonstrează opţiunea pentru menţinerea acţiunilor informative într-un cadru de legalitate şi profesionalism aşa cum fusese şi înainte de 23 august 1944.

Ca o apreciere de ansamblu se poate spune că reorganizarea SSI din septembrie-octombrie 1944, la care se adaugă revenirea în structura Serviciului, în noiembrie, a Biroului juridic, a fost realizată în primul rând ca urmare a presiunii exercitate de presa interesată politic deopotrivă cu interpretarea forţată a articolului 15 din Convenţia de Armistiţiu. În această situaţie factorii de conducere din Ministerul de Război şi Marele Stat Major s-au străduit să adapteze activitatea informativă la noile obiective politico-militare ale statului român. Epurările de personal şi in ter zicerea legăturilor cu rezidenţele externe a însemnat practic o reducere substan ţială a activităţii informative a SSI cu consecinţe în planul eficienţei. Dar ceea ce este important, s-a reuşit prevenirea desfiinţării acestui serviciu şi menţinerea ac tivităţii sale într-un cadru deşi limitat totuşi strict încadrat la necesităţile fundamentării actelor de comandă.

A doua restructurare de proporţii s-a produs în martie 1945, imediat şi ca o con secinţă a instaurării guvernului condus de dr. Petru Groza. Este perioada în care comuniştii şi aliaţii acestora au procedat la o nouă epurare de cadre, arestarea şi anchetarea majorităţii şefilor de secţii, directorilor şi subdirectorilor, fiind promo vaţi în locul acestora cadre civile pe criterii politice. Conducerea SSI — care trece din nou la Preşedinţia Consiliului de Miniştri — a fost încredinţată lui N. D. Stă nescu, ajutat de colonelul Alexandru Hristescu şi de Gheorghe Kintescu.

S-au păstrat doar cele două secţii principale, Secţia I informaţii şi Secţia a II-a contrainformaţii, aceasta din urmă fiind condusă de locotenent-colonelul Anton Popovici, ajutat de maiorul Victor Păcurariu. Celelalte secţii au fost transformate în birouri. Secţiile contraspionaj şi contrasabotaj au fost mutate în structura Secţiei aII-a contrainformaţii ca birouri. De fapt, acestei secţii i s-a acodat cea mai mare aten ţie, aspect demonstrat atât de efectivul încadrat cât şi de noile structuri create.

Secția I informații a rămas doar cu 84 de angajați, din care 23 erau ofițeri şi 61 civili, în timp ce Secția a II-a contrainformații dispunea de un efectiv de 354sa lariați. Ca noutate, în cadrul Secției a II-a s-au creat câteva centre contrainformative spe ciale: *Ardealul de Nord* cu sediul la Cluj, care avea în subordine subcentrele situ ate în localitățile Târgu-Mureş, Satu-Mare, Sighet, Oradea, Sfântu Gheorghe şi Târgu Secuiesc; *Ardealul de Sud* cu sediul la Sibiu, care dirija activitatea contrainfor mativă a subcentrelor ce funcționau la Alba Iulia, Turda, Braşov, Sighişoara şi Fă gă raş; *Banat* cu sediul la Timişoara, care dispunea de subcentrele Oravița, Reşița şi Arad.

Crearea acestor centre speciale trebuie pusă în legătură cu problemele de apă rare şi siguranță națională ivite în Transilvania o dată cu preluarea administrației de către autoritățile româneşti, la 7 martie 1945, iar centrul din Banat era destinat supravegherii acțiunilor antiromâneşti ale sârbilor ce începuseră să se facă simțite tot mai zgomotos, agitate de cercurile comuniste din rândurile partizanilor lui Tito.

În restul țării, Secția a II-a contrainformații şi-a organizat noi agenturi ce ur mau să-şi desfăşoare activitatea informativă pe teritoriul provinciilor istorice ro mâ neşti de la care au împrumutat şi denumirile: Agentura Muntenia, Agentura Oltenia şi Agentura Dobrogea. După cum se poate observa, în Moldova nu s-au pu tut organiza structuri informative nici măcar la nivelul unei agenturi datorită opo ziției autorităților locale (prefecți, subprefecți, primari) instalate cu sprijinul mili ta rilor sovietici.

În urma restructurării din martie 1945 SSI-ul rămâne cu un efectiv de 706 salariați, deci cu aproape 30% mai puțin față de anul 1943. Dintre aceştia aproximativ 50% acționau în cadrul Secției a II-a contrainformații. Dar cel mai important as pect este că după această reorganizare, SSI-ului îi este interzis în continuare contactul cu rezidențele externe, ceea ce a însemnat nu numai o grea lovitură pentru potențialul informativ, ci şi o pierdere a agenților care activaseră până la 23august în aceste structuri, şi care, văzând evoluția spre comunizare a României, s-au retras de la posturi.

Cadrul tehnico-metodologic, adică totalitatea ordinelor, instrucțiunilor, directi velor şi altor documente operative elaborate sau aprobate de forurile în drept, res pectiv de conducerea Ministerului de Război sau Marele Stat Major, care au stat la baza reglementării activității informative a SSI în materie de organizare, metode şi mijloace întrebuințate, arată şi mai limpede că rațiunea acestei instituții era de a obține şi difuza un flux informativ necesar fundamentării actelor de comandă.

„Instrucțiunile pentru organele informative ce lucrează în folosul armatelor de operațiuni“, elaborate în octombrie 1944, precizau la capitolul „Organizare“ că „pen tru a se ajuta acțiunea de comandament a armatelor de

operații s-au organi zat Centre şi Subcentre informative ale Serviciului de Informații[84], care vor lucra în profitul Marilor Unități unde sunt repartizate".

Centrelor şi subcentrelor de informații le fuseseră stabilite următoarele mi siuni: „căutarea şi procurarea informațiilor în zona de acțiune a Marilor Unități, cât mai înain tea primelor linii; activitatea contrainformativă în zona din imediata apro piere a cartierului marilor unități pe lângă care funcționează; colaborarea informa tivă cu organele similare ale Secției a II-a din Marele Stat Major — *n.n.;* documentarea te ri torială; recrutarea rețelei permanente de informatori pentru viitor, cu propu neri la Centrală pentru recrutare".

Toate informațiile ce comportau o exploatare imediată, atât în domeniul informativ cât şi contrainformativ, urmau să fie comunicate cu operativitate comanda mentelor marilor unități din zona în care activau. Se urmărea astfel o valorificare ime diată a informațiilor despre armatele inamice din zona de contact a frontului. Informațiile „de cel mai mare interes" urmau să fie raportate, după cum stabileau „Instrucțiunile", prin „scurte radiograme şi la Centrala S.I.". La fel urma să se procedeze şi cu informațiile „a căror exploatare nu este de natură imediată".

Pentru realizarea misiunilor încredințate „Instrucțiunile" stabileau următoa rele metode şi mijloace preponderente: informatori trimişi peste liniile inamice; cap turarea documentelor din punctele de comandă inamice, recuperarea celor gă site asupra prizonierilor, la autoritățile publice şi instituții particulare; cerce tarea păr ților întregi sau elementelor de echipament, armamente şi orice material utili zat şi aflat pe câmpul de luptă, în special în zonele efortului inamic; exploatarea in formativă a prizonierilor, refugiaților, a populației şi funcționarilor din zonă; evaluarea rezultatelor observației terestre şi aeriene; interceptările radio; documen tări asupra istoricului oricărei probleme de interes operativ; studiul terenului şi al echipării teritoriului inamic în zona de acțiune a marilor unități şi adiacente. Un accent deosebit trebuia pus pe identificarea, cercetarea şi evaluarea informa țiilor despre căile de comunicații, resursele economice ale inamicului, configurația terenului în zonele ce puteau fi folosite ca acoperiri, aglomerările de populație din centrele urbane şi rurale ale frontului.

La fel ca şi în perioada anterioară activitatea de informații ce interesa frontul nu a fost lăsată pe seama măiestriei şi experienței agenților, ci a fost riguros orga nizată în baza unor criterii ştiințifice stabilite prin planuri

[84] Începând cu 24 octombrie 1944 când a intrat în vigoare Decizia ministerială nr. 2 075, pe documentele informative ale Serviciului apare sigla S.I.M.R., adică Serviciul de Informații al Ministerului de Război, noua denumire care va rămâne până la reorganizarea din martie 1945, când se revine la vechea denumire S.S.I.)

generale de informații şi planuri de căutare pe probleme elaborate de şefii secțiilor din Serviciul de In for mații împreună cu cei ai Birourilor 2 de la comandamentele marilor unități. Edi ficator în acest sens este următorul pasaj din „Instrucțiuni“: „Întrucât centrele şi subcentrele de informații organizate de acest Serviciu lucrează şi în folosul direct al marilor unități din zonă, şefii de centre şi subcentre vor lucra cu şefii Secțiilor şi Birourilor 2, de la care vor cere **planul de informații** *(subl. n.),* care va servi pen tru lucrări, ca orientare particulară în cadrul orientării generale dată prin pla nul de informații al S.I. După conexarea acestor două dispoziții, şeful de centru îşi va întocmi planul de căutare pentru a-şi asigura un lucru metodic prin utili zarea mijloacelor celor mai nimerite scopurilor ce-şi propune a atinge.“

Modernă era şi concepția privind cea de a doua latură a activității informativ-operative şi anume analiza, sinteza şi evaluarea informațiilor înainte de a fi di fuzate utilizatorului. Această activitate era realizată de şefii centrelor şi proba bil de şefii secțiilor, care erau considerați după terminologia de astăzi principalii ana lişti. „Rezultatele obținute — se precizează în «Instrucțiuni» — în afară de probe materiale originale trebuie trecute prin judecata şefului de centru, care pe baza instrucției şi experienței sale **va discerne posibilul de probabil, realitatea de invenție** *(subl. n.).* Actelor care se inserează unor realități tangibile li se pot da drumul fără a se mai face alte verificări. Dar asupra actelor unde există oarecare îndoială se vor face numai preveniri către autoritățile spre care merg rezulta tele; concomitent se va dispune verificarea“.

Verificările se făceau numai în situația unor informații de excepțională importanță. Datorită mijloacelor materiale restrânse, în cazul în care nu se puteau efectua verificări pentru confirmare, informațiile trebuiau clasate în dosare cu caracter do cumentar, „cu credința că orice informație conține ceva util“. Recomandarea pe care „Instrucțiunile“ o făceau în astfel de cazuri era să se întocmească o strictă evi dență a acestor informații clasate „spre a fi folosite ulterior”.

Cadrele de comandă din Ministerul de Război care au conceput aceste „Instrucțiuni” considerau eficiența Serviciului de Informații în sensul că „nu volumul informațiilor reprezintă valoarea lucrativă a centrului, ci realitatea şi oportunitatea informațiilor”. Cu alte cuvinte, forța Serviciului de Informații era dată de valoarea şi oportunitatea fluxului informativ cules şi diguzat.

În ce priveşte in ter pretarea, adică valorificarea acestui flux informativ pentru orientarea şi funda mentarea deciziilor de comandament, „Instrucțiunile“ atribuiau sarcini exprese Birourilor 2 din comandamente şi serviciilor de centralizare a informațiilor.

Faptul că aceste „Instrucțiuni“ aveau în vedere în exclusivitate activitatea infor mativă din zona frontului rezultă şi din recomandările făcute pentru misiunile contrainformative care trebuiau să țină cont că operațiile militare se desfăşurau „pe un teritoriu unde populația ne este ostilă până la paroxism de peste un mileniu“.

Un alt document operativ ce poate fi integrat cadrului tehnico-metodologic a fost elaborat la 28 septembrie 1944 sub semnătura olografă a lui Traian Borcescu, ce face referiri la rațiunile pentru care fusese pregătită organizarea unei „Grupe Speciale“, „ca o structură acoperită pentru supravegherea activității desfăşurate de organele informative sovietice pe teritoriul României“. „Prin investigații di recte — menționa documentul — am căutat să organizăm posibilitățile de activi tate informativă a persoanelor ce vor lucra în această direcție, fără a le expune unor eventuale măsuri pe care le vor lua la un moment dat organele NKVD -ului sovietic“. Şi în acest domeniu experiența şi tradiția informativă îşi puseseră serios am prenta. „Grupa Specială“, neînscrisă în organigrama Serviciului de Informații după reorganizarea din septembrie-octombrie, era identică din punct de vedere conceptual cu fosta Agentură I din perioada iunie 1941-august 1944. Atunci, deşi oficial se colabora prin schimb de informații cu serviciile specializate ale armatei ger mane (Abwehr-ul), Agentura I fusese înființată cu aprobarea conducătorului sta tului să supravegheze discret orice activitate desfăşurată de germani care în călca atributele de suveranitate ale României. După cum vom arăta în capitolul ur mător, autoritățile sovietice au solicitat şi ele un schimb de informații între struc turile specializate ale celor două armate (română şi sovietică) pe probleme de interes co mun. Se crease şi un Birou „L“ subordonat direct şefului Serviciului de Informații pentru realizarea schimbului de informații cu serviciile specializate sovietice. Prin urmare, crearea „Grupei Speciale“ însemna o structură bine acoperită cu misiunea de a informa despre acțiunile sovieticilor contra intereselor româneşti. Principiul doctrinar ce rezultă de aici este că factorii de comandă ai armatei române doreau să cunoască situația operativă în întregul ei, adică atât acțiunile inamicului cât şi ale aliatului pentru a-şi fundamenta actele de decizie.

Din alte documente consultate mai rezultă că „Grupa Specială“ era formată din aproximativ 50 de agenți experimentați şi foarte bine legendați, marea majoritate dintre ei proveneau din fosta agentură a Frontului de Est. Erau buni cunoscători ai limbii ruse, dispuneau de relații în mediul în care urmau să acționeze şi, ceea ce este remarcabil, reuşiseră să se infiltreze chiar şi în structurile NKVD-ului. Ofi cial, „Grupa Specială“ era condusă de locotenent-colonelul Vasile Palius (conspi rativ Ionescu), fost ofițer în

armata țaristă, şi preluat de Mihail Moruzov în Servi ciul Secret după reorganizarea din 1927.

Din documentul intitulat *„Proiect de organizare şi funcţionare al Grupei Speciale*“, aprobat de generalul Mihail Racoviță la 22 octombrie 1944, rezultă şi alte detalii in teresante. În primul rând, legătura între această structură informativă bine aco perită şi conducerea Serviciului de Informații urma să se realizeze prin metode şi mijloace cât mai conspirative, doar prin şeful grupei. Scopul era de a supraveghea activitatea politică pe care o desfăşoară URSS în legătură cu România şi Bulgaria; activitatea cadrelor trimise special de la Centrala din Moscova; acțiunile întreprinse de NKVD prin agenții dirijați şi rezidența din Moscova; dispozițiile şi or dinele operative ale Comandamentului fronturilor 1 şi 2 ucrainene în legătură cu misiunile operative ale serviciilor speciale sovietice din armată.

Informațiile pe care „Grupa Specială“ urma să le pună la dispoziția Minis terului de Război trebuiau să mai facă referiri în detaliu şi la alte aspecte, cum ar fi: 1) dislocarea forțelor armate sovietice pe teritoriul României şi modul lor de comportare față de autoritățile româneşti şi populația civilă; 2) intențiile sovie ticilor cu privire la viitorul țării; 3) dacă se urmăreşte comunizarea statului român şi înglobarea lui în Republica Sovietelor; 4) intențiile față de statele din Balcani şi Europa Centrală; 5) identificarea metodelor şi mijloacelor prin care se acționa pentru comunizarea statului român; 6) dacă se urmărea dezmembrarea armatei ro mâne rămasă pe teritoriul național şi a trupelor care luptau pe Frontul de Vest după terminarea campaniei; 7) dacă se intenționa introducerea unor reforme so ciale printr-un guvern sprijinit de sovietici sau prin aparatul administrativ al sta tului, infiltrând principii comuniste dirijate prin agenți de influență ai Parti dului comunist care erau în legătură cu centrala de la Moscova; 8) etapele prin care şi-au propus comunizarea României.

Totodată, documentul demonstrează că Ministerul de Război mai era interesat să cunoască date şi informații despre misiunile operative ale organelor specia lizate sovietice, printre care: a) infiltrarea elementelor comuniste în toate structurile sociale, aparatul administrației de stat şi departamentele ministeriale; b) atragerea tineretului intelectual universitar şi şcolar, inclusiv din şcolile militare; c) coopera rea intelectualilor, profesorilor, avocaților, inginerilor şi diferitelor asociații centrale şi profesionale; d) cooperarea muncitorimii prin sindicate; e) atragerea țărănimii din comitetele comunale etc.

Ceea ce este demn de reținut, acest proiect a fost întocmit de cadrele de conducere ale Serviciului de Informații în baza informațiilor şi a

documentației de care dispuneau în acel moment, ceea ce demonstrează că Serviciul era bine informat cu privire la intențiile şi practicile sovieticilor.

Noile structuri organizatorice s-au constituit în condiții grele, cu implicații deo sebite în luarea deciziilor la nivel politic şi militar. Se poate vorbi, practic, de o pe rioadă destul de lungă de timp, cel puțin trei luni de zile, în care comandamen tele militare din țară şi de pe front nu au mai fost beneficiarele fluxului de informații, vitale pentru luarea unor decizii în acord cu situația reală.

În această perioadă, serviciile române de informații erau datoare să pună la dis poziția conducerii politice şi militare a țării datele care să le permită contra cararea unor exagerări a părții sovietice în privința aplicării prevederilor Conven ției de Armistițiu, să limiteze cât mai mult amestecul autorităților de la Moscova în treburile interne ale țării.

În ceea ce priveşte locul şi rolul SSI în fundamentarea deciziilor militare le gate de participarea armatei române la războiul dus alături de Națiunile Unite, pu tem aprecia că acesta a fost benefic până la 7 septembrie 1944, dată până la care Marele Stat Major a condus operațiile armatei române. După această dată, la nivel strategic, deciziile erau luate de comandamentele sovietice care puteau să exploa teze anumite informații furnizate de partea română. Nici la nivel operativ armata ro mână nu a putut valorifica în folos propriu informațiile, neavând drept la ini ția tivă în planificarea acțiunilor militare.

Colaborarea cu serviciile de informații militare sovietice

În timp ce se desfă şura procesul de reorganizare şi epurare a Serviciului de Informații, autoritățile de resort sovietice au solicitat o colaborare informativă atât la teren cât şi la vârf cu structurile specializate ale Ministerului de Război. Colonelul Ion Lissievici po vesteşte acest episod în felul următor: „Către sfârşitul lunii noiembrie 1944, am pri mit, pe când mă găseam la Serviciu, doi ofițeri sovietici. Cu ajutorul translato rului, căpitan Rusu Victor, am aflat că noii sosiți se prezintă sub numele de loco tenent-colonel Alexandrov şi maior Karandaşev, ofițeri de legătură ai Serviciului de informații din Legația sovietică pe lângă Comisia Aliată de Control. Am fost rugat ca săptămânal să le predau materialul informativ referitor la situația internă, material ce ar putea interesa serviciul din care fac parte. În acest scop au propus să ia contact cu mine în fiecare miercuri, începând de la ora 17. Am fost de acord cu propunerea lor şi le-am promis că le voi satisface cererea“.

Desigur că stabilirea relațiilor de colaborare între serviciile de informații român şi sovietic nu era în exclusivitate de resortul colonelului Ion Lissievici. Am putea spu ne că ținea mai degrabă de domeniul faptului firesc, atâta vreme cât armata ro mână colabora cu armatele sovietice la operațiile de eliberare a Transilvaniei, iar în perspectivă acțiunile militare trebuiau duse — conform stipulațiilor Conven ției de Armistițiu — până la capitularea Germaniei şi Ungariei. Oricum, relatările memorialistice ale fostului şef al Serviciului de Informații sunt veridice, având în vedere că se atestă şi prin documente de arhivă.

La 26 octombrie 1944, deci imediat după eliberarea întregii Transilvanii, a avut loc în Bucureşti o conferință româno-sovietică legată de problemele antrenării structurilor informative ale celor două armate în beneficiul operațiilor militare în curs de desfăşurare. La conferință au participat din partea Frontului 2 ucrainean, locotenent-colonelul Zglobin, locotenent-colonelul Leonov şi căpitanul Vasiliev (translator), iar de la Secția a II-a a Marelui Stat Major al armatei române, locotenenți-coloneii Toneanu şi Căpuşe şi maiorul Manini. Din partea Serviciului de Informații al Ministerului de Război au fost prezenți locotenent-colonelul Constan tin Rădulescu (şeful Secției de informații şi căpitanul Victor Rusu — translator). Dis cuțiile s-au axat asupra a trei probleme: colaborarea unităților informative ruse şi române; modalitatea de lucru a centrelor informative detaşate pe lângă armatele de operații; funcționarea centrelor informative.

În legătură cu modalitatea concretă de lucru la teren a centrelor informative, dis locate pe lângă armatele româno-sovietice de pe front, s-a stabilit ca ele să-şi in tensifice activitatea procurând informații din anchetarea prizonierilor şi dezer to rilor inamici; exploatarea informativă a locuitorilor şi refugiaților din zona fron tului; capturarea documentelor de la inamic; infiltrarea de agenți pe adâncimea tactică a fâşiilor de ofensivă ale marilor unitați operative. Datele obținute erau trans mise eşaloanelor superioare şi vecinilor (stânga, dreapta), indiferent de subor donare. Aveau deci un sistem de lucru identic cu cel înscris în documentele teh nico-me todologice ale Serviciului de Informații român.

Colaborarea Serviciului de Informații din Ministerul de Război cu Serviciul de Informații sovietic a cunoscut şi alte aspecte. Este vorba despre crearea unui Centru Mixt informativ româno-sovietic, cu sediul la Arad, care, chiar dacă s-a li mitat doar la faza pregătitoare, după aproximativ o lună a fost abandonat şi practic a rămas fără eficiență, în planul obținerii de informații despre inamic, merită totuşi atenție, întrucât permite formularea unor concluzii interesante.

„*Instrucțiunile speciale pentru funcționarea centrului Mixt*“ au fost elaborate în ca drul reuniunilor operative ale celor două delegații române şi sovietice în zilele de 30 şi 31 octombrie 1944. Scopul Centrului Mixt era de a recruta, pregăti şi tri mite pe teritoriul inamic agenți, în mod individual sau în echipe, pentru a obține in formații de mare adâncime folositoare Frontului 2 ucrainean comandat de ma reşalul Rodion Malinovski. Misiunea echipelor şi agenților era de a culege informații despre organizarea armatelor ungare şi germane; obiectivele industriale cu producție pentru război din Ungaria; locul, traseul, natura şi stadiul lucrărilor de fortificații, transporturile de trupe, mişcările de populație, depozitele de muniții, materiale şi carburanți; terenurile minate, armele chimice etc. Fluxul informativ ob ținut trebuia transmis cu operativitate Marelui Stat Major, precum şi comanda mentelor armatelor operative române şi sovietice în părțile ce le interesau.

Pregătirea agenților ce compuneau echipele care urmau a fi lansate în spatele liniilor inamice se realiza prin cursuri comune coordonate de specialişti sovie tici şi români. Ofițerii care au reprezentat partea româna în calitate de instructori au fost locotenent-colonelul Eftimie Căpuşă de la Secția a II-a a Marelui Stat Major şi locotenent-colonelul Constantin Ruse de la Serviciul de Informații al Ministe rului de Război. Despre cursanți, colonelul Ion Lissievici menționează în me mo riile sale că „printre cei recrutați erau în special tineri ofițeri, buni cunoscători allim bilor germană şi maghiară“. Lor li s-au pregătit acte de identitate cu nume conspirative, iar instruirea s-a executat atât în timpul zilei cât şi noaptea.

Cursurile au început propriu-zis la 14 noiembrie 1944, fiind conduse, de re gulă, de un instructor sovietic şi unul român. Componența echipelor şi zonelor de acțiune au fost stabilite de ofițerii sovietici. Comandamentul sovietic a pus la dis poziție aparatele de radio, paraşutele şi avioanele pentru lansarea echipelor, iar par tea română, localurile de instrucție, fondurile şi toate documentele necesare pre gătirii. În ceea ce priveşte lucrul informativ, el s-a desfăşurat exclusiv prin radio, telegrafiştii fiind pregătiți de sovietici. Bugetul a fost fixat la suma de 20613000 lei pe trimestru, urmând a fi asigurat de partea română în proporție de două treimi, iar restul de Comandamentul sovietic.

Oraşul Arad întrunea condițiile pentru buna desfăşurare a acțiunilor atât pen tru lansarea echipelor, cât şi pentru traficul radio. Aşa cum a fost conceput ini țial, Centrul Mixt răspundea nevoilor operative ale trupelor române şi sovietice, fiind nemijlocit legat de evoluția oprațiilor militare. Ne aflăm în perioada în care Frontul 2 ucrainean finalizase cu succes operația „Debrețin“, ce avusese ca rezultat alungarea trupelor germano-ungare din nord-vestul României şi din teritoriul ungar de la est de Tisa. Fără pauză

operativă se declanşase operaţia „Budapesta“, care avea ca obiectiv cucerirea capitalei Ungariei şi scoaterea acestei ţări din răz boi. Pentru atingerea acestui obiectiv, comandamentele române şi sovietice aveau nevoie stringentă de informaţii cât mai detaliate despre inamic pe toată adâncimea frontului. Aşa se şi explică faptul că cele 7 echipe (formate din 1-3 oameni fiecare) la care se adaugă un radiotelegrafist, urmau să acţioneze în regiunile Budapesta, Viena, Komarom-Gyor, Sopron, în Germania de Sud şi la vest de Dunăre. De asemenea, instrucţia avusese un caracter diferenţiat în funcţie de componenţă, misiuni, obiective de realizat şi zona de responsabilitate.

La 7 noiembrie 1944 au fost elaborate „Instrucţiuni pentru colaborarea organelor exterioare ale Serviciului de Informaţii cu armatele aliate”, în care se punea accent pe verificarea informaţiilor şi furnizarea doar a datelor certe şi pe recunoaşterea că acest gen de relaţii să „fie treptat extinse, creându-se relaţii de prietenie“. Raporturile de colaborare trebuiau să se bazeze „pe cea mai perfectă camaraderie, lo ia litate şi corectitudine“. Se avea în vedere că prestigiul Serviciului este dat de „ran damentul activităţii informative şi contrainformative, care interesează deopotrivă, atât nevoile armatei URSS cât şi ale armatei noastre“.

De interes este şi faptul că „Instrucţiunile“ stabileau colaborarea informativă şi contrainformativă directă, adică la teren, fără a se mai cere avizul Centralei Serviciului de Informaţii. Centrala de la Bucureşti urma să fie consultată numai în ce priveşte problemele de personal şi eventuale organizări structurale, ceea ce în seam nă că se dădea o totală libertate tactică de acţiune. În acelaşi timp se punea accent pe operativitatea transmiterii şi valorificării informaţiilor, aspect normal dacă e să ţinem cont că structurile informative respective erau puse în situaţia de a-şi dovedi utilitatea pentru o campanie în plină ofensivă cu modificări rapide de acţiune pe fâşii de front. În sens contrar, adică trimiterea informaţiilor pentru avi zare la Centrală şi apoi redistribuirea lor la comandamentele de pe front nu fă ceau decât să întârzie posibilităţile de valorificare maximă în legătură cu înain tarea frontului, poziţiile şi dislocările armatelor inamice. Ca principiu de lucru se poate constata că nu se deosebea de ceea ce practicase Eşalonul I Operativ pe Frontul de Est în perioada 22 iunie 1941-23 august 1944, numai că de data aceasta principalul utilizator îl reprezenta comandamentele sovietice alături de cele ro mâneşti.

Instrucţiunile de colaborare informativă cu structurile militare sovietice mai pre vedeau în partea finală că „în dările de seamă lunare să se introducă un capitol spe cial (…) în care să se arate în ce a constat această colaborare şi datele furnizate“. În stadiul actual al cercetării nu am întâlnit

documente de acest fel, care, mai mult ca sigur ne-ar fi putut ajuta în analiza contribuției reale a Serviciului de Informații, fapt pentru care va trebui să ne mulțumim cu afirmațiile colonelului Ion Lissievici po trivit cărora „după primele săptămâni de funcționare a legăturii, delegații so vietici s-au arătat mulțumiți de informațiile primite".

Colaborarea cu Serviciul de Informații sovietic se făcea şi la vârf — dar fără să fie reglementată în documente operative tehnico-metodologice —, între directorul general şi doi ofițeri ai Armatei Roşii din structurile specializate, ceea ce presupune un flux informativ în ambele sensuri cu caracter general despre situația din România. Şi de data aceasta avem de-a face cu o constantă în practica informa tivă pe care am întâlnit-o atât în vremea lui Mihail Moruzov cât şi a lui Eugen Cristescu. În memoriile sale, colonelul Ion Lissievici ne oferă următoarele detalii: „Cu ocazia acestor întâlniri (care aveau loc de două ori pe săptămână, de regulă mier curea şi vinerea, începând cu ora 17 — *n.n.)* i-am pus la curent cu măsurile pe care le-am luat pentru siguranța întreprinderilor industriale, rafinăriilor de pe trol şi depozitelor de tot felul, interesând armata şi economia generală a țării".

La 30 noiembrie, când primele echipe erau deja gata de lansare a avut loc o şedință a reprezentanților români şi sovietici în cadrul căreia s-au adus la cunoş tință hotărârile luate de Comandamentul Frontului 2 ucrainean. Ofițerii sovietici specialişti în problemele de informații au expus opiniile Comandamentului Frontu lui 2 ucrainean, potrivit cărora, prioritate trebuia acordată intensificării culegerii de informații pe o adâncime de 50-60 km față de limita dinaintea apărării şi renun țarea la procurarea informațiilor de mare adâncime. Ca argumente, s-a invocat fap tul că informațiile de mare adâncime presupuneau un instructaj îndelungat, timp favorabil pentru lansare, legături cu rezidenții externi etc., probleme greu de re zol vat față de dinamica luptei, care reclamau îndeosebi informații numeroase difu zate cu operativitate pentru fiecare armată. Ca urmare, hotărârea reprezentanților sovietici a fost de a se desființa Centrul Mixt de la Arad ca fiind inadecvat noilor con diții în care luptau armatele române şi sovietice. Mai utile se dovedeau în acele con diții structurile informative de la comandamentele de armată, care trebuiau însă întărite.

Punctul de vedere al specialiştilor români a fost că centrul de instruire trebuia totuşi menținut, avându-se în vedere că pregătirea echipelor se desfăşurase în bune condiții, existând premise reale pentru îndeplinirea misiunilor. Şeful Servi ciului de Informații, colonelul Ion Lissievici, a adresat un raport Marelui Stat Major în care arăta că rezolvarea problemelor dificile privind crearea echipelor şi fondurilor băneşti impunea continuarea activității de pregătire a centrului. Propu nea ca Marele Stat Major român să

preia acele activități ce trebuiau realizate de sovietici — lansarea agenților, pregătirea radiotelegrafiştilor, dotarea cu aparate radio etc. —, urmând ca instructajele şi prelucrarea datelor obținute să cadă în sar cina Serviciului de Informații. Aceste demersuri n-au căpătat concretețe deoarece so vieticii nu şi-au dat consimțământul. O parte din agenți, după ce au fost triați, au încadrat structurile informative ale celor două armate care luptau pe front.

În lipsa altor documente referitoare la această problemă este greu de preci zat motivele reale care au stat la baza hotărârii Comandamentului sovietic de a re nunța la misiunile echipelor pregătite la Centrul Mixt Arad. Şi aceasta pentru că motivul invocat de Comandamentul sovietic era doar în parte justificat. Într-adevăr, operația „Budapesta“ se desfăşura cu succes în luna decembrie, luptele derulându-se pe căile de acces spre capitala ungară, ceea ce însemna că informațiile procurate pe o adâncime de 50-60 km — cum solicitau comandamentele sovietice ca fiind prioritare — se puteau dovedi de un real folos. Numai că la fel de adevărat este şi faptul că operația „Budapesta“ a durat până la 15 februarie 1945 ceea ce duce la pre supunerea că aportul informativ al echipelor de paraşutişti lansate în adân cimea operativă şi strategică a dispozitivului inamic putea fi tot atât de valoros.

Oricum, decizia comandamentelor sovietice de a renunța la echipele de pa ra şutişti nu poate fi desprinsă de contextul în care a fost luată. În acea perioadă începuseră primele paraşutări în cadrul operațiunii „Gemsbrock“ inițiată de germani pentru a contacta vârfurile armatei române în scopul realizării unui plan de lovitură de stat, acel „23 august invers“, adică împotriva sovieticilor. Colonelul Ion Lissievici spune în memoriile sale că la sfârşitul lunii noiembrie 1944 a semna lat sovieticilor spre ştiință „cazurile descoperite de agenți ai Serviciului de Informații german paraşutați în zona Deva, Alba Iulia şi Băneasa“. Într-un alt pasaj, acelaşi memorialist revine şi subliniază că majoritatea grupurilor de paraşutişti „în urma semnalărilor de către Serviciul de Informații au fost arestate de organele te ritoriale respective ale Inspectoratului General al Jandarmeriei“. E greu de crezut că aceşti paraşutişti capturați nu au fost predați şi sovieticilor spre a fi anchetați. Cel puțin datele şi informațiile obținute din ancheta lor, conform instrucțiunilor pri vind schimbul de informații cu serviciile similare sovietice, trebuiau aduse la cu noştința comandamentelor sovietice. Prin urmare, din informațiile rezultate în ur ma anchetelor informative a primelor grupuri paraşutate de germani, precum şi din jocul operativ cu sursa dr. Țăranu (fost radiotelegrafist al Abwehr-ului şi re cru tat apoi de sovietici) începuseră să se contureze mai clar intențiile planului pu cist al germanilor împreună cu Horia Sima şi colaboratorii săi din guvernul de la Viena.

Ne putem gândi şi la ipoteza că sovieticii s-au arătat temători ca nu cumva agen ții pregătiți la Centrul Mixt de la Arad, o dată lansați în adâncimea frontului inamic, să defecteze, sau în cel mai posibil caz să fie prinşi şi „întorşi“, adică fo losiți în acțiuni de dezinformare sau interpunere, aşa cum procedau chiar ei cu sursa dr. Țăranu. De asemenea, având în vedere mersul operațiilor militare care se desfăşurau cu succes şi rapiditate pentru armatele sovietice şi române făcea ca riscurile misiunilor informative în spatele frontului inamic să nu-şi mai aibă ra țiune.

S-a emis şi ipoteza potrivit căreia sovieticii nu au urmărit prin Centrul Mixt de la Arad decât să testeze posibilitățile informative ale serviciilor de informații româneşti în vestul Europei. Ca argument se aduce faptul că la întrunirile preli minare, partea sovietică avansase şi soluția ca structura informativă de la Arad să utilizeze rețeaua de pe Frontul de Vest, creată înaintea şi în timpul războiului. Cele două servicii de informații româneşti (Serviciul de Informații şi Secția a II-a din Marele Stat Major) au refuzat însă acest lucru, preferând să recruteze şi să instruiască o agentură creată ad-hoc. Prin urmare, ofițerii sovietici s-au dezinteresat de Centrul Mixt de la Arad. Argumentația este corectă, ea venind să întregească motivația sovieticilor de a renunța la echipele de paraşutişti.

Ipoteza privind testarea capacității informative a serviciilor româneşti este deo sebit de interesantă şi poate fi susținută şi pe baza altor documente. Astfel, teme rile Comandamentului sovietic se întemeiau probabil şi pe faptul că oraşul Arad şi împrejurimile constituiau un obiectiv important aflat în vizorul serviciilor de in formații germano-maghiare, iar potențialul informativ românesc era slab. De exem plu, într-o notă întocmită la 11 noiembrie 1944 de Inspectoratul General al Jan darmeriei şi trimisă spre informare Secției a II-a şi Serviciului de Informații se menționa: „în județul Arad ar fi unii unguri şi germani care activează în serviciul de spionaj, ținând strânse legături cu personalul căilor ferate maghiare, transmi țând peste frontieră informații în legătură cu trupele militare, aşezarea aeroportu rilor şi depozitelor de muniții“. Un alt aspect pe care documentul citat îl aduce la cunoştința organelor informative româneşti se referă la faptul că în zilele de 5-8 noiembrie avioane inamice pătrunseseră în spațiul aerian al oraşului Arad „fără a fi stingherite şi mai înainte de darea alarmei“. Deşi ordinul rezolutiv al şefului Ma re lui Stat Major era de a se verifica şi clarifica de urgență această situație, primul care răspunde este Serviciul de Informații cu Adresa nr.6281132 din 12 decembrie, deci după aproape o lună, ceea ce denotă în primul rând lipsa de operativitate în rezolvarea unor probleme de maximă gravitate. Dacă este să avem în vedere şi răs punsul Serviciului de Informații potrivit căruia „nu s-au putut identifica persoanele

care ar semnala inamicului deplasările de trupe si depozitele militare“, atunci va tre bui să recunoaştem că într-adevăr era vorba şi de o lipsă de posibilități informa tive. Cum se ajunsese la această situație ne sugerează Raportul nr. 29 din 27 no iembrie 1944 adresat de colonelul Ion Lissievici ministrului subsecretar de stat al Ar matei de uscat, ce evidențiază că datorită arestărilor făcute de organele sovietice în rândul funcționarilor şi informatorilor Serviciului care acționaseră pe Frontul de Est, întregul personal este timorat. „Față de această situație — specifica raportul — atât funcționarii care au activat pe Frontul de Est, cât şi cei cărora li se încredin țează misiuni în legătură cu anumite probleme ce interesează apărarea națională sunt într-o continuă teamă, fapt ce micşorează în mare masură randamentul activității lor“. Într-un alt pasaj, acelaşi document conturează şi consecințele: „majoritatea func ționarilor sunt timorați prin măsurile privative de libertate ce s-au luat de către organele sovietice față de unii dintre camarazii lor“.

Ne aflăm deci în perioada când de frica represaliilor, sau de a nu împărtăşi soarta celor din structura informativă a fostului *Front de Est*, agenții Serviciului de Informații de pe celelalte fronturi intraseră singuri în conservare ori s-au retras, aşa încât nu mai răspundeau la solicitările Centralei. De aici şi poziția părții române în cadrul tra tativelor cu sovieticii, din octombrie 1944, de a crea noi agenturi pentru Frontul din Vest.

În fața atestărilor documentare de mai sus va trebui să ne punem problema din ce punct de vedere privim intenția sovieticilor de a testa posibilitățile informative ale serviciilor specializate româneşti. Îi interesau oare să descopere agenturile organizate înainte şi în timpul războiului, sau nu cumva urmăreau reacția în planul efici enței informative a măsurilor punitive întreprinse în rândurile cadrelor şi agen ților Serviciului de Informații? Desigur că nu se poate exclude nici varianta că sovie ticii puteau fi la fel de bine interesați de ambele scopuri. Indiferent din ce unghi am privi această problemă, dacă acceptăm că într-adevăr sovieticii au urmărit să facă un test prin crearea Centrului Mixt de la Arad, atunci rezultatele nu puteau fi decât con vingătoare nu numai pentru inițiatori, dar şi pentru istoriografie care consem nează că impactul produs de aflarea trupelor sovietice în România în condițiile create de actul de la 23 august 1944 a fost puternic resimțit şi de Serviciul de Informații, mai ales în planul potențialului informativ.

Colaborarea cu OSS-ul american

În toamna anului 1944, Oficiul de Operații Strategice (OSS) american şi-a trimis echipe operative în majoritatea țărilor eu ropene care au fost

ocupate de trupele sovietice sau fuseseră cedate zonei de in fluență a URSS. Principala lor misiune a fost de a obține date şi informații de la fața locului şi de a întocmi rapoarte pentru Centrala de la Washington în scopul fun damentării de către guvernul SUA a actelor de decizie politico-militară. Cu ex cepția Iugoslaviei, Misiunea OSS condusă de Frank Wisner a stat cel mai mult în România față de celelalte țări din estul şi sud-estul Europei. Această întârziere s-a datorat — după cum a demonstrat istoricul american Eduard Mark — faptului că România a fost scena uneia dintre cele mai timpurii crize ale războiului rece, ofe rind americanilor şansa de a observa mai bine schema sovietizării. Un alt au tor, Anthony Cave Brown, în biografia dedicată lui Donovan, confirmă din plin aceste afirmații, dar merge şi mai departe. El susține că maiorul Robert Bishop — şeful Secției „X-2“ (contraspionaj) a echipei O.S.S. din România – a reuşit să adune informații de cea mai mare importanță față de intențiile sovietice şi comuniste atât pentru România cât şi țările din centrul şi sud-estul european. Misiunea O.S.S. venită în România la sfârşitul lunii august 1944 şi retrasă după un an prezintă interes pentru tema cercetată întrucât a cooperat de la început cu serviciile de informații militare româneşti. În lucrarea sa memorialistică, Robert Bishop subliniază cu claritate acest aspect: „Serviciul de Informații al armatei ro mâne a fost foarte cooperant şi a devenit şi mai cooperant pe măsură ce sovieticii îşi sporeau presiunile, oferind americanilor toate dosarele despre Rusia“. Misiunea OSS din România ne va reține atenția asupra aspectelor legate de sursele de obținere a informațiilor, colaborarea cu Grupa Specială din Serviciul de Informații şi părțile esențiale din fluxul informativ obținut şi difuzat spre Washington. Primul eşalon al OSS a venit în România la 29 august şi şi-a instalat sediul într-o clădire din Popeşti în imediata apropiere a Capitalei. La 2 septembrie, Wisner a venit pe calea aerului şi s-a instalat în apartamentele puse la dispoziție de Bragadiru, marele magnat al berii din România.

Misiunea OSS din România fusese planificată de maiorul Walter M. Ross prin „Instrucțiunile“ elaborate chiar în ziua de 23 august 1944. Ele indicau ca legendă de acoperire — prin care să justifice prezența OSS în România — salvarea pilo ților americani căzuți prizonieri în urma raidurilor aeriene din august 1943 şi iu lie1944. În realitate misiunea avea un scop politico-militar, în sensul de a culege in formații politice care interesau Departamentul de Stat american. Prioritate aveau informațiile privind stabilirea intențiilor Uniunii Sovietice în România. Un alt do cu ment operativ ce fixa în detaliu obiectivele echipei OSS în România a fost ela bo rat la 14 octombrie 1944. Cele 6 paragrafe ale noilor „Instrucțiuni“ concentrau obiectivele informative la: 1) informații cu caracter militar; 2)

natura şi extinde rea controlului sovietic asupra României; 3) Comisia Aliată de Control; 4) geografia militară, cu precădere a teritoriului controlat de sovietici; 5) probleme politice şi economice locale; 6) activitatea germanilor. Această concentrare a informațiilor asupra sovieticilor l-a şocat pe unul din oficialii americani din Comisia Aliată de Control, încât l-a întrebat pe generalul W. Donovan dacă nu cumva SUA nu mai are Germania ca principal inamic, ci URSS-ul. Poziția oficialului american nu tre buie interpretată ca o simplă ironie. Ea se baza pe un lucru serios. În 1943, pre şedintele Roosevelt interzisese serviciilor speciale americane de a culege date de spre sovietici tocmai pentru a nu crea suspiciuni din partea marelui aliat al SUA. După ce americanii au predat ofițerilor sovietici lista cu membrii OSS din România, legenda de acoperire folosită, respectiv recuperarea prizonierilor ame ri cani, a început să fie serios pusă sub semnul întrebării. Sovieticii, la fel de buni pro fesionişti în arta informațiilor ca şi americanii, au simulat că acceptă această mo tivație, dar au acționat în consecință. Au reuşit să recruteze un personaj important din anturajul echipei OSS. Este vorba de soția lui Bragadiru, care între timp de venise o intimă a lui Frank Wisner. În paralel au testat sinceritatea echipei OSS solicitând acesteia, din motive operative strategice, să devină un canal de comunicare cu Comandamentul american. Astfel, neputând fi refuzat, Comanda mentul local sovietic a solicitat şi obținut prin echipa OSS intervenția Armatei 15 americane a Aerului să efectueze bombardamente pentru a uşura înaintarea Frontului II ucrainean în Ungaria. Fiind satisfăcut de rezultatele obținute, şeful Sta tului Major al Frontului 2 ucrainean i-a spus lui Frank Wisner că a apărat în fața ministrului Molotov prezența echipei OSS pe motiv că-i ajută în rezolvarea cu operativitate a bombardamentelor în zonele de interes ale frontului. La începutul lunii noiembrie 1944, maiorul Robert Bishop nota că legendele de acoperire nu mai erau valabile în fața sovieticilor, fapt pentru care a încercat rezolvarea pro blemei prin ataşarea echipei OSS la delegația americană ce făcea parte din Co misia Aliată de Control. Acest aranjament a continuat până la plecarea echipei OSS din România (septembrie 1945), ceea ce nu i-a scutit pe americani de întrebări suspicioase şi tot mai insistente din partea sovieticilor despre rațiunea pre zenței oficiale a serviciilor de informații ale SUA în România. În ce priveşte sursele de informare folosite de echipa OSS, din documentele păs trate rezultă că acestea au fost de maximă eficiență, întrucât se aflau plasate în structurile serviciilor de informații româneşti. Serviciul de Informații (Grupa Spe cială) şi Secția a II-a a M.St.M. Acest lucru a fost posibil din două motive. În primul rând americanii dispuneau de suficiente fonduri pentru a-şi plăti informa torii, iar pe de altă parte, factorii politici şi militari din

România — cu excepția co muniștilor — „se temeau în asemenea măsură de sovietici încât s-au oferit în mare măsură şi din proprie inițiativă să ajute misiunea americană“. Maiorul Robert Bishop a pus la dispoziția Grupei Speciale din Serviciul de Informații 35 de legi ti mații pe care le putea folosi în cazuri deosebite. Tot americanii au consimțit să contribuie cu o sumă de bani pentru a completa cele 4 milioane lei aprobate Serviciului de Informații de Ministerul de Război pentru cheltuielile operative. O altă sursă de valoare pentru echipa OSS din România se afla plasată la Secția a II-a a Marelui Stat Major. Era vorba de sergentul Teodor Manicatide (nume de cod Tonsillitis) pe care documentele americane introduse recent în circuitul cercetării istoriografice îl atestă că lucra în departamentul informativ al Marelui Stat Major. Inițial această sursă se oferise din proprie inițiativă să furnizeze OSS-ului date despre manevrele armatei române, ulterior a devenit şi mai interesant pentru americani prin informațiile privind armatele sovietice. Până în decembrie 1944, Manicatide îşi crease la rândul lui surse de informare în cadrul biroului mareşa lului Rodion Malinovski, comandant al Frontului 2 ucrainean şi avea posibilitatea de a obține informații referitoare la ordinele de bătaie din semnalările zilnice tri mise de Comandamentul sovietic la Moscova, precum şi din mesajele similare tri mise reprezentantului sovietic în Comisia Aliată de Control. Erau deci informații pro venite de la cel mai înalt eşalon sovietic din România în legătură cu operațiile armatei sovietice. O informație pe care sovieticii nu voiau s-o împartă cu aliații lor anglo-saxoni, dar şi un supliment binevenit la datele oferite de „Ultra“ şi o asigurare împotriva posibilității ca germanii să-şi schimbe strategia, în sensul da a muta grosul forțelor de pe Frontul de Est pe cel de Vest.

Robert Bishop l-a folosit ca sursă şi pe locotenentul Teodor Negroponte, deaşat oficial pe lângă unitatea militară americană. În documentele din arhivele ame ricane el purta numele de cod „A.D.-201“, iar după unele estimări ar fi oferit cu aproximație cam 60% din fluxul informativ al echipei OSS din România, constând în rapoarte, sinteze, note de la Serviciul de Informații şi Secția a II-a din Marele Stat Major. După instaurarea guvernului condus de dr. Petru Groza la 6 martie 1945 şi de clanşarea celei de a doua etape a epurării vechilor cadre din serviciile secrete ro mâneşti, americanii au indicat fostelor surse să se retragă, dar au căutat în para lel noi posibilități de informare chiar în rândurile fruntaşilor comuniști. Este vorba de Lucrețiu Pătrăşcanu şi Bellu Zilber, ce fuseseră contactați încă din luna ianua rie 1945 şi de la care echipa OSS a avut confirmarea zvonului că F.N.D. va în cepe asaltul asupra preluării puterii politice în România.

Să mai consemnăm că documentele americane indică şi alte surse prolifice fo lo site de OSS: Rică Georgescu, ministru şi om de afaceri bogat,

un avocat sus ținător al lui Maniu, un mason, un funcționar de prim rang de la Palatul Regal, precum şi sursa cu indicativul „A.D.-120“ plasată în structura informativă a Siguranței.

Dacă e să comparăm sursele informative create de serviciile speciale sovietice în rândul românilor cu cele utilizate de OSS-ul american, atunci putem spune că şi într-un caz şi în celălalt erau surse de primă mână şi ca urmare fluxul informa tiv obținut şi dirijat spre Washington şi Moscova nu putea fi decât veridic. Avem însă şi dimensiunea confruntării între Marii Aliați, care a divizat din punct de ve dere politic societatea românească, producând serioase fisuri în unitatea de opțiuni ce se cristalizase în jurul actului de la 23 august 1944. Este vorba despre acea con fruntare pe frontul secret al informațiilor cu caracter politico-militar, care s-a desfăşurat în paralel cu cooperarea militară şi care, după capitularea Germaniei, va continua, generând ceea ce politicienii numesc „războiul rece“.

FRONTUL SECRET SUB PRESIUNEA POLITICII

În perioada cuprinsă între 23 august 1944 şi 9 mai 1945, SSI-ul s-a confruntat cu o situație operativă de neinvidiat pentru orice instituție cu responsabilități în do meniul apărării şi promovării interesului național: legături externe rupte şi in terzise; timorarea cadrelor şi agenților de informații prin amenințări — din partea au torităților — cu epurarea şi/sau judecarea pentru imaginare crime de război la care ar fi participat în timpul campaniei pe Frontul de Est; obligativitatea de a coo pera cu structurile similare ale Aliaților, care în realitate se spionau reciproc, con turând deja primele simptome ale războiului rece; viața economică şi social-po litică ajunsă în pragul anarhiei datorită eforturilor de război, dar şi a luptei pentru pu tere între partidele Blocului Național Democratic, care constituise suportul politic al actului de la 23 august 1944; abuzuri şi crime făcute de militarii sovietici atât asu pra locuitorilor români, cât şi a etnicilor germani deportați la munca de reconstrucție în URSS; ingerințe tot mai pregnante ale autorităților sovietice de ocupație în treburile publice ale statului român. În ciuda acestor condiții vitrege, SSI-ul a de monstrat, şi de data aceasta, un profesionalism incontestabil, reflectat în docu mente de informare operativă curentă.

Grupa Specială şi criteriile de evaluare a fluxului informațional

Problema ce ne reține atenția în continuare este fluxul informativ obținut de „Grupa Specială“ a Serviciului de Informații şi care ajungea la Oficiul de Operații Strategice ame rican cu care colabora. Majoritatea documentelor identificate în timpul cer cetării datează din perioada ianuarie-februarie 1945. Unul dintre ele informa că la sediile Partidului comunist

existau depozite de arme şi grenade şi că majoritatea vizitatorilor ce fuseseră identificați în evidențele Serviciului sau prin investigații dis crete erau evrei şi ruşi, iar conducătorii în majoritate evrei şi o mică parte români. Aceştia țineau o permanentă legătură cu cadrele şi agenții NKDV-ului. Un agent al „Grupei Speciale“ atrăgea atenția că planurile pentru asaltul asupra pu terii erau deja finalizate şi chiar începuseră pregătirile pentru viitoarele alegeri care trebuiau câştigate cu orice preț de comuniști şi formațiunile politice de stânga.

Un alt raport provenit de la un agent al „Grupei Speciale“, devenit între timp ofițer în structura NKVD-ului ce acționa în România, menționa că misiunea organelor speciale sovietice era de a face ordine în țară şi că începuse deja să lu creze la un plan de debarcare a regelui Mihai, întrucât „un regim sovietic nu are ce face cu un monarh*“*. Acelaşi agent mai aflase că o parte din ofițerii sovietici se arătau neliniştiți întrucât culegeau informații din care rezulta că starea de spi rit în România era favorabilă anglo-americanilor şi că majoritatea românilor aş teptau venirea lor. Prin Centrala de la Moscova ofițerii NKVD erau instruiți în sensul că trebuiau să acționeze în continuare liniştiți pentru că „acest lucru *(*adică venirea trupelor anglo-americane în România — *n.n.)* nu se va întâmpla niciodată“.

Nota din 11 ianuarie 1945 informa Preşedinția Consiliului de Miniştri, Marele Stat Major, Ministerul Afacerilor Interne şi Ministerul de Război că „autoritățile so vietice din România întocmesc liste de toate elementele legionare, filo-germane, anti-comuniste şi în genere de toate persoanele indezirabile, care la un mo ment dat vor fi ridicate şi transportate în Uniunea Sovietică, unde în cea mai fa vorabilă ipoteză vor fi puşi la muncă“. O altă notă întocmită pe bază de „informații verificate“, aducea la cunoştința factorilor de comandă că „în dimineața zilei de 24 februarie 1945 au fost împărțite în Bucureşti 45 000 de arme automate de pro venință rusă, fiecare având o rezervă de 200 de cartuşe“. În aceeaşi zi se mai ob ținuse informația că „la fabrica de pâine Sănătatea au fost distribuite arme lu crătorilor de către organele NKVD cu recomandația de a fi păstrate în bună stare şi a nu face uz de ele, decât în cazul când se vor primi ordine“.

Se pare că „Grupa Specială“ primea anumite informații şi prin filiera ameri cană. În acest fel ne putem explica şi conținutul următoarei note informative: „În cer curile Misiunii militare americane se ştie că din ziua de 24 februarie 1945 este sosit în România, fixându-şi sediul în strada N. Filipescu, cunoscutul terorist Bogdenco. Numitul este însoțit de 80 teroriști ruşi, care au misiunea ca prin asasinate şi dis pariții de personalități române sau ruse să creeze o atmosferă de incertitudine care să conducă la intervenția directă a poliției şi armatei ruse în aparatul de stat ro mân. Această grupă primeşte

indicații de la Comitetul compus din Ana Pauker, Lia Orstein, maior Doncea, Vasile Luca, Agiu şi Horvat. Scopul lor este de a asasina nu numai pe unii dintre membrii marcanți ai partidelor liberal şi național-țărănesc, ci şi pe cei din Frontul Național Democrat spre a crea o agravare şi mai mare a duş măniei dintre partide“. Chiar dacă astfel de informații nu s-au confirmat ul terior, în sensul de producere a unor atentate asupra oamenilor politici români, cert rămâne faptul că sovieticii aveau pregătite planuri şi mai dure cu caracter di versionist pentru a-şi impune voința politică în România.

Un alt set de informații oferit de „Grupa Specială“ făcea referire la situația din Moldova. Din studiul documentelor informative rezultă că astfel de informații fu seseră obținute de la agenții infiltrați în apropierea zonelor de cantonament ale tru pelor sovietice de ocupație, prin interogarea militarilor români ce reuşiseră să fugă din lagărul de la Iaşi precum şi de la populația civilă refugiată în Muntenia, Oltenia, Dobrogea şi Banat. Nota informativă din 14 decembrie 1944 menționa că „în Moldova domneşte o stare de spirit de nesiguranță, aceasta provenind din cauza lipsei de autoritate românească şi amestecului ruşilor în viața internă“. Documentul informa şi despre continuarea deportărilor efectuate de trupele so vie tice, dându-se exemplul comunei Ungheni „unde nu au mai rămas decât şase bărbați“, iar țăranii fugeau în locuri ferite pentru a-şi pune în siguranță familiile şi bunurile. Perfidia trupelor sovietice începuse să atingă cote paroxistice. Un exem plu edificator îl constituie evenimentul petrecut la jumătatea lunii noiembrie 1944 la Iaşi „unde cu prilejul unei adunări, din ordinul Comandamentului So vietic în vederea unei conferințe, ce s-a ținut în Piața Unirii şi de la care nu trebuia să lipsească nimeni, lumea din oraş a venit în număr mare“. „Nu mică le-a fost surprinderea — după cum informa documentul — când la semnalul unor ra chete piața a fost înconjurată şi toți bărbații arestați şi transportați la gară pentru a fi deportați“. Doar intervenția promptă a generalului Manoliu, comandantul Corpului IV Armată român, a făcut ca deportarea să nu se mai producă. Sovieticii întrebuințau şi alte procedee pentru deportare. Nota Serviciului de Informații preciza că „prizonierii fugiți din lagăre sunt deîndată înlocuiți cu oameni de pe stra dă, pe ruşi neinteresându-i atât numele cât numărul“.

Sergentul major Mărguță, fugit din lagărul de la Iaşi în ziua de 16 noiembrie 1944, se destăinuia unui agent al Serviciului de Informații în legătură cu condi țiile îndurate de prizonierii români: „Viața în lagăr este foarte mizerabilă. Şase per soane mănâncă dintr-o pâine de ostaş obişnuită. Pâinea nu este sărată şi foarte prost făcută. Borşul care li se dă este aproape apă sau conține un amestec de ma zăre, uneori paste de care românii nu se ating. Prizonierii lucrează tot timpul la şo sele şi căi ferate“. Despre felul în

care era difuzată presa în Moldova, militarul ro mân informa că „la Iaşi se citeşte îndeosebi ziarul Moldova Liberă, ziar comunist foarte răspândit printre evreimea locală şi căruia i se face multă propagandă. Toți evreii de la Iaşi fac jocul ruşilor, colaborând cu ei în dauna românilor. Ziarele Universul, Curierul şi Timpul sosesc neregulat la Iaşi. Cetățenii ar dori să le aibă în fiecare zi“.

La 23 ianuarie 1945, sursa „V.1“ trimitea la Centrala Serviciului de Informații o notă informativă — pe care se afla ordinul rezolutiv de a fi exploatată la Buletin — ce vine să completeze dramatismul situației cu care se confruntau locuitorii ro mâni din Moldova. Documentul informa că „în urma verificărilor recente se ob servă o propagandă activă a evreilor pentru anexarea Moldovei dintre Siret şi Prut la Rusia Sovietică“. Scăpați de regimul antonescian, minoritarii evrei din Moldova protejați de trupele sovietice de ocupație căutau să iasă în evidență. În acest sens documentul informativ al Serviciului de Informații menționa: „Se poate vedea la fiecare pas evrei nelocalnici veniți din Rusia, care cunosc limba rusă, veniți numai cu scopul de a fi cei mai acerbi propagandişti. La Iaşi nu se vorbeşte decât limba evreiască — idiş — şi cea rusă, şi impresia călătorului care vine pentru prima dată în Iaşi este că se găseşte într-o țară străină. De altfel, chiar de la trecerea Siretului există aceeaşi impresie“.

Situația politică din Moldova era caracterizată de agentul „V.1“, ca fiind domi nată de Partidul comunist prin intermediul organizațiilor Uniunea Patriotică şi Frontul Național Democrat, în vreme ce activitatea partidelor național-țărănesc şi național-liberal era ca şi inexistentă. Concluzia formulată în documentul informativ al Serviciului de Informații era că „în Moldova situația politică este dominată de curentul evreiesc prin masiva importațiune de evrei ruşi ca şi de organizațiile Partidului comunist“. Nota sinteză a „Grupei Speciale“ din 3 februarie 1945 in forma în plus că fără voia lor țăranii din Moldova erau forțați să se înscrie în Frontul Plugarilor, în sens contrar nu li se eliberau la primării actele de care aveau ne voie sau nu li se soluționau favorabil doleanțele. Acelaşi document menționa că „mijloacele de comunicație sunt extrem de anevoioase şi pe rutele C.F.R. se observă un acces fără limită al elementelor evreieşti, care în afară că se ocupă cu co mer țul, dar în toate drumurile lor preocuparea de căpetenie este aceea de a face pro pagandă intensă pentru Partidul comunist. La Tecuci starea de spirit a locuitorilor români devenise din ce în ce mai alarmantă „deoarece elementele Armatei Roşii provoacă dese scandaluri“. Cei care nu împărtăşeau ideologia comunistă „erau şicanați şi terorizați cu ajutorul elementelor evreieşti“. Starea de teroare la care era supusă populația civilă românească din Moldova se datora şi faptului, după cum informa acelaşi

document că „autoritatea nu poate interveni, în majoritatea ei fiind în mâinile elementelor comuniste“. Armata Roşie ridica masiv populaţia satelor sub pretextul că în vechiul regim acţionase intens, eliberarea lor putându-se totuşi efectua doar în condiţiile în care „adunau câte 250 de semnături cu care să do vedească că nu au avut nici o activitate care să-i încadreze între criminalii de război“.

Nota informativă întocmită la 6 februarie 1945 şi trimisă de Centrala Serviciu lui de Informaţii din Bucureşti primului ministru, generalul Nicolae Rădescu, atră gea atenţia că „în rândurile populaţiei evreieşti din acea provincie (Moldova—*n.n.)* se observă o propagandă activă în sensul anexării Moldovei dintre Prut şi Siret la URSS“. Despre situaţia din Moldova făcea referire şi nota din 12 februarie 1945 trimisă de Centrala Serviciului de Informaţii spre informare generalului Nicolae Rădescu, în care se sublinia printre altele: „Starea de spirit a populaţiei inspiră se rioase îngrijorări din cauza confuziei generale şi a nesiguranţei totale ce domneşte în această provincie. Administraţia este dezorganizată, atât din cauza lipsei de func ţionari, cât şi din cauza acoperirii posturilor de elemente lipsite de pregătire specială, instalate cu titlul provizoriu după data de 23 august 1944“. O altă notă tri misă spre informarea primului ministru în legătură cu situaţia din Moldova, dar şi din alte zone ale ţării a fost întocmită de „Grupa Specială“ la 19 februarie 1945. Documen tul atrăgea atenţia asupra faptului că ştirile venite din nordul Moldovei, Oltenia şi Dobrogea arătau că locuitorii satelor, incitaţi de comunişti şi elementele evreieşti, începuseră deja să împartă pământurile proprietarilor, ceea ce crea o stare de anarhie. Concluzia formulată era că „populaţia conştientă din Moldova cere in sistent ca guvernul să trimită acolo trupe de garnizoană puternice pentru a se salva suveranitatea Statului Român şi a se opri cu un ceas mai devreme anarhiza rea acestei provincii“.

La sfârşitul lunii februarie 1945 „Grupa Specială“ din Serviciul de Informaţii a întocmit o consistentă „*Dare de seamă asupra situaţiei din Iaşi şi Nordul Moldovei*“. Prin acest document se încerca să se analizeze cauzele care concurau la adâncirea anarhiei din Moldova. Demnă de reţinut este următoarea explicaţie: „Dificultăţile pleacă din partea Comandamentului Sovietic în înţelegere cu autorităţile locale instituite în mod nelegal, operă patronată de Moscova, deşi nici un interes militar strategic nu poate fi invocat ca necesar mersului operaţiunilor din Ungaria“. Co man damentul sovietic avea în responsabilitate zona Moldovei şi conducea din umbră autorităţile comuniste, dirijându-le spre acţiuni ce vizau „sabotarea intereselor ţării“. Din datele deţinute de Serviciul de Informaţii rezultă că în fruntea aces tui comandament se afla un anume căpitan NKVD Cotceatcov,

unul dintre membrii Partidului comunist sovietic, „persoană foarte capabilă însă cu o misiune specială po litică în această parte a țării“. Comisia locală interaliată avea componență pur so vietică, deşi reprezenta interesele celor trei Puteri Aliate (URSS, SUA şi Marea Bri tanie). Ea se ocupa numai de chestiunea repatriaților şi veghea la schimbul de ruble, iar din informațiile obținute rezulta că „pare mai accesibilă şi moderată în ac tele ce săvârşeşte“. Şi acest document sublinia că „autoritățile locale româneşti sunt numite de către Armata Roşie dintre persoanele lipsite de orice pregătire, însă oameni de încredere ai regimului comunist“. Moldova ajunsese un fel de „stat în stat“. Darea de seamă întocmită de „Grupa Specială“ explica acest lucru prin fap tul că după 23 august 1944 trupele sovietice de ocupație înființaseră funcția de „prefect de gubernie“, un fel de ministru de interne cu puteri discreționare peste oraşul Iaşi şi toate județele din Moldova. Funcția fusese încredințată doctorului Mârza, conferențiar la Universitatea ieşeană şi şeful Partidului comunist din Moldova şi Iaşi. Faptul că acesta ducea o politică prosovietică ieşise la iveală cu pregnanță în ziua de 7 noiembrie 1944, când, cu ocazia sărbătoririi revoluției bolşevice, a ținut un discurs în fața unui numeros auditoriu în care s-a exprimat, printre alte, că „dacă va continua sabotarea Centrului față de Iaşi şi Moldova“ era pus în situația de a întinde mâinile spre răsărit. De asemenea, evita orice contact cu generalul Manoliu, Comandantul Corpului IV armată dislocat în Moldova cu misiunea de a asigura paza şi ordinea provinciei. Acelaşi prefect, doctor Mârza, emisese o ordonanță prin care „impunea ca toți cei născuți în anul 1917 în Basarabia şi Bucovina să plece imediat în URSS“. Cu un astfel de prefect era şi firesc ca starea de spirit din Moldova să fie dominată de anarhie „sub toate formele peri cu loase ordinei de stat“. Nimeni nu lucra în spiritul guvernului de la Bucureşti şi al legalității şi nu exista autoritatea necesară şi capabilă să asigure viața şi avutul cetățenilor. Buna credință a țărănimii era exploatată de către comitetele cetățeneşti, formate din elementele periferice ale satelor „care în numele țăranilor se dedau la acte ilegale şi samavolnice“. Se continua transportarea la est de Prut a turmelor de oi, vaci, boi şi cai, ceea ce constituia o spoliere economică a Moldovei de către armata sovietică de ocupație în complicitate cu autoritățile comuniste. Pe acest fond de ilegalități s-au înregistrat şi crime. Documentul „Grupei Speciale“ preciza în acest sens: „Doi jandarmi au fost împuşcați mortal iar unul rănit. Trei membri ai organizației Apărării Patriotice au împuşcat fără motiv un ofițer din Regimen tul 8 grăniceri“.

Pentru a se pune capăt anarhiei şi a se dejuca planurile ce vizau o eventuală ali pire a Moldovei dintre Prut şi Siret la URSS, documentul de analiză al „Grupei Speciale“ formula un set de măsuri dintre care mai

interesante amintim: de plasarea la Iaşi a patru reprezentanţi ai ministerelor de Interne, Comunicaţii, Eco nomie Naţională şi Justiţie împreună cu reprezentanţii autorizaţi ai F.N.D. şi partidelor liberal şi ţărănesc care să instaleze noi demnitari şi instituţii locale; coordonarea administraţiei civile şi a ordinii printr-un comandant militar; crearea la Iaşi a unui ziar moderat prin care să se realizeze o propagandă sănătoasă în spi rit naţional; revenirea la Iaşi a tuturor instituţiilor de stat, în primul rând a magis traturii, judecătoriei şi tribunalului; revenirea în Moldova a populaţiei refugiate din calea trupelor sovietice pentru a-şi relua bunurile în proprietate; dezarmarea ci vililor; militarizarea unor instituţii de stat cu rol de a asigura ordinea şi discilina în sectoarele productive; întoarcerea preoţilor şi învăţătorilor în sate pentru a re de veni sprijinitorii şi sfătuitorii ţărănimii; închiderea frontierei pe Prut, fixându-se puncte obligatorii de trecere sub control militar; aducerea la Iaşi a Comisiei reduse anglo-americane etc.

Privit în ansamblu, fluxul informativ obţinut de „Grupa Specială“ a Serviciu lui de Informaţii despre situaţia din Moldova în intervalul noiembrie 1944-fe bruarie 1945 dezvăluie înainte de toate bunacredinţă în care s-a lucrat şi stăruinţa de a contribui la apărarea şi promovarea intereselor naţionale prin informarea factorilor de comandă cu aspecte reale şi temeinic fundamentate. Cu toate acestea va trebui să formulăm o întrebare inevitabilă ce vizează eficienţa concretă a unei astfel de structuri informative. Puteau factorii de decizie politică şi militară din sta tul român în acel moment să rezolve situaţia în direcţia tradiţiilor, intereselor şi as piraţiilor naţionale? Un răspuns pozitiv la o astfel de punere a problemei devine total neproductiv pentru istoriografie şi aceasta cu atât mai mult cu cât va trebui să ţinem cont de criza politică cu care se confrunta în acel moment guvernul pre zidat de generalul Nicolae Rădescu. Faptul că autorităţile româneşti nu au putut să pună în aplicare acel set de măsuri propus de Serviciul de Informaţii pe baza in formaţiilor furnizate de „Grupa Specială“ — un plan minimal şi în spiritul pre vederilor Armistiţiului din 12 septembrie 1944 — dovedeşte că în întreaga ţară nu guvernul de la Bucureşti avea autoritate, ci trupele de ocupaţie sovietică în complicitate cu forţele politice de stânga între care Partidul comunist ocupa locul de frunte şi preferenţial. Că aceştia din urmă „făceau legea“ rezultă şi din alte docu mente ale Serviciului de Informaţii.

Astfel, în preajma instaurării guvernului prezidat de doctor Petru Groza, do cumentele informative semnalau că la 28 februarie 1945 comandamentul dăduse ordin ca în toate aeroporturile din România, începând cu ora 18,00, să se inter zică decolarea oricărui avion românesc, iar

patrulele româneşti de apărare antiaeriană de pe aeroporturi urmau să fie înlocuite cu militari sovietici.

O notă a Serviciului de Informaţii, provenită probabil tot de la „Grupa Specială“, informa că mareşalul Rodion Malinovski — sosit în Bucureşti la 28 februarie — s-a întâlnit cu generalul Iosif Teodorescu, cu care a discutat probleme legate de dis locarea trupelor române în Capitală. În acea perioadă fuseseră aduse în Bucu reşti mai multe unităţi NKVD, ridicând în total numărul acestora la 6 batalioane ce se aflau organizate în regimentele 2 şi 6 vânători şi repartizate în diferite clă diri din oraş. În ziua de 4 martie, conform altor note informative, rezultă că so vie ticii instalaseră posturi de control pe şoseaua Ploieşti-Bucureşti pentru a in terzice accesul militarilor români în Capitală.

Începând cu noaptea de 5/6 martie 1945, unităţile române, care asigurau paza principalelor instituţii de stat, guvernamentale, au fost introduse în post fără ar mament şi muniţie, în timp ce forţele paramilitare controlate de comunişti (Forma ţiunile de Luptă Patriotice) numărau aproximativ 70 000 de membri. Un Raport al Serviciului de Informaţii din 5 martie informa că opinia publică din România era extrem de îngrijorată şi vedea în acţiunea comuniştilor o demonstraţie de forţă şi o aprobare a Frontului Naţional Democrat din partea trupelor sovietice.

Putem reconstitui acum, pe bază documentară, şi circuitul fluxului informa ţional obţinut de „Grupa Specială“. Informaţiile erau sintetizate de şeful Serviciu lui de Informaţii după care se distribuiau sub forma unor rapoarte. Un exemplar se trimitea conducerii Ministerului de Război, iar al doilea exemplar ajungea la maiorul Robert Bishop din Serviciul de Informaţii american. Acesta din urmă le dă dea spre verificare şi completare căpitanului Louis E. Madison şi (locotenentu lui) j.g. Henry L. Roberts. După această operaţie se întocmeau rapoarte de eva luare care erau trimise centralei. Generalul W. Donovan, la rândul lui, după ce le supunea unui proces de evaluare le distribuia unui cerc larg: preşedintelui Roosevelt, Comitetului reunit al şefilor de stat-major, Departamentului de Stat, Marinei, Ministerului de Război, iar unele dintre ele ajungeau chiar la ambasada americană din Moscova. De menţionat că la Departamentul de Stat american exista un oficiu pentru corelarea activităţilor externe, care primea şi sintetiza rapoartele informative obţinute de OSS, F.B.I. şi Secţia de Informaţii Secrete a Serviciului militar, cunoscut sub numele de „Organizaţia Grombach“. Şi acest Departament interve nea cu propriile evaluări. Am făcut aceste precizări întrucât dirijarea fluxului infor maţional spre factorii de decizie, în concepţia anglo-americană despre *intelligence*, se baza pe principiul că „acolo unde rapoartele nu sunt absolut definitive, impac tul lor va fi direct

proporţional cu gradul în care el confirmă politica prestabilită şi presupoziția“. Fluxul informațional pe drumul de la sursa inițială la utilizator tre cea prin mai multe verigi şi niveluri de verificare, analiză şi evaluare ceea ce făcea ca la factorul de decizie să ajungă într-o formă **care să confirme politica prestabilită**. Ceea ce nu corespundea acestei politici era considerat ca o presupoziție, deci ca un raport provizoriu, nefinalizat. Normal că informațiile din această categorie, a „pre supoziției“, erau privite cu rezervă şi suspiciune de utilizator. Ar fi şi aceasta o explicație ce ține de resortul tehnicii în metodologia şi doctrina muncii de in formații americane care vine să confirme că ceea ce se obținea de la Bucureşti, pri vind intențiile sovieticilor de a bolşeviza România, ajungea la utilizatorul de la Washington nu ca o surpriză (presupoziție), ci ca o confirmare a ceea ce urma să se întâmple în zona de influență a URSS (deci politica prestabilită).

Fluxul informativ obținut de serviciile specializate româneşti în legătură cu in tențiile sovieticilor se regăseşte evaluat în rapoartele întocmite de OSS şi tri miseCentralei din Washington. Un astfel de raport a fost întocmit la 9 noiembrie 1944 şi semnat de locotenentul Henry. L. Roberts. Potrivit acestui document „Rusia este în mod activ, dar acoperit, interesată în comunizarea României şi even tual anexarea unei părți a acesteia ori în întregime, sau prin ataşarea ei însăşi, la Uniu nea Sovietică“. Aceasta era considerată ca o analiză radicală a informațiilor procurate din sursele româneşti. Opinia autorului era însă mult mai moderată: „Ruşii sunt încă preocupați în principal de război şi că interesul lor în România este de a avea un grup guvernamental în care să se poată avea încredere şi care va îndeplini condițiile Armistițiului. Este clar că cea mai mare parte a claselor mijlocii şi înalte, care constituie guvernul român, sunt adânc ostile Rusiei şi se tem de ea“.

Un alt raport sinteză al Misiunii militare americane, întocmit la 21 decembrie 1944 (care utiliza informațiile echipei Wisner), aprecia în legătură cu atitudinea for țelor de ocupație sovietice faptul că „sunt mult mai neutre sau, cel puțin, mai discrete decât fuseseră înaintea instalării guvernului Rădescu“. Despre soarta gu vernului Rădescu, ori a oricărui cabinet ce-i putea urma, documentul aprecia că „va depinde de calitatea de a ajunge la o înțelegere loială cu Rusia şi de a stă pâni haosul existent în economia, transporturile şi finanțele țării. Orice criză po litică din România amenință să se transforme într-o criză a statului, implicând problema dacă sau nu România va rămâne o națiune independentă“. După 6 martie 1945 analizele întocmite de oficiile de informații americane devin şi mai tranşante. La 7 martie 1945 echipa Wisner a interceptat un document important, prin sursa „A.D.-201“, din care rezulta că 4 agenți sovietici

(generalul Fedor Zurcov,din Statul Major politic al lui Malinovski, Ilia Zurcov de la secția de educație co munistă a comandamentului sosit la Bucureşti la 6 martie, Nicolae Afcev, ataşatspecial pe lângă Ana Pauker, şi Sulam Berezinsky, trimis special al lui Stalin ca observator pentru problemele româneşti) s-au întâlnit la Bucureşti cu pa tru demnitari comunişti (Ana Pauker, Constantin Doncea, Constantin Pârvulescu şi Vasile Prosenko, primii trei agenți ai Cominternului) pentru a discuta un plan de comunizare a României pe trei ani. Acest plan prevedea: abdicarea şi exilul re gelui Mihai; înlocuirea armatei prin trupe române pregătite de sovietici din prizo nieri români; înlocuirea poliției printr-o miliție cetățenească şi o forță NKVD; pauperizarea maselor rurale pentru a deschide drum colectivizării agriculturii; distrugerea partidelor țărănesc şi liberal prin mijloace violente însoțite de lichidarea băncilor în care predominau liberalii; lichidarea treptată a firmelor care făceau afaceri cu anglo-americanii şi eliminarea tuturor străinilor cu excepția ce tă țenilor din URSS şi statele din orbita sa. Deşi sursa care a transmis aceste informații era considerată „*untried*“ (netestată), ea nu a produs un impact deosebit asupra forurilor superioare americane, tocmai datorită faptului că politica despre România fusese „prestabilită“. Acest aspect rezultă şi din telegrama preşedintelui Roosevelt adresată premierului W. Churchill la 11 martie 1945, în care se menționeză printre altele: „Este evident că ruşii au instalat un guvern minoritar pe propriul lor gust, dar în afară de motivele menționate în mesajul dvs., România nu este un loc bun pentru o testare. Ruşii au avut de la început controlul indiscu tabil, şi cu România de-a curmezişul căilor de comunicație ruseşti, este, de altfel dificil să se conteste pretextul necesității militare şi al securității folosit de ei pentru a justifica acțiunea lor. Vom face cu siguranță tot ce putem şi vom conta desigur pe prijinul dvs...“.

Se poate pune întrebarea ce puteau face anglo-americanii pentru a se opune pro cesului de sovietizare a României? Un răspuns ni-l poate oferi un document de sinteză asupra situației din Europa elaborat la 1 mai 1945 de structurile informative americane: „Dacă ruşii folosesc succesul lor pentru a-şi asigura controlul asu pra României şi Bulgariei şi încearcă să instituie un regim similar în Ungaria, Austria şi Germania răsăriteană s-ar crea o situație care ar putea cere o sporire a forțelor noastre în Europa peste cele luate acum în considerare. Un astfel de spor, oricare ar fi rezultatul final al situației, s-ar repercuta negativ asupra efortului îm potriva Japoniei“. Cu alte cuvinte, nici după capitularea Germaniei, eveniment care urma să se petreacă peste câteva zile — la 9 mai 1945 —, anglo-americanii nu puteau face nimic pentru a stăvili procesul de comunizare a țărilor ocupate de armata sovietică, întrucât îşi concentrau forțele pentru a obține decizia şi față de Japonia. Acest lucru a

încurajat tendința Moscovei de a-şi asigura un spațiu im perial în Europa de Est prin comunizarea statelor din această regiune.

În legătură cu SUA, care în fond preluaseră conducerea în tabăra vestică a proble melor României, s-a apreciat pe bună dreptate că nu a avut elaborată di nainte o politică de răspuns la această tendință a URSS-ului, echivalentă cu contracararea expansiunii sovietice şi a comunismului, şi că o astfel de politică de răs puns a fost fundamentată de la bun început pe arme morale (declarația de la Yalta) şi economice (ceea ce va deveni planul Marshall), excluzându-se o confrun tare în forță. Ulterior, în funcție de evoluția evenimentelor, americanii au înăsprit tonul, ajungându-se la „războiul rece". Acesta a fost în realitate o consecință a po liticii „prestabilite" a anglo-americanilor față de URSS, pe care fluxul informa țional al serviciilor speciale americane, ce au folosit surse de primă mână din România, nu au putut-o modifica.

Rolul Informațiilor despre inamic în timpul operațiilor pentru eliberarea Transilvaniei şi a Ungariei

Documentele informative (note, rapoarte, sinteze etc.), întocmite şi difuzare de agenturile din apropierea frontierei de vest a României, cu începere chiar din ziua de 24 august 1944, fac referiri la: dispozitivul unităților de grăniceri unguri, întărirea efectivelor militare maghiare cu patrule de grăniceri şi dublarea lor cu soldați germani, retragerea unităților de jandarmi unguri de pe frontieră, transporturile trupelor germano-ungare, survolarea spațiului aerian românesc de formațiuni (escadrile) de avioane germane etc. Informații valoroase de spre inamic au mai fost obținute şi de la sursele ocazionale. Spre exemplu, în timpul acțiunii ofensive executate de unitățile Corpului de munte, la 30 august1944 locuitorii români din Vâlcele au dat informații dataliate despre fortificațiile permanente, forța combativă şi dislocarea unităților inamicului. Acțiunea de informare a trupelor române a comportat însă mari riscuri din partea agenților români recrutați dintre localnici, întrucât, un comunicat emis de autoritățile maghiare de la Cluj — la 26 august — avertiza: „Toți aceia care transmit informații nereale, cei care incită contra ordinii interne sunt împotriva politicii externe a Ungariei, împotriva armatei şi vor fi arestați". Toate aceste informații şi documente, difuzate cu operativitate comandamentelor trupelor române de către agenții special recrutați sau ocazionali din apropierea frontierei cu Ungaria, au avut semnificația lor la reuşita operației strategice de acoperire a frontierelor de vest şi păstrarea cu fermitate a pozițiilor pe întreaga fâşie de front. Până la începutul lunii septembrie, armatele române realizaseră la nord de Carpații

Meridionali şi la vest de cei Occidentali, acel cap de pod strategic, care în fond a reprezentat un nou front deschis contra Wehrmacht-ului. Prin această manevră de importanță strategică s-a asigurat deplasarea fără rezistență din partea inamicului germano-maghiar a marilor unități române şi sovietice în vederea eliberării părții de nord-vest a României.

La sfârşitul lunii septembrie s-a inaugurat o nouă etapă a efortului militar pentru deplina eliberare a Transilvaniei prin alungarea trupelor germano-maghiare. Această etapă s-a încheiat la 25 octombrie o dată cu eliberarea localității Carei şi cu ieşirea forțelor principale ale armatei române de operații la frontiera de stat cu Ungaria. Operațiile militare s-au desfăşurat atât în Podişul Transilvaniei, cât şi în Banat, Crişana şi Maramureş, la ele participând Armatele 1 şi 4 române în cooperare cu forțele aliate sovietice din compunerea Frontului II ucrainean. La nivelul strategiei aliate, în partea răsăriteană a Europei, operațiile armatelor române s-au corelat cu ofensiva pe direcția Debrețin-Nyiegyhza, denumită în lucrările de specialitate „operațiunea Debrețin".

Pentru această perioadă aportul informativ al Serviciilor de informații ale armatei a constat în notele de informare zilnice referitoare la trei aspecte principale: 1) situația frontului în zona de operații a armatelor române; 2) starea de spirit a populației din teritoriul de purtare a războiului şi a trupelor inamice; 3) dislocările armatelor germano-maghiare. De asemenea, la sfârşitul lunii septembrie a fost întocmită „Sinteza informativă asupra Ungariei", cu referire detaliată la următoarele probleme: orientarea politică şi economică a Ungariei; activitatea iredentistă antiromânească; starea de spirit a populației; tratamentul populației româneşti din partea autorităților maghiare; principalele acțiuni ale trupelor maghiare ce se aflau în contact cu trupele române.

Un rol deosebit de important în activitatea informativă l-au avut şi de data aceasta sursele ocazionale sau „voluntarii", cum mai sunt denumite în documentele timpului. Erau surse din rândul populației locale ce au furnizat unităților româneşti şi sovietice informații despre pozițiile şi forțele trupelor inamice. În perioada august 1940-august 1944 funcționase la Târgu-Mureş o rezidență a SSI foarte bine acoperită, fapt pentru care nu este exclus ca o parte din sursele ocazionale să fi fost în realitate recrutate din timp şi instruite special pentru ipoteza — care era în conştiința tuturor românilor — desfăşurării acțiunilor militare de eliberare a nord-estului Transilvaniei.

Atestări documentare de surse din categoria „voluntarilor" sunt destul de numeroase. De exemplu, câțiva cetățeni din fostul județ Ciuc au însoțit trupele sovietice şi române pe potecile şi înălțimile Carpaților Orientali, ajutându-le să scurteze drumurile, să ocolească ambuscadele inamicului şi să

asigure surprinderea în acțiuni. Un bătrân pe nume Nicolae Borşa din Ceahlău a călăuzit o unitate sovietică, ajutând-o să iasă la Tulgheş şi să cadă în spatele pozițiilor germano-maghiare. La fel au procedat şi unii locuitori din Valea Trotuşului. Un prețios ajutor a fost acordat unităților militare române de către Irina Kertesz, educatoare din comuna Ilieni, prin descrierea pozițiilor inamice, a porțiunilor de drumuri şi terenuri minate, precum şi a celor mai accesibile locuri pentru urmărirea trupelor inamice. În comuna Cristeşti (județul Mureş), documentele atestă existența altui grup de patrioți din rândurile căruia făcea parte şi protopopul ortodox David Lazăr. Acest grup a întocmit o schiță a liniei de apărare a trupelor germano-maghiare pe Mureş, punând-o la dispoziția armatei române. Valorificarea acestor informații s-a realizat cu operativitate, artileria română reuşind să lichideze punctele de foc ale trupelor maghiare alungându-le din pozițiile ocupate. Spre sfârşitul lunii septembrie 1944, când Divizia 103 munte română şi Divizia 72 infanterie sovietică se aflau în ofensivă pe direcția Eremitul şi Periş (județul Mureş), tragerile executate de Regimentul 7 artilerie grea român asupra bateriilor de artilerie inamice, după indicațiile unui alt grup de patrioți, care trecuse linia frontului, au redus la tăcere aceste baterii ce provocaseră până atunci mari pierderi.

Tot la sfârşitul lunii septembrie, când trupele române forțau Mureşul între Ogrea şi Oarba de Mureş, locul de trecere a fost stabilit după informațiile unui locuitor din satul Ogra, care s-a oferit voluntar să-l conducă pe comandantul Diviziei 11 infanterie la fața locului. Un important sprijin informativ au dat şi locuitorii din satele județului Turda. Într-o noapte, în localitatea Copăceni s-a strecurat o grupă de cercetaşi sovietici, care s-a îndreptat spre casa țăranului Ion Crişan. Acesta le-a furnizat informații valoroase despre dispozitivul inamicului. Locuitorii din satele Jucul de Jos şi Jucul de Mijloc au dat la rândul lor un prețios ajutor subunităților româneşti, indicându-le vadurile favorabile pentru forțarea Someşului Mic. Un grup de patrioți din județul Oradea, satul Leş, l-a informat pe comandantul Batalio nului 11 Vânători de munte asupra pozițiilor inamicului. Pe baza informațiilor pri mite a trecut imediat la atac, alungând trupele inamice din sat, luând 150 depri zonieri şi o mare cantitate de materiale de război. Şi exemplele de acest fel pot con tinua. Ne interesează însă aportul activității informative la fundamentarea unor ele mente ce țin de domeniul artei militare în timpul operațiunii „Debrețin".

Fluxul informativ referitor la dislocarea trupelor germano-maghiare a înlesnit comandamentelor române, ca pe baza evaluării corecte a raportului de forțe, să asigure densitatea corespunzătoare pe fâşiile de front, să realizeze grupările principale ale forțelor româneşti pentru a rupe apărările

inamicului. Cunoaşterea în detaliu a dispozitivului inamic a jucat de asemenea un rol important la executarea cu eficienţă şi operativitate de către unităţile române a acţiunilor pe timp de noapte, prin care s-a realizat, de regulă, surprinderea inamicului, în sensul că l-a pus în imposibilitatea de a folosi cu eficienţă focul armamentului automat. La fel, putem considera că informaţiile despre inamic au sprijinit, la nivel de comandament, rezolvarea în timp oportun a problemelor de bază de care depindea succesul strategic al operaţiilor militare de eliberare a teritoriului românesc, şi anume: regruparea şi reorientarea forţelor în vederea trecerii la ofensivă, conducerea neîntreruptă a acţiunilor armatelor române, atragerea în luptă împotriva inamicului a voluntarilor români, completarea efectivelor, asigurarea materială şi tehnică. Sunt elemente importante ale artei militare, la fundamentarea cărora se poate spune că şi-au adus contribuţia, alături de unităţile de artilerie, motomecanizate, căi ferate, geniu, transmisiuni, aviaţie, şi structurile informative specializate româneşti.

În timpul operaţiilor pentru eliberarea nord-estului Transilvaniei s-au înregistrat însă şi aspecte negative în ce priveşte valorificarea informaţiilor despre inamic, ceea ce a dus la pierderi însemnate în efective şi tehnică de luptă. De exemplu, în sectorul Oarba de Mureş, comandamentele româneşti deţineau informaţii potrivit cărora inamicul realizase un dispozitiv puternic fortificat pe Dealul Sângiorgiu, apărat de forţe terestre importante, susţinute de aviaţia tactică. Acest sistem nu favoriza atacurile frontale ale infanteriei — lipsită şi de un sprijin suficient de artilerie grea şi aviaţie —, fapt pentru care comandamentele Diviziei 9 infanterie şi Armatei a 4-a române au propus, în mod realist şi cu şanse de reuşită fără prea mari pierderi, efectuarea unei manevre de învăluire. Dar, statul major al Grupului de armate „general Troficenko“ a decis, în ciuda evidenţelor, continuarea asalturilor frontale soldate până la urmă cu grele pierderi umane. Deci aspectele negative în domeniul valorificării informaţiilor despre inamic se datorau în exclusivitate sincopelor apărute în cooperarea comandamentelor româno-sovietice. Cooperarea fusese reglementată încă de la sfârşitul lunii septembrie 1944, când Marele Stat Major român a trimis marilor unităţi operative directive privind organizarea relaţiilor de comandament şi a cooperării cu trupele sovietice. Se indica comandanţilor români să facă schimb de informaţii cu cei sovietici, să trimită misiuni de legătură şi să colaboreze cu partea sovietică, inclusiv pe linie de propagandă. Un alt document operativ în această direcţie a fost elaborat în octombrie 1944. Bazându-se pe rapoartele şi informările privitoare la situaţia armatelor române, Marele Stat Major a înaintat Frontului II ucrainean un proiect de rezolvare riguroasă a cooperării forţelor române cu cele sovietice. Partea

română propunea ca: în întrebuințarea marilor unități române să se pornească de la situația reală a tehnicii de luptă şi a efectivelor lor; între marile unități române şi sovietice să se facă schimb de detaşamente de legătură. Dar, nici acestui demers nu i s-a dat curs din partea Comandamentului sovietic.

După alungarea trupelor germano-maghiare de pe teritoriul românesc, armatele române au continuat fără pauză operativă operațiile pentru eliberarea Ungariei. De fapt, aceste operații începuseră cu data de 24 septembrie 1944 când primele unități ale Corpului de cavalerie au depăşit frontiera româno-ungară. Ele au durat până la 15 ianuarie 1945, când Corpul 7 armată a ajuns în centrul Budapestei, la aproximativ 2 km de fluviul Dunărea. Acțiunile duse de armatele române pentru eliberarea Ungariei s-au înscris într-un context politico-strategic caracterizat prin ofensiva generală a forțelor Națiunilor Unite împotriva Germaniei şi Japoniei pe toate teatrele de acțiuni militare.

În această perioadă Secția I informații din SSI şi structurile specializate ale Secției a II-a din M.St.M. au elaborat sinteze informative săptămânale privind evoluția frontului. Astfel de documente erau însoțite de hărți, crochiuri cu reprezentarea dislocărilor unităților germane şi maghiare. Documentele informative din aceeaşi categorie prezentau şi anexe mai detaliate despre organizarea, încadrarea şi dotarea unor formațiuni de luptă ungare, ca de exemplu Batalionul 2 vânători de munte ungar şi Regimentul 10 infanterie.

Fluxul informativ era întregit prin note şi rapoarte zilnice rezultate din interogarea prizonierilor germani şi unguri. De exemplu, la 13 decembrie 1944, Centrul informativ „Veronica“ (Centrul 2 care funcționa pe lângă Armata 4 română) raporta la Centrala SSI din Bucureşti necesitatea de a se lua măsuri de către comandamente, întrucât pe front „trupele germane în retragere jefuiesc satele, alarmează populația că vine inamicul, iar după retragerea civililor încarcă în camioane toate bunurile rămase“.

Alte documente operative făceau referire la situația economică a Ungariei. Astfel, Nota nr. 69 din 16 decembrie 1944 a Secției Juridice din SSI, ce sintetiza informațiile rezultate din ancheta informativă a plutonierului ungur Szabo Istvan din divizionul 24 artilerie căzut prizonier, menționa: „Situația economică a Ungariei este catastrofală. Majoritatea cerealelor şi vitelor din Transilvania, de pe şesul Tisei, precum şi din teritoriul dintre Dunăre şi Tisa au fost rechiziționate cu forța de armatele germane. În retragere, germanii au devastat toate depozitele şi fermele ungureşti, fără vreun ban. În regiunea de nord a țării, devastările trupelor

germane au luat proporţii atât de mari, încât locuitorii nu mai au ce mânca, iar dacă încercau să se opună erau împuşcaţi pe loc“.

În ce priveşte opiniile cu caracter politic exprimate de populaţia maghiară, aceeaşi sursă aprecia că „despre o Republică Sovietică Ungară nu se vorbeşte în armată. Evreii sunt în majoritate suprimaţi. În Budapesta, cu toate ordinele de evacuare, populaţia a rămas pe loc.

Nota informativă nr. 76 din 17 decembrie 1944 făcea referire la starea de spirit în rândul trupelor germano-maghiare, pe care o descrie astfel: „Ofiţerii şi soldaţii unguri sunt convinşi de zădărnicia luptei, însă nu pot lua nici o măsură şi nici nu se pot preda, deoarece simt pretutindeni supravegherea agenţilor germani şi partizanilor lui Sllasy“. Starea de nemulţumire a trupelor maghiare se datora şi faptului că „Germanii transportă tot ce se poate demonta din uzine şi întreprinderi industriale din Budapesta şi alte localităţi“.

Din ancheta informativă a plutonierului ungur T. R. Magyasy Istvan, din Batalionul 2, Regimentul 6 infanterie, de profesie învăţător, căzut prizonier la 14 decembrie 1944, rezultau date şi informaţii interesante despre completările în efective ale unor unităţi maghiare, dotarea cu armament, aprovizionarea cu muniţii şi fortificaţiile construite. În legătură cu moralul trupelor se menţiona: „Acesta scade pe zi ce trece. Armata întreagă acuza pe Sllasy de continuarea inutilă a războiului. Generalii sabotează ordinele lui Sllasy, oprind transferarea diferitelor materiale în Germania. Zilnic se aude că în diverse localităţi au fost exploatate depozite şi parcuri de materiale. Se comentează printre ofiţeri că armata ungară în curând va fi înlocuită cu cea germană“.

La fel de interesante şi utile pentru orice comandament în timp de campanie se dovedeau informaţiile în legătură cu starea de spirit a populaţiei din teritoriile eliberate. Nota nr. 30 din 18 decembrie 1944 a Centrului 1 informa: „Despre orientarea politică nu se poate vorbi. Populaţia se abţine de la orice manifestare. Un lucru e cert, toată populaţia este contra vechiului regim din Ungaria şi condamnă pe foştii conducători. În ceea ce priveşte politica externă, există convingerea unanimă că au fost vânduţi germanilor din care cauză îndură mizeria“.

Agenţii SSI au realizat şi o sondare a opiniei locuitorilor din teritoriile ungureşti eliberate, referitoare la actul de la 23 august 1944 realizat în România. Documentul citat constată că majoritatea populaţiei din Ungaria „condamnă pe foştii conducători că n-au fost atât de abili în politică să schimbe şi ei orientarea la timpul oportun“. Trupele române erau tot mai des privite cu încredere de populaţia maghiară, întrucât mulţi dintre ostaşi înţelegeau sau vorbeau ungureşte. În comentariile lor, ungurii făceau referire la faptul că

„Românii au dus o politică înțeleaptă şi că urmările favorabile se vor vedea la sfârşitul războiului, deoarece România a contribuit mult la înfrângerea Germaniei. Când spun acest lucru, toți lasă să se înțeleagă că se gândesc la pierderea din nou a Ardealului, după o stăpânire de numai patru ani“.

Din cercetarea informativă efectuată asupra unor prizonieri unguri din Divizionul 40 artilerie uşoară, şeful subcentrului 1 al Frontului de Vest ajungea la concluzia, prezentată în Nota nr. 78 din 19 decembrie 1944, că „trupa maghiară trăieşte numai cu gândul la dezertări. Ofițerii cunosc această situație, însă nu pot face nimic şi nici nu iau măsuri de îndreptare“. Informații asemănătoare transmitea şi Centrul 2, care la 20 decembrie 1944, în Sinteza informativă nr. 53, sublinia: „Toată populația aşteaptă cu încredere intrarea trupelor aliate în Ungaria neocupată, cu atât mai mult cu cât toți consideră războiul pierdut de Germania“. Documentul surprinde şi raporturile între militarii germani şi cei unguri: „Germanii văzând că în regiunea Kassa nu vor putea opune multă vreme rezistență trupelor româno-ruse au început retragerea grosului de forțe spre interior. Cu această ocazie ei au îmbarcat şi trupe ungare cu intenția de a le aduce în Germania şi a le întrebuința pe frontul de acolo. Trupe ungare au fost îmbarcate în vagoane în Kassa. Cu această ocazie s-au produs incidente care au mers până la schimburi de focuri între soldații maghiari şi germani. Soldații unguri nu vor să plece să lupte în Germania“.

Alte documente informative subliniau că majoritatea soldaților unguri originari din Ardealul de Nord refuzau să mai lupte, preferând să se reîntoarcă la casele lor, convinşi fiind că „Germania a pierdut războiul“ şi că orice rezistență este inutilă.

La sfârştiul lunii decembrie 1944, s-au produs dezertări masive în rândul trupelor maghiare. Documentele informative ale SSI făceau referire la „coloane în tregi de dezertori“ care refuzau lupta şi se predau unităților româneşti ale Armatei a 4-a.

În schimb, starea de spirit a germanilor era total diferită, comandanții lor fiind preocupați să le insufle unele speranțe. Sinteza informativă cu nr. 85 din 24 de cembrie 1944 face referire la acest aspect în felul următor: „Cu toate greutățile prin care trece armata germană, atât trupa cât şi ofițerii cred că vor ieşi onorabil din război. Moralul este ridicat şi se speră într-o înțelegere dintre Germania şi inamicul ei din Vest. I se insuflă trupei că trebuie să lupte pentru patria lor Germania şi pentru familiile lor, deoarce ruşii sunt inamici neiertători față de cei dezarmați“.

Agenții SSI transmiteau şi informații referitoare la comportarea militarilor şi autorităților sovietice în teritoriile ungare despresurate de trupele germane. Nota din 25 ianuarie 1945 informa: „În teritoriul ungar

ocupat de ruşi au loc în prezent alegeri comunale de primari, notari şi prim-pretori. Sunt aleşi indivizi certaţi cu legile ţării, puşcăriaşi şi excroci internaţionali“. Deci, un tablou asemănător cu ceea ce se întâmplase în teritoriul românesc dintre Prut şi Carpaţi în toamna anului 1944, ceea ce dovedeşte că sovieticii erau consecvenţi în aplicarea doctrinei lor militare şi politice, adică distrugerea inamicului însemna impunerea unor autorităţi locale cu vederi politice de stânga sau care puteau fi uşor manevraţi spre o asemenea politică. Aşa se explică şi cerinţele unor locuitori unguri din teritoriile eliberate de armatele române ca aceasta să rămână în continuare pentru a menţine ordinea.

Şi în timpul acţiunilor militare pentru eliberarea Ungariei au fost de un real interes informaţiile obţinute prin exploatarea informativă a populaţiei din teritoriul de purtare a războiului. Expunându-se unor mari riscuri, unii cetăţeni unguri au venit în întâmpinarea unităţilor româneşti, furnizându-le informaţii utile despre inamic şi călăuzindu-le pe drumuri secundare, spre poziţiile acestuia, contribuind nemijlocit la succesul unor acţiuni de luptă. La 12 decembrie 1944, spre pildă, locuitorii din zona localităţii Isaszeg au oferit ostaşilor Regimentului 94 infanterie date exacte despre câmpurile de mine organizate de unităţile inamice, ceea ce le-a permis ca să folosească aceste terenuri pentru ca, după deminarea unor porţiuni, să cadă în spatele inamicului şi să realizeze o surprindere a acestuia. Bazându-se pe informaţiile primite de la cetăţenii unguri, Regimentul 5 roşiori românesc a eliberat, fără pierderi mari, localitatea Bodrogkerestur. Într-un fel asemănător au procedat şi locuitorii oraşului Solgtorjan, care i-au condus pe ostaşii români spre locurile unde s-au ascuns soldaţii germani, dând totodată informaţii cu privire la efectivele militare germane aflate în retragere. Asemenea acte de colaborare informativă au mai fost probabil multe pe parcursul operaţiilor militare, ele datorându-se nu numai moralului populaţiei maghiare convinsă de inutilitatea rezistenţei, ci în egală măsură comportamentului ostaşilor români în concordanţă cu regulile de purtare a războiului. Exista şi un document operativ în acest sens. Bunăoară, Ordinul circular nr. 261264 din 4 noiembrie 1944 al Comandamentului Armatei 4 române, prin care generalul Gheorghe Avramescu atrăgea atenţia soldaţilor români asupra tratamentului populaţiei ungare ce „trebuia să fie din partea tuturor omenesc şi corect“.

Aportul armei informaţiilor la fundamentarea elementelor de artă militară se regăseşte şi în timpul operaţiilor pentru eliberarea Ungariei în: rezolvarea în timp operativ a situaţiilor complexe; elaborarea de către instanţele operative a planurilor de acţiuni militare; executarea de focuri precise asupra forţelor inamicului în cazurile de contraatac; executarea

manevrelor de învăluire a rezistenţelor inamicului; alegerea judicioasă a manevrelor şi formelor ei în funcţie de dispozitivul inamic; realizarea surprinderilor; proporţionarea în mod riguros a scopului cu mijloacele la dispoziţie.

SSI despre deportarea etnicilor germani din România

La recensământul din 1941, numărul populaţiei germane din România (fără Basarabia şi Bucovina) era de 587 075. După 23 august 1944, situaţia etnicilor germani din România a cunoscut o continuă înrăutăţire. În perioada până la 6 martie 1945, împotriva lor s-au luat următoarele măsuri: cei care au sprijinit armata germană au fost arestaţi şi condamnaţi; membrilor Grupului Etnic German (GEG) li s-a ridicat dreptul de vot; întreprinderile care au produs pentru armata germană au fost închise; s-au suspendat cursurile şcolilor germane în care s-a făcut propagandă nazistă; au fost trimişi în URSS, la munca de reconstrucţie, zeci de mii de etnici germani.

În această ultimă privinţă, guvernul român a trebuit să pună în aplicaţie măsurile stabilite de Comisia Aliată de Control. În toate judeţele ţării s-au constituit echipe mixte, formate din militari sovietici şi cadre ale armatei, jandarmeriei şi poliţiei româneşti, care au selecţionat bărbaţi de origine etnică germană între 17-45 ani şi femei în vârstă de 18-30 ani. Comisiile şi-au desfăşurat activitatea în baza Ordinului A/192 din 19 februarie 1945 al generalului Vinogradov, locţiitor al preşedintelui Comisiei Aliate de Control din România, în baza căruia urmau să fie deportaţi în URSS circa 300 etnici germani.

De fapt, deportările au început încă din ianuarie 1945 şi s-au intensificat în următoarele două luni. Primele loturi de deportaţi au fost formate din etnici germani care au sprijinit moral şi material armata germană, au participat nemijlocit la operaţiile militare ale acesteia sau au desfăşurat activităţi cu caracter nazist în cadrul PNSG şi al GEG.

Istoricul german Georg Weber, într-un studiu publicat în volumul *Deportation der südostdentschen in die Sowjet union, 1945-1949* (Deportarea germanilor din sud-est în Uniunea Sovietică), apărut în 1999 la München, relevă câteva aspecte interesanre în legătură cu poziţia guvernului român. „Guvernul Rădescu – menţionează Georg Weber – a fost încunoştiinţat oficial la 6 ianuarie [1945 –*n.n.*], iar neoficial cu doar câteva zile înainte, de intervenţiile sovietice". O săptămână mai târziu, la 13 ianuarie – când arestările deja începuseră la Bucureşti şi Braşov – primul ministru român a înaintat o notă de protest Comisiei Aliate de Control din România, personal vicepreşedintelui acesteia, general Vinogradov.

Principalele argumente au fost: 1) Convenția de Armistițiu nu cuprindea nici o prevedere referitoare la deportări sau muncă forțată; 2) deportările vor avea consecințe economice, întrucât, întregi ramuri industriale vor fi paralizate: 3) ar fi trebuit luată în considerare situația femeilor rămase la casele lor şi a copiilor, adică şi aspectul umanitar al problemei. În împrejurările de atunci demersul guvernului român n-a putut avea nici un succes, iar dacă până la urmă el a şi cooperat într-o oarecare măsură cu Sovietele, acest lucru trebuie pus pe seama totalei dependențe față de ocupanți". Şi, conchide autorul citat: „oricum, guvernul român nu poate fi acuzat în nici un caz, cel puțin pentru moment, că i-ar fi predat de bună voie pe germani sau că ar fi contribuit samavolnic la deportarea lor".

Ca urmare a demersurilor guvernului român pe lângă cel sovietic, Ministerul Afacerilor Interne a emis ordine prin care erau scutite de la deportare următoarele categorii de etnici germani: muncitorii, în raport cu necesitățile fabricilor; specialiştii din fabrici care nu puteau fi înlocuiți cu cetățeni români; membrii familiilor constituite prin căsătorii mixte; preoții, călugării şi călugărițele care oficiau în biserici evanghelice; germanii apatrizi din Vechiul regat stabiliți în România înainte de 1916 şi care aveau legături de rudenie cu marile familii româneşti sau care au investit în România capitaluri importante în industrie şi case de comerț; femeile care aveau copii sub un an; ofițerii, subofițerii, maiştrii militari şi rezerviştii din armata română; copii rezultați din căsătorii mixte; infirmii şi toți cei care dovedeau că sunt inapți pentru munca fizică.

Ulterior, prin Ordinul telefonic nr. 16931 din 18 februarie 1945 al Inspectoratului General al Jandarmeriei au fost exceptați de la munca de reconstrucție şi etnicii germani care lucrau la Regionala CFR Braşov.

Deportarea etnicilor germani a urmat, în linii mari, aceeaşi schemă. Pe baza listelor întocmite de autoritățile române, la cererea celor sovietice, s-a trecut la ridicarea celor ce trebuiau să plece în Germania. Măsura nu i-a luat prin surprindere pe cei vizați, pentru că zvonuri în acest sens circulau deja în rândul populației germane. Într-o notă a SSI din 16 ianuarie 1945 se arăta: „Anterior începerii arestărilor s-au colportat în rândurile populației germane numeroase şi variate zvonuri şi versiuni, care conchideau toate în convingerea că se urmăreşte deportarea în URSS a tuturor germanilor, primele anticipări în acest sens fiind determinate de faptul că pe alocurea, organele sovietice au întocmit tabele de locuitorii minoritari germani din ambele sexe încă câtva timp înainte de a fi transpirat ştirea sigură despre măsurile proiectate împotriva lor. De la înregistrarea primelor versiuni, populația minoritară germană a fost dominată de o accentuată îngrijorare,

fără însă să fi abandonat, în general, speranţele că până la urmă va fi scutită de deportare. Aceste speranţe au fost nutrite de populaţia minoritară germană şi după aflarea ştirii despre măsurile proiectate şi chiar până în preajma arestărilor, datorită faptului că ştiau că se fac intervenţii din partea anumitor fruntaşi ai lor (dr. Hans Otto Roth, dr. Rudolf Brandsch, dr. Victor Glondys) şi că, după unele versiuni, chiar guvernul român s-ar opune cererilor formulate de sovietici. Minoritarii germani sperau până şi într-o intervenţie anglo-americană în favoarea lor".

Arestările au început în Capitală în noaptea de 10 spre 11 ianuarie 1945. Cei ridicaţi erau transportaţi în camioane la gara Băneasa, unde aşteptau vagoane de marfă care să-i ducă în URSS. Până la 11 ianuarie, seara, au fost arestate 8 500 persoane, care au umplut 65 de vagoane. În final, din Capitală au fost ridicate 15 000 persoane. Un număr foarte mic dintre acestea au fost ulterior eliberate, dovedindu-se că erau români. Aşa cum recunoştea însă documentul SSI din care am citat, „au fost arestaţi şi români cu nume germane, precum şi câţiva evrei, care sub regimul trecut s-au declarat germani pentru a se pune la adăpost".

La Braşov acţiunea a început tot în seara zilei de 10 ianuarie 1945, după cum aflăm din nota SSI nr. 1026 din 17 ianuarie 1945: „patrule mixte româno-sovietice cu căruţe rechiziţionate din satele din împrejurimi au început să staţioneze în principalele străzi şi cartiere cu populaţie în majoritate săsească… În timpul ridicării lor, care după cum s-a spus şi mai sus s-a făcut în zorii zilei, nu s-a permis circulaţia pe stradă şi ieşirea din casă". În ziua de 12 ianuarie, celor strânşi în barăcile de pe şoseaua Sf. Petru, lângă Flotila de aviaţie, le-a vorbit un colonel rus, care le-a spus: „Să fie liniştiţi căci în Rusia vor duce o viaţă bună şi vor ocupa aceleaşi funcţii, în aceeaşi branşă, pe care le-au avut la noi. Plugarul la munca câmpului, dându-i-se şi unelte agricole. Funcţionarul la birou după ce va învăţa limba rusă. Medicii, inginerii etc. vor fi daţi fiecare la specialitatea sa. Studenţii şi elevii vor putea să-şi continue studiile întrerupte la noi în Rusia, în mod absolut gratuit.

De asemenea, li se va da voie să scrie la cei rămaşi în ţară, putând prin aceasta să comunice bunul tratament. Saşii la rândul lor au pus următoarele întrebări:

— Ce se va face cu copiii mici rămaşi în ţară? S-a răspuns că vor fi îngrijiţi în mod special de către statul român.

— Unde o să fie duşi când o să se înapoieze? S-a răspuns că merg în Rusia, iar în ceea ce priveşte când o să se înapoieze, să nu mai întrebe că nu poate să le răspundă. Ca încheiere, colonelul rus le-a urat drum bun şi

înmulțire cât mai mare prin procreere de copii, care o să trăiască foarte bine în Rusia".

Același document consemna și „manifestațiunile ostile exercitate de sași, astfel: în timpul când erau transportați atât la centrele de triere, cât și la lagăr, au făcut dovadă de îngâmfarea specifică germană, cântând cântece germane și manifestând pentru Hitler și victoria germană…

Toate aceste manifestațiuni ostile ale sașilor erau privite cu mult calm de către sovietici. Un militar sovietic s-a exprimat chiar că toți acești sași care pleacă hitlerişti, vor deveni cât de curând comuniști convinși".

Populația Brașovului și-a manifestat compătimirea cu soarta etnicilor germani, comentând nefavorabil faptul că au fost ridicate și fete sub 10 ani. O puternică impresie au produs și sașii care s-au sinucis, uneori cu întrega familie, mai bine decât să plece în URSS. La fel, ridicarea soțiilor funcționarilor publici și a mai multor ofițeri români care erau de origine etnică germană. Documentul se încheia astfel: „Inginerul Mâzgăreanu, ajutor de prefect al jud. Brașov, numit în această calitate în ziua de 23 noiembrie 1944, cu ocazia manifestației muncitorești, cunoscut ca agitator al maselor muncitorești, s-a exprimat într-un cerc de prieteni că nu a crezut că comuniștii să fie atât de barbari. Numărul sașilor care au plecat până în prezent din orașul Brașov în ziua de 12 ianuarie 1945 se ridică la cca 2600, urmând ca să mai plece încă un număr de cca 1 400 care sunt în curs de ridicare, întrucât figurează în tabelele întocmite, iar în prezent sunt căutați, fiind dispăruți de la domiciliu".

La 18 ianuarie pleca din Brașov, cu nr. 1027, o altă notă în care se spunea: „Cu ocazia ridicării sașilor din localitate au fost ridicați și un număr de 15 membri ai partidului comunist, toți de origine germană, dar cotați ca membri activi și de în credere. Toți acești membri ai partidului comunist au fost infiltrați în rândurile sașilor ridicați cu scopul de a se putea cunoaște de către sovietici actuala stare de spirit din rândurile lor, cât și atitudinea pe care sunt hotărâți să o aibă în viitor. Identificarea celor semnalați mai sus urmează a se face de noi, întrucât până în prezent s-a putut constata că într-adevăr la ultima triere care s-a făcut la îmbarcarea în trenuri au fost puși în libertate cca 20 de sași".

La Sibiu, dispoziția dată a fost că în cazul în care cei căutați nu erau acasă, să fie ridicat proprietarul imobilului sau, în lipsa acestuia, capul familiei. Urmau să fie luați și toți cei care nu puteau face dovada imediată, cu acte, că nu sunt sași; o comisie de triere avea să îi elibereze apoi pe cei ridicați din greșeală. În nota SSI nr. 465, din 15 ianuarie 1945, se preciza: „Ca să nu se dea loc la suspiciuni din partea sovieticilor, reprezentanții români din echipele de ridicare bazate pe faptul că va avea loc trierea

amintită au permis să se ridice şi au ridicat foarte multe persoane care nu ar fi trebuit să fie ridicate… Trierea promisă că va avea loc în ziua de 14 ianuarie a.c. nu s-a mai făcut".

După cum aflăm din documentul deja citat, din 16 ianuarie 1945, arestările la Sibiu au început în noaptea de 12 spre 13 ianuarie. La 10 ianuarie, în localitate sosise un batalion de NKVD-işti. O altă notă, din 5 februarie 1945, informa: „Jandarmii rurali au fost puşi în imposibilitate de a-şi executa întocmai instrucţiunile primite în legătură cu aceste ridicări, fiind obligaţi chiar a se refugia la oraş sau în alte centre săteşti, întrucât ruşii, sub ameninţarea pistolului, au nesocotit complet criteriile de ridicarea germanilor, cetăţeni români".

În sfârşit, dintr-o notă din 26 ianuarie 1945 aflăm: „Câţiva ofiţeri englezi au sosit la Sibiu pentru a participa ca observatori, întovărăşiţi de ofiţeri sovietici, la desfăşurarea operaţiunilor de ridicare a minoritarilor germani… Cu prilejul anunţării persoanelor care urmau să fie ridicate şi apoi a ridicării lor efective s-au petrecut scene tragice, care au impresionat până şi pe unii din sovietici. Familii întregi au fost sfâşiate după hazardul vârstei: părinţii au fost despărţiţi de copiii lor, soţii au fost despărţiţi de soţii şi copii, mame de soţi şi copii. Copiii de 2-5 ani au rămas fără părinţi, fiind lăsaţi rudelor sau vecinilor. Se pare că observatorii englezi ar fi fost neplăcut impresionaţi de cele văzute şi de neefectuarea trierii din 14 ianuarie şi ar fi intervenit, dar fără succes, pentru întoarcerea la Sibiu a trenurilor cu deportaţi, în vederea efectuării trierii. Şi în judeţul Sibiu s-au înregistrat numeroase cazuri de sinucideri, mulţi alţi etnici germani fugind în munţi, unde au fost însă uşor capturaţi".

Alertaţi deja de deportarea conaţionalilor lor din Banatul sârbesc, germanii din Timişoara şi judeţul Timiş-Torontal au cunoscut şi ei acelaşi tratament începând cu noaptea de 13 spre 14 ianuarie. La început, acţiunea a fost condusă de autorităţile militare şi civile române, secondate de cele militare sovietice. Şi aici s-au repetat scenele tragice descrise mai sus. Din nota SSI cu nr. 1 279 din 16 ianuarie 1945, aflăm: „Au fost cazuri când fete de origine etnică germană, între 17-18 ani, eleve de liceu, care fugind disperate noaptea pe stradă, s-au aruncat în braţele ofiţerilor români spunând: «Sunteţi români, sunteţi mai cu suflet, mai manieraţi, vă stăm la dispoziţia Dvs., nu ne lăsaţi, salvaţi-ne». Întrucât în primele zile operaţia efectuată şi care a fost condusă de autorităţile româneşti nu a dat rezultatul scontat, Comandamentul Suprem sovietic din Bucureşti faţă de această situaţie a dat ordin imediat ca prelungirea operaţiunilor de ridicare a elementului german să se facă direct de către poliţia militară sovietică, iar

autorităţile româneşti civile şi militare să secondeze şi să indice acestora, pentru facilitarea cât mai rapidă a operaţiunilor, locurile unde aceştia sunt".

Dintr-o sinteză redactată la 3 februarie 1945 aflăm că au fost ridicaţi cetăţeni români de origine etnică germană din Brăila, Ploieşti şi Reşiţa, precum şi din judeţele Dâmboviţa, Vlaşca, Slatina, Teleorman, Severin. La Oltenița arestările s-au făcut pe baza propunerilor partidului comunist, fiind ridicat, printre alţi români, şi mecanicul uzinei de apă, al cărui tată murise la Mărăşeşti, în primul război mondial; drept urmare, oraşul nu mai beneficia de apă decât dimineaţa şi seara.

Documentele menţionate ne vorbesc şi despre atitudinea populaţiei româneşti faţă de deportarea etnicilor germani. Iată ce se spunea într-o notă din 9 ianuarie 1945: „Cercurile româneşti necomuniste dezaprobă această măsură proiectată, afirmând că trimiterea în URSS a saşilor este o pierdere mare pentru potenţialul uman şi economic al ţării. În unele din aceste cercuri se mai spune că, oricum, saşii sunt de 800 de ani în România, că ei ar trebui protejaţi, mai ales că civilizaţia din Ardeal le datorează mult şi că Germania, indiferent de regimul ei politic, nu va ierta niciodată României că a lăsat să fie rupţi de la pământul şi gospodăriile lor aceşti saşi". Despre consecinţele economice dezastruoase vorbea şi nota SSI din 16 ianuarie 1945: „În special în Ardeal arestările minoritarilor germani au repercusiuni evidente asupra randamentului muncii, stânjenind activitatea în toate sectoarele vieţii economice", iar în nota nr. 154 din 18 ianuarie 1945, privitoare la deportarea etnicilor germani din Braşov se arăta: „Adevărul este că au fost ridicaţi mulţi foarte mulţi meseriaşi de la fabricile săseşti (de la Fabrica Scherg au fost ridicaţi 70% dintre muncitori; chiar şi acei înscrişi în partidul comunist fapt care influenţează foarte mult asupra situaţiei economice…". Mai mult, la Sibiu, „exponenţii Uniunii Patrioţilor, Frontului plugarilor şi Partidului comunist au ţinut consfătuiri, în cadrul cărora, după unele informaţiuni, au discutat asupra atitudinii de luat în eventualitatea că s-ar proceda şi la ridicarea unor români". Tot acolo „se manifestă temerea că viaţa economică, care a suferit o serioasă perturbaţie, va intra într-un declin dezastruos. Se remarcă o slăbire a încrederii în posibilităţile de reacţiune ale guvernului român faţă de exigenţele Sovietelor şi ale Comisiunii Interaliate de Control, precum şi în posibilităţile de protecţie ale românilor de către guvern".

Statisticile păstrate oferă date diferite în privinţa numărului de etnici germani deportaţi, în funcţie de instituţie şi de data la care au fost întocmite. Astfel, an cheta demografică efectuată la 15 august 1949 de Institutul Naţional de Statistică evidenţiază cifra de 70 148. În raportul Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcţia Siguranţei şi Ordinii Publice, din 14 februarie 1945, numărul celor înscrişi pe liste în vederea deportării era de 64

419. La data întocmirii raportului erau deportați deja 46 540; li se adăugau etnicii germani exceptați (11 924), dispăruți (3604), decedați (12) sau care şi-au schimbat domiciliul (2 339). Aceeaşi cifră — 46 540 — rezultă şi dintr-un alt raport întocmit de aceeaşi Direcție, la 12 noiembrie 1945.

Între anii 1948-1949 s-au întros din URSS, de la munca de reconstrucție, aproximativ 40 000 etnici germani, cifră dată şi de recensământul din 1948 şi de un raport al Ministerului Afacerilor Interne, din 1951. Diferența dintre cei plecați şi cei întorşi se explică prin faptul că mulți etnici germani, după punerea lor în libertate de către autoritățile sovietice, au plecat direct în Germania, s-au stabilit în URSS sau au decedat (circa 1 200) în timpul deportării. Trebuie să mai spunem că unii dintre cei întorşi în vara anului 1948 şi-au găsit gospodăriile distruse în urma reformei agrare din 1945.

Din documentele pe care le-am putut consulta a rezultat faptul că, în vara anului 1945, o parte din etnicii germani care au scăpat de deportare în URSS au fost internați în lagăre de muncă în România. Primii internați au fost bărbații care au deținut funcții în PNSG şi GEG, s-au înrolat în trupele SS, în armata germană ori s-au opus reformei agrare din 1945. Ulterior, măsura s-a extins şi asupra altor categorii de persoane. Pentru îndeplinirea prevederilor Hotărârii Preşedinției Consiliului de Miniştri, emisă pe baza cererilor formulate de Comisia Aliată de Control, Ministerul Afacerilor Interne a difuzat Ordinul nr. 32 132 din 1 decembrie 1944, prin care s-au fixat modalitățile de punere în aplicare. Acelaşi minister fixa prin Ordinul 34 376/1945, criteriile de vârstă — bărbații între 17-45 ani şi femeile între 18-30 ani — şi prioritățile la internare în lagăre — cei ce s-au sustras de la deportarea în URSS, locuiau în România fără forme legale sau au împlinit vârsta de 17, respectiv 18 ani după luna mai 1945. Principalele lagăre în care au fost internați cei peste 10 000 etnici germani au fost înființate la Târgu Jiu (5 246), Slobozia Veche (1 188), Oradea Mare (761), Văcăreşti (544), Mehedinți (444) şi Sighet (242). Restul de 1 743 erau împărțiți în lagărele Budinți (jud. Timiş), Dranț (jud. Arad), Crângaşi (jud. Ilfov), Ciurel, Apărătorii Patriei, Ghencea şi Sanatoriul Brâncovenesc (Bucureşti), Turnu Măgurele. Etnicii germani care au fost supuşi acestui tratament reprezentau un procent de 2% din populația de naționalitate germană apreciată de un raport al Institutului Național de Statistică, la 15 august 1945, ca fiind de 469967 etnici germani.

Dacă este să comparăm numărul etnicilor germani din România înregistrați la recensământul din 1941 (587 075) cu cel oferit de Institutul Național de Statistică în august 1945 (469 967), rezultă o diferență de

117108 etnici germani ce nu poate fi explicată decât în directă legătură cu pierderile de război, dar şi cu masivele deportări efectuate de sovietici.

Cele mai recente evaluări oferite de istoriografie atestă că în total, din România, Ungaria şi Iugoslavia au fost deportaţi în fosta URSS circa 165000 de germani. Cei mai mulţi dintre ei au rămas vreme de cinci ani în peste 200 de lagăre de muncă din Dombas, Caucaz şi Ural. Împreună însă cu deportaţii din răsăritul Germaniei se ajunge la o cifră ce depăşeşte o jumătate de milion.

Timp de aproape o jumătate de veac după cel de-al doilea război mondial, propaganda sovietică, la unison cu cea a celorlalte ţări victorioase, a mediatizat cu lux de amănunte, chiar până la saturaţie, prin presă, istoriografie, memorialistică, muzee şi o uriaşă industrie de filme artistice şi documentare deportarea evreilor în lagărele naziste; dar nu s-a suflat o vorbă despre deportarea etnicilor germani din România, Ungaria, Iugoslavia şi Răsăritul Germaniei la munca de reconstrucţie în URSS. Iată că, datorită unor profesionişti de bună calitate ai SSI-ului, cunoaştem astăzi istoria mult mai complet, fără pete albe şi fără falsuri prim omitere.

Dacă astăzi documentele de informare ale SSI ne ajută să scriem istoria, în epocă însă fluxul informaţional pe tema deportaţilor şi-a dovedit utilitatea în măsurile luate de autorităţile româneşti şi Comisia Aliată de Control pentru a reduce cât mai mult din numărul victimelor, ceea ce nu poate fi trecut decât în contul pozitiv al acestei instituţii, dar şi a artei informaţiilor.

Diversiunea de la Viena şi capturarea paraşutiştilor

După reorganizarea din martie 1945 SSI-ului îi este interzis în continuare contacul cu rezidenţele externe, ceea ce a însemnat nu numai o grea lovitură pentru potenţialul informativ, ci şi o pierdere a agenţilor care activaseră până la 23 august 1944 în aceste structuri şi care, văzând evoluţia spre comunizare a României, s-au retras de la posturi. Cu toate acestea, SSI a reuşit să difuzeze principalilor utilizatori (Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Ministerul de Război, Marele Stat Major, Ministerul Afacerilor Externe şi Ministerul de Interne) buletine de analiză închegate, în care erau sintetizate informaţiile obţinute din exploatarea surselor deschise (presă, radio, comunicate oficiale), precum şi informaţii culese prin agentură şi prin cercetarea informativă a prizonierilor de război şi a agenţilor paraşutaţi care au fost capturaţi.

Cea mai importantă contribuţie a SSI în domeniul contraspionajului s-a realizat prin Biroul Juridic de Poliţie Militară care a participat la

anchetarea grupelor de paraşutişti trimise de germani pe frontul României şi capturate în perioada de cembrie 1944-mai 1945.

Centrul de recrutare, organizare şi dirijare a grupelor de diversiune, care urmau a fi lansate pe teritoriul României, fusese amplasat la Viena. S-a ales acest centru, deoarece ofițerii de informații germani se aflau în raporturi de colaborare activă cu membrii „grupului“ condus de Horia Sima, care începuse să organizeze aşa-numita „Armată de Eliberare Națională“.

Viena prezenta, de asemenea, avantajul existenței postului de radio „Donau“ ale cărui emisiuni în limba română acopereau o bună parte teritoriul României. Emisiunile în limba română ale acestui post de radio erau folosite atât pentru „războiul psihologic“, cât şi în vederea transmiterii de mesaje codificate destinate grupelor ce urmau să opereze în România.

Din documentele de anchetă mai rezultă că pentru conducerea şi organizarea activității grupelor de diversiune ce urmau a fi lansate pe teritoriul României se constituie un comandament cu sediul tot la Viena, compus din Andreas Schmidt şi Mathias Leibhart, foşti conducători ai Grupului Etnic German, precum şi din Nicolae Petraşcu şi Constantin Stoicănescu, comandanți legionari. Activitatea comandamentului era coordonată de ofițerul de informații german Roland Gune, sas de origine, „specialist în probleme româneşti“, care fusese recomandat de *Fremde Heere Ost* (Armate Străine din Est — Serviciul de Informații al Trupelor Germane de Uscat).

Concomitent cu organizarea centrului de la Viena luase ființă şi pe teritoriul României, în zona oraşelor Braşov şi Timişoara, un aşa-numit „front de rezistență“ format din foşti membri ai Mişcării legionare şi ai Grupului Etnic German.

Instruirea grupurilor de paraşutişti care urmau să fie lansate pe teritoriul României s-a făcut în şcolile speciale de la Breitenfurt, Alkonen, Pechtolsdorf şi în castelul de la Todt. Din aceleaşi documente de anchetă mai rezultă că astfel de şcoli au funcționat şi în jurul Berlinului, toate fiind întreținute din fondurile autorităților germane şi conduse de ofițeri germani.

Înainte de începerea cursurilor, celor recrutați li s-au întocmit acte false de către autoritățile germane, stabilindu-li-se nume conspirative. Pe toată durata cursurilor atât profesorii instructori, cât şi cursanții se foloseau de aceste nume conspirative. De asemenea, prestau jurământ că după terminarea cursurilor vor defăşura activitate de informații şi de diversiune în favoarea statului german. În cadrul acestor cursuri se predau noțiuni de radiotelegrafie, goniometrie, topografie şi cifru, multe cursuri având caracter aplicativ, iar cursanții erau deprinşi cu modul de manipulare, trimitere şi primire a informațiilor cu ajutorul aparatelor TFF. Învățau, totodată,

alfabetul Morse, codul internațional de exploatare pentru legăturile radio-telefonice, cifrarea şi decriptarea telegramelor care cuprindeau informațiile culese ce urmau să fie transmise prin aparatele de radioemisie. După albume cu fotografii, cursanții memorau caracteristicile diferitelor tipuri de vase maritime, avioane şi autovehicule ale armatelor beligerante, noțiuni de radiodepanare, construcția şi instalarea antenei. Au fost deprinşi cu activitățile caracteristice în domeniul informativ şi contrainformativ. În cadrul unor cursuri practice li s-au predat diferite metode de recrutare a agenților, obiectivele strategice importante din domeniul economic şi militar de unde trebuiau să culeagă informații. Nu au lipsit din programul de pregătire nici exercițiile de lansare cu paraşuta, mânuirea explozivilor şi exercițiile de tragere cu pistolul. Programul de instrucție a durat 5-6 săptămâni, iar cursurile teoretice şi practice au fost realizate de ofițeri germani care cunoşteau bine limba română.

După finalizarea ciclului de instruire, cursanții au fost organizați în grupe de 6-8 persoane şi pregătite pentru a fi paraşutate în România. Obiectivul principal al misiunii era de a culege date şi informații atât despre trupele române şi sovietice staționate în România, cât şi despre cele aflate în zona de operații. Pe lângă aceste misiuni informative cu caracter militar, agenții paraşutați au primit şi misiuni cu caracter politic. Ei trebuiau să ia legătura cu fruntaşii legionari rămaşi în țară în vederea regrupării şi reorganizării la scară națională a Mişcării legionare.

Din documentele germane aflăm că cei lansați în cadrul misiunii „Paraşutiştii“ urmau să contacteze şi diferiți generali aflați în posturile de comandă. Din raportul informativ, prezentat lui Stalin, la 22 martie 1945, rezulta implicarea alături de generalul Gh. Avramescu — comandantul Armatei a 4-a române pe Frontul de Vest — a generalilor Coroamă, E. Borcescu, Mitrea, Dragalina şi a amiralului Gheorghiu, deci a unor personalități de prim rang ale armatei. Avem astfel mai clar conturat acel plan prin care Berlinul intenționa să realizeze la Bucureşti un „23 august invers“, adică împotriva sovieticilor.

După terminarea cursurilor, începând cu luna decembrie 1944, mai multe echipe pregătite în centrele din apropierea Vienei au început să fie paraşutate pe teritoriul românesc. Astfel, la 24 decembrie 1944, a fost lansat, dintr-un avion cu însemne ale aviației militare engleze, un grup condus de legionarul Tocoianu. În acelaşi avion mai erau 14 ucraineni care urmau să fie lansați pe teritoriul Ucrainei. După lansare, fiecare grup urma să acționeze pe cont propriu şi numai asupra trenurilor sovietice care transportau trupe şi muniții pentru front. Tot la sfârşitul lunii decembrie 1944, a fost paraşutată în împrejurimile oraşului Orăştie o altă grupă,

condusă de legionarul Mândrescu, iar la începutul anului 1945 a fost paraşutat în Dobrogea un alt legionar, pe nume Toma Vasile, zis Lică. A urmat, la scurte intervale, paraşutarea a noi echipe formate din legionari ca Afilon Verca, Vică Negulescu, Viorel Gligor, Vasile Zottu, precum şi câțiva saşi, printre care W. Depner, G. Albruch, H. Wittyng, K. Hubert, W. May şi alții.

La 8 mai 1945, datorită înaintării vertiginoase a trupelor aliate, 18 cursanți ai şcolii centrului de instrucție de la Alkonen au fost îmbarcați, fără a termina instruirea, în două avioane „Junkers 52“, pentru a fi paraşutați în România. Unul dintre avioane s-a prăbuşit în Ungaria, lângă lacul Balaton, iar al doilea, care urma să aterizeze în zona Ciucaş-Buzău, a suferit de asemenea un accident, prăbuşindu-se pe un platou din Munții Făgăraş, în apropierea izvoarelor Topologului. Au murit 6 dintre pasageri şi echipajul avionului, scăpând cu viață 12 persoane, dintre care 3 grav rănite. Cei rămaşi în viață, împreună cu Spiridon Obreja, comandantul grupului, au reuşit să se îndepărteze de locul accidentului, s-au despărțit în grupuri de 2-3 inşi şi au plecat în direcții diferite. Aveau asupra lor stații de radioemisie, armament, acte pe nume fictive şi sume de bani între două şi patru milioane lei, cifruri şi coduri pentru transmisii radio. În luna octombrie 1945 au fost arestați, trimişi în justiție şi condamnați la moarte.

Tot din dosarul de anchetă rezultă că, la sfârşitul lunii aprilie 1945, a fost paraşutat pe teritoriul românesc un anume Paruch, care avea misiunea de a-i preda lui Victor Strummel, conducătorul unui grup de diversiune ce opera în Transilvania, suma de 76 000 de dolari, pentru „activitatea viitoare“.

În ultimele zile ale existenței sale, postul de radio „Donau“ a transmis pentru grupele lansate în România consemnul de a înceta activitatea şi de a se „orienta“. Concomitent, au fost transmise şefilor de grupe, prin aparatele portabile de emisie-recepție, radiograme cifrate în care se preciza că „orientarea de viitor“ se referea la „continuarea activității în favoarea şefilor frontului de rezistență“.

E adevărat că în declarațiile lor, cei arestați au menționat că se înscriseseră ca voluntari la cursurile de pregătire pentru grupurile ce urmau a fi paraşutate în România pe motiv că era singura şansă de a reveni acasă şi că în realitate n-au avut intenția de a-şi îndeplini până la capăt misiunea sau de a acționa în defavoarea intereselor româneşti. Cei care nu au fost prinşi în 1945 au fost ulterior identificați în rândurile grupurilor de rezistență din munți. Acest lucru ne poate duce cu gândul că acțiunea „Paraşutiştii“ a avut în realitate un dublu scop. În primul rând, misiuni legate de aşa-zisa lovitură de stat în defavoarea sovietelor, şi, în al doilea rând (varianta de rezervă în

care primul obiectiv ar fi eşuat), sprijinirea mişcării naţionale de rezistenţă, care începând cu decembrie 1944 — după desfiinţarea gărzilor „Iuliu Maniu“ — începuse să se cristalizeze în zonele din Transilvania. Este momentul în care Gavrilă Olteanu, urmărit atât de autorităţile româneşti, cât şi de cele militare sovietice pentru abuzurile făcute contra populaţiei maghiare, pu sese bazele organizaţiei „Haiducii lui Avram Iancu“ — Divizia „Sumanelor Negre“. Acesteia i s-au adăugat „Grupul Înarmat Sinaia“, „Grupul Vlad Ţepeş II“ şi, ulterior, „Graiul Sângelui“ şi „Mişcarea Naţională de Rezistenţă“.

Informaţii pentru contraspionaj şi contrainformaţii militare

Începând cu luna martie 1945, după masive arestări şi epurări din rândul personalului de comandă, şi a restructurării, SSI este orientat de noul guvern să culeagă cu prioritate date şi informaţii în legătură cu situaţia minorităţilor etnice din România. În „Sinteza contrainformativă pe luna martie 1945“, se menţiona că: „Ungurii se menţin şovinişti şi iredentişti ca totdeauna. Sub masca democraţiei, pentru a eluda orice suspiciune de iredentism, deservesc interesele egoiste, continuând acţiunea nefastă şi potrivnică intereselor statului“. „Sub firma legală a Uniunii Populare Maghiare — menţiona în continuare documentul — urmăresc cu perseverenţă cele mai diabolice idei pentru compromiterea a tot ce este românesc. Decepţionaţi în urma alipirii Ardealului de Nord (la România — *n.n.)* duc o vie campanie de denigrare şi subminare a bunelor raporturi dintre România şi Aliaţi“.

Informaţiile SSI făceau referire şi la modul în care acţionau organizaţiile naţionaliste maghiare. Se îndemna populaţia minoritară la rezistenţă contra autorităţii legale româneşti, ceea ce împiedica executarea obligaţiilor ce decurgeau din Convenţia de Armistiţiu. Erau relatate şi situaţii în care fruntaşii maghiari insinuau faţă de Aliaţi (sovietici) că „românii nu sunt sinceri şi capabili să menţină ordinea şi siguranţa în spatele frontului“. De asemenea, îi provocau pe români la acţiuni agresive contra populaţiei maghiare, pentru ca apoi să adreseze reclamaţii şi să ceară comandamentelor aliate sovietice efectuarea de anchete, cu toate că în regiune se găseau organe ale administraţiei de stat româneşti, instaurate începând cu 7 martie 1945, în competenţa cărora cădea rezolvarea unor astfel de incidente. Informaţii de acest fel furnizate de SSI factorilor de comandă ai armatei prezentau interes. De exemplu, generalul Ilie Creţulescu a pus următoarea rezoluţie pe documentul citat: „Problema ungară este de o

deosebită importanță şi ea va fi urmărită în mod special pentru o cât mai completă documentare. Se vor aduna cât mai multe date concrete pentru demascarea şovinismului maghiar".

La fel de interesante sunt şi informațiile despre acțiunile întreprinse de comunitățile evreieşti din România. „Dispunând de capital — menționează documen tul SSI — (evreii — *n.n.)* dețin în mâinile lor comerțul şi în special pe cel clandestin, pe care-l practică pe scară întinsă. În Moldova, au ocupat majoritatea funcțiilor administrative, erijându-se cu aroganță în elementul care duce greul luptei contra hitlerismului şi fascismului. Caută să apară ca factori determinanți în acțiunea de redresare a țării şi în opera de înviorare a vieții economice".

Dar informațiile SSI făceau referire şi la faptul că elementele conducătoare din rândul comunităților evreieşti îndemnau tinerii, utilizând toate procedeele, în a se sustrage îndeplinirii obligațiilor militare: „Până la expirarea ultimului termen de prezentare la unități, au răspuns la chemare un procent aproximativ de 10%. În ultimul timp, au lansat zvonul că au obținut o nouă amânare a concentrării, producând nemulțumirea şi chiar indignarea populației româneşti, care se întreabă de ce la drepturi egale nu înțeleg să aibă obligații egale".

Datorită masivelor ridicări ale persoanelor de origine etnică germană — de către trupele sovietice pentru a fi trimise la munca de reconstrucție din URSS —, moralul celor rămaşi era în general scăzut. Documentele informative ale SSI menționau că germanii „nu sunt mulțumiți pentru motivul că nu li se aplică un tratament similar cu al ungurilor". Fruntaşii acestei minorități depuneau eforturi pentru a organiza un partid politic asemănător Uniunii Populare Maghiare, care să adere la Platforma Program a partidelor social-democratice, dar acțiunea nu a avut succes. SSI deținea informații potrivit cărora germanii din România „urmăresc pe toate căile să-şi procure acte prin care să facă dovada că au o altă origine etnică decât cea germană".

Informații alarmante se obținuseră în legătură cu acțiunile desfăşurate de minoritarii sârbi din România. Documentele SSI informau: „Unii au trecut în Iugoslavia, înscriindu-se voluntari în armata sârbă. Alții s-au constituit în bande de partizani care terorizează şi jefuiesc populația românească din Banat, speculând simpatia de care se bucură din partea ostaşilor sovietici, care, de multe ori, intervin pentru a împiedica urmărirea şi prinderea acestor bande". Dar cel mai îngrijorător aspect era faptul că lansau şi întrețineau zvonuri „cu privire la încorporarea unor localități româneşti din Banat la Iugoslavia".

La fel ca şi în cazul informațiilor despre acțiunile subversive cu caracter antiromânesc întreprinse de unii minoritari unguri, şi fluxul informativ despre germani, evrei şi sârbi a stârnit interesul factorilor de comandă din armată, generalul Ilie Crețulescu punând pe documente rezoluția „Idem“, adică să se urmărească „în mod special“. Cu toate acestea, documentele contrainformative din luna aprilie 1945 nu mai aveau aceeaşi valoare. Apar primele semnale ale dezintegrării agenturilor de teren, atât ale SSI, cât şi ale Secției a II-a Informații din Marele Stat Major al armatei române, datorită arestărilor abuzive ale personalului făcute de au toritățile militare sovietice de ocupație, precum şi a reducerii drastice a fondurilor şi mijloacelor materiale. Mai mult, politica epurării cadrelor SSI „compromise“ în fața comuniştilor — pentru că le documentase acțiunile subversive, atât înainte, cât şi după 23 august 1944 — îşi punea şi ea o serioasă amprentă. În raportul informativ din 11 aprilie 1945, deşi se menționa că se urmărea, în continuare, pe teren activitatea desfăşurată de agenturile de spionaj maghiare şi germane, totuşi se întâmpinau mari greutăți în efectuarea unor acțiuni eficiente de contracarare. Iată şi cauza subliniată de document: „Lipsa de personal şi mijloace semnalată în dările de seamă precedente a sporit prin ridicările de personal sau dispariții de agenți ocazionate de cercetările făcute de tribunalul Poporului (…). De asemenea, repetatele chemări de personal pentru depoziții şi publicitatea făcută în presă lasă descoperit acest organ (…)“.

În luna aprilie 1945, nu au fost înregistrate sabotaje sau acte de terorism în fabricile, uzinele ori asupra depozitelor destinate armatei. Documentele informative explicau situația prin următoarele cauze: ridicarea germanilor din teritoriu, controlul riguros al lucrătorilor prin intermediul sindicatelor şi comitetelor de fabrică, depărtării frontului şi începutului dezintegrării armatei şi aviației germane. Cu toate acestea, factorii de risc ce se conturau în legătură cu actele de spionaj rămâneau şi în continuare destul de amenințători, mai ales datorită felului în care autoritățile militare sovietice de ocupație se manifestau față de cei arestați. Un raport informativ, de la sfârşitul lunii aprilie 1945, menționa în acest sens: „Atenția noastră deosebită ne-a determinat ca să raportăm şi să sesizăm că elemente care au aparținut organizațiilor de spionaj maghiare fasciste, judecate şi condamnate, unora li s-a dat libertate, iar alții sunt slab păziți, încât aproape nici nu simt că se află în puşcărie“. Din punctul de vedere al SSI, un pericol la fel de mare îl reprezenta şi exodul populațiilor minoritare, cu precădere sârbe şi maghiare, întrucât „făcea posibilă organizarea unor rețele de spionaj, pregătindu-se rezidenți care să înceapă lucrul atunci când vor primi ordin“. La vremea respectivă, SSI n-a putut acționa eficient pentru contracararea

activității rețelelor de spionaj sârbe întrucât nu mai dispunea de fonduri suficiente. Următorul pasaj al raportului informativ întocmit în primele zile ale lunii mai 1945 este elocvent: „Datorită lipsei mijloacelor de transport, nu se pot organiza mişcările de la un loc la altul, totul făcându-se prin poştă sau, în cel mai bun caz, prin curier transportat cu trenul, căruța sau bicicleta. Din această cauză au fost verificări făcute cu întârzieri mari (3-4 zile), încât informațiile ajungeau la destinație perimate“. Toate acestea erau consecințele măsurilor de demilitarizare a României, impuse prin Convenția de Armistițiu, dar şi prin ingerințele abuzive ale autorităților militare sovietice în problemele interne româneşti.

Sfârşitul războiului pe teatrul de operații din Europa, la 9 mai 1945 — prin capitularea Germaniei — nu însemna însă şi încetarea confruntărilor pe frontul secret al informațiilor. Pentru România, începea o nouă perioadă de confruntări politice în care Partidul Comunist din România, susținut de autoritățile militare sovietice de ocupație, a început asaltul pentru preluarea tuturor pârghiilor administrației statului, lichidarea partidelor politice tradițional democratice şi impunerea unui regim totalitarist de inspirație şi substanță stalinistă. Pentru realizarea acestor obiective, principalele servicii de informații româneşti, SSI şi Secția a II-a de informații a Marelui Stat Major, trebuiau deturnate de la misiunile lor specifice şi transformate în instrumente de represiune politică. Ceea ce s-a şi întâmplat.

ARHIVA SSI — O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

În majoritatea țărilor lumii, arhivele naționale sunt proclamate parte componentă a cercetării științifice, iar documentele pe care le păstrează, „patrimoniu cultural al națiunii“. Cât privește fondurile arhivistice constituite de serviciile de informații, la fel ca și cele ale ministerelor apărării, de interne sau de externe, sunt „de jure“ componente ale arhivelor naționale. „De facto“ însă sunt depozitate, conservate, gestionate și exploatate separat de restul fondurilor din arhiva națională. Aceasta și datorită faptului că se află sub protecția unor legi organice speciale ce prevăd în mod expres perioada de timp în care trebuie să rămână clasificate, pe grupe și categorii de documente, accesul cercetătorilor fiind permis abia după expirarea termenelor de clasificare și numai la o anumită categorie de documente.

Mai mult, acest gen de arhive au o structură organizatorică specifică, fără să încalce însă principiile de bază ale arhivisticii, dintre care amintim: proveniența, teritorialitatea, istorismul, valoarea, cronologia și nu în ultimul rând integritatea unității arhivistice (adică a dosarului).

Un alt factor care determină păstrarea separată, cel puțin o perioadă de timp, a documentelor ce pot fi puse în circuitul cercetării științifice, o constituie valoarea lor operativă. Exemplul cel mai concludent ni-l oferă Marea Britanie unde — după cum susțin specialiștii lor în domeniu — cel puțin 50% din problematica ce face obiectivul activităților operative și-a găsit rezolvarea pornindu-se de la exploatarea informațiilor stocate în fondurile de arhivă. Numai că arhivele, așa cum ne informează Anthony Cave Brown, sunt menținute permanent în secret, accesul nefiind permis decât specialiștilor acestor servicii.

Desigur, pe lângă importanța lor informativ-operativă, acest gen de arhive constituie un izvor pentru cercetarea științifică în domeniul istoriei. Credem deci că nu greșim spunând că evidențele și arhivele structurilor, cu atribuții în domeniul siguranței naționale, constituie „centrul nervos“ nu numai al instituțiilor respective, ci, în egală măsură, al statului în ansamblul său. Datorită acestui ultim aspect, arhivele care depozitează documente cu caracter secret de stat constituie, în situații de criză, ținta unor interese, uneori concertate, atât din interior, cât și din exterior.

Ca şi serviciile similare ale timpului, SSI a lăsat în urmă o bogată arhivă: fondurile ei conțineau multe documente ce puteau dezvălui o serie de intimități ale guvernării regimurilor totalitare din România, cel puțin pentru perioada februarie 1938-martie 1945. Aşa după cum s-a exprimat Ştefan Enescu, cel care, între anii 1936-1938, a îndeplinit funcția de secretar şi consilier la cabinetul lui Mihail Moruzov, arhiva Serviciului Secret „constituia nu un depozit mort de acte şi documente, ci un instrument viu de lucru, a cărui organizare condiționează uneori calitatea lucrărilor de actualitate". La rândul lui, Veniamin Moruzov, nepotul directorului general al Serviciului Secret, menționa că „SSI şi-a burduşit seifurile cu documente. Erau atât de multe şi atât de compromițătoare încât puteai umple cu ele un hangar întreg". Din păcate, arhiva SSI nu mai există la ora actuală şi nici nu mai poate fi reconstituită.

Paraziții Arhivei SSI

În interogatoriul preliminar, din 14 aprilie 1946, fostul şef al SSI — Eugen Cristescu — a făcut câteva afirmații interesante: „La un serviciu de informații sunt două feluri de arhive: arhivele oficiale şi arhivele neoficiale. „Acestea [din urmă — *n.n.*] se compun dintr-o serie de note de informații ce stau în casa de fier a şefului serviciului, unele verificate şi comunicate, altele neverificate, aşteptând verificarea prin trecerea timpului şi mersul evenimentelor. Tot aici se adună chestiunile mai delicate privind informațiile asupra tuturor instituțiilor de stat, care nu trebuie să intre în mâna personalului obişnuit al serviciului". La 9 mai 1946, acelaşi Eugen Cristescu mai dezvăluia în fața Tribunalului Poporului şi faptul că în dosarele SSI se afla „tot putregaiul vieții politice româneşti", fapt pentru care „a trebuit să dispară".

Cauzele care au produs această situație pot fi grupate în trei categorii: 1) distrugerile şi/sau sustragerile de documente şi cataloage arhivistice provocate de momentele conjuncturale, când regimurile politice respective, de esență totalitară, s-au prăbuşit; 2) inexistența unor legi organice care să le asigure protecția; 3) prelucrarea repetată a fondurilor rămase, după norme şi reguli care nu întotdeauna au respectat principiile arhivistice fundamentale. Prelucrările s-au orientat de regulă după prioritățile politico-ideologice ale regimului din perioada 1948-1989.

Desigur, documente ale SSI-ului există, numai că ele se află răspândite prin diverse dosare din depozitele Arhivei Ministerului Apărării Naționale, Arhivei Ministerului de Externe, Direcției Generale a Arhivelor Statului, Arhivei Serviciului Român de Informații şi fondul arhivistic al fostului CC al PCR. Această situație îngreunează cercetarea istorică şi impune multă prudență în eforturile de evaluare, întrucât te poți aştepta practic oricând la surprize documentare ce pot face inoperante unele construcții teoretice realizate la un anumit moment sau într-o anumită fază a cercetării. Cum s-a ajuns la o asemenea situație vom încerca să explicăm în cele ce urmează, fie şi printr-o sumară trecere în revistă a unor momente esențiale. Reconstituirea am realizat-o în baza coroborării unor informații lapidare şi reprezintă stadiul actual al cercetării.

Astfel, la începutul lunii septembrie 1940 — o dată cu prăbuşirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea —, pe fondul unor puternice demonstrații stradale inspirate şi susținute de Mişcarea legionară („revoluția legionară“ cum mai e denumită într-o serie de lucrări memorialistice), dar şi ca urmare a unor interese străine, o bună parte din documentele arhivei Serviciului Secret de Informații al armatei române — condus până atunci de Mihail Moruzov — au fost distruse, arse sau sustrase. S-au cerut şi atunci listele cu sursele de informare şi s-au oferit recompense pentru documentele sustrase. Constantin Maimuca, directorul adjunct al Siguranței, însărcinat la 10 septembrie 1940 să facă o percheziție la sediile Serviciului Secret pentru a recupera documentele lui Moruzov, descrie acest episod în felul următor: „În strada Romei nu am găsit nimic. Casa era goală, chiar şi mobilierul fusese ridicat. S-au găsit coperți de dosare (...). Vecinii ne-au declarat că o noapte întreagă coşul de la calorifer a ars continuu, azvârlind afară scrum de hârtie şi hârtii în flăcări. Acel care făcuse operația de curățire a fost Niki Ştefănescu, care, conform indicațiilor ce primise, a distrus arhiva personală şi actele pe care le-a socotit mai importante.“

Ce fel de documente au fost distruse nu s-a putut stabili, având în vedere că principalii protagonişti — Mihail Moruzov şi Niki Ştefănescu — şi-au găsit tragi cul sfârşit în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, în cadrul asasinatelor făcute de o echipă de legionari la închisoarea Jilava. Unele indicii le întâlnim în amintirile lui Veniamin Moruzov, care ne descrie operațiunea de „lichidare a trecutului“ — la care se pare că a luat parte — în felul următor: „Ore în şir am ars documente se crete, hârtii conținând nume de agenți, rețele, adrese de case conspirative, cu un cu vânt tot ce se clădise — cu câtă muncă! — o viață întreagă“.

Au fost şi încercări de sustragere care până la urmă s-au soldat tot cu distrugerea documentelor. Aşa de exemplu, Gheorghe Şerbu — dactilograf în Serviciul Secret şi un fel de secretar particular al lui Moruzov în perioada 1939-1940 — menţiona că în ziua de 6 septembrie, la aflarea veştii că şeful său fusese arestat, a deschis casa de fier a Serviciului şi a pus într-o valiză mică, printre altele, şi „dosarele mai importante“ cu conţinut compromiţător ce priveau pe generalul Ion Antonescu şi Mişcarea legionară. Valiza a îngropat-o în grădina casei unui prieten al său — un anume Vasile Roşca — din cartierul Vatra Luminoasă, str. D, nr.27. „De teamă de a nu fi descoperit de Eugen Cristescu — mărturisea Gheorghe Şerbu — am tot amânat scoaterea valizei din pământ, până în anul 1943. Când am scos-o, cea mai mare parte din dosare (...) erau putrezite.“

Din alte surse documentare — este vorba de dosarul de anchetă a lui Moruzov— aflăm că multe documente din Arhiva Serviciului Secret au fost puse la dispoziţia comisiei numită şi împuternicită de generalul Ion Antonescu a cerceta abuzurile şi ilegalităţile făcute de fostul şef al Serviciului Secret. Unele din aceste documente au fost publicate ulterior în presa vremii — ca de exemplu lista cu cei 12 membri de frunte ai Mişcării legionare, care fuseseră recrutaţi în Serviciul Secret, ceea ce a adus prejudicii grave instituţiei ce se afla practic în pragul falimentului. Dar consecinţele se pare că au fost mult mai grave. Eugen Cristescu, succesorul lui Moruzov la conducerea SSI, făcea următoarea declaraţie confidenţială — la 14 octombrie 1944 — cu câteva zile înainte de a fi trimis la Moscova pentru anchetă: „Serviciile de informaţii serioase au tradiţia lor informativă şi legile lor sfinte pe care le respectă cu orice sacrificii. Cercetările care prin natura lor au drept consecinţă decamuflarea mijloacelor de acţiune a unui serviciu secret, răspândesc groaza şi discreditul şi ani de zile nimeni nu se mai oferă, sau nu mai primeşte oferta vreunui serviciu de informaţii al statului şi astfel drumul surprizelor nefaste este deschis, iar acţiunea de prevenire anihilată. Aşa s-a întâmplat şi după afacerea Moruzov, de au trebuit ani de zile ca să o luăm de la început şi să refacem ceea ce s-a distrus şi prevăd că tot aşa se va întâmpla şi de astă dată“.

Ca unul care cunoştea bine consecinţele pe care le poate avea distrugerea sau sustragerea de documente secrete, Eugen Cristescu luase măsuri, încă din primele zile ale lunii mai 1944, pentru a pune arhiva SSI în siguranţă. Astfel, arhiva Secţiei a IV-a Contrasabotaj a fost evacuată la 6 mai 1944 în comuna Afumaţi-Ilfov, iar restul lucrărilor curente şi alte servicii în comuna Joiţa. Atât unele, cât şi celelalte s-au păstrat intacte, fiind readuse în Bucureşti la 20 septembrie 1944 şi puse sub paza unor unităţi militare româneşti. În schimb, arhiva Secţiei a III-a „G“, (care se ocupa cu schimbul de informaţii cu serviciile similare germane), ce fusese dislocată în apropiere de oraşul Turnu-Severin, nu a mai putut fi salvată, fiind capturată de unităţi ale armatei sovietice.

Dar cea mai mare pierdere a fost distrugerea arhivei Frontului de Est (una din structurile informative externe ale SSI). Amănunte în legătură cu împrejurările în care s-a produs acest eveniment se află într-o declaraţie dată la 16 februarie 1955 de colonelul Ion Lissievici — fostul şef al Secţiei I informaţii externe din SSI: „Cam în a doua jumătate a lunii octombrie 1944, locotenent-colonelul Ernescu Grigore, fostul şef al Frontului de Est, mi-a cerut să-i dau dispoziţii referitoare la măsurile ce trebuia să ia cu privire la arhiva acestui front; informându-mă totodată că potrivit unui ordin al ministrului de Război — dat în urma evenimentelor de la 23 august 1944, întreaga arhivă păstrată la Comandamentul trupe şi servicii urmează să fie distrusă prin ardere. În urma discuţiilor avute cu Ernescu Grigore, Secţia I informaţii externe a întocmit un referat prin care se propunea ca întreaga arhivă să fie vărsată la Marele Stat Major — Serviciul istoric. Acest referat a fost prezentat de mine subsecretarului de stat pentru Armata de uscat — generalul Ilie Creţulescu, care înlocuia la comanda Ministerului de Război pe generalul Sănătescu, pentru a hotărî. Generalul Creţulescu, pe acest referat, a pus următoarea rezoluţie: «Să se execute ordinul dat».

În urma acestui referat, pe care l-am predat locotenent-colonelului Constantin Rădulescu, fostul şef al Secţiei I în acel timp, s-a procedat la distrugerea arhivei Frontului de Est, potrivit dispoziţiilor, cu ordinul rezolutiv menţionat, operaţie care s-a executat către jumătatea lunii noiembrie 1944“.

Ceea ce mai merită consemnat este că declarația lui Lissievici era însoțită şi de documente probatorii concludente, fapt ce înlătură orice dubii. Distrugerea acestui fond arhivistic deosebit de important împiedică şi diminuează astăzi cercetarea ştiințifică, în special în domeniul istoriografiei militare, precum şi în cel consacrat studiului totalitarismului. Sigur, concluzia aceasta o putem formula azi. Atunci însă distrugerea arhivei Frontului de Est se justifica prin pericolul (inclusiv umanitar) pe care l-ar fi reprezentat capturarea ei de către sovietici.

În ceea ce priveşte documentele ce formau arhiva păstrată de Eugen Cristescu, au fost şi ele în parte distruse. Mai întâi au fost încărcate în 4 valize cu care Cristescu a plecat în după-amiaza zilei de 23 august 1944, imediat ce i s-a raportat că mareşalul Ion Antonescu fusese reținut la palat. Ulterior, după cum singur a mărturisit, a triat întregul material documentar, redând Serviciului doar acele documente de strictă specialitate profesională. Rapoartele şi notele de informații, despre activitatea unor oameni politici, cu alte vederi decât cele ale mareşalului Antonescu, precum şi o serie de aspecte ale derulării contactelor cu Aliații pentru obținerea unor condiții de armistițiu favorabile României, se pare că au fost distruse.

Informații despre distrugerea unor documente ale SSI-ului au pătruns şi în presa vremii. Sub titlul „La Serviciul Secret au fost arse dosarele criminalilor de război“, ziarul „România Viitoare“, de orientare comunistă, din 28 martie 1945, îşi informa cititorii că: „În jurul orei 13, când acuzatorii publici, domnişoara Alexandra Sidorovici şi domnul Emil Angheloiu s-au prezentat la Serviciul Secret pentru consultarea dosarelor, distrugerea documentelor era în toi. Opriți în stradă, au reuşit, numai în urma insistențelor repetate, să pătrundă înăuntru. Domnul general Săvoiu — şeful Serviciului Secret — a refuzat să dea orice lămurire, pretextând că au fost arse doar acte care nu mai aveau nici o importanță.“

Scurgeri de documente către americani şi sovietici

„Întotdeauna cel mare şi puternic a vizat, şi în multe cazuri şi-a însuşit, valorile culturale ale celui slab şi învins. Orice armată cotropitoare avea în spatele său indivizi sau grupuri special pregătite pentru astfel de misiuni“ — observa pe bună dreptate istoricul Marian Ştefan într-un pertinent comentariu introductiv privind soarta arhivelor militare române în război. Arhiva SSI a constituit şi ea obiectivul unor misiuni speciale pregătite din timp de serviciile secrete străine interesate.

La 13 ianuarie 1944, diplomația americană elaborase un document intitulat: „Prevederi pentru a fi impuse României în momentul capitulării“, care, la punctul 27, prevedea: „României i se va cere să păstreze şi să pună la dispoziția autorităților de ocupație toate arhivele publice şi particulare, materiale pe care acele autorități le-ar putea cere“. Se pare că în baza acestei prevederi, Comisia interaliată de control, venită în România pentru a supraveghea punerea în aplicare a armistițiului din 12 septembrie 1944, a procedat la sustragerea a numeroase documente, nu numai din arhivele publice şi particulare, ci şi din arhivele serviciilor secrete româneşti. În opinia domnului Haralamb Zincă, a fost în realitate un „jaf şi nicidecum confiscare, căci actul confiscării presupunea încheierea unui protocol, inventarierea fondurilor documentelor vizate, semnarea unor procese-verbale de predare-preluare“. Motivul acestui jaf s-ar fi datorat faptului că „în arhivele publice şi particulare ale României [ca să nu mai vorbim de cele ale serviciilor secrete — *n.n.*] se găseau dosare şi documente ultrasecrete, care vizau direct şi nemijlocit statele constituite în Comisia interaliată de control“. Dar, au fost şi situații când s-au întocmit procese-verbale în vederea predării arhivelor, care astăzi sunt „singurele documente care ne orientează în legătură cu importanța deosebită a pieselor preluate din arhiva Cabinetului militar al Conducătorului Statului [mareşal Ion Antonescu — *n.n.*]”.

După cum rezultă din cercetările efectuate de regretatul Eugen Preda — pe baza unor materiale aflate la Arhivele Statului — documente româneşti din Arhiva SSI au fost luate mai întâi de Misiunea americană a OSS-ului condusă de Frank Wistner, care a fost prezentă în România în perioada septembrie 1944-martie 1945. „Misiunea Wistner — ne spune Eugen Preda — a transmis un mare număr de documente germane şi româneşti la OSS din Caserta şi de acolo la Washington. Reiese, de asemenea, că încă de la 10 octombrie 1944, generalul Donovan, şeful OSS, a comunicat la Moscova generalului Fitin (şeful Serviciului Informații Externe al NKVD) că-i trimite o serie de documente obținute de Misiunea OSS din Bucureşti. La 30 octombrie 1944, îi scria lui Fitin: «Sunt foarte fericit să vă pun la dispoziție primele şase role de microfilm, echivalând cu aproximativ 1500 de pagini de material care a fost obținut la Bucureşti şi adus la Caserta şi, ulterior, în Statele Unite»“.

O nouă perioadă la fel de dramatică din istoria Arhivei SSI s-a consumat în intervalul cuprins între 6 martie 1945 — instaurarea guvernului condus de dr.Petru Groza — şi 2 aprilie 1951, data desfiinţării SSI-ului şi trecerea lui în structurile informative ale Securităţii (înfiinţată la 30 august 1948). În această perioadă, de activitatea SSI a răspuns, din partea CC al PCR, Emil Bodnăraş care l-a instalat în funcţia de director general pe N.D. Stănescu. (În treacăt fie spus, N.D. Stănescu lucrase în Secţia de Contrainformaţii a Serviciului Secret încă de pe vremea lui Moruzov şi se pare că ştia multe lucruri despre demnitarul comunist, inclusiv împrejurările reale în care se produsese „dezertarea“ acestuia la sovietici.)

Din alte surse documentare aflăm că încă de la începutul anului 1945 îşi făcuseră apariţia în România câţiva ofiţeri sovietici, specialişti în arhivistică, cu misiunea de a cerceta documentele din arhivele secrete. Rezultatul nu a întârziat să apară. În luna aprilie 1945 — după cum atestă un document din Arhiva Marelui Stat Major al armatei române — un număr de 87640 de file documente din arhivele SSI, Siguranţei, Jandarmeriei şi Ministerului de Război, cu referire directă la activitatea acestor instituţii în Basarabia şi Bucovina de Nord, au fost împachetate în 129 de lăzi şi transportate în URSS de armata sovietică.

Istoria se repetă

Documentele ce s-au păstrat, şi pe care le-am putut identifica în diferite depozite de arhivă din ţară, demonstrează însă că specialiştii Comisiei Aliate de Control nu au reuşit la vremea respectivă să identifice chiar toate dosarele ce i-ar fi interesat. Singura explicaţie ce se poate da este că unii funcţionari ai SSI şi Marelui Stat Major izbutiseră să rătăcească din timp o parte din aceste documente, prin fonduri şi depozite numai de ei ştiute, aducându-le la lumină abia după plecarea consilierilor sovietici, deci după anul 1958. În actuala fază a cercetării este greu să ne pronunţăm asupra substratului unei astfel de acţiuni. A fost o acţiune pornită din iniţiativa personală a funcţionarilor respectivi — deşi se expuneau la riscuri foarte mari — sau a fost vorba de un ordin dat de un demnitar care cunoştea problemele în amănunt şi se temea de o eventuală deconspirare? Poate că cercetările viitoare vor face lumină şi în această problemă.

Cert rămâne faptul că începând cu anul 1964, fosta Arhivă a SSI a fost triată din nou, de data aceasta de lucrătorii fostei Securități. Prelucrarea s-a efectuat după o metodologie care încălca unul din principiile fundamentale ale arhivisticii, şi anume păstrarea unității şi integrității dosarelor. Au fost selecționate şi scoase din dosare, într-o primă etapă, documentele referitoare la activitatea mişcării comuniste şi muncitoreşti precum şi a Cominternului pe teritoriul României. Într-o altă etapă au fost selecționate documentele ce atestau momente mai importante ale mişcării sindicale şi grupărilor politice de orientare social-democratică. Toate acestea au fost predate eşalonat Arhivei fostului CC al PCR, împărtăşind după decembrie 1989 soarta acesteia. Alte documente din Arhiva SSI cu valoare pur istorică — în original sau copii pe microfilme — au fost predate Direcției Generale a Arhivelor Statului, fiind clasate în Fondul Preşedinției Consiliului de Miniştri.

Față de aspectele prezentate, concluzia ce se impune de la sine este că arhiva serviciilor secrete româneşti — care tăinuia multe din intimitățile vieții politice, mecanismele de exercitare a puterii dar şi reacțiile celor guvernați — a avut ca principal dușman propriul său conținut. Pe fondul unor tensiuni social-politice, create de răsturnările spectaculoase de regim politic, şi în lipsa unor legi organice de protecție, acest dușman al arhivelor secrete a acționat parcă implacabil şi cu o promptitudine dezarmantă. El a incitat imaginația multora, a trezit ambiții, veleitarisme dar şi tendințe de răzbunare. El s-a aflat în spatele multor acțiuni necugetate ale conaționalilor, combinate cu cele interesate ale agenților serviciilor de informații străine, care — de ce să n-o recunoaştem — au ştiut să folosească cu abilitate rivalitățile dintre oamenii politici şi funcționarii de stat. toate acestea împreună s-au manifestat prin lupte permanente cu eforturile de a pune fondurile arhivistice respective în deplină siguranță, sau de a proteja oamenii, în ciuda fap tului că cei implicați s-au expus la riscuri imense.

Din nefericire, în decembrie 1989 istoria s-a repetat. Pe fondul confuziei abil întreținute, au fost atacate sedii şi depozite de arhivă, iar pagubele produse se ridică la peste 150 000 de dosare distruse, sustrase şi dispărute. Pe întreaga țară cifra este desigur impresionantă sub aspect cantitativ, numai că o evaluare calitativă încă nu s-a făcut şi este departe de a se putea realiza momentan. Oricum, rolul istoricului este ca, în paralel cu evocarea unor momente semnificative din trecut, să tragă şi un semnal de alarmă pentru contemporaneitate, dar mai ales în perspectiva viitorului.

BIBLIOGRAFIE

Arhive (documente inedite)

Arhiva Ministerului Apărării Naționale — Marele Stat Major, fond 948, dosar nr. 1066, 347; fond 949, dosar 3; 457/47; fond Microfilme, rolele PII 1663, 1702 şi 1704;

Arhiva Serviciului Român de Informații, fondul „y“, dosarele nr.: 17474, vol. 1; 18470, vol. 1–4; 25374, vol. 1–4 şi 13; 40010, vol.33; 48340; 88438; fond „d“, dosarele nr.: 2134, 3343, 4293; 4703; 6218; 6232; 6233; 6393; 6531; 6568; 6665; 7243; 7311; 7313; 7331; 7332; 7963; 8001, 8092, vol. 2; 9211, vol. 4; 9221; 10518; 10563, vol. 5; 10577, vol. 2; 10623, vol. 4;

Arhiva Națională Istorică Centrală, fond Preşedinția Consiliului de Miniştri — S.S.I., dosar 131/1940; Politica externă a României, dosar 14/41, 52/1942; Politica internă, dosar 16/1942, 8/1943; Armata, dosar 3/1941, 5/1942, 19/1943;

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, România, vol. 66, 67, 69, 72.

Documente (edite)

Antonescu — Hitler. Corespondență şi întâlniri inedite 1940–1944, Ediție întocmită de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ştefan Lache, Editura Cozia, Bucureşti, 1991, 2 vol; *23 August 1944. Documente 1939–1943*, vol. I, Colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile, Arimia, Mircea Muşat, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984; ANTONESCU, ION (Mareşal), *Către Români. Chemări — Cuvântări — Documente. La o răscruce a istoriei*, Bucureşti, 1941; Idem (General), *Temelia statului național-legionar. 6 septembrie 1940–6 octombrie 1940*, Imprimeria Centrală, Bucureşti, 1940; Idem, *Către ţară. 6 septembrie 1940–22 iunie 1941*, Bucureşti, 1941; Idem (Mareşal), *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, Studiu introductiv de general-maior Mircea Agapie, documente selectate şi pregătite pentru tipar de maior Constantin Hllihor, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993; Arhivele Naționale ale României,

Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, (septembrie–decembrie 1940), vol. I, ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Popovici, Bucureşti, 1997; *Armata Roşie în România. Documente (I),* ediție alcătuită de Constantin Hlihor, Ilie Manole, Aurel Pentelescu, Gheorghe Vartic, Mihai Macuc, Constantin Aioanei, Aurel Martin, Mircea Dănuț Chiriac şi Gavril Preda, Bucureşti, 1995; *Evenimentele din ianuarie 1941 în Arhivele germane şi române,* Bucureşti, Editura Majadahonda, 1998; CALAFETEANU ION, *Români la Hitler,* Bucureşti, Univers enciclopedic, 1999; CHIPER, IOAN; CONSTANTINIU, FLORIN; ADRIAN, POP, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane*, Bucureşti, 1993. *Corespondența preşedintelui Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. cu preşedinţii SUA şi cu primii miniştri ai Marii Britanii din timpul marelui război pentru apărarea patriei, 1941–1945*, vol. II, Bucureşti, 1958; *Cuvânt şi faptă. Cuvântări rostite de general Ion Antonescu. Înfăptuirile guvernului 6 septembrie–31 decembrie 1940*, Bucureşti, 1941; *Din Moscova, Grigore Gafencu raportează*, Texte comentate şi pregătite pentru tipar de Marian Ștefan, în „Magazin istoric“, s.n., iulie–septembrie, 1995; GAFENCU, GRIGORE, *Misiune la Moscova 1940–1941. Culegere de documente.* Ediție îngrijită de Ion Calafeteanu, Nicole Dinu, Nicolae Nicolescu, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1995; LĂCUSTĂ, IOAN, *12 februarie 1945. Transilvania de Nord. „Viața românească s-a refugiat la sate*“, în „Magazin istoric“, s.n., februarie,1995, p. 23-27; MOCANU, MARIN RADU*, România — marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, vol. I, Bucureşti, 199; PANDEA, ADRIAN; PAVELESCU, ION; ARDELEANU, EFTIMIE*, Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă*, Editura Militară, Bucureşti, 1992; PANDEA, ADRIAN; ARDELEANU, EFTIMIE, *Românii în Crimeea 1941–1944*, Bucureşti, 1993; *Pe marginea prăpastiei. 21–23 ianuarie 1941*, Editura Scripta, Bucureşti, 1992, 2 vol; *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*, ediție prefațată şi îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan, Editura Soeculum I.O. şi Europa Nova, Bucureşti, 1995, 4 vol.; *România. Viața politică în documente 1945*, coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, 1994; STÂNGACIU, STAN; BURCIN, OCTAVIAN; MIRON, OVIDIU; BĂLAN, ADRIAN, *Ordinea internă şi apărarea României în anii 1939–1941,* Bucureşti, Editura All, 1999; TRONCOTĂ, CRISTIAN (coordonator); SPÂNU, ALIN, *Documente SSI privind spațiul sovietic 22 augudt 1939-23 august 1944,* Institutul Național penteu Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2004; TRONCOTĂ, CRISTIAN (coordonator); SPÂNU, ALIN; PINTILIE, FLORIN, *Documente SSI despre*

poziția ți activitățile politice din România 6 septembrie 1940 – 23 august 1944, 2 vol., Institutul Național penteu Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2006-2007; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *1940–1941: Deportaţi şi asasinaţi*, în „Magazin istoric", s.n., mai 1992, p. 26–27; Idem, *Schimb de scrisori între generalul (r) Vasilescu Petre şi Mareşalul Ion Antonescu*, în „Magazin istoric", s.n., septembrie 1993, p. 10–16; Idem, „*Ultimul cuvânt" al lui Eugen Cristescu în fața Tribunalului Poporului*, în „Timpul — 7 zile în România", s.n., an V, nr. 12–15/1994; Idem, *Octombrie 1941. Primarul Odessei povesteşte*, în „Magazin istoric", s.n., martie 1995, p. 44–50; Idem, *Uniunea Sovietică şi rebeliunea legionară. Documente din arhiva S.S.I.*, în „Arhivele totalitarismului", an II, nr. 1–2, p. 173–195;

Jurnale, amintiri, memorii, corespondență, mărturii, note (edite)

BARBU, GHEORGHE, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*. Ediție pregătită pentru tipar de V. F. Dobrinescu şi Mihail Constantin Ardeleanu, Institutul European, Iaşi, 1992; BISHOP, ROBERT and CRAGFIELD, E.S., *Russian astrid the Balkans,* London 1949; BRĂTIANU, DAN M., *Martor într-o țară încătuşată*, Fundația Academia Civilă, 1996; CIOBANU, MIRCEA, *Convorbiri cu Regele MihaiI al României*, Bucureşti, 1991; CHURCHILL, WINSTON, *Al doilea război mondial*, 2 vol., Bucureşti, 1996; DUCA, GEORGE I*., Cronica unui român în veacul XX*, München, 1984, 2 vol; EISENHOWER, DWIGHT D., *Cruciadă în Europa*, Bucureşti, 1975; GAFENCU, GRIGORE, *Jurnal 1940–1942*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi indici de Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, Editura Globus, Bucureşti, 1994; *Din memoriile lui Gerhard Stelzer, prim consilier al Legaţiei Germaniei din Bucureşti* (traducere Ileana Sturdza) în: „Arhiva" (supliment de istorie al ziarului „Cotidianul"), an II 6 (18), 24 septembrie 1993; LISSIEVICI, IOAN (colonel r.) *Amintirile unui fost lucrător în Serviciul de informaţii al statului*, manuscris, ograf, 126 p. (Xerocopie după origi nal în posesia au torului);

LECCA, RADU, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1994; PANTAZI, CONSTANTIN, general de corp de armată, *Cu mareşalul până la moarte,* Bucureşti, Editura Publirom, 1999; POKIVAILOVA, TATIANA A., *Noiembrie 1943. La Madrid, inițiativa a aparținut americanilor,* în „Magazin istoric", s.n., octombrie 2001, p.20-25; PORTER, IVOR, *Operațiunea „Autonomous*", Bucureşti, 1991; RĂDESCU, NICOLAE, *Începutul ocupației*, în „Memoria", nr.6/1990; SĂNĂTESCU, CONSTANTIN, *Jurnal*, cu o prefață de Simona Ghițulescu

Sănătescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993; SIMA, HORIA, *Era libertăţii*. *Statul naţional legionar,* vol. II, Madrid 1986; Idem, *Guvernul Naţional Român de la Viena*, Madrid, 1933; STURDZA, MIHAIL, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Editura Fronde Alba-Iulia Paris, 1944.

***Periodice (1940-1945*)**

„Dreptatea“ (Bucureşti), octombrie-noiembrie 1944; „Libertatea“ (Bucureşti), octombrie 1944; „Monitorul Oficial“, 1940–1945; „România liberă“, octombrie 1944–aprilie 1945; „Scânteia“, ianuarie–aprilie 1945; „Viitorul“, septembrie-octombrie 1944; „Universul“, octombrie 1940.

Cronologii, enciclopedii, dicţionare

DUŢU, ALESANDRU; RETEGAN, MIHAI*, România în război. 1421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie–26 iulie 1941*), Editura Globus, Bucureşti, 1993; LONGHIN, LEONIDA*, Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie*, Bucureşti, 1984; NEDELEA, MARIN, *Istoria României în date 1940–1995*, Bucureşti, 1997.

Lucrări de sinteză

ANDRONESCU, ŞERBAN, C., *Glorie, adversitate, infamie*, American Institute for Writing Research, New York, 1995; *Armata română în al doilea război mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei şi a părţii de Nord a Bucovinei*, coordonatori: Colonel dr. Alesandru Duţu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, Bucureşti, 1996; BACIU, NICOLAE, *Agonia României 1944–1948*, Bucureşti, 1990; idem, *Yalta şi crucificarea României*, Roma, 1990; BUZATU, GH., *Din istoria secretă a celui de-a doilea război mondial,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995; CHIRNOAGĂ, PLATON (general*), Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice 22 Iu nie 1941–23 August 1944*, Madrid, 1964; CONSTANTINIU, FLORIN; DUŢU, ALESANDRU; RETEGAN, MIHAI*, România în război 1941–1945. Un destin în istorie*, Bucureşti, 1995; COMTE, ARTHUR, *Yalta au la partage du monde*, Paris, 1968. DOBRINESCU, VALERIU FLORIN, *România şi organizarea postbelică a lumii, 1945–1947*, Bucureşti, 1988; DOBRINESCU, FL. V.; CONSTANTIN, ION, *Basarabia în anii celui de al doilea război mondial 1939–1947*, Iaşi, 1995; DOBRINESCU,

VALERIU FLORIN; PĂTROIU, ION, *Anglia şi România între anii 1939–1946*, Bucureşti, 1992; ENESCU, ION, *Politica externă a României în perioada 1944–1947*, Bucureşti, 1979; FONTAINE, ANDRÉ, *Istoria Războiului Rece*, vol. I, Bucureşti, 1992; FRANCK, NICOLETTE, *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România din Regat, Republică Populară, 1944-1947*, Bucureşti, 1992; FRUNZĂ, VICTOR, *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, 1990; GHEORGHE, ION (generalul*), Un dictator nefericit Mareşalul Antonescu (Calea României spre statul satelit),* Ediție şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Bucureşti, 1996; GEORGESCU, TITUS, *România în istoria Europei secolului XX. 1945-1990*, Bucureşti, 1992; Idem, *România între Yalta şi Malta*, Bucureşti, 1993; GIURESCU, DINU C., *Guvernarea Nicolae Rădescu,* Bucureşti, 1996; Idem, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, Bucureşti, Editura All, 1999; HATCHET, D. F.; SPINGFIELD, G. G., *Yalta. Înțe legeri pentru 50 de ani*, Bucureşti, 1991; HAINEN, ARMIN, *Legiunea „Arhanghelul Mihail". O contribuție la problema fascismului internațional*, Bucureşti, Humanitas, 1999; HEYDECKER, JOE I.; LEEB, JOHANNES, *Procesul de la Nürnberg*, Bucureşti, 1996; HUNNOFF, EDWARD, *The O. S. S. in World War II*, New York Ballantin Books, 1972; IOANID, RADU, *Evreii sub regimul Antonescu*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997; IONESCU, GHIȚĂ, *Comunismul în România*, Bucureşti, 1994; LAUNAY, JACQUES DE, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial 1942-1945*, vol. II, Bucureşti, 1988; Idem, *Marea Prăbuşire 1944-1945*, Polirom, 1996; LIDDELL-HART, B. H., *Istoria celui de-al doilea război mondial*, 2 vol., Bucureşti, Editura Orizonturi, Editura Lider, 1998; LONGHIN, LEONIDA (colonel) şi PETRICEANU ALEX. (colonel), *Gărzile patriotice din România*, Bucureşti, 1974; *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, Bucureşti, 1971; MAURIN, MAXIME, *Le drame des Etats satelite de l'Axe, de 1939-1945. Reddition sans condition*, Paris, 1957; OCHIA, LIONEDE, *Serviciul Special de informații al României pe frontal de Vest 1940 – 1944,* Editura Tripart, Bucureşti, 2005; ONIŞORU, GHEORGHE, *Alianță şi confurntări între partidele politice din România (1944-1947*), Fundația Academia Civică, 1996; PELIN, MIHAI, *Legendă şi adevăr*, Bucureşti, Edert, 1994; PINTILIE, FLORIN, *Serviciul Special de Informa'ii din România (1939 - 1947)*2 vol., Editura Avademiei Naționale de Informații, Bucureşti, 2003; *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I–III, Bucureşti, Editura Militară, 1989; *România în războiul antihitlerist 23 august 1944-9 mai 1945*, Bucureşti, 1966; ROTARU, JIPA (comandor dr.), lt.-colonel BURCIN, OCTAVIAN, maior ZODIAN VLADIMIR*, Mareşalul Ion Antonescu. Am făcut războiul sfânt îm potriva*

bolşevismului, Oradea, 1994; SIMION, AURICĂ, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj-Napoca, 1979; Idem, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976; SAULET, JEAN-FRANÇOIS, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, 1998; STOENESCU, ALEX MIHAI, *Armata, Mareşalul şi evreii, Cazurile Dorohoi, Bucureşti, Iaşi şi Odessa,* Debrecen, RAO International Publishing Company, 1998; STOKESBURY, JAMES L., *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1993; SUVOROV, VICTOR (agent GRU), *Spărgătorul de gheaţă. Cine a declanşat al doilea război mondial? Mărturia unui spion condamnat la moarte*, Polirom, 1995; Idem, *Ziua „M". Când a început al doilea război mondial*?, Polirom, 1998; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Omul de taină al Mareşalului*, Bucureşti, Editura Elion, 2005; Idem, *Rolul Serviciului Special de Informaţii în fundamentarea politicii şi artei militare româneşti în perioada 1937-1945* (teză de doctorat), Academia de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1997; Idem, *Glorie şi tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informaţii şi contrainformaţii române pe Frontul de Est (1941-1944)*, Editura Nemira, Bucureşti, 2003; Idem, *Omul de taină al Mareşalului,* Editura Elion, Bucureşti, 2005; VERONA, SERGIU, *Military Occupation and Diplomacy. Soviet Troops in Romania 1944-1958*, Durham-London, 1992.

Studii şi articole

AIOANEI, CONSTANTIN; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Minoritatea germană din România*, în „Magazin istoric", s.n., ianuarie 1995, p. 55-60; CIOBANU, NICOLAE; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Din istoria serviciilor secrete româneşti. Eugen Cristescu contra Gărzii de Fier*, în „Armata României", nr. 16 (175) din 21-27 aprilie 1993, p. 3; nr. 17 (176) din 28 aprilie-4 mai 1993, p. 2; nr. 9 (178) din 12-18 nov. 1993, p. 2; nr. 22 (181) din 2-8 iunie 1993, p. 2; CIUCEANU, RADU, *Kominternul şi Armata Roşie. Un raport al Biroului 2 din M.St.M. 1940*, în „Arhivele Totalitarismului", an II, nr. 3/1994, p. 149-164; CONSTANTINIU, FLORIN, *6 martie 1945. Există o legătură între instalarea guvernului Groza şi ofensiva germană din Ungaria?,* în „Revista istorică", t. 4 (1993), nr. 7-8, p. 779-789; CONSTANTINIU, FLORIN; CHIPER, IOAN, *Modelul stalinist de sovietizare a României*, în „Arhivele totalitarismului", an III, nr. 2 / 1995, p. 8-28 şi nr. 3 / 1995, p. 28-42; DELETANT, DENNIS (dr.*), Care a fost rolul Partidului Comunist Român în lovitura de la 23 august 1944?,* în „Magazin istoric", s.n., august 1995, p. 5-11; DOLGHIN, FLORENTINA,

Planul sovietic de atac, mai 1941, în „Magazin istoric“, s.n., ianuarie 1998, p. 66-67; DUȚU, ALESANDRU*, Protocolul militar româno-sovietic din 26 octombrie 1944. De la cooperare la dictat*, în „Revista de istorie militară“, nr.4/1990, p. 20-21; Idem, *Comisia Aliată de Control destructurează armata română*, în „Revista de istorie militară“, nr. 2(13)/1992, p. 16-19; Idem, *Relațiile de comandament de la camaraderia germană la tovărășia sovietică*, în „Revista de istorie militară“ 2(30)/1995, p. 2-6; GIURESCU, DINU C., *28 februarie-martie 1945. Comisia Aliată (sovietică) de Control discută, dar nu hotărăşte*, în „Magazin istoric“, s.n., martie, 1995, p. 16-20; HLIHOR, CONSTANTIN, *Ocuparea României de către armata roşie. Premise, etape, consecințe*, în „Revista istorică“, nr. 9-10/1994, p. 855-875; MARK, EDUARD*, The O. S. S. in Romania 1944-1945. An Intelligence Operation of the Early Cold War*, în „Intelligence and National Security“, vol. 9, aprilie 1994, numărul 2, p.320-334; OTU, PETRE, *Aspecte ale activității Serviciului de Informații al Armatei în primul an al celui de-al doilea război mondial*, în „*Istoriografia în tranziție*“, Editura I. N. I., Bucureşti, 1996, p.113-121; Idem, *Din activitatea serviciilor secrete româneşti în cel de-al doilea război mondial*, în „*Societate şi armată în Europa secolului XX*“, Bucureşti, 1994, p. 125-127; PANDEA, ADRIAN; ARDELEANU, EFTIMIE*, Un produs sută la sută al armatei române. Mareşalul Ion Antonescu*, în „Viața Armatei“, nr. 1-6/1993; PELIN, MIHAI*, Atitudinea Rusiei Sovietice față de România de la Dictatul de la Viena la 12 iunie 1941*, în „*Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*“, vol. II, Ediție I. C. Drăgan, Veneția, 1986, p. 365-382; Idem, *Dosarul Avramescu*, în „*Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*“, vol. IV, Ediție I. C. Drăgan, vol.II, Veneția, 1988, p. 488-492; POPESCU, DUMITRU, *1943 S. S. I. informează: Apele înşelătoare ale încrederii de sine*, în „Magazin istoric“, s.n., august-septembrie, 1995; PUŞCAŞ, VASILE, *Al doilea război mondial. Transilvania şi aranjamentele europene (1940-1944*), Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1995; RESIS, ALBERT, *The Churchill — Stalin Secret „Percentages“ Agrement on the Balkans Moscow, October 1944*, în „The Ame rican Historical Review“, vol. 83 (1978), nr. 2, p. 368-387; SECAŞIU, CLAUDIU, *Serviciul de informații al PCR Secția a II-a informații şi contrainformații din cadrul Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice (F. L. P.) — penetrarea serviciilor oficiale de informații (23 August 1944-6 martie 1945*), în „*6 martie 1945. Începuturile comunizării României*“, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 147; ŞANDRU, D., *Jandarmeria din Moldova în anii 1944-1945*, în „Anuarul Institutului de istorie «A.D. Xenopol»“, Iaşi,

1994; TRAŞCĂ, OTTMAR, *Aspecte ale relaţiilor dintre generalul Antonescu şi Mişcarea Legionară în perioada guvernării naţional-le gionare (septembrie 1940-februarie 1941*), în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca“, XXXVI, 1997, p. 197-221; TRONCOTĂ, CRISTIAN, *Din istoria Serviciului Special de Informaţii: Eugen Cristescu despre Eugen Cirstescu*, în „Magazin istoric“, iunie 1992, p. 33-37; iulie, p. 38-43; august, p. 21-27; septembrie, p. 53-58; Idem, *Din istoria SSI: Traian Borcescu — Riscurile jocului dublu*, în „Magazin istoric“, s.n., iulie 1993, p. 25-31; august, p. 25-31; Idem, *28 iunie 1940-22 iunie 1941: Iadul de peste Prut*, în „Magazin istoric“, s.n., martie 1994, p.16-20; Idem, *De ce nu mai există o arhivă SSI*, în „Magazin istoric“, s.n., aprilie 1995, p.62-64; Idem, *Aprilie 1941: SSI avertizează asupra imensului potenţial al URSS*, în „Magazin istoric“, s.n., iunie 1996, p. 3-7; Idem, *Bolşevizarea României văzută de „Grupa Specială“ a SSI*, în „Dosarele istoriei“, nr. 3, 1996, p. 33-38; Idem, *Pagini neştiute din istoria SSI (martie-mai 1945). Frontul secret sub presiunea politicii*, în „Dosarele istoriei“, nr. 5/1996, p. 7-12; Idem, *Serviciile secrete româneşti despre iminenţa războiului*, în „Dosarele istoriei“, nr. 5 (10), 1997, p. 25-30; Idem, *Aspecte ale bătăliei desfăşurate pe frontul secret al informaţiilor înainte de instaurarea guvernului dr. Petru Groza*, în „*6 martie 1945 începuturile comunizării României*“, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 279-287; Idem, *SSI despre percepţia Mişcării legionare în opinia publică românească*, în „Studii şi cercetări socioumane“, nr. 1, Bucureşti, Editura I. N. I., 1996, p. 125-129; Idem, „*Pentru pretigiul viitor al naţiunii maghiare*“, în „Magazin istoric“, s.n., octombrie 1991, p.44-47; Idem, *Contribuţia informativă a SSI pe Frontul de Est (decembrie 1940-iunie 1941*), în „Revista istorică“, (I), tom III, nr. 11-12, 1997, p. 763-778, (II), tom IX, nr. 1-2, 1998, p. 43-54; Idem, *Dezastrul de la Stalingrad în versiunea SSI*, în „Dosarele istoriei" ,an IV, nr.7 (35), 1999, p. 37-40; Iidem, *Mihail Moruzov şi Horia Sima,* în „Horia Sima", volum editat de Gh. Buzatu, Editura Institutului European, Iaşi, 2000, p.55-91; Idem, *Siguranţa şi spectrul revoluţiei comuniste,* în „Dosarele istoriei", an V, nr. 4 (44), 2000,p.18-22; Idem, *Contribuţia informativă a SSI pe frontul de Est în perioada de campanie (iunie 1941-august 1944)*, în *Omagiu istoricului Ioan Scurtu*, Editura D.M.Press, Focşani, 2000, p.475-524; Idem, *Serviciile de informaţii ale armatei române şi apărarea graniţelor României Mari*, în „Dosarele istoriei”, nr.6 (46), 2000, p.44.48; Idem, *Radu Dinulescu – Amintiri de la Biroul II*, în „Magazin istoric”, s.n., (I) iulie 2000, p.24-27, (II) august 2000, p. 38-41; (III) septembrie 2000, p.43-46; (IV) octombrie 2000, p.75-78; (V) noiembrie 2000,p.57-60; Idem,

Atentate nereuşite, în „Dosarele istoriei”, nr.9 (49) 2000, p.51-53; Idem, „*Serviciile secrete de informații nu pot fi nici mai bune, dar nici mai rele decât regimul politic pe care îl apără*”, interviu publicat în cotidianul „Acum”(Tulcea), miercuri 14 iunie 2000, p.11; Idem, *Din istoria SSI. Misiune în Cehoslovacia ocupată,* în “Magazin istoric”, iunie 2004, p.17-20; Idem, *SSI despre Mişcarea Legionară,* în *Partide politice şi minorități naționale din România în secolul XX,* Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2006, p. 347-363.

CUPRINS

REORGANIZAREA SSI ŞI ADAPTAREA ACTIVITĂȚII INFORMATIVE LA CONDIȚIILE DE CAMPANIE/5

Principiile reorganizării SSI, obiectivele şi baza juridică/**6**
Noua structură organizatorică a SSI şi misiunile încredințate/**13**
Colaborarea SSI cu celelalte structuri şi instituții ale comunității informative româneşti/**27**

CONTRIBUȚIA INFORMATIVĂ A SSI ŞI A CELORLALTE SERVICII DE INFORMAȚII ŞI SIGURANȚĂ/32

Informații privind „Iadul de peste Prut“ (28 iunie 1940–22 iunie 1941)/**32**
SSI despre Mişcarea Legionară/**39**
Atentate dejucate/**45**
Un document secret maghiar despre atrocitățile din Bacica şi Voivodina interceptat de SSI/**48**
Avertismente asupra imensului potențial militar şi economic al URSS/**53**
Eşalonul mobil „Vulturul“/**59**
Informații despre mişcarea de partizani/**62**

JOCUL PE MAI MULTE TABLOURI/66

Rețeaua „inginer Popovici–Rică Georgescu“ şi impacientarea germanilor/**67**
Contactele informative cu americanii/**69**
Echipa „Autonomous“ şi contactele cu Serviciul Secret britanic/**73**
SSI-ul îl salvează pe profesorul Alexandru Eck/**75**
Legionari sub bagheta NGVD/**77**

IMPACTUL PRODUS ASUPRA SSI DE IEŞIREA ROMÂNIEI DIN AXĂ ŞI ALĂTURAREA ARMATEI

ROMÂNE LA COALIȚIA NAȚIUNILOR UNITE/82

Impactul produs de actul de la 23 august 1944
şi prevederile Convenției de Armistițiu/**82**
Noile structuri organizatorice şi cadrul tehnico-metodologic/**92**
Colaborarea cu serviciile de informații militare sovietice/**101**
Colaborarea cu OSS-ul american/**108**

FRONTUL SECRET SUB PRESIUNEA POLITICII/113

Grupa Specială şi criteriile de evaluare
a fluxului informațional/**113**
Rolul Informațiilor despre inamic în timpul operațiilor pentru
eliberarea Transilvaniei şi a Ungariei/**123**
SSI despre deportarea etnicilor germani din România/**131**
Diversiunea de la Viena şi capturarea paraşutiştilor/**138**
Informații pentru contraspionaj şi contrainformații
militare/**142**

PERSONALITATEA LUI EUGEN CRISTESCU/146

ARHIVA SSI — O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ/150

Paraziții Arhivei SSI/**151**
Scurgeri de documente către americani şi sovietici/**155**
Istoria se repetă/**157**

***Bibliografie/*160**